KALENDAR

1886

Lo 683 / 1664-6

Columbia University
in the City of New York

THE LIBRARIES

Obrázky ze Slovácka.

Od

Gabriely Preissové.

Díl I.

Matice lidu ročníku XX. číslo 1.

Rediguje **Primus Sobotka.**

(Běžné číslo 115.)

V PRAZE.

Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.

1886.

Bratři z Ainsleů 5

Různé náhledy 26

Silhuety z odvodu 45

Spokojené jeptišce 55

Ovečka 72

Večer na tvarohu — 86

Vzdorovitá — souda 96

Kuba a Alexandr Žák 119

Vějíř 132

891.86

14427

1886

Tiskem dra. Edvarda Grégra v Praze 1886.

Milým čtenářům!

„A čo jste vy?“ tázal se mne nedávno slovácký hostitel ve společnosti, kde se každý přiznával ku své národnosti.

„Já? . . .“ odpovídala jsem zdlouhavě, divíc se, že toho posud neví. „Však víte již — jsem Češka i Slovačka celá!“

„A jak to?“ děl krátce hospodář, usmívaje se přívětivě, ale celkem nedůvěřivě.

„Narodila jsem se v Čechách,“ pravím po kratičkém přemýšlení, a krev mi stoupala k lícím vzpomínkou, že prvé tu jeden host bezděčně pověděl obstárlé přísloví, že „Čech bývá falešný.“ „Tož narodila jsem se v Čechách,“ opakuji pozdviženým hlasem; „tam jsem byla vychována a tam mně vštípili v srdce, že Čech a Slovák jsou jedna krev a jedna duše. A věru — když mne osud dovedl na Slovensko, měla jsem se tu jako doma, nenalézajíc v duchu zdejším cizého ozvuku . . .“

Tak jsem tehdáž vyslovila, čemu vždy pevně věřím, a myšlénkou tou jsem posvětila své prosté

povídky, jež posýlám do slovanského světa nadějíc se, že jim každý porozumí.

Nakreslila jsem v nich duševní typy lidu, jenž se zná bez stesku a závisti těšiti z úspěchů bohatších a šťastnějších bratří, bydlících po březích stříbropěnné Vltavy a požehnané Hany. Kdoby po stránce národopisné chtěl čísti moje obrázky, věz, že kreslím Slováky větším dílem moravské. Slováci okolí hodonského jsou to, kteří jsou tu nejhojněji zastoupeni, a kteří liší se od Slovákův uherských i od jižních moravských Podlužákův krojem i nářečím, méně povahou. Někdy přešla jsem však i hranice moravské a potkala se se Slováky uherskými. Jsou tedy obrázky moje slovácké z Moravy i z Uher.

Bude-li se komu zdáti, že jsem zúmyslně vyhledávala jasnější stránky lidu, ty temné, bědné přehlížejíc — tož se omlouvám, že jsem pozorovala mladýma očima. Popřeje-li mi Bůh života a zdraví, nakreslím slovácких obrázků ještě mnoho, a v té milé naději se se čtenářem loučím.

V Hodoníně, v měsíci srpnu, 1885.

G. Preissová.

Bratři sklinkaři.

Před osamělou slovenskou zájezdní hospodou zastavil se vozík, tažený dvěma muži. Byli to sklinkaři, bratří Matuš a Joška Zorálkové. Pocházeli z Loukočné od Trenčína, ale málo kdy prodlévali ve svém domově. Celý rok projížděli Moravu, Čechy a část Slezska, se skromnou obchodnickou přívětivostí nabízejíce sklinky, pohárky, solničky, malované vásy a t. d.

Zboží na vozíku nebylo jejich vlastnictvím. Svěřil jim je majitel skelných hutí, jak se říká, na poctivou tvář, neboť chatrná chaloupka bratří Zorálků s kouskem neúrodného pole neměla takové ceny, jako zboží od továrníka jim svěřené. Bratří mu odváděli o novém roce a po žních řádně peníze za zboží ztržené, ponechávajíce si nepatrný výdělek.

Tak jezdí bratří Zorálkové již čtyři roky světem. Zdědili tuto živnosť po otci, a přes to, že jim málo vynášela, ani jim nenapadlo pomýšleti na jiné zaměstnání. Jsou spokojeni a libují si, že si za ta čtyři léta již uspořili třicet rýnských.

Oba jsou neženati a vojny prosti. Však ještě není na ženění zmeškáno! Matušovi je teprvé pětadvacet let, Joškovi asi o dva roky méně. Mladší

Zorálek je mnohem hezčí staršího. Jsou sice oba stejné postavy, stejných vlasův a očí, ale rysy Joškovy jsou měkčí a líbeznější. Matuš se zdá tak ustaraný. Není také divu. Plahočil se světem od malička, kdežto Joška měl za živobytí otcova ehčí práci ve skelných hutích. —

Matuš si otevřel vrata a s bratrem dotáhli vozík do dvora pod kůlnu. Na dvoře ani živé duše; jen pes vyběhl odněkud a lichotivě ohonem vrtě, vítá nuzné hosty. Jsou mu dobře známi; však tu byli již na noclehu několikráte. Kromě hospodáře, pohodlného hostinského, jenž u okna při sklenici piva sedí, a staré výminkářky, která klímá na dvoře ve stínu košaté lípy, není nikoho doma. Ostatní domácí jsou na poli; je to o žních, v nejpilnějším čase. Zatím si Slováci pod kůlnou oddychují. Joška přinesl ze studny konévku vody, nalil do sklenice, kterou vytáhl z vozíku, a když bratří uhasili palčivou žízeň, omývají si ostatní vodou spocené, osmahlé obličeje.

Matuš je brzy hotov. Umyv se, utřel se širokým rukávem hrubé košile, přihladil rukou vlasy, oklepal zaprášený klobouk a již kráčí do šenkovny, aby se posilnil chlebem, tvarůžkem a trochou kořalky.

Mladší bratr je již ješitnější. Ten se dlouho oprašoval a rovnal, hřebenem si pečlivě navlhčené kaštanové vlasy učesal, aby mu hladce a rovně přiléhaly. Naposledy vyňal z vozíku plechové zrcádko a pozorně se v něm shlížeje uvázal si ještě pod krk mašli z čistého tkalounu.

Teprve za hodnou čtvrť hodiny přišel do šenkovny za bratrem a požádal rovněž za lacinou večeři.

Matuš se pustil s hostinským do hovoru, ale

Joška jich ani neposlouchá. Myšlenky jeho někde bloudí a nemá žádného stání ani pokoje.

Sotva vzal první sousto chleba do úst, bylo slyšeti rachot přijíždějícího vozu a veselý smích. Přiváželi s pole mandele a hostinský vyšel, aby pomáhal při skládání.

Matuš zůstal pokojně seděti v koutě u stolu, ale Joška již stojí u okna a je všeček zjinačený. Kouká po sobě, jakoby se chtěl přesvědčiti, je-li dobře spravený, a v obličeji mění barvu.

Do dvora zatím vjel žebřinový vůz. Mladý čeledín řídí koně a otec hospodářův, pak dvě děvečky kráčejí při voze.

Na ty holky se u okna stojící Joška tak zvláště podíval. Jedna z nich je mu asi dobře známa, neboť volá stísněným hlasem bratra:

„Matuš, hen Mařka!“ Matuš se spěšně vzchopil, přistoupil k oknu, a mezitím co Joška pozdravuje nesmělým úsměvem, mává Matuš klobouckem a cení bílé zuby.

„Hej, Mařko, pozdrav Bůh! Jak se míváš?“

Obě děvečky se obrátily k oknu a ta menší, rusovlasá volá překvapeně: „A to vy jste, sklinkaři? Vítejte nám!“ Ráda by s nimi postála u okna, ale teď to nejde; je pilno skládat mandele. Ale možno si pozvati pomáhače.

„Tak co se na nás budete dívat!“ — volaly obě dívky najednou. „Pojďte pomáhat!“

Bratřím přišel ten návrh vhod. Chutě vyběhli ven a již pilně pomáhají skládati snopy do plivně.

Za chvilku se dostavil druhý vůz s mandeli a práce jde hbitě od ruky.

Matuš se rozveselil. Mařka mu podává snopy a on jí má pořád co vykládati. Vypravuje jí, jak byli letos o svatém Janě v Praze a jak tam zmerčili jistou Slovačku, která byla celá na Mařku

podobná, jak potom za ní v domněnce, že to ona, hezkou chvíli chodili.

„Jaktěživa jsem v Praze nebyla," tvrdí Mařka upřímně, „a kde pak bych vám za to stála, abyste za mnou běhali."

Holka při tom pohlíží po očku na mladšího Zorálka, který zase druhé děvečce snopy podává, ale ten se nedovtípil, aby Mařce něco hezkého pověděl. On se jen směje a rdí, kdykoli se zraky jejich potkají, a znalec srdečných záležitostí by tomu asi tak rozuměl, že se ten hoch sbírá dohromady, aby nikdo netušil a nepoznal, jak velice má Mařku rád.

Joška zná Mařku již čtyři roky, hned od té doby, kdy začal s bratrem jezditi světem. Stavují se tu na noclehu. Jen dvakrát do roka ji vídává, ale to mu postačí, aby si na ni pokaždé vzpomněl, kdykoli jeho myšlenky se berou tím nejhezčím směrem.

V masopustě byl by jí to málem řekl, že ji má rád. Mařka si tehdy od něho kupovala malovanou skleničku, a když se tázala, mnoho-li stojí, nechtěl Joška ceny udati, aby si jen skleničku vzala zadarmo.

Toho Mařka nechtěla přijmouti. „Jak bych já k tomu přišla?" zdráhala se obvyklou omluvou. Tu jí chtěl Joška povědíti, jak ji lúbí, ale bál se. Vzpomněl si, že má Mařka uloženo po rodičích sto rýnských a proto asi že ho nebude chtíti.

V tom přicházel k nim na dvůr bratr Matuš. Vida, co se tu děje, vyhledal ještě jednu, mnohem hezčí skleničku a s úsměvem vnutil ji Mařce za dárek, aby prý měla od obou něco na památku.

Mařka konečně oba dárky přijala a Joška se druhý den ráno k velké radosti dozvěděl, že tu

pěknější skleničku darovala Mařka druhé děvečce a tu od něho si podržela.

Bratrovi to zamlčel. Podivno — měl ho tak upřímně rád — však neměl na tom božím světě jen jeho — ale to, co si myslil o Mařce, mu nikdy nepověděl.

Matuš kolikráte začínal o Mařce řeč, nemoha ji nikdy dosti vynachváliti, ale tu Joškovi bývalo, místo co se měl bratrovi svěřiti, jakoby ho Matuš každým slovem bodal.

A mladší Zorálek přece dobře cítil, že tak, jak Matuš jeho má rád, miluje zřídka ve světě bratr bratra. Jak chytře a obětavě zakrýval Matuš Joškovy poklesky před nebožtíkem otcem, který býval velmi přísný! Když šel Joška k odvodu, tu ho pokaždé Matuš doprovázel s pevným úmyslem, že jakmile bratra odvedou, bude prosit pány, aby raději sebrali jeho, za slabšího Jošku, a nepůjde-li to, že se dá odvesti také.

A vždy mu dobrosrdečný Matuš hleděl uleviti tíže a starostí; vždy mu přál něco lepšího nežli sobě. I tu zděděnou chaloupku, z které dostávali ročně šest rýnských nájmu, dal po smrti otcově připsati na Joškovo jméno řka, že prý on se vždycky bez ní mine, kdyby na to přišlo.

Joška si dnes svatosvatě umínil, že se na bratrské důvěře nebude déle prohřešovati, svěří se Matušovi, jak to s jeho srdcem dopadá.

Když byly mandele složeny, pospíšily si holky podojiti krávy, čeledín obstaral koně a potom se sešli všichni na dvůr ku společné večeři. Hospodyně přinesla jim krajáč kyselého mléka a bochník chleba, zvouc přívětivě též sklinkaře k večeři.

Všichni se posadili na zápraží i starý výminkářský párek se k nim připojil, a tu nastal onen

milý hovor, který na venkově po celodenním namáhavém zaměstnání činí půvabné večery.

„Tak co tam u vás robíte?“ začal se výminkář sklinkařů vyptávati.

„Ba ani nevíme,“ odpovídal Matuš, „však jsme nebyli od svatých tří králů doma. Ale teď bude tak v našem kraji asi po žních.“

„Vy prý tam máte tuze špatné role,“ pokračoval výminkář.

„No pravda,“ odvece Matuš s povzdechem. „Ale proto je to u nás také pěkné.“

„Co se vám tam tak líbí?“ usmál se starý hospodář.

„Bar to ani povědíti nemůžeme,“ odvětil Matuš, „to se tuším člověku již proto líbí, že tam patří.“

„Však se po celý rok doma nezdržíte!“

„No nic nedělá,“ vece Matuš. „Však ku konci tam přece vždycky přijdem a věčně se nebudeme světem potloukat.“

„A čím byste še pak živili?“ vyzvídal výminkář.

Matuš se sebevědomě usmál. „Řádné obývání máme,“ — chlubil se a jeho sivé oči spočinuly plaše na Mařce, která mlčky rozmluvě naslouchajíc, seděla podle Jošky, „a nějaké to živobytí vždycky již pán Bůh dá. Však máme již pár rýnských zahospodařeno, a kdybychom se oženili —“ zase jaksi významně Matuš na Mařku pohlédnul — „tu by si mohly naše ženy spravovati doma kousek pole a my bychom vydělávali ve světě.“

„To je ale život, tak odloučeni živu být,“ mínil stařec. „S těží která děvčica se asi odhodlá k takovému drátenickému manželství.“

„A co by ne! Však s nimi budeme dobře

nakládat!“ zvolal Matuš rozmrzen nad výminkářovým úsudkem.

Teď přijel do dvora jakýsi vozka na nocleh a řeč se obrátila jinam.

Joška byl přešťasten, že mohl seděti vedle Mařky. Hovořili ovšem o věcech lhostejných a Joška více mluvil k druhé děvečce Frantině, která seděla s druhé strany, mezi ním a Matušem — ale chvilkami se s Mařkou tak hezky na sebe podívali!

Když výminkáři odešli spat, měly se i holky k odchodu, ale Matuš je přemluvil, aby ještě chvilenku zůstaly. Poslechly, a nyní teprvé se začala mládež nenuceně baviti. Postavili se ku stodole a hovořili, laškujíce a žertujíce, jak to každý znal. Čeledín honil po dvoře Frantinu, chtěje jí ukrásti polibek — Matuš zase pochlebo-val Mařce, že je od té doby, co ji posledně viděl, statnější a hezčí — a mlčelivý Joška si několik kroků od nich hvízdal nápěv známé písně. Uslyšev ho rozechvěný Matuš, začal si písničku zpívati, drže při tom Mařku za ruce:

„Pod dedinou mostok prehýba sa,
na ňom ďatelinka zelená sa;
ďatelinka drobná, nekosená —
už je moja milá odvedená.
Kdo mi ju odviedol, nech si ju má —
nech sa len prede mnou neobjímá!
Objímaj, objímaj — ve dne v noci —
nech ťa len nevidia moje oči!“

Matuš zpíval živě, ale s truchlivým přídechem, a Joškovi, jej úzkostlivě pozorujícímu, se najednou zdá, že tou písní mluví bratrovo srdce. Zachvěl se, jakoby na něho smrť sáhla, ale to bezstarostné mládí mu zase na útěchu šepce:

— — „Ale co by mi bratr myslel tou písničkou vyčítati, když jsem ji sám začal hvízdat...

A věru, on si na Mařku ani nepomyslí —“ odmlouval hoch trapnému tušení. „Já blázen nemusím míť strach!“

Mezi tím dostihl na dvoře čeledín Frantinu a vzal jí hubičku. Ona se začala křiklavě vaditi a Matušovi to přišlo k srdečnému smíchu.

Joškovi spadl kámen se srdce. Již věděl, že Matuš tou písničkou nic nemyslil, jinak by se nemohl teď vesele smáti. — —

A právě nyní přiblížila se mu Mařka na jediný krok a bratr stopuje ten párek na dvoře — teď jí to poví — teď!

Nahnul se k ní, stisknul pevně její rámě a šeptá jí chvějícím se hlasem do ucha:

. . . „Mařko — jest-li mne máš ráda, tak přijď o půlnoci tam k té lípě. Budeme si o tom vykládať —“

A Joška okamžitě se vzpřímiv, jakoby nic, s tlukoucím srdcem čeká na odpověď.

Mařka však nemůže ani promluvit. Dobře, že nemožno jí viděti do obličeje, jak se zapálila a jak se jí oči blahem lesknou! Co potřebuje tu blízko stojící Matuš a přicházející k nim čeledín i Frantina to všecko tak dobře věděti, jako se to dozví ještě dnes Joška! Teď neodpoví ničeho; však on již věru dobře tuší! Ruce jí klesly po tak nenadálé radostné zprávě a hlava se jí zatočila blažeností. Jakmile se vzpamatovala, pronesla tichým hlasem: „Dobrou noc!“ a dala se na útěk.

„Tak počkej, Mařko!“ volá za ní Frantina. „Snad mne tady nenecháš samotnou!“

„Tož již musím také jíť,“ obrátila se k chlapcům. „Dobrou noc! Nech se vám u nás něco pěkného zdá!“

Když děvčata i čeledín odešli, odebrali se

bratří do komory vedle stáje, kde měli na zemi připravenou slámu na nocleh. Matuš se na lůžko natáhl a složiv ruce pod hlavu povídá:

„Tak jsem se dnes napotil, ale ani trochu nejsem ospalý.“

Joška neodpovídá. Stojí podepřen o veřeje a zamyšleně kouše stéblo slámy. Bratrovu řeč přeslechl. —

Po chvilce se Matuš spěšně vzchopil a sedl si na práh k bratrovým nohám. — Měsíc byl v úplňku a osvětloval jasně celý dvůr. Matuš se všude rozhlíží a pak zahleděv se do oblohy pronesl táhlým hlasem:

„Tak pěkný je ten večer dnes — že člověku se ani oči zavřít nechtějí. — Co to tam na nebi je za čisté obláčky! Jeden za druhým plove a mezitím rozsypané hvězdy. — Když si člověk všeho všímne, teprve seznává, jak to tak pán Bůh všecko krásně nastrojil!“

Joška je neustále zabrán v myšlenky. Zase si nevšímnul, co bratr povídá, neboť jeho mysl luští jinou záhadu, než jsou nebesa s obláčky a rozsypanými hvězdami. On děkuje v duchu pánu Bohu, že mu zachoval srdce Maříčino. Jak snadno mu je mohl odlouditi někdo jiný; — přijde sem do roka tolik lidí a přece jen na něho si Mařka čekala. Ó šťastná chvíle, kde jí bude moci za to děkovati! Kéž by již bylo dvanáct hodin!

„Proč již nejdeš spat?“ táže se bratra, vzpomínaje si při tom na dostaveníčko, neboť by nerad, aby o něm bratr věděl. Vyzná se mu teprve zítra ze všeho.

„Ani na spánek pomyšlení nemám,“ vece upřímně Matuš. Na to se zamlčel, povzdychl si a po chvilce šeptá:

„Joško, přisedni si tu ke mně, budu ti něco vykládat.“

Joška bezděčně poslechl, ale zdá se mu, že mu něco tíží prsa jako zlá můra.

Matuš uchopil bratrovu ruku, přejel přítulně čelem jeho rámě a pak šeptem hovoří:

„Poslouchej, brate, já se budu ženit!“

„Opravdu?“ povídá Joška táhle a dech se mu ještě více úží.

„Tak jsem o tom dnes přemýšlel, že mi bude přece lépe, když dostanu se ženou do obchodu nějaké peníze — — pak ona se zdá býti řádná děvčica a k tomu ke všemu ji mám velice rád.“

„A máš již nějakou vyhlídnutou?“ táže se chvějícím hlasem Joška, jemuž posud nikdy nebylo tak za těžko mluviti, jako v této chvíli.

„Nu ovšem, však ty beztoho víš.“

„Nevím,“ pronesl stísněným hlasem Joška, ale pobouřené jeho nitro praví mu opak toho.

„Ale tys přece ještě jenom dětina —“ usmívá se Matuš. „Což nevíš, že lúbím Mařku? Zítra si s ní promluvím; zdá se mi, že i ona na mne myslí.“

„Mařku!“ opakuje žalostným hlasem Joška a vymyká ruku svou z bratrovy, cítě v sobě mocný pud utéci odtud, utéci z celého toho krásného světa. Však nemůže se ani hnouti. Hlava mu klesá na veřeje, všude kol něho dusno a černo, a z roje smutných myšlenek proniká jen jedna: „Já jsem nešťastný člověk!“ Neslyší, jak mu bratr odhaluje sladké své tužby: „Již dlouho jsem si na ni myslil,“ svěřuje se upřímně Matuš bratrovi, „ale vždycky mně připadalo, kdybych se oženil, že bys tu zůstal jako sirota. Dnes ale mně napadlo, že takhle věčně nemůžeme být; jednou se musíme oženit oba. Ani nevíš brate, jak bych

si toho vážil, kdybys i ty měl nějaké děvče vyhlídnuté. Zdavky by byly najednou a potom bychom svorně jako posud hospodařili, dělíce se o výdělek. Ty bys mohl třeba zůstati se svou ženou doma a choditi na výdělek do skelných hutí — my bychom zase s Mařkou jeli do světa. Mám beztoho v úmyslu, jakmile se ožením, koupit si malého koníčka rusňáčka, aby Mařka mohla jezdit se mnou. Ovšem — za parných dnů a za krutých mrazů by to nešlo, neboť ona není té psotě zvyklá tak jako my! Ale hezké by to bylo, kdyby se mnou jezdila, duša moja — —“

Rozblouzněný Matuš si teprve teď všiml, že ho Joška neposlouchá.

„Jojha, již usíná,“ myslil si starší bratr a musel se tomu usmáti, že tak málo Jošku zajímá jejich budoucnost.

„Špatně jsi se to, brachu, uvelebil,“ hovoří dále Matuš; „zítra bys byl jako zmlácený.“

Nebude ho buditi, ale uloží ho sám, měkčeji. Nejprve urovnal slámu, aby jí bylo pod hlavou hezky vysoko, pak na ni prostřel halenu a šel bratra zdánlivě spícího odnést na upravené lůžko.

Joška sebou ani nepohnul, ač bděl. Matuš mu odhrnul vlasy, které mu visely přes obličej, a pohladil jej několikráte tvrdou rukou po líci. Joška přese všecky útrapy, jichž jezdě světem zakusil, měl líce měkké a hladké jako dívka. Matuš ucítiv je pod rukou pomyslil si, že je bratr celý podoben na nebožku mamičku.

Teď se teprve natáhl Matuš na slámu vedle bratra, ale tu si vzpomněl, že se dnes ještě nepomodlil.

„Bože, Bože,“ omlouval se u nebeského otce. „Jsem tou láskou jako opilý, i na tu modlitbu jsem zapomněl . .“

Pokleknuv modlil se vroucně za bratra, za zemřelé rodiče, za Mařku i za své štěstí. Po modlitbě snesl se ihned spánek na unavená víčka a sen o štěstí si přede roztoužená duše dále. — —

Chvíle za chvílí ubíhá, a mezitím, co Matuš volně oddychuje, zmítá sebou Joška nepokojně na pohodlném, bratrskou rukou upraveném lůžku. Posléze se posadil a hledí otevřenými dveřmi komory na dvůr. Měsíc stál vysoko na nebi a na celém dvoře nebylo nijakého stínu — to se již jistě blíží půlnoc!

Joška se vzchopil přivíraje dvéře komory, ponechal jen takový otvor, co by viděl na dvůr. Hle! Srdce mu teď počalo silně bušiti; z čeledníku vyběhla ženská postava. Ohlížela se na všecky strany a pak přeběhla tiše dvůr směrem k lípě. Nejen bělavá sukně, černá kordulka a ty dlouhé bledé copánky pověděly Joškovi, kdo to je — nejlépe poznalo srdce — Mařku.

Sedla si na lavičku a čeká — na něho. Pak se na chvíli postavila, objala rukou lípu a pořád hledí směrem ke komoře . . . Zase se posadila a dupá bosýma nohama netrpělivě o zem. —

Všecko to Joška za přivřenými dveřmi pozoruje, ale s bolestíplnou odhodlaností se nehýbe s místa. Tu se Mařka vzchopila a pomalu jaksi bojácně kráčí ku komoře a dívá se, jen maličko ode dveří vzdálena, pootevřeným pruhem do vnitř.

Je teď tak blízko, že Joškovi se hrne krev do tváří. Ustoupil, aby ho nespatřila; on však ji dobře vidí. Není možno odolati — teď musí jíť ven — půjde jí jenom říci, že si na ni nesmí mysleť!

Joška se nahnul ku předu, ruka uchopila okraj dveří, chtíc je otevříti, ale nohy se nehýbou s místa —.

„Mařko," mluví starší Zorálek ze spaní vroucím hlasem, „já koupím malého koníka, rusňáčka, a ty můžeš jezditi se mnou — pěkně vedle mne. Když bude velká zima nebo horko, tu musíš zůstati doma a já si budu na tebe vzpomínat, duša moja!"

Joška ustrnule naslouchá. Matuš ještě něco šepce, ale tomu již není rozuměti.

Joškovi se zatmělo v očích a on klesá k bratrovi do slámy na kolena:

„Matúšku můj!" štká přerývaným hlasem, „ty's mi udělal velkou bolest, ale nemůžeš za to právě tak jako já, že jsme ji oba chtěli. — Já ti ji nechám — však jsi starší bratr a zkusil jsi pro mne již také dost. — Já ti ji nechám!"

Svědomí těší Jošku, že dobře jedná, a on si ulevuje tichým pláčem. Ani oka této noci nezamhouřil. Jak šťastným je proti němu jeho starší bratr! — Mařka čekala venku až do dvou hodin, pak se smutná a rozmrzelá vracela do čeledníku.

Matuš dnes zaspal, a když se probudil, podivil se, že jej Joška předešel. To se ještě nestalo; vždycky vstával starší bratr dříve a Jošku musel obyčejně budíti.

Matuš se pomodlil, spravil na sobě poněkud oblek a šel si ke studni pro vodu, aby se umyl. Tu teprve na něho čekalo překvapení! Vozu pod kolnou nebylo!

Matuš se sebral a běží do čeledníka se zeptat, co se to děje.

„Kde je Joška?" S takovým pozdravem vrazil do čeledníku a polekal tu Frantinu, která vařila snídani. Mařky tu nebylo; ta poklízela v chlévě krávy.

„Ano, pěkný chlapec je ten tvůj bratr," odvětila holka uštěpačně. „Časně ráno táhne vozík

ze vrat — Mařka skočila k oknu se za ním podívat a on ji, pochabý, dobře viděl — ještě se tak truchlivě ohlédl — ale ani jí dobrého jitra nepřál! To je za to, že ji včera večer nadarmo vyzval, aby přišla k lípě na schůzku —"

„Joška Mařku?" zvolal ustrnule Matuš, v obličeji bledna.

„Ba že —" odvětilo děvče a přistoupilo k Matušovi blíže.

„Prosím tě, nepovídej to Mařce, že jsem ti to svěřila, ona mne prosila, abych to nikomu neříkala. Tobě to ale, jako bratrovi, mohu povědíti, že to není od Jošky pěkné, dělat si z ní blázny. Včera večer jí pošeptal, aby přišla ve dvanáct hodin k lípě, a ona tam chuděra marně čekala až do dvou hodin. Když přišla zpátky, tož si mně posteskla. Joška se zatím zdravo vyspal, ale tohle si může dobře pamatovat!"

„Což se měli rádi?" táže se Matuš jako ve snu a kolem rtů mu pohrává bolestný úsměv.

„A já nevím," odvětilo děvče. „Ona mi jen jednou v masopustě, když od vás dostala ty pěkné sklínky, povídala, že by Jošku chtěla, kdyby třeba dráteníkem byl. Zdali to myslela do opravdy, nevím, ale té skleničky od něho si váží jako svatého obrázku, kdežto tu hezčí od tebe mi dala ještě tentýž den . . ."

Matušovi se vehnala krev do tváří a poprvé ve svém životě Joškovi něco záviděl. Ale to trvalo jen krátký okamžik. Frantiny se již více nevyptával; věděl toho dosti. Sebral se, šel se umýt a zaplatit od noclehu.

Když byl již k odchodu připraven, setkal se u chléva s Mařkou, která nesla náruč čerstvě pokosené jeteliny. Matuš si vytáhl hrstku květoucího jetele, zastrčil si jej za širuch a povídá:

„To si nechám od tebe na památku, Mařko, my se již spolu neuvidíme; ale Jošku ti sem pošlu!“ A podávaje jí ruku loučil se: „Mívaj se tu dobře — s pánem Bohem!“

Holka vypadala nevyspalá a smutná. Když uslyšela jmenovati Jošku, svraštila obočí a odvrátila hlavu. Matuš by jí byl rád pověděl, co si myslí, ale předložil si to, rozumuje, že bude nejlépe, když jí to jednou poví Joška sám.

Tak divně opustili dnes bratří sklinkaři nocleh. Oba odešli bez snídaně.

Matuš se pustil ostrým krokem po silnici za bratrem. Věděl, že odjel směrem ke Kyjovu; však se tak včera domluvili. Slunce stálo již hezky vysoko; mohlo být asi sedm hodin. Spěchajícímu Matušovi, když chvíli šel, začalo býti horko; sňal klobouk a utřel si rukávem zapocené čelo. Při tom si trochu urovnal jetelinku na klobouku a tak maně napadlo mu zpívati:

„Pod dedinou mostek prehýba sa . . .“

Ale v polovici písně Matuš kytičku sundal a odhodil ji daleko od sebe. Pak pozdvihl hlavu, že vypadal o kousek větší, a vyčítavým hlasem mluvil sám k sobě: „Já se tady meškám, o hlupotách přemýšlím, a Joška v takovém parnu táhne sám vozík.“

A zrychlil krok. Asi za půl hodiny bratra dohonil. Joška si odpočíval ve stínu košaté, plané hrušně a měl celé oči zarudlé od pláče a nevyspání.

„Odpočiň si, brate, odpočiň!“ volal Matuš již z daleka; „teď zase potáhnu já . . .“

Ale Joška povstal a mlčky se zase zapřáhl do vozíku. Tak ujeli hezký kousek, ničeho ne-

mluvíce. Matuš nevěděl, jak by bylo nejlépe s Joškou promluviti. Posléze začal: „To jsem dnes zaspal! Ty's musel ale časně vstávat — o kolika jsi vyjel?“

„Asi o pěti hodinách,“ odvětil tiše Joška. „Však jsem daleko neujel; chtěl jsem tě dočkati v polích . . .“

Teď by byl Matuš rád řekl, jak to bylo divné, že Joška ujel, ani nikomu s pánem Bohem nedav, ale bál se zavaditi o bratrovo tajemství. Zdálo se mu to moudřejší, vyjádřiti svůj úmysl takto:

„Já jsem dnes asi proto zaspal,“ vykládal odhodlaně, „že jsem včera byl dlouho vzhůru, plkaje takové hlupoty. — Myslím ty řeči o tom ženění. — Co mně to jenom napadlo? Nač by mi toho byla třeba? Takhle je člověk volný jako tam ten pták! . . .“

Ukázal rukou na vrabce, před nimi na silnici poletujícího a podíval se pozorně na bratra.

Joška měl jen hlavu více skloněnou, a když ničeho neodpovídal, pokračoval Matuš s jakousi vřelostí:

„Dnes ráno jsem si pomyslil, že by to bylo šikovnější, kdybys ty se napřed oženil. Také mně napadlo, že by ona — Mařka — spíše pro tebe byla . . .“

Teď Joška změřil po očku bratrův obličej. Byl jako jindy ustaraný a dobrosrdečného výrazu, jen kolem rtů si pohrává jakýsi neznámý tah. Joška si ho vykládá tak, jakoby se bratr nutil k smíchu, když je mu nejvíc do pláče. To Jošku vzpamatovalo.

„Já Mařku nechci,“ odvětil pevným hlasem a dodal něžněji: „Ty's, Matuši, starší a můžeš s ní udělati štěstí; však je hezká, dobrá a má peníze.“

„Mně se tak na opravdu žádná ženská ani

nelíbí," vytáčí se Matuš, „a Mařka, ta by še již dokonce pro mne nehodila! Pak," dodal Matuš hlasem až prosebným, „věř mi, bratře, já bych z toho měl velkou radosť, kdybys ty si ji vzal."

„Již jsem to pověděl, že o ni nedbám!" vece Joška tak rozhodným a příkrým hlasem, že ten neobvyklý tón Matuše zarazil. Proto začal chlácholivě mluviti o tom, jaké asi budou míti dnes štěstí v prodeji a při tom v duchu rozumoval: „On mi nevěří; však časem jej přesvědčím a pak již se nechá přemluviť!"

— — — — — — — — — — — — — —

Ale Joška se přemluviti nedal! Když mu Matuš líčil pěknou budoucnosť, které se bude jako ženáč těšiti, tu vždy jen se nedůvěřivě usmál a o Mařce nechtěl dokonce již ničeho věděti. Kdykoli jeli tou krajinou, vždy se musel Matuš k vůli bratrovi vyhnouti oné hospodě na dvě hodiny cesty. Podivno, že se nikdy bratří nedomluvili, aby přišla na jevo jejich obapolná obět. Každý o sobě myslil, že chce dopomoci bratrovi ku štěstí a úzkostlivě to tajil, aby se druhý nedozvěděl, že měl Mařku také rád.

Tak uplynula dvě léta. Z Jošky stal se zatím dovedný obchodník. Kamkoli s košem na hlavě zavítal, odtamtud se také hned nedal odpraviti. Uměl tak pěkně zboží nabízeti, že každý od něho bezděčně koupil, byť toho ani nepotřeboval. Ten jeho skromný, líbezný hlas a příjemná tvář dělaly divy. Matuš při obchůzkách ani polovinu toho neprodal, co Joška. Když Matuš přemýšlel, čím to je, tu si jen pokaždé povzdychl: „On je ve všem šťastnější nežli já, proto že má lepší planetu."

Teď měli bratří Zorálkové uspořeno šedesát rýnských. Tu již mohl Matuš pomýšleti na usku-

tečnění svého zbožného přání a uradil se s bratrem, že si koupí koníka, aby nemuseli sami tahat těžký vozík. Podařilo se jim také o hodoňském trhu za padesát rýnských koupit malého rusňáčka, že z něho byla radosť. Matušovi blahem skákalo srdce v těle, když si poprvé s bratrem vyjeli. Ale jak si tak bičem práskal a tomu se usmíval, že se mu dávný plán i bez ženských peněz podařil — to se mu znova vrátila živá vzpomínka na onen večer, kde, blouzně o Mařce, nevědomky pokazil bratrovi krásnou chvíli — první dostaveníčko s milovaným děvčetem!

Matuš si povzdychl a již ho nic ten lesklý rusňáček netěší! Ó žel, že bratr mu nechce uvěřiti! Jak by mu to jen pověděl, že on, Matuš, se cítí v pravdě blaženým odleskem bratrova štěstí, a ničeho mu nezávidí — ani toho děvčete!"

A Matuš celé noci přemýšlí, jak by pomohl bratrovi ku štěstí. Tu mu jednou, právě když noclehovali v Kyjově, přišel dobrý nápad. Umínil si na Jošku vyzráti!

Hned druhý den, když se po obchůzce sešli ku skrovnému obědu, začal Matuš s líčenou vážností Joškovi vykládat:

„Brate, já se přece ožením! Seznámil jsem se dnes ráno s jednou děvečkou, a ta se mi velice líbí. Domlouval jsem se s ní, jestli by mne chtěla, a ona že ano. Ale to je děvčica, až radosť! Černooká, černovlasá a vysoká, zrovna tak po mém vkusu . . ." (Matuš zúmyslně tak horoval, uváděje pravý opak Mařčiných vlastností.) — „Ale věru, bylo by to pěkné," pokračoval s líčeným rozmarem, „kdybychom šli oba najednou na sobáš! Udělej mi to k vůli, a prve, než dám té jisté slovo, zajeďme si spolu na formanku za

Mařkou! Budu tam za tebe mluviti a všecko se mi zdá, že to děvče si na tebe čeká . . .“

Joška překvapeně na Matuše pohlédl a starší bratr s nevýslovným uspokojením pozoroval, že se mu poprvé, po dlouhém čase, zase radost zajiskřila v očích.

„Tedy s chutí do toho!“ pobízel až rozkazujícím hlasem Matuš. „Vyjedeme si hned po obědě na námluvy. Věru netřeba se bát, že nás Mařka odbaví; však jsme jinší chlapíci, než jsme bývali před dvěma roky!

A Matuš jen stále nutí bratra, aby jeli bez meškání. Sotva dopřál Joškovi chvíli času, aby se mohl pěkně ustrojit.

Matuš zatím s dovolením hostinského složil veškeré zboží s vozíku do komory a zapřáhl koníka. Vyjímá se to velmi hezky, ten zeleně natřený vozík a lesklý rusňáček! Kéž by si jen již na něm vezl Joška Mařku! Nebude-li pak pro Matuše místa, on rád půjde pěšky za nimi! — Již jedou a za dvě hodiny zastavil se udýchaný koník u vrat formanky.

Neznámý podomek jim otevřel vrata. Je to teď všecko jinak zařízené. Tam stranou, co stála lípa, jsou postaveny nové stáje, dvůr vydlážděný a celé stavení tmavě, po městsku natřené. Jak se to tu za dvě léta změnilo! — Tak přemýšlí Matuš a béře Jošku, který se zdá celý popletený, za ruku. Podomek odpřáhá koníka a bratří chtějí vejíti do šenkovny, ale oči obou se točí po dvoře, neuvidí-li někde Mařku.

Hle, tam z čeledníku vykoukla známá tvář; toť Frantina! A jak se změnila; skorem by ji byli bratří ani nepoznali.

„Hoj, Frantino!“ volá starší Zorálek, „zdali pak mne ještě znáš?“

Podomek, odváděje koníka se obrátil a s udivenou tváří povídá: „To je moje žena.“

„Ona je již vdaná?“ podivil se starší bratr a teskná jakási předtucha mu kalí dnešní sváteční naladění, tak že se bojácně, zdlouhavě táže: „A kde je Mařka, ta bělohřívá dívka, co tu přede dvěma roky sloužila?“ —

„Ta se přede žněmi vdala za toho čeledína, co tu s ní sloužil. Bývají teď v Sližmově a chodí oba na tovarych,“ odvece netečně podomek a odvádí koníka do stáje.

Mladší Zorálek hledí jako zkamenělý na dvéře čeledníku, ze kterých zvědavě na ně vykukovala Frantina, jakoby jich ani neznala, a hluboce si vzdychl. Matuš zatím pospíšil si vzíti z podomkových rukou koníka a se zimničním chvatem jej zase zapřahá do vozíku.

Podomek na podivné to počínání hledí s otevřenými ústy. Matuš ukázal bratrovi na vůz, přisedl k němu a již odtud ujíždějí. Matuš je rozmrzelý, a pořád jen šlehá rusňáčka, který tak dost s kopce utíká.

Po chvilce trapného mlčení se Joška vzpamatoval a obrátil se k bratrovi s nuceným úsměvem: „Teď ale pojedeme k té tvé,“ povídá klidně, „abych se alespoň potěšil z tvého štěstí.“

Matuš na ta slova koníka zastavil.

Nedovede to vyjádřiti slovy, co mu teď napadlo — ale Joška již mu rozumí. „Neznám žádného děvčete — tys moja milá a všecko moje na světě!“ — povídá starší bratr s vroucí přesvědčeností. —

Usmáli se na sebe, políbili se a pak Matuš uchopiv pravicí Jošku kolem pasu a levicí vesele bičem zapráskav, až se to daleko rozléhalo, zvolal:

„Pryč se všemi hlupotami, a my dva ode dneška budeme na tom světě žíť jeden pro druhého!“

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Tak zámožných a spořádaných kočujících sklinkařů nenajde se v celé Slovači, jako jsou bratři Zorálkové. Jsou již nyní starými mládenci a Jošku časem přišel tak do Matušovy podoby, že jich skorem ani není rozeznati. Těžko také říci, který z nich má lepší srdce.

Různé náhledy.

Petrona drhla na dvorečku dřevěné nádobí a měla při tom tak smutné myšlénky, že jí bylo až do pláče. Když byla s umýváním hotova, položila nádobí na klády k zahrádce, aby na výsluní oschlo, a vešla do zahrádky. Tu si vystoupila na sklep, kde bylo hezky vysoko, a zastínivši si spracovanou rukou oči, přelétla zrakem řadu domků, na něž bylo odsud dobře viděti. Oči její utkvěly na dvou chaloupkách těsně k sobě se tulících a jako kdyby ji u srdce bodlo žalostně si povzdychla: „Můj Kriste Ježíši, já jsem nešťastná ženská!“

Husa s housaty vklouzla pootevřenou brankou do zahrádky, hlasitě štěbetajíce prošly se dvakráte travnatou pěšinkou, a když se stará přesvědčila, že jich nikdo nevyhání, dala se i s housaty chutě do oštipování červených květů fazole, kterou byla polovina zahrádky posázena.

Petrona toho v truchlivém zamyšlení ani nepozorovala. Slza za slzou se jí kradla z očí a lítostí chvějící se rty septaly v zoufalé beznadějnosti:

„On si ji vezme a mne nechá tak . . .“

Petrona byla hezké a spořádané děvče. Před třemi roky slíbil jí Jura Pěnčík „na duši“ fra-

jerskou věrnosť a od té chvíle si Petrona umínila, že bude jen pro něho žíti. Jiný hoch s ní nesměl zažertovati; hned po tanci každému ukloužla a na žádného se neusmála, aby Jura neměl příčiny k hněvu.

Pomyslete si, lidé dobří, teď, když měl Jura odvod šťastně odbytý a mohl se ženiti, tu si na stálé přemlouvání rodičů namluvil Babušu Vojčických a Petronu nechal tak!

Ubohá holka! Ne že by se mu byla tak najednou znelíbila, ale ta pravá příčina se dala vypočítati na prstech.

Babuši Vojčických umřel na jaře jediný bratr a ona stala se dědičkou nové, úhledné chalupy, jež hraničí s Pěnčíkovým podsedkem. Petrona je sirotkem a teta, která ji za vlastní přijala, slibovala jí jen pořádné šaty, peřiny a truhlu, však ani více dáti nemohla. Má sama děti; jednoho syna na vojně a druhý se učí krejčířem v městě. To se ví, že nemůže vlastním dětem ublížiti.

„Petrono, co děláš, že necháš ty husy v zahrádce?“ zazněl z okna jizby hněvivý hlas tetin.

Běží sama do zahrady husy vyhnat a s holkou se vyvadit.

„Zas už jsi ztratila hlavu, ty hloupé robsko!“ zlobila se na dívku, rukama i fértochem husy zahánějíc.

„Hajha, haj! Já ti ty mušky z hlavy vyženu, abys se pro takové chlapisko netrápila! Já tě naučím myslet si na pána Boha a na práci, ty nedbalčice jedna!“

Polekaná a zmatená dívka sepjala před tetou v němé prosbě ruce. Třásla se strachem a vypadala tak bledá, že se teta rázem obměkčila, pokračujíc jinou notou:

„Mám já to s tebou kříž! Pořád si jen myslíš na toho cigána*) falešného a práce jde všecka na ruby! Neříkala jsem ti vždycky, že si z tebe jen blázny dělá, až to přijde do opravdy, že se ohlídne po penězích? Na jiné chlapce si ohrnovala pysky; teď ještě můžeš být ráda, když si tě některý všímne.“

Petrona ani nemukala. Sklonivši hlavu, poslouchala tetiny výčitky tak pokorně, jako kdyby si jich byla zasloužila.

To tetu úplně smířilo. Aby tomu učinila konec, kázala holce nanositi z potoka měkké vody na prádlo.

Petrona se vzchopila, umyla se, vzala si na hlavu čistý šátek a sebravši konve, spěchala pro vodu, aby se tetě zavděčila.

Uprostřed návsi byl potok. Nad ním se vypínala vždy ověnčená a opentlená socha svatého Antonínka, kterou sem dal postaviti rodák jablunkovský, pan farář z Borušova. Kolem sochy vyrůstalo několik pěkných lip a bylo tu, zvláště za večera, příjemné posezení na zemi, spoře travou porostlé.

Za letních večerů scházeli se mladí lidé bez úmluvy k svatému Antonínku; ne aby se tady pomodlili, ale na hovory a laškování.

Pak se často přiházelo, že byla svatá socha svědkem milostného hašteření i vážnějších hádek. Ba nedávno se stalo, že se tu chlapci porvali, strhavše jednomu chasníku kosířky s klobouku, za trest, že byl v pátek u frajerky.**)

---

*) Cigán = lhář.

**) Nesluší se, aby každého dne došel chasník za milou. K tomu jsou určeny mimo neděle všední dny: úterý, čtvrtek a sobota (pokud není roboty).

Tu nový pan farář z Borušova o kázaní káral dojemně mládež jablunkovskou, že znesvětila sochu, posvátnou to památku nebožtíka rodáka.

Mládež zůstala jakoby ji studenou vodou polil, a děvčata si svatosvatě umínila, jakmile by se chlapci ještě jednou před svatou sochou dopustili hádky nebo rvačky, že tam vícekrát na hovory nedojdou.

Od té doby se měli chlapci na pozoru a ta hladká, usmívavá tvář svatého Antonínka zírala na ně stejně laskavýma očima jako dříve.

Petrona nechodila již několik dní na hovory. Co by tam také dělala mezi tou veselou, laškující chasou, když by jí při myšlénce, že Jura v tu chvíli hovoří přes plot zahrádky s jinou, srdce pukalo?

Petrona stanula na návsi u potoka. Pokřižovala se před blízkou sochou svatého Antonínka a pak nabravši vody, zahleděla se v tu stranu, odkud běžela její upřímná přítelkyně, Kača Sližová, také s konvemi pro vodu.

„Co děláš, Petrono?“ vece udýchaná Kača, když doběhla k potoku.

„To víš, pořád je co dělat,“ odpověděla Petrona nuceným úsměvem na srdečný, pozdravující úsměv své družky.

„Drhla jsem dnes dřevěné nádobí a dopoledne jsem líčila jizbu.“

„My již máme také na hody*) všecko uklizeno,“ pravila Kača, nabírajíc vody. „Ještě bych jen ráda nanosila žlutého písku na zápraží.“

Pak si vyhrnula rukávce a pohlížejíc trochu rozpačitě stranou, povídá:

---

*) Hody = posvícení nebo pouť.

„No jak; chystáš se o hodech k muzice? Mně večer donese krejčířka tu novou kordulku.“

„Já ještě nevím,“ odvětila Petrona s povzdechem. „Teta chce, abych šla, ale nebudu míti nic nového. — — Můžeš si pomysliti, že ani chuti nemám.“

„To tak, abys nešla!“ řekla Kača rozhorleně, pozorujíc, že Petroně zvlhly oči. „Však on také s Babušou půjde a ty se mu na vzdor vytancuješ dost. Já být tebou, ani hodinu bych se netrápila! Za jednoho deset a onačejších než je Jura Pěnčík!“

„Takovou mi zpívá každý a já přece na něho zapomenouť nemohu,“ naříkala tiše Petrona a chopila se ruky přítelčiny, dobře tuše, že ona jí nejlépe rozumí a její bolest sdílí.

Kača teď nevěděla, co by jí měla na útěchu říci. Vyprostila jemně svoji ruku z Petroniny a ponořivši prsty do vody, pravila jen tak, aby něco řekla:

„Jak je již ta voda teplá, dobře by se to koupalo.“

V tom si na něco vzpomněla a zamrkala živě očima.

„Jestli pak víš, Petrono,“ mluvila jakýmsi posměvavým tónem, „že si Babuša dala šít na hody žlutý atlasový fěrtoch? Já jsem ho viděla včera u krejčířky; okolo jsou přišité černé krajky a pivoňková rozmarinka. Modrých pentlí k opásání je na něm tři lokte. Pěkný fěrtoch; ale já jsem si myslila: no ten ti bude, Babušo, slušeť k tvému škaredému obličeji! Věř mi, Petrono, mně se ta ženská pranic nelíbí. Vypadá tak, jako když má suchou nemoc; celá prožloutlá je.“

„Mně se zdá dosti hezkou,“ přerušila ji s pa-

trnou nevolí v hlase Petrona, neboť měla velmi dobré srdce a cítila, že Kača Babuše trochu ubližuje.

„Inu komu se líbí; pro Juru je hezká dost. Já ale před každým směle mohu tvrdit, žes ty tisíckrát pěknější.“

Petronin zasmušilý obličej přelétl paprsek samolibosti, ale ihned zase zmizel.

„Budete také prát?“ obracela řeč.

„Ano; ještě dnes si prádlo namočíme. Ale k té muzice půjdeš?“

„Snad,“ řekla Petrona a vzala do rukou konve. „Ještě ale nevím. Přijď k nám dnes večer; dám ti sazeničku toho pěkného muškátu.“

„Přijdu!“ slíbila Kača. „S pánem Bohem!“

Děvčata se rozešla.

Petrona pospíchala domů. Bála se, že bude zase hubována, kde tak dlouho zůstala.

Ale tetička byla nějak v dobré míře. Když Petrona vešla do jizby, vyklepávala něco opatrně z fěrtochu do truhly; pak truhlu pečlivě zamkla a klíč strčila do kapsy.

Petrona ji udiveně pozorovala; ještě nikdy teta před ní nezamykala. Co to má znamenat?

„Co jste to tam, tetičko, vyklepávala?“ tázalo se zvědavě děvče. „Myslila jsem, že máte ve fěrtochu nějakého škrobáčka.“ *)

„Nemusíš věděť,“ odvětila úsečně teta, asi tak, jako když odbýváme nerozumné dítě. „Přichystej se na zejtřek na trh do Borušova. Půjdeš tam prodat trochu máku a půl kopy vajec. Peníze za ty vejce si můžeš podržeť na nějakou pentli, abys měla na hody něco nového. K muzice jíť musíš a na Juru ať mně více nemyslíš!“

---

*) Škrobák = brouk.

V duchu si teta myslila:

„Ta holka nemá žádného štěstí; dobře, že jsem našla v zahrádce tu čtyrlistou jatelinku. Zašiju jí ji do límce, aby o tom nevěděla. Nevzala jsem jí do holé ruky, proto myslím, že to pomůže.“

Tu noc nemohla Petrona ani oka zamhouřiti. Nevznášel se před ní, jako obyčejně, drahý obraz nevěrného hocha, ale pořád viděla žlutý fěrtoch z atlasu, kolem něho černé krajky a pivoňkovou rozmarynku.

Jak by se Babuša Jurovi nelíbila, když se může tak pěkně strojit? Až o hodech s ní bude tancovat, tu se podívá na ubohou Petronu, která někde v koutku bude státi s tím starým bílým fěrtochem, který tetička již za svobody nosívala, a pomyslí si: to je rozdíl, Babuša a ta!

„Můj Bože!“ zalkalo to nebohé srdce, které posud doufalo, že se frajer vrátí, že se vrátit musí!

Což ty sliby na duši by mu daly pokoje? To také Petrona dobře ví, že je hezká; vždyť jí to sám Jura nesčíslněkráte povídal! Ba, kdyby měla takový fěrtoch jako má Babuša, a Jura o muzice se na ni podíval, že by se mu znova zalíbila! —

Kdyby jí tak teta dala dva rýnské! Za ně by si koupila dva lokte atlasu a to zeleného; ten se jí ještě lépe líbí než-li žlutý. Pěkně by si fěrtošek sama ušila, okolo by si vyšila trojbarevnou rozmarynku, a dole v každém růžku tulipánek. Bílé krajky má schované; mohla by je dáti kolem. Dostala je v loni vázaného od Jury; sama jeho mamička je pro Petronu kupovala a teď se na ni tak rázem všichni zatvrdili! Napadlo jim, že je chudobná, že se nemůže tak nosit jako Babuša.

Petrona sebou nepokojně na lůžku zmítala, přemýšlejíc, jak by si pomohla k zelenému atlasu. Tety se bála; tu prosit nesměla. Což kdyby takhle prodala tu kropenatou slepici, kterou jí Kača darovala, a pak ten pěkný muškát, jemuž se každý obdivuje. Snad by zaň utržila několik šestek, za tu slepici osmdesát krejcarů a teď k tomu půl kopy vajec po groši*), to je šedesát krejcarů — — — dosti by bylo.

Teprve po půlnoci dívka usnula. Dobře si to všecko vypočítala a umínila si pevně, že všecko na ten fěrtoušek obětuje — — — —

Slunce teprve vykukovalo nad lesy, když Petrona již statně kráčela za vsí na trh do Borušova. Na zádech nesla koš v plachtě, pod pravým pažím chocholatou slípku a v levé ruce držela květník s velikým muškátem, který byl obsypán plným, temnočerveným květem. Takového muškátu nebylo v celé dědině a Petrona jej chce prodat, aby o tom teta nevěděla.

Tísní ji obava, že jí teta bude dělat výčitky — — Ale co by? však koupí tetě v městě za šestku hřebíčkové kořalky a ona se jistě udobří!

Teď se Petroně zatřepetal ten zelený fěrtoch před očima a ona rázem zapomněla na všechen strach. Zapomněla i na to, že je nešťastná ženská — — —

Již dlouho se jí to tak nešlo do města, jako dnes. Teta ji tam v létě posýlala každý úterý a pátek; někdy třeba jen s trochou mléka, za které se v městě o několik krejcarů více utržilo. Toho teta nedbala, že je do města přes hodinu cesty. Říkávala: však bot nesedere a ať se mladé nohy projdou!

---

*) Groš = dva krejcary, jinak Slovačka neřekne.

Petrona se dala po travnaté mezi. Rosa nestudila, zářivě se všude leskla, kam na ni paprsky vycházejícího slunce padaly, a z trávy vyskakovaly světlozelené kobylky, cvrlikajíce si dobré jitro!

Tak se to Petroně zdálo. Ptáci tikali a hvízdali, skřivánek ze všech nejlépe pěl, kvetoucí žito dýchalo silnou vůni a celý svět se těšil tomu krásnému životu! Co by ona jediná truchlila, když srdce říká, že se frajer vrátí, jen až ji uvidí v tom atlasovém fěrtochu!

Tak hezky uplynula Petroně cesta. Přišla do města a zaplativši dva krejcary z trhového místa, rozložila plachtu a pokladla na ni vše, co měla na prodej.

Slípka měla svázané nohy a zvědavě se ohlížela na všecky strany, to jí věru nenapadlo, že ji chce její ošetřovatelka prodati.

Petrona se u svého zboží postavila a podepírajíc se o zeď domu, kde obyčejně vždy stávala, rozhlížela se po trhu. Ještě tu nebylo mnoho prodavaček ani kupců. Ze všech stran teprve přicházely selky s plachtami na zádech a zaujímaly na trhu obvyklá místa, vykládajíce vše, co přinesly na prodej. Petrona tu již viděla několik známých, ale nehlásila se dnes k nikomu z nich.

V duchu jen pořád počítala, mnoho-li asi utrží, a zraky její zalétaly do protější výkladní skříně, kde měl židovský obchodník hojný výběr módních látek i pestrých slovácých orkafů. Jakmile všecko prodá, hned půjde do krámu vybrat si zelený atlas.

„Po čem jsou ty vejce?“ tázala se po městsku oděná služka Petrony.

„Po groši,“ odvětila ochotně z myšlének se probravši Petrona.

„Mohla bys dáť po jedenácti za dvě šestky; však jsou malé,“ vece kupovačka.

„Ó nejsou malé,“ tvrdí Petrona, „a teď již slípky tolik nenesou.“

Služka na to nic neříkala; pošeptmu si vejce spočítala a uloživši je do koše, vyplatila za ně Petrovně šedesát krejcarů.

„To jsem dobře prodala,“ myslila si Petrona, pohlížejíc za odcházející služkou; „ta se alespoň se mnou půl hodiny nehádala.“

Dobrý počinek nese štěstí v zápětí. Šla tudy hostinská a koupila všechen mák. Když ho dala děvečce do koše, obrátila se ještě k Petroně s otázkou:

„Co chcete za tu slepici?“

„Ráda bych za ni dostala devadesát krejcarů,“ vece váhavě dívka, a srdce jí náhle začalo prudce bít — —

„Za to nestojí; není dobře krmená,“ vece ze zvyku hostinská.

„O já jsem ji dobře opatrovala,“ osměluje se holka tvrditi; „často jsem jí zrní házela; vždyť to byla moje.“

„Jestli chcete, dám vám za ni osmdesát krejcarů,“ vece lhostejně hostinská.

„Tak si ji, panímámo, vezměte,“ pravila po kratičkém přemýšlení chvatně dívka, přejíc si, aby tomu trapnému prodávání udělala konec. Jak se ubohá slípka té panímámě v ruce třepetá, jak smutně hledí!

Hostinská dala slepici do koše a vybírala z peněženky osmdesát krejcarů.

Zatím ale slípka v koši sebou tluče, že až víko odletuje, a Petroni na muka se množí.

„No jen sebou tluc,“ promluvila teď posud

mlčevší děvečka pevně přitiskujíc víko košíku; „však za hodinu ucítíš nůž.“

„Což vy ji zabijete?“ vskočila jí chvějícím se hlasem Petrona do řeči. „Prosím vás, nechte ji na živu; já nedám — já . . .“

„Což jste se zbláznila?“ smála se hostinská. „Chcete prodávat slepici a je vám jí líto? Tu máte peníze.“ Ale holka zavrtěla hlavou, vztahujíc ruce ku koši. „Prosím vás panímámo, nehněvejte se, ale já tu slípku na zabití neprodám; vraťte mi ji.“

„Nu tedy ji nezabijeme,“ řekla hostinská, polochlácholivě, polo rozmrzele a mrkla na služku.

„Ach já vám nevěřím,“ vece žalostně Petrona. „Vraťte mně mou chocholku!“

Teď se hostinská dopálila. Popadla slepici a hodila ji holce k nohám. „Tu máš a dej si ji za sklo, Sloveno hloupá!“

Obrátila se a šla kupovati dále.

Holka všecka pobledlá zdvihla slepici a hladila ji po červeném hřebínku.

V tom, kde se vzala, tu se vzala — stojí před Petronou stará ženská s prošedivělým vlasem a nesmazatelným semitským tahem v chytrém obličeji.

„To je ženská bez citu,“ začala stařena lichotivě nepříjemným hlasem k dívce hovořiti. „Tak s tím zvířátkem uhodila o zem; ukažte panenko, co je to za slepici?“

Vzala holce slípku z rukou a znalecky ji ohmatávala a měřila očima. Pak pokračovala:

„Jakou má pěknou chocholku; to by bylo škoda takovou chudinku malou, hezkou zabít. Co pak stojí? Já bych si ji ráda koupila na chování.“

„Ta paní mně za ni dávala osmdesát krejcarů," odvětila Petrona, dívajíc se zamyšleně opět do protější výkladní skříně, „ale když budete chocholku dobře opatrovat, dám vám ji, panímámo, za sedmdesát krejcarů."

„To je moc, milé dítě, to je moc," vece židovka, pokyvujíc hlavou. „Jak vám povídám, já bych si slepičku vzala na chování. Jakživa bych nedopustila takovou chudinku malou hezkou zabít. U mne se bude mít dobře; zrní jí budu sypat, co jen bude chtít."

„Tak si ji, panímámo, vezměte za šedesát krejcarů."

„Padesát krejcarů vám dám; tu je máte," vytahuje stařena peníze z kapsy a drží je na otevřené dlani pravice, kdežto levicí tiskne slípku, jakoby si ji nedala vyrvati za žádnou cenu. „Koupíte si jistě za tyto peníze pentli, co? Taková holka hezká, co za pěkné oči má! Já vím, že se všichni chasníci za vámi blázní, co?"

Petrona se zarděla a židovka jí peníze strká do ruky.

„S pánem Bohem, dceruško; mějte se dobře!"

Teď se teprve Petrona vzpamatovala, že má prodanou slípku; tu milou chocholku, která jí dávala každý den po vajíčku a tak krotká byla, že jí z ruky jedla! Holka odvracejíc hlavu, přivřela oči a zatala drobné bílé zoubky do rtů, aby si uspořila poslední pohled na slepičku.

Když otevřela oči, nezahlédla již stařeny. Zavázala si utržených padesát krejcarů do cípu bílého šátku a povzdychla si, že tak málo dostala. Dobře že netušila, jak židovka právě prodává za rohem „tu malou hezkou chudinku" za pět a osmdesát krejcarů téže hospodské, kterou Petrona před chvílí odbyla.

Za to viděla před sebou sem a tam přecházeti mladíka, po městsku oděného, který se chvilkami na Petronu pozorně díval.

„Co je to za člověka?“ myslila si Petrona, neboť přišla trochu do rozpaků, pozorujíc, že na ni mladík neustále pokradmo pohlíží.

Ale co pak je jí po cizém člověku; ať se na ni dívá. Ona si toho nemusí všímati.

Podepřela se znova o zeď, ruce složila křížem, čekajíc, až někdo přijde pro muškát.

Ani jí té pěkné květiny nebylo líto. Beztoho si k ní již nikdo pro kytičku za klobouk nechodí! Bolestnější bylo prodati slepičku.

„Jak pak se bude u té panímámy mívat?“ Škoda, že se jí ta ženská nezařekla na duši; to ještě měla žádat! Alespoň by pak byla jista, že bude se slepičkou dobře nakládat.

Ten člověk, co se na ni prvé pořád díval, již odešel.

Chvíle za chvíli ubíhá a nikdo si pro muškát nepřichází! — —

Konečně! Jde mladá, bledá paní se služkou a mdlým zrakem se rozhlíží, kde by co mohla koupiti. Služka ji činí pozornu, cokoli za dobré uzná. Také ji zastavila u Petronina muškátu.

„Milostpaní, to je pěkná kytka!“

Holka věděla, že je paní náruživou milovnicí a bedlivou ošetřovatelkou květin. Měla jich plničké pokoje — —

Paní se nahnula ku květině. Smačkla jemnou ručkou list, ovoněla a pak znalecky probírala plný, červený květ.

„Má pěkný květ a tak silně voní,“ přimlouvala se služka, mezitím, co prodávačka mlčky tu stála.

Paní chvilinku přemýšlela, pak změřila dívku prodávačku od paty až k hlavě a praví:

„Já jsem milovnicí cizích květin; tohle se dostane vždycky a co také s tím? Na květinový stolek přece muškát nemohu dát a v kuchyni máš těch sprostých kytek již plná okna.“

Odcházela dále a Petrona za ní udiveně hledí, šeptajíc rozmrzele:

„Ta paní není moudrá, když nazve takový muškát sprostou kytkou.“

Dívka se podívala na věž na hodiny. „Již je půl osmé; to ten čas ubíhá; kdybych mohla jíti raději domů.“

Ani si ještě dnes na jídlo nevzpomněla.

Vytáhla ze šátku krajíc černého chleba a pustila se chutě do snídaně. V duchu počítala, že má dohromady se čtyřmi uspořenými šestkami rýnský a padesát krejcarů. Peníze za mák musí odvést tetě. Za muškát bylo by třeba utržiti šedesát krejcarů, aby alespoň za šestku té rosolky tetě přinesla.

A kupec žádný nepřichází! Tolik lidí tady přechází, což se žádnému ta pěkná květina nezalíbí?

Hle ten člověk, co tu před chvílí obcházel, již je tu zas a kráčí zrovna k Petroně.

„Prodáváš ten muškát?“ otázal se mladík přívětivě a vzal květník do rukou.

Holka se zaradovala. To snad prvé tady chodil k vůli muškátu!

„Já myslím, že bych zaň mohla dostat šedesát krejcarů,“ odpovědělo děvče.

„To je dost laciný,“ řekl mladík a Petrona se takovému kupci musela podiviti. Hned jí dal peníze do ruky a vida, že zabaluje a dává plachtu pod paži, tázal se:

„Půjdeš již domů? Odkud pak jsi?“

„Já jsem z Jablunkova,“ odpovědělo přívě-

tivě děvče. „Teď si půjdu tamhle do krámu koupit atlasu na fěrtoch; pak koupím za šestku sladké kořalky pro tetičku a potom již musím domů.“

„Já bych tě šel rád vyprovodit,“ promluvil mladík a sklopil oči. „Mohl bych si muškát honem zanést domů a pak bych na tě před krámem počkal.“

Povídal to tak přívětivě, že Petrona mimovolně pokývla hlavou. Ani si v tom okamžiku na Juru nevzpomněla. Odběhla honem do nálevny a tak se prozatím rozešli. —

Za chvíli vyšla Petrona ze střížního obchodu se zářícím obličejem. Za dva rýnské dostala takový pěkný atlas a zase viděla v duchu ten zelený fěrtoušek, jako ráno, když si naň cestou myslila.

Mladík na ni opravdu před krámem čekal a Petrona se hluboce zarděla, když si vzpomněla, že ji někdo známý může s ním uhlídat.

V městě ani slova mu neodvětila na jeho otázky; ba ani jich neslyšela. Teprve za městem mu odpověděla, když se tázal, jak se jmenuje, že se volá Petrona Dragalová.

„Já se zovu František Huspenina,“ vece vážně mladík, „a jsem tu v Borušově kolářem. Mám vlastní domek a držím si tovaryše.“

Teď se zamlčel a Petrona také nevěděla, co by mohla vykládat. Přišli na mez do polí a tu museli jíti jeden za druhým. Petrona šla napřed a František, utrhnuv si žitný klásek, najednou se rozhovořil.

„Musím ti, holka, bez okolků pověditi, že tě vidím dnes poprvé, ale že jsi se mně náramně zalíbila. Takové děvče, jako jsi ty, chtěl bych za ženu.“

Dívku jeho slova tak překvapila, že se za-

stavila. Podívala se naň udiveně a ihned poznala, že to myslí do opravdy.

Obraz Jurův objevil se jí v duši v plné velikosti, ale zrovna za ním vystoupila postava tety a ta povídá:

„Teď ještě můžeš být ráda, když si tě některý hoch všímne.“

Petrona odvětila stísněným hlasem:

„Ale vy jste městský a já jsem Slovačka.“

„I to nevadí!“ usmál se František radostí, že není jiné překážky. „Však se již srovnáme, budeš-li jen ty chtít! Mně se velice líbíš; čí jsi dcera?“

„Jsem sirotek,“ vece smutně a důrazně Petrona. „Teta Klajcena mne přijala za vlastní, ale nemůže mně dáť než peřiny a truhlu.“

„Na to se tě neptám,“ řekl prudce František a pohlížel dívce vážně i vroucně do očí. „Jest-li chceš, přijdu co nejdříve za tebou do Jablunkova; mohla bys si to zatím předložiti.“

Petroně se najednou vedraly do očí slzy. Stiskla mladíkovi ruku a zašeptala:

„V neděli jsou u nás hody; tož přijďte a pak vám všecko povím. Teď již jděte zpátky a zůstávejte s pánem Bohem!“ Obrátila se, zostřila krok, a František bezděčně ji poslechl, že zůstal na místě, kde se s ním byla rozloučila. Chvilku za ní hleděl a povídal si v duchu: „To je hezké děvče a zdá se býti pořádné; ta mně z hlavy nepůjde!“

Petrona za tím spěchala domů a všecka udýchaná i zardělá vrazila do jizby. Udivené tetě pověděla vše slovo od slova, a té nenapadlo, aby se teď s holkou vadila, že bez dovolení prodala slípku a muškát.

Však to bylo všecko její, a tetin obličej zářil

radostí, že se takovému pořádnému řemeslníkovi Petrona zalíbila. Kdyby jenom pán Bůh dal, aby to myslil do opravdy; to by se tomu cigánovi falešnému vysmála.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Hospoda je v jednom reji. Všecko se točí, jásá, výská, že člověk je spolu stržen v ten radostný vír a když ne již nohy, alespoň srdce, nebo ty oči si poskočí.

Podivný člověk ten strýček Zahoral! Mrzutá kůže stará, ještě o takovém slavném dni musí tam u muzikantů k sousedce bručet.

„Takovýhle pořádek za našich mladých časů nebýval! Chlapci ještě nemají ani assentu odbytou a již si počínají v jedné jizbě s dospělými. Děvčata jsou ještě horší; jakmile to metle odroste, již to chodí k muzice a ne aby stály v síni nebo před hospodou, jak se patří — to vlezou i před tancem do jizby. Je to zkažený svět a tím jsou vinni jen úřadi.*)“

Ale kde pak by ho sousedka poslouchala. Ta jen vidí svou schovanku Petronu a na Zahoralova slova kývá jen tak hlavou, ani nevědouc, co vykládá.

Na Petronu se všecky oči obracejí. Je tak nastrojena v tom zeleném, atlasovém fěrtochu, že jí toho mimo Kaču Sližovu všecka děvčata závidí.

Petrona je pořád v kole; všichni hoši ji provádějí, mimo Juru, kterému je dnes divně okolo srdce.

Málo jen s Babušou tančí; však i ona hledí si jiných chlapců zrovna tak jako Jury. Není mezi nimi té pravé lásky!

Jura bloudí očima po jizbě.

---

*) Úřadi = obecní výboři.

Hle tam na lavici u Klajceny sedí ten řemeslník, který prý o Petronu tolik stojí! On netančí, ale vroucím pohledem Petronu neustále provází. Když holka přetančí, tu se spolu postaví a zrovna tak hledí na sebe, jako to činívala před časem Petrona s ním — — když se lúbili, ale ještě si nedali slovo. —

A tu se s Jurou zatočila jizba. On vidí jenom dvě děvčata, Babušu a Petronu. Jedna má žlutý fěrtoch, druhá zelený, ale ty oči Petroniny! takových očí není v celém světě! Jsou sivé jako studánka a tolik něhy v nich, že se musejí každému zalíbiti, každého okouzliti

A ty oči budou patřit tomu městskému chlapisku, tomu kolářovi z Borušova!

Jura se náhle chytil za hlavu. Té holce líbezné se zaslíbil na duši a teď by se nechal od ní tak slepě odvést? Tohle se nestane a kdyby měl toho měšťáka rukama rozdrtit!

Povstal, zaskřípal zuby a umínil si, že teď hned přede všemi Petronu k tanci vezme a poví jí, že ještě na ni nezapomněl, že jenom ji si vezme — — —

Ona stála v koutě za tetou, a jak se Jura zdvihl, zrovna se zraky jejich potkaly.

Dívka se zachvěla a jako myška zmizela a vyklouzla ze šenkovny. — — —

Ten nevyzpytatelný hlas dvou srdcí v jedné tužbě srozuměných vyvedl mžiknutím Juru za ní, jenž tak za ní běžel, až ji u sochy svatého Antonínka dostihl. Přivinuv ji vroucně k sobě, zvolal: „Prisam Bohu, že tys jediná duša moja a já si jinou nevezmem, byť celý svět byl proti nám!“ — — — —

Tak to jde divně na tom světě. Petrona již je Jurovou ženou, a ten kolář tehdy smutně ode-

šel, když seznal, že již dávno Petrona celé srdce darovala jinému. Jura i Petrona jsou pracovití a pořádní. Pán Bůh jim bude žehnati.

Já jsem toho náhledu, že hlavní příčinou, proč se Jura pro Petronu rozhodnul, byla žárlivost. Jura je přesvědčen, že to byly pěkné Petroniny oči. Petrona zase myslí, že to byl ten zelený fěrtoch z atlasu, který si do smrti bude chovat jako klenot. Však ho měla též o zdavkách na sobě. — Teta Klajcena již zapomněla, že kdysi nadala Jurovi „cigánů falešných“. Ona pevně věří, že ona je všeho štěstí příčinou, neboť před muzikou zašila potají Petroně do límce zeleného fěrtochu čtyrlistou jatelinku. At se toho jen nikdy nedozví; kdo ví, zda-li by to štěstí pak rázem neuniklo!

Kdyby se někdo zeptal Kači Sližové, té těkavé duše, která se snad nikdy pro žádného chlapce nerozhodne — proč si přece jen Jura Petronu vzal — zasměje se a poví takovouto moudrost:

„Proto, že sa upřimně lúbili! — —“

A měla by nejspíše pravdu.

Silhouetty z odvodu.

„Alespoň přes město nedělejte takového povyku," napomínal starosta rozjařenou Bojančickou chasu.

Ale rekruti jeho slov nedbají. Opětné výsknutí, až uši zaléhají, a všichni najednou si notují:

„A já tím vojákem musím být,
konec milování!"

Je jich plničký vůz. Mimo starostu a jeho studenta má každý chasník za kloboukem celý keř muškátu a rozmariny. Koně jsou ozdobeni fábory a kvítím, jako kdyby vezli svatebčany. Po cestě z dědiny Bojančic až do okresního města chasa neustále si připíjela vína a teď jim všem září mladistvé nadšení a vojenská odvaha z očí.

Jen jeden z nich si nepřipíjel a stojí vzadu jako oukropeček. Je to vysoký, silný hoch a jde letos již po třetí k odvodu. Jestli si to dnes šťastně odbude, co nevidět bude se ženiti. Což těm ostatním se to lehko zpívá, ale na něj kdyby to tak přišlo, jít na tři léta do Bosny, jaj Bože, to by mu sebralo celé životní štěstí! Kde byla by Maryša, než on se vrátí! Mezi těmi čtrnácti chasníky (starostův student se do nich nepočítá), kteří na voze stojí, je několik zamilovaných, ale nikdo není aspoň nyní před odvodem tak malo-

myslným jako Tonek Sládků. Třeba by každému z nich, jako Tonkovi, milá před odjezdem napověděla, že jí tako duša bolí od strachu, hoj, slovenský rekrut, jak začnou druhové prozpěvovať o té vojně, na všecko zapomene.

„Brate, kamaráde, poslouchej mne!“ volal prvé Janko Kabeláč s jiskřícíma očima. „Jest-li mne páni seberou a bude ta vojna, pak uvidíš, jak se budu držeť! Sakryš, já se nebojím ani Uhra.“ *)

A Janko zaťal pravou pěsť, dal si ji za hlavu a pořád vykládá, jak by jim dal. Jakého nepřítele si při tom myslí, nelze uhodnouti.

Zatím dojela Bojančická chasa k hospodě, kde se odbýval odvod, a chlapci hbitě seskákali s vozu. Naposledy slezl starosta, který vešel se synem do vnitř a vrátil se po chvilce se zprávou, že mají ještě dosti času; chasa Bojančická prý přijde na řadu asi za hodinu. Chlapcům napadlo se trochu projíti; proto se postavili do dvou řad, jeden chytil druhého kolem krku a tak se procházeli po oživené ulici, zpívajíce:

„Keď verbujú, budú brát,
škoda chlapcov na stokrát!
Dajú koňa i šaty
i klobúčik rohatý.
Za klobúčik stužtičku
a ku boku šabličku
a do ruky karabin,
už ťa, milá, zochabím.
Zostaň, milá, komu chceš,
už ty moja nebudeš! . . .“

Tonek Sládek smutně přizvukoval a pravicí dělal tak věrné posuňky, jako by to již bylo jisto, že se Maryša dostane jinému.

---

*) Janko byl moravský Slovák a slýchával, že Uher jinak nejde k muzice, než s nožem v kapse.

V tom se přiblížil k chlapcům městský strážník. „Nekřičte tolik, to se zapovídá! . . .“ rozkazoval velitelským hlasem. Až na Janka Kabeláče všichni utichli. Jenom on, jako by chtěl dokázati, že se nikoho nebojí, nepřestal a když dozpíval celou písničku, obořil se na chasníky: „Co vy jste utichli jako žáby, když mezi ně hodí kamenem; snad nemáte strach před tím vousáčem?“

A jako na důkaz, že se nikoho nebojí, šel rozjařený Janko a chytil prvního rekruta, který se mu na ulici namanul, kolem krku, volaje:

„Kamaráde, jestli nás odvedou, to budeme spolu mašírovat, viď? . . .“

Rekrut, drobný človíček, švihácky po velkoměstsku oděný, hleděl se nejprve vyprostiti z nenadálého objetí a pak uraženě odvětil:

„Jdi si svou cestou a mne nech na pokoji! Kamarad se se Slováky!“

Tohle Janka dopálilo, jako by mu Slovák nebyl roveň!

„Jaký pán!“ začal se Bojančický chasník posmívati, podepřev si obě ruce v bok. „Je to jako pěček*) a hrabe se to v papučách na bál! Já ti dám Slováka, ty hlupáku jeden! Takovým pánem jako ty, já mohu být ještě dnes, rozumíš? Prodám kožich a koupím si zaň celý tvůj háb; ještě mně zbude na propití . . .“

Snad by to bývalo hůře dopadlo, kdyby byl v tu chvíli nepřijel ještě jeden vůz z Bojančic. Čeledín, který řídil koně, byl dobrý přítel Jankův a on se proto hned k němu rozeběhl, podávaje mu ruku.

S vozu slezl nejprve Jakub Rosenfeld, syn

*) Skrček.

Bojančické kupcové; za ním pak matka jeho, která syna k odvodu doprovázela. Naposledy slezla stařenka Hlubalová, které židovka dovolila, aby se svezla.

Hlubalové šel dnes jediný syn podruhé k odvodu a chuděra stará, nerada by ho byla vojákem viděla. Doma by neměla stání a proto prosila Rosenfeldku, by ji svezla; neboť pro ni bylo pěšky do města příliš daleko.

Míša jakmile zočil matku, ihned k ní pospíšil. Ostatní chlapci se také obrátili a tak se dostali všichni k hospodě. Zatím se židovka po stařence Hlubalové sháněla.

„Pojďte stařenko, Hlubalová, pojďte s námi do hospody! Já vám dám naliti skleničku rosolky a rohlík. Já zaplatím, nemějte strachu.“

Ale stařenka se pěkně poděkovala:

„Nech sa lúbí jenom samým vejíť; já tady zůstanu v průjezdě a budu se dívati raděj na ty chlapce . . .“

„Ta Rosenfeldka má dobré srdce,“ povídá jeden z Bojančických chasníků, když židovka urovnavši si na hlavě ošumělý klobouk, který se jí při jízdě až do týla pošinul, vešla do šenkovny. „Jsem zvědav, jestli toho jejího Kúbi také seberou! Ej ta by naříkala . . .“

„Jako každá matka,“ odvětil Míša Hlubal, kterému najednou bylo nevolno. Ještě před chvílí se veselil; ale teď, když tu viděl ztrápenou mamičku, přešla mu všecka chuť k žertům.

Míša byl čeledínem u sedláka a odepřel si každé lepší sousto od úst, schovávaje vše pro matku. Ona měla sice své bývání, malou chaloupku, ale tovarychem se již obživiti nemohla. Předla konopí a drala selkám peří; ale kdyby té skrovné výživy jen po celý rok bylo!

Bojančický starosta vyběhnuv ze šenkovny, svolával kvapně chlapce:

„Jste tu všichni? Teď přijdou naše čísla; pojďte se mnou do předsíně, abyste byli na zavolání připraveni. Můj syn půjde první, má číslo čtyřicáté; kdo má jednačtyřicáté?“

„Já,“ ozval se masařův*) Pavel.

„Tedy přijdeš zrovna za Cyrillem, tož pojďte!“

Hoši se hrnuli šenkovnou do předsíně, kde se vyvolávali rekruti. Židovka chudák s nimi, držíc svého syna za rámě, tak jako by se o něho bála.

Stařenka Hlubalová osaměla na chvilku v průjezdě hospody. Popošla několik kroků do dvora a dívá se na pěkné slepice, mezi nimiž se pyšně otáčí neobyčejně veliký kohout. I hejno roztomilých kuřátek se tu batolí kolem kvočny, ale vše to připadá stařence Hlubalové jako ve snu. Míhá se to, míhá, ale k rozeznání to není, neboť stařenka na to hledí rozslzeným zrakem.

„Mamičko!“ volá za ní známý drahý hlas. „Ani starostova studenta, ani masařových Pavla neodvedli! Teď volají číslo čtyřicetčtyři, já mám čtyřicetšest, tož již musím jíť.“

Hoch se nutil ke statečné tváři, ale selhalo mu. V obličeji pobledl a celým tělem mu projel mráz. Když matka ničeho neříká, něžně upírajíc žaluplné oči na něho, Míša se raději obrátil.

„Pojď sem, ať ti ještě udělám křížek,“ zadrží jej stařenka.

Přistoupil k ní a matka jej třesoucí rukou žehná:

---

*) masař : řezník.

„Ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého amen. Tak již jdi——“ a celá postava stařenčina se jakýmsi teskným tušením zachvěla.

Míša zmizel ve dveřích šenkovny. Často zavzní z hospody nebo z ulice výsknutí a zvuky hlasitého hovoru, ale Hlubalová neslyší ničeho. Stojí u vrat v koutku a srdce má sevřené jako v kleštích. Uplyne drahná chvíle. Konečně . . . Míša přichází . . . a má ceduli za kloboukem! Panenko Maria!

Zvadlé tělo se opírá o zeď a zdá se, že níží se k zemi. Ale to se jen šedá matčina hlava tak sklonila, když se truchlivě syna táže: „K jakým tě odvedli?“

„Na koně k dragonům...“ vypravuje Michal a slzy mu kanou po lících. „Jak jsem tam vešel, hned jsem věděl, že je zle . . .“

„Neplač, Míšo, však jich více odvedli . . .“ těší druha Tonek Sládků, který právě šťastně vyvázl, a bere jej přátelsky kolem krku. „Dostaneš pěkného koně a což se na tebe budou všude holky smát.“

Tonek se ještě před chvilkou nenadál, že dovede tak pěkně těšiti.

Pavel masařův také k tomu skupení přistoupil; těší jak může, a již oba chasníci odvádějí rekruta od matky, aby jej na ulici trochu rozebrali.

Hlubalová se potácí za nimi a stěží si vylezla na židovčin vůz. Zakryvši si oběma rukama obličej, vyplakala se; ale pak jí přišla na mysl slova panáčkova z minulého kázání, že bez božího vědomí ani vlas s hlavy nesejde.

„Kdo ví, co z toho dobrého nepojde,“ přemítala trpělivá, nábožná mysl. „Já hříšná proti pánu Bohu reptám, a ten můj hoch se může ještě státi

na vojně pánem! Však já se již na tom světě nějak obživím . . .“

„Janka Kabeláče a starostova čeledína odvedli rázem po sobě,“ zaslechla teď stařenka zřetelně za sebou volati.

Ohlédla se a opravdu! Oba chasníci mají cedule za kloboukem. Janko vypadá tak zdrcen, že po té jeho známé statečnosti není v tom okamžiku na něm ani stopy.

„Vida, jiné matky budou míti také těžké srdce, nejen já,“ na útěchu si zase povídá Hlubalová.

Pohlížejíc v takových myšlénkách k hospodě, náhle stařenka udivením otvírá zavlhlé oči.

„Co to, Rosenfeldčina také odvedli?“

Bojančickou kupcovou, která bez ustání lomí rukama a hlasitě naříká, podpírá odvedený syn. S namáháním vpravil matku do vozu a přisednuv k ní, poručil čeledínovi, aby raději již jeli.

Ale hlouček Bojančické chasy obstoupil židovčin vůz a všichni najednou se táží: „Což je pan Kúbi také odveden?“

Ramenatý Kúbi, který měl poslední číslo z Bojančických mladíků, smutně kývá hlavou, a matka jeho se pustila do naříkavého vykládání, rozčileně při tom mávajíc rukama. Různé vzdechy, kterými židovka své vzdechy provázela, vynecháme a uvedeme pouze to, čemu Bojančická chasa rozuměla.

„Jak jsem to zaslechla, omdlela jsem v předsíni jako špalek!“ vypravuje křiklavě Rosenfeldová. „Mého Kúbi, takového fajn člověka, seberou! To věřím, to oni tam takových vzdělaných lidí potřebují!“

„Upokojte se, paní kupcová,“ vece starosta, který se zde namanul a jemuž se při posledních židovčiných slovech stáhly rty k mimovolnému

úsměvu. „Sama povídáte, že páni takových lidí, jako je váš syn, potřebují. Však nemáte jen toho jediného.“

„Když on mně vede celý obchod, co si bez něho já ubohá vdova počnu?“ nepřestává Rosenfeldka naříkati, neslyšíc synovo tiché, německé napomenutí: „Nač to těm lidem tady vykládáš?“

Jen starosta postřehl ten pohrdlivý tah okolo nosu rekrutova a proto začal zase těšiti:

„Však se má Sálinka i Moric věru také již k obchodu,“ a ten zvláštní, trochu škodolibý výraz v jeho dobrosrdečném obličeji znamená:

„Věru ti to přeju, za to, žes mi v loni připravila v rodině tolik hořkostí! Nebýt tebe, jaktěživa by se moje žena nebyla opovážila za mými zády bráti a prodávati obilí.“

„Ale já toho tak nenechám!“ volá Rosenfeldová, „a kdybych měla jeti až do Vídně ku audienci k císaři pánu, já toho tak nenechám! Není to veliká nespravedlnost, odvésti vdově syna, který jí vede celý obchod?“

Mezi tím se přiblížil Michal Hlubal k matce a šeptá jí:

„Mamičko, když ta židovka si tak troufá, nešlo by to, abyste vy jela také s ní k audienci? Máte mne jen jediného, snad by to šlo ještě spíše.“

„Jaj Bože, co by mně to bylo platno, vždyť neumím německy,“ odpovídá stařenka, oddaně sklánějíc hlavu. „A kdo pomůže, když Pámbíček sám nepomohl?“

Na pokynutí Jakuba švihl čeledín do koní a vůz rychle ujíždí k Bojančicům, aby se zatím za nepřítomnosti vdovy a nejstaršího syna nestala v obchodě neb domácnosti nějaká škoda.

Tonek Sládků se ohlédl za ujíždějícím vozem a najednou sebou trhnul. Rozběhl se k rohu ulice a již drží Maryšu za ruku.

„Vítaj, kde jsi se tu vzala?“ diví se, a zářící jeho obličej zaplašil okamžitě úzkostlivý výraz z dívčiných očí.

„Nejsi odveden?“ táže se holka jedním dechem, ale již s lehkým srdcem.

„Již jsem si to šťastně navždy odbyl,“ vykládá Tonek. „Napřed povídají páni ‚taublich,‘ ale pak jak jsem zdvihl nohu a oni mně nohy prohlíželi, řekli: ‚na ná‘. Ej sakryš, to jsem si poskočil!“

„Co jsem se našla!“ stěžuje si holka, pozdvihujíc zablácenou botu, „ale za dvě hodiny jsem tu přece byla; utíkala jsem.“

„Vidíš, Maryšo, proč děláš hlupoty,“ kárá ji Tonek s úsměvem. „Nemohla jsi čekat, až bychom přijeli domů? Teď zpátky můžeš jeti s námi na voze.“

„To tak!“ odporuje dívka, „aby se mi smáli, že jsem za tebou došla, jenom si jeď sám.“

„Tož půjdeme oba pěšky,“ rozhodl se Tonek.

Když vyjížděl vůz s Bojančickou chasou z města, scházeli na něm dva z těch, kteří na něm ráno přijeli.

Kam se poděl Tonek Sládků, to se snadno vysvětlilo, když se jeden chasník zmínil, že zahlédl za rohem vykukovati Maryšu.

Janko Kabeláč se s nimi také nevrací. Zavřeli ho v městě. Nesrovnávalo se mu nijak s rozumem, čím to je, že městští lidé domnívají se býti onačejšími nad Slováky a přece z celého

města odvedli jen čtyři chlapce, kdežto z Bojančic, malé dědinky, odvedli jich pět!

Tak to pořád vykládal veřejně v šenkovně i na ulici, až se dostal na čtyřiadvacet hodin pod zámek.

„Kdo ví, jakými slovy to řekl," pravil na zpáteční cestě starosta k synovi, „že v tom páni viděli něco zlého. Ale tak to bývá, že pro hubu dostává člověk na hubu!"

Štíhlý student si povzdychl a upřel zamyšleně oči v dálku, kde se daleko široko rozprostírala jeho domovina.

Spolunájemníci.

Leopold Gleich byl Němec, Rakušan, Sándor Němet byl plnokrevný Maďar a Martin Postojna byl Slovák od Trnavy.

Tak jsem vám spravedlivě, podle abecedy, představila tři přátely, o nichž vám chci vykládati. Všichni tři pracovali před několika lety v Jilmovském cukrovaru a obývali společně světnici v městě najatou. Ve chvíli, kde čtenáře do jejich obydlí uvádím, byli spolu, jak se říká, jedna ruka a přes to, že žádný z nich se správně neznal v mateřštině druhého, velmi dobře se shodovali. —

Je zimní sobotní večer a v teplé jizbě je za takového mrazu milé posezení. Světnice je dosti prostranná, nízká a má hliněnou dlažbu. Světlá a příjemná je také dosti, neboť dvé okének zírá do oživené ulice na Jilmovském předměstí. Však se za tu pěknou vyhlídku musí i v této staré chaloupce hezky platit: čtyřicet rýnských na rok. Za ty peníze by si najal Postojna ve své domovině celou chalupu i s kouskem pole; ale tu v pohraničném moravském městě je to jinaké. Jsou větší výdělky — jest i větší vydání.

Nábytku zde není nazbyt. Uprostřed stojí stůl a u něho dlouhá, žlutě natřená lavice s opě-

radlem, majetek to Postojnův. I ta větší postel tam v rohu a na zdi připevněná dubová hrabice je jeho. V koutě druhém stojí ještě jedna postel, na níž spává Gleich. Ta je však vypůjčena od stařenky domácí, která bydlí na levé straně chaloupky. Němet noclehuje na lavici a z nářadí mu nepatří ničeho. Skrovné jeho háby jsou pověšeny společně s Postojnovými na hrabici. Gleichovi patří objemný kufr u okna postavený, k tomu malovaný obraz, visící nad jeho ložem a představující jakési dělnické povstání. Olejový obraz v pozlaceném rámci, který Gleich, když ještě pracoval ve Vídni, na splátky koupil, je jedinou ozdobou chudobného jejich obydlí. Nad Postojnovým lůžkem visí též několik drobných svatých obrázků v papírových rámečkách.

Tak — již jsem snad nevynechala ničeho. Avšak ještě jsem zapomněla na zrcádko, visící na zdi mezi okny. To patří Gleichovi.

Tito tiší spolunájemníci vedou mládenecký život. Snídají a obědvají u žida, jenž má na blízku cukrovaru hospodu, a večery trávívají obyčejně doma. Jedině Němet, má-li peníze anebo úvěr, zajde si i večer do krčmy a přichází podnapilý domů. Toho si však oba soudruhové nevšímají. Postojna několikrát o tom přemýšlel, uznal, že to má již Němet v povaze a tu je těžko u člověka předělat.

Dnes večeří všichni tvarůžky a bílý chléb. Gleich má před sebou sklenici piva a Postojna s Němetem koupili si společně do plecháče vína. Ovšem každý den se takhle popíjet nemůže; to by nestačila mzda. Ale v sobotu, když se hned po výplatě s hospodským vypořádá týdenní útrata a zbude ještě v kapse několik grošů — co by si trochu toho napití nedopřáli? — —

Tak rozumují bez rozdílu všichni tři.

Rakušan, zámečník, je z nich nejmladší a jak se zdá nejhezčí. Má štíhlé, rovné tělo, dosti pravidelný obličej, bledě modré oči a měkké rusé vlasy i vousy. Uprostřed obočí vzhůru do čela stahuje se mu ostrá vráska, která celý jeho zjev nějak kaboní a dodává mu zarputilého rázu. Šatí se pěkně, čímž vyniká nad oba soudruhy, kteří na oblek méně drží. Gleich viděl již hezký kousek světa a má se v duchu za něco mnohem lepšího než oba jeho soudruhové.

Slovák je o dvanácte let starší Gleicha a je z nejstálejších a nejspolehlivějších dělníků v cukrovaru. Proto má po celý rok stálý, slušný plat. Postojna je prostřední, složité postavy, má husté kaštanové vlasy, nízké, vráskovité čelo, temnošedé oči, pravidelný nos a v bradě hluboký důlek. Drsný, bezvousý obličej má celkem upřímný výraz. A nosí se věru po slovensku, dbaje vždy jen toho, aby se do kostela jak se patří ustrojil. Má důkladný sváteční oblek a ten si drží v pořádku. Všedního dne však chodí ošumělý. Za to dbá čistoty obydlí. Každý den v jizbě zametl, uklidil, v sobotu v poledne si odskočil domů očistit okna a občas také světnici sám olíčil, při čemž uvnitř mezi okna namaloval pestrých květů a na zápraží nasypal žlutého písku.

Maďar je co do stáří prostřední a je vyučeným kotlářem. Je malý a zavalitý, má žlutohnědou pleť, černé vlasy a pěkné, jiskrné oči. Odulé pysky jsou vroubeny hustými kníry, bradu i tváře pokrývá nedbale pěstovaný vous.

Němec ze všech nejvíc mluví, nejvíc jí a pije. Proto je mu často dovolávati se přátelské půjčky nebo výpomoci; nejčastěji od Postojny, kterému od té doby, co se seznámil se spolunájemníky,

nezbývá nikdy říkajíc groše. Slovák si z toho však nic nedělá a má oba soudruhy upřímně rád. Gleicha si váží proto, že je pořádný člověk, a Němet je mu veselým, chytrým a příjemným společníkem. Postojna obýval a platil si řádně několik let najatou jizbu sám, až letos si do ní přivedl dva spolunájemníky. Bezpochyby proto, že mu někdy tak samotnému bylo teskno. Na ženění nepomýšlel ani před mnoha lety, natož již nyní k stáru. Proto mu byl návrh Gleichův, když jej žádal, mohl-li by u něho bydlet a platiti mu polovici nájmu, vítán.

Asi o dva měsíce později se k nim přidružil kotlář, který do Jilmovského cukrovaru přišel až odněkud z Pešti.

Ale to je zvláštní, kterak si získal Němet důvěru a lásku Postojnovu. Takhle jednou v neděli v poledne byla mimořádná výplata, a Postojna s Němetem se náhodou sešli v čekárně, kde ještě nikoho nebylo. Němet vyprávěl Postojnovi, že sem přišel před několika dny do práce a stěžoval si, jak nepříjemno je řádnému řemeslníku zůstávati ve fabrické palandě mezi spustlým dělnictvem.

Postojnovi bylo kotláře líto, ale k tomu, aby mu nabídl u sebe přístřeší, byl přece nedůvěřiv. Proto přece však pozval Němeta odpoledne k sobě a pohostil jej slanečkem, pekařským chlebem, kyselými okurkami a mladým vínem, zvaným burčákem. Zámečník Gleich se hostiny také súčastnil, ale po jídle ihned odešel, poněvadž měl v městě nějakou milou a každou neděli odpoledne s ní chodíval na procházku.

Když odešel, povídá Postojna kotláři s úsměvem: „Je dětina ten Gleich; blázní se za ženskou . . .“

„To by se mi tak chtělo," odvětil Němec s polo útrpným, s polo pohrdlivým přízvukem. —

To byla voda na Postojnův mlýn. Jemu se tuze líbilo takové smýšlení. Potom s jakýmsi uspokojením podíval se na kotláře, pak mu dolil sklenici a pozvedna svou, vece: „Napíme se, kamaráde!"

Vypili oba plnou sklinku na ráz. Postojnovi zářily již oči. Přebral poněkud, nejsa nemírnému pití zvyklý. Tak se stal důvěrným. Popíral si bradu o dlaň a otázal se společníka přítulně: „Ty nemáš rád ženské, že?"

„Jak živ jsem se o ně nestaral," odvětil Němec. „Mně je milejší sklenice vína než deset ženských dohromady." A Němec se smál z plna hrdla svému nápadu, jemuž sám nevěřil. —

„Ne tak, kamaráde," rozhovořil se Postojna. „Ale víš, ženské jsou falešny jako kočky. To já ti mohu dobře povědeti! Když jsem byl chlapec nějakých dvaceti let, také jsem měl frajerku."

„No a co bylo?" otázal se Němec, v duchu se usmívaje náladě usedlého Slováka.

„Víš, my jsme sloužili u jednoho sedláka," vykládal Postojna. „Zuzka se mi líbila, a když jsem ji o lásku poprosil, tu mi svatě slíbila, že za jiného nepůjde. Já neměl ještě odvod odbytý, ale to mně nedělalo starosti; neboť jsem věděl, že mne páni neseberou. Tak jsem se od té chvíle, co se mi zaslíbila, těšil, hospodařil a žil jsem jen pro ni. Tehdy mi dala Zuzka prstýnek; to bylo o Martině, na můj svátek. Podívej se!"

Postojna natáhl prostřední prst spracované pravice a ukazoval Němcovi veliký, stříbrný prstýnek.

„Nosím ho jenom v neděli," pokračoval měkce.

„Zuzku do nejdelší smrti vidět nechci, — — ale ten prstýnek bych nedal za celý svět — —“

„A co ti udělala?“ tázal se Němec zvědavě.

„Ja, byla nevěrná, falešná ženská,“ požaloval si s povzdechem Postojna. „Jednou se vyprosila od hospodáře na několik dní domů na hody a když se vrátila, tu bylo po naší lásce. Odvrátili ji tam její rodiče ode mne a přemluvili ji k nějakému vdovci, skotákovi, který měl chalupu. Nic nespomohly mé prosby; ona dbala více rodičů než mne, vystoupla na to ze služby a vzala si ho. Ten prstýnek mi nechala, proto že si sama podržela všecko, co jsem jí kdysi z lásky daroval. Víš, kamaráde,“ dodal Postojna měkkým, lítostným hlasem a slza se mu skutálela přes obličej, „mně nebylo o to ženění, ale líto mně bylo, že mi zkazila celý život . . .“

Němec rozuměl asi sotva citům Postojnovým; nicméně vypadal pohnutě a smutně. To Postojnu dojalo. Přisedl k němu na lavici blíže a vzal ho kolem krku. Od té chvíle přiložil k Němetovi srdce a měl ho radši nežli Gleicha; mezi Gleichem a Postojnou byl jakýsi rozdíl, který vzájemné důvěry nepřipouštěl.

Tak se domluvili, že se sem může kotlář také přistěhovat, a jakkoli se opírala stařenka domácí a přirazila jim čtyry rýnské na činži, Postojna provedl svou.

Srovnávali se až posud všichni tři velmi dobře.

Dnes po večeři bavili se vypravováním. Vykládali si, co krásného a znamenitého již který z nich ve světě viděl. Němec chválil nadšeně Pešť a Budín, Gleich zase cenil výše Vídeň a horoval o jejích nepopíratelných přednostech. Z toho povstala hádka, které Postojna nejprve mlčky naslouchal. Nebyl ještě jakživ v tak velikém městě

a nemohl se tudíž do rozmluvy míchati. Ale když se začali ostřeji hádati, dal se Postojna, v úmyslu, aby vádu zamezil, do vynášení svatých poutnických míst Velehradu a Šaštína, že nad to ještě krásnějšího nic na světě neviděl.

Němet nevěnoval Postojnovi mnoho pozornosti a raději si nahýbal ze společného vína. Gleich když byl Postojnu klidně vyslechl, dal se mu v odpověď do smíchu, který tak podivně zněl, že Postojnu zabolel a urazil. Připadalo mu, že mu Gleich vyčítá jeho nevědomosť a tím popuzen, zvolal: „Čemu se směješ?“

„Napadlo mi,“ vece upřímně Gleich — „že s takovou vroucností jako nějaká baba dovedeš popisovat poutnické místo.“

Postojna se zamlčel a po chvilce vážně povídá:

„Víš, Gleichu, ty jsi neznahoh! Já jsem to již mnohokráte tušil, ale myslil jsem si, že mi nic není do toho. — Ty nechodíš do kostela a žiješ tak — odpusť — nepřirovnávajíc jako to boží hovádko, které o Pánu bohu nic neví . . .“

Na tuto Postojnovu moudrosť následoval ještě hřmotnější a popudlivější smích. —

„Čemu se zas směješ?“ — rozkřikl se Postojna a povstal, neboť ten smích náramně ho dopálil.

I Gleich též povstal, sedl si na svůj kufr a jako by tam byl jist před útoky Postojnovými, začal svůj smích omlouvati dlouhou řečí, ve které líčil, co již na světě prošel, viděl a zkusil. Přišel prý k náhledu, že jen hloupý, nevědomý lid podléhá náboženskému vlivu. On prý nezapírá jediného Boha, koří se jeho velikosti, ale pravá důstojnosť člověka že spočívá v jeho vzdělání, přesvědčení a vůli. Gleich se neobyčejně rozhovořil

a tak jako by měl před sebou některého druha z dělnického, socialistického spolku, jehož horlivým členem kdysi ve Vídni býval, jal se bezohledně své náhledy zastávati a nevědomosti a hlupotě Postojnově se posmívat. Dlouho tak kázal, až se pojednou zarazil a pohlédl zaleknutě na Postojnu před ním výhrůžně stojícího.

„Už dost Gleichu; už ani muk!“ — přetrhl řeč Slovák s rozhodnou přísností. „Dobře, že jsi se prozradil. Zítra se sebereš a najdeš si jiné bývání; já s pohanem pod jednou střechou žíti nebudu!“

Gleich se zarazil, ale aby se Slovákovi omlouval, k tomu byl příliš hrdý. Nahlížel ostatně již dlouho, že se taková společnost pro něho nehodí. — Proto se jen zase zasmál, ale tentokráte nuceně.

Postojna mu porozuměl, ale opakoval jako před tím:

„Jak jsem řekl, já s pohanem pod jednou střechou nebudu. Ale proto nemusí býti mezi námi hněvu — — —“ připojil po chvilce měkčeji, přecházeje vážně po jizbě.

„Každý si spravme duši podle svého, ale v dobrotě se můžeme rozejít.“

Kotlář Němet se do rozmluvy nemíchal; jen mlčky popíjel, ale z jeho spokojeného výrazu lze souditi, že je mu rozhodnutí Postojnovo vhod.

* * *

Na zítřek se Gleich stěhoval. Dal si odvésti na trakaři kufr a obraz v pozlaceném rámci odnesl si sám. Od té chvíle, co mu dal Postojna výpověď, nepromluvil Gleich ani slova, ba ani s Pánembohem jim nedal odcházeje.

To Postojnu zamrzelo. „Dočkal jsem se pě-

kného vděku," požaloval si Němcovi. „První čas, co tu u mne dlel, dostal zimnici a já ho ošetřoval a živil jak vlastního bratra. Teď mně ani na rozloučenou ruky napodá . . ."

„Je to Němec," vece stručně Němec.

„Ba že," přisvědčil Postojna, ale uvnitř tím přece nijak nevděk bývalého kamaráda neomluvil a smutně přemýšlel, jak mu osud béře důvěru v lidi. Ať již byl Gleich pohan nebo ne . . . Postojna si toho nepřál, aby naň s trpkostí vzpomínal. Však mu to také tak včera napověděl.

V tom zármutku chtěl nalézti úlevy v kostele a pobídl Němce, aby šel s ním na požehnání, pomodlit se za obrácení nevěřící duše. Němec, ač nerad, šel přece, neboť si myslil, že není radno rozhořčenému Postojnovi odmlouvati.

Ale ani v chrámu Páně Postojna nemohl nalézti pokoje. Když odtamtud vyšel, byl naladěn jako dříve. „Což abych šel tu zlost zapít?" promluvil k Němcovi, když se octli na ulici.

Němec radostně přisvědčil. Byl by tak jako tak se již Postojnovi vymknul a zašel si do hospody.

Za řeči přišli ke známé hospodě u cukrovaru. U samých dveří se Postojna zastavil s poznámkou, že nemá žádných peněz s sebou.

„Já mám rýnský," vece Němec ukazuje kamarádovi celý svůj majetek. „Mně by hospodská na dluh nedala, poněvadž jsem ještě za předešlý týden dlužen, ale tobě, Postojno, počká, kolik budeš chtíti."

„To si myslím," usmál se Postojna, a dnes poprvé byl na to pyšným, že požívá pro svůj spořádaný život tak dobré pověsti.

Když bral již za kliku, pohlédl náhodou na

nové tabulky, zavěšené na dveřích a zarazil se, stiskaje pevně Němcovi ruku.

Postojna se poněkud znal ve čtení. Přeslabikoval si několikráte po sobě nápis na obou tabulkách, pohlédl i na firmu, visící nade dveřmi, a obličej mu zrudl. Stará opršená firma nesla nápis: „Abraham Kornfeld — Gasthaus bei der Zuckerfabrik . . .“ Nová tabulka na jedné straně nesla veliká, malovaná písmena: „Bier und Wein“ a na druhé tabulce přečetl Postojna zřetelně chybný moravský nápis „Nalef kořalki.“

„Ty, Němete,“ povídá Postojna k druhovi — „bír und vajn znamená na moravsky pivo a víno — že?“

Němec udiven nad Postojnovým počínáním, pokynul hlavou.

„Ale co myslí ten cigán žid, že pro nás dobrá jenom kořalka?“ rozkřikl se Postojna podrážděně.

„Ale co tě nemá!“ chlácholil Němec. „Kdo pak se bude pozastavovat nad tabulkou; však uvnitř dostaneš za peníze všecko. Už raděj pojď.“

„A nepůjdu tam!“ pohodil hlavou Slovák. „Sakryš na žida, což je Gleich něco lepšího než já?“

Obrátil se a kráčel zpět řka: „Ne, zastavím se doma pro peníze a zajdeme si do jiné hospody.“

Němcovi již nad rozmarem Postojnovým docházela trpělivosť a proto si ve své mateřštině potichu zaklel. Nicméně doufal z Postojnovy nálady těžiti, neboť byl přesvědčen, že bude moci dnes píti na jeho vrub. Proto ho následoval až k domovu a počkal před chalupou. Postojna si sebral z lištvy, z hrnéčka veškeru svou hotovosť, asi tři rýnské a vycházeje z chalupy, pravil k Němcovi:

„Teď tu budeme bývati jen dva, ale rádi se budeme mít, kamaráde ,viď?“

Mlčky, s rozličnými city brali se oba přátelé k nálevně na náměstí. Postojna již nápisů neprohlížel, vstoupil do vnitř a usadil se s Němetem za stůl. Byl tu nečistý vzduch, ale příjemné teplo. Postojna si odložil sváteční klobouk i halenu a rozkázal sklepnici, aby mu donesla piva. Němet si poručil cerbulát, chléb a víno.

Postojna nebyl žízniv, ale chtěl na zlost pít. Byl by se nejraději napil slivovice nebo samožitné, ale navzdor Gleichovi umínil si píti pivo. Až přestane chutnati, poručí si víno.

Postojna se rozhlížel po nálevně. Spatřil tu několik známých opilců a každá ta tvář mu připadala nevýslovně odpornou. A do takové společnosti chodí tak často Němet! Postojna si umínil, že hned, jakmile se navrátí domů, kamaráda důkladně napomene. —

Němet se již zatím byl od Postojny odloučil, zaujat jsa svou největší náruživostí, hrou v karty.

To také Postojna nerad viděl. Takhle ten Němet za několik hodin promarní celou týdenní mzdu a pak aby ho Postojna vydržoval! Proto ale je mu se všemi chybami ten Němet milejší než panský Gleich! Ale napomenout musí kamaráda, hned jak dojdou domů — jinak se z něho stane nedbalec!

Postojnovi pivo velmi špatně chutnalo. Stěží dopil sklenici. Již si raději poručil vína, a když mu je sklepnice donesla, napil se s takovou chutí, že vypil žejdlík na ráz. Zahřálo ho to a teď teprvé pocítil jak se patří žízeň.

„No, nic nedělá," pravil si na útěchu, když si znovu poroučel nalít. „Však již musím tu zlost zapit a o prázdné sklenici tu sedět nemohu."

Němet se k Postojnovi nepřihlásil, až když zpozoroval, že prohrál celý rýnský. Tu přišel

prosit kamaráda za výpomoc. Postojna mu ochotně půjčil rýnský, ale zároveň mu pošeptal do ucha, aby těch karet nechal.

Němet si říci nedal: hrál zase a nežli dopil Postojna třetí sklenici vína, přišel již zase pro rýnský.

„Tu máš," odbyl jej Postojna strkaje mu do ruky druhý rýnšťák; ale teď již nedopaluj! Nech toho a půjdeme domů; napili jsme se oba dost!"

„Nehněvej se, Martinku," prosil Němet, upíraje veselé oči na kamaráda. Přinesl Postojnovi skleničku slivovice, řka: „Napij se na moje zdraví!"

Postojna mu odepříti nemohl. Napil se a chutnalo mu tak, že si poručil také sklínku slivovice. Když však dopil, zatočila se mu hlava.

Postojna dobře věděl, že mnoho nesnese. „Teď je již toho lumpačení dost," umínil si pevně. Zaplatil, něco zbylých peněz si zastrčil do kapsy spodní kazajky, přehodil na se halenu a klobouk a šel nejistým krokem k Němetovi. Sbíraje všechen svůj rozum dohromady, položil mu ruku na rámeno a hleděl jej výstražnými a prosebnými slovy přiměti, aby s ním šel domů.

Němet nedbal. Ani hlavy neobrátil; neviděl nic jiného než karty a seděl jako přikován.

Postojna vida, že jeho namahání je marné, sebral se sám a vyšel z hospody. Venku jej ovanul čerstvý, zimní dech a tak se pomalounku sice, ale přece jistě dostal domů. Jakmile se octnul ve světnici, svlékl halenu a klobouk a sedl si na lavici. Pohlédna na místo, kde stál Gleichův kufr a na lůžko, kde místo skvostného obrazu smutně zíral pavučinou obtočený hřebík, povzdychl si:

„Jednoho již jsem ztratil a ten druhý sedí jako mrhač u karet," promluvil sám k sobě a až

se ulekl poslední vzpomínky. „Nemohl jsi kamaráda dočkat?“ vyčítalo mu nyní svědomí. „To ho tak necháš osamělého mezi prostopášníky?“

Rychle se opět ustrojil a pospíchal zpět, aby svědomitěji dbal přátelské povinnosti.

Když docházel k nálevně, vrávoral odtamtud Němet bez klobouku, silně napilý.

Postojna ho uchopil za rameno. „Kde máš klobouk?“

„Vzali mi ho, kamaráde, vzali,“ blábolil Němet.

Postojna vtáhl přítele zpět do nálevny a vyzvídal na sklepnici, co se tu s Němetem dělo a kam se poděl jeho nový klobouk?

„Nemohl zaplatiti útratu,“ odvětila sklepnice lhostejně, „a proto mu náš pán sebral klobouk.“

„A tož má jít v té zimě bez klobouku, na blázna lidem?“ rozkřikl se Postojna.

Sklepnice pokrčila ramenoma. „Nemusí všecko prohrát a nemusí pít, když nemá zač,“ odvětila úsečně.

Tuto pravdu musel i Postojna uznati. Ale teď nebylo na čase Němetovi činiti výčitky, raději pomoci mu z nesnází — — „No, a co dělá jeho útrata?“ ptá se.

„Osmdesátčtyry krejcary,“ odvětil hrubě majitel nálevny, který se k nim zatím přiblížil.

Postojna sáhl si rukou do kapsy, vyňal všecky peníze a shledal, že má pouze třicet krejcarů. Prohledává ještě jednou obě kapsy kazajky — nikdej iž zbla . . .

Zdálo se mu, že přichází před majitelem nálevny a sklepnicí do rozpaků. Však ho tu neznají, aby jim řekl, že on je spořádaný Postojna a za druha že ručí. — —

Sňal klobouk a probírá si levicí vlasy — — což mu nic nenapadne, aby kamaráda vysvobodil?

Tak chvilku přemýšlel, až najednou pozvedl vítězně hlavu. Obrátiv se, strčil prst pravice do levé ruky a smekl spěšně s prstu stříbrný prsten, dárek Zuzčin. Ještě ho chvilenku třímal v pěsti, pak přistoupil ke krčmáři a strkaje mu prstýnek i s těmi třiceti krejcary do ruky, šepce celý uzardělý: „Podržte si to, pantáto, za fant. V sobotu vám to kamarád poctivě zaplatí; já za něho ručím!“ Postojna se udeřil na potvrzení svých slov do prsou.

Krčmář byl srozuměn a vrátil ihned klobouk. Postojna ho posadil Němetovi na hlavu, vzal ho přátelsky za rámě a vedl ke dveřím. Tu se ale ještě obrátil a povídá:

„Kdyby se to ještě jednou stalo, že tu kamarád něco zůstane dlužen — tu já za všecko svým majetkem ručím; rozumíte! Já jsem Postojna a dělám již šest roků v cukrovaru. Jen se na mne ptejte, zda-li jsem komu již co zůstal dlužen!“ — —

S těmi slovy vyšel ven. Němet se ani na nohou udržeti nemůže. Postojna musí ho podporovat celou silou. Ale přece nezazlívá kamarádovi. A jak chvilku jdou, povídá Postojna, upřímně a měkce:

„Vidíš, kamaráde, kdybych já teď také byl opilý — kdo by nám pomohl?“ — —

Od této neděle uplynulo čtrnácte dní.

Němet nedělá Postojnovi žádné radosti. Od té doby, co jej přátelsky z města domů dovedl a na druhý den důkladně napomenul — byl již Němet zase dvakráte opilý a Postojna má proň jen stálé mrzutosti se stařenkou domácí, která na Maďara nepřestává hubovati.

Postojna jenom nepochopuje, kde Němet béře peníze na útratu? Celou mzdu za předešlý týden

si zadržel hned u výplaty Kornfeld, a Postojna, ač mu samotnému mnoho nezbývalo, musel kamaráda vydržovati. Proto si ani ještě Zuzčin prstýnek vyplatiti nemohl. K židovi jít a prosit, aby mu prstýnek vrátil, za to by se Postojna styděl, když se tam tak vychloubal, že je řádným člověkem.

Ale to, že Němet ve své bídě o skromnou Postojnovu stravu nedbal a že docházel každého večera pozdě z města v rozmaru tak bujném, až se i do čardaše doma pouštěl, to je Postojnovi nevyzpytatelné i nedává mu to pokoje.

Na veškeré zvědavé a upřímné otázky Němet odpovídal jen svým obvyklým, lehkomyslným úsměvem: „Eh, co . . .“

„Vždyť přece Németovi nikde nepočkají,“ přemítá Postojna, ale nadarmo si láme hlavu, aby přišel věci na kloub.

Tu mu dnešní noci na neděli přišlo trapné tušení. — Což jestli Němet pije na jeho účet v oné nálevně, kde se zaň tehdáž v neděli zaručil?

Postojna se nemohl ani rána dočkati. Aby se kamaráda zeptal, to si ani netroufal. Což by to Németovi nebylo líto, kdyby jej křivě podezříval?

Ráno, když ještě Němet vyspával, ustrojil se Postojna a odcházeje, prohodil u postele, kterou tam ještě stařenka domácí ponechala, k Németovi: „Ty, já se po kostele stavím vyplatit ten prstýnek, tobě by to beztoho nikdy nenapadlo!“

Němet se posadil a Postojnovi připadlo, že je jaksi vyděšen. Ale zase si hned lehl a dělal, jako by spal.

Postojna se ubíral s tlukoucím srdcem do města. I kostel minul, pospíchaje k nálevně. Ale když již byl několik kroků vzdálen, tu mu napadlo, že nedobře jedná, dávaje světským staro-

stem přednosť před pánem Bohem. Proto se vrátil, aby byl přítomen ranní mši svaté.

Odlehčilo se mu tolik, že se mu všecka ta nepochopitelná úzkosť svalila se srdce.

Klidně vešel do nálevny a povídá ospalé sklepnici, aby mu přinesla ten zastavený prstýnek.

Sklepnice se dlouho nevracela — alespoň Postojnovi se to zdá velmi dlouho — konečně jde a s ní krčmář.

„Ten prstýnek dal včera váš kamarád jedné harfenici, když mu hrála čardaš," odvece nedbale krčmář. „Já mu nedám již na úvěr ani za krejcar. Je tady již dlužen skorem šestnáct rýnských za jídlo a za pití. Já jsem mu to počkal jen pod tou zárukou, že jste se zaslíbil za něho platit. Dověděl jsem se, že vy jste řádný člověk. Ale hleďte, ať mi těch šestnáct rýnských zaplatíte, sice tento — seberu vám celé vaše nářadí . . ."

Postojna zbledl jako křída a žid zpozorovav to rozkřikl se: „No — co — snad mi teď naposledy nebudete chtět platit!"

„Jen se na mne nesápejte, pantáto," vece Postojna zdrceným, chvějícím se hlasem. „Však já vám dlužen nezůstanu; můj majetek stojí za šestnáct rýnských . . . Jen si pro to dojděte a seberte si všechno, co mi patří. — —"

S těmi slovy vrávoral Postojna ven.

„Tak aj Němet se mi odměnil," povzdychl si z hluboka a podíval se žaluplně k obloze. Nebe bylo čistě modré, slunce zářilo nádherou, že člověku v zimě na to nezvyklému volnilo se sklíčené nitro.

Všecko se lesklo pod sněžnou pokrývkou jako pod třpytným závojem — — ale Postojna tomu dnes nerozumí. On má jen jediné, smutné přání, aby se raději viděl pod zemí. —

Až do poledne bloudil bez účelu kolem města, až do poledne vzdychal a naříkal, než v něm uzrál úmysl, který ho poněkud upokojil. — — —

V bolestné odhodlanosti vzal za kliku svého bytu, v němž již všecko patřilo židovi.

Němec seděl za stolem a maje oči sklopené, bubnoval prsty o stůl. Postojna se před něho postavil a povídá hlasem plným žaloby:

„Némete, cos mi to učinil? . . .“

Němec neodpovídal a také nevypadal jako litující hříšník. Upřel jen lhostejně oči na protější stěnu. —

Postojna jej chvíli mlčky pozoroval, pak jako by se sebral, ohrnul dolejší ret, přimhouřil pohrdavě oči a vece táhle: „Ty duše falešná — — ty Maďar jeden!“

Více Postojna pověděti nedovedl. Obličej mu zrudl a ze stemnělých očí draly se dvě velké slzy ven.

Otřel je spěšně rukávem, přistoupil k lůžku a se zimničním chvatem strhal tu zavěšené svaté obrázky; pak sebral se stolku křivák a dýmku, vstrčil to všecko do rukávu haleny a zavázal provázkem. Naposledy uchopil do pravice hůl a pohroziv jí směrem k lavici, kde seděl Němec, rozkřikl se na rozloučenou, opakuje:

„Ty duše falešná, ty Maďar jeden!“

Němec ani muk. Sedě na lavici, klátil nohama a maje podlé, temné zraky sklopené, nepozdvihl jich, až když za Postojnou klaply dvéře.

Slovák zatím opouštěl s hořkým bolem svůj starý byt, odhodlán jsa hledati někde ve světě lepších lidí.

Ovečka.

Pohorský obrázek.

Hej, Štefanko, Štefan!“

Malý poutník, ozbrojen tatíčkovou holí, se ohlédl. Zdálo se mu, že to volání slyší již podruhé. Tak chvilku stojí, a opravdu — vzhůru do vrchu se něco míhá, jako mamiččina plachetka; — ba jistě, to je její hlava. Běží za ním.

„Co mi ještě chtějí?“ pomyslil si Štefan a stáhl poněkud obočí, že ho mamička zdržuje na radostné cestě.

Popošel jí v ústrety a za okamžik se u něho matka, celá udýchaná, jen tak po domácku ustrojená, zastavila.

„Musela jsem za tebou běžeť!“ vykládala chvatně. „Táta se se mnou vadí, že jsem tě nechala lačného odejíť. Mohl bys prý se zapomenouť a u kmocháčka pojísti něco masného. Tu máš chléb a dva sýrky; až přijdeš večer domů, budeme hodovať. Dostaneš vařené medové kořalky, oplatek, trnkové polévky, pukanců a koláčů kolik budeš chtít — ale to ti povídám, pamatuj na svou duši, abys u kmocháčka něco masného nepojedl! To by tě jen na štědrý den ďábel zkoumal!“

„Vždyť již mi to doma tatíček nakázal a já

mám rozum!“ odvece vážně Štefan. „Však já to vydržím den se postiť; za to bude dobrá večeře.“

„Táta povídal, že ty ještě nemáš hříchu, když kousek chleba pojíš. Proto si to jen po cestě sněz, aby ti nebylo mdlo; tu máš! Dej také pozor, abys si po cestě nezašubral novou halenu; jdi pořád úvozovou cestou, ne abys si chtěl přes kopce nadejíť!“

„Což jsem pochabý Janek?“ zvolal nevrle hoch a podávaného chleba a sýrků nepřijal. Pak doložil jaksi něžně, pozoruje, že se matka za ním vydala jen tak po domácku, s krátkými rukávci, že má holé ruce celé promodralé:

„Bylo vám toho třeba v papučách za mnou běžeť? Máte je plné sněhu a je vám teď jistě zima?“

„I není!“ pravila matka, strkajíc mu znovu chléb a sýrky.

„Jen si to vezmi, táta by huboval!“

Štefan, aby se nezdržoval, přijal konečně jídlo a měl se k další cestě. Dali si s mamičkou vzájemně s Pánembohem, hoch kráčel dále a matka běžela nazpět k domovu.

„Ti naši myslí, že jsem ještě malé děcko,“ rozumoval desítiletý Štefan. „Však já se již dovedu jídla zdržeť.“

Na to zabalil si chléb i sýrky do plachty, kterou nesl pod páždím a usmál se v duchu, kterak se tatíček podiví, až přijda domů to jídlo zase vyndá a poví, že se celý den postil.

Chlapcovy oči zazářily. Co se natěšil na tu dalekou cestu!

Hned ve žních mu kmocháček Štefan Hodul slíbil pěknou mladou ovečku. Před vánocemi mu

vzkázal, aby si pro ni na štědrý den došel, že ji má již pro něho přichystanou.

Kmocháček Hodul byl v Sobolíně panským pastýřem a neměl žádných dětí. Štefan byl jeho miláčkem, proto jej také často obdaroval. Byl by si rád hocha vzal k sobě, ale otec Štefanův, Tomáš Pražjenka, toho nechtěl dovoliti, ač měl sedm dětí jako schůdky; Štefan byl druhorozený.

Pastýř Hodul nosil tré Pražjenkových dětí ke křtu. Potom Pražjenka, k vůli své ženě, která byla katoličkou, opustil luteránskou víru a k ostatním dětem si vzal jiného kmotra, katolíka. Tu bylo mezi starými přátely po srdečném poměru. Pražjenka zachovával jak se patří novou víru a bolelo jej nemálo, že mu Hodul nechtěl odpustiti přestoupení k vyznání katolickému. To bylo nějakého pohrdání a špičkování! Mírný, úzkostlivý Pražjenka již proto ani v Sobolíně vydržeti nemohl; dal obci výpověď a přijal místo za obecního pastýře v Turanech, výše v horách.

Tu jej někdy navštěvoval kmocháček Hodul. Přinesl svému oblíbenci Štefanovi pokaždé nějaký dárek, a tu tak za řeči přece se neudržel, aby býval nějakým slovem starého přítele nebodnul.

„Každý své, kmocháčku, každý své! Však ty tak jednou umřeš jako já!“ — To byla všecka Pražjenkova moudrost, kterou se mínil hájiti před nájezdy Hodulovými. V nitru se ale čím dále tím více na starého přítele mrzel, že jeho víře pokoje nedá a chce ji ostouzeti. Hodul nezmoudřel, a tak se jednou stalo, že Pražjenka se začal brániti jinak:

„Když ty, kmocháčku, takhle pořád na mne budeš dorážeť — nic platno, víckrát se neopovaž ke mně přijít.“

Hodul se ihned sebral a odešel. Žádnému ani

s Pánembohem nedal; jenom se ohlédl nějak teskně po Štefanovi, který měl po něm jméno.

Od té doby se obecní pastucha turanský s panským pastýřem sobolínským velice hněvali. V loni před vánocemi se náhodou Pražjenka dozvěděl, že Hodulovi zemřela ten týden žena. Zarazilo ho to, a jak pletl proutěné kukaně, jimiž se přes zimu obživoval, neustále si musel utírati oči. I jeho žena plakala, ač za živobytí neměla Hodulku v přílišné lásce.

„Já jsem jednou katolík," rozumoval Pražjenka a pomalu se bral k truhlici, kde měl uložené sváteční šaty. Oblékl si halenu, na hlavu vzal širák, do ruky hůl, ale když byl již oblečen, tu se postavil k oknu, uchopil bradu do levé ruky a přemýšlel:

„Já jsem jednou katolík a měl bych se s ním smířit! Což ale kdyby on řekl, že jsem za ním ještě rád došel a začal zase tou starou notou?"

Co tak nerozhodnut pořád stál, uhodla všecko žena a poradila mu:

„Vís co, Tomáš; on má našeho Štefana tak rád! Pošleme ho k němu se vzkázáním, aby ho pán Bůh potěšil."

Tohle byl moudrý nápad! Pražjenka se na svou ženu zrovna tak vděčně podíval, jako tehdáž, když mu, jsouc mladou dívčicí, slíbila, že si žádného jiného nevezme. Jen že tenkráte měl trochu jinačí oči, tmavší a lesklejší.

Pražjenková hned Štefana umyla, učesala, dala mu na hlavu klobouk staršího bratra Tomáše; neboť ty časy již minuly, kde každým rokem dostával Štefanko od kmocháčka nový klobouček. Chlapec nevěděl co dělati radostí, že zase uvidí kmocháčka Hodula.

Pražjenka dovedl synka až k Sobolínu, po-

věděl mu, jak to má vyřídit, a když chlapec zmizel v Hodulově chaloupce, tu se obrátil a pospíchal co možná nejrychleji k domovu, jakoby se bál, že Hodul vyběhne z chýše a začne se mu posmívati, že přece za ním, katolík, ještě rád došel.

K večeru se chlapec navrátil; ukazoval nejdříve, co toho od kmocháčka dostal, pak řekl, že Hodul jej velký kus vyprovodil a vzkázal všecky pozdravovať. Přikazoval prý mu, aby tam zase brzy přišel a jiného že už neříkal nic.

Uplynul celý rok. Štefan byl již několikráte u kmocháčka, ale staří kamarádi, Hodul s Pražjenkou, se posud neudobřili. Když se dnes Štefan vypravoval pro slíbenou ovečku, tu několikráte po sobě mu otec připomínal: „Kdyby kmocháček začal něco o víře, odpověz mu jen takhle: ‚Jsem ještě dětská duše, kmocháčku!‘“

Pastýř Pražjenka byl myslitel. Doufal, že těmito slovy by se chytil Hodul za rozum a dětské duši ubližovati nemohl. —

„Pěkný den je to dnes; ani zimy není!“ povídal si Štefan a poskočil si vesele, vida v dolině před sebou vykukovati sobolínskou věž.

Jak se tak na ni zadíval, pomyslil si: „Těžko říci, která věž je hezčí; jestli ta naše, nebo sobolínská. Kdybych já byl sobolínským hrabětem, vím, co bych udělal! Dal bych náš kostel a tenhle luteránský stejně krásně přestavěti. Pak by se kmocháček Hodul a tatíček neměli oč hádati.“

A zas si poskočil, ohlédl se na všecky strany a pokračoval: „To se zdá ten svět veliký, když je tak všecko kolem do kola bílé! Měl jsem jíti rovně přes kopce, mohl jsem býti v Sobolíně o půl hodiny dříve; však není tolik sněhu, ani do polou bot mi nesahá.“

Jako kdyby si chtěl nahraditi, co promeškal,

dal se do rychlejšího klusání a za čtvrt hodiny zastavil se u pastušky panského dvora, která byla od té strany, co Štefan přicházel, první chaloupkou ve vsi.

Vida kmocháčkovu hlavu v okně usmál se; pak si popotáhl na ramenách halenu, oklepal si boty jednu o druhou a otevřel dvéře.

„Pochválen buď pan Ježíš Kristus!“ pozdravil živě a sňal klobouk s hlavy. „Nechají vás, kmocháčku, naši pěkně pozdravovať a vinšujou šťastné a veselé svátky. Já si jdu pro tu ovečku; tuhle mám na ni plachtu!“

„Vítej mi, Štefanko!“ děkoval Hodul. „To jsem rád, že jsi přišel; co dělají u vás?“

„Tak všelicos!“ odvětil hoch, sednuv si na lavici za stůl. „Velice se nám kazí brambory, tak je musíme vykrajovať a honem jísť. V jizbě mi tatíček sbil již pro tu ovečku příhrádku ...“ a chlapec se ohlížel na všecky strany.

Kmocháček porozuměl. Usmívaje se vyšel ven a za malou chvilku se vrátil, nesa na rukou ovečku, kterou pustil v jizbě na zem. Byla celá bílá a na krku houpal se jí na červené stužce zvoneček, který při každém pohybu zacinkal.

„Jaj, ta je pěkná!“ zvolal hoch skoro nábožně a radostí zůstal chvilku celý zaražen. Pak chytil ovečku do rukou, klekl si na zem a drže její hlavu ve svých rukou obdivoval ji.

„Jakživ jsem neviděl tak pěkné ovečky! Jakou má čistou vlnu, červenou hubičku a věru — je sivooká!“

Hodul se těšil z chlapcovy radosti, a jako by byl omládnul, vyjasnil drsný, zasmušilý obličej řka:

„Vidíš, hochu, mohl bys tu u mně přes svátky zůstať; však tě není doma třeba. To ale tatík by ti nedovolil, že bych tě poluteránil, viď?“

Štefan se trochu zarazil a hladě ovečku po srsti, odpověděl nejistě naučenými slovy: „Jsem ještě dětská duše, kmocháčku!“ A z vlastního popudu doložil: „Já vás mám velice rád, ale domů přijíť musím, abychom byli u večeře všichni pohromadě.“

„No, tož tě nebudu zdržovať,“ pravil měkce Hodul. „Odpočiň si; já ti dám něco k jídlu a můžeš zase jíť, abys došel za světla domova. Pověz doma, že budu míť letos tak smutné vánoce, jako v loni.“

Štefan soucitem jat sklonil hlavu. Vzpomněl si, že v loni před vánocemi kmocháčkovi umřela panímáma a on tu letos zase tak osamělý má trávíť vánoce.

Hodul otevřel truhlici a vyndal z ní několik jablek, trochu ořechů a kousek medu.

„Vidíš, to jsem si pro tebe nachystal!“ vykládal kmocháček, vyndavaje z truhlice ještě dvé věcí v papíře zaobalených. „Tadyhle jsem urobil pro vaše drobné děti jesličky a tuto dýmku jsem vyřezal pro Tomáše. Tu dáš tatíčkovi a povíš mu, aby tu starou dýmku, co má ode mne již tolik let, zahodil a kouřil z této!“

„Ano, já to všecko vyřídím!“ povídá chlapec a sklopil oči k zemi. „Ale, kmocháčku, nebude vám smutno, když tak sám a sám tu o štědrý večer budete?“

„Ba že bude!“ povzdychl si Hodul.

„A což byste nemohl, kmocháčku, přijíť dnes k nám?“

„Říkal ti něco otec?“ tázal se Hodul chvatně a celý se začervenal, po očku pátravě pohlížeje hochovi v obličej.

„Tatíček mi neříkal ničeho,“ děl váhavě hoch.

„To nejde, milý hochu, to nejde!“ povídá kmocháček s trpkým úsměvem.

Vytáhl ze stolu bochánek bílého chleba, položil jej na stůl, vyňal z kapsy křivák a nutil chlapce k jídlu: „Namaž si chléb medem a najez se. Musíš si pospíšit, abys došel za světla domů. Je tam mnoho sněhu; špatně se to jde!“

„I není, kmocháčku,“ odvece Štefan; „a na jídlo ani pomyšlení nemám; však mám tuhle v plachtě ještě chléb a sýrky.“

„Ale snad přece si u mně kousek chleba vezmeš?“ povídá Hodul a byl v těch slovech zvuk ukryté výčitky. Štefan pocítiv to sedl si za stůl, ukrojil si chleba a namazav si jej medem ukousl první sousto. Jak je ale chce polykati, pohleděl na kmocháčka a tu mu vytryskl proud slzí z očí a začal náhle štkáti.

„Co je ti?“ uleknutě se tázal Hodul.

„Když tatíček se bál, že mne budete svádět k masu a vy mi zatím dáváte chléb s medem!“ štkal chlapec, nevěda, že prozrazuje něco, co povědíti neměl.

„Tak, tak!“ smutně zahovořil Hodul a počal rychle po jizbě sem a tam přecházeti, až mu dřevěnky hlasitě klapaly.

Po chvilce se upokojil.

„No, to nic nedělá!“ vece s nuceným úsměvem. „Seber si tedy ovečku a všecko co je na stole, a již raději pospěš, aby neměli doma starost. — Počkej, já ti to zaobalím.“

Chlapec si utřel rukou oči, rozvinul plachtu a šel si pro ovečku, která zalezla do kouta.

Hodul zatím jesličky, dýmku, med, jablka i ořechy sbalil do poloviny plachty a do druhé půle zaobalil ovečku, že jí vykukovala z plachty jen hlava.

„S Pánembohem!“ promluvil kmocháček, když mu Štefan líbal na rozloučenou ruku a pozdravovati dnes zapomněl. Ani před chaloupku hocha nevyprovodil, což jindy vždy činíval.

To Štefana zabolelo, nicméně neosmělil se otázati, proč je kmocháček tak smuten.

Přitiskl pod halenou ovečku pevněji k sobě a šel. —

„To je divné,“ povídá, když malý kousek ušel, „že je ten dobrý kmocháček tak zatvrzelým; ale on je náš tatíček skoro také takový!“

Povzdychl si, ale již zase si vzpomněl na ovečku. Pootevřel halenu a vida její sivé oči, rozveselil se:

„Teď budeš zůstávati v příhrádce v naší jizbě,“ jal se k ní hovořiti. „Do jara hezky vyrosteš a potom tě budeme s tatíčkem honiti ve stádě po pastvinách. Počkej, to se budeš mít; však já si tě budu dobře chovat!“

Štefan si pevněji halenu zatáhl, aby ovečce nebylo zima a pak se podíval vzhůru k obloze.

„To se dnes nějak brzy tmí,“ pomyslil si; „vždyť mohou být teprve asi tři hodiny! To abych šel raději stezkou přes kopce; budu dříve doma. Kéž bych už byl v naší jizbě! to budou všichni oči vyvalovat, co toho nesu!“

Chlapec si umínil, že půjde kratší cestou. Šel několik kroků zpět a dal se známým směrem, kterým vždy v létě chodíval. Ani pěšinky tu nebylo prošlapané, ale z toho si hoch nic nedělal. Ohrnul si kraje haleny výš a jal se statečně kráčeti v před.

Když tak jde asi půl hodiny, napadlo mu, že neviděl, jestli dal kmocháček také tu dýmku pro tatíčka do plachty. Všecko se mu zdálo, že

ne. To by bylo škoda! Štefan se musel přesvědčiti.

Zastavil se, opatrně plachtu vyndal a pečlivě si halenu hodně vysoko ohrnul, aby se od sněhu nezamokřila. Pak si sedl jako na bobek a pomalounku na kolenou plachtu rozbaloval. Ovečka vystrčila celou hlavičku a Štefan se zase musel usmáti těm jejím pěkným očím.

„Ale aby jí, chudince, nebylo zima; honem, je zde dýmka?“ Hmatá a kouká. — „Ba je; i to jsem rád!“

V tom okamžiku kdyby se otuženému pastouškovi strašidlo bylo zjevilo, snad by se byl tak nelekl. — Kdo se toho nadál! — Ovečka se najednou vymrštila a začne po sněhu utíkati vpřed, až jí ten zvoneček hlasitě cinkal.

Štefanovi leknutím padají jablka, dýmka i jesličky, všecko i s plachtou do sněhu.

„Jezu Maryjá!“ vyrazily ze sebe třesoucí se rty a do uděšených očí vskočily slzy. „Co si počnu?“

Vzpamatoval se a honem sbírá všecko ve sněhu, několik ořechů nechal; jaká pomoc, musí běžeti za ovečkou!

Drží plachtu v rukou a utíká, co může, nedbaje, že sněhu přichází až po kolena a halena se po něm šubrá. Štěstí, že ještě ovečku vidí; však on ji chytne! Ale nachladí se, chudinka!

Teď zahnula na pravo. — „Kam to utíkáš, zvířátko hloupé, pochabé; tam není cesta k Turanům!“ volá chlapec ze vší síly. Ale ovečka ho neposlouchá. Utíká dál a chlapec bolestně žaluje: „Je to trápení, je to kříž!“

Pustil se tím směrem za ní a to se to těžko utíká! Ovečka běží jako na dlažce, ale Štefanovi

se nohy boří do sněhu a tak se tmí, že to bílé zvířátko mu před očima se sněhem splývá.

Konečně se ovečka zastavila. Štefan zajásal. Teď ho jistě dočká; však je již svrchovaný čas. Tolik se tmí a on má ještě hezký kousek domů.

Když byl od ní již jen několik kroků, zase se vzchopila, ale díky Bohu, obrátila se rovně vpřed. Již tak rychle neběží; snad již nemůže, ale Štefanovi umdlévají velice nohy. Sotva je ze sněhu vytahuje, v hlavě mu to pálí a bzučí ty vysoké kopce jako nějaké ohromné, bílé obludy se pohybují, a zdá se, že také jdou.

Ovečka již je blízko, tak blizoučko, že je třeba jen pro ni ruku natáhnouti; nahnul se a již ji má! Co na tom, že mu plachta padá z rukou a on leze nějak hluboko do sněhu, tak že v něm vězí až po pás. Ruce zvedají ovečku vysoko, tisknou ji k horké tváři a ústa jako ve snu šepotají: „Už tě mám, ty mrško, ty jedna mrško malá! . . .“

Víčka očí se přivřela a Štefan se najednou stává těžkým a velikým, že mu nemohou nohy ani tělo unésti. Klesá do sněhu a ovečka je skráni jeho poduškou.

Vzduchem se ozvalo volání: „Štefane!“ a zase podruhé zvukem žaluplným: „Štefane!“ ale chlapec ničeho neslyší. — On je v Betlémě, kde se narodil Ježíšek Ano, je to zde právě tako, jako je v turanském kostele nad oltářem vymalované boží narození. Uprostřed chléva staré jesličky a v nich spokojeně leží svaté děťátko. Nad ně se kloní panna Maria se svatým Josefem a těch lidí co tu je — co ti tu všichni chtějí?

Každý nese dárek Jezulátku, každý se mu klaní; poslední stojí Štefan, pozdvihuje na rukou ovečku a šepce nesměle:

„Já ti nesu ovečku, Jezusku můj malý; vidíš, dostal jsem ji sám od kmocháčka Hodula! Podívej se, jak je pěkná bílá, jak je sivooká!“ . . .

* * *

Po odchodu Štefanově Hodul se zabral do truchlivého přemýšlení. Aby je zapudil, uchopil na lůžku ležící fujaru a počal na ni pískat nábožnou vánoční píseň. Ale tony pastýřské píšťaly tlumočily jásavou koledu tak teskně, jakoby ji zpívalo osiřelé dítě.

Starý pastucha to pocítil, odložil fujaru, složil ruce na zad a přecházeje po světnici, hovořil v duchu s kamarádem Pražjenkou:

„Ó Tomáši, kdo by se toho byl do tebe nadál, když jsme za svobodna hrávali spolu na pastvě fujaru! Kolikrát jsem za tebe celé nedělní odpůldne dobytek popásl, abys si mohl pohovořiti se svou frajerkou! Co jsi se naplakal, když mne odvedli na vojnu; kterak jsi jásal, když jsem se navrátil zdráv! A tys to, brate starý, všecko zapomněl — — Zapomněl's, že žena moje si takřka vychovala Štefana, a nyní se obáváš, mně toho chlapce na nějaký den svěřiti? Domníváš se snad, že bych byl v stavu dítěti vykládat, žes špatně jednal, nechtě umříť ve víře, v které tě odchovali rodičové tvoji?“

Hodulův obličej se zarděl trpkou nevolí a sevřené rty bolestně zašeptaly:

„Tak daleko to muselo mezi námi přijíť, že mi v odvetu na mé spravedlivé výčitky ukázal dvéře . . .“

Přejel si rukou čelo, přistoupil k oknu a zadíval se na nedaleké posněžené kopce.

„Co se to támhle hrabe sněhem?“ podivil se, vida na kopci pohybovati se nějaký bod, který nebylo rozeznati, zda to člověk, nebo zvíře. Najednou mu srdce počalo bouřlivě bušiti. „Kriste Ježíši, snad by to nebyl ten hoch!“ napadlo mu. „Možná, žeby si chtělo nerozumné dítě nadejíti přes kopce, a já, starý blázen, ho tak pustím bez napomenutí!“

Hodul spráskl zoufale ruce a se zimničnou rychlostí shodil s nohou dřevěnky, obul si boty a popadnuv pak klobouk i halenu do rukou vyrazil chvatně z chaloupky.

* * *

Hezký to obrázek! Ani k uvěření to není, že se do tak malé jizby tolik šťastných lidí vejde.

U stolu sedí Hodul s Pražjenkou, držíce se kolem krku. S druhé strany na lavici Pražjenkova žena majíc polosvlečeného Štefana na klíně a kolem ní tulí se ještě pět dětí. Nejstarší synek Tomáš potají stranou přilepuje svaté tři krále na jesličky, neboť je již děcka, kazisvětové, s jejich místa utrhly. —

Děti Pražjenkovic snad se tak dobře ještě nikdy neměly. Celý rok vaří mamička jen brambory a kukuřičnou kaši; jen někdy v neděli bývají děti podělovány vdolky a netyjí posýpanou tvarohem. Dnes by darmo přemýšlely, co může býti na světě lepšího k jídlu, než co ony dnes hodovaly! K tomu ještě ty jesličky od kmocháčka Hodula! Jsou tak pěkné, tak roztomilé, že se na ně musel přijít podívat i dvanáctiletý Tomášek, který sloužil v protějším statku za skotáka. Ti tři dospělí mají vlhké oči. Pražjenka ukazuje Hodulovi starou odřenou dýmku a vypravuje mu, když si

na ní před svátky čistil kování, že si pořád vzpomínal na ty krásné časy, kde byli s Hodulem jedna ruka.

Hodul přišoupnul novou dýmku před Pražjenku a měkce hovoří:

„Brate, kamaráde — pro toho chlapce ti dnes odpouštím, že jsi přestoupil k jiné víře. Zde má ruka na to!“

Pražjenka podávanou pravici vděčně tiskne a chvějícím se hlasem odpovídá: „Za to, co jsi mi teď, brate, kamaráde, pověděl, za to ti ho svěřím — Štefana. Teď již proti tomu nic nebudu míť, neboť vím, že's dobrý člověk. Hoj, Štefane!“ obrátil se k synkovi, „půjdeš po svátcích ke kmocháčkovi a už tam u něho můžeš zůstať. Budeš s ním pásávať a ctíť ho jako otce, rozumíš? Nezapomeň nikdy, že on ti zachoval život!“

Chlapec se radostně usmál, odložil makový koláč, který chutě pojídal a svezl se matce s klína. Na tom chlapci to neznať, že před dvěma hodinami ležel bez vědomí v sněhových poduškách. Ta otužilá slovačina malá!

Dvouletá Barenka si teď honem vylezla na matčin klín; beztoho jí to nešlo do hlavičky, že mamička prvé chovala velikého Štefana a ona se musela batoliti po zemi.

Ostatní děti si na zemi tatínkovou holí roztloukají ořechy. Jak se při tom rozhánějí, zavadily o mrtvou ovečku, ležící pod postelí, tak že zvoneček na jejím krku slabě zacinkal.

Štefanův zrak se v tu stranu svezl beze smutku, bez povzdechu.

Však on dobře ví, komu v tom Betlémě ovečku obětoval! . . .

Večer na tovarychu.*)

Pan správec panského dvora v Lokši měl dobrý nápad: dal letos z ovčince upraviti pro dělníky palandu.

Je to teď pěkná, veliká místnost; země rovná jako mlat, stěny obíleny, okénka zvětšena. Podél zdi, se dvou stran, postaveny jsou pryčny s čistými slamníky. Uprostřed jest dlouhý stůl a kolem něho lavice; v koutě pak stojí nová plechová kamna. Skříně zde není. Šaty a jídelní náčiní musí si každý uschovati pod pryčnu anebo na krabici. — Dělníci, Kopaničaři od Myjavy, počtem asi třiceti, tak pěkného bývání se nenadáli. Minulá léta bylo jim, navrátivším se s pole, prodlévati v dusné, nízké jizbě, která byla skladištěm hospodářských strojů, kde si nemohly ženské po práci ani ty hadříky pospravovati. A ony chuděry těžkou prací, která je záhy zbavuje krásy i svěžesti, od mladička zmořeny, bez toho málo vidí při jasném světle, natož v takové tmavé místnosti.

Za to si letos dělníci libují a nemohou si nového správce dost vynachváliti.

Je příjemný, červnový večer. V palandě mají již po večeři. Mužští sedí u stola, ženské ukli-

*) Choditi na tovarych t. j. do práce na panské, ku př. okopávat řepu.

divše hliněné misky a lžíce, posadily se k nim, aby se vespolek pobavili povídáním. Neznali věru milejší zábavy nad to večerní vykládání! Ovšem ne všichni.

Čtyři mladí lidé se po večeři tiše vytratili. Vábil je jistě ten krásný, letní večer více než sebe poutavější povídky hospodyně Zuzky a starého vojáka Gamčaře. Že to byly dva zamilované párky, lze si vypočítati na prstech.

První párek se uchýlil na dvůr pod kvetoucí akacii a začal se hašteřiti pro mosazný prstýnek. — Těch druhých dvé lidí posadilo se přede dvéře palandy. Rozmlouvali o věcech moudřejších, než ti pod tou akacií, neboť to bylo již jisté, že až se vrátí z tovarychu, budou svoji.

Dívka se zove Běta Dubjákova a jest nejhezčí a nejspořádanější ze svobodných dělnic. Proto také by Janko každému nabil, kdo by mu chtěl Bětu odlouditi. On má v Kopanicích chalupu a nedbá toho, že Běta nemá peněz. Však v chalupě jeho rodičů dosti je místa! V letě budou choditi na tovarych a v zimě bude Janko s tatíčkem robiti síta a šňůrky (mlýnské žínky). Věru nemá proč se strachovati o živobytí!

Dnes spolu přede dveřmi palandy tiše hovoří o svém budoucím štěstí. Běta si splétá dlouhé, kaštanové vlasy v copánek a vážně hochovi vykládá, jak bude hospodařiti.

Z palandy vyšel asi čtrnáctiletý hoch. Je to Samko Ištvánek, hubený, rusovlasý výrostek, s velikýma, modrýma očima a chorobným nádechem na lících. Přišel na tovarych s tetou; je sirotkem od malička.

Nepovšimnuv si Janka ani děvčete, tiše přeběhl přes dvůr.

U správcovy zahrady leželo několik klad a

na ty si Samko lehl; ruce složil pod bradu a zadíval se vzhůru k obloze.

„Bůh ví, co v tom chlapci vězí," povídá tlumeně Janko, dívaje se s Bětou v tu stranu, kde Samko na kladách natažen ležel. Ty bledé vlasy, konopná košile a gatě, všecko to splývalo v jasném, měsíčním světle v jedno; jen opálené nohy se vyjímaly tmavěji a naznačovaly, že tam leží člověk.

„Kdykoli se na něj podívám, pokaždé připadne mi, že nebude dlouho živ."

„Jaj, chudák, ten by se rád učil, kdyby tak mohl," šeptá Běta. „Pastor by z něho mohl být! Povídal to sám brezovský rektor, když s ním mluvil a dozvěděl se, že se od jeho syna Samko naučil za několik neděl tak pěkně čísti a psáti. A jak moudře zná on hovořiti!"

„Kdybych byl bohatým, pomohl bych mu do škol," vece Janko.

„Ba že!" odvětila Běta s povzdechem. „Brezovský rektor to také povídal, že on není stvořen pro nádennickou práci. Ale řekl, že je již teď pozdě; kdyby prý takhle uměl Samko uhersky, že by to ještě šlo."

„Ale, co by . . ." povídá Janko — a nyní si vzdychl zase on. Slyšel onehdy v nálevně od žida, že Slovenčina nic neplatí, a když si na to vzpomněl, pokaždé jej to zamrzelo. — —

V palandě zatím se o všeličems hovořilo.

Gamčař nemůže tak honem na nějakou upomínku z vojny přijíti, a haspodyně Zuzka je celý den nějaká smutná. Nechce se jí dnes do žádné pohádky, kterých tolik pěkně umí vykládati.

Zuzka je asi třicetileté děvče, které obstarává vaření a pořádek; proto jí říkají „hospodyně". Má uspořených sto rýnských a tak nehezká také není, že by se nikomu nemohla zalí-

biti; ale ona se nechce vdávat. Příčinu všichni tušili, ale nikdy se jim Zuzka tak nevyzpovídala jako dnes. Snad toho byla příčinou ta truchlivá nálada mysli — neboť má-li člověk srdce přeplněné, rád si duši soucitné posteskne — že na neustálé prošení, aby něco vykládala, odvětila:

„Není mi dnes do žádné pohádky, ale za to uslyšíte něco, co se tak snadno nevykládá.“

Podepřela si lokte o stůl, zakryla rukama čelo a začala poněkud stísněným hlasem vyprávěti:

„Když jsem byla mladé děvčisko, umřela mi mamička, vdova, a já tu po ní zůstala holá, holúčká sirota. Zaplať to pán Bůh kmotřence Kučeračce, že se mne ujala! Nějaký čas jsem u nich pobyla a když jsem hezky sesílila, vstoupila jsem k sedlákovi do služby. Byli to také dobří lidé. Když se nejstarší jejich dcera vydávala až sem do Moravy, chtěla, abych jela s ní. Tak jsem se rozloučila s domovem a dostala se s ní do Hrušánek. A tu, moje kuřátka, přišlo to také na mne, že jsem si tu zalúbila frajera. Byl to pořádný chasník a hezký, že jsem nikdy sličnějšího chlapce neviděla . . .“

Teď se Zuzka zamlčela, pozvedla hlavu a přeměřila posluchačstvo zrakem, lesknoucím se blahou upomínkou — a všem, kdož se na ni v tu chvíli podívali, rázem napadlo, že ona bývala také pěkná. Ale nikomu nepřipadla nějaká poznámka. Zuzka pokračovala:

„On mne měl také velice rád; dokázal to nejlépe, když se jednou zalíbil panu pojezdnému z panského dvora, který by ho byl měl rád za kočího. Slíbil mu pěknou službu, a Danyš se na chvilku nechal přemluviti. Myslil si, že nebudeme od sebe daleko a budeme moci každou neděli spolu mluviti. Dvůr byl hezký kousek od

vesnice vzdálen. Když si tam již nesl Danyš šaty a já jej plačíc vyprovázela, těšil mne, že to nebude již dlouho trvati, až si ještě něco uspoříme a on si na jaře odbude poslední odvod, že se vezmeme.

U dvora jsme se rozloučili, ale já za vraty ještě pořád stála, abych jej déle viděla.

Na dvoře byla zapřažená bryčka, a pan pojezdný právě sedal, ale jak uviděl Danyše, přivítal jej a ptal se, není-li hladov, že by mohl ihned jeti s ním.

Danyš si zanesl uzlík do čeledníku a za chvilku již seděl v tom svátečním obleku, co přišel, na kozlíku.

Když jsem ho tak uviděla, bylo mi ještě více do pláče; zdál se mi v té panské službě nějaký divný.

Když vyjížděli, nemohla jsem se již nikam uschovati, a tak jsem se jen za těmi vraty stiskala více do koutka.

Danyš mne však přece zmerčil; ohlédl se na mne třikrát po sobě, najednou zastavil koně a seskočil s kozlíku. Šňal klobouk, sklonil hlavu a povídá:

‚Poníženě prosím, pane velkomožný, já s nimi nepojedu; já tady u nich zůstat nemohu, já si seberu své věci a jdu odsud pryč.‘ Při tom Danyš ukázal rukou na mne. — Pojezdný se mu divil, přemlouval jej, nadal mu, ale nic platno; Danyš jako z kamene, a já za těmi vraty, celá se třesouc, na to se dívala.

Konečně pojezdný seskočil s bryčky a šel si pro starého kočího. Danyš si přinesl z čeledníku uzel, a tak jsme vám odtamtud utíkali jako dva zajíci nazpět k sedlákovi. Na cestě se ho ptám: ‚Co to vyvádíš?‘ A on mi na to povídá: ‚Když jsem tě tak uviděl, napadlo mi, žes na mne vždycky

hleděla, když jsem někam odjížděl, a kdo by tak činil nyní?“

Zase se Zuzka zamlčela a bylo na ní viděti, že přijde nyní něco smutného.

„Pán Bůh nám přál blahé spokojenosti až do vánoc“, pokračovala. „Kuřátka moje, co jsme se s Danyšem tenkrát na ty boží svátky natěšili! Jeho rodiče již o všem věděli a přáli mně. Umínili jsme si, že se na vánoce vydáme na cestu k nim. Byl také z Kopanic, z Ušjákova.

Začátkem adventu přišla na Danyše hoduňka (zimnice); chodila na něho přes den a sebrala mu všecku sílu. Pomáhal si, chudák, všelijak, ale nic platno, hoduňka se ho nespustila.

Těšili jsme se, že jeho mamička mu pomůže; ona uměla od hoduňky pomáhati.

Tak jsme se vydali na štědrý den z rána na cestu. Já nesla každému z Danyšovy rodiny po nějakém dárku, a Danyš si vzal s sebou veškeré šaty, neboť měl, duša moja, nějakou smutnou předtuchu, že si musí doma poležeti.

Uzel jsem mu nesla sama, aby se mu to lehčeji šlo, neboť byl slabý jako moucha a mohl jíti jen pomaličku.

Již se silně tmělo, když jsme kráčeli od Doliny vzhůru k Myjavě. Touto dobou doufali jsme již býti v Danyšově domově, ale zatím jsme byli teprve před Turú Lúkú, a od ní ještě dobrá hodina k domovu. Mně umdlévaly již nohy, neboť jsem musila jíti stále před Danyšem a prošlapovati cestu; bylo na půl lokte sněhu.

Danyš mínil si nadejíti a proto zabočili jsme rolemi do vrchu, místo co jsme měli jíti přes Turú Lúku. To byla nešťastná myšlénka! Já se tu nevyznala a Danyš byl jako tělo bez duše, a tak jsme začali blouditi.

V dálce jsme viděli světélka, která pocházela z Turé Lúky, a těmi jsme se chtěli říditi; ale tu jsme přišli do dolíku, kde jsme zapadli až po pás do sněhu.

‚Já nemohu dále!‘ řekl mi Danyš a kdybych ho byla nezadržela, býval by klesl k zemi.

‚Pane Ježíši, pomoz, bloudíme!‘ vzdychla jsem a zastavila se přemýšlejíc, co bych měla činiti.

‚Danyško můj!‘ povídám, ‚já tě budu podpírat, pojď, obrátíme se zpátky k silnici, snad nás někdo potká, ať se alespoň dostaneme do Turé Lúky.‘

On se trochu sebral; obrátili jsme se a chceme jíti zpět, ale sotva ujdeme několik kroků, zase závěj. K tomu se spustil sníh, v hustých chomáčích šlehal nám do obličeje, a světélka úplně zanikla. — Brodili jsme se sněhem kousek cesty a tu se mně Danyš zase kácí a žaluje: ‚Už nemohu dále . . .‘ Sundavši rychle uzel s krku, pomohla jsem Danyšovi vstáti, vzala jsem jej do náručí a posadila se s ním na ten uzel. Oba jsme tušili něco hrozného.

‚Zmrzneme!‘ zašeptal Danyš a zuby mu hrozně drkotaly. Já jsem přitiskla jeho hlavu pevně k sobě, a kdož ví, čím to bylo, že jsem tehdáž necítila žádné bolesti před smrtí.

‚Nic platno, Zuzko, nech mne tady a utec smrti,‘ povídá Danyš a pokoušel se vyvinouti se mi z náručí.

‚Zomreš ty, zomru já, zomreme oba dva!‘ pronesla jsem pevným hlasem, tisknouc jej ještě pevněji k sobě.

Již jsem věděla, že nám není žádné pomoci. Mně také již tuhly nohy, že jsem jich necítila. Odtrhla jsem pravici od milencovy šíje a poznamenala sebe i jeho křížem, modlíc se k Bohu s vroucí oddaností:

„Ježíši Kriste, odpusť nám naše hříchy a vezmi nás oba do nebe. Když již tady máme zemříti, dejž, aby naše mrtvoly Danyšovi rodiče našli a i to, co jim neseme .... Potěš je svatá Trojice; smiluj se nad námi — vezmi nás do nebe oba!'

A ztišili jsme se v těch sněhových poduškách. Sníh již nepadal; na nebi vyskakovaly hvězdy jedna za druhou a bylo vám to všecko tak krásné! Vždycky si vzpomínám, proč nám nebylo dopřáno, umříti tak spolu."

A Zuzka bolestně zaplakala. — —

„Dopovězte nám to," pobídl ji kdosi z posluchačů měkkým hlasem.

To ji vzpamatovalo, a zase vyprávěla:

„Nebyli jsme přece daleko silnice; neboť když jsme se tak ztišili, očekávajíce bez nářku společnou smrt, uslyšela jsem najednou cinkání zvonků.

Tu mně přišla božím vnuknutím myšlénka, abych Danyše sebrala a nesla jej v tu stranu, kde jsem tušila silnici. On se neprotivil, byl již skorem bez sebe. Objala jsem jej oběma rukama kolem pasu a tak jsem jej vlekla v před, volajíc ze vší síly o pomoc.

Byli jsme zachráněni! Dva pánové přišli po hlase mně v ústrety a pomohli mně Danyše dopraviti k saním, a pak jsem se s nimi ještě vrátila pro uzel. Bůh jim odplať jejich laskavosť! Nechali nás ve svém domě v Turé Lúce, občerstvili a pak nás dovezli až do Ušjákova.

Tak jsme ten štědrý večer přece u rodiny Danyšovy ztrávili, ale smutně; neboť Danyško byl k smrti umdlen a nemohl ani mluviti. Uložili jsme jej a chudák, duša moja, už z lůžka nepovstal. Zdrobila jej zima, a poslední den v roce mně v rukách skonal. Pán Bůh si ho vzal — a já jsem tady posud . . ."

„To jsme rádi, že jsi ještě tu," s nucenou veselostí prohodil Gamčař, chtěje trochu Zuzku rozebrati. „Kdo pak by nám vařil tak dobrou netyju (kucmoch) a zasmaženou polévku? To však není dobře, milá brachu, že smutníte taková léta po chlapci. Tadyhle moja Kača by si z toho nic nedělala, kdybych jí byl před zdavkami umřel."

Kača si mastila lojem rozpukané ruce a než otevřela ústa k nějaké odvetě, bylo slyšeti za dveřmi šramot a bručení.

Skorem všichni najednou pohlédli do kouta palandy, kde na hyntuši houpala Ondruška půlleté dítě. Bylo jí teprve třiadvacet roků, ale každý by jí byl hádal přes třicet; tak byla usouženа.

V tom se již potácel ve dveřích Ondruch silně napilý. Rudý obličej byl stažen k blbému úsměvu a kalné, neustále přivírající se oči namáhavě se rozhlížely po palandě. Roztaženýma rukama dělal směšné posuňky.

Mužští se smáli a ženské hubovaly:

„Každý den se musí oslopati, korhel jeden! Máš to, Ondrušku, pěknou radosť; raděj do vody skočit, než s takovým tatarem živu být."

Ondruška dělala jako by opilého muže neviděla, a nahýbala se více k dítěti.

Ondruch ji v tom spatřil a vrávoral k ní, vztahuje po dítěti ruce.

„Nech dítě, jsi opilý!" ozvala se tiše žena.

„Já opilý?" blábolil Ondruch. „Však jsem se jen trochu napil, zadarmo. Šel jsem se podívat k starému Pikelovi, a on byl rád, že naň nezapomínám; za to mi nalil zadarmo."

„Ano zadarmo," zvolala zlostně výřečná žena Gamčařova, „však si v sobotu dobře za tebou dojde k výplatě a sebere ti ji."

„Ale co by?“ blábolí zase Ondruch. „Však nejsme na světě jen pro to dření.“

„A kdo má živiti tvé děcko? Nestydíš se, nedbalče jeden!“ volá zase Gamčařka.

Ondruch natáhl krk, jako by chtěl její slova rozumem dostihnouti, pak se dal do smíchu, zavýskl a začal zpívati svou oblíbenou písničku:

„Šel sedláček do pěkného bála,
medzi pány do pěkného sála;
po sále špacíroval,
gatiska natahoval.
Nechcel mluviti už po slovensky,
volal na šenkýře po německy:
‚Vas kosten šulik hais!‘“

Mimo Ondrušku a hospodyni žádný se nemohl udržeti smíchu. Ondruch přestal zpívati a smál se též, ale jak chtěl udělati krok, ztratil rovnováhu a svalil se na zem. Mužští mu pomohli vstáti, a Ondruška uchopivši jej za rámě, dovedla jej k pryčně, svlékla mu halenu a krbce a uložila jej tak, jako matka dítě.

„Ty ho ještě více zkazíš, Polušo,“ hubovala matka Bětina, o které bylo známo, že odnaučila svého muže píti a v karty hráti. „Zacházíš s korhelem jako s dítětem, místo co bys mu měla nabíti.“

Ondruška v tom kvapně vyšla ven.

„Jde se ven vyplakat,“ pokračovala Dubjáková. „Před třemi roky nejedenkrát jsem jí radila, aby si Ondrucha nebrala. Nechtěla žádného poslechnout, teď to má. Ještě dobře, že zaviněné neštěstí trpělivě snáší.“

„Ba že, nedá na sobě žádnou lítost znát,“ tvrdili ostatní . . . Teď však již šla na všechny dřímota. Pomalu se ubírali spat, a ti z venku již také se vraceli; naposledy Ondruška.

Vzdor cikánskému osudu.

I.

Můžeš se na ni podívat s té neb oné strany, k smíchu je!

Představte si na vysoké stráni maličkou čtverhrannou chaloupku o jedněch dveřích a dvou okénkách. Přední strana jest obílena a po spůsobu slovanských chaloupek modře, červeně i zeleně omalována. Ostatní zdi nejsou ani obhozeny maltou. Střecha pokryta starými došky, a ty jsou tak nedovedně pokládány, že trčí vzhůru jako štětky. Díváš-li se na chaloupku zdola, vypadá ta střecha jako štětinaté vlasy, pod nimiž okénka s barevným obočím vesele jukají do světa.

Staveníčko to patří cikánovi, Martinu Gajduškovi, který se před lety se ženou a třemi dětmi do vesnice přistěhoval a tam k nemalé zlosti Laškovjáků se usadil, tvrdošijně se opíraje o domovské právo.

Dokázal jim, že se tu narodil i pokřtěn byl a posud žijící nejbohatší sedlák z celé vsi že mu byl kmotrem.

Když obec nabyla přesvědčení, že se ho nezbaví, prodala mu za čtyři rýnské několik sáhů neúrodné stráně za vesnicí, kde si cikánská rodina počala stavěti trvalé bydliště.

Otec Gajdušek si udělal plán, který si několikráte po sobě na zemi motykou vykreslil. Pak si nakoupil staviva, většinou již hodně opotřebovaného, jako ty chatrné došky na střeše, a začal stavěti. Žena a dva synové, Joška i Benjamin, mu pomáhali; dcera Maryna byla ještě malé děcko, a mezi tím co rodiče a bratří v potu tváří se namáhali, batolila se po stráni, sbírala oblázkové kaménky, kutálejíc je dolů, a těšila se z toho množství šípkových růží, jimiž byla celá stráň poseta.

Za pět neděl bylo stavení hotovo a stálo cikána veškeré uspořené peníze, čtyřicet rýnských.

Ale za to namáhání a tolik peněz stál věru ten spokojený výraz, který se zrcadlil ve tváři cikánově, když poprvé se na svoji chaloupku zadíval!

Pozoroval ji se všech stran i z dola, z úvozové cesty, a pak se usmál, jako člověk, který došel největšího na světě štěstí. Za poslední krejcary nakoupili od kramáře Pikela housek a kořalky, a Gajduškova rodina ubytovala se vesele ve svém paláci.

Nazejtří začal již Gajdušek řemeslničit.

Uměl robiti řetízky, skoby a hřebíky, plechové nádobí a všeliké drátěné věci. Tím se chtěl poctivě živiti; byl to cikán zvláštních zásad.

Nekradl, neopíjel se a od mladička nosil v hlavě touhu státi se pořádným občanem a povznésti se nad obyčejný osud cikánův.

Myšlénkami takovými lámal si po celé dni hlavu, pokud ještě v cikánském táboře se nalézal, a v noci kouzlíval mu sen brzy uskutečnění horoucích jeho tužeb, brzy zase hořké sklamání. Již jako výrostek utekl jednou Martin od cikánů, chtěje vstoupiti někde u sedláka do služby; brzy

však byl nucen navrátiti se zpět, sice by býval zemřel hladem. Nikde ho nechtěli ani zadarmo, ač pro Boha prosil a ke každé práci se nabízel. — Později mu zase napadlo, že by se mohl stát pořádným člověkem v kasárnách, a šel se dát odvésti k vojsku. Ani tomuto přání nemohlo býti vyhověno; zapomněl, chudák, že má na levém oku bělmo.

Ale několikteré trpké sklamání ho neodstrašilo, a když se oženil, přemýšlel o tom tím vážněji, vštěpuje své zásady také ženě, která bohužel jim nikdy neporozuměla, jako nikdo v celém světě nechtěl Martinovi rozuměti.

Co mu to bylo platno, že s podivuhodnou vytrvalostí skládal krejcar ke krejcaru, aby si mohl vystavěti ve svém rodišti, odkud ho nesměl nikdo vyháněti, chýžku — když žena i oba synové mu působili jen žalost a hanbu, nedovedouce zapříti cikánskou krev.

Gajduška z každé návštěvy ve vesnici něco přinesla, a kdyby to byl býval nepatrný kousek koudele, pohozený hadřík nebo okleštěk — ona si musila časem zakrásti.

Když na to Martin přišel, bylo zle, ač obyčejně ženu pro nic jiného nebil. Tu pak se několikráte stalo, že Gajdušička utekla od muže i dětí a nevrátila se, až když se blížila zima, kteráž přináší s sebou pro cikány krušné časy.

Hoši vydařili se dle smutného přesvědčení Martinova po matce; bídné, nízké duše.

Když se jim doma nelíbilo, dal je Martin do blízkého městečka za značný plat na kovářství; utekli po krátkém čase. Dal je na jiné řemeslo, utekli zase, a ubohý otec brzy poznal, že mu čest a dobrotu nebudou dělati do smrti. Když pak se jednou oba výrostkové dopustili společně

s jinými cikány značné krádeže a dostali se do vězení, tu po krátké, ale kruté bolesti vyhasla rázem veškera láska Martinova k oběma, a od té doby byl mu osud synů jeho lhostejným.

Umínil si, že vícekráte nesmějí mu na oči, a co si Martin umínil, to bylo také jisté, jako že on byl poctivý člověk. Veškerou lásku, které byl schopen, přenesl na jedinou duši, jež se mu zdála rozuměti, na dceru Marynu.

Ona byla pilná a poctivá jako otec; právě tak trpělivá, mlčenlivá a snivá. Snad také nosila v hlavě ty palčivé, zkušeností zodpovídané otázky, proč každý se jí vyhýbá, nedůvěřivě na ni pohlíží a jí nenávidí, když nikomu neublížila, ničím se neprovinila.

Hlavní toho příčina, proč lidé se štítili Gajduškovy rodiny, byla ta, že Martinova domácnost byla v pravdě cikánská; zlořád to, na který Martin zapomínal. Jeho žena to jinak neuměla, než choditi ušpiněná a otrhaná, a právě tak strojila děti nevedouc je k žádnému pořádku. Martin se domníval, že to jinak nemůže býti. Pachtě se, aby si osvojil duševní vlastnosti řádného občana, zapomínal chudák, že by mu především bylo potřebí slušného oděvu.

Snad by byl spíše si to připomněl, kdyby si mu Maryna jen jedenkráte byla postěžovala, že se s ní žádná dívka nechce spřáteliti; ale ona byla vždycky tichá, otce na slovo poslušná a lhostejná.

Martin poprvé si povšimnul, že se umí Maryna usmívati, když jí jednou, jsa ve zvláštní dobré míře, zvěstoval, že ona jediná bude děditi jeho chaloupku, že ji dá na ni úřadně připsati.

Tu pohlédla na otce vděčným okem, tím kouzlem, které rázem dovede srdce lidské zahřáti,

a Martin pohled ten zachytiv, pochopil jej a divil se, že to dříve nevěděl, že je dcera jeho tak hezká a dobrá.

Od té chvíle byla mezi nimi obapolná důvěra.

II.

Sličný májový den se chýlí ke konci.

Přede dveřmi chaloupky sedí Martin se ženou a dodělávají drátěnou říčici na písek. Martin ji doplétá, a žena zahýbá kleštěmi vyčnívající konce drátu přes železný rámec, počínajíc si při tom velmi obratně. Martin musí jako vždy uznati, že mu dobře tovaryší.

Maryna se právě vrací z práce. Okopává na panském řípu a přicházívá vždy až k večeru domů.

Šestnáctiletá, vysoká postava dívky brala se pomalu písčitou stezkou k chaloupce. Táhnouc motyčku pravou rukou za sebou, notovala si dívka tiše mezi zuby písničku, kterou slýchávala často zpívati od veselých děvčat, spolupracovnic. Když došla nahoru, pozdravila rodiče, proklouzla do dveří prostrané jizby, jediné to místnosti v celé chaloupce, a hodivši motyčku do kouta, kde za prkennou ohrádkou vystrkovala hlavu bílá koza, sháněla se po večeři.

Na hrubém, z rozmanitého dřeva sbitém stole válely se kousky železa, pilníky a kleště, ale dívka neviděla tam žádného hrnku.

Obrátila se tedy k ohništi a nalezši tam hrnek vlažné kukuřicové kaše i lžíci, posadila se na zem a večeřela. Když se nasytila, odložila nádobí podle sebe a objavši oběma rukama kolena, šoupala bosýma nohama o hliněnou podlahu, pohlížejíc při tom na růžový pruh světla, který sem okénkem zapadající slunce metalo.

V tom se svezla nepěkná plachetka s jejích vlasů na zad a v růžové záři objevil se sličný, pravidelný obličej, s nízkým čelem, temným, zářícím zrakem a dětskými rty.

Čerň kudrnatých, rozcuchaných vlasů zahrávala do červena, a jednotlivé kadeře odstávaly vysoko vzhůru.

Dívka v zamyšlení najednou přivřela oči a usmála se. Snad uviděla v okénku mihnouti se mladou hlavu, jejíž bujné kadeře rovněž byly sluncem zbarveny tak jako její? Ba ne, neboť nemilý ten stín jí zakalil růžovou záři, a dívka vyskočila.

Však v okénku nic, a pruh slunečního, skvějícího se světla hrál si na zemi jako dříve. V tom vkročil do jizby otec. Podíval se na Marynu zpytavě, řka:

„Nepotkalas Juru?“

Maryna zavrtěla hlavou.

Otec spokojeně pokývl. Věděl, že Maryna není schopna lži. Po té pravil:

„Byl tady dnes zase, ale já jsem mu řekl, aby se již víckrát neopovažoval přijíti. To tak!“ Martin zaklel.

Dívka zůstala lhostejnou; ale když otec začal klíti, řekla jaksi sebevědomě:

„Nezlobte se, tatíčku, on ví, že ho nechci.“

Martin přestal Jurovi láti a najednou se rozveselil:

„Ten tulák jeden, chtěl by on mi odvésti dceru, a já abych chalupu rozkopal.“

Maryna se také usmála a vystoupila před chaloupku, rozhlížejíc se kolem.

„Kde je mamička?“ tázala se kvapně.

„Šla do vesnice, nesla rychtáři říčici na písek. Přinese tři rýnské,“ odvětil ochotně otec.

Maryna vůčihledě oživovala. Přistoupivši k otci tak blízko, že se dotekla rukou jeho ramene, pravila prosebným, chvějícím se hlasem:

„Tatíčku, kupte mi pěkný slovenský oblek, kupte mi takové šaty, jako mají v neděli jiná děvčata!“

Cikán vyvalil oči a hleděl hezkou chvíli ztrnule na dceru.

„Kdo tě k tomu navedl?“ otázal se posléze nepokojně, ale měkce.

„Nikdo, mně to tak dnes přišlo, že jsem proti těm druhým tak otrhaná a špinavá.“

„A proč tě to nenapadlo dříve?“

„Nevím,“ pokrčila ramenoma.

„Vidíš, já starý blázen jsem to netušil, jak vysoko ty jsi nade mnou,“ začal najednou cikán, a hlas mu selhal ve výbuchu blaženého štkání.

Dcera pohnutí jeho nerozuměla; nicméně tak ji dojalo, že bezděčně si skryla na prsou otcovských hlavu, poslední čas znepokojovanou.

Po krátkém, obapolném mlčení ozval se něžně otec:

„Čeho je ti třeba, aby z tebe byla ustrojená děvčice?“

„Přemýšlela jsem o tom prvé na zemi,“ odvětila Maryna s povzdechem. „Musila bych míti hedvábný šátek na hlavu, rukávce s obojkem, kordulku, fěrtoch, vrchní suknici a alespoň dvě spodničky, pak boty, a to všecko dohromady stojí tuze moc peněz.“

„Ať stojí!“ prudce pohodil hlavou cikán. „Zejtra je sobota, mnoholi mzdy dostaneš od šafáře?“

„Čtyry rýnské za oba týdny.“

„Čtyry rýnské,“ opakoval Martin a pospíšil

si k výklenku, kde v pokladničce, bezuchém to žejdlíku, nalézaly se všecky jeho peníze.

Rychle je spočítal.

„Osm rýnských, třicet krejcarů!“ zvolal vysokým hlasem. „Osm a čtyři je dvanáct, tři přinese máma od rychtáře, je patnáct — teď se prodá koza, za tu bude desina . . .“

„To ne!“ vskočila mu uleknutá dcera do řeči. „To nedopustí mamička!“

„I co, ta nesmí ani muknout! To máme pětadvacet — pětadvacet rýnských,“ volal cikán s jiskřícíma očima, „ty již dostačí. Teď skočím hned do vesnice zeptat se, kdo by koupil kozu.“

A než mohla dívka přijíti k slovu a otce zadržeti, běžel již Martin s mladickou rychlostí dolů se stráně, Maryna za ním hleděla jako ve snách. Nechtěla uvěřiti, že by tatíček to myslil do opravdy, tak rychle jí splniti vroucí přání; „ale snad přece, vždyť ji má tolik rád!“

A co tomu řekne šafářův Methud, až ji tak pěkně nastrojenou uvidí? — Což jí nepošeptal dnes na poli, kdyby se čistě a pořádně nosila, jako druhé dívky, že by byla nejhezčí ze všech?

Zavýskla si radostí, až vyplašila v blízkém křoví usínajícího ptáčka; pak jako by se na něco důležitého upamatovala, mžiknutím vyňala ze záňadří bílý šátek, v němž byl zaobalen kousek mýdla a nový hřeben. Mýdla a hřebene nebylo posud v cikánské domácnosti, to si teprve dnes Maryna u kramáře koupila. Bílý šátek, který dívka jako drahý poklad vždy u sebe nosila, pocházel od šafářova syna.

Nedávno si Maryna na poli poranila motyčkou nohu. Bezděčně provázejíc planoucíma očima mladého dohlížitele, kopla naostřenou motyčkou místo do záhonku do nohy, a to tak hluboko, že

se jí krev proudem valila z rány. Na její slabý výkřik pospíšil k ní Methud a vida, co se stalo, politoval dívku, podávaje jí pěkný, vyšívaný svůj šátek za obvazek.

Když pak Maryna ostýchala se jej přijati, klekl dobrosrdečný hoch na koleno a poraněnou nohu rychle a pevně obvázal.

„Bolí to?“ tázal se soucitně dívky.

Ona zavrtěla hlavou a usmála se tak vděčně a podivně, že hoch na ni chvíli překvapeně pohlížel. Připadala mu najednou tato dívka všemi pohrdající jako ta krásná popelka z pohádky. Když se ohlédl, zpozoroval, že se všecky dělnice na ně dívají, a tu se jaksi zastyděl.

Proto hned od Maryny odešel a když se k ostatním přiblížil, řekl jako na omluvu:

„Cikánka si rozřízla motyčkou notně nohu, buďte opatrny, aby se podobně nestalo i vám.“

Maryna to neslyšela; dlouho si připomínala onu blaženou chvíli, kde se k ní pěkný šuhaj snížil. Vypravši si ještě ten večer šátek u potoka, uschovala jej jako drahý skvost a nepochlubila se jím ani rodičům.

Potom si několik dní Methud cikánky nevšímal; ona toho nepozorovala, neboť pokaždé, jakmile dohlížitele na poli spatřila, nevěděla, co se kolem ní děje.

Dnes pracovala tak kvapně, že byla hezký kousek před ostatními, a tu se k ní teprve jako náhodou Methud přiblížil. Podíval se jí zase do těch cikánských očí, a ani sám nevěděl, čím to bylo, že jí všecek jako pomaten pošeptal: „Kdybys se čistě a pořádně nosila, byla bys nejhezčí dívkou z celého Laškova.“

To si Maryna neustále v mysli opakovala, když ještě pozdě večer před chaloupkou si roz-

česávala neposlušné, zcuchané vlasy, až jí vstupovaly slzy do očí. Když je co možná uhladila, zapletla si je v copany a upravila si hlavu tak, jak to vídávala u druhých dívek.

Pak vyhledala střípek zrcádka, který jednou odněkud matka přinesla, a osvětlujíc si olejovou lampičkou hlavu, dívala se samolibě do zrcádka, odkud se na ni usmívala dnes vymydlená, nahnědlá pěkná tvář.

Matka její počínání s udivením pozorovala a ještě více se divila, že Martin, poprvé od svatby, zase jednou zkoušel tančiti čardaš, hopkaje vesele po jizbě, bruče a luskaje si k tomu prsty. Kdyby byla tušila, že má v duchu Martin kozu již prodanou a kupuje za tolik peněz Maryně šaty!

III.

Zdola z vesnice až sem zaznívají veselé zvuky hudby; je v nové hospodě dnes první muzika.

Maryna se zimničným chvatem se obléká. Gajdušička škaredě pohlíží, ale čím déle dceřino strojení sleduje, tím více se vyjasňuje její tvář a zlost je překonána. Pohlédnuvši na Martina, který se tam v koutě ke zdi tlačí a pohnutím slzí, tiše k němu přistoupila šeptajíc: „Až do teďka jsem Jurovi přála, ale bylo by mu té holky přece škoda; ta je stvořena pro někoho jiného.“

Martin jen hlavou kývá a je tomu nevýslovně rád, že konečně žena začíná měniti cikánské, nízké náhledy. V tom dívka svou toilettu dokončila, otočila se na podpatku nových bot, roztáhla ruce a ukazovala se rodičům. Jak jí slušely ty sněhobílé rukávce a červený, hedbávný šátek k nahnědlému obličeji; jak pěkně se vyjímal vysoký

její vzrůst ve květované, batistové sukni a aksamítové kordulce!

Teď ještě Methudův vyšívaný šátek do ruky a již poletí k muzice nastrojená jako jiná děvčata, od nichž se již ničím neliší, leda trochu snědší pletí.

Gajdušička chtěla jíti s dcerou, ale Martin jí to rozhodně zapověděl. Rodiče nesmějí dceru provázeti, dokud nebudou míti pořádného obleku, tak jako ona.

Nyní se bude teprve naň schraňovati, a do té doby musejí si odepříti i tu trochu kořalky.

Maryna šla tedy sama, a rodiče ji provázejí pyšně jen očima.

Dívce bušilo prudce srdce a tak z nenadání jí teprve nyní na cestě k muzice napadlo: „Co tomu řeknou lidé, že přicházím mezi ně v nových šatech?“

Děvčata dověděvše se, že si cikánka dala šíti pěkný oblek, pošklebky ji bodaly po několik dní. Maryna je mlčky snášela a neposteskla si ani tatíčkovi, tuše, že by ho zarmoutila.

„Jen kdyby tam byl Methud,“ šeptalo jí nyní srdce, „ten mi nedá ubližovati. Co mi je po ostatních,“ pohodila hlavou, „k vůli nim se nestrojím.“

Po takovém rozumování přestalo srdce úzkostlivě bušiti a chvělo se v blahé naději na shledanou s hochem milovaným.

Maryna si připomněla, že ještě nemá žádné voničky, a to dobře věděla, že děvče svátečně nastrojené má míti v ruce kytičku. Proto se rozběhla ještě k potoku, aby si utrhla několik pomněnek, těch drobounkých, milých kvítků, z kterých se vždy tolik těšila, když vracejíc se z tovarychu, u potoka se jim obdivovala.

Vyrostly z bahna tak něžné a čisté, jako ta láska v jejím nešlechtěném srdci.

Dívka natrhala kytičku, zavázala ji stéblem vysoké trávy a pomalu se ubírala k vesnici.

Když se v rostoucím šeru blížila k hospodě, dohonil ji mladý chasník a zakryl jí pozadu rukama oči.

„Hádej, kdo to?“ žertoval.

„Nevím,“ odvětila dívka, neboť jí byl hlas neznámým. Hoch se jí podíval do obličeje a jsa patrně nemile překvapen, zvolal:

„A to je cikánka!“ a již byl ten tam.

Marynu to bolestně dojalo a najednou se bála vkročiti do hospody. Podívala se tam bázlivě otevřeným oknem. Muzikanti právě dohráli. Dívky utíraly si upocené, rozpálené tváře, rovnaly na sobě oděv a provázely zářícíma zrakoma hochy, kteří výskajíce, povykujíce a děvčatům připíjejíce, okolo nich se točili.

V koutě u hudebníků seděl osamělý Methud a se zalíbením sledoval veselý rej a nenucenou zábavu ostatních.

Také si již několikráte zatančil, ale do škádlení děvčat se mu jaksi nechtělo.

Najednou zabloudil zrakem k oknu a trhl sebou. Nezdálo se mu, že se mu tam zablýsklo dvé známých, okouzlujících očí? —

Nepozorovaně se vytratil ven a již stál za cikánkou. „Maryno,“ oslovil dívku šeptem, „jsi ty to? Kde jsi vzala ty pěkné šaty?“

„Tatíček mi je koupil,“ odpovídalo třesoucí se děvče, rovněž šeptem, a hned se začalo zpovídati, že tatíčka prosilo, a jak on milerád vše obětoval. Methud byl dojat.

„Nechtěla bys tancovat?“ otázal se nejistým hlasem, když muzikanti zase počali hráti, a uchopil dívku za ruku.

Přisvědčila, že ano, a oči jí radostí zazářily jako dvé svatojanských mušek.

Vešli do vnitř a pustili se do kola. Maryna sebou třásla jako rtuť a tančila tak lehko, že šuhaj jí ani necítil v náruči.

Když dokončili, postřehl Methud úšklebky mnohých děvčat, a to ho dopálilo. Hodil muzikantům několik dvacetníkův, aby mu ihned zahráli, a již zase byl s Marynou v kole.

Ale nyní začali i jiní chasníci nelibost svou dávati na jevo. Když po druhé dotančili, zaslechl mladý párek pohrdlivé výkřiky: „S cikánkou se zahazuje! Koupil jí pěkné šaty!“

Dívka, jak to uslyšela, pospíchala ven, a hoch zapomenuv na vše kolem sebe, pádil za ní.

Na konci vesnice ji dohonil, uchopil ji za rámě a přivinuv ji vroucně k sobě, pravil:

„Nedělej si z toho nic, Maryno; nikdo ti nesmí ublížiti! Já tě nedám! Z těch lidí tam žádný neví, jak jsi líbezná; jsou to hlupáci!“

Dívce rozkoší se zatočila hlava. Hle, jak věrně se jí vyplnilo sladké tušení!

„Mám tě, duše moje, tak rád,“ pokračoval Methud v blahém opojení, „že bych si tě hned vzal za ženu, kdyby to rodičové dovolili.“

Dívka beze slov mu klesla k nohám.

Hoch ji násilně pozdvihl, políbil na ústa a jsa blaženě dojat jistotou její vroucí lásky, tázal se měkce:

„Pověz mi, proč mne máš tolik ráda?“

„Proto, že jsi tak dobrý a hezký,“ odpověděla mu s dětinskou upřímností.

„Dávno-li mne lúbíš?“ pokračoval hoch ve sladkém vyptávání.

Chvilku přemýšlela, pak vážně odvětila:

„Tuším tak dlouho, jak tě znám.“

„A mně jsi se také již dávno líbila,“ nerozpakoval se hoch přiznati, „ale sám jsem tomu nechtěl uvěřiti.“

„Musí to býti veliká bolest,“ pravila dívka s povzdechem, „když má tak jeden druhého rád, a ten druhý o tom nechce nic vědět.“

„Ba že,“ přisvědčil Methud, ač to necítil jako ona.

„Mně je velice líto Jury,“ důvěrně si dívka stěžovala. „Chudák bláhový, když on mne má tolik rád!“

„Kdo je to?“ otázal se kvapně žárlivým hlasem šuhaj.

„A to je cikán,“ odvětilo děvče s jakýmsi pohrdlivým přídechem. „Uviděl mne jednou u potoka a od té doby mne pořád pronásleduje, ač tatíček mu to zapověděl.“

„Jen když ho nemiluješ, to jsem rád!“ liboval si hoch.

Tak hovoříce, došli již na blízko chaloupky, a tu Methud na rozloučenou Marynu podruhé políbil s přáním, aby se jí o něm zdálo.

Když Maryna tiše vklouzla do jizby, užívali již oba rodičové zdravého spánku. Dívka se odstrojila, kytičku pomněnek položila na misku do vody, aby jí ty svědkyně jejího štěstí neuvadly, a vroucně se pomodlivši, ulehla si na své chudičké lůžko.

Ale spánek nechtěl nikterak uzavříti šťastné oči. Před nimi neustále tanul obrázek milovaného hocha a v mysli si živě opakovala každé jeho slovíčko. Jizba se jí zdála býti dnes tak nízkou, dusnou a tak malou pro její štěstí! Maryna tu nemohla vydržeti. Vstala, oblekla se poněkud a

vyšla před chaloupku. Tu se jí volně dýchalo v tom širém, krásném světě! Maryna roztáhla ruce, jakoby ten celý svět chtěla obejmouti, a rozechvělí rtové si potichounku zapěli veršem poslední slova Methudova:

„Dobrú noc, má milá, dobrú noc!
Nechť ti je sám Pánboh na pomoc!
Dobrú noc! Dobre spi,
nech se ti snívajú o mně sny . . .“

Časně ráno ji zbudil otec na prahu chýžky. „No tys na tvrdém vyspávala muziku,“ oslovil ji laskavě. „Což, tancovalas hodně? Uznali, že se jim vyrovnáš?“

Maryna se blaženě usmála, a otec byl spokojen s takovou odpovědí.

IV.

Slyšíš, Methude! Budeš-li pak jednou vstávat! Pantáta je dávno na poli a nakázal mi již před hodinou, abych tě zbudila!“

Mladík hlasem matčiným se probudil; mžiknutím byl na nohou a počal se spěšně oblékati.

Zdálo se mu, že má nějakou těžkou od včerejška hlavu, a první jeho vzpomínka byla na Marynu. Nemohl se hned upamatovati, zdali to, co se s ním včera dělo, bylo snem nebo skutečností.

Jakmile o tom přemýšlel, poznával, že se to v pravdě stalo, ale k té náhle pocítěné blaženosti vkradla se ihned do jeho nitra jakási nespokojenost.

„Je tak hezká,“ přemýšlel, „ale byl jsem včera velmi pošetilý, že jsem jí řekl, jak se mi líbí. Z toho mi nic dobrého nevyplyne; bude si o tom povídat celá ves.“

Methud se nejvíce obával otce, který se o tom jistě ještě dnes doví.

Pokradmo pohlédl na matku, která mu přinášela snídani. „Oj, ta to již ví!“ pomyslil si v duchu, pozoruje její starostlivou tvář. Trpkých výčitek se nebál. Byl jedináčkem a věděl, že jen pro něho matka žije.

„Ty jsi se dnes jaksi dlouho nemohl vyspati, ačkoli jsi přišel časně od muziky,“ začala matka.

Methud nevěděl jinak odvětiti než nejistým úsměvem.

„Připadáš mi tak divný,“ vyzvídá rozpačitě matka, „obávám se, že se ti něco přihodilo.“

Methud se zase na matku podíval, a nebylo k tomu třeba velkého ostrovtipu, aby poznal, že je již důkladně zpravena.

„Proč děláte, mamičko, takové okolky,“ pravil poněkud nevrle, „proč to zrovna neřeknete, že si již někdo pospíšil na mne nadělati klepů?“

„Milý hochu,“ vece matka s těžkým povzdechem, „to nejsou žádné klepy, nýbrž spravedlivá žaloba. Neslyšela jsem to hned teď po ránu jen z jedněch úst; je prý toho plná ves, jak hrozně jsi se včera s tou cikánkou zahodil.“

Šafářce se třásl hlas a po tváři se jí svezlo několik slzí.

„Prosím vás, mamičko, nedělejte mi žádného kázání,“ pravil stísněným hlasem syn, „mne to více mrzí než vás.“

„Co že, můj milý synku, že tě to mrzí?“ zvolala radostně šafářka, a zarmoucený obličej se jí v tu chvíli vyjasnil. Vidíš, hochu, já celá trnu úzkostí, že ti ta cikánka učarovala, a ty zatím již nahlížíš, že to tvé včerejší počínání byla jen hlupota.“

„Byl jsem trochu napilý," prohodil Methud na omluvu.

„To jsem si hned pomyslila!" zvolala matka. „Mně se svalil hrozný kámen se srdce, když vím, že nejsi očarován. Nyní musíme to nějak zamluviti, aby se toho pantáta nedověděl."

V tom vešel do ratejny šafář.

„No, ty lenochu," oslovil vesele syna, „dlouho jsi dnes vyspával; já zatím již oběhal všecka pole."

Methud si oddechl; byl připraven na něco horšího.

„Víš-li pak, jakou radostnou zprávu ti po ránu nesu?"

V šafářce i Methudovi se zatajil dech; napadlo rázem oběma, že otec mluví v ironii.

„Potkal jsem teď na dvoře pána," pokračoval šafář, „a on mi povídal, že zejtra pošle našeho Methuda do Hetlína za poklasného."

„Opravdu?" zvolal Methud radostně.

„Jen se dobře chovej a buď věrným panským služebníkem, tak jako jsem já," napomínal vážně otec. „Jsem věru rád, že se dostaneš do Hetlína, šafář Jančík je řádný muž — tomu můžeš důvěřovati jako otci."

„A což ta jeho Poluška, to je pěkná ženská," prohodila šafářka se zvláštním důrazem.

Methud se zarděl; znal Polušu Jančíkovu a věděl, že je hezká. Ale když to teď tak úmyslně matka napověděla, poznal, čeho by si rodiče přáli.

„Již jsem samostatným!" pochlubil se v duchu a hlasitě zajásal. „To je štěstí, opravdové štěstí!"

V.

Methud byl již asi čtrnácte dní v Hetlíně a líbilo se mu tam velice. Přišel právě na žně a

ač měl mnoho starostí a práce, přece mu zbylo ještě tolik času, aby si několikráte denně došel pro klíče k šafářovým a důvěrně si pohovořil s Polušou. Za těch málo dní stali se mladí lidé nejlepšími přáteli — ba více než přáteli.

Jednoho večera kráčel Methud, hvízdaje si veselý nápěv, s pole. Byl sice umdlen po celodenním zaměstnání, ale přece veselé mysli. Zardělé tváře a živé oči jevily spokojenost a blahé myšlénky. Vzpomínal na Polušku, zdali se již navrátila ze blízkého městečka, kam dnes s matkou jely něco nakupovat.

Když přicházel ke dvorci, viděl Polušku běžeti mu v ústrety. V ruce držela pěkný bičík a šlehajíc jím rozmarně ve vzduchu, smála se na hocha z daleka.

„Již jsme tu!“ volala vesele, když jí byl Methud na blízku. „Přinesla jsem ti bič a podívej se jaký!“

„Věru pěkný,“ s pochvalou a vděčným pohledem si šuhaj bičík prohlížel. „Co jsi za něj dala?“

„Osmdesát krejcarův,“ odvětila dívka, „ale nasmlouvala jsem se; kupec žádal rýnský.“

„Jaká z tebe bude hospodyňka,“ usmál se hoch, vzal děvče kolem pasu a než se nadála, vtisknul jí na tvář polibek.

Poluška jako poplašená dala se na útěk.

„Dočkej mne, Poluško, duše moje!“ volal za ní šuhaj, a tu teprve dívce napadlo, že si počíná dětinsky. Což je to něco zlého, že chlapec dá dívce milené polibek? Zastavila se, jen tak na oko se chvilku ještě mračila a pak šli spolu žertovně rozmlouvajíce do dvora.

U vrat se najednou odvrátila a povídá: „Podívej se, Methude, co je to tamhle pod těmi stromy za ženskou? Včera večer jsem ji tam také viděla.“

Hoch se v tu stranu podíval a obličej jeho změnil barvu; nicméně co možná lhostejným hlasem prohodil:

„Nevím, kdo to je. Snad je to přespolní milá některého čeledína.“

Polušce nenapadlo na hocha se v tu chvíli podívati a jeho pravděpodobným slovům dala se do srdečného smíchu.

„To jsou ženské!“ potřásala roztomile hlavou. „Samy přijdou za frajerem, zrovna jako ta ovečka za zelenú travú.“

Poslední slova vydechla známým nápěvem, ale Methud sotva ji poslouchal.

„Co tady chce Maryna?“ přemítal v duchu, a nepříjemné tušení mu rozčilovalo mysl.

„Ale teď již musím domů,“ rozhodla se Poluška. „Mamička by se se mnou vadila. Přijdeš k nám zase dnes?“

„No jistě,“ svědčil hoch kvapně, jsa poprvé rád, že Poluška se s ním loučí, v tu chvíli se netěšil z těch pěkných večerů, které trávíval u šafářů, kde mu Poluščina matka se smíchem vyprávěla, jak se za mládí s otcem Methudovým chtěli.

Myšlénky jeho bloudily pod těmi stromy za dvorem.

„Tedy přijď!“ ozvala se dívka polo prosebně, polo rozkazujíc, a již zmizela ve dveřích ratejny.

S Methodějových prsou svalila se jakási tíseň. Jen když Poluška ničeho se nedoví, což s cikánkou bude brzy hotov! —

A již kráčel Maryně v ústrety.

Ona mu poskočila s blaženým výkřikem vstříc. Jakmile však spatřila jeho přísnou, chladnou tvář, zarazila se.

„Co tady chceš?“ oslovil ji tvrdě, že naň udiveně vyvalila oči. Brzy však se vzpamatovala, domnívajíc se, že mladík žertuje.

„Přišla jsem se na tebe podívat,“ přiznávala se mu s oddaným, milujícím pohledem. „Již tak dlouho jsme spolu nemluvili, a ty jistě nemáš času, abys k nám za mnou přišel.“

„Co bych za tebou chodil, co pak je mně do tebe?“ chladně prohodil hoch.

Dívka se zachvěla, široce otvírajíc krásné, temné oči a pak sepjavši prosebně ruce, zalkala žalostně:

„Můj Bože — proč tak divně se mnou mluvíš?“

„Já nemluvím divně,“ odvětil Methud zardívaje se; „ale ty mluvíš jako pomatená.“

Dívka ještě nechápala.

„Jak mám tedy s tebou mluviti?“ pravila pokorně po kratičkém přemýšlení, a zraky její utkvěly hochovi zrovna na rtech.

„Nijak!“ odvětil on, snaže se býti chladným. „My nemáme spolu co mluviti; jdi domů a nedělej mi ostudu!“

Dívka zbledla a zapotácela se jako podtatý stromek.

„Což nejsem pořádně oblečena?“ pronesly vyčítavě zsinalé rtíky. „Neřekl jsi mně, když jsem byla poprvé v těchto šatech, že mne máš rád a že bys si mne hned vzal za ženu, kdyby to tvoji rodičové dovolili? A teď ke mně tak divně mluvíš, že mi trháš srdce z těla!“

„Když jsem ti tehdáž něco řekl, byly to nepředložené hlouposti, neboť jsem byl napilý“, omlouval se trapně Methud.

„To není pravda!“ vzkřiklo hněvivě děvče; „tys nebyl opilý, tys — —“

„Nekřič," skočil jí tlumeně hoch do řeči, obávaje se toho divokého blesku v jejích očích a pokračoval mírně: „Zkrátka jdi domů, o mne se nestarej a na mne si nemysli; s pánem Bohem!"

Chtěl se obrátiti, ale ona stála jako zkamenělá.

„Nepůjdu!" ozvala se tiše, ale s přídechem vzdoru.

„Že nepůjdeš?" zvolal zlostně podrážděný šuhaj. „Chceš, abych tě jinak odsud vyprovodil?"

A Methud pohrozil dívce bičíkem, který mu před chvilkou darovala šafářova Poluška, okázale jím zašvihnuv ve vzduchu.

Dívka se nepohnula, ale vyrazila ze sebe tichý, bolestný zvuk, který zakvílel jako hles zraněného ptáčete.

Methud se zastyděl, že dívce pohrozil bičem, a v tom okamžiku ozvalo se v něm tak mocně svědomí, že pojal dívku za obě ruce, sklopil oči k zemi a pravil měkkým hlasem:

„Maryno, odpusť mi! Přiznávám se, že jsi se mně velice zalíbila — — ale co je to platno, když jsem musil nahlédnouti, že by se proti mně celý svět zbouřil, kdybych chtěl cikánku . . . Buď i ty rozumna a namluv si chlapce sobě rovného, tak jako já jsem si namluvil holku, kterou si mohu vzíti." Pustil její ruce ze svých a otázal se: „Rozumíš mi nyní?"

Kývla smutně hlavou; beze slova se obrátivši, kráčela nejprve zvolna, čím dále spěšněji odtud.

Methud za ní dlouho hleděl a bylo mu dívky velice líto. Neohlédla se ani jedinkráte. Šla dál a dále, nevědouc kudy a kam kráčí, jen to věděla, že Methud ji vyhnal z ráje mladistvých tužeb a snův.

Tak bloudila stále, až nadešla noc. Tu jí teprve napadlo, že nejde pravou cestou. Zahnula na levo, v tu stranu, kde byl její domov, kde cikán-řemeslník pokusil se zbudovati stálé bydliště své rodině, kde si vystavěl chýžku vášnivě se pachtě po klidném a pořádném občanství.

On vytrval, snílek; avšak vlastní krev vychovávaná jeho zásadami, v ně neuvěřila. Synové dědili matčinu povahu, a dcera, jeho jediná naděje, byla přece jen slabou dívkou, která nesnesla tvrdých protiv osudu. —

Bylo již k půlnoci, když došla Maryna k domovu. Chaloupka na stráni tu stála ozářená měsíčním světlem, a vánek si pohrával s práchnivějící slamou došků, že se stará, rozcuchaná hlava chýšky pohybovala.

Maryna si toho všimla, zastavila se, složila ruce křížem a pohlížela chvíli na slíbený jí stateček. Přivírajíc horké, suché oči, z nichž se teď drala první ulevující slza, šeptala konejšivě:

„Přicházím se s tebou rozloučit, chaloupko naše; nehněvej se na mne, že tě opouštím! Přála bych ti, abys hostila srdce šťastnější, mne již nemůžeš potěšiti.“

Pak se vloudila tiše do vnitř a za chvíli se vrátila bosá, v těch starých cikánských šatech. Počínala si tak tiše, že spících rodičů nezbudila. Když vyšla z chaloupky, zdála se o mnoho větší a starší.

V misce na okně byla posud svěží kytička pomněnek. Ty Maryna sebrala, hodila na zem a pošlapala je. Potom se ještě nahnula oknem do jizby šeptajíc:

„Tatíčku, matičko, buďte s Bohem! Žijte si tady spokojeně; vaše Maryna půjde tam, kam patří — mezi cikány.“ —

Chýška cikánova tajemně zašuměla, šípkové růže kolem ní se chvěly, a všeho toho dědička prchala odsud, s jiným srdcem v těle. Ještě okamžik kmitala se po stráni! — Juro, ty snědý hochu pusty, zaraduj se; tvé štěstí letí tobě vstříc! Nedbej, že je odkvetlé, že první jeho květy zničil krutý mráz! však každým rokem se vrací jaro, přinášejíc nová poupata, a ty je dovedeš lépe opatrovati, než tvůj růžolící sok!

Starý Gajdušek více pije než dříve a často kleje, že se mu žádné z dětí nepodařilo. Žena mu brzy za Marynou utekla a posud se nevrátila. Toulá se s Jurovým táborem a chová Maryniny děti.

Onehdy cikán-řemeslník, pohlížeje na svou chaloupku ozářenou jasným sluncem, sobě umínil, že chýžku před smrtí rozkopá a zničí. A kdyby mu touhou po dceři a vnoučatech srdce v těle mělo puknouti, ten cikánský osud na něm přece nevyzraje!

Kuba handrlák.

Když se Kuba svátečně ustrojil, nebyl věru k zahození. Byl člověk pomalý, slaboučký, ucházejícího obličeje s usměvavýma očima, pod nimiž se stahovalo množství jemných vrásek, tak že líce bezdečně podržely i v usedlejším stáří směšný, nemoudrý výraz.

A přece měl Kuba rozumu dost. Kdyby mu nescházelo peněz do nějakého obchodu, dobře by se mu při jeho důvtipu a čilosti vedlo; takhle se musí světem protloukat jako handrlák. Nosil v kabelce na řemenu špendlíky, jehly, nítě, krejcarové prstýnky, tkaničky a modřidlo — a vyměňoval toto zboží ženským za uschované hadry a kosti. Levicí držel přes rameno přehozený pytel, v pravici píšťalu. Když přišel do dědiny, tu ani píšťaly nepotřeboval. Vešel bez okolků do stavení poptat se, mají-li něco pro něho; někdy také prodal něco jehel a nití za potraviny nebo za peníze.

V městě a městečkách se bez píšťaly neobešel. Tu se jí po ulicích ohlašoval, pískaje s citem nápěv:

„Zazpěvaj si dievča, zakaď si slobodné,
pokaď tě nelapnú, jak rybu ve vodě.“

A čekal, až ho někdo zavolá, neboť jinak

by ho tu mohli někteří lidé jako vetřelce považovat.

Kuba se volal příjmením po matce Pekar, protože se mu tatíček — jak se říká — v podmáslí utopil. Již proto snadno uvěřiti, že bylo na lidské poznámky dosti trpkých vzpomínek, a těch radostných měl Kuba málo.

Mamička sloužila dlouhá léta ve statku u lidí necitelných, a synek, chtěje býti při ní trpěn, musel se od malička učit snášeti příkoří. Když trochu povyrostl, zasloužil si dobře kousek toho jídla. Choval a opatroval selčiny děti, pásával husy a měl se hbitě ku každé práci, kterou mohl zastati. Ale Kuba musel pásat a chovat ještě tehdáž, když se již mohl počítati za dorostlého chasníka; neboť že byl drobné postavy a nebyl silákem, vyměřovali mu věčně tak nedůstojné úkoly.

Když Kubovi bylo dvaadvacet roků, vypadal jako patnáctiletý výrostek a tehdy mu zemřela mamička. Co měla zahospodařeno, to právě stačilo na pohřeb. —

Kuba zůstal osiřelý a neměl ničeho mimo dvoje šaty, tři košile, jedny boty a klobouk.

Po pohřbu uvažoval, co z něho bude. Sedlák mu pověděl, že tu může zůstati.

„Ono se mu řekne, že tu mohu zůstat," bručel si Kuba pro sebe, když navrátiv se domů ze hřbitova, uchýlil se v zármutku do sadu za sušírnu, „ale proč chmula prodal maminčiny šaty, aby nemusel ani krejcaru na pohřeb ze svého dát? To není spravedlivo; ani památky po ní teď nemám!"

Po chvilce dokládal: „A neužil jsem tu nic dobrého; když tu zůstanu sám, otrhaného mne nechají."

Poplakal si lítostně, pak se zadíval na malého broučka, sluníčko, jež mu lezlo po ruce. Tu mu pojednou napadlo: „Takové malé zvířátko troufá si jíť; letí si kam chce, a pán Bůh již pro něho nachystá . . . Natož já abych tu zůstal!“

Kdo by se byl do Kuby té smělosti nadál!

Vypověděl sedlákovi, řekl mu, že takového chleba na silnici najde, a ještě tak všelikou pravdu mu vyčetl. Potom si svázal do uzlíku co mu patřilo; po matce našel přece ještě obnošenou kazajku a tu si nejraději odnášel.

V dědině, ač tu byl matčin hrob, nechtěl zůstati. Raději půjde daleko odtud, kde ho nikdo nezná, kde nebudou mít proč se mu vysmívat.

Tak šel ubohý chasník do světa hledat si výživy, s nikým se neporadil, ale beze strachu, s lehkým srdcem odcházel. Nejmladší dítě sedlákovo vyběhlo za ním před vrata, natáhlo ruku a zavolalo: „Kubo, kam ideš? — Kubo, pojď sem!“

On se přes rameno ohlédl, uzřel pachole, uviděl i domácího psa, jak za ním teskně pohlíží, ale nezastavil se. Kousl se do pysku a připomněl si: „Však on by mi i ten nejmenší chlapec za nějaký čas přerostl přes hlavu.“

Kuba přes to že do školy nechodil, uměl čísť, počítat i trochu psát. Naučil se tomu ze slabikářů a poučení sedlákových dětí. Byl ku podivu chápavým; ale že byl chudák, nikdo toho neuznával.

Dva dni putoval Kuba bez cíle, jen aby daleko došel. Měl na penězích dvacet krejcarů a ani těch neutratil; koupil si kus chleba a přespal v přírodě dvě krásné letní noci. Než usnul, rozhlížel se po fialové, jiskřivé klenbě nebes přeříkávaje modlitby za duši matčinu a za lepší, budoucí živobytí. —

Třetího dne našel si v městečku L. službu. Přijal ho jakýsi handrlák, žid, aby mu po vesnicích hadry a kosti sbíral. To je divné, že se důmyslný chasník na takovou službu uzdrahl — ale bezpochyby to bylo po jeho hlavě důstojnějším a prospěšnějším zaměstnáním než u sedláka děcka opatrovať.

Za půl léta znal Kuba veškeré obchodnické figle jako mistr handrlák. Tu mu jednou napadlo, že už sloužiť nemusí — a od té doby chodí Kuba s pytlem a píšťalou na vlastní vrub.

Kuba bydlí v městečku Pančavě v malé chalupě u vody, kde kromě něho a domácích je vměstnáno ještě dvé hoferů. Druzí nájemníci pořáde se mění, ale Kuba drží svou jizbečku již po mnohá léta; však domácí jsou s ním velmi spokojeni a on nemá též nač naříkať.

Za dne málo kdy se doma pozdrží; tu nakupuje, aneb odváží naplněný měch, na trakaři do města k velkohandrlákovi. Pouze za večerů, pak když je venku veliká nepohoda, v neděli a o svátcích dlí doma a tu ponejvíce obcuje s dětmi, o něž v chalupě nikdy není nouze. Zůstalo mu to z dřívějších dob jako nezapomenutelná, milá upomínka, třeba věděl, že se to pro mužského nesluší.

Jinde říká se Kubovi „hadrník“ aneb „malý handrlák“, ale tu doma nikomu nenapadne jej tak pojmenovati. Lidé si ho považují. Volají ho „Pekar“ ano i „pane Pekar“ a děti ho zovou nejspíše „pantáto“.

Jednou po vánocích přistěhovala se naproti do Kubovy síňky nová hoferkyně, vdova. Kuba zastal hned první neděli u svých dveří její děcko, klučíka as tříletého, a poněvadž bylo na mráz, venku panující, nedostatečně oděno, napomenul

je, aby se schovalo buď do jizby k mamičce, nebo k němu. Přítulné dítě dalo se brzy pohnouti — vešlo do Kubovy světničky, rozhlíželo se tu a strkalo prstík do úst.

„No tož, líbí se ti u mne?“ vece Kuba, se zalíbením si malého čiperu prohlížeje.

Hošík neodvětil a teprve když obdržel kus makové pletynky, rozvázal. Jsa tázán, jak se volá, odpověděl: „Kubíček.“

Kuba byl mile překvapen; tak i jeho kdysi matka jmenovala — a znělo to mnohem sladčeji, než od cizích lidí název „malý Kuba“.

„Proč pak ti mamička nekoupí nějakých čižmiček?“ tázal se pozoruje, že má dítě jen tak na boso navlečené škarbalky na nožkách.

„Však já mám,“ dívalo se dítě spokojeně na nožky.

„Ano, máš, chuděro, je to vidět, že máš matku vdovu.“

Bavil se s hošíkem ještě chvilku, až ho sem přišla hledat matka. Mladá, statečná žena, tak nuzně oděná, jako její děcko; Kuba ihned zpozoroval, že má oči uplakané.

„Byla jsem pro mléko a on mi zatím utekl z jizby; lekla jsem se, že vyběhl ven,“ omlouvala se u souseda.

„Zastal jsem ho v síňce a tak jsme se seznámili; já mám děti náramně rád,“ vysvětloval Kuba.

„Tož pojď, Kubíčku!“ pobízela žena synka, „a caletku jsi dostal od pantáty — řekl si přec: „Zaplať pán Bůh?“

„S malým máme jednoho patrona,“ zamluvil to Kuba — „a jak pak vy se jmenujete, abych věděl, co mám za súsedu?“

„Majduša Katušinka," představovala se vdova. „Můj muž byl čižmařem — teď se tak živím tovarychem."

„Dávno-li jste vdovou?"

„Od svatého Jozífka — včil je tomu dvanáct neděl."

Chtěla již odejít, ale Kuba, jenž znal rozpřádat hovor, ještě ji zdržel.

„Nemáte těžký život, když se musíte teď sama o to dítě starat?"

„Ó, ne!" odpírala; „jen když pán Bůh zdraví dá."

„Kde pracujete?"

„Včil okopávám řepu na panském."

„A jak — vděláváte si na živobytí a na kvartýr?"

„Dostáváme pět šestek denně," vykládala vdova upřímně.

„Z toho platím šestku kvartýru, šestku dám na dítě za opatrování a ostatní mi zbývá na živobytí. Dost by toho bylo, kdybych neměla na starosti dluh." —

Kuba netroufal si již se vyptávat, ale ona mu to po krátkém pomlčení vysvětlila.

„Můj muž, odpusť mu Pánbůh, rád se napil, a tak jsme přišli do bídy. Když chudák umřel, prodala jsem kde co bylo, ale ještě jsem si musela od kmotřenky osm rýnských vypůjčit, abych ho mohla pořádně pochovat. Až do včilka jí to pomalu splácím."

„Rodičů nemáte?"

„Kde pak! Za malička jsem jich pozbyla — od osmi let jsem byla mezi cizími lidmi."

Kuba pochopil ten stesk a bylo mu Katušinky líto. To se jemu vede mnohem lépe!

O věřte mi — Kuba mnohokrát byl dobrodincem chudobnějších lidí, než byl sám. Hned jak Majduša odešla, napadl mu dobrosrdečný plán a od té chvíle dával jen pozor, až bude okénko protějšího bytu do dvora otevřeno. —

Ještě hodně šelmovsky to vyvedl. Za vhodné chvíle se přiblížil po špičkách a spěšně hodil vdově dvě dětské punčošky do světnice; v každé byly dva rýnšťáky. Hned na to zmizel ze stavení — přišel jako jindy pozdě večer domů a dobře tušil, že Katušinka si ten zázrak nebude moci vysvětliti.

Podruhé, právě na den svatojakubský se rozpomenul, že má synek sousedčin svátek. Usmyslil si nastrojiti mu vázané. Koupil mošničku, nakladl do ní preclíků a marcipánu, na dno pak položil balíček, v němž bylo za tři zlaté dvacetníků a lístek se slovy „Kubíčkovi na šaty.“

Hošíka si toho dne ani nevšiml a přece klouček najednou ze síně přijde do jizby, maje na zádech kolem krku na provázku zavěšenou mošinku.

Tu ale přiběhla Katušička bez okolků ke Kubovi a počne mu děkovat; ba i ruku políbit mu chtěla.

„Co blázníte?“ vyvaloval Kuba oči a vrásky na lících se mu tajeným potěšením stahovaly. „Kde pak bych já vzal peníze? A kdybych je měl, což by mi to napadlo?“ Věru, ještě se mu podařilo Majduši přesvědčiti a dobrou radu jí dal: „Holečku, když máte takového divného dobrodince, nepovídejte o něm nikomu, sice by vás lidé o něho připravili.“ Když odešla, nasmál se dost, potom se ale zabral do vzpomínek a zvážněl. —

Celý život se mu objevil před očima jako obraz. Vzpomněl si nebožky mamičky, hospodářů

necitelných, dítěte, jež ho zadrželo, když odcházel do světa — připomněl si mistra handrláka a těch všelikých lidí, co již seznal a prozkoumal — došel až k přítomnosti, že by již nyní mohl býti spokojen. Ale těší-li se člověk z toho, přijde z nenadání ještě jedna, jedinká touha, domnívající se, že je poslední.

„Tož ucházející živobytí mám, považován jsem jako řádný člověk, a spokojen bych mohl být," přemítá Kuba. „Ale teď bych si ještě jenom přál, aby mne někdo tak měl rád, jako ku příkladu to dítě má rádo Majduši, anebo jako ona měla ráda svého muže. Vida, dozvěděl jsem se, že byl nedbalcem, a ona přece špatně o něm nepromluví . . ."

Myslil to Kuba hospodyni nějakou? Však sám si dovedl pokliditi, na obchůzkách se lacino najedl v hospůdkách a doma si též dovedl všelikou skromnou krmi spraviť. Prádlo mu obstarávala panímáma domácí; jaktěživo mu nenapadlo myslit na hospodyni.

Ještě pořád trvá Kuba v zamyšlení. Slunce zapadalo, jizbička zůstala po něm růžově zbarvena a zdá se tak milá, že by nosil člověk rád ten domácí koutek v srdci. Ticho je tu; sotva že ty hodiny na zdi cvakají a věru, smutno a teskno je tam, kde člověk zůstává samojediný! Kuba přistoupil k oknu a otevřel je. Tu je vidět dvorek a za ním zahrádku. Nic zvláštního, ale Kubovi připadá, že byl to dnes o jeho svátku obzvláště pěkný den, a proto si roztouženě vzdychl.

Potom Kuba byl jako vyměněn.

Přicházel dříve domů a než Majduša se navrátila z práce, již byl umyt, učesán, spořádán a zaběhl jí k opatrovnici pro chlapce. Pak míval pokaždé cosi pro něho nachystaného a nabídl se

vracející se Majduši, že se s chlapcem zabaví, jen aby si nerušeně spravila večeři. Obyčejně večeřela vdova na prahu, majíc na klíně misku aneb hrnek a synek jedl zároveň s ní.

Kuba na tu chvíli čekal, přinesl si také svou večeři a posadil se zase na svůj práh. Když měl něco lepšího než vdova, dal jí a Kubíčkovi okusiti a vzal si za to lžíci jejího jídla. Tak se dobře snášeli, a pořád věděl Kuba co vykládat; pro jeho líbeznou výřečnost zapomněl člověk docela, že je skrčeným handrlákem.

V neděli míval Kuba u sebe Majdušino dítě celičký den a byli spolu náramní [illegible] nárádi.

Takhle jednou v sobotu nespatřil se Kuba se sousedkou. Ona se při večeři několikráte podívala na jeho dvéře, potom se tam i Kubíček dobýval, ale Pekara nebylo bezpochyby doma.

Za to na druhý den, v neděli, uviděla ho jíť do kostela v nové kazajce a klobouku s barevnýma páskama; jindy nosil jenom černou stužku kolem klobouku a kdo ví, proč se to dnes naparádil jako šohaj.

Když se z ranní mše domů navrátil, vzal k sobě Kubíčka, a dítě již tam zůstalo, až si v poledne pro ně Majduša došla.

Vypadala uhřátá, svižná, veselá; tak jako svobodnice. Kuba posud nové kazajky nesvlékl a také ničeho nevařil; bezpochyby si chtěl zajíti do hospody. Majduša, volajíc synka k obědu, stanula mezi dveřmi. Chlapec nerad odsud odcházel a tahal Pekara za ruku s sebou. Tak se octli všichni tři v síni.

„No, jak je, Majdušo? již dlouho jsem vás neviděl," povídá Kuba. A hned na začátku dnešní rozmluvy přichází do rozpaků, neboť si vzpomněl, že to vlastně od předvčírka není tak dlouho.

„Och, dobře je mi," odvětila Katušička vesele. „Zase vás Kubíček zdržoval," dokládala — „a ten se vás nabaví, zloch jeden . . ."

„Jaktěživ mne nezlobil," vece upřímně a důrazně Kuba. „My se spolu dobře snášíme; on mne má tak rád, jako já jeho."

„Ba že," přisvědčila Majduša. „Jak ráno oči otevře, již by k vám lezl. Když ho odvádím z domu, tu se pokaždé ohlíží po vašich dveřích a ptá se: strýček Kuba není doma? — Já mu vždycky kážu: říkej pantáta — ale on už je tak sám od sebe zvyklý „strýček Kuba."

„Poznal mne, rád mne má," znovu vykládá Kuba a celý se zarděl příjemným dojmem. Jak upřímně a líbezně pověděl jeho jméno! Tak ho nikdo jiný nedovedl vysloviti.

Majduša bezpochyby neměla již času; vzavši chlapce za ruku, s úsměvem sahala na kliku svých dveří, ale Kuba se nehýbá. On ještě všecko nepověděl, co by jí chtěl právě teď říci . . .

Majdušiny oči utkvěly tázavě na jeho rtech; hnedle by již byla odešla.

Kuba se rázem vzmužil. Jednou to musí být — no, tož!

„Majdušo, — prosím vás, nevzala byste si mne? Do nejdelší smrti bychom byli spolu šťastni — — však víte, že vás i to dítě mám velmi rád — —"

Dále již nemohl. Všecka barva zmizela mu s obličeje a hlas mu selhával.

Majduša cítila opravdivost jeho řeči, ale přišlo to tak náhle a podivně, že se mimovolně zasmát musela. Pak teprvé přišla do rozpaků jako on a vece:

„To bych si jakživa nebyla pomyslila, — ale — když — však jste, Pekare, hodný člověk,

a tož vám pravdu povím. Já si budu brát za nějaký týden Tomáše Pažejku; on přišel nedávno z vojny a chodí tu do cukrovny — — snad ho znáte, je z Vublan.“

Dosti ji ta upřímnost stála. Raději rychle vklouzla s dítětem do dveří, a Kuba tu stál ještě hodnou chvíli tak.

Za tři neděle se vdova Katušička stěhovala do Vublan k Tomášově matce. Tomáš již teď za ní chodil a i Kubíčka si vodil za ruku. Lidé povídají, že Majduša nyní zpyšněla, její nastávající muž byl pořádný člověk.

Majduša třikráte šla ke Kubovi dáti mu „s Bohem“, neboť jinak se s ním nemohla setkati — ale pokaždé bylo zavříno. Tož ho jen po domácích vzkázala pozdravovati; že mu děkuje za všecko dobré a oznamuje, že bude mít ve čtvrtek po ranní mši v březovském kostele zdavky. A ještě dodala, že si na něho s Kubíčkem budou často vzpomínat.

V den Majdušiných zdavek vydal se Kuba jako jindy časně na obchůzku po dědinách. Neměl chuti dnes choditi, ale také nechtěl zůstati doma, aby nemusel vzpomínat.

Když se octnul za městečkem na silnici, byl tak zmaten, že nevěděl, kam se obrátit.

Rozmýšlí se a najednou ho popadl hněv.

„Mně se za všecku moji dobrotu jen vysmát dovedla? Teď půjdu, aby mi vrátila všechny ty peníze, co jsem jí dal a když ne po dobrém, žalovat ji budu, žalovat.“

Dopálený, posud zamilovaný Kuba rád by byl Majduši o svatbě něco nepříjemného udělal, a tohle byl vhodný nápad!

Pospíchal do Březové a přišed tam v osm hodin, bral se zrovna ke kostelu.

Kuba byl nábožný člověk. Často se po ránu v kostele na mši svatou zastavil a dovedl se vroucně pomodliti. Teď ale kypěla v něm zlost i lítost takovou silou, že si posvátnost chrámu ani nepřipomněl. Teprvé na schůdkách mu bázeň zastavila kroky. Stojí a pamatuje se . . .

Od oltáře zazněl zvoneček, posvátnost dýchá člověku v ústrety. Půl dveří bylo otevřeno, a Kubovy zraky nahlédly do vnitř. Málo lidí je tam; brzy zpozoroval párek snoubenců. Stojí tam pod korouhví; oba jsou nastrojeni a vážni. Tomáš má ruce zkřížené a hledí k zemi, Majduša drží modlitební knížku v rukou, ale pohlíží přes ni na hlavní oltář. Kuba postihl na její tváři úsměv a ten ho znova bodá a zlobí.

„To ona se směje; mně se vysmívá!“

Mžitky se mu dělají před očima, ruce se mu třesou . . .

V tom došly k chrámovým dveřím dvě stařenky, nápadně hlasitě spolu hovoříce, neboť jedna z nich dobře nedoslýchá; ale Kuba jich neslyší. — Až když byly již u něho, uviděl je a poslouchá:

„Katušinka má dnes zdavky,“ povídá jedna stařenka, „to si na ně počkáme.“

„Přece jí toho štěstí pán Bůh dopřál, že za Tomáše půjde,“ vece druhá žena. „Ona ho měla hned za svobody ráda, ale jak ho odvedli, tu ji kmotřinka k tomu čižmaři přemluvila a byla s ním chudera nešťastná.“

Už stařenky vešly do kostela.

Och, jak cítí Kuba, že se mýlil! Ten úsměv nevěstin neznamená výsměch, kdo ví, vzpomene-li si kdy na něho! To štěstí jí tak hledí z očí a srdce plesá! — —

Obrátil se Kuba. Poznává, že je všude nebeský otec, a proto pozvednuv oči, šepce:

„Odpusť mi to všecko, pane Bože, a jí dej štěstí!“

Pak kráčel zpět; tu v Březové se již déle nezdrží a půjde přes Vublany domů a podívá se při tom, kde Majduša bude bývat.

A na téže cestě, kde před tím pomstu smýšlel, sbíral a odhazoval bezděčně s pěšiny kamení, aby se to těm dvěma lehce šlo se zdavek.

Za hodinu ozývala se jeho píšťala dědinou; byl dnes v den Majdušiny svatby zvláště naladěn, že by nerad do stavení vcházel neohlášen. Uviděl též vracející se párek. Před stavením, kde bude Majduša s Tomášem šťastna, čekaly ho stařena s dítětem, a všichni čtyři se usmívali. Přitom i do jeho duše zavanul blahý mír, a všecka dřívější trpkost byla již tatam.

Vějíř.

Črta z moravské vesnice.

„Vítám vás slovem božím, maminko!“ A mladík povstav hbitě ode čtení, políbil uctivě matce, přišedší právě z kostela, ruku.

„Dejž to Pán Bůh,“ odvětila vdova Kateřina Stojanová, statná to šedesátnice, čistá, spořádaná vždy jako panenka.

Stojanová uschovala do truhly modlitební knížky, svlékla se sebe sváteční oděv a oblékla si tištěnou modračku, fěrtoch a kartounovou marinku.

„Nech toho čtení,“ pravila pak k synovi a bylo na ní znáti, že má něco neobyčejného na srdci, „ráda bych s tebou o něčem promluvila.“

„O čem pak, maminko? tázal se Josef zvědavě, odkládaje poutavou knížku, nejmilejší svou zábavu.

„Je to tak trošku hloupé, že ti to mám vykládati,“ začala stařena, utírajíc dlaněmi stůl, na němž žádného prachu nebylo, „ale věru, dobře to dnes panáček v kostele povídal, že matce leží blaho dítěte nejvíce na srdci.“

Josef u vděčném přesvědčení pokývl hlavou.

„Tak jsem šla dnes s kolářkou Vondruchovou z kostela a ona mi po celé cestě dávala na srozuměnou, že tě u nich mají všichni velice rádi.“

Josef se usmál a klidné, milé jeho tahy přelétl na okamžik pocit samolibého uspokojení. „Nevím, čím bych si toho zasloužil," odvětil skromně. „Kdo ví, zdali tomu opravdu tak jest."

„Jak pak ne;" vece matka s přídechem mateřské hrdosti, „však mně to zrovna povídala, že by to rádi viděli a Aneša že nechce o jiném hochu ani slyšet. A je to věru hezká, spořádaná dívčina ta Anežka Vondruchova, takovou musí pohledati. Stará mi dnes nadhodila, že by jí dali dva tisíce, však mají jen ji a toho chlapce."

Teď Josef najednou se zasmušil a sklopil oči k zemi. Byl to hoch rozhlášený pro svou klidnou, nesmělou povahu. Někteří si ho pro to vážili, jiným zase zdál se býti přihlouplým.

Když neodpovídal, pokračovala matka: „To je známo, že je Anežka kolářových bohatá, ale to krásy ani cnosti nepřidá. Mně se líbí ty jiné pěkné její vlastnosti; ať by měla peníze nebo ne, to je nevěsta po mém přání . . . A když tak již o tom hovoříme, musím ti říci, že bych to již tuze ráda viděla, abys se po nějakém děvčeti ohlédl. Již mi neslouží ta starost a práce jako dříve, povídám ti to dnes poprvé, ale cítím to již dávno. Vojny jsi prost, tedy ti nic nepřekáží. Vyber si po vůli děvče jaké chceš a třeba neměla žádných peněz, přijmu ji ráda za dceru, jen bude-li dobrá, pilná a žádná parádnice. To jsou ty nejhlavnější věci, můj zlatý hochu, které musíš hledati, abys byl šťasten. To víš, že to s tebou smýšlím nejlépe a nechci tě do ničeho nutit. Anežku ti nechci namlouvati, to jen že mi to sama Vondruchová dnes tak našuškala . . ."

Josef byl nemluvným a nesdílným jen k lidem cizím; s matkou mluvíval vždy co na srdci to na

jazyku a proto se jen kratičko rozmýšlel, než ostýchavě odvětil:

„Mně se líbí jedno děvče, — ale není to Anežka Vondruchova . . .“

„Která tedy?“ vyslechla udivená matka s napjatostí pozorujíc zardělou jeho tvář, a pobízela jej laskavým pohledem k důvěře.

„Mně se velmi líbí . . Cilka Klečková . . co teď slouží ve Vídni.“

„A já ji neznám;“ zvolala překvapena matka, „To je dcera Klečky podsedníka?“

„Ano, ta je to . .“

„A proč není doma, proč šla sloužit až do Vídně?“

„Snad víte, že je osm dětí a hospodářství nevelké. Proto šla chudák sloužit, aby nebyla rodičům na obtíž. Než odjela, dala mi adresu, abych jí psal, kdybyste tomu chtěla, že by hned přijela domů —“

„Podívejme se! Tak ty již jsi s ní o něčem takovém hovořil? A hochu, já myslela, že se nedovedeš ani na děvče podívati. Však chvála Bohu jsem ráda, že mne zbavuješ starostí. Já se obávala, že se nebudeš chtět ženiti, a statné hospodyně je nám třeba; čím dřív, tím líp. No, Klečkovi jsou hodní lidé; škoda, že neznám tu jejich Cilku. Mají těch děvčat několik, ale mně nepřišlo, abych si jich byla kdy všímla. Jak pak vypadá?“

„Hezká je, velmi pěkná!“ — hbitě se rozhovořil Josef a oči mu zaplály. „Vysoká, má černé oči a tváře jak by jí je namaloval. A jak je veselá, dobrá a milá . . .“

„Podívejme se, jak ji umíš popisovati,“ žasla

znovu matka. „A prosím tě, kde jsi se s ní sešel? Vždyť jsem tě jakživa neviděla s holkou promluvit. K muzikám nechodíš, s chlapci se nescházíš, jak jste se již tak daleko mohli seznámit?“

Tvář Josefova hořela jako červánky, ale když již jednou rozvázal, zpovídal se matce dále. „Nejdříve jsem ji vídal jen v kostele a ona se na mne často ohlížela a vždycky se usmála. Až jednou na cestě z kostela šla jen dva kroky přede mnou, a tu jí najednou vypadly z rukou knížky a všecky obrázky se jí z nich vysypaly. No a tu jsem jí je pomáhal sbírati a tak ona začala řeč. Podruhé jsme šli spolu a pak někdy na poli jsme se uhlídali a chvíli spolu pohovořili. Ten den, když měla odjeti do Vídně, vzkázala mi po malém bratrovi, že by se ráda se mnou rozloučila, abych k nim přišel. Vy jste byla tehdáž na pouti. Já tam tedy šel a to mne tak dojalo, že odjíždí do služby, že jsem jí řekl . . . jak ji mám rád . . .“

Poslední slova sotva ze sebe hoch vypravil.

„Proč pak jsi mi o tom nic neřekl?“ pravila matka a rty její se drobátko zachvěly. „Namluvils si děvče a já neměla o tom ani tušení . . .“

„Odpusťte, maminko — neměl jsem odvahy vám to říci . .“ omlouval se tiše Josef.

„Však já se nehněvám,“ děla stařena. „Kde pak máš tu adresu? Hned si sedni a piš, aby přijela domů, že já svoluji. Rozumíš? Nevyvaluj na mne tak oči, vidím již, že ji máš upřímně rád a štěstí tvému brániti nebudu. Však jsi mi ještě nespůsobil nikdy zármutek; budiž mým svolením za to odměněn.“

„Má drahá maminko!“ zvolal syn vroucně a vrhl se stařeně kolem krku.

„No no, jen mne radostí neumačkej,“ bránila

se stařena a oči její radostí zářily jako oči jeho. „To jsem nevěděla, že jsi tak prudký.“

* * *

Uplynuly tři neděle. Je sváteční odpoledne. U Stojanů ve světnici je vše uklizeno a spořádáno až milo. Podlaha jako křída, stůl pokrytý bílou pudruškou a ve sklenici kytka, že by ji zahradník lépe neuvil.

Na starobylé, vysoké truhlici je množství pěkně urovnaných svatých sošek, samých to vzácných památek z rozličných poutí, které nebožtík Stojan se zvláštní úctou opatroval, neboť byly mezi nimi i památky po rodičích.

Stojanka donesla na stůl talíř pocukrovaných koláčů a čtyři malované hrnečky na kávu. Teď se zkoumavě rozhlíží, bylo-li by třeba ještě něco opraviti. Hladí vysoko vystlané, nově povlečené peřiny a ten spokojený úsměv, co jí zahrává kolem úst, znamená: „To se stará Klečková zaraduje, že nemusí dávati Cilce peřin, má těch holek pět, kde by se pro ně chudák nabrala . . .“

Pak zase natahuje pudrušku na stole, ale to jen tak z roztržitosti, neboť se nemůže již té holky dočkati. Proto si dnes dala záležeti, aby tu vše pěkně vyhlíželo. Ať vidí nevěsta, jak to bývalo bez ní a vezme si z toho příklad, kterak to má býti za ní. Však přijde do všeho. Stojanová nemajíc žádných dcer, střádala jedinému synu výbavu jako dívce. Pamatovala na to, že si může přivésti do domu děvče chudičké.

„Je po požehnání, mohly by tu již být,“ praví matka k synovi, který vyhlíží Cilku s matkou bez ustání touženě oknem.

Těší se, až ji matka uhlídá, věru že se jí také bude líbiti, vždyť je taková hezká, usmívavá a veselá! Josefovi je tak blaze a přece podivně okolo srdce, že ani neví, jak si má počínati.

Konečně je spatřil! Hle, zakmitly se právě támhle u rohu!

„Již jdou!“ vyrazil ze sebe a odskočil od okna. Srdce mu náhle tak prudce bušilo, že byl celý zmatený. Stojanová pohlédla v rychlosti ven z okna a aby tak rozpačitě nestála, začala přestavovati kávové hrnečky na stole, při čemž se jí ruce rozčilením třásly.

Josef již v tom otvíral dvéře a do nich vstoupila s přívětivým: „Pochválen Pán Ježíš Kristus“ stará Klečková a za ní Cilka, která nic nepromluvila, ale za to políbila své budoucí panímámě ruku.

Stojanová s úsměvem je přivítala a pobízela, aby si sedly. Sama chudák přišla trochu do rozpaků, když se zběžně na dívku podívala.

Cilka byla pěkná, vysoká a útlá. Měla na sobě městský tmavomodrý oblek, při němž zkušené oko by ihned poznalo, že nebyl na ni šitý. Na hlavě měla bílý slaměný klobouk, krášlený kyticí z červených poupat, — z krátka vypadala jako nějaká slečna.

Cilka bez rozpaků rozhlédla se nejdříve po světnici, sňala klobouk, přihladila si dle módy přes čelo ustřihané vlasy a pak si sedla k oknu. Na její pokyn k ní přisedl Josef.

Klečková zase si usedla s panímámou Stojankou ku stolu a aby spolu začaly nějakou řeč, vykládala Stojanová s počátku trochu stísněným hlasem, jakou obtíž má s hospodářstvím. Děvečku držeti, že čtvrtlán nevynáší a na ni že je té

práce již tuze mnoho. Klečková jí přisvědčovala a vypravovala zase o svých domácích trampotách.

Pak opět přišla řeč na včerejší vydatný deštíček, že se to obilí pěkně naleje.

„Dá Pán Bůh, že budeme míti letos pěkné žně," vece Klečková.

„No, letos budu míti již snad ulehčeno o žních," povídá Stojanová a ohlédla se trochu nuceným úsměvem po mladém párku u okna.

Klečková jí ihned porozuměla. Spokojeně kývala hlavou a mrkala očima.

Teď matka Josefova povstala a šla do kuchyně pro přichystanou kávu. Když se vrátila, pobídla nesměle Cilku, aby si přisedla ku stolu.

Cilka hned jí učinila po vůli. Uklonivši se po městsku řekla: „Děkuju pěkně."

„Jak jim to hezky sluší," myslila si Stojanová nalívajíc kávu, „ačkoliv on je po selsku a ona po městsku oděna."

Nevěděla, že se Cilka takto nosí a to ji nějak zarazilo, ač pořád si to v duchu vymlouvala. „Snad se v té Vídni tak nositi musila, však až bude vdaná, bude se nositi pořádně, tak jako jiné ženy ve vesnici."

Pak si přisedla ku stolu, pobízela hosty, aby již svačily, že káva vystydne, a zahleděla se zase na ten oblek Cilčin, poněvadž ji teď měla blízko sebe. Podivila se, proč Cilka před jídlem neudělala kříž, jako ostatní, ale zase ji v duchu omlouvala, že je jistě celá pomatená. Nyní již se osmělil také trochu Josef a rozhovořil se. Všichni se smáli a povídali, jen Stojanka ztichla najednou a popíjela zamyšleně kávu, pohlížejíc kradmo neustále na Cilku.

Padl jí do oka ten podivný účes. „Škoda těch pěkných vlasů," myslila si stařena, — „že

je nemá upletené v pořádné copy a otočené kolem hlavy jak se patří. Takhle to má zmuchlané v zadu jako koudel a napřed k čelu ustříhané jako hřívu.“ Pak zase bloudily staré oči smutně po městských šatech s nabíranou tunikou. Na pravé straně boku měla dívka na modré pentli zavěšený vějíř a stařena marně si lámala hlavu, co by to as mohlo býti?

Zatím již stará Klečková kávu s koláčem pojedla a odstrčivši poněkud hrníček, poděkovala se: „Zaplať Pán Bůh.“

„Nepila byste ještě trochu? Já přinesu,“ pravila Stojanka, berouc hrneček do ruky.

„I ne, však jste ještě sama nedopila,“ bránila se Klečková, ačkoliv proti tomu tak tuze nebyla.

„Já také uctivě děkuji,“ pravila nyní Cilka a vstala od stolu, nechavši ze slušnosti trochu kávy v hrnečku. Za ní povstal Josef a tak se mladí lidé dostali zase k oknu. Sedělo se jim tam lépe. Otevřeným oknem vanula sem vůně kvetoucí lípy, kterou zasadil před stavení nebožtík otec Josefův, tehdáž ještě, když byl mladým hospodářem. O samotě si měli neustále co povídati.

Stojanka zatím přinesla Klečkové znova naplněný hrneček a usedla si zase ku stolu, ale tak, aby měla Cilku na očích.

Zraky stařeniny zabloudily bezděčně k tomu vějíři; ráda by se byla dozvěděla, co a nač je to. Slyšela nyní, kterak Josef se té hračky uchopil a tázal se:

„K čemu máš toto?“

„To je vějíř, jímž se ochlazuje tvář,“ vysvětlovala Cilka a jako na důkaz začala si vějířem, který pohybem ruky náramně rozšířila, ovíd-

vati rozpálené tváře. Pak ve smíchu připojila: „Jak jste tady na venkově hloupí!“ — — —

Jak to vyslovila, okázale mávajíc vějířem, musila se stařena od dívky odvrátiti.

Připadalo jí najednou, že je Cilka v tváři celá podobná jedné rozpustilé kramářce, kterou vždy vídala na H... ské pouti a již nemohla vystáti. A tu se začala se stařenou pomalounku točiti celá světnice, vystlané peřiny valily se s postele dolů, svaté sošky na truhlici se pohybovaly a před očima se jí dělaly mžitky.

Temno bylo náhle v celé světnici, jen z té tmy viděti Cilku v městském šatě s tunikou, s tou kšticí na čele a velikým vějířem v ruce.

V tom Klečková něco hlasitě promluvila, přelud zmizel a stařena se vzpamatovala.

Nemohla ale žalostné myšlenky déle zakrývati a proto pod záminkou, že má v kuchyni jakousi práci, odešla ven.

Uplynula hezká chvíle, ale matka Josefova se nevracela.

Klečková chvilku seděla osamělá u stolu, pak vstala a prohlížela si na truhlici památky z pouti, obdivovala ty pěkné peřiny s povlaky z domácího kanafasu a pak se zase posadila. Když to již trvalo trochu dlouho, ptala se Josefa, kam se panímáma poděla, že se tak dlouho nevrací?“

Josef odvětil, že se podívá, kde tak dlouho mešká. Šel do kuchyně, do komory — v zahradě se ptal pasáka, kde je maminka — ale Stojanové nikde nebylo.

Všecek zaražen vrátil se do světnice a pravil, že matky nemůže nalézti.

„Snad si šla někam lehnouti,“ mínila Cilka.

„Staří lidé si rádi odpoledne odpočinou.“

„Ba ne; to nemá maminka jakživa ve zvyku," pravil Josef, všecek zarmoucen, že matka milé hosty tak najednou opustila.

Když tak pořád o tom mluvili a Stojanová nepřicházela, začalo to Cilku i Klečkovou mrzet. Proto si Cilka vzala na hlavu klobouk, i matce přes plátěný čepeček uvázala veliký strakatý šátek a chystaly se k odchodu. Josef je kousek vyprovodil, všecek jsa sklíčen podivným zakončením milé návštěvy.

Slíbil, že se večer ke Klečkovým podívá a poví, co se mamince stalo.

„Bože, co má to maminčino zmizení znamenati?" myslil si Josef na zpáteční cestě v smutné předtuše. Když přišel domů, matky posud ve světnici ani kde jinde nebylo. Tu mu napadlo, že se ještě nebyl podívati na hůře a hned se tam odebral.

Ve dveřích hůry zaraženě stanul. Spatřil svou milou, drahou matičku na zemi klečící; hlavu měla položenou na trámě a hořce plakala. „Maměnko, maměnko moje, co se Vám stalo?" zvolal zděšeně a pospíšil k ní, bera ji do náruče.

Ona pozvedla k němu uslzený obličej a vrhla se mu vášnivě kolem krku.

„Ach neber si ji . . . nechtěj ji, — Josífku můj!" — zvolala žalostně.

Josefovy líce zbledly jako křída.

„Proč?" vypravil ze sebe překvapeně a zároveň teskně.

Ale matka jakoby toho nepozorovala, mluvila ostře a vyčítavě:

„Proč? Jsi tou láskou tak zaslepený, že nevidíš než tu její hezkou tvář a ty veliké nectnosti jí promíjíš? Což nevštěpovala jsem ti vždy do srdce, že krása nejspíše pomíjí, ale cnosti že na

věky zůstanou? Mohl bys býti s takovou ženou, jako je Cilka, šťasten? Potřebuje selská, poctivě vychovaná holka kštici na čele, potřebuje míti panské šaty a fofr? Jak pak by to vydržela v parnu na poli? Povříslo ať si vezme a ty jí můžeš fofrovat . .“ končila hněvivě stařena.

Zarazila se, když spatřila Josefa tak bledého a zničeného; ale ještě více se zarazila a jako meč jí srdce projela slova jeho:

„Ne, že by se vám znelíbila Cilka pro ten nevinný vějíř a vlasy po vídeňsku učesané, ale proto, že se jí dostane malého přínosu.“

Nyní zbledla tvář stařenina, prvé od pláče a hněvivého rozčilení zardělá, zrovna tak, jako jeho.

„Je to první výčitka od tebe . . první“ — zalkala, „a Pán na nebesích ví, že si jí nezasloužím. Dělej si tedy, můj drahý, jediný synáčku, co chceš; ústa moje budou od nynějška zavřená k jakékoliv radě a napomenutí. — Neboj se, že tě bez požehnání pustím s ní k oltáři; ba ještě v poslední své chvíli budu protivné nevěstě žehnati.“

Stařena klesla, ruce majíc sepjaté, znovu na trám a z očí se jí vyprýštěly slzy tiché, ale nejtrpčí v celém životě.

„Maminko — vy jste mne překonala!“ — zvolal syn a klesl u ní na kolena, líbaje její vráskovité, spracované ruce.

„Odpusťte mi, já ji měl tolik rád!“

A stařena vzala tu drahou hlavu do klína a žehnala svému jedinému potěšení na světě srdcem přeplněným.

„Přece jsem si ho dobře vychovala,“ byla její nejkrásnější myšlénka.

* * *

Za několik dní na to sedí Stojanka odpoledne u stolu a přebírá čočku.

Jósef u okna spravuje hrábě; vysazuje do nich nové kolíčky.

Smutné ticho panuje od neděle ve světnici. Josef chodí po stavení jako tělo bez duše; nevzdychá — nemluví — ale vypadá jako zdrcený. Odřekl se k vůli matce lásky, nutí se do klidu a spokojenosti, ale nechce se mu to nijak dařiti.

Stojanka dnes celou noc proplakala. Mateřské oči sledují a provázejí každé synovo hnutí. Kdykoli Josef upře na matku smutné oči, po každé ji to bodne do srdce, jako ostrý trn.

„Ten nešťastný hoch! Ach, Bože, smiluj se nad ním a potěš jej sám!“ — vzdychá Stojanka v myšlenkách. „Ta bezbožná Cilka mu zrovna udělala!“

Již dnes v noci o tom přemýšlela, jestli by se ta holka nedala snad napraviti.

Ale když se v té Vídni za ten krátký čas tak zapomněla, že zahodila slovenský oblek, zahodila selské mravy, — jak pak z ní může býti pořádná selka a dobrá žena pro Josefa?

Vsak co to? Proč sebou ten hoch trhl a bledé líce jeho se zbarvily nachem?

Teď bouchla dvířka a na zápraží kolem okna se zakmitl strakatý šátek. Někdo již bral u jizby za kliku. Stojanová se podívala tázavě na Josefa, ten se chvěl jak osikový list.

Dvéře se otevřely a stařena myslila, že sní, když najednou před ní klečela Cilka. — — Cilka ve starém, slovenském obleku, celá ztrápená a uslzená, spínala k ní ruce a třesoucím, zajíkavým hlasem prosila:

„Panímámo, pro Boha vás prosím, odpustte mi to, nehněvejte se na mne; já jsem ty šaty a

ten nešťastný vějíř dostala od paní, a klobouk jsem si koupila, že se mi smáli a naváděli mne k tomu, abych se nosila po vídeňsku. Ach, paní-mámo, já jsem proto již mnoho zkusila; já již do smrti to vidět nechci — já . . .“

Nedomluvila. Stojanka již ji držela v náručí a stísněnému srdci ulevovala blaženým pláčem.

„Josífku, pojď sem . . .“ štkala a co se dále dělo, každý si může vypočítati na prstech.

* * *

Teď již má stařenka Stojanová vlasy bílé jako mléko. Onehdy chovala malého vnoučka Cyrilla a dívala se s ním z okna. Po návsi šla nová paní kupcová, měla černé úzké šaty, malý „bebé“ klobouček na hlavě a v ruce roztažený vějíř, jímž chránila bledé tvářičky před jarními paprsky slunečními.

Stařenka Stojanová ji chvíli pozorovala, pak zvolala, co měla síly: „Cilko, Ciluško, pojď sem honem!“

Uleknutá žena Josefova přilítla z kuchyně a běží na pokyn stařenčin k oknu, na co se to má podívati?

Pak vycení Cilka bělounké zuby a staruška svoje bezzubé dásně a smějou se, až malý Cyrill chvilku na ně vyvaluje velká modrá očka, pak ale začne žvatlati a smáti se s nimi.

Mladý hospodář není doma. Ten by se snad této scéně usmál, ale zároveň by si připomněl, že se člověk všeličemu směje, co dříve byl oplakal.

Duševní život zvířat.

Sepsal

Jiří J. Romanes,

dle 2. vydání anglického přeložil

Primus Sobotka.

Matice lidu ročníku XX. číslo 2.

Rediguje **Primus Sobotka.**

(Běžné číslo 116.)

V PRAZE.

Nákladem spolku pro vydávání latinských knih českých.

1886.

Tiskem dra. Edvarda Grégra v Praze 1886.

Slovo úvodní.

V poslední době opět hlasitěji ozývají se stesky, že literatura naučná nedochází takového rozšíření a takové obliby u čtenářstva, jak by si bylo přáti. Jest v tom mnoho pravdy. Záliba v čtení zábavném rozmohla se přes příliš na újmu čtení poučného a to jest chyba. V té věci musí se státi náprava. Že by náš lid nerad čítal knihy poučné, toho nikdo tvrditi nebude. Jenom mu dávejte poučení spůsobem srozumitelným a vábivým, a uvidíte, že rád po něm sáhne a že vám za ně bude vděčným.

Já mám za to, že *prostonárodními* spisy poučnými připraví se též u nás půda literatuře přísně *vědecké*. Za tím účelem odhodlal jsem se pro čtenářstvo „Matice lidu“ upraviti v českém překladě dílo, které spůsobem zábavným podává hojného poučení, vzbuzujíc lásku k vědám přírodním. Žijeme v přírodě, jsouce k ní připoutáni veškerými poměry, a přece jak málo ji známe! I kojím se nadějí, že spis tento ponukne mnohého, aby si přírody všímal bedlivěji a z ní čerpal zábavu i poučení.

Spisovatel sebral zde přehojnou látku z pramenů veskrze spolehlivých, aby dokázal, že u zvířat nevládne všude pouhý pud, ale že v přemnohých případech možno u nich pozorovati jakousi činnost duševní. Poněvadž tyto doklady mají cenu vědeckou, jsouce sebrány z pramenův u nás nesnadno přístupných, uznal jsem za prospěšné, uvésti prameny pod čarou, kdyby někdo chtěl se přesvědčiti o pravdivosti těchto zpráv, aby věděl, kde je hledati. Obyčejnému čtenáři nebudou poznámky tyto na závadě.

Mnohé nesnáze měl jsem s názvy zvířat, zejména takových, která u nás jsou neznáma a pro něž českých názvů posud nemáme. I nezbývalo, než utvořiti si nové pojmenování (ku př. „bowerbird" nazván „loubníkem" a j.) anebo nechati název latinský. Že však spisovatel vědecké názvosloví latinské zhusta zanedbává, užívaje namnoze toliko jmen anglických, která někdy znamenají několikero zvířat (ku př. „hawk" značí „jestřába" i „sokola"), tím nesnází ještě přibývalo. Možná tedy, že do překladu vloudily se mi některé omyly, kterých, nejsa v té vědě odborníkem, bezděky jsem se dopustil. Ale doufám, že jich nebude mnoho.

Primus Sobotka.

Kapitola I.

Mravenci.

Za posledních deset nebo dvanáct roků byly naše vědomosti o spůsobech a intelligenci mravenců rozmnoženy tak znamenitě, že zde můžeme podati pouze stručný přehled výsledkův, jichž nabyli v době této Bates, Belt, Müller, Moggridge, Lincecum, Mac Cook a Sir John Lubbock. Jelikož tito přírodozpytci konali svá pozorování v různých světa končinách a na rozmanitých druzích mravenců, nebude s podivením, že jejich výsledky ve mnohé příčině od sebe se různí; z toho jen vyplývá, že rozdílné druhy mravenců ve svých spůsobech a intelligenci znamenitě se liší. Aby pak fakta, jež budeme uvažovati, byla seřaděna v jakýsi pořádek, rozdělíme je pod následující záhlaví: Smyslové jednotliví; Smysl pro směr; Paměť; City; Jak se mravenci dorozumívají; Spůsoby a zvyky mravenců.

Smyslové jednotliví.

Co se týče *zraku*, konal Sir John Lubbock četné pokusy o vlivu světla, procházejícího různobarevnými skly. Mravenci nemají rádi světlo ve

svých hnízdech a běhají sem tam, hledajíce nejtmavější kouty, když tam světlo vnikne. Pokusy ukázaly, že mravenci některých barev více se štítí, jiných méně: pod proužkem červeného skla shluklo se jich 890, pod zeleným 544, pod žlutým 495 a pod fialovým pouze 5.

Co *sluchu* se týče, shledal Sir John Lubbock, že rozmanití zvukové nemají na mravence vlivu žádného. Ladička, zvuk houslí, volání, hvízdání atd. ani dost málo se jich netknou; a pokusy s citlivými plameny, mikrofonem, telefonem a j. nemohly dokázati, že by mravenci vydávali zvuky lidskému uchu slyšitelné.

Konečně co do *čichu* Lubbock, položiv štětičku z chlupů velbloudích, namočenou v rozmanitých silných voňavkách, kudy mravenci chodili, zpozoroval, „že někteří přešli, ani si jí nevšímnuvše, jiní však se zastavili a patrně ucítivše vůni, vrátili se. Brzo však přišli opět a minuli napuštěnou štětičku. Učinivše tak dvakrát nebo třikráte, obyčejně si vůně více nevšímali.“

Že mravenci druh druha stopují po čichu, o tom již dávno zmínil se Huber, jakož i o tom, že tímto smyslem nalézají zásoby, které byli dříve vyhledali jiní mravenci. Huber táhl prstem přes cestičku, po které se ubírali jejich přátelé, a shladiv na tomto místě zápach, pozoroval, že mravenci, přišedše k tomu místu, nevěděli kudy kam a běhali sem tam, až našli opět cestičku na druhé straně přerušené mezery. Lubbock četnějšími a soustavnějšími pokusy pozorování Huberovo úplně potvrdil.

Není pochybnosti, že mravenci mají též smysl *chuti*, neboť snadno rozeznávají látky cukrové. Rovněž jisto jest, že ve svých tykadlech mají velmi jemné ústrojí *hmatové*.

Smysl pro směr.

Sir John Lubbock naučil některé mravence *(Lasius niger)* choditi si pro potravu přes dřevěný můstek. Když byli cestě docela přivykli, číhal, až jeden mravenec půjde po můstku, který se mohl otáčeti, a otočil jej tak, že konec *b* byl u *c*, a *c* u *b*. „Obyčejně mravenec také se obrátil; ba i když došel k *b* nebo *c*, jak se kdy hodilo, jakmile se octnul na konci můstku, ihned se vrátil.“ Potom postavil mezi hnízdo a potravu škatuli od klobouku, mající 12 palců v průměru a 7 palců zvýší, a provrtal do ní dvě dirky tak, že mravenci jdouce z hnízda pro potravu, musili projíti jednou dirkou tam a druhou ven. Škatule otáčela se z lehka na kolíku, na němž byla uprostřed upevněna. Když mravenci už dobře znali cestu, Lubbock otočil škatuli na půl kola, jakmile mravenec do ní vlezl, „ale po každé také mravenec se obrátil a zůstal ve svém směru.*) Konečně vzal Lubbock list bílého papíru a položil jej na místo škatule mezi hnízdo a potravu. Když mravenec byl na listě, ubíraje se pro potravu, Lubbock tiše přendal list na druhou stranu potravy, tak že mravenec se octl v témž směru, ale *za* místem, ke kterému směřoval. Tehdáž se neobrátil, ale bral se dále až na kraj listu, kdež byl „nemálo překvapen, shledav, kde se nalezá.“

*) V novější době Lubbock toto pozorování doplnil, i vyšlo na jevo, že, poněvadž byla škatule svrchu otevřena, mravenci řídili se směrem, kterým na ně dopadalo světlo. Neboť když světlo (svíčka) se otáčelo zároveň se škatulí, šli mravenci rovně dále, neměníce svého směru. *Ze směru světla* tedy poznávali, že se pod nimi půda pohybovala, a nikoli zvláštním nějakým smyslem pro směr.

Paměť.

O tom netřeba šířiti slov, že mravenci mají paměť; mnohá pozorování a podrobné pokusy jsou toho dostatečným důkazem. Tak na př. známé faktum, že kdykoli mravenec nalezne cestu k zásobě potravy nebo k larvám, opět a opět se k nim vrací čarou více méně rovnou ze svého hnízda, jest důkazem, že mravenec si pamatuje cestu k zásobě. Sluší však míti na zřeteli, že povaha této paměti hmyzu jest totožná s povahou paměti vůbec, t. j. že nové faktum *vtiskuje se* do paměti *opakováním* a že časem opět vymizí. Lubbock musil mravence *učiti*, aby si pamatovali cestu, byla-li dlouhá nebo neobyčejná. Ostatně že všickni mravenci z jednoho mraveniště mezi sebou se znají a i po dlouhé době se poznávají, to již Huber pozoroval a Lubbock znova potvrdil, ačkoli nelze vyskoumati, jakými prostředky se to děje.

City.

Bojovnost, udatnost a loupeživost mravenců dobře jsou známy, že netřeba jich doličovati. O něžnějších citech však rozliční pozorovatelé soudí rozličně. Až do výskumů Lubbockových mělo se za to, že mravenci dávají si příchylnost svou na jevo jednak lichotivými pohyby tykadel, jednak tím, že ukazují starost o své přátele v neštěstí. Ale Lubbock shledal, že těm druhům mravenců, kterými se obíral, nedostává se příchylnosti ani soucitu, neb aspoň že takové city u těchto druhů méně jsou vyvinuty než vášně krutější.

Zahrabal několik černých mravenců *(Lasius niger)* na mravenčí stezce; ale ani jediný z mra-

venců, kteří se ubírali po stezce, nepokusil se o to, aby vysvobodil uvězněné. Pokusy s jinými druhy měly týž výsledek. Uváznou-li mravenci v medu, přátelé jejich hledíce si medu, o nešťastníky pranic nedbají, ba ani když se topí, nevšímají si jich. Jsou-li chloroformováni aneb opilí, přátelé jejich „bývají poněkud zaraženi, vidouce opilé v takovém stavu, zvednou je a nosí nějakou chvíli sem tam bezúčelně.“ Zevrubnějšími pokusy však dokázáno, že s chloroformovanými mravenci nakládají jako s mrtvými, t. j. vynesou je a hodí do vody, kdežto opilé obyčejně zanesou do hnízda, jsou-li to mravenci z téže obce; pak-li že nejsou, vyhodí je.

Avšak Lubbock sám uvádí též příklady, kde mravenci jevili soucit s raněnými soudruhy. Mravenec hnědý (*Formica fusca*), nemající tykadel, byl přepaden a tísněn od mravence jiného druhu. Když je Lubbock rozehnal, přišel jiný mravenec téhož druhu, „prohlížel ubožáka pečlivě, sebral jej a odnesl do hnízda. Kdo tento výjev pozoroval, nemohl mravenci tomuto nepřisouditi citů lidských.“ O jiném druhu mravenců, *Eciton hamata*, přesvědčil se Belt, že si pomáhají na vzájem, a uvázl-li některý z nich v tísni, že jej vysvobozují.

„Jednoho dne,“ píše Belt*), „pozoruje řadu těchto mravenců, položil jsem na jednoho z nich malý kamének, abych jej zadržel. První, který se k němu přiblížil, jakmile poznal jeho situaci, pospíšil nazpět u velikém chvatu a brzo oznámil věc ostatním. Ti přikvapili na pomoc; jedni kousali do kaménku a snažili se jej odstraniti; druzí uchopili zajatce za nohy a tahali jej s takovým

*) *The Naturalist in Nicaragua*, 1874, str. 26.

úsilím, že jsem myslil, že mu nohy utrhnou; i vytrvali tak dlouho, až zajatce vyprostili. Potom jsem zakryl jiného kouskem hlíny, že mu jen konečky tykadel vyčuhovaly. I vypátrali jej soudruhové, dali se hned do práce a hlínu po kouskách uštipujíce, brzo jej vysvobodili."

Jak se mravenci dorozumívají.

Huber, Kirby a Spence, Dugardin, Burmeister, Franklin a jiní pozorovatelé pronesli svoje mínění, že členové téhož družstva mravenčího i jiných blanokřídlých, žijících ve společenstvech, jsou s to, aby druh s druhem jakousi mluvou nebo znameními se dorozumívali. Avšak fakta, na kterých se toto tvrzení zakládá, nebyla vyšetřena s takovou opatrností a zevrubností, abychom z nich mohli vyvozovati úsudky. Kirby a Spence ku př. uvádějí pouze jediný případ domnělého dorozumění mezi mravenci,*) ale i ten jest nedostatečný, jelikož se můžeme domnívati, že mravenci sledovali druh druha po čichu; kdežto Huber jen všeobecně mluví o „dotýkání makadly", neudávaje žádných podrobností. Teprve za posledních let výskumy Lubbockovými nade všecku pochybnost dokázáno, že *mravenci mezi sebou mohou se dorozumívati;* mravenec dovede oznámiti svým přátelům v hnízdě, že nalezl kdesi venku poklad, ale není s to, aby jim místo naznačil určitě. Lubbock na př. vzal několik larv a postavil k nim jednoho mravence; tento běžel do hnízda a vrátil se s několika přátely, ale Lubbock nedal mu, aby jim ukazoval cestu, nýbrž vyzvedl jej a donesl k larvám a pustil jej s larvou nazpět. Tehdy

*) *Introduction to Entomology*, II. 524.

přátelé, ačkoli patrně byli přišli, aby nalezli nějaký poklad, nemohli ho nalézti, ale běhali nějakou chvíli sem tam a pak se vrátili do hnízda. Tím spůsobem vyvedl mravenec na svých vycházkách za dvě hodiny asi 120 přátel, z nichž pouze pěti podařilo se nalézti hledaný poklad. Podle toho zdá se, že mravenci dorozumívají se jakýmsi znamením, jehož smysl jest pouze jako by řekl „pojď za mnou.“

Avšak při tomto pokuse mohlo by se namítnouti, že mravenci, vidouce přítele, an přináší domů potravu nebo kuklu domýšlejí se, že by mohli také něco uloviti, kdyby se vydali za ním na cestu. Námitku tuto vyvrátil Lubbock jiným pokusem. Připíchl mrtvou mouchu tak, že mravenec, který ji našel, nemohl ji odnésti; mravenec ji škubal a když jí nemohl hnouti, odešel do hnízda pro pomoc a vrátil se s několika přátely. Ale takové bylo jeho rozčilení, že předběhl všecky tyto přátele, „kteří vyšli jaksi váhavě, jako by byli ospalí,“ a nemohouce mouchu nalézti, chodili sem tam asi 20 minut. První mravenec škubav opět mouchu nějakou chvíli, odešel podruhé do hnízda pro pomoc a vrátil se asi za minutu s osmi přátely. Ti byli ještě váhavější než první četa, a když jim přítel týmž spůsobem zmizel s očí jako předešlým, všichni vrátili se do hnízda. Zatím někteří z první čety, kteří pořád sem tam hledali, nalezli mouchu a jali se ji trhati, nosíce ji po kusech do hnízda a povolávajíce více přátel obyčejnou cestou. „Nelze pochybovati, že přátelé byli vyvedeni prvním mravencem; a poněvadž se vrátil na prázdno, druzí nemohli býti pohnuti, aby ho následovali, pouhým pozorováním jeho počínání. Proto soudím, že mají mohutnost, požádati svých přátel, aby jim přišli na pomoc.“

Spůsoby a zvyky mravenců.

Rojení. Posud nejsme dokonale poučeni o rojení mravencův, ale některá fakta jsou nade všecku pochybnost. Okřídlení samečkové a samičky nejdříve opustí hnízdo v ohromném počtu, vyhlídnuvše si krásné odpůldne v červenci nebo v srpnu ke svatebnímu výletu. Dělníci rozšířili východy z hnízda a rozmnožili jejich počet, a na povrchu hnízda jest veliký ruch. Jako husté mračno vyřítí se roj samečkův i samiček a vznesou se do značné výšky. Let jejich trvá několik hodin, obyčejně krouží okolo nějakého stromu nebo věže, a letíce pojímají se. Po oplodnění vrátí se roj na zem, kdež samečkové zahynou buď hlady, nemohouce sami sebe obživiti, nebo stanou se kořistí ptákův a pavouků. Dělníci o samečky již nedbají, vědouce, že dovršili svoje povolání. Avšak i většinu samiček stihne týž osud jako samečky, a jenom málo jich nalezne úkryt v děrách, jež si samy vyhrabou, nebo které naleznou hotové, a zde založí novou osadu. První jejich věcí jest, utrhati si nepotřebná nyní křídla; to dělají škrábajíce a ukusujíce jedno po druhém svými drápkatými nožičkami Potom nakladou vajíček a stávají se matkami nových osad.

Ošetřování. Z vajíček nevyvinou se larvy, leč jsouli ošetřována. Ošetřování děje se olizováním vajíček, jež tímto vlivem rostou. Asi za 14 dní, v kteréžto době dělníci přenášejí vejce v hnízdě s vyšších míst na nižší a naopak, podle toho, jak je teplo, vlhko atd., larvy se vylíhnou a vyžadují neméně ošetřování než vajíčka. Dělníci krmí je, složivše ústa dohromady a vydávajíce potravu, nashromážděnou ve volátku neboli přední síňce bříška, mláďatům do útrob. Tato projevují svůj

hlad, „natahujíce hnědé svoje hlavičky“. Velikou péči dělníci očišťují larvy a přenášejí je v kobkách nahoru dolů za příčinou tepla a ochrany.

Když úplně dorostly, larvy se zapřádají a stávají pupami, jimž lid říká „mravenčí vajíčka“. Tyto nepotřebují potravy, ale vyžadují neustálé pozornosti, pokud se týče tepla, vlhka a čistoty. Když nastane doba, aby se z nich vyloupl dokonalý hmyz, dělníci prokoušou stěny larv a pomáhají jim ven. „Zvířátko sproštěné pupy bývá pokryto tenkou blánkou, jako košilkou, kterou potřebí stáhnouti. Když vidíme, jak něžně a šetrně se to děje, a jak mladého tvora potom umývají, utírají a krmí, bezděky zpomínáme si na ošetřování lidských dítek. Prázdné zápředky čili kokony vynesou ven z hnízda, i bývá je tam viděti na hromádce dlouhou dobu. Někteří druhové odnášejí je daleko od hnízda nebo je upotřebují za stavivo ku svým obydlím.“ *)

Vychování. Mladý mravenčík nepřichází na svět s plnou instinktivní znalostí všech svých povinností jakožto člen družebného společenstva. Provázejí ho po hnízdě a „vyučují domácím povinnostem, zvláště hledíc k larvám“. Později učí se mladí mravenci rozeznávati přítele od nepřítele. Přepadnou-li cizí mravenci hnízdo, mladí nikdy se neúčastní půtky, ale jen odstraňují pupy. Ostatně že nepřátelství k jiným mravencům není jim vrozeno, o tom přesvědčil se Forel: dal mladé mravence, náležející třem rozličným druhům, do skleněné skříňky s pupami šesti jiných druhů, tak že všecky druhy byly mezi sebou přirozeně nepřátelské. Mladí mravenci nehašteřili se, ale společně hlídali pupy. Když se

*) Büchner, *Geistesleben der Thiere*, 66—7.

tyto vylíhly, povstala umělá osada z několika druhů přirozeně nepřátelských, ale mezi sebou svorných.

Chov mšic. Známo, že rozliční druhové mravenců chovají si mšice, jako lidé si chovají dojné krávy, aby jim poskytovaly živný výměsek. Huber zpozoroval to nejdříve a seznal, že mravenci sbírají vajíčka mšic a zacházejí s nimi jako s vlastními, hlídajíce a opatrujíce je co nejpečlivěji. Když z vajíček mšice se vylíhnou, bývají chovány a krmeny od mravenců, jimž poskytují šťávu sladkou jako med, vypouštějíce ji ze zadečku, když je mravenci pošimrají svými tykadly.

Někteří mravenci, kteří chovají mšice, staví si kryté chodby ke stromům nebo keřům, na kterých mšice žijí. Někdy bývají tyto chodby tak zařízeny a rozšířeny, že obkličují kmen rostliny, na které mšice žijí, tak že tyto jsou jako u vězení. Forel viděl takové vězení neboli stáj v podobě kokonu, zdélí 1 cm., visící na větvi stromu a obsahující mšice, od mravencův opatrované.*)

Zvyk dělati otroky. Zvyk tento pozoroval Huber nejdříve u mravence *ryšavého* (*Formica rufescens*), u něhož v otroctví držán mravenec *hnědý* (*F. fusca.*) Mravenci otrokáři přepadnou hromadně hnízdo mravence hnědého; strhne se krutá půtka a vraždění, a zvítězí-li, otrokáři odnesou pupy přemožených, aby si z nich vychovali otroky.

---

*) I jiná domácí zvířata, ku př. rozmanité brouky a jejich larvy chovají mravenci ve svých hnízdech, ač nemožno uhádnouti, za jakým účelem, neboť nevíme, že by tato zvířátka jim poskytovala nějakého užitku. Že by si je chovali pouze pro zálibu, tomu nelze věřiti.

Když se pupy vylíhnou v hnízdě svých zájemců, mladým otrokům nastává život pracovný a zdá se, že domov svých pánů pokládají za svůj vlastní; neboť nikdy se nepokoušejí o útěk a hnízda hájí leméně horlivě než jejich páni. Mravenec *krvavý (F. sanguinea)* mívá méně otroků než ryšavý, a ti jsou chováni jako otroci při hospodářství: hnízda nikdy neopouštějí, i není jich viděti, leč když se hnízdo otevře. Rozeznají se snadno podle černé barvy a malé postavy od červených a mnohem větších mravenců krvavých. Poněvadž otroci u tohoto druhu zůstávají pořád doma, vykonávají práci vnější, jako picování, jímání otroků atd. páni; a má-li se z jakékoli příčiny hnízdo přestěhovati, páni přenášejí své otroky v čelistech. Naproti tomu mravenec ryšavý ukládá mnohem více práce otrokům, jichž, jak praveno, mívá mnohem větší počet. U tohoto druhu samečkové a plodné samičky nic nepracují; a dělníci a jalové samice, ač velmi horlivě zajímají otroky, jiného nic nedělají. Pročež veškerá obec závisí docela na svých otrocích. Páni nejsou s to, aby si sami udělali hnízda nebo aby krmili své larvy. Když se stěhují, otroci jsou ti, kteří určují stěhování, a opačně, než jak bývá u mravenců krvavých, oni přenášejí pány své v čelistech. Huber uzavřel 30 pánů bez otroka a s hojnou jejich oblíbenou potravou, přidav k nim i jejich vlastní larvy a pupy, aby je ponoukaly k práci; avšak oni se ani sami krmiti neuměli a mnoho jich pošlo hlady. Potom uvedl k nim jediného otroka, a ten ihned dal se do práce, nakrmil pány, kteří zůstali ještě na živě, ošetřoval larvy a udělal několik kobek.

Chtěje potvrditi toto pozorování Lespès položil kousek cukru vedle hnízda otrokářův. Brzo nalezl cukr jeden z otrokův, jenž se najedl a vrátil

do hnízda. Po té vyšli jiní otroci a učinili podobně. Pak vyšlo ven několik pánův a ti, tahajice pasoucí se otroky za nožky, upomínali je, že zanedbávají svou povinnost. I jali se otroci hned posluhovati svým pánům cukrem. Též Forel potvrdil všecka tato pozorování Huberova. A vskutku, co se týče mravence ryšavého, ústrojí jeho jest takové, že sám sebe krmiti naprosto nemůže. Úzké a dlouhé jeho čelisti, jež ovšem k tomu dobře se hodí, aby prorazily hlavu nepříteli, nemohou bráti potravu, leč když ji do nich vecpe otrok svými ústy. Toto faktum ukazuje, že zvyk dělati otroky jest původu prastarého, když takovým spůsobem změnil ústrojí, které se nemohlo změniti dříve, dokud nebyl vyvinut jmenovaný pud.

Války. O válkách mravenčích bylo by mnoho povídati, my však obmezíme se na zprávu co nejstručnější. Jednou velikou příčinou války bývá drancování mraveniště od mravencův otrokářských. Za tím účelem vypraví se celé vojsko proti mraveništi, jež hodlají drancovati. Napřed vyšlou jednotlivé vyzvědače nebo malé čety na rozličné strany, aby vypátrali hnízdo vhodné k útoku. Tito vyzvědači jsou potom vůdci loupežné výpravy. Když se jim podařilo nalézti vhodné hnízdo k oloupení a když proskoumali strategicky jeho okolí, vrátí se rovnou cestou do svého hnízda neboli pevnosti. Forel viděl je pak choditi dlouhou dobu po vrchu svého mraveniště, jakoby se radili nebo rozmýšleli. Potom někteří z nich sestoupili do hnízda, načež za chvíli zástupové vojáků vyhrnuli se ze vchodův a běhali sem tam, hlavami a tykadly druh druha se dotýkajíce. Pak se sestavili do řady a vydali se na výpravu, oloupit mravencův otrockých. Takovou výpravu mravenců

ryšavých neboli Amazonských *(F. rufescens)* proti dvěma druhům mravenců otrockých *(F. fusca* a *F. cunicularia)* popisuje Lespès:

„Koncem léta anebo na podzim, když jest nebe jasné, naši lupiči opouštějí své město asi ve 3 nebo ve 4 hodiny odpoledne. S počátku není pozorovati žádného pořádku v jejich pohybech, ale když jsou všichni shromážděni, utvoří pravidelný šik, jenž se pak ubírá ku předu rychle a každého dne jiným směrem. Táhnou těsně při sobě, a nejpřednější neustále jakoby na zemi něco hledali. Přes tu chvíli jiní je předhánějí, tak že hlava šiku neustále vzrůstá. Skutečně hledají stopu mravenců, které hodlají oloupiti, a jdou při tom po čichu. Čenichají po zemi jako psi, jdoucí po stopě divoké zvěře, a když ji nalezli, ženou se o překot ku předu, a celý šik za nimi. Nejmenší vojska, která jsem viděl, sestávala z několika set jedinců, avšak viděl jsem též některá čtyřikrát tak veliká. Potom utvoří šiky asi 5 metrů zdélí a 50 cm zšíří. Pochodem, jenž trvá někdy plnou hodinu, dostane se šik až k hnízdu otrockého druhu. Mravenci druhu F. cunicularia, jsouce velmi silni, postaví se směle na odpor, ale marně. Amazonští brzo vniknou do hnízda, ale za chvilku vylezou opět ven, a touže dobou přepadení mravenci vyrazí ven hromadně. Po všechen ten čas obrácena pozornost jedině k larvám a pupám, jež Amazonští kradou, kdežto druzí hledí jich co nejvíce zachrániti. Dobře vědouce, že Amazonští neumějí šplhati, prchají se vzácným břemenem na okolní křoviny a rostliny, kam jich nepřátelé nemohou následovati. Potom stíhají ustupující lupiče, hledíce jim vyrvati kořist; tito pak nehrubě si jich všímají, pospíchajíce domů. Vracejíce se, nejdou cestou nejkratší, nýbrž tou,

po které byli přišli, nalézajíce ji po čichu. Přišedše do svého hnízda, ihned odevzdají kořist otrokům a více o ni nedbají. Za několik dní vylíhnou se z ukradených pup mravenci, kteří nemajíce paměti z mládí, ihned a bez pobídky konají svůj úkol.“

Huber líčí bitvu, kterou svedli mravenci krvaví, takto:

„V červenci okolo desáté ráno zpozoroval hrstku mravenců, kteří se vynořili ze svého hnízda a rychle se ubírali ke hnízdu černých mravencův, okolo něhož se rozptýlili. I vyrazil ven zástup černých, svedl bitvu, porazil vetřelce a několik jich zajal. Zbývající útočníci čekali na posilu. Když tato přišla, ještě se jim nechtělo obnoviti útok, i poslali opět adjutanty do svého hnízda. Na toto poselství přišla ještě větší posila; ale i teď lupiči vyhýbali se půtce. Konečně černí se vyhrnuli z hnízda v šiku asi 2 čtverečních stop, a strhla se řada potyček, jež brzo přešly ve všeobecnou melu. Dávno před tím, než byl výsledek jistý, černí odnesli svoje pupy do nejzazší části hnízda; a když po delší půtce pokládali odpor za marný, ustupovali a chtěli odnésti svoje mláďata s sebou. To však jim zabráněno, a útočníci zmocnili se jejich hnizd i kořisti. To když se stalo, vložili tam posádku a po celou noc a následující den odnášeli svůj lup.“

Boje mezi mravenci bývají velmi zarputilé a ukrutné: vytrhávají si tykadla a nohy jednu po druhé, zhusta když některý se zakousne do svého lupu a nechce ho pustiti, druhý jej roztrhne vejpůl, že zůstane jen hlava s předními nohami, jež se ještě vzpírají; někdy zakousne se několik mravenců do sebe tak, že se válejí v chumáči, a nelze rozeznati přítele od nepřítele. Příčinou

válek mezi zvanými „zemědělskými mravenci“ bývají zásoby semen, jež si jedni nashromáždili, a o něž druzí je chtějí oloupiti. Takové půtky popisují Moggridge, Mac Cook a jiní.

Zvláštní obyčeje některých druhů.

Mravenci Amazonští (Oecodoma cephalotes) kteří vystřihují listí. Práci těchto mravenců popisuje Bates:

„Množství mravenců vyleze na strom. Jeden každý posadí se na list a vystříhá z něho svými čelistmi, ostrými jako nůžky, plochu skoro polookrouhlou; potom uchopí čelistmi za krajíček a silným tuknutím výstřižek utrhne. Někdy pustí lístek na zem, kdež povstává hromádka, až jiní pracovníci ji odnesou; obyčejně však odnáší si každý svůj lístek, jejž byl vystříhal, sám, a ježto všichni se vracejí tou cestou, ušlapou si v krátké době cestičku tak, že vyhlíží jako vyjetá kolej.“

Každý si nese svůj polookrouhlý výstřižek z listu nad hlavou, tak že vracející se zástup je velmi nápadným. Přihlídneme-li blíže, shledáme, že mravenci vracející se s nákladem drží se po jedné straně pěšinky, ti pak, co vycházejí s prázdnem, drží se po straně druhé; tak že na každé pěšince bývá dvojí řada mravenců, jdoucích směry opačnými. Když donesou listí k mraveništi, přijmou je menší dělníci, jejichž úkolem jest rozstříhati listí na kousky ještě drobnější. Tito menší dělníci nikdy nepracují venku; ale někdy vyjdou si z hnízda opatrně na procházku; neboť běhají sem tam, nic nedělajíce, a často z pouhé kratochvíle vylezou na polookrouhlé kousky listí, jež druzí přinášejí do hnízda, a vezou se na nich domů.

Bates má za to — a mínění jeho stvrzují Belt i Müller — že veškerá tato práce má vysoce zajímavou a znamenitou příčinu. Listí, jak je nasbíráno, nehodí se mravencům nijakž za potravu; ale rozkrájeno byvši na drobné kousky a uloženo v mraveništi, stává se výborným pařeništěm drobounkých hub, jimiž se mravenci živí. Počínají si tedy mravenci tito jako zahradníci.

Mravenci sklízející (*Atta*). Mravenci tito sbírají v létě semínka trav a ukládají si je na zimu ve zvláštních sýpkách. Žijí ve všech dílech světa; v jižní Evropě studoval je Moggridge, v Texasu dr. Lincecum a Mac Cook, v Indii pluk. Sykes a dr. Jerdon. Vyskytují se po různu po veliké části Evropy a v Palestíně, kdež byli známi již Šalomounovi a spisovatelům klassickým.

Bedlivý a pilný pozorovatel Moggridge shledal u mravencův evropských tyto zajímavé kusy: z hnízda vedou na různé strany průchody, jež bývají 20—30′ dlouhé, a každým ubírá se dvojí řada mravenců, jedni sem, druzí tam. Ti, co odcházejí, jdou s prázdnem, ti, co přicházejí, nesou náklad. Nákladem tímto jest semení trav. Cesty končí se na sběradle, kdež se mravenci rozptylují mezi travinami. O spůsobu, jak semeno sbírají, vypravuje Moggridge takto:

„Nemálo jest nápadné, že mravenci snášejí nejenom semena veliká a vytrolené zrní, ale i zelené šešulky, jejichž utržené stopky svědčí o tom, že byly za čerstva vzaty s byliny. To se děje takto: mravenec vyleze na stonek rostliny, dejme tomu, kokošky a vybere plnou zelenou šešulku asi uprostřed stonku, ježto dolejší šešulky při dotknutí se trolí. Uchopiv ji čelistmi a opřev se o zadní nožky otáčí se kolem do kola, napínaje vlákénka stopky, až se přetrhnou. Potom sleze

na stonek a trpělivě proplétá se s nepohodlným břemenem po stonku dolů.“

Když takto nanesli zrní do hnízda, očistí je od plev a ukládají do pravidelných sýpek. Čistění děje se pod zemí; plevy vynášejí ven na hromadu, aby je vítr roznesl. Podivné při tom jest, že semeno uložené pod zemí neklíčí, ačkoli klíčivosti nepozbývá. Jak to mravenci dělají, aby semeno neklíčilo, posud není vyzkoumáno. Jestli že někdy semínko přece vyklíčí, mravenci zabraňují další zrostání, ukusujíce mu klíčky.

Na zvyky „zemědělských“ mravenců Texasských upozornili nejdříve Buckley r. 1860 a dr. Lincecum r. 1861; konečně r. 1877 vydal se Mac Cook do Texasu schválně, aby je studoval, a vydal o nich knihu o 300 stran.*) Souhrn jeho badání jest asi tento:

Mravenci vymýtí veškeré rostlinstvo nad svým hnízdem a udělají úplné kolo neboli „kotouč“, mající 15—20′ v průměru, na němž nenechají růsti ani stebélko. Ježto hnízda bývají zřízena v místech hustě porostlých. jsou vyholené tyto kotouče velmi nápadny, podobajíce se v miniatuře mýtinám amerických zálesáků. Kotouč však jest nejen vyčistěn, ale i pečlivě urovnán; mimo to bývá od dešťův a nesčíslných mravenců tak upěchován, že jest tvrdý a hladký jako mlat. Uprostřed kotouče jest branka do hnízda: jest to buď pouhá díra nebo dutý kužel.

Od kotouče rozbíhají se paprskovitě na různé strany silnice neboli chodníky mravenčí, jež jsouce rovněž tak ušlapány a uváleny jako kotouč sám, vedou skrze hustou okolní trávu, rozvětvujíce se a súžujíce, až konečně mizejí. Takové silnice

*) *Agricultural Ants of Texas.* Philad. 1880.

bývají tři nebo čtyři, než se začnou rozvětvovati, ale někdy jich bývá až sedm. Obyčejně jsou na začátku 2—3″ široké, ve velkých hnízdech mívají as 5″ šířky. Mac Cook nenalezl žádnou silnici delší než 60 stop, Lincecum však popisuje silnici 300 stop dlouhou. Po těchto tvrdých a rovných silnicích ubírá se neustále za dne, dokud sklizeň trvá, nepřetržitý proud mravenců: vycházející z hnízda jdou s prázdnem, vracející se přinášejí semena. Rozumí se, že ti, co se vracejí s nákladem, scházejíce se odevšad na silnici, čímž jich neustále přibývá, potřebují tím více místa, aby se mohli volně pohybovati, čím blíže přicházejí k hnízdu; a podobně ti, co vycházejí, rozbíhajíce se čím dále od domova, potřebují poměrně více místa, čím jsou blíže hnízda: tím to jest, že silnice znenáhla se rozšiřují, čím více se přibližují k mraveništi.

Sýpky čili zásobárny, do kterých mravenci semena ukládají, nalézají se zvlášť a vylíhárny larv také zvlášť. Zdi, podlaha i strop zásobáren jsou tvrdé a hladké, že Mac Cook se domnívá, že mravenci tito provozují na nich zednictví. Hloubku jejich nalezl až 4′ pod zemí, avšak domorodec jeden tvrdil, že bývají až 15′ hluboké.

Konečně ještě o jedné věci sluší se zmíniti, kteráž kdyby nebyla tvrzena pozorovatelem tak svědomitým, jako jest dr. Lincecum, sotva by došla víry. Dr. Lincecum totiž tvrdí, že mravenci tito sami si pěstují rostlinu, jejíž semeno sklízejí. Rostlina tato nazývá se aristida čili „mravenčí rýže“, jest dvouletá a seje se na podzim, když nastanou deště. Počátkem listopadu vzrostá okolo kotouče zelený kruh „mravenčí rýže“ asi na 4″ zšíří; na blízku tohoto kruhu nenechají mravenci růsti ani stebélka jiné trávy, aristidy však se ani

netknou, dokud neuzraje, což se stává v červnu roku následujícího. Když uzrála a semeno bylo sklizeno, uřežou suché strniště a odnesou dále od kotouče, jenž zůstane prázden až do podzimku, kdy táž rostlina znova se objeví atd.*)

Kapitola II.

Včely a vosy.

Spořádavše látku týmž pořadem jako při mravencích, vezmeme v úvahu nejdříve

Smysly jednotlivé.

Včely a vosy mají mnohem lepší *zrak* než mravenci. Nejen že postřehují předměty na delší vzdálenost, ale rozeznávají též jejich barvy. To dokázal Lubbock, položiv med na kousky papíru jednostejného tvaru, ale rozličných barev; když byla včelička několikráte navštívila papírek barvy A, přendal papírky za její nepřítomnosti; vrátivší se včelička neletěla k papírku B, ačkoli tento nyní ležel na tom místě, kde byl před tím papírek A, ale zalétla opět k papírku A, ačkoli tento byl

*) Dále podává Romanes ve svém díle obšírné zprávy o mravencích vojenských, kteří podnikají válečné výpravy dobře organisované, jež plení a loupí napořád, o mravencích medonosných a j.; vykládá jejich intelligenci, jak umějí budovati, slepovati listí, uřezávati listí s větví, které jim zastiňují hnízdo, stavěti mosty a dostávati se k potravě na místa nepřístupná atd. Škoda, že nemajíce dosti místa, musíme zajímavé tyto zprávy zde vynechati. Laskavý čtenář může vědomosti své o mravencích doplniti z článku dra. V. Kurze „Ze společnosti zvířecí“ v Osvětě 1879, str. 837—850. *Překl.*

nyní tam, kde dříve ležel papírek B. Pokus tento několikráte byl opakován s včelami a vosami a pokaždé s týmž výsledkem, pročež není pochybnosti, že tito tvorové při první své návštěvě u papírku A učinili si sdružené představy papírku A a medu na něm, tak že, když se vrátili a nalezli B na místě A, byli vedeni spíše pamětí barvy nežli pamětí místa. Tak zjištěno, že hmyzové tito rozeznávají barvy zelenou, červenou, žlutou a modrou, a že některým barvám dávají přednost; tak na př. v řadě, v níž byly papírky černý, bílý, žlutý, pomerančový, zelený, modrý a červený, dvě nebo tři včely dvacetkrát a jednou navštívily papírky pomerančový a žlutý, a pouze čtyřikrát papírky ostatní. Po té byly papírky přendány, načež mezi 32 návštěvami bylo 22 u pomerančového a žlutého. Též barvě modré dávají přednost.

Co *čichu* se týče, Lubbock, ukápnuv něco kolínské vodičky u česna, shledal, že „ihned několik (asi 15) včeliček vyšlo ven se podívat, co to.“ Jiné voňavky měly účinek podobný; ale když se to několikráte opakovalo, včely zvykly zápachu a již nevycházely.

Jako při mravencích, nepodařilo se Lubbockovi ani při včelách objeviti *sluch.* Avšak nesmíme zapomínati na známou věc, kterou pozoroval nejdříve Huber, že totiž matka jistým zvukem odpovídá na zvláštní pískot matky-pupy a že zvláštním výkřikem nebo-li bzukotem pouštívá zděšení na všecky včely v úle, tak že zůstanou dráhně bez hnutí jako omráčeny.

Smysl pro směr.

Lubbock se přesvědčil, že včely nenaleznou zpáteční cestu k úlu, když byly od něho daleko

odneseny; z toho vysvítá, že se *učí* znenáhla cestu *poznávati* podle předmětů, které jsou na blízku. Jiní pozorovatelé nabyli přesvědčení, že včely netrefí ani do svého úlu, když byl jen o loket neb o dva pošinut, a že stále přilétají k tomu místu, na kterém úl dříve stával.

Paměť.

Na důkaz, jak dlouhou paměť mají včely, vypravuje Stickney, že několik včel se usadilo v dutině pod střechou, a když byly přeneseny do úlu, ještě po několik roků se vracely do téže díry se svými roji. Podobně Huber: jednoho podzimku postavil na okno trochu medu, k němuž přiletovaly včely hojným počtem. Přes zimu byl med odstraněn a okenice zavřeny. Když byly na jaře opět otevřeny, vrátily se včely, ačkoliv na okně medu nebylo.

City.

Pokusy Lubbockovými zjištěno, že včely mají ještě méně soucitu ke svým společnicím než některé druhy mravenců. Píšeť o tom Lubbock:

„Co do příchylnosti, kterou prý mají včely k sobě na vzájem již jsem se o tom zmínil, že jsem je sice vídal olizovati včelku, která se zamazala v medu, ale nikdy jsem nepozoroval, že by si dost málo všímaly družky, která se utopila ve vodě. Ba nejen, že jsem u nich nenalezl ani sebe menší příchylnosti, na opak zdá se, že jsou zatvrzelé a k sobě na vzájem lhostejné. Jak již zmíněno, tytýž bývalo mi potřebí usmrtiti včelu; ale nikdy jsem neznamenal, že by ostatní si toho dost málo všímaly. Tak dne 11. října rozmáčknul

jsem včeličku vedle jiné, která se pásla, a to tak blizounko, že se křídélky dotýkaly; avšak druhá pranic sobě nevšímala smrti sestřiny, uýbrž pásla se dále s takovou chutí, jakoby se bylo nic nestalo . . . V druhém případě událo se totéž. Vedle včeličky, která se pásla, zadržel jsem druhou včeličku několikráte za nožku; zajatá sebou škubala a bzučela hlasitě, ale sobecká družka jakoby nic.“

Réaumur však vypravuje, že kdysi včelička z úlu tonula a pozbyla smyslův; družky její z úlu olizovaly ji a ošetřovaly, až se zotavila. To by dokazovalo, že včelky podobně jako mravenci pociťují soustrast spíše s družkami pochroumanými a churavými, nežli se zdravými, třebas byly v nebezpečenství; ale z pozorování Lubbockových vychází na jevo, že ani v tomto případě soucit nebývá pravidlem.

Jak se včely a vosy dorozumívají.

Huber dí, že když vosa nalezne zásobu medu, „vrátí se do hnízda a přivede za chvíli sto jiných vos.“ To potvrzuje Dujardin, jenž pozoroval cosi podobného při včelách: včelka, která nalezla schovanou zásobu, oznámila to druhým včelám, a tak dále, až se jich slétlo nesčíslné množství.

Lubbock postavil med na skryté místo a poznamenal si každou včelu i vosu, která k němu přilítla, aby se přesvědčil, zdali některá z nich si přivede družku, s níž by se dělila o kořist. I shledal (ačkoliv táž včelka několikráte se vrátila), že cizinci přicházeli tak zřídka, že návštěvy jejich možno pokládati toliko za nahodilé a samostatné nálezy. Jenom když med byl na místě

veřejném, kde jej včely a vosy mohly *viděti*, jak jiné si na něm pochutnávají, následovala jedna za druhou k pamlsku.

Z toho však nesmíme souditi, že by se včely neuměly dorozumívati, neboť bedlivý pozorovatel F. Müller byl toho svědkem, jak si dávaly znamení.

„Kdysi (píše v listě k Darwinovi*) byl jsem svědkem zajímavého sporu mezi matkou a ostatními včelami v jednom z mých úlů, což poněkud objasňuje duševní schopnosti těchto tvorů. Naplněno bylo 47 buněk, 8 v plástu nedávno dohotoveném, 35 v následujícím, a 4 okolo první buňky nového plástu. Když matka byla nakladla vajíček do buněk obou starších plástů, obešla je několikráte do kola (což vždycky činívá, aby se přesvědčila, zdali na některou buňku nezapomněla) a pak chystala se odejíti do dolejší části vylíhárny. Že však byla přehlídla 4 buňky nového plástu, dělnice s tohoto místa netrpělivě pustily se za ní a štouchaly do ní podivným způsobem hlavami, jakož i do jiných dělnic, které potkávaly. Následkem toho matka jala se opět obcházeti oba starší plásty, a nenalezši žádnou buňku prázdnou, chtěla odejíti; ale odevšad strkaly ji dělnice nazpět. Spor tento trval hodnou chvíli, až matka uklouzla, nedokonavši svého díla. Dělnice tedy věděly, jak upozorniti matku, že má ještě něco vykonati, ale nevěděly, jak by jí ukázaly, *kde* se to mělo státi.“

De Travière tvrdí, že včely vydávají zvuky, vypouštějíce vzduch průdušnicemi mezi hrudníkem a zadkem, a tím spůsobem že se dorozumívají. Praví:

*) *Nature*, X. 102.

„Jakmile včela přiletí s důležitou novinkou, bývá hned obklopena, vydá dvakrát neb třikráte pronikavý zvuk a omakává družku svou dlouhými, ohebnými a tenounkými tykadly. Družka podává novinku podobvým spůsobem dále, a brzo roznese se zpráva po celém úle. Je-li příjemná, týká-li se ku př. nalezeného cukru nebo medu nebo květnaté louky, vše zůstane v pořádku. Ale veliké rozčilení nastane, pakli že zvěstuje hrozící nebezpečí, nebo že cizí zvířata hrozí přepadnouti úl. Zdá se, že takové oznámení nejdříve se donáší matce, jakožto nejdůležitější osobnosti ve státě.“

Zpráva tato, vyňatá z Büchnera, jest sice poněkud vybásněna; avšak správné-li jest pozorování, co se týče vydávání zvukův — a to potvrzují jiní badatelé — podobá se pravdě, že zvukem oznamuje se všeobecně buď něco dobrého nebo něco zlého; v prvním případě snad znamená: „pojď za mnou“, v druhém případě hlásá nebezpečí.

„Chceme-li viděti, jak se včely dorozumívají, dotýkajíce se mezi sebou tykadly, vezměme jim z úlu matku. Za nedlouho, asi za půl hodiny, doví se o smutné události malá část společenstva a ta nechajíc práce, začne chvatně pobíhati po plástu. Ale to se týká jenom části úlu a jedné strany jediného plástu. Pobouřené včely však brzo opustí malý kruh, v kterém se s počátku prohánějí, a potkávajíce družky, tykadly svými dotýkají se tykadel jejich. Včely, které tímto dotýkáním přijaly nějaký dojem, stanou se nyní samy nepokojnými a přenášejí svůj nepokoj a nehodu týmž spůsobem do druhých částí obydlí. Zmatek rychle se zmáhá, dostane se i na druhou stranu plástu a konečně po celém úle.

Huber překvapujícím pokusem seznal, jak se včely dorozumívají tykadly. Rozdělil úl na dvě

docela odloučené části stěnou, načež povstal veliký shon v oddělení, v kterém nebylo matky, a pobouření utišilo se teprve, když dělnice jaly se stavěti buňky pro matku. Potom oddělil úl podobně mříží, skrze kterou včely mohly prostrkovati tykadla. V tomto případě všecky zůstaly z ticha a nestavěly žádných buněk pro matku: i bylo viděti též matku, ana svými tykadly se dotýká tykadel dělnic na druhé straně mříže.

V tykadlech mají včely bezpochyby také čich, čímž rozeznávají přítele od nepřítele a poznávají členy svého úlu mezi tisíci a tisíci včel poletujících vůkol. Pročež včelaři, když chtějí dvé rozdílných včelstev spojiti v jeden úl, pokropují včely vodou nebo je podkuřují, aby otupili jejich čich.“

Spůsoby a zvyky.

Činnost včel rozdělena jest mezi sbíráním potravy a ošetřováním plodu.

Potrava, kterou sbírají, jest dvojí: med, t. j. zhustlý nektar květinový, jejž snášejí do svých buněk v břišku, a pel květový, z něhož dělají těsto a ukládají do buněk, aby byl za krmivo larvám. Tehdy jej ošetřovatelky stráví částečně s medem, tak že je z něho kašička. Jest pozoruhodno, že včelky „sběračky“ při každém výletu sbírají pouze jeden druh pelu, tak že včelky „hospodyně“ (t. j. mladší včeličky, jež zůstávají doma s několika staršími, které je bezpochyby cvičí, aby obstarávaly domácnost) snadno jej mohou roztříditi a uložiti do rozličných buněk. Dle toho bývá kašička rozličná, některá více, jiná méně živná. Nejživnější mívá ten účinek, dává-li se larvě samičí, že z larvy této se vyvine matka čili plodná samička. Účinek

ten včely dobře znají a krmívají pouze malý počet larv tímto spůsobem. A jakoby již napřed věděly, jakých rozměrů larvy následkem této potravy nabudou, ukládají je do větších „královských“ buněk. V každém úle bývá pouze jedna matka; ale včely si jich pokaždé vypěstují několik, kdyby jednu potkalo neštěstí, aby jiné larvy byly pohotově, zastati její místo.

Kromě medu a pelového těsta ještě dvojí látka nalézá se v úlech: dluž a vosk. *Dluž* (*propolis*) jest mazlavá látka, kterou sbírají hlavně na stromech jehličnatých. Užívá se jí jako malty při stavbě a p. Ona tak silně se lepí včelce, která ji nasbírala, na nohy, že ji může složiti jenom pomocí svých družek. Za tím účelem včelička, nesoucí náklad, nastavuje nožky své spoludělnicím, jež obírajíce dluž svými čelistmi, dokud jest vláčná, vymazujou jí vnitřek úlu. Huber, jenž toto pozoroval, tvrdí, že touto dluží vykládají též buňky uvnitř. Dělnice nejdříve urovnaly povrch svými kusadly a jedna z nich vytáhla nitku dluže z hromady, kterou byly nanesly sběračky, utrhla ji rychlým škubnutím hlavy na zad a vrátila se s ní k buňce, kterou byla před tím urovnala. Potom položila nit mezi dvě stěny, které byla urovnala; že však byla nit příliš dlouhá, ukousla jí kus. Pak ji předními nožkami a kusadly přitlačila do rohu buňky; ale teď byla smáčknutá nit zase příliš široká, pročež ji včelka ohlodala na patřičnou šířku. Jiné včely potom dokonaly dílo, jež byla tato načala, až všecky stěny buněk byly vyloženy páskami pryskyřice. Úkolem dluže zdá se, že jest, učiniti buňky pevnějšími.

Vosk jest výměsek, jejž včely vypocují mezi břišními proužky. Poživše hojně medu, zavěsí se

v hustém chumáči od stropu úlu, aby vyměšovaly vosk. Když se začne vypocovati, seškrabují jej na hromádky, při čemž jim družky jsou nápomocny, a když takto dostatečné množství materiálu bylo nashromážděno, dají se do budování buněk. O buňkách však, ježto slouží k uschování potravy i za příbytek mláďat, promluvíme později. Nyní přihlédněme k tomu, jak se děje *rozplemeňování.*

Všecka vajíčka naklade jediná matka, jež v této době spotřebuje tolik potravy, že deset až dvanáct pracovnic (t. j. jalových samiček) ustanoveno zvlášť, aby ji krmily. Opustivši buňku „královskou", ubírá se, provázena jsouc komonstvem dělnic, přes prázdné buňky a klade do každé po jednom vajíčku. Co při tom nejznamenitějšího, že matka podle libosti klade vajíčka buď samčí nebo samičí, do buněk trubčích či samčích jenom vajíčka samčí, do včelných čili samičích jenom včelná. Buňky trubčí totiž jsou o něco větší než buňky, přichystané pro larvy dělnic. Mladé matky kladou více vajíček včelných než staré, a jestli že matka bud přibývajícím stářím nebo z jakékoli příčiny klade poměrně příliš mnoho vajíček trubčích, vyženou ji zespolečenstva nebo ji usmrtí. I jest pozoruhodno, že matka sama, jako by věděla, že se stala nepotřebnou, pozbývá chuti dorážeti na jiné matky, a tím odpadá nebezpečí, že by úl mohl osiřeti. Zdali z některého vajíčka mají se vylíhnouti trubci nebo dělnice, závisí bezpochyby, jak Dzierzon dokázal, na tom, bylo-li zúrodněno čili nic; ze zúrodněných totiž líhnou se vždy dělnice, z nezúrodněných trubci. Matka tedy, kladouc podle libosti vajíčka buď trubčí nebo včelná, může bezpochyby jakýmsi spůsobem říditi jejich zúrodňování.

Z vajíček vylíhnou se larvy, jež vyžadují ne-

ustálého opatrování od dělnic, kteréž je krmí zmíněnou kašičkou. Za tři neděle od té chvíle, co vajíčko bylo sneseno, larva podobná červíku prošla poslední svou metamorfosou. Když pak se stala samostatnou, ošetřovatelky její shromáždí se okolo ní, aby ji umývaly, s ní se mazlily a ji zásobily potravou. Potom vyčistí buňku, kterou byla opustila.

Vylíhne-li se tolik červíků, že úl přeplněn, jest povinností matčinou, aby vyvedla roj. Mezi tím z některých červíků vyvinuly se matky, a prozřetelností včel tak je to zařízeno, že jedna nebo více mladých matek bývá pohotově, aby se vyskytly v pravý čas, by úl nezůstal bez matky. Avšak matka nebo matky, třebas byly úplně vyvinuty, nesmí vyklouznouti ze svých královských komnat, v nichž jsou uvězněny, dokud se včely nevyrojily. Obmeškalo-li se rojení, buď že je špatné počasí nebo z jiné příčiny, dělnice pevněji utahují víčka jejich vězení. Uvězněné matky, jež dostávají pokrm malým otvorem ve víčku buňky, nyní neustále žalostivě piští, načež matka královna jim odpovídá. Zvuky tohoto pištění se mění. Že mladé matky jsou držány v takovém přísném vězení, dokud stará matka nevyletí se svým rojem, příčina toho jest ta, že by stará matka všecky mladé matky pohubila, kdyby se na ně dostala. Proto dělnice nikdy nepřipustí starou matku k uvězněným mladým matkám, postavivše u nich stráž a odhánějíce starou matku, kdykoliv se pokusí přiblížiti se k nim. Když však doba rojení pomine, nebo je-li něco na překážku, že nemůže býti žádný roj už vyslán, dělnice nejsou již na odpor staré žárlivé matce, ale dovolí jí, aby s chladnou krví upíchala všecky mladé matky v jejich vězeních. Jakmile stará matka s rojem odletí, bývají mladé matky pouštěny na svobodu

jedna po druhé, vždy po několika dnech; neboť kdyby byly vypuštěny všecky najednou, daly by se do sebe a pohubily by se na vzájem. Každá mladá matka, jakmile byla vypuštěna, vylétá s jiným rojem, a které zůstanou zavřeny, ty hlídá nová matka právě tak, jako před tím byly hlídány od staré. Je-li doba příliš pozdní k rojení, zbývající mladé matky bývají vypuštěny najednou a tehdy jim dovoleno, aby mezi sebou zápasily na život a na smrt; která všecky přečkala, stává se královnou.

Jakmile byla královna zúrodněna, a trubci stali se již zbytečnými, přepadnou dělnice nešťastné a bezbranné bratry a buď je ubodají, nebo je vyházejí z úlů, aby zahynuli zimou. Potom trubčí buňky strhají a zbývající trubčí vajíčka a pupy zničí. Obyčejně všichni trubci — jichž bývá někdy více než tisíc — bývají povražděni za jediný den. Porážka tato děje se patrně za tím účelem, aby se včely zbavily darmožroutů; avšak naskytuje se otázka, proč tito darmožrouti vůbec přišli na svět? Někteří badatelé mají za to, že náramný nepoměr mezi nynějším počtem samců a jedinou plodnou samicí pochází ještě z dob, nežli společenské pudy staly se tak spletitými a ustálenými, a kdy včely žily v menších společenstvech. Avšak tu bychom očekávali, nežli včely k tomuto vývoji dospěly, že se mohl u nich vyvinouti vyrovnavací nějaký pud, buď že by nedaly matce klásti tolik trubčích vajíček, aneb že by hubily trubce, dokud jsou ještě larvami. Tu však třeba si vzpomenouti, že u vos samečkové pracují (hlavně v domácnosti, pročež jsou živeny od picujících sester); i možná, že také u včely byli trubci původně užitečnými členy společenstva a že ponenáhlu pozbyli svých užitečných pudův. Než buď tomu jak buď,

zajímavé jest, že právě zde mezi zvířaty, která slynou největší dokonalostí svého pudu, nalézáme velice nápadný v říši živočišné příklad půdu nedokonalého.

Avšak ještě záhadnější jest úkaz, že také vosy zabíjejí své trubce. Neboť kdežto včelstva žijí od roku do roku, vosy všecky hynou koncem podzimku kromě několika málo zúrodněných samiček. Když doba této všeobecné pohromy nastává, zničí dělnice všecky červíky. Tento úkaz nelze sobě vysvětliti. Neboť jednak samičky, kterým jest určeno přečkati zimu, nemají z toho prospěch nižádný, jednak ostatní společenstvo musí zahynouti co nejdříve, tak že ani jemu nekyne z toho prospěch, když se zbaví červíků. Kdyby veškeré pokolení lidské až do několika žen vymíralo periodicky za tisíc let, nic by tím nezískalo, kdyby několik měsíců před každým tisíciletím pohubilo všecky churavce, blázny a jiné „darmochleby“. Záhadu tuto možná, tuším, rozřešiti jedině domněnkou, že v dřívějších dobách nebo v jiném podnebí vosy snad zůstávaly na živě podobně jako včely přes zimu, a pud zabíjeti červíky že jest u nich zbytkem pudu, který tehdáž, jako jest teď u včel, byl pudem dobročinným.

Několik dní před tím, než počne rojení, bývá v úle veliké rozčilení a bzučení, a teploty přibývá z 92° na 104°. Vyzvědačky, které byly dříve vyslány, aby vyhledaly příhodné bydliště pro novou osadu, vedou výpravu. Roj opustí úl se svou matkou. Včely, které zůstaly v úle, nyní ošetřují pupy, jež rychle dospívajíce opouštějí úl jedna po druhé se svými roji. Büchner tvrdí, že „pozdější roje s mladými matkami nevysýlají vyzvědaček, nýbrž létají ve vzduchu na zdařbůh. Patrně nemají té zkušenosti jako včely starší.“

Jak sobě počínají vyzvědačky prváků čili prvních rojů, o tom píše týž spisovatel:

„M. de Fraviére měl příležitost pozorovati, jakým způsobem a jakou opatrností se dějí výzvědy. Postavil prázdný úl před domem tak, že z okna mohl viděti, co se v něm děje. I přiletěla včelka a prohlížela úl, obletujíc jej a dotýkajíc se ho. Potom se posadila na prkénko a vešla opatrně do vnitř, neustále tykadly vnitřek ohmatávajíc. Byla s výsledkem bezpochyby spokojena, neboť odletěvši vrátila se asi s 50 družkami, které nyní prohlížely úl zrovna tak, jako dříve jejich vůdkyně. I tato opětná zkouška měla dobrý výsledek, neboť brzo přiletěl celý roj, opatrně z daleka, a usadil se zde.“

Války. Jako u mravenců, tak i u včel velikou příčinou války bývá loupež; a fakta potvrzená od četných badatelů, pokud se týkají včely „zlodějky“, svědčí o značné míře intelligence. Včela „zlodějka“ totiž snaží se ulehčiti si práci olupujíc zásoby cizích úlů. Loupež provozuje buď jednotlivě nebo ve spolku. Je-li náchylnost ke zlodějství vyvinuta pouze u jednotlivců, nemohou se zlodějky při drancování cizího úlu spoléhati na pomoc a proto jen opatrně kradou. „Veškerým svým chováním — lezouce do úlu s největší obezřelostí — prozrazují, že jsou si vědomy svého špatného jednání; kdežto dělnice, náležející k úlu, vletují do něho rychle a veřejně a v plném vědomí svého práva.“ Podaří-li se takovým osamotnělým lupičkám lup, špatný jejich příklad svádí druhé členy společenstva, aby jich následovaly; tím se stává, že celé včelstvo nakazí se zlodějstvím a potom loupí společně. V tomto případě zástup včel udeří na cizí úl, svede bitvu, a podaří-li se mu překonati odpor, nejdříve vyhledá matku a zabije

ji, tím uvede nepřítele ve zmatek a bez překážky vydrancuje úl. Jestli že úskok jednou se podařil, bývají zlodějky ještě drzejšími, „libují si více v lupičství než ve své práci a stávají se strašným státem loupežnickým.“ Když sokyně zmocnily se úlu zabivše matku, domácí včely vidouce, že po všem jest veta, upustí od dalšího odporu, ale zhusta přidají se k lupičkám, pomáhají jim trhati buňky a odnášeti med do úlu zlodějského. Pakli že bitva se obrátí ve prospěch obhájců, stíhají tito prchající zástupy nepřátel daleko od svého domova. Někdy se přihází, že přepadené včely nepostaví se ani na odpor, když totiž zlodějky navštěvovaly tytéž květy co ony a načichly touž vůní, tak že nelze rozeznati, že náležejí k jinému včelstvu. Což pozorujíce zlodějky, stávají se tak smělými, že zadržují včely, které se vracejí do úlu se svým nákladem, a obírají je u samého česna.

Včely lupičky přepadají někdy sběračky v polích daleko od úlů. Takové zákeřnictví provozuje obyčejně četa čtyř nebo pěti lupiček, jež se vrhnou na osamělou poctivou včeličku, „drží ji za nohy a štípají ji, až vystrčí jazyk, jejž lupičky po řadě vyssávají, a potom ji propustí s pokojem.“

Jest s podivením, jak nepoctivé včely umějí obalamutiti medáky, aby jim dali dobrovolně svůj med. „Medáci dovolují někdy včelám, aby si pobraly všechen med, jejž oni byli nasbírali, shromažďují dále a vydávají jej po tři neděle, ačkoli se zdráhají vydati jej nebo hledati spásu v útěku, když jim vosy činí podobné návrhy.*)

Kromě krádeže a loupeže bývají i jiné příčiny půtek mezi včelami, které však jeví se pouze ve svých účincích. Souboje na př. nebývají řídké

*) Dr. Lindley Kemp, *Indications of Instinct.*

a končívají obyčejně smrtí jednoho neb obou zápasníků. Jindy, nevíme proč, vypukne v úlu válka občanská a bývá někdy provázena velikým pobitím.

Architektura. Zkoumajíce sestrojení buněk a plástů, spatřujeme nejpodivnější výtvory pudu, jež se nám naskytují v říši živočišné. Bylo již mnoho napsáno o tom, jak prakticky včely upotřebují vysoké mathematické zásady při sestrojování svých plástů, volíce takový tvar, na který potřebí vynaložiti co nejméně staviva, aby se do něho vešlo co nejvíce medu. Věc tuto nejstručněji a nejjasněji vyložil dr. Reid, jehož výklad je tento:

„Jsou možny pouze tři tvary buněk, aby si byly všecky podobny a rovny, beze zbytečných mezer. Tvary tyto jsou: rovnostranný trojúhelník, čtverec a pravidelný šestiúhelník. Mathematikové vědí, že není spůsobu čtvrtého, kterým by plocha mohla býti rozdělena na menší plochy, jež jsou si rovny, podobny a pravidelny, beze zbytečných mezer. Z těchto tří tvarů nejvhodnějším je šestiúhelník pro svoji prostornost a pevnost. Včely, jako by to věděly, dělají své buňky pravidelně šestihranné.

Mimo to dokázáno, že se uspoří nemálo staviva i práce, skládá-li se dno buňky ze tří ploch, které se v jednom bodu stýkají. Včely, jako by znaly tyto poučky geometrické, řídí se jimi co nejpřísněji. Jest zajímavý mathematický problem, v jakém úhlu tyto tři plochy, z kterých se skládá dno buňky, mají se stýkati, aby se co nejvíce uspořilo, aneb aspoň co nejméně vynaložilo staviva a práce. Problem tento rozřešili někteří mathematikové, zejména geniální Maclaurin, vypočítav na vlas úhel tento a shledav měřením co nej-

důkladnějším, že je to týž úhel, v kterém se plochy na dně buňky v plástu skutečně stýkají.“ *)

Zvláštní zvyky.

Včela zednice. Hmyz tento uzavírá poklop buněk larvových jakousi maltou, kteráž stvrdne jako kámen. Malý otvor, uzavřený pouze měkkým blátem, zůstává v poklopu místo dveří, kudy vylézá dospělý hmyz. Nalezne-li včela zednice staré, opuštěné hnízdo, vyčistí prý si je a upraví, a tím uspoří si práci s novým hnízdem. V Alžíru bylo pozorováno, jak si upravila ulitu hlemejždí. „Zdaliž včela zednice jedná jako stroj,“ táže se E. Menault, „když svoje dílo řídí podle okolností, zmocňujíc se starých hnízd, vyčišťujíc a opravujíc je a při tom ukazujíc, že se umí přispůsobiti okamžitému stavu věcí? Možno-li uvěřiti, že by při tom nepřemýšlela?“

Včela čalounice. Tato včela vyhrabává pro své larvy v zemi díry 3—4″ hluboké a vykládá jejich stěny i dno pěkně uhlazenými lístky květu makového. Lístků těchto bývá několik vrstev, a když byla vajíčka nakladena, včela stáhne všecky lístky dohromady a uzavírá komůrku. Na celou stavbu pak nasype trochu kypré hlíny, aby ji zakryla. Podobný zvyk má včela, nazvaná růžová (*Megachile centuncularis*). **)

---

*) Handcock on Instinct, 18. — Naproti tomu dr. Karel Müllenhoff ve spise Über die Entstehung der Bienenzellen, Bonn 1883, odvozuje povstání voštinových buněk včelích od čistě mechanických účinků tlaku. *Překl.*

**) Podrobnou zprávu o tomto zvyku podává Bingley, *Animal Biography*, III. 272—5.

Včela tesařka. Pozoroval a popsal ji nejdříve Réaumur.*) Ona vydlabává do trámů, kůlů a podob. dlouhou válcovitou dutinu, rozdělí ji příčnými stěnami ze slepených pilin na řadu komůrek a do každé komůrky položí po jednom vajíčku zároveň se zásobou pylu jakožto potravou pro budoucí larvu. Larvy se líhnou týmž pořádkem, kterým byla vajíčka kladena. Za tou příčinou včela provrtává z dolejších buněk díry na venek, tak že každá larva, když jest hotova vyklouznouti z komůrky, nalézá volnou cestu z dutiny. Larvám nezbývá, než toliko proraziti příčky svých komůrek, a tu jest pozoruhodno, že pokaždé prorážejí tu příčku, která vede na chodbu, udělanou od matky, a že nikdy si nerazí cestu směrem opačným, kdež by porušily druhé, nedospělé larvy.

Vosy. Vosy strojí si hnízda z drtin, jež seškrabují se zvětralých prken, trámů a pod. a slepují slinou na způsob režného papíru. Najdou-li skutečný papír, vezmou ho na místě svého výrobku. Neschraňujíce zásob na zimu, nepotřebují zvláštních buněk nebo komůrek na med. Buňky, jež dělají, jsou určeny jenom pro larvy; mívají podobu válcovitou nebo kulatou, obyčejně však šestihrannou jako u včel.

Vosa zednice. Zvyky této vosy popsal Bates. Ona si dělá hnízdo z hlíny. Každý drobeček, který přinese, položí nahoru na zídku, rozmačkne čelistmi a přišlápne nožičkou. Potom hnízdo, zavěšené na větvi stromu, vycpe pavouky a hmyzem, jež byla ochromila žíhadlem. Ubohé tyto oběti, nejsouce docela usmrceny, zůstávají čerstvé, dokud jich vyvinující se larvy nepotřebují k snědku.

*) *Mém. sur les Insectes*, VI. 39.

Vosy kutilky. I tyto vosy omamují svou kořist podobným spůsobem a k podobnému účelu. Fabre odstranil kutilce kobylku, kterou nesla k hnízdu a na chvilku položila na kraji své díry — což tyto vosy činí pokaždé, když se vracejí s kořistí, aby se podívaly, zdali za jejich nepřítomnosti nic jim do díry nevlezlo. Fabre odnesl mrtvou neb omráčenou kobylku značně daleko od díry. Vosa vylezši ven, hledala, až nalezla svou kořist, donesla ji opět k díře, opět ji složila a znova šla se podívat, zdali doma je všecko v pořádku. Fabre kobylku opět odstranil, a to se opakovalo čtyřicetkrát, a vosa nikdy neopominula prohlídnouti si vnitřek díry, kdykoli k ní kobylku donesla.

Všeobecná intelligence.

Huber první pozoroval, že včely voskem a dluží ucpávají výlet, když se jim do úlu dobývá smrtihlav. Hráz postavená u samého česna zahradí výlet tak dokonale, že zůstane jen úzký otvor, kterým sice proleze včela, ale nikoli smrtihlav. Huber výslovně podotýká, že včely výlet svůj zahradily teprv tenkráte, když byly od smrtihlava *několikráte* přepadeny a oloupeny; *pouhý* pud byl by jim vnukl, aby se ohradily již před prvním útokem. Rovněž pozoroval Huber, že hráz, vystavená r. 1804 proti smrtihlavům, byla r. 1805 odstraněna; v tomto roce totiž ani v následujícím nebylo smrtihlavů; ale na podzim r. 1807 objevilo se jich veliké množství, a včely opět se proti nim zahradily. Hráz tato byla opět odstraněna r. 1808.

Dále uvádí Huber příklad, jímž včely osvědčily rozum. Kus voštiny spadl dolů a byl upev-

něn v nové poloze voskem. Tehdy včely sesílily připevnění všech ostatních voštin patrně proto, že se obávaly, aby také nespadly. Jest to případ tak znamenitý, že Huber nemohl se zdržeti, aby nezvolal: „Připouštím, že jsem ustrnul vida skutek, z kterého vysvítal nejryzejší rozum.“

Zkušený včelař Dzierzon poznamenává všeobecně:

„Zručnost včel při opravování porouchaných buněk a plástů, když podpírají pilíři kusy stavby, jež náhodou prudkým nárazem byly shozeny, když je upevňují klíny, uvádějíce všecko opět v náležitou jednotu, když staví visuté mosty, řetězy a řebříky, vzbuzuje náš obdiv.“

Dr. Erasmus Darwin tvrdí ve své „Zoonomii“, že včely přenesené na Barbadoes, kde nebývá nikdy zima, *přestanou ukládati med.* Naproti tomu praví Kirby a Spence, že „známo jest každému přírodozpytci, že mnohé rozličné druhy včel zásobují se medem i v nejteplejším podnebí. Avšak novějšími pozorováními dokázáno, že dr. Darwin přece měl pravdu. Neboť podle zprávy, kterou přinesl časopis „Nature“ (XVII. 373), včely evropské, přenesené do Australie, podržují svoji pracovitost pouze první dvě, tři léta. Po té době přestávají ponenáhlu sbírati med, až se stanou docela zahálčivými. V následujícím čísle téhož časopisu (str. 411) oznamuje dopisovatel, že totéž lze pozorovati u včel převezených do Kalifornie, ale tam že to lidé předcházejí, vybírajíce med, jak včely jej snášejí.

Zdá se býti jisto, že včely a vosy *rozeznávají osoby*, ba že i poznávají ty, které zvykly vídati a pokládati za přátely. Včelaři, kteří mnoho se obírají svými včelami, tak že tyto dobře mohou je znáti, mají za to, že včely je znají, což doka-

zují tím, že bývají poměrně ušetřeni jejich žíhadly. Podobně vosy: Guerinzius nechal jeden druh vos, domorodý v Natale, zbudovati si hnízdo na podvoji jeho domu a, ačkoli často býval u hnízda, pouze jednou byl píchnut a to od mladé vosy; kdežto z Kafrů žádný nesměl se odvážiti ke dveřím, neřku-li aby chtěl jimi projíti.*)

Že včely *prokusují se zdola do korunek květinových*, aby snáze se dostaly k medu, to již Huber pozoroval a jiní stvrdili. Dělávají to však včely jenom tenkráte, když se nemohou k nektaru dostati shora; ale jakmile se o tom jednou přesvědčily, potom prokusují napořád zpodek květů téhož druhu.

Někdy se přihází, že myši, plži a j. vlezou do úlu. Ti bývají usmrceni a *pokryti obalem* z dluže. Réaumur viděl kdysi hlemejždě, jenž takto vlezl do úlu; tvrdá ulita chránila jej od štípnutí, a proto včely namazaly okraj ulity kolem do kola voskem a dluží a přilepily jej na stěnu úlu tak, že pošel hlady a nedostatkem vzduchu. Je-li zvířátko příliš veliké (ku př. jako myš), tak že by obal dlužejový nezabránil hnilobě, ohryžou včely všecky hnilobné částky mrtvoly a vynesou je z úlu, kdež zbude jen pouhá kostra. Také mrtvá těla svých družek vynášejí z úlu a kladou opodál.

Kterak včely *provětrávají úly*, o tom píše Büchner:

„Velmi zajímavé jest počínání včel „provětráváček“, jež mají na starosti, aby v létě nebo za parného počasí vzduch, jehož včely potřebují k dýchání, v úlu byl obnovován a příliš vysoká

*) Brehm, *Thierleben*, IX. 252. Zcela podobný případ uvádí Stodmann ve spise *Travels in Surinam*. II. 286.

temperatura ochlazována. Ochlazování jest nevyhnutelno nejen proto, že včelky, pracující uvnitř úlu, nesnesou teplotu nad jistý bod, ale i proto, aby vosk se nerozhříval a neměknul. Včely, mající na péči provětrávání, rozdělí se na řady a rozestaví se pravidelně od sebe po všech částech úlu, a rychle třepetajíce křidélky způsobují silný vzduchu proud, jenž provívá všemi kouty úlu. Jiné včelky stojíce u česna, fochrují podobným způsobem, urychlujíce značně průvan z vnitřku. Průvan takto způsobený bývá tak silný, že ostřižky papíru, zavěšené v letáku, odfukuje a podle Hubra zapálenou sirku zhašuje. Můžeme jej cítiti, držíce ruku u česna.

Provětravačky třepetají křidélky tak rychle, že jich není skorem ani viděti, a Huber pozoroval včely, které takto pracovaly křidélky 25 minut. Když jsou unaveny, vystřídají se s nimi jiné. Jesse praví, že za velikého vedra včely přese všecko namahání nejsou s to, aby ochladily teplotu a zamezily, by se vosk nerozplýval; tehdy bývají náramně rozčileny, a není radno k nim se přibližiti. V takovém případě včely snaží se věc napraviti tím, že jich veliké množství opustí úl a usadí se na něm, aby jej takto chránily před palčivými paprsky slunečními.“

Dr. Erasmus Darwin vypravuje ve své „Zoonomii“ (I. 183), že viděl vosu na zemi, jež se namáhala odnésti velikou mouchu, která jí byla příliš těžká; utrhla jí hlavu a břicho a odletěla pouze s hrudí. Ale do křidélka trupu vzepřel se vítr a vosa nemohla s břemenem dále. I spustila se opět na zem, utrhla nejdříve jedno, potom druhé křidélko, a pak teprv odletěla se svou kořistí bez obtíže.

Něco podobného pozoroval R. S. Newall, jenž o tom píše v čas. „Nature“ (XXI. 494);

„Před mnoha léty prohlížel jsem jabloň, když vosa usedla na list, v němž byla zavinuta housenka. Vosa prohlížela oba konce a vidouc, že jsou zavřeny, brzo proklubala díru do listu u jednoho konce hnízda asi $^1/_8$″ v průměru. Potom šla ke druhému konci, zašramotila tam a vyplašila housenku, jež vylezla dírou ven. V tom ji chňapla vosa, ale vidouc, že je příliš veliká a že by ji najednou neunesla, přetrhla ji vejpůl a s jednou půlkou odletěla. Čekal jsem chvíli a spatřil vosu, ana se vrátila pro druhou polovičku a také ji odnesla.“

Kapitola III.

Všekazi (Termiti).

Zvyky všekazů neboli bílých mravenců nebyly studovány tak zevrubně, jak toho zasluhují. Co o nich víme, pověděli nám Jobson ve své „History of Gambia“. Bastian ve spise „The Nations of Eastern Asia“, Forsteal, Lespès, König, Sparman, Hugen, Quatrefages, Fritz Müller a zvláště Smeathman ve „Philosophical Transactions“ sv. LXXI. V Africe stavějí všekazi svoje homole zvýší 10—20′ z hlíny, kamení, třísek a p., jež zadělávají lepkavou slinou. Homole tyto mají podobu kuželovitou a bývají tak pevné, že prý bůvoli, užívajíce jich za hlídku, staví na ně svoji stráž, ba i slona prý unesou. Obrovská tato mraveniska vzrůstají ponenáhlu zároveň s přibývajícím obyvatelstvem. Od mraveniska vybíhají na všecky strany podzemní chodby asi 1′ zšíří, a to jsou silnice.

Kromě těchto chodeb je tu množství jiných podzemních stok, jejichž účelem jest odváděti vodu, když hnízda tropickými lijáky jsou zaplavena. Büchner vypočítal, že pyramida, vystavěná od člověka v rozměrech poměrných k jeho výšce, jenom tehdy by se vyrovnala některému z těchto hnizd, kdyby byla zvýší 3.000'. Vnitřek stavby popisuje týž autor takto:

„Vnitřní zařízení bývá tak rozmanité a spletité, že by o tom bylo co psáti na kolik stránek. Tu jest na tisíce světniček, jizeb, komůrek, špižíren, chodeb, sklípků, mostů, podzemních ulic a stok, tunelů, klenutých průchodů, podloubí, schůdků atd. atd., vše spořádáno dle určitého, dobře promyšleného plánu. Uprostřed stavby, chráněn co možná od vnějšího nebezpečí, jest byt královský, peci podobný, v němž sídlí, či vlastně uvězněni jsou manželé královští; jsout vchody i východy tak těsné, že dělníci sloužící mohou sice snadno jimi procházeti, ale královna nemůže; neboť v době, kdy snáší vajíčka, nabubří její tělo tak náramně, že bývá 2—3000krát větší a těžší než tělo obyčejného dělníka. Proto královna obydlí svého nikdy neopouští a v něm umírá. Okolo paláce, jenž bývá s počátku malý, ale později se rozšiřuje podle toho, jak královny přibývá, až jest nejméně na loket zdélí a půl lokte zvýší, leží buňky pro vajíčka a larvy; blízko nich světničky dělníků, kteří posluhují královně; dále zvláštní komůrky pro vojáky na stráži a mezi nimi hojné zásobárny, naplněné klím, pryskyřicí, usušenými šťávami rostlinnými, moukou, semeny, ovocem a j.“

„Nad obydlím královským i pod ním jsou světnice dělníkův a vojákův, kteří jsou zvláště ustanoveni manželům královským k obsluze a k ochraně. Světničky tyto jsou spojeny jednak

mezi sebou, jednak s buňkami a zásobárnami chodbičkami a galleriemi, které se sbíhají ve společné síni uprostřed budovy. Síň tato jest obklíčena vysokými, směle klenutými podloubími, jež se ztrácejí dále mezi nesčíslnými komůrkami a galleriemi. Mnoho střech z venčí i uvnitř chrání tuto síň i okolní komůrky od lijáku, který, jak praveno, odvádí se podzemními stokami, udělanými z hlíny a majícími 10—12 cm. v průměru. Pod vrstvou hlíny, pokrývající celou budovu, vedou široké točité pěšinky z dola nahoru až k nejvyšším místům, jsouce spojeny s pěšinkami, vedoucími z vnitřku, a patrně k tomu určeny, aby po nich byly vynášeny zásoby do vyšších částí hnízda."

Všekazi, jako mnohé druhy pravých mravenců, dělí se na dvě třídy: dělníky a vojáky. Byl-li do zdi proražen průlom, vojáci se vyhrnou naproti nepříteli a bojují zoufale s nepřítelem, s kterým se setkají. Uvádím popis opět dle Büchnera:

„Jestli že útočníci odtáhnou, nedělajíce škody, vrátí se vojáci za půl hodiny, jakoby soudili, že nepřítel dal se na útěk. Jakmile vojáci odešli, dostaví se do průlomu zástupy dělníků, každý nesouce po kousku malty v kusadlech a kladouce ji kolem otvoru, a vykonávají dílo toto s takovou zručností a snadností, že druh druhu nepřekáží, ačkoliv jest jich množství veliké. Mezi tím, co dělníci takto jsou zaměstnáni, zůstanou vojáci v hnízdě, kromě několika, kteří se procházejí mezi sty a tisíci dělníků na oko zahálčivě. V skutku však jeden z nich stojí na stráži u zdi, která se opravuje, chvílemi pozvedá hlavu a těžkými svými kusadly udeří na stavbu, což působí praskavý hřmot. Na toto znamení ihned následuje odpověď hlasitým šramotem z vnitřku hnízda a z podzemních chodeb a děr. Šramot tento pochází bezpo-

chyby od dělníků, neboť kdykoli dáno znamení, pracují s větším úsilím a chvatem. Obnovený útok najednou změní jeviště. „Po prvním udeření," praví Smeathman, „rozběhnou se dělníci do četných tunelů a chodeb, jež probíhají stavením, a to děje se tak rychle, jako by se do země propadli. V několika vteřinách jsou titam, a na jejich místě objeví se opět vojáci, rovněž tak četní a tak bojovní, jako prvé. Nenaleznou-li žádného nepřítele, vracejí se pomalu do vnitř, a hned zase přijdou dělníci s maltou a mezi nimi několik vojáků, kteří si počínají zrovna tak jako předešle. Tak člověk může je viděti, jak pracují a bojují střídavě; i shledáno, že jedni nikdy nebojují a druzí nikdy nepracují, byť byla potřeba sebe pilnější."

Všekazi jsouce slepi podnikají svoje výpravy pod záštitou krytých cest, jež vedou pod zemí, kde okolnosti dovolují, a když narazí na skálu nebo jinou neproniknutelnou překážku, zbudují rourovitý přechod na povrchu.

„Buď aby se neprozradili, buď že milují tmu, všekazi mají podivný zvyk zničiti a vyhlodati každou věc uvnitř a nechati zevnitřní slupku, tak že věc na pohled zdá se býti neporušenou. Jestli že na př. zničili stůl nebo jiný nábytek, v němž řádívají vždycky z dola nahoru a vždycky udeří na místo, na kterém stojí nohy předmětu, stůl z venčí vyhlíží úplně neporušen, a člověk bývá překvapen, když se nábytek pod tlakem sebe menším proboří. Veškerý vnitřek jest vyžrán a jenom teninká skořápka zůstává. Leží-li na stole ovoce, i do něho se prokousají právě na tom místě, na kterém spočívá na povrchu stolu."

Podobným spůsobem věci, které jsou celé ze dřeva, jako dřevěné koráby, stromy a j., bývají

od nich zničeny tak, že konečně se prolomí, aniž kdo pozoroval nebezpečí.

Ostatní zvyky těchto tvorů, jako rojení, líhnutí a j., netřeba popisovati, poněvadž se podobají více méně zvykům včel a mravenců.

Kapitola IV.

Pavouci.

Dvé jsou stránky duševního života pavouků, jež budí naši pozornost: *pud pohlavní* (a zároveň láska mateřská) a *dravost*. U mnohých druhů pavoukovi jdoucímu na námluvy hrozí od kruté nevěsty takové nebezpečí, že by mohlo odstrašiti odvážlivost Leandrovu. Maličký a slaboučký sameček vykonávaje svatební obřady s ohromnou a žravou nevěstou musí se míti na pozoru, sice nepodaří-li se mu, jest syn smrti. A přece jest pud pohlavní tak mocný, že se nehrozí ani tohoto nebezpečí. Ve veškerém živočišstvu není podobného příkladu, aby samičky požíraly svoje manžely. U mnohých zvířat bývá samečkům zakoušeti nepříjemností od upejpavosti nebo zdráhavosti samiček; zde však upejpavost a zdráhavost proměnila se v hltavost sveřepé obryně.

Odvaha a dravost pavouků jsou příliš známy, že netřeba jich doličovati. Ale jeden příklad budiž uveden, svědčící o veliké *lásce mateřské*. Bonnet hodil pavouka samičku s míškem vajíček do jamky mravkodavovy. Mravkodav uchopil vajíčka a vytrhl je samičce; tato však, ačkoliv ji Bonnet z jamky vypudil, vrátila se a raději se dala stáhnouti a za živa pochovati, než by opustila svůj plod.

Jinou pozoruhodnou vlastností pavouků jest

jejich *záliba v hudbě.* Máme o tom tolikero svědectví, že o jejich pravdivosti nelze pochybovati. Faktum jest, že pavouci — aspoň někteří druhové nebo jednotlivci — přibližují se ke zvučícímu hudebnímu nástroji, „zvláště je-li hudba jemná a nepříliš hlučná“. Obyčejně přistupují co možná nejblíže, někdy spustí se od stropu po pavučině a zůstanou viseti nad nástrojem. Stane-li se hudba hlučnou, vracejí se. Prof. C. Reclain viděl o koncertě v Lipsku pavouka takto se spouštějícího s lustru mezi tím, co hráno na housle; jakmile však spustil orchester, pavouk spěchal nazpátek.*) Něco podobného pozorovali Rabigot, Simonius, v. Hartmann a jiní. Velmi pravděpodobné vysvětlení podává C. V. Boys v časopise „Nature“ (XXIII. 149—150): on zkoumal, jaký účinek na pavouka má ladička, a přesvědčil se, kdykoli zvučící ladičkou se dotknul listu nebo jiného předmětu, na kterém pavučina byla zavěšena, že pavouk přiběhl k ladičce a jako by to byla moucha, chytil ji, objal a běhal po vidlicích, jako by nemohl pochopiti, že také jiné věci bzučí kromě přirozené jeho potravy. Z toho již lze sobě vysvětliti, proč pavouka láká hudba, zvláště jemná a tichá: připomíná mu bezpochyby muší bzučení.

Pud *strojiti síti na chytání zvířátek* nevyskytuje se v žádné jiné třídě živočišné, kdežto u pavouků nabývá dokonalosti kromobyčejné, tak že podle mínění některých geometrů jest neméně podivuhodný, než u včel stavění buněk. Někteří pavouci prostírají široké, otevřené síti mezi větvemi křovin, jiné upřádají husté pavučiny v koutech stavení, opět jiní dělají si v zemi díry vykládané hedvábím, sklípkan veliký *(Mygale avi-*

*) *Body and Wind*, 275.

cularia) strojí osidla, podobná muselinu a tak silná, že v nich uvázne kolibřík, načež nejkrásnější tento tvor bývá pohlcen od nejšerednějšího; i mnoho jiných spůsobů mohli bychom vyjmenovati. Na první pohled mohlo by býti nápadným, jednak že pud prostírati osidla vyskytuje se toliko v jedné třídě živočišné, jednak že v té třídě, u které se vyskytá, dospěl k takové dokonalosti a nabyl takové rozmanitosti. Zde však potřebí připomenouti, že vývoj tohoto pudu závisí na zvláštním ústrojí, v němž se vyrábí pavučina, a jež jest poměrně vzácným zjevem anatomickým. U housenek, jež nejsou loupeživé, pavučinka slouží pouze k ochraně a k pohybování s místa. U pavouků jest jinak. Původně snad i oni upotřebovali pavučin k pohybování s místa a k zapřádání kokonů, jako podnes jich upotřebují housenky, spouštějíce se s hůry, nebo jako jich upotřebuje *běžník pocestný (Thomisus viaticus)*, konaje daleké cesty povětřím (babí léto).

O tom, jak dělají pavučiny, promluvíme z krátka. Na konci břicha má pavouk bradavičky, z nichž vychází lepkavá tekutina, která na vzduchu tuhne. Pavučí „nit“ není jednoduchá, nýbrž skládá se z několika vlákenek, jež vycházejí dirkami z bradaviček a na vzduchu tuhnouce spojují se. Pavouk nazvaný „geometrický“ dělaje pavučinu nastrojí nejdříve nitky paprskovité, nelepkavé, a potom počav uprostřed, upřádá spirální tkanivo nelepkavých nitek napříč. Toto tkanivo propleteno jsouc mezi paprsky spůsobem spirálním od středu k obvodu, slouží pavoukovi za lešení, po němž chodí, a drží paprsky patřičně natažené. Pak upřede pavouk ještě jedno tkanivo, ale tenkráte od obvodu až blízko k středisku, utvořené z vláken pokrytých lepkavým výpotkem, aby se na něm

hmyz zachycoval. Konečně sestrojí si lože, v němž se ukryje a číhá, opodál pavučiny, ale spojené s ní šňůrkou čili telegrafem, jehož chvění oznamuje mu, že sebou škube hmyz chycený v síti.*)

Zvláštní zvyky.

Pavouk vodní. Známý pavouk voduch stříbřitý (*Argyroneta aquatica*) dělá si hnízdo pod vodou a jest vynálezcem potápěcího zvonu. Vyhledav si v tiché vodě místečko, udělá si vejčité hnízdo, povleče je uvnitř pavučinkou a připevní několika nitkami na rozličné strany k okolním rostlinám. V tomto vejčitém zvonu, jenž jest obrácen otvorem dolů, číhá na lup a uzavřev otvor, přezimuje. Vzduch potřebný k dýchání přináší si pavouk s povrchu vody. Za tím účelem plove na znak, aby chlupatým povrchem svého bříška zachytil bublinu vzduchovou; s touto bublinou sestoupí k otvoru hnízda, vypustí ji do něho a vrátí se pro jinou.

Vlčí pavouk čili *tulák.* Má ten zvyk, že se krade stále za svou kořistí, až se jí dostane tak na blízko, že ji náhlým skokem může uchvátiti. Dr. H. F. Hutchinson viděl prý tohoto pavouka, an lezl po zrcadle, přikrádaje se ke svému vlastnímu obrazu.

Pavouci dělající hnízda s poklopem. Hnízda těchto pavouků jsou trubice vyhrabané do země na $^1/_2{}'$ a hloub a opatřené poklopem neboli padákem. U všech kromě jednoho druhu jest trubice jednoduchá; uvnitř vyložena hebkou pavučinkou, jíž vyložen a k trubici přidělán i poklop. U toho druhu, který si dělá trubici rozvětvenou,

*) Kirby II. 298.

bývá vždy odbočka jediná, více méně rovná, odbočující od hlavní trubice ostrým úhlem několik palců pod jejím ústím a končící slepě pod samým povrchem půdy. Na tom místě, kde odbočuje od hlavní trubice, opatřena jest poklopem podobným jako ten, jenž uzavírá trubici hlavní. Poklop tento tak jest zařízen, že položen jsa na otvor odbočky, docela jej uzavírá, a byl-li obrácen na venek, tak že tento otvor se otevře, vyplňuje na vlas průměr hlavní trubice. Jest tedy hlavní trubice opatřena dvěma poklopy, jedním na povrchu půdy, druhým v kolínku odbočky. Poklop otvírá se vždycky na venek, a je-li hnízdo, jakož obyčejně bývá, na svahu, otevírá se nahoru; netřeba tedy se báti, že by odstával, neboť vlastní tíže tlačí jej dolů.

Účelem poklopu jest, zakrývati hnízdo, a proto jest vždycky tak udělán, že se podobá na vlas okolnímu povrchu půdy, a zkušené oko stěží nalezne hnízdo, když jest uzavřeno. Aby podobnost s okolními předměty byla ještě dokonalejší, pavouk vplétá do osnovy poklopu listí, trávu a p.

Kdyby nepřítel vypátral poklop a snažil se jej otevříti, pavouk uchytí vnitřní jeho povrch, opře se o stěny trubice a drží silně poklop zamčený. Při trubici rozvětvené (kteráž, pokud známo, vyskytuje se toliko v jižní Evropě) má se za to, že pavouk, když vidí, že nepřítel se dobývá prvním poklopem, uteče do odbočky a zamkne za sebou druhý poklop. Povrch tohoto poklopu, povlečen jsa pavučinkou jako stěny trubice, jest nerozeznatelný, a nepřítel vejda do hlavní trubice a nalezna ji prázdnou, nepozoruje vedlejší trubici, v níž jest pavouk ukryt za zamčenými dveřmi.*)

*) Moggridge, *Harvesting Ants and Trap-door Spiders.* Znamenité toto dílo podává nejpodrobnější zprávy o spůsobech a zvycích zajímavých těchto zvířátek.

Všeobecná intelligence.

Nelze, tuším, o tom pochybovati, že pavouci *rozeznávají osoby* a že přibližují se k těm, kdož jim prokazují přátelství, vyhýbajíce se cizincům. Já sám znám paničku, jež má „ochočené“ pavouky, kteří ji poznávají a přicházejí se dáti nakrmit, když vstoupí do světnice, kde jsou chováni. A o vězních, kteří si ochočili pavouky, známe mnoho povídek.

Některé druhy pavouků jihoamerických dávají na jevo značnou intelligenci tím, jak unikají hrozným bojovným mravencům, o čemž píše Belt:

„Mnozí pavouci unikají zavěšujíce se s větví na hedvábnou nitku, kdež jsou bezpečni před nepřátely, hemžícími se nahoře i dole.

Pozoroval jsem, že pavouci na útěku vůbec velmi důmyslně si počínají, nezalézajíce, jako stonožky a jiný hmyz, do kteréhokoli útulku ledabylo, odkud by je mravenci hned zase vypudili a snad polapili. Často jsem vídal veliké pavouky, ani předběhli nepřítele na kolik loket, snažíce se patrně, aby mezi ním a nimi byl prostor co největší. Jednou viděl jsem jednoho z *nepravých pavouků* (*Phalangidae*), stojícího uprostřed zástupu mravencův a s největší obezřelostí a rozvahou zvedajícího své dlouhé nohy jednu po druhé, na nichž viselo jeho tělo tak, že mravenci ho nedosáhli. Chvílemi bylo z osmi jeho noh neméně než pět najednou pozvednuto, a kdykoli mravenec se přiblížil k jedné z těch, na kterých pavouk stál, byla tu pokaždé na dosah značná mezera, aby se postavil na jinou a mohl pozvednouti tu, která byla ohrožena.*)

*) *Naturalist in Nicaragua*, 19.

L. A. Morgan píše v časopise „Nature“ (22. ledna 1880), jak pavouk dopravil veliký hmyz z pavučiny, do níž jej byl chytil, do své „špižírny“. Pavouk z prvu dvakrát nebo třikrát přešel sem tam mezi hlavou hmyzu a hlavním pramínkem pavučiny. Po té jal se přetrhávati všecky nitky okolo hmyzu, až tento visel pouze za hlavu. Potom připevnil nitku k zadečku a za ni přitáhl mrtvolu směrem ke špižírně, tak daleko, pokud nitka u hlavy stačila. Když tato byla natažena, přivázal nitku zadní, vrátil se k nitce u hlavy a přetrhl ji; uchopil mrtvolu za hlavu a táhl ji směrem ke špižírně, až nitka zadní byla natažena. Tím spůsobem, střídavě přetrhávaje nitku přední a zadní a popotahuje hmyz po kouskách, dostal jej až do své špižírny.

Ale ještě pozoruhodnější jest, jak pavouci upevňují pavučinu, když nejsouc dosti napjata houpá se na větru: tehdy zavěšují na ni kaménky nebo jiné těžké předměty, aby ji upevnili. Gleditsch viděl pavouka, jenž se spustil po nitce dolů, uchopil kamének, vylezl nahoru a připevnil jej na spodní část pavučiny ve výšce, která stačila, aby pod ní procházeli lidé i zvířata. Podobné případy pozorovali známý anatom a fysiolog prof. E. H. Weber, Carus, J. G. Wood a jiní.

Kapitola V.

Ostatní členovci.

Brouci.

Sir John Lubbock uvádí ve svém prvním listě o včelách a vosách následující případ z Kirbye a Spencea s poznámkami, jež připojuji:

„První z těchto anekdot vypravuje o brouku (*Ateuchus pilularius*), který udělav pro uložení svých vajíček kuličku z hnoje příliš těžkou, tak že jí nemohl hnouti, odebral se k vedlejší hromadě a brzo vrátil se s třemi kamarády. „Všichni čtyři opřeli se nyní spojenými silami o kuličku a konečně vyvalili ji ven; což když se stalo, ti tři pomocníci vrátili se do svých příbytků.“ Toto pozorování spočívá na autoritě nejmenovaného umělce německého; a ačkoli se nám ujišťuje, že „byl muž pravdomluvný“, není mi známo, že by který jiný pozorovatel o něčem podobném se zmiňoval.“

Catesby však praví:

„Obdivoval jsem se jim, jak jsou přičinlivi a jak si navzájem pomáhají kutáleti tyto kuličky od místa, kde je udělali, až k místu, kde je zahrabávají, což bývá několika loket vzdálí. Kutálejí je pozpátku, zdvihnuvše zadečky, a postrkujíce kuličku zadními nohami. Někdy dva nebo tři z nich valí jednu kuličku a narazí-li na překážky, ku př. nerovnost půdy, nechají toho. Ale pokusí se o to jiní, až se jim podaří kuličku svaliti do hluboké jámy nebo do příkopu, kdež ji nechávají; avšak pokračují ve svém díle a kutálejí kuličku, která se jim namane. Zdá se, že žádný z nich nezná své kuličky, ale že všichni mají rovnou péči o celek. Kuličky tyto dělají, dokud jest hnůj vlhký, a nechají je na slunci stvrdnouti, než je začnou kutáleti.*)

Podobně *hrobaříci* (*Necrophorus*) pomáhají sobě navzájem.

„Spolčí se jich několik, aby zakopali nějakou mrtvolu, ku př. ropuchu, krtka, ptáka a j., jež

*) Citat u Bingleye, *Animal Biography*, III. 118.

má býti jejich larvám za potravu. Mrtvolu zahrabávají proto, že by sic na vzduchu vyschla nebo shnila, nebo že by ji sežrala jiná zvířata. Ve všech těchto případech by larvy zahynuly, kdežto pod zemí mrtvola dlouhou dobu vydrží. Hrobaříci počínají si s dobrým rozmyslem, podhrabujíce hlínu pod mrtvým zvířátkem, tak že zapadá pořád hloub, a když zapadlo dosti hluboko, pokryjou je svrchu hlinou. Je-li půda kamenitá, odtáhnou mrtvolu spojenými silami na jiné místo, kde snáze ji mohou zahrabati. Pracují tak pilně, že ku př. myš je zahrabána za tři hodiny. Někdy však pracují několik dní, aby zahrabali mrtvolu co možná nejhloub.“ *)

Clarville vypravuje o hrobaříkovi, který chtěl odnesti mrtvou myš, ale vida, že by ji neodnesl, odešel a přivedl si čtyři jiné na pomoc.

Přítel Gleditschův, chtěje usušiti mrtvou ropuchu, uvázal ji na konec přímé tyčky. Hrobaříci byli přilákáni zápachem a vidouce, že by na ropuchu nevysáhli, podebrali tyčku, tak že se skácela i s ropuchou, kterouž pak zahrabali bezpečně.**)

Opačný případ uvádí G. Berkeley.***) Viděl brouka, jenž mrtvého pavouka vytáhl na vřes a zavěsil na větvičku vřesu tak pevně, že ani silným zatřesením nespadl. Jako hrobařík si uschovává svůj poklad pod zemí, tak tento brouk nalezl si k témuž účelu jiný prostředek; „vida,“ praví Berkeley, „že kdyby kořist svou nepověsil, jiní lovci by se jí zmocnili, snažil se vyhledati pro ni skladiště co nejlepší.“

---

*) Büchner, *loc. cit.*, 344.
**) Kirby and Spence, *loc. cit.*, 321—2.
***) *Life and Recollections*, II. 356.

Škvor.

Částečku této kapitoly musím věnovati škvoru. Peer popisuje, jak samička sedává na vejcích. Dal samičku s vejci do škatulky a rozházel vajíčka po dně. Samička snášela jedno po druhém do koutka a potom usadivši se na té hromádce nehnula se s ní. Když se mladí škvorové vylíhli, drželi se matky neustále, všude za ní běhali a často se pod ní ukrývali, jako se ukrývají kuřátka pod kvočnou.

Mladá dáma, jež nechce býti jmenována, oznamuje mi, že mladší její dvě sestry (dítky) krmívají každého rána cukrem škvora, jemuž říkají „Tom“ a jenž každého dne pravidelně v touž hodinu vylézá na jistou záclonu, očekávaje, že dostane snídani. To připomíná podobné případy, o jakých jsme se zmínili při pavouku.

Hmyzové dvoukřídlí.

Střeček koňský, jehož larvy se líhnou ve vnitřnostech koňských, prozrazuje zvláštní raffinovanost pudu tím, že ukládá svoje vajíčka koni na taková místa těla, kde jest nejvíce pravděpodobno, že kůň je slíže. Podle Bingleye a jiných klade tato moucha vajíčka svá nejraději koni pod kolena do ohbí, nebo na plece, ale skoro vždy tam, kde je kůň může slízati. Samička klade vajíčka letmo, neb aspoň málokdy se posadí, vystrkujíc svoje kladélko, aby se dotkla koně. Vajíčka klade po jednom: položivši jedno, odletí o kousek dál, aby položila druhé atd.

Zajímavý příklad, svědčící o značné intelligenci *mouchy domácí*, podává Jesse:

„Proslavený operní tanečník Slingsby bydlel ve velikém domě v Cross-deepu v Twickenhamu s vyhlídkou na řeku. Jsa milovníkem věd přírodních, obzvláště hmyzu, pokusil se o to, aby ochočil mouchy domácí a udržel je při čilosti přes zimu, Za tím účelem na konec podzimku, když už začínaly malátněti, vybral čtyři z těch, které s ním snídávaly, položil je na hrst bavlny a umístil v koutku na okně nedaleko krbu. Brzo potom nastalo chladné počasí, a všecky mouchy zmizely kromě těch čtyř, jež stále při snídani opouštívaly svoje bavlněné lůžko, přicházely a najedly se u stolu a vracely se do svého koutka. To trvalo krátkou dobu, tři z nich pošly ve svém útulku a jen jediná přicházela ke stolu. Tuto jednu vycvičil Slingsby tak, že mu jídala s nehtu u palce, když naň položil kousek navlhčeného cukru s máslem. Ačkoli bývaly časem po několik dní silné mrazy, moucha nikdy neopominula najísti se tímto způsobem. O vánocích její ochránce pozval k sobě přítele na oběd a na nocleh, a moucha ráno sedla hostu na palec; tento nevěda, že to přítelův miláček, pleskl ji rukou a tím učinil konec pokusům Slingsbyovým.“*)

Korýši.

Není pochybnosti, že korýši jsou intelligentní skupina zvířat, ačkoli se mně podařilo sebrati ku podivu málo dokladův o tomto předmětu.

Zemští *krabové* Západní Indie a Severní Ameriky sestupují v květnu a červnu s hor dolů k moři, aby zde uložili svá vajíčka. Putují v takových zástupech, že cesty a lesy jsou jimi pokryty. Ubí-

*) *Gleanings*, II. 165—6.

rají se rovnou čarou a než by se vyhnuli a odbočili s cesty raději „přelézají domy a překonávají všecky překážky, jež jsou jim v cestě“ (Kirby). Cestují obyčejně v noci a když přijdou na břeh mořský, „vykoupají se třikrát nebo čtyřikrát v rozličných dobách“ a potom „svěřují svá vajíčka vlnám“. Do hor vracejí se touže cestou, ale jenom nejsilnější z nich vydrží dvojnásobnou cestu.

Prof. Alex. Agassiz podává některé podrobnosti o tom, jak se chovali mladí *raci poustevničtí*, když jim poprvé byly předloženy ulity měkkýšů. „Několik ulit, některé prázdné, některé s živými zvířaty, bylo položeno na skleněnou mísu s mladými ráčky. Sotva že ulity dopadly ke dnu, již se k nim ráčkové přihnali, otáčeli je při ústí sem tam, a brzo odvážilo se několik ráčků vlézti do vnitř, což učinili s podivu hodnou zručností.“ Ti pak ráčkové, kterým se dostalo ulit posud obsazených živými měkkýši, „rejdili okolo ústí nastávajících svých příbytkův a po smrti měkkýšově, jež nastala obyčejně brzo po jeho zajetí, jali se hned zvířátko trhati a sežravše je, usadili se v ulitě“.*)

Bates popisuje malého koryše *(Podocerus capillatus)*, který si staví hnízdo pro svoje vajíčka. Hnízdo toto mající podobu dutého kužele, bývá umístěno na mořské trávě a sestrojeno z tenoučkého tkaniva, hustě propleteného. „Hnizd těchto,“ dí Bates, „užívají patrně za útočiště, v němž samička chrání a chová svoje mláďata, dokud nedorostou a se neobejdou bez péče mateřské.“

Následující řádky jsou vyňaty z Darwinova spisu „Descent of man“ (270—1):

*) *American Journ. Sc. and Art*, X. Oct. 1875.

„Hodnověrný přírodozpytec Gardner, dívaje se na *kraba pobřežního (Gelasimus)* dělajícího jamku, hodil za ním několik ulit. Jedna z nich skutalila se do jamky, ostatní tři zůstaly několik palcův od ní. Asi za pět minut vylezl krab s ulitou, jež tam byla spadla, a odnesl ji asi na stopu zdálí; tu spatřil ostatní tři ulity ležeti na blízku a mysle si nejspíše, že by také mohly se svaliti do jamky, odnesl je k témuž místu, kam byl položil prvou. Bylo by, tuším, nesnadno rozeznati tento čin od činu, vykonaného člověkem pomocí rozumu.“

Darwin zmiňuje se též o zajímavém instinktivním zvyku velikého *kraba pobřežního (Birgus latro)*, jenž se živí opadalými ořechy kokosovými: „slupuje s ořechu vlákno po vláknu a začíná pokaždé u toho konce, kde se nalézají tři důlky: potom prorazí jeden z těchto důlků, tluka na něj těžkými klepety předními, načež obrátiv se, vytáhne bílkovité jádro úzkými zadními klepety.“

Intelligence larv některých hmyzů.

Nyní povšímněme si některých zajímavějších úkazů, jež se týkají psychologie hmyzů ve stavu nedospělém, t. j. larv. S hlediska evolučního jest to partie zajímavá, poněvadž housenka je vlastně pohyblivým a sebeživícím zárodkem, s jehož veškerou konstitucí duševní nastává proměna neméně úplná a pronikavá, nežli jaká se děje s ústrojím jeho tělesným. Než ačkoliv housenka má psychologii zárodkovou, pudy ba i intelligence její často zdají se býti vyššími nebo dokonalejšími nežli jsou u hmyzu dospělého. Kde tomu tak, nelze si to vysvětliti jinak než tím, že pro

ten druh zvířat mnohem více na tom záleží, aby larvy byly do jisté míry intelligentní, než aby dospělý hmyz byl intelligentní. Život larvy, ježto se z ní rodí nový tvor, má pro druh nemenší cenu nežli život hmyzu dospělého, a jsou-li některé pudy nebo stupně intelligence užitečnějšími larvě než hmyzu dospělému, pak zajisté přirozený výběr určuje neobyčejný zjev, který se nám tady v některých případech naskytá, že totiž zárodek stojí na vyšším stupni psychologického vývoje nežli tvor dospělý.

Začněme s *mravkodavem;* vlastně je to larva hmyzu síťokřídlého (*Myrmecoleon formicarius*), o níž Thompson v díle „Passions of Animals“ (str. 258.) takto píše:

„S úžasnou prací a vytrvalostí dělá si mravkodav jamku nálevkovitou v suché půdě písčité ledakdes pod starou zdí nebo na jiném místě za větrem. Když jamka jest hotova, mravkodav zahrabe se na jejím dně, tak že mu jen čelisti vyčnívají, a číhá trpělivě na lup. Mravenec nebo jiný malý hmyz, přijda na kraj jamky, shodí dolů několik zrnek pískových a tím se mravkodavu prozradí. Tento ihned začne po něm házeti pískem, pod nímž jest ukryt, a písek sypaje se nazpět, strhuje s sebou mravence na dno. I hází mravkodav tak dlouho, až mraveneček jsa přemožen, upadá mu mezi kusadla. Jakmile neopatrný mravenec se octnul v obvodu jamky, marně usiluje uniknouti, neboť ošemetný písek smeká se mu pod nohama, a on padá pořád hloub. Konečně nepřítel zaboří mu špičky svých čelistí do těla a vyssáv z něho všecky šťávy, vyhodí prázdnou kůži ven.“

Housenky někdy projevují svou intelligenci tím, že se dovedou přispůsobiti okolnostem. Tak vypravují na př. Kirby a Spence, že housenka,

kteráž byla uzavřena ve skřínce, nemohouc dostati kůry, z které dělává svůj zámotek, nahradila ji ostřižky papírovými, jež jí byly dány, svázala je dohromady nitkou a udělala s nich zámotek velmi obstojný. Westwood praví, že druh *housenky Tasmanské* (*Noctua Ewingii*), jež v ohromných zástupech putuje po zemi, vydává se na pochod pravidelně ve čtyři hodiny ráno a zastavuje se pravidelně o poledni. *Bekyně zlatořitná* (*Liparis chrysorrhoea*) upřádá na zimu společnou tkaninu, v níž několik set housenek nalézá společný útulek.

„Podivný pud má housenka *bource*, jenž jest ve Francii domovem. Housenky tyto žijí ve společnostech, každá společnost má po 600 až 800 členů. Dokud jsou mladé, nemají stálého obydlí, ale táboří někdy na jednom místě, jindy na jiném, kryjíce se svým předivem; když však dorostly do dvou třetin, utkávají si společný stan. Při západu slunce opouštějí svoje ležení... V jejich čele jest vůdkyně, podle jejích pohybů řídí se celý průvod. Zastaví-li se ona, zastaví se všechny, jde-li ona, jdou za ní všechny; tři nebo čtyry, které následují hned za ní, ubírají se jednou řadou tak, že hlava zadní dotýká se zadku přední housenky; za nimi jde stejná řada po dvou, pak po třech a t. d. až po patnácti nebo po dvacíti. Celý průvod pohybuje se pravidelně stejným krokem, každá řada nastupuje v šlépěje řady předcházející. Jestli že vůdkyně, octnuvši se u zvláštního místa, dá se směrem jiným, všechny dojdou až k tomu místu a pak teprv se obrátí.*)

Popis tento možná doplniti zprávou, kterou podává Davis v „Loudoun's Magazine of Natural History".

*) Kirby and Spence, *Entomology*, XVI.

„Housenky, jež pozoroval, byly *bourci* (*Bombyces*); táhly přes silnici jednou řadou, každá tak těsně za svou předchůdkyní, že činily řetěz nepřetržitý. Housenek bylo 154, délka řady 27 stop. Když Davis jednu ze řady odstranil, housenka, která byla bezprostředně před ní, náhle se zastavila, potom druhá, třetí atd. až k vůdkyni. Podobně housenky, které byly za přetrží, jedna po druhé se zastavovaly. Po nějaké přestávce snažila se první housenka za přetrží vyplniti prázdné místo a zjednati spojení neboli komunikaci, což se jí za nějakou chvíli podařilo. Zpráva o tom, že řetěz jest opět uzavřen, šla podávána jakýmsi spůsobem od housenky k housence, až se dostala k vůdkyni, načež celá řada opět se hnula. Housenka, kteráž byla odstraněna, zůstala svinuta a bez hnutí; ale byvši položena vedle táhnoucí řady, ihned se rozvinula a snažila se dostati se opět do řady, což se jí konečně povedlo. Davis opakoval tento pokus, odstraniv padesátou housenku v řadě a shledal, že trvalo právě 40 vteřin, nežli zpráva o tom dostala se vůdkyni. Ostatně opakovalo se vše jako v prvním případě. Bylo pozorovati, že zvířátka snažíce se spojiti přerušenou řadu, nebyla vedena ani zrakem ani čichem; neboť housenka nejbližší za mezerou, jíž náleželo uzavříti řetěz, „obracela se v pravo v levo a často nepravým směrem, ač byla jen na půl palce od své předchůdkyně; když se této konečně dotkla, zvěst o tom podána opět vůdkyni, a za 30 vteřin celá řada byla na chvatném pochodu“. Pán tento dokládá, že účelem putování jest vyhledávati novou pastvu. Housenky tyto živí se listím blahovičníku (*Eucalyptus*) a když úplně obraly strom jeden, shromáždějí se všecky na kmeni a ubírají se, jak vylíčeno, na jiný strom.“

Kirby a Spence píší, že housenky *běláska ovocného* (*Pieris crataegi*) žijí po 10—12 v komůrkách, vykládaných hebkou pavučinkou. V jedné části udělají z téže látky pytlíček, jehož užívají místo záchodu; když je naplněn, vyházejí z něho trus nožkami.

Kapitola VI.

Ryby.

Ačkoli zde přistupujeme ke tlupě živočišné, jejíž intelligence daleko předčí intelligenci druhých tlup, jest pozoruhodno, že nynější representanti vyššího skupení psychologicky stojí níže, než vyšší členové nižšího skupení. Ani co do svých pudův ani co do všeobecné intelligence nemůže se ryba přirovnati k mravenci nebo ke včele — z čehož patrno, jak psychologické roztřídění zvířat nepevně závisí na zoologické příbuznosti nebo morfologické organisaci. Neboť třebas autorita velmi kompetentní, totiž Van Baer, se pronesla, že včela je zvíře tak vysoko organisované jako ryba, jen že dle různého typu, nikdo neosmělí se tvrditi, že by mravenec nebo včela byli o tolik výše organisováni než ryba, oč by podle své vyšší intelligence měli býti, kdyby totiž intelligence nevyhnutelně souvisela s organickým vývojem.

Uvažování toto nezmění se podstatně, ani když místo celého organismu máme na zřeteli pouze soustavu nervovou. Není pochyby, že polokoule mozku rybího, ačkoli malé u přirovnání k mozku vyšších páteřnatců, jsou proti jícním uzlinám (gangliím) čili „mozku“ hmyzímu ohromnými; a nepoměr tento stává se ještě větším,

jestliže polokoule mozku rybího přirovnáme k domnělým analogiím v mozku mravenčím, totiž ke stopkatým a svinutým lalůčkům, jež přesahují uzlinu v hlavě. Zde však sluší míti na zřeteli, že mravenec jest poměrně maličký a že jeho mozek jest poměrně hmotnější a vyvinutější než mozek kteréhokoliv bezpáteřnatce, kromě snad plotice (*Octopus*) a její družiny. Pročež, ačkoli mozek rybí jest utvořen podle typu, který přibýváním objemu a složitosti určen jest, aby předstihl všecky ostatní typy nervového ústředí, jest nám pozorovati, že na svém nejnižším stupni vývoje, jak se jeví vědě u ryb, tento typ svými funkcemi stojí níže než typ bezpáteřnatců, kdež dosahuje nejvyššího vývoje u blanokřídlých.

City.

Ryby projevují strach, bojovnost; city společenské, pohlavní a mateřské; zlost, žárlivost, hravost a zvědavost. Veškera tato hnutí shledali jsme též u mravenců, a mimo to i soucit, jehož u ryb nenalézáme.

Strach a bojovnost u ryb jsou příliš na jevě, že netřeba zvláštních dokladův. City společenské čili družebné pozorujeme u přečetných druhů ryb, které plovou v mělčinách, city pohlavní jeví se námluvami, a mateřské u těch druhů, které si dělají hnízda a hlídají svoje mláďata. Schneider viděl v akvariu neapolském několik druhů ryb, které chránily svůj potěr. V jednom případě mlíčník stál na stráži nad skálou, kde byl položen potěr, a s otevřenou hubou ploval naproti vetřelcům. Následující zprávy o některých druzích ryb, *které si dělají hnízda*, jsou důkazem, že mateřská láska jest podobně u ryb jako u ptákův a že co do

síly možno ji přirovnati k témuž pudu, který jest u mravenců, včel a pavoukův.

Agassiz podotýká,*) když zkoumal plodiny moře Sargassového, že mu Mansfield přinesl chumáč sargassa (chaluhy) zvící dvou pěstí. Celek skládal se ze samého mořského býlí, jehož větvičky a listí byly patrně dohromady spleteny a netoliko v chuchel sbaleny. Pružné nitky, jež držely býlí pohromadě, měly uzlíčky, místy dva až tři pohromadě. Hnízdo bylo plno jiker roztroušených po celém chumáči; patrně bylo to dílo ryby *Chironectes.* Rybí tato kolébka jest jako nehynoucí strom, jenž poskytuje napotom rybičkám ochranu i potravu. Má se za to, že ryba dělajíc toto hnízdo pomáhá si nějak prsními ploutvemi.

Známá *skoljuška* čili *koliška malá* (*Gasterosteus pungitius)* jest z domácích našich ryb, jež si dělají hnízdo. Dne 1. května r. 1864 dán byl samec do akvaria prostřední velikosti, a po třech dnech přidány k němu dvě dospělé samice. Přítomnost jejich ihned přiměla jej k činnosti, a brzo jal se na vyčnívající skalce dělati hnízdo z kousků bahna a nahnilých vláken a z vlášení žabince. Mezi tím však často ustával v práci a přitáčel se k samičkám, plovaje okolo nich a rozbíhaje se proti nim s otevřenou kambou, ale nikdy nekousnul. Samička chvíli se upejpá, ale potom ho následuje, plovajíc zrovna nad ním, an ji vede ke hnízdu. Když jsou tam, samec začne se otáčet, dělaje jako by o hnízdě nevěděl, a samice, nevědouc kudy tam, obrátí se a chce pryč; ale samec urputně ji pronásleduje. Koketování samcovo před hnízdem mělo svou příčinu, neboť hnízdo nebylo ještě hotovo. Konečně samec strčí hlavu do

*) Silliman's *American Journal,* Feb. 1872.

vchodu ke hnízdu, a samička následuje ho, plovouc nad ním a velmi jsouc rozčilena. Když samec hnízdo opustil, vjela do něho samice a málo v něm prodlevši, uložila jikry a vylezla ven. Potom samec jikry zúrodnil a odehnal samici; konečně udupav hnízdo, šel hledat druhou samici. Hnízdo bylo hotovo a jikry položeny asi ve 24 hodinách. Samec hlídal je ve dne v noci.*)

O téže rybě dodává Baker ještě některé zajímavé podrobnosti:

„Když se rybičky vylíhnou, samec jest neustále u nich jako bedlivý strážce, chráně je zvláště, aby jiné ryby jich nepožíraly. Čím více mládě dorůstá, tím více nadělá mu starostí, odvažujíc se vždy dále od něho; ale jakmile se vznesou do jisté výšky nad písčité dno, anebo se pustí příliš daleko od hnízda, ihned nabere je do huby a přinese nazpátek.“**)

Že dospělé ryby mívají k sobě vzájemnou příchlylnost, zdá se býti zjištěno: Jesse ku př. vypravuje, že kdysi chytil *štiku* samici právě v době tření, a že samec ničím nedal se zahnati od toho místa, odkud byl viděl družku svou pomalu mizeti, za níž následoval až na kraj vody.

Arderon ochočil si bělici, kteráž dlívala u samého skla, pozorujíc svého pána. Choval též dva *ježdíky* (*Acerina cernua*) v akvariu, kdež k sobě velmi přilnuli. Když jednoho dal pryč, zastesklo se druhému tak, že nic nejedl, a to trvalo skoro tři neděle. Obávaje se, aby mu nepošel, poslal pro toho prvního, a když ti dva byli pohromadě, byli opět šťastni. Podobnou zprávu podává Jesse o dvou zlatých kaprech.

*) Ransom, *Ann. and Mag. Nat. Hist.*, XVI. 449.
**) O jiných rybách, které si dělají hnízdo, píše Francis Day v *Journ. Linn. Soc.* XV. 36—7.

Jak se ryby umějí zlobiti, nejlepším toho dokladem jest skoljuška, když jí soused vnikne do jejího území. Ryba tato má zvláštní pud přivlastňovati si jistou část nádržky, v které jest držána, a zuřivě se vrhá na sousedku, která se opováží překročiti domnělé hranice. Při tom změní barvu a jeví vztek a zlost každým pohybem.

Co se týče žárlivosti, o té vydávají nejlepší svědectví zápasy mnohých samců o samice. Zvědavost prozrazují ryby tím, že se přibližují k neznámému předmětu a zkoumají jej. Z toho umějí těžiti rybáři, chytajíce ryby v noci při hořících pochodních.

Zvláštní zvyky.

Zajímavý příklad zvláštního pudu poskytuje *žas mořský (Lophius piscatorius)*, jenž ukryt jsa v bahně a mořské trávě mrcá ve vodě frňousy, jimiž jest nad čenichem opatřen; jiné ryby, přivábeny jsouce pohyblivými těmito předměty, přibližují se k němu a on je polapuje. Zmínky zasluhuje též *klipka nosatá (Chelmon rostratus)*, kterážto ryba střílí po své kořisti kapkou vody, již vyráží z huby značnou silou a dobrým mířením. Terčem bývá vždy malý předmět, ku př. moucha, vznášející se nad povrchem vody, tak že byvši náhle trefena padá do vody.

Některé druhy ryb v rozličných světa dílech mají zvyk opouštěti rybníky, které vysychají, a vycházeti po suché zemi hledat vody hojnější. *Úhoři* mají tento zvyk a konají svoje cesty v noci. Dr. Hancock podává zprávu o druhu *Dorcas*, jehožto členové jsou asi 1′ zdélí a cestují v noci u velikých hejnech, hledajíce vodu. První paprslek prsní ploutve mají zoubkovatý a užívajíce ho jako

nohy, postrkují se ku předu ocasem a pohybují se tak rychle, že by člověku jdoucímu postačili. Jinou stěhovavou rybu (*Hydrargyra*) nalezl Bosc ve sladkých vodách Karolinských u velikém množství. Ryba tato cestuje skočmo a vždy rovnou čarou k nejbližší vodě, třebas jí ani neviděla.

Nejpodivnější však jest zvyk *okouna šplhavého* (*Perca scandens*), jejž objevil Daldorff v Tranquebaru. Neboť ryba tato leze nejen po suché zemi, ale i šplhá na palmy vějířové, hledajíc jisté koryše, kterými se živí. Při šplhání pomáhá si otevřenými žaberními klapkami, jimiž se zachycuje jako rukama, při čemž ohybá ocas stranou vzhůru, zatínajíc do kůry malíčké ostny, jimiž řitní její ploutev jest opatřena; potom zavře žaberní klapky, aby jí nepřekážely v postupu, natáhne ocas a pošoupne se vzhůru a tak dále, až se dostane na strom. Sir E. Tennet nepopírá sice, že tato ryba šplhá na stromy, ale namítá, že šplhání, jehož svědkem byl Daldorff, bylo pouze nahodilé a že nemůže býti pokládáno za její zvyk.

Mnohé druhy ryb pravidelně se stěhují. Nejzajímavější jest *stěhování lososů,* kteří co rok opouštějí moře, ubírajíce se do řek, kdež se trou a kladou jikry, ačkoli není zjištěno, zdali táž individua se trou každý rok. Není však pochyby, že táž individua opětně, ač nikoli pokaždé, za příčinou tření navštěvují tytéž řeky. To se děje tím, buď že si losos pamatuje cestu podobně jako pták, anabo že v ostatních dobách roku nevzdaluje se daleko od břehu mořského a tedy pokaždé, když hledá řeku, nalézá tutéž. Tuto druhou domněnku potvrzuje Herbert Spencer, jenž zabývaje se chytáním lososů, všímal si této věci. I vypravoval mi, že přítel jeho viděl lososa, an

chystaje se ke tření, ploval podél břehu mořského a hledal řeku kteroukoliv.

Vzdálenost, na jakou lososi ke tření se vydávají, jest rovněž tak překvapující, jako energie, s kterou překonávají všecky překážky: přicházejíť po Labi až do Čech, po Rýně až do Švýcar, a co zvláště podivného, po Maraňonu až ke Cordillerám Americkým.

Lososi potřebují jenom tři měsíce od moře až k pramenům řeky Maraňonu (3000 mil angl.), jejíž tok jest značně prudký, a to činí skoro 40 mil angl. denně; v tiché řece nebo v jezeře plovali by čtyřikrát rychleji. Velikou sílu mají v ocase, a pružnost jeho svalů jest obdivuhodná. Uchopivše jej do huby, udělají si z něho pružné péro, neboť vypustivše jej, vymršťují se s velikou prudkostí do povětří 12—15′ vysoko a tak přeskakují slapy, které jsou jim v cestě; selže-li jim první pokus, neustanou, dokud se jim nepodaří. *)

Všeobecná intelligence.

Stran všeobecné intelligence ryb sluší nejdříve k tomu poukázati, že ryby stávají se ostražitějšími ve vodách, ve kterých se mnoho lovívá. To prozrazuje značný stupeň intelligence, neboť opatrnost je výsledkem pozorování; mladí pstruhové aspoň jsou méně opatrni nežli staří. Mimo to opouštějí mnohé ryby stará svoje bydliště, jsou-li příliš znepokojovány. Kirby praví, že kapr se zarývá do bahna, aby síť přes něj přešla, nebo, je-li dno kamenité, mrská sebou, aby ji přeskočil.

Lacepède vypravuje, že některé ryby, jež byly po mnohá léta chovány ve vodojemu Tuile-

*) Kirby, *Hist. Habits and Instincts of Animals*, I. 119.

rijském, přicházely, když byly volány svými jmény. Snad to byl zvuk hlasu a ne slova článkovaná, čeho poslouchaly, neboť Lacepède vypravuje také, že ledakdes v Německu pstruhové, kapři a líni bývají k jídlu voláni zvoněním; a totéž vypravováno o rozličných rybách na rozličných místech, zejmena Sir Josef Banks svolával svoje ryby zvonkem.

V časopise „Nature“ píše Mitchell o intelligenci malého *okouna:* rozházev mu jednoho dne hnízdo plné potěru, přišel se druhého dne na ně podívat, ale ryba i s potěrem byly tytam. Konečně několik kroků výše proti proudu nalezl starou rybu, ana hlídala svůj potěr v dolíku, vyhrabaném do hrubého písku ... To jest první a jediný mně známý příklad, že by ryba hlídala svoje mláďata a když jim hrozí nebezpečí, jinam je odváděla.

Kapitola VII.

Žáby a plazi.

O intelligenci žab a ropuch pramálo lze povědĕti. Žáby, zdá se, že mají určité ponětí o místnosti, neboť někteří z mých dopisovatelův oznamují mi, že znali případy, ve kterých tato zvířata, byvše z obvyklého svého bydliště na 200 až 300 loket daleko odnesena, pokaždé se zase vrátila. Než to možná snad vysvětliti tím, že tato bydliště mají vláhu, kterou žáby z daleka čijí. Buď tomu jak buď, vzdálenost, na kterou žáby mohou ucítiti vláhu, zajisté jest překvapující. Warden na př. uvádí případ, že vyschl rybník, v němž se zdržo-

valy žáby, a pustily se rovnou cestou k nejbližší vodě, ač koli byla osm kilometrů vzdálena.*)

Podivný pud má vejconosná *ropucha plovací* (*Bufo obstetricans*): sameček této ropuchy zastává u samičky místo porodní báby, odlučuje od jejího těla rosolovitou šňůru, na které jsou vajíčka připevněna; odtud latinské její pojmenování.

Jiný zvláštní pud anebo zvyk, jejž mají žáby, popisuje Duchemin v listě zaslaném pařížské akademii věd.**) Žába totiž sedne kaprovi na hlavu, zatne mu přední nohy do očí a tak jej oslepuje a zabíjí. Původ tohoto zvyku sluší hledati nejspíše v pohlavním rozčilení žab.

Jedna dopisovatelka píše mi o žábě, která znala její hlas a přicházela na zavolání. Poněvadž totéž se vyskytuje někdy u ryb, myslím, že zpráva ta zasluhuje víry, a proto ji zde pokládám:

„Kdykoli jsem otevřela dvířka ve hrazení u rybníka a zavolala: „Tommy“ (tak jsem ji pojmenovala), žába vyskočila ze křoví, hupla do vody a plovala ke mně — i na ruku mi někdy vylezla. Kdykoli jsem zavolala „Tommy“, pokaždé přišla, nechť byla doba jakákoliv, ač jísti dostávala jenom po snídani; ale zdála se býti docela krotkou.“

Pennent zmiňuje se o ropuše, která byla chována v domě 36 rokův a znala všecky svoje přátely.

O tom není pochybnosti, že žáby mohou napřed cítiti změnu povětrnosti a podle toho zaříditi svoje pohyby; ale to svědčí spíše o jemné citlivosti než o značné intelligenci.

---

*) *Account of the United States*, II. 9.

**) Dne 11. dubna r. 1870. Ostatně o zvyku tom věděl již B. Balbin.

Následující však pozorování skotského přírodozpytce Edwarda nasvědčuje tomu, že žáby mají značnou schopnost pozorovací. Vylíčiv náramný hluk, jejž za měsíční jasné noci žáby dělají, vece:

„Když celý pěvecký sbor se dostal do svých nejvyšších tonů, najednou umlkly, jako by ufal. To mne překvapilo, i pátral jsem po příčině náhlé této přestávky. A tu, ohlížeje se vůkol, spatřil jsem hnědou sovu, ana tichounce jako smrt se snesla dolů na nízkou hráz, vedle samého shromaždiště žab.“ *)

Plazi.

Jako všichni studenokrevní páteřnatci, vyznačují se též plazové lenivostí a zdlouhavým vývojem svých duševních schopností; přece však nelze upříti, že někteří členové této třídy jsou schopni živého pohnutí. Píšeť na př. Thompson:

„*Leguán obecný* (*Lacerta iguana*) jest přirozeně zvířátko mírné a neškodné. Ale jeho vzezření svědčí proti tomu, zvláště když má zlost nebo strach. Tehdy z očí mu sálá oheň; on syčí jako had, nadýmá lalok pod bradou, mrská dlouhým ohonem, ježí hřebenovité ostny na hřbetě a rozvíraje široké čelisti, drží hlavu pokrytou vředy v hrozivé posici. Samec projevuje z jara velikou příchylnost k samici. Odloživ obyčejnou svoji mírnost, chrání ji téměř zuřivě, napadaje neohroženě každé zvíře, které by jí chtělo ublížiti; a ačkoliv jeho kousnutí není jedovaté, zakusuje se tak pevně, že nezbývá než buď zabíti jej anebo tlouci tak dlouho silně přes nos, až pusti.“ **)

*) Smiles, *Life of Edward*, 124.
**) *Passions of Animals*, 229.

Někteří druhové *hadů* sedají na svých vejcích a jevívají mateřskou lásku ke svým mláďatům, když se vylíhnou; avšak ani v tomto ani v jiném ohledu nevynikají plazové hrubě nad ryby. Ovšem případ, o kterém níže se zmíním, až budu mluviti o krotkých hadech manželů Mannových, zdá se svědčiti o vyšším poněkud stupni citového vývoje, než jaký možno nalézti u některého z nižších páteřnatců. Mimo to podle Plinia taková bývá prý láska mezi užovkou samcem a samicí, že byla-li jedna zabita, druhá snaží se pomstiti nad její smrtí; kteréžto výrok jest tak dalece potvrzen — či spíše původ jeho vysvětlen — od Sira Emersona Tennenta, jenž praví, že byla-li kobra zabita, manžel její často bývá na témže místě za den nebo za dva dni později nalezen.

Přistupujíce ke všeobecné intelligenci plazův uvidíme, že proti intelligenci ptákův a ssavcův jest nízká, ale že stojí výše než intelligence ryb nebo žab.

Co se týče zvláštních pudů, podává W. F. Barret v listě k Darwinovi zprávu o tom, jak rozkrojil nožem vejce *aligatoří* před samým vylíhnutím. Mládě, ač bylo slepé, „ihned chytilo za prst, snažíc se kousnouti.“ Podobně popisuje dr. Davy zajímavé pozorování jednoho ze svých mladých *krokodilů*, jejž vykrojil z vejce, a jenž, jakmile vyklouzl, pustil se rovnou čarou k sousední řece. Dr. Davy položil před něj svoji hůl, aby odchýlil zvířátko od rovné cesty; ale ono se nedalo a postavilo se na obranu, jako by se bylo postavilo zvíře starší.

Humboldt pozoroval totéž při mladých *želvách* a podotýká, že mláďata, vylézajíce z vejce pravidelně v noci, nemohou viděti vodu, kterou hledají, a že k ní bývají vedena podle směru, odkud

znamenají nejvlhčejší vzduch. K tomu dokládá, že byly činěny pokusy, záležející v tom, že právě vylíhlá zvířátka byla dána do pytlů, odnesena nějaký kus cesty od moře a potom puštěna tak, že zadkem byla obrácena k vodě. A tu se pokaždé ukázalo, že mladá zvířátka ihned se otočila a bez prodlení vydala se nejkratší cestou k vodě.

Neméně znamenité jsou pudy starých *želv.* Ostražitou jejich bázlivost v tu dobu, když snášejí vejce, takto popisuje Bates:

„Veliké opatrnosti potřebí, aby nebyly vyrušovány citlivé želvy, kteréž prvé než vylezou na břeh snášet vejce, shromažďují se nedaleko písčin v mělčinách. Lidé po ten čas mají se na pozoru, aby se neukázali, a vystříhají každého rybáře, který hodlá plouti blízko místa tohoto. Ohně své rozdělávají v hluboké roklině u kraje lesa, aby kouře nebylo viděti. Kdyby mělčinou, kde jsou želvy shromážděny, plula loďka, nebo kdyby na břehu se ukázal člověk neb oheň, želvy by se neodvážily tu noc z vody, aby kladly vajíčka; a kdyby se takové plašení opakovalo dvakrát neb třikrát, odtáhly by jinam na místo pokojnější... Vstal jsem se své rohože na úsvitě, zimou se třesa. Cardozo s lidmi byli již na nohou, hlídajíce želvy. K tomu účelu postavili si na blízku hlídku asi 50 stop vysokou na velikém stromě, kamž se vylézalo po řebříce, zrobeném z dřevnatých lian. Pozorujíce želvy s této hlídky jsou s to, aby udali dobu, kdy želvy budou vejce klásti, a určili čas ke všeobecnému pozvání. Želvy kladou vajíčka v noci, vylézajíce z vody, když jich nic nevyrušuje, v ohromných hejnech a plazíce se až na nejvyšší místa uprostřed písčiny. Tato místa totiž bývají nejpozději zatopena, jestli že za neobyčejných deštů řeka se rozvodní dříve, nežli se mláďata

teplem písku vylíhnou. Podle toho by člověk skorem uvěřil, že zvířata tato, volíce místo, jednají s rozmyslem; ale jest to pouze jeden z četných případův u zvířat, kde jednání nevědomé mívá týž účinek jako vědomé předvídáni. Mezi půlnocí a svítáním bývají želvy nejčinnějšími: svými širokými, blanou opatřenými nohami vyhrabávají hluboké jámy do písku; která přijde nejdříve, udělá jámu asi tři stopy hlubokou, položí do ní vajíčka (asi 120) a přikryje je pískem; druhá uloží vejce na vrchu své předchůdkyně, a tak dále, až jest jáma vyplněna. Kladení vajec trvá 14—15 dní.*)

Týž přírodozpytec praví o *aligatoru:*

„Malé tyto příhody ukazují bojácnost a zbabělost (? prozřetelnost a opatrnost) aligatorovu. On nikdy nedá se do člověka, když tento má se na pozoru, ale je dosti chytrý, aby věděl, kdy to smí učiniti beztrestně.“

A Jesse píše o aligatoru:**)

„O znamenitém případě příchylnosti mezi dvěma zvířaty, jejichž přirozenost i spůsoby jsou si pravým opakem, vypravoval mi člověk, na jehož pravdomluvnost úplně mohu spolehnouti. Přebýval devět roků v Obcích Amerických, kdež měl dozor nad rozsáhlými pracemi vlády Americké. Jednou stavěli světlárnu v bažinách řeky, kdež chytil mladého aligatora. Zvířátko ochočilo se tak, že za ním chodilo po domě jako pes, lezlo za ním po schodech a bylo velmi přítulným a učelivým. Ale největším jeho miláčkem byla kočka, a přátelství bylo vzájemné. Když kočka odpočívala u ohně (bylo to v Novém Yorku), aligator také

*) *Naturalist on the Amazon,* 285—6.
**) *Gleanings,* I. 163—4.

si ulehl, položil hlavu na kočku a v tom položení usnul. Byla-li kočka pryč, aligator byl nepokojným; ale když byla kočka při něm, vždycky býval šťasten. Jediné, čím jevíval jakousi sveřepost, bylo, že dorážel na lišku, jež byla uvázána na dvoře. Liška nejspíše pokárala někdy dotěravou jeho hravost a tím popudila jeho hněv. Dorážeje na lišku, neužíval k tomu své tlamy, ale tloukl ji tak zuřivě ohonem, že by ji byl snad zabil, kdyby se byl nepřetrhl řetěz, na kterém byla uvázána. Aligator dostával syrové maso a mléko, jež mu výborně chutnalo. Za studeného počasí býval uzavřen v zabednění, v němž byla vlna; jednou však za mrazivé noci zapomněli naň, a do rána bylo po něm.“

Vyšší intelligenci plazů můžeme doložiti ještě následujícími příklady:

Tři nebo čtyři dopisovatelé oznamují mně případy, jež sami byli pozorovali, že *hadi a želvy* neomylně poznávají osoby. V jednom z těchto případů přicházela želva na zavolání k osobě, kterou měla ráda, a když přišla, dávala na jevo svou přítulnost, makajíc hubou osobě této na botu; „ale k jinému nikomu nepřišla.“ Ani když přítel její několik neděl nebyl doma, želva naň nezapomněla.

Následující zajímavé pozorování svědčí nejen o tom, že hadi jsou s to, aby rozeznávali osoby, a že pamatují se na své přátely nejméně šest neděl, ale že jsou i schopni takové intensivnosti citu, jaké by u nich nikdo nehledal. Hadi, o kterých mluvíme, byli nejen úplně ochočeni, ale měli též znamenitou příchylnost k těm, kdož se jimi obírali a jim hověli. O věci té učinil mi oznámení známý umělec Walter Severn, jenž byl přítelem manželů Mannových, kteří ty hady měli. Panu

Mannovi a jeho choti nastaly nesnáze se sousedy, kteří se obávali a štítili jejich miláčků, zavedeno o věci té soudní řízení a tak se to dostalo na veřejnost. Tehdáž W. Severn poslal do časopisu „Times“ dopis, v němž dokazoval, že zvířata byla neškodna. Z toho dopisu jest tento výňatek:

„Znám pána i dámu, na které podána stížnost ve příčině hadův, jež chovají, i hodlám podati stručnou zprávu o své první u nich návštěvě.

„Když jsme chvilku spolu hovořili, otázal se mne p. M., zdali se bojím hadů; a když jsem odvětil bázlivě: „Ne, ne příliš,“ vypustil z police velikého *hroznejše* (*Boa constrictor*), *pythona* a několik menších hadův, kteří se ihned ulebedili na psacím stolku mezi péry, inkoustem a knihami. Mne to z počátku nemálo zarazilo, zvláště když ti dva velcí hadové se otočili kolem mého přítele a počali si mne všímati svýma světlýma očima a rozštěpenými jazyky; ale brzo vida, jak jsou krotcí, přestal jsem se strachovati. Po nějaké chvíli p. M. řka, že zavolá pí. M., zanechal mne s hroznejšem, uloženým na pohovce. Bylo mi jaksi krušno, když had ponenáhlu se ke mně přibližoval, ale opět se mi ulevilo, když můj hostitel se vrátil s paní a dvěma roztomilými malými dítkami. Po krátkém uvítání přistoupila paní s dítkami najednou k hroznejšovi a volajíce jej jmény co nejlaskavějšími, nechali ho ovinouti se velmi sličně okolo nich. Já seděl rozmlouvaje nějakou chvíli a s obdivem jsa pohroužen v obraz před sebou. Dvě krásná děvčátka s půvabnou svojí mateří seděly přede mnou s hroznejšem (tak tlustým jako malý stromek), jenž hravě se ovíjel paničce kolem těla a šíje, tvoře nad její hlavou jakýsi turban a čekaje, aby se s ním mazlila jako s koťátkem. Dítky braly jeho hlavu do rukou

a líbaly jej v ústa odstrkujíce při tom na stranu rozštěpený jeho jazyk. Had byl tomu velice rád, ale neustále obracel hlavu ke mně s pohledem zvědavým, až jsem mu dovolil, aby si položil na chvilku hlavu na můj rukáv. Nemohlo býti nic pěknějšího, než viděti skvělého tohoto hada ovinutého kolem pí. M., když chodila po pokoji a se zastavila, aby nalila kávy. Zdálo se, že had nadlehčuje něžně svoji tíž, a každý jeho závitek pěkně mu slušel na černých aksamitových jejích šatech. Dlouho nemohl jsem se odhodlati, abych skončil svoji návštěvu, a brzo potom vrátil jsem se s přítelem (vynikajícím členem parlamentu*) opět na návštěvu ke svým známým krotitelům hadův... Tito (hadové) byli velmi poslušni a zůstali ve své polici, když jim bylo veleno. Asi po roce odjeli manželé M. někam na šest neděl, odevzdavše hroznejše hlídačovi v zoologické zahradě na opatrování. Ubohý plaz zpitoměl, spal a nedal se uchlácholiti; jakmile však jeho pán a paní se objevili, vyskočil na ně radostí, ovíjel se kolem nich a dával na jevo veliké potěšení.“ **)

Konec tohoto pythona byl znamenitý a dojemný. Severn vypravoval mi, že několik let po uveřejnění tohoto listu Mann byl raněn mrtvicí. Jeho choť, jsouc právě sama doma, běžela pro lékaře. Byla pryč asi pět minut a když se vrátila, viděla, že had za její nepřítomnosti vylezl z dolního pokoje po schodech nahoru do pokoje, v němž manžel její ležel, a byl natažen vedle něho mrtev. Máme zde na přemýšlenou, zdali dvojí toto úmrtí, pánovo i hadovo, bylo pouhou náhodou, nebo zdali pohled na schváce-

*) Lordem Arthurem Russelem.
**) *Times*, July 25. 1872.

ného pána působil na zvíře možná nezdravé tak, že urychlil jeho smrt. Uvážíme-li, že had skonal tak náhle, a vzpomeneme-li si, jak se mu stýskalo po pánu, když byl v zoologické zahradě, myslím, že více podobá se pravdě, že smrt hadova byla urychlena přílišným pohnutím.

Lord Monboddo vypravuje o *hadu* tuto anekdotu:

„Ve Východní Indii slyšel jsem o krotkém hadu, který náležel dru Vigotovi a byl od něho chován na předměstí Madrasském. Hada tohoto chytili Francouzi, když za poslední války obléhali Madras, a odvezli jej v uzavřeném voze do Pondicherry. Odtud však uprchl had nazpět do svého starého bytu, ačkoli z Pondicherry do Madrasu jest sto mil angl. Zprávu tuto, dokládá, mám od dámy, kteráž byla tehdáž v Indii a vídala hada často před jeho cestou i po jeho návratu.“

Uvážíme-li, na jakou ohromnou vzdálenost želvy nalézají cestu, když se stěhují, nebude nám tato schopnost u hada neuvěřitelnou.

E. L. Layard praví ve svém spise „Rambles in Ceylon“ o *kobře*:

„Sledoval jsem ji kdysi, ana prostrčila hlavu úzkou skulinou a spolkla ropuchu. S tímto břemenem nemohla se protlačiti nazpět. Pozorujíc to, váhavě vydala ze sebe vzácné sousto, jež se dalo na útěk. Toho však hadí filosofie nesnesla, a ropucha jest opět chycena; a had opět nemoha nazpět musil ji pustiti. Tenkráte však něčemu se přiučil: uchopil ropuchu za nohu, provlekl ji a spolknul vítězoslavně.“

Zpráva o psychologii plazů byla by neúplnou, kdybychom se nezmínili o tom, jak prý hadi „okouzlují“ jiná zvířata, a jak sami bývají okouzleni hudbou. Svědectví o těchto dvou věcech

sobě odporují, zvláště na kolik se týkají „okouzlení“ jiných zvířat od hadův. Zde jsou:

„Pennent dí, že had tento (chřestýš) často líhává dole pod stromem, na kterém sedí veverka. Had upírá oči na veverku, kteráž od té chvíle nemůže uniknouti; vydává ze sebe smutný vzkřek, jenž jest tak dobře znám, že člověk, jda mimo a slyše jej, ihned ví, že na blízku jest had. Veverka běží po stromě kus nahoru, sleze opět dolů, zase nahoru, a potom slézá pořád níže. Had u paty stromu neustále upírá oči na veverku a jeho pozornost bývá tak úplně zaujata, že člověk, který by se náhodou přiblížil, mohl by dělati značný hřmot, a had by se ani neohlídnul. Veverka přichází níž a konečně skočí dolů k hadovi, jehož tlama jest už otevřena, aby ji pohltil. Le Vaillant potvrzuje okouzlující tuto hrůzu výjevem, jehož byl svědkem. Spatřil na větvi stromu tuhýka, jenž se třásl, jako by měl křeče, a asi na čtyři stopy od něho na jiné větvi velikého hada, jenž ležel s nataženou šíjí a ohnivýma očima neustále koukal na ubohé zvířátko. Smrtelná úzkost ptákova byla tak veliká, že nebyl s to, aby se hnul s místa; a když jeden z družiny zabil hada, nalezli ptáka mrtvého na místě — a to pouze strachem; neboť když jej prohlíželi, nenašli na něm ani sebe menšího poranění. Týž cestovatel dokládá, že brzo potom pozoroval malou myšku v podobných úzkostech smrtelných asi na dva lokte od hada, jehož oči byly na ni upřeny; a když hada zaplašil a myšku zdvihl, pošla mu na ruce.*)

Mohli bychom uvésti mnoho jiných pozorování, více méně podobných; ale s druhé strany

*) Thompson *Passions of Animals*, 118; též Bingley, *Animal Biography*, II. 447—8.

praví mi Sir Josef Fayrer, že „okouzlení jest jenom uleknutí“; a to, zdá se, jest i mínění všech osob, které měly příležitost, dívati se na věc spůsobem vědeckým. Pravda bude asi, že malá zvířátka bývají všecka pomatena, vidouce, že had upřeně se na ně dívá, a následkem toho snadno stávají se jeho kořistí. V některých případech dost možná, že náramnou hrůzou tak zmalátní zvířátko, že sobě počíná, jak popisují svědkové; a marně se pokoušejíc uniknouti, možná, že skutečně padá anebo se přibližuje k předmětu své hrůzy. Než buď tomu jak buď, pozoruhodné jest zajisté, jak Sir J. Fayrer mi píše, „že některá zvířata projevují tak málo strachu až do té chvíle, co bývají uchvácena a zničena.“

Co se týče *okouzlování hadů*, zdá se býti zjištěno, že kobry a jiní hadové bývají přivábeni zvukem píšťaly, že vylézají ze svých skrýší a bývají chytáni a kroceni. Jisto jest, že krotitel nevytrhává jim vždy jedovaté zuby, a že od té chvíle, co byli chyceni a dříve než bylo kdy začíti s nimi jakékoli cvičení, pravý kouzelník umí udělati, aby „tancovali“. Sir E. Tennent na př. uveřejňuje následující list Reynův.

Přesvědčiv se, že kouzelník nemá při sobě ukrytých hadův ochočených, Reyne provázel jej do džongle (houštiny), kdež veliká kobra, přilákána jsouc hudbou píšťaly, na kterou muž hrál, vylezla z mraveniště, v němž věděl Reyne, že se zdržuje:

„Spatřivši muže, snažila se uklouznouti, ale on ji uchopil za ocas a držel, toče jí, až jsme se dostali do domu. Zde přiměl ji, aby tancovala, ale za chvilku uštkla jej nad kolenem. On si hned obvázal nohu nad ranou a přiložil na ránu hadí kamínek, aby jed z ní vytáhl. Několik minut

měl velikou bolest, ale ta znenáhla pominula, a kamínek odpadl právě, než úleva nastala.“ *)

Tak tedy jedinou pozoruhodnou věcí při okouzlování hadů nedávno chycených zdá se býti to, že kouzelník může spůsobiti, aby had „tancoval“ — neboť že se had přibližuje k neobyčejnému zvuku hudby, samo sebou není o nic podivnější, nežli že ryba se přibližuje k neobvyklému světlu lucerny. Ostatně ten tanec není nic jiného, než jakási řada posuňkův čili pohybův, které mohou býti pouze více méně přirozeným výrazem nepohodlí nebo poděšení. Co nad to okouzlení hadové dělají, jest bezpochyby výsledek cviku; neboť jisto jest, že kobry skrotnou i zdomácní. Píšeť na př. major Skinner E. Tennentovi:

„V jedné rodině nedaleko Negomba zámožný člověk, jenž má pořád veliké sumy peněz doma, chová kobry jakožto ochrankyně místo psův. Ale není to příklad osamělý . . . Hadi klouzají po domě zlodějům na postrach, ale domácím neubližují.“ **)

Můžeme tedy celkem přijmouti mínění dra. Daveye — jenž měl mnoho příležitosti k pozorování — že okouzlovači hadů krotí kobry tím, že působí na známou jejich bázlivost a váhavost v užívání jedovatých zubů tak dlouho, až se stanou skutečně krotkými.

Kapitola VIII.

Ptáci.

O intelligenci ptáků nelze pojednávati tak do podrobna, leč bychom chtěli vyplniti celý svazek;

*) *Natural History of Ceylon*, 314.
**) Tennent, *loc. cit.* 299.

pročež zde, jakož i v pozdějším pojednání o ssavcích, podáváme toliko hlavní rysy vynikajících zjevů jejich psychologie.

Paměť.

Paměť ptáků dobře jest vyvinuta. Tak na př., ačkoliv o putování ptákův posud nejsme důkladně poučeni, aspoň tolik můžeme souditi, že každoroční návrat téhož párku vlašťovek do téhož hnízda možný jest tím, že si ptáci výborně pamatují místnost, kde mají hnízdo. Buckland*) zmiňuje se o holubu, který poznal hlas své paní po osmnácti měsících; ale že by paměť ptákova trvala dobu ještě delší než tato, o tom nedostalo se mi důkazu postačitelného.

Wilson ve svém spise „American Ornithology“ podává následující, dosti hodnověrnou zprávu o paměti vrány:

„Pán, který přebýval nad řekou Delawarem několik mil pod Eastonem, vychoval si *vránu*, kteráž jej svou společností a svými nápady často obveselovala. Vrána tato dlouho žila v rodině, ale konečně zmizela; mělo se za to, že byla zastřelena od některého střelce, anebo že zahynula náhodou. Asi za jedenáct měsíců, když pán jednoho rána s několika známými stál na břehu řeky, letělo tudy několik vran; jedna z nich, opustivši hejno a přiletěvši zrovna ke společnosti, usedla pánovi na rameno, a jala se štěbetati velmi hbitě, jako činívá ten, kdo se sešel s přítelem, kterého byl dávno neviděl. Vzpamatovav se ze svého překvapení, pán hned poznal starou svoji známou a snažil se chytrým spůsobem ji zadržeti;

*) *Curiosities* 126.

ale vrána, okusivší slasti svobody, nestála hrubě o přílišnou důvěrnost a opatrně se vyhýbala všem jeho pokusům; najednou pohleděvši okem na vzdálené svoje družky, vznesla se za nimi do povětří, dohonila jich brzo a přidala se k nim a vícekrát se nevrátila.“

Zvláště zajímavé jsou případy, v nichž ptáci projevují svou paměť, učíce se pronášeti artikulované věty a opakovati hudební tony. Nejlepší v této příčině pozorování, pokud vím, jsou ta, která činil dr. Samuel Wilkes, pročež zde pokládám doslovně část jeho listu, která se týká paměti *papoušků*:

„Když jsem papouška před několika léty obdržel, byl úplně necvičen, a já měl tedy příležitost pozorovati, jakým spůsobem se učil mluviti. Spůsob ten velmi mne překvapil, upomínaje velmi na spůsob, jakým se děti učívají svým úkolům ... Papoušek umí nápodobiti zvuky co nejdokonaleji, ba i tón hlasu, a kromě toho má takový objem hlasu, od nejhlubšího tónu do nejvyššího, jakého člověk nevystihne. Můj pták má sice značnou zásobu slov a průpovědí, ale podržuje je pouze málo měsíců, leda by neustále zůstával ve cviku a pořád je opakoval. Jestli že však je zapomene, obnoví si je v paměti několikerým opakováním a to mnohem rychleji, než by se naučil nové průpovídce. Začínajíce papouška učiti nějaké větě, musíme mu ji mnohokráte opakovati, a pták mezi tím poslouchá co nejpozorněji, obraceje ušní důlky k mluvícímu co možná nejblíže. Za několik hodin uslyšíme jej, an se pokouší o to, by větu vyslovil, čili aby se jí naučil. Patrně má tu větu někde za lubem, neboť chvílemi ji vyslovuje správně, ale s počátku jsou jeho pokusy bídné a směšné. Skládá-li se věta z mála

slov, odříkává si první dvě nebo tři slova, potom přidá slovíčko a opět slovíčko, až jest věta hotova; výslovnost bývá s počátku velmi chatrná, potom stává se čím dále dokonalejší, až jest úkol vykonán. Tak se pták moří větou neunavně kolik dní, než se jí naučí. Právě tak učí se dítě ku př. francouzsky: dvě nebo tři slova neustále opakuje, potom jiná přibírá, až umí celou větu, a výslovnost jeho stává se tím dokonalejší, čím více opakuje. I shledal jsem též, hvízdaje papouškovi národní písničku, že ji jaksi sbíral, chytaje notu za notou, až měl všech pět a dvacet not pohromadě. Zmínky zasluhuje též spůsob, jakým děje se zapomínání, čili jak věty a nápěvy se vytrácejí z paměti. Poslední slova nebo noty bývají zapomenuty nejdříve, tak že věta brzo zůstává kusou a nápěv bývá hvízdán jen do polovičky. První slova bývají vštípena do paměti nejlépe; na ně zavěšují se jiná, kteráž jsou jim nejblíže, a tak dále, až k posledním, jež utkvěla v mozku nejslaběji. Tato však, jak jsem pravil, opakováním snadno obživnou. Jesti to podobný proces jako u člověka: Angličan ku př. mluvící francouzsky, nemá-li ve své vlasti příležitost ke konversaci, na oko zapomene tuto řeč; ale jakmile se dostane za Kanál (La Manche) a uslyší řeč tu, rozpomene se na ni brzo opět. Chceme-li odříkávati básně, kterým jsme se byli z mládí ve škole naučili, ačkoli jsme tenkrát uměli několik set veršů, shledáme, že v mužném věku si pamatujeme sotva dva nebo tři první verše z „Iliady“, „Aeneidy“ nebo „Ztraceného ráje“.*)

Následující zprávu podal mi Venn, známý logik Cambridžský:

*) *Journal of Mental Science*, July 1879.

„Měl jsem šedého papouška, asi tří- nebo čtyřletého, jenž byl v Západní Africe vybrán z hnízda od těch, od nichž jsem jej obdržel. Obyčejně byl umístěn u okna, kdež mohl slyšeti stejně zvonek od předních jako od zadních dveří. Na dvoře u zadních dveří byl pes, který štěkával skoro na každého, kdo tudy přicházel. Papoušek jal se psa nápodobiti. Po nějakém čase zajímalo mne pozorovati u něho sdružení představ mezi zvoněním u zadních dveří a štěkotem psa. I když tam pes nebyl anebo z příčiny jakékoliv neštěkal, papoušek zaštěkal pokaždé, kdykoli zvonek od zadních dveří zazvonil, ale nikdy se neozval (pokud jsem mohl slyšeti), když zaznél zvonek od předních dveří.“

Proslulý papoušek, jenž náležel rodině Buffonův, a o němž psal hr. Buffon, projevoval podivným spůsobem sdružení představ. Měl ten zvyk, že sám na sobě žádával, aby si podal drápky, i podával je skutečně tak, jako když ho za to někdo jiný požádal.

To vzniklo bezpochyby ze sdružení představ mezi slovy a posuňkem, a nikoliv, jak se domnívali Buffon a jeho sestra pí. Nadaultová, odtud, že by pták byl neznal svého vlastního hlasu.

Margrave praví, že *papouškové* někdy štěbetají své fráse ze spaní, a Walter Pollock píše mi o svém papoušku, jak se u něho vybavují představy: přijde-li mu na mysl slovíčko, které byl pochytil ve svém dřívějším domovu, jakmile je vysloví, hned za ním následují jiná slova a průpovědi, jež byl pochytil na témž místě a v téže době.

Papouškové konečně nejen pamatují, ale i vzpomínají, t. j. oni vědí, kde v řadě představ schází člen nějaký a zúmyslně snaží se nalézti jej. Ne-

božka Lady Napierová vypravovala mi o svém intelligentním papoušku mnoho podobných pozorování. Pojav ku př. frasi „Old Dan Tucker“, vzpomněl si na začátek a na konec a vzpomínal na prostředek. I odříkával zvolna: „Old — old — old — old“ (a pak velmi rychle) „Lucy Tucker“. Znamenaje, že to nebylo dobře, pokoušel se znova: „Old — old — old — old — old Bessy Tucker“, a tak nahrazoval jedno slovo druhým, hledaje slovo „Dan“. A že skutečně po slově tomto se pídil, vysvítá z toho, že mezi tím, co odříkával „Old — old — old — old“, když mu někdo napověděl slovo „Dan“, ihned doplnil „Tucker“.

City.

Mezi ptáky poprvé se nám naskytují u značnější míře něžnější citovné sympatie a lásky. Láska manželská i mateřská bývá při této třídě tak mocná, že stala se oblíbeným předmětem básníkům i moralistům. Nyvý samečkův stesk po samičce nepřítomné a hluboký zármutek slepice ztrativší kuřátka dokazují s dostatek, že ptáci jsou schopni mocného pohnutí. Vždyť i ten hloupě vypadající pštros má tolik srdce, že umírá pro svoji milenku, jakož se přihodilo v rotundě Jardinu des Plantes v Paříži, kdež samec přišed o svoji samici hořem se utrápil. Jest pozoruhodno, že u některých druhů — zejména u holubů — věrnost manželská tak silně vyniká; neboť to svědčí nejen o vytříbeném citu pohlavním, ale i o tom, že milenci tkví v mysli obraz milenčin. Ku příkladu:

Bennet mluvě o způsobech *čínské kachny mandarinky* praví, že Bealův ptačinec byl jevištěm obzvláštní věrnosti tohoto ptáka. Z párku, jejž

tento pán měl, byl kačer jedné noci od zlodějův ukraden, a nešťastná kachna dávala největší zoufalství nad touto ztrátou na jevo: zalezla do koutka, nedbala ani o jídlo ani o pití, nedbala ani na sebe. V tomto stavu začal si ji namlouvati kačer, který byl ztratil svoji družku, ale u vdovy špatně pochodil. Když napotom ukradený kačer byl nalezen a do ptačince navrácen, radost manželů byla nevýslovná; ale nedosti na tom, neboť kačer, jakoby se byl od své družky dověděl o milostných návrzích, jež jí krátce před jeho návratem byly činěny, obořil se na neblahého soka, jenž se chtěl na jeho místo vedrati, vykloval mu oči a pochroumal jej tak, že měl z toho smrt.*)

Podobně, abychom podali nějaký příklad o jiných ptácích, líčí Jesse následující pozorování:

„Párek *labutí* žil spolu nerozlučně tři roky a za tu dobu vyvedly troje mláďata; posledního podzimku byl samec zabit, a samice od té doby odloučila se od ostatních labutí a přestala s nimi obcovati. Ačkoliv nyní, co toto píšu (koncem března), doba, v níž labutě sedávají na vejcích, značně pokročila, samice tato zůstává ve své odloučenosti, odolávajíc samci, který se o ni ucházel, buď jej odhánějíc, aneb uletujíc mu, kdykoli se k ní přibližuje. Jak dlouho setrvá ve svém vdovství, nevím, ale na ten čas jest patrno, že nezapomněla na bývalého svého manžela.

To mně připomíná událost, která se přihodila nedávno v Chalk Farmě nedaleko Hamptonu. Polní hlídač, jemuž mnoho *holubů* chodilo na hrách, zastřelil starého holuba, který již dlouho se zdržoval na farmě. Holubice, kolem níž byl po mnohá léta vrkával, kterou z vlastního svého volátka

*) Couch, Illustrations of Instinct, 165.

krmíval a jíž byl četná mláďata vyváděti pomáhal, usedla vedle něho na zem a projevovala hoře své spůsobem velmi výmluvným. Hlídač zvedl mrtvého ptáka a přivázal jej na krátkou tyčku, domnívaje se, že jím zaplaší ostatní škůdníky. Ale vdova nezapomněla svého nebožtíka manžela, nýbrž den co den přilétala a tyčku zvolna obcházela. Konečně dověděla se o tom dobrosrdečná žena správcova a přišla, zdali by ubohému ptáku mohla nějak pomoci. Vypravovala mi, že přišedši na to místo nalezla holubici velmi zemdlenou, že byla okolo mrtvého holuba vyšlapala okrouhlou cestičku a že chvilkami k němu vyskakovala. Když byl mrtvý pták odstraněn, holubice vrátila se do holubníka.“ *)

Na důkaz mocného pudu mateřského i u ptákův jalových uvádím následující vypravování přírodozpytce Couche. Jest to případ sice všední, ale zajímavý tím, že z něho viděti, jak hluboko zakořeněný pud nebo cit mocně se hlásívá i v nepřítomnosti svého předmětu.

Byl jsem kdysi svědkem, jak malé *slepičce bantamské* se zachtělo potomstva.

Tehdáž měla obecná slepice domácí v odloučené části zahrady hnízdo a seděla na vejcích, až puzena jsouc hladem hnízdo na chvíli opustila. Nepřítomnost tato stala se osudnou: neboť bantamka mezitím nalezla hnízdo v plotě ukryté, a já ji viděl, jak do něho lezla s vítězoslávou jako ten, kdo nalezl poklad. Teď se pravá matka vrátila, a veliká byla její úzkost, když nalezla vetřelce v hnízdě. Z výrazu jejího oka i z držení hlavy mluvil úžas nad takovou drzostí. Ale po mnohých pokusech dostati se tam musila se vzdáti

*) *Gleanings*, I. 112—13.

svého práva, neboť bantamka bránila se příliš odhodlaně; a ačkoliv tělem svým nestačila přikrýti všecka vejce, a tedy několik se jich zastudilo, přece v pravý čas pýcha smělé této macechy byla ukojena, když si vykračovala na čele hejna silných kuřátek, jež před opeřeným obecenstvem vydávala za svoje plemeno.*)

Na doklad sympatie podávám, co mi píše mladá dáma, jež si přeje, aby jméno její bylo zatajeno. Jelikož několik podobných případův uvedeno v knihách anekdotních**), nemám o pravdivosti této zprávy pražádné pochyby.

„Můj dědeček měl *housera,* který byl vychován blízko domu a následkem toho přilnul ke členům rodiny tak, že vida některého z nich, přiběhl mu vstříc a všelijak dával své potěšení na jevo.

Ale houser tento byl od svého vlastního kmenu zavržen; kolikrátkoliv učinil pokorný návrh drubým husám, pokaždé byl odehnán s opovržením, a tehdy přibíhal k některému ze svých lidských přátel a položiv mu hlavu na klín, hledal u něho soucit. Konečně však nalezl přítele mezi svými soukmenovci. Stará šedá husa, oslepnuvši, byla od svých šťastnějších družek opuštěna, a houser neopomíjel hlásiti se ku své společnici v neštěstí. Když uznal pro ni za dobré, aby si zaplovala, vzal ji zobákem jemně za krk a vedl ji někdy hodný kus cesty k vodě. Strčiv ji pěkně na vodu, držel se při ní a odváděl ji od nebezpečných míst, klada svou šíji přes její a obraceje ji na pravou cestu. Když si byli dosti poplavali, dovedl ji k příhodnému místu, aby mohla vystou-

*) Couch, Illustrations of Instinct, 232.
**) Viz zejména Bingley, *Animal Biography,* II. 327—29.

piti, a vzav ji zobákem opět za šíji, uvedl ji na sucho. Když měla housátka, brával celé hejno k vodě; a jestli že některé nešťastné house spadlo do dolíka nebo do hluboké koleje, husák obratně podebral je zobákem a vyzvedl nahoru.

„Dědeček měl ještě jiného husáka, který k němu přilnul a jej kolik hodin provázíval po polích a pěšinkách, odpočívaje, když on stanul, a batole se vážně vedle něho, když se dále ubíral. Tento houser nebyl jako předešlý od svých zavržen, ale sám je opouštěl chodě se svým pánem, a býval náramně žárliv, jestli že některý jiný chtěl se děliti s ním o tento privilej, vyjma toliko jeho choť. Jedenkráte odvážil se nějaký pán položiti dědečkovi ruku na rameno, ale husák vyletěl naň a tloukl jej ukrutně křídloma, že bylo těžko jej uchlácholiti".

Úzkostlivost, kterou ptáci žijící v hejnech jevívají, když některý z nich byl poraněn anebo chycen, vydává platné svědectví o sympatii. Tak praví Jesse:

„Jest jeden rys v povaze *vrány*, který jest, tuším, ptáku tomuto vlastní a dělá mu čest; to jest zděšení, které vrána pronáší, když některá z jejích družek byla zastřelena nebo postřelena, když se pásly na poli nebo letěly. Místo coby se výstřelem rozprášily a postřelenou nebo zabitou družku zanechaly, projevují největší úzkost a soustrast s ní, vydávajíce skřeky žalostné a zjevně ukazujíce, že by jí rády pomohly: vznášejí se nad ní, chvílemi spouštějí se ze vzduchu dolů až k ní, jakoby zkoumaly, proč neletí za nimi . . . Já jsem viděl jednoho z mých dělníkův, an zvedal vránu, kterou byl zastřelil, aby ji pověsil do pšenice za strašáka, a mezi tím, co ubohá postřelená vrána se mu třepetala v ruce, pozoroval

jsem jednu z jejích družek, jak ve vzduchu kroužila a náhle snesla se dolů vedle ní, až se jí téměř dotknula, majíc snad poslední naději, že nešťastné družce poskytne přece nějaké pomoci. Právě když mrtvá vrána byla v poli na kůl pověšena na postrach, přiletělo k ní několik bývalých přítelkyň na návštěvu; když ale viděly, že všecko jest ztraceno, opustily to pole na dobro.“

Považíme-li, jak opatrně se *vrány* vyhýbají každému, kdo nese ručnici, tak že venkované říkají, že vrána cítí střelný prach, můžeme spravedlivě oceniti moc jejich lásky nebo přátelství, když takto obletují člověka, který právě zahubil jednu z jejich družek nástrojem, jehož nebezpečnost zdá se že úplně pochopují.

Správnost těchto poznámek dochází potvrzení následujícím pozorováním, k němuž jsou jaksi úvodem.

Přírodozpytec Edward postřelil *mořskou vlaštovku*, kteráž majíc křídlo přeražené padla do moře. Družky její obletovaly ji, dávajíce na jevo velikou úzkost, jakož mořské vlaštovky a rackové v takovém případě vždy činívají. Často jsem o tom přemítal, pokud asi tato úzkostlivost jest skutečná jako v podobném případě s vranami, a zdali v těchto projevech spatřovati dlužno soucit nebo pouhou zvědavost. Následujícím však pozorováním zdá se, že otázka ta rozřešena. Chystaje se postřeleného ptáka vyloviti, Edward doufal, že se mu to snadno podaří, poněvadž pták byl nedaleko břehu, a vítr foukal od moře. I pokračuje:

„Když tak se věci měly, spatřil jsem s velikým úžasem a překvapením, jak dvě nepostřelené

*) *Gleanigs*, 58—6.

mořské vlašťovky uchopily pochroumanou družku každá za jedno křídlo, vyzvedly ji z vody a odnášely ji na moře. Za nimi následovali jiní dva ptáci. Když ji byly odnesly asi tři nebo čtyři sáhy, pustily ji polehounku dolů, načež druhé dvě, jež posud byly nečinné, se jí zmocnily způsobem podobným. Tak ji unášely střídavě, až ji dostaly na skálu značně vzdálenou, kdež ji bezpečně uložily na sucho. Vzpamatovav se, vydal jsem se ke skále za nimi, chtěje obdržeti kořist, kteráž mi byla tak bez okolků vyrvána. Ale vlašťovky mne pozorovaly, a místo čtyř měl jsem jich za chvilku kolem sebe celé hejno. Když jsem se přibližoval ke skále, spatřil jsem znova, jak dvě z nich uchopily postřelenou a odnášely ji daleko do moře, kdež jsem jich nemohl dostihnouti. To jsem ovšem, kdybych byl chtěl, mohl předejíti, ale cit můj se tomu vzpouzel; i nepřekážel jsem jim, aby vykonaly skutek milosrdenství a podaly důkaz lásky, za jaký by ani člověk nemusil se styděti.“ *)

Obyvatelé Mexika umějí prý využitkovati soucit divokých *pelikánů* k zaopatření ryb. Nejdříve chytnou pelikána a přelomí mu křídlo. Potom uvážou jej ke stromu, aby jsa v zajetí a v bolestech žalostivě křičel. Křikem tímto přivolá jiné pelikány, kteří vidouce přítele v takovém bídném stavu, bývají v útrobách svých v pravém slova smyslu pohnuti tak, že ze žaludkův a volat vydávají ryby, jež byli nalovili, a ukládají je před zajatcem, co by jich dosáhl. Jakmile to se stalo, lidé, kteří byli ukryti na číhané, přiběhnou k místu, zaženou přátelské pelikány a

*) Smiles, *Life of Edward*, 240.

seberou ryby, zanechavše jich něco málo zajatci k snědku.“ *)

Papoušek náleževiši rodině Buffonovic, dával svůj soucit služce, když měla bolavý prst, na jevo tím, že nevycházel z jejího pokoje a stonal, jakoby sám měl bolest. Jakmile se služce polepšilo, i on se opět rozveselil.

Dr. Franklin píše („Zoologist“, II.):

Znal dva *papoušky*, kteří žili pospolu čtyři léta, když samička se roznemohla a nohy jí otekly. To byly příznaky dny, ke kteréžto chorobě jsou v Anglii všichni ptáci této čeledi náchylni. Nemohla slézati s bidélka ani bráti potravu jako jindy, ale samec jí přinášel potravu neunavně v zobáku. Krmil ji tímto spůsobem čtyři měsíce, avšak choroba horšila se den co den, tak že konečně ani na bidélku se udržeti nemohla. Zůstala na dně klece schoulena, jenom chvílemi marné činíc pokusy, aby se dostala opět na bidélko. Samec byl u ní neustále a vší silou pomáhal jí nahoru. Uchopiv ubohou nemocnou za zobák nebo za hořejší část křídla, zvedal ji a opakoval svoje úsilí několikráte.

„Jeho vytrvalost, jeho posuňky, jeho neustálá starostlivost, vše prozrazovalo u citlivého tohoto ptáka nejvroucnější přání uleviti bolestem a podporovati slabost družky své.“

„Ale nastaly výjevy ještě zajímavější, když samice umírala. Nešťastný manžel neustále okolo ní se otáčel, jeho pozornost a něžná péče se zdvojnásobily. Pokoušelť se i o to, aby jí zobák otevřel a dal něco potravy. Přibíhal k ní, a zase se vracel s pohledem zkormouceným a nepokojným. Chvílemi vyrážel ze sebe žalostivé skřeky; potom

*) Glavigero, *History o Mexico*, 220.

oči na ni upíraje, pohroužil se v smutné mlčení. Konečně družka dodělala: od té chvíle chřadnul a za několik neděl bylo po něm.“

Žárlivost ptáků je známa; a že projevují také příbuznou vášeň řevnivost, o tom nikdo nepochybuje, kdo je slýchal zpívati jednoho proti druhému. Bold vypravuje, že kanárek míšenec zpíval proti vlastnímu obrazu v zrcadle, rozčiluje se víc a více, až se konečně rozletěl v kleci proti domnělému sokovi.

Nebožka Lady Napierová vylíčila mi mezi jinými „anekdotami o šedém papoušku, který byl dlouhou dobu ponechán návštěvou u rodiny generála Sira Williama Napiera, když přebýval v Německu“, jakou nehoráznou radost měl tento pták, když zhatil nápodobovací choutku svému pánu:

Někdy když byli jenom dva nebo tři v pokoji, jsouce tiše zaměstnáni a nemluvíce, papoušek v krátkých přestávkách několikrát po sobě zahulákal tak, že jeden zvuk byl podivnější a groteskнější než druhý. Můj otec za takových příležitostí někdy bavíval se tím, že nápodobil tyto výkřiky, což papouška ponoukalo, aby vymýšlel tóny co nejrozmanitější. Na konec míval za lubem zvláštní jakýsi výkřik, jímž otce pokaždé porazil: načež hlasitě se zachechtav: ha! ha! ha! udělal okolo bidélka kotrmelec, rozhoupal se hlavou dolů, skákal v kleci z kouta do kouta a štouchal do kousku dřeva, kterým sobě hrával, nad hlavou s největším jásáním, opakuje v přerývkách nenápodobitelný výkřik, po němž následoval chechtot: ha! ha! ha! k největší kratochvíli všech přítomných.

S řevnivostí souvisí mstivost, o níž jeden z mých dopisovatelů podává následující doklad:

„Jednoho dne papoušek s kočkou se pohně-

vali. Kočka tuším převrhla papouškovi zob neb cosi takového; nicméně bylo na oko zase dobře. Asi za hodinu stál papoušek na kraji stolu a zvolal hlasem velmi laskavým: „Či, čí, pojď sem — pojď sem, čičí!“ Kočička přišla a koukala nahoru dosti nevinně. Papoušek chopil zobákem misku s mlékem, jež stála vedle něho, a překotil ji i se vším všudy na kočku; pak se ďábelsky zachechtal, neboť misku rozbil a kočku byl by málem utopil.“

O mstivosti čápův máme několik podivných, ale vzájemně se potvrzujících zpráv. V knize kapitána Browna čteme o krotkém *čápu*, který se zdržoval na nádvoří university Tübingské:

„Na sousedním domě bylo hnízdo, v němž jiní *čápi*, kteří se sem každoročně vracívali, sedávali na vejcích. Do tohoto hnízda střelil jednoho dne na podzim mladý student a bezpochyby poranil čápa sedícího v něm, neboť čáp tento potom několik neděl z hnízda nevylétal. Nicméně byl s to, aby s ostatními čápy vydal se na pout. Ale na jaře objevil se na střeše universitní cizí čáp, který třepetaje křídloma a dělaje posuňky loudil k sobě krotkého čápa; tento však maje křídla přistřižená nemohl přijmouti jeho pozvání. Po několika dnech cizí čáp opět se objevil a letěl až na dvůr, kdež ochočený čáp vyšel mu vstříc, třepetaje křídloma, jakoby jej vítal; v tom však cizí host se na něj obořil s velikou zuřivostí. Někteří sousedé bránili čápa a odehnali útočníka, ten však se vrátil ještě několikráte a znepokojoval jej po celé léto. Jara následujícího přilétli na dvůr místo jednoho ptáka čtyři a napadli krotkého čápa; veškerá přítomná drůbež — kohouti, slepice, husy a kachny — shlukla se tomuto na pomoc a vysvobodila jej od nepřátel. Následkem opravdového tohoto útoku opatřili domácí lidé čápa tak,

že toho roku nebyl již obtěžován. Ale začátkem třetího jara přilítlo asi dvacet čápů, vrazili najednou do dvora a ubili krotkého čápa dříve, než mu člověk nebo zvíře mohli poskytnouti ochrany.

Cosi podobného přihodilo se nedaleko Hamburku na pozemku statkáře, jenž choval ochočeného *čápa* a chytiv ještě jednoho, hodlal jej učiniti společníkem prvního. Ale jakmile ti dva byli dáni k sobě, ochočený vrhl se na druhého a bil jej tak ukrutně, až jej zahnal na útěk. Asi po čtyřech měsících vrátil se poražený čáp se třemi jinými, všichni společně dali se do ochočeného a utloukli jej.“ *)

Zvědavost jest u ptáků značně vyvinuta, a lovci v Anglii a jiných zemích umějí z ní těžiti. Lécejí totiž neobvyklé předměty a ptáci vidouce je, přibližují se k nim, aby si je prohlídli, a uváznou v tenatech nastražených. Podobně na ostrovech okeánských, na které člověk posud zřídka přichází, přibližují se ptáci beze bázně k bytostem lidským, které spatřili poprvé.

Že ptáci projevují pýchu, mohli bychom pokládati za pochybné, kdybychom měli spoléhati pouze na důkaz, jejž podává páv, rozkládaje svůj chvost, nebo krocan, čepejře se; neboť toto počínání, ačkoli z něho pýcha jen jen mluví, možná, že v skutku z pýchy nepochází. Avšak myslím, že patrné potěšení, které mívají ptáci mluvící,

---

*) Watson, *Reasoning Power of Animals*, 375—76, kdež uvedeny též zajímavé případy, jak *čápové* ubíjejí svoje samice za to, že vyseděly vejce ptáků jiných. Tamtéž uveden i podobný případ s domácím kohoutem; a Bingley (*loc. cit.* II. 241) vypravuje podle dra Percivala o kohoutu, který ukloval slepici, když byla vyseděla mladé koroptvičky z vajec, jež jí byla podložena.

když se jim nějaká nová fráze podaří, může pocházeti jedině z citu řečeného.

Hravost jeví rozličné druhy ptákův rozmanitým spůsobem, ale vrchovatou měrou vyvinuta vlastnost tato u tak zvaných *loubníkův* (*bowerbirds*) australských. „Besídky ptáků těchto vylíčil Gould ve svém díle „History of the Birds of New South Wales“. Hravost ovšem je zde sloučena se záletnictvím, jež se vůbec u ptáků zhusta vyskytuje; ale kdo četl Gouldův popis těchto loubí či besídek a jejich upotřebení, cítil zajisté, že vedle záliby v kratochvíli přičinily k nim také pudy pohlavní. Než buď tomu jak buď, tolik jisto, že tato loubí jsou stavby velmi znamenité a že podávají platné svědectví o esthetickém, ba uměleckém vkusu ptáků, kteří je sestrojují; jsouť podle Herberta Spencera citové esthetičtí fysiologicky spřízněni s city hravosti. Obdržeti určitý důkaz krasocitu u zvířat, jest věc důležitá, poněvadž na ní spočívá Darwinova theorie o pohlavním výběru; on však pojednal o tomto předmětu tak zevrubně, že mně nezbývá než ukázati, že zvyky loubníkův, i kdyby byly osamělé, dostačily by ke všeobecnému úsudku, že některá zvířata mají cit pro krásu. Gould popisuje zvyky dotčených ptáků těmito slovy:

„Kromobyčejné toto louboví spatřil jsem poprvé v museu Sydneyském, jemuž byl jeden exemplář darován od Charlesa Coxa ... Navštíviv cedrové houštiny pohoří Liverpoolského, nalezl jsem několikero takých loubí na zemi pod krytem svislých větví stromových v nejodlehlejší části lesa; byla rozmanité velikosti, některá o třetinu větší druhých. Půda jejich bývá rozsáhlá, poněkud vypuklá vyvýšenina z roští pevně spleteného, uprostřed něhož jest loubí. Toto skládá se podobně

jako vyvýšenina, na které spočívá a s níž jest rovněž spleteno, z proutí a větviček, ale tenčích a ohebnějších, jejichž konce tak jsou srovnány, že se do vnitř zahýbají a nahoře skorem se stýkají; uvnitř je stavivo tak sestaveno, že vidlice větviček jsou obráceny na venek, tak že se tudy ptáci mohou procházeti beze všech překážek. Zvláštního půvabu dodává tomuto loubí jeho výzdoba: jsou to předměty nejveselejších barev, jež možná nasbírati, jako modrá péra z ocasů papouščích, vybílené kosti, ulity hlemejždí a p. Některá péra jsou vetkána do větviček, jiná zároveň s kostmi a ulitami roztroušena u vchodův. Náklonnost těchto ptákův unášeti všeliké lákavé věci dobře jest známa tuzemcům, kteří kdykoliv ztratí v lese nějaký malý předmět, vždycky jej hledávají u těchto loubí. Já sám nalezl jsem u vchodu jednoho loubí malý, pěkně pracovaný kamenný tomahawk asi $1^1/_2$″ dlouhý a několik modrých bavlněných hadříčků, jež byli ptáci bezpochyby sebrali na nějakém opuštěném tábořišti tuzemcův.“

Nyní je zjištěno, že podivná tato loubí jsou pouhými besídkami, v nichž se setkává obojí pohlaví, kde samci rozvinují svoji nádheru, provozujíce všelijaké kousky znamenité; a zvyk ten jest již tak zakořenělý, že živoucí exempláry, jež tytýž bývají zasýlány do Anglie, pokračují v něm i v zajetí.*) Ti, co náležejí zoologické společnosti Londýnské, zbudovali si svoje loubí, ozdobovali a opravovali je po několik roků.

V časopise „Gardener's Chronicle“ (16. bř. 1879) popisuje dr. Beccari jeden druh *loubníkův* (*Amblyornis niornata*) z Nové Guinee. Pták tento

*) Darwin, *Descent of Man*, 92, 381, 406.

jest zvící hrdličky, a jeho besídka — či spíše budka — bývá vystavěna kolem stromu kuželovitě tak, že mezi stromem a stěnou besídky jest prostora. Besídka jest sestrojena ze stvolů rostliny vstavačovité i s listím, kteroužto rostlinu pták proto si vybírá, že její listí zůstává dlouho svěžím. Největší podivení však vzbuzuje zahrádka, již dr. Beccari takto popisuje: „Před chaloupkou jest mechoviště, jež sem bylo přeneseno a z něhož odstraněna tráva, kaménky a vše, co by mohlo oko urážeti. Na tomto zeleném mechovišti jsou rozloženy květinky a plodiny pěkných barev, že to vyhlíží jako pěkná zahrádka. Větší část této okrasy jest nashromážděna kolem vchodu do hnízda, a vypadá to tak, jakoby manžel tyto dárky přinášel každého dne své manželce. Předměty jsou velmi rozmanité, ale vesměs živých barev. Bývají tu plody Garcinie jako malé jablíčko a plody Gardencií uvnitř temněžluté; viděl jsem též malé růžové plody, bezpochyby nějaké Scitamine, a překrásné růžové květy nové brusnice (Vaccinium). Též houby a pestrý hmyz bývají tu rozloženy. Jakmile věci tyto uvadnou, bývají odstraněny za boudu.“

Pravil jsem, i kdyby případ tento byl osamělý, že by byl platným svědectvím, že některá zvířata mají krasocit. Ale případ tento není osamělý. Někteří *kolibříci,* podle Goulda, „ozdobují vnějšek svých hnizd velmi vkusně; připevňují na ně krásné kousky ploského lišejníka, větší kusy uprostřed, menší po krajích, přidělaných k větvi. Zde onde vpleteno do vnější strany pěkné nějaké pírko a to vždy tak, aby praporeček vyčníval nad povrch.“ Mohli bychom uvésti více jiných dokladův uměleckého citu při stavbách ptačích; a jak Darwin dokazuje, o tom asi nelze pochybovati, že tato

zvířata mají potěšení, vidouce krásné peří u druhého pohlaví, soudíc podle pečlivosti, s kterou samci mnohých druhů rozkládají pěkné svoje barvy před samičkami. Ovšem snáze jest dokázati esthetický cit u ptákův než u jiných zvířat; ale jestli že tento cit přijmeme za dostatečnou příčinu přirozené ozdoby u členův této třídy (pohlavním výběrem), můžeme vším právem pohlavnímu výběru a tedy esthetickému citu přičísti i přirozenou ozdobu u druhých tříd, aspoň podle stupnice dolů až ke členovcům. Avšak, jak praveno, Darwin pojednal o tomto předmětu tak důkladně a zevrubně, že by bylo zbytečno znova se o tom šířiti; mysleme si o jeho theorii pohlavního výběru cokoliv, tolik jeho bádáními nezvratně dokázáno, že zvířata mají cit esthetický.

Věc tato dochází stvrzení s jiné strany zálibou, kterou mají zpěvní ptáci v hudbě svých manželův. O tom není pochyby, že samečkové okouzlují samičky svými písněmi, a to že vlastně bylo příčinou, že u ptáků zpěv se vyvinul. Možná ovšem říci, že zvuky, jež ptáci pronášejí, nebývají vždy hudební; ale tím se nemění faktum, že ptáci mívají jakési esthetické potěšení ze zvuků, které vydávají; to svědčí jen o tom, že pravidlo esthetického vkusu jest rozličné u rozličných druhů ptáků, jako bývá rozličné u rozličných plemen lidských. Mimo to ptáci nemívají potěšení pouze z těch zvuků hudebních, které sami vydávají. *Papoušk*ové zajisté rádi slyší hráti na piano nebo děvče zpívati; a následující příklad, jejž uveřejnil hudebník John Lockmann, jest znamenitým důkazem, že pták umí rozeznávati nápěv a že dává některému přednost před jinými. Lockmann dlel v Cheshiru u jakéhos p. Leea, jehož dcera hrávala; a kdykoli zahrála arii „Speri si“ z Händlovy

opery „Admetus“, přiletěl *holub* z blízkého holubníka na okno „a poslouchal arii patrně s největší zálibou“, a když arie byla odehrána, vrátil se pokaždé zase do holubníku. Avšak byla to pouze tato jediná arie, která měla na holuba takový účinek. *)

Zvláštní zvyky.

Pod tímto záhlavím probereme některé zvyky, jež jsou povahy od sebe více méně různé.

Uvažujíce předně takové zvyky, které jsou spojeny se zaopatřováním potravy, znamenáme u *kosův a drozdův* pud odnášeti hlemýžďe značně daleko, aby roztloukli jejich ulity o nejbližší kámen, který se jim nahodí, **) a druhý ještě chytřejší, ač poněkud podobný pud některých rackův a vran vylétati s kořýši do značné výšky a pouštěti je dolů na kamení, aby jejich skořápky se rozbily. ***) Obojí tento pud svědčí o vysokém

*) Bingley, *Animal Biography*. II. 220.

**) Podrobnou zprávu podává Buckland, *Curiosities of Natural History*, 183.

***) O *vráně* praví Edward: „Ona vylétá s krabem do povětří a pouští jej na kámen nebo na skálu, za tím účelem vyhledanou. Jestli-že se neroztluče, uchopí jej znova, vyletí výše, pustí jej a opakuje to několikráte, až se jí záměr podaří. Byl-li příhodný kámen jedenkráte nalezen, ptáci užívají ho dlouhou dobu. Já sám vím o skále hezky vysoké, jíž užívaly vrány po několik pokolení asi dvacet let! Handcock dí, že „přítel dra. Darwina viděl na severním pobřeží Irském více než sto vran živících se lasturami, kteréž nejsou přirozenou jejich potravou; každá vrána vzala lasturu do povětří deset až dvacet sáhů vysoko, a pustila ji na kamení a když se skořepina roztloukla, zmocnila se zvířátka. Havrani prý často užívají tohoto vynálezu.“

stupni intlligence, neboť nelze jej přičítati nahodilému přispůsobení, podporovanému a zdokonalenému přirozeným výběrem; původně zajisté to byli skutkové intelligentní, směřující k zabezpečení dosaženého účelu.

Zajímavým pudem jest i loupeživost, jež v říši živočišné nejvíce nebo nejsystematičtěji vyvinuta jest u ptákův. Snadno pochopíme, jak silným ptákům s větším může býti prospěchem, když se přiživují z práce jiných ptáků, než kdyby sami sobě sháněli potravu, a tak lze porozuměti, že pud lupičský vyvinul se přirozeným výběrem.

Všecky stupně tohoto vývoje nalézáme u ptáků mořských. Rackové ku př., ačkoliv obyčejně sami si chytají svůj lup, shromažďují se, jak jsem často pozoroval, u velikých hejnech tam, kde *alkouni tlustozobí (Uria Troile)* nalezli hojnost ryb. Spočívajíce na vodě nebo poletujíce nad povrchem, rackové čekají, až alkoun se vynoří s rybou, a vyrvou mu rybu ze zobáku.*) U rybáka zlodějského pokročil tento pud ještě dále, tak že pták

*) Za léta v končinách polárních často slýchati bývá pronikavý křik ze vzduchu. Kdo pátrá po jeho příčinách, shledává, že pochází od racka tříprstého, méně často od velkého, jejž krutě pronásleduje pták zvící vrány, tmavohnědý, bílých prsou a dlouhých per rýdovacích. Jest to *chaluha cizopasná* (*Lestris parasitica* L.), norvéžským lovcům známá pod jménem *tjufjo*, které odvozeno jest od ptákova křiku *i-o i-o* a jeho nestoudné povahy zlodějské (tjuf=zloděj). Jakmile chaluha spatří racka velkého nebo tříprstého letěti s ráčkem, rybou nebo kusem tuku, hned se pustí do něho. Obletuje nad míru rychle oběť svou sem a tam a klove ji zobákem, až napadený pták buď upustí kořisť, kterou chaluha hned zachytí a pohltí, anebo sletí na hladinu vodní, kdež jest od útoků zachráněn. Nordenskiöld, *Plavba Vegy*, přel. V. E. Mourek, I. 70—1. *Překl.*

tento živí se jedině olupováním jiných *rybáků (Sterna)*. Často jsem jej pozorovával, i jest zajímavé, že rybák obecný dobře zná jeho choutky; neboť jakmile se objeví rybák zlodějský, strhne se veliký poplach v hejně rybákův obecných, kteří sem tam létají a křičí jako zběsilí. Orel mořský bělohlavý (*Haliaëtus leucocephalus*) jest také lupičem dokonalým, o čemž svědčí následující líčení Audubonovo:

Na jaře a v létě opatřuje si *orel bělohlavý* výživu jiným spůsobem a to takovým, který nehrubě sluší ptáku, který by si ji mohl zjednati, nemíchaje se mezi druhé lupiče. Jakmile se objeví první jestřáb na pomoří Atlantském aneb okolo četných a velikých řek, orel hned se pustí za ním a jako sobecký utiskovatel obírá jej o krušné ovoce jeho práce. Sedaje na některém vysokém vrcholku a přehlížeje moře nebo některou řeku, sleduje každý pohyb poletujícího orla říčního. Když tento se zvedá z vody s rybou v pářatech, orel mořský zvedne se za ním, vzlétne nad něj a ohrožuje jej docela zřejmě; a když tento, obávaje se snad, že by jeho životu hrozilo nebezpečí, kořist upustí, v tu chvíli mořský, jako by měl vypočítané rychlé padání ryby, složí křídla, vrhne se za ní jako blesk a v okamžení ji polapí. Lup svůj odnese mlčky do lesův a nakrmí svoje vždy hladová mláďata.

Pelikán fregatka jest také zloděj ze řemesla; napadá blbouny a nutí je, nejen aby mu pustili ryby právě ulovené, ale též aby vyvrhli ty, které mají v žaludku. Toho dosahuje tím, že nebohého blbouna tluče silným svým zobákem tak dlouho, až tento vydá svůj oběd. Catesby a Dampier pozorovali a popsali tyto zvyky a podle jejich vypravování zdá se, že lupič buď provozuje loupež

ve vzduchu anebo číhá na blbouny, když se vracejí na odpočinek.

Naproti tomuto zvyku olupovati jiné ptáky, mohu uvésti z časopisu „Nature“ (July 20, 1871) příklad svědčící o tom, že pud pracovati do zásoby, jenž u hmyzův a hlodavců velmi jest rozšířen, vyskytuje se též u ptákův:

„*Datel sběrač* (*Melanerpes formicivorus*), druh v Kalifornii obecný, má zvláštní podivný zvyk ukládati si zásoby po čas nouze. Do kůry smrků a dubů vydlabává okrouhlé díry, vkládá do každé z nich po žaludu a zadělává jej tak pevně, že nelze ho vytáhnouti. Kůra smrků takto natlučených vyhlíží z blízka jakoby byla cvočky pobita“.

O tom, jak *čejka* hledá potravu, píše Jesse:

Když potřebuje čejka opatřiti si potravu, vyhledá červí hromádku a dupá vedle ní na zem. Potom čeká nějakou chvíli, až červ z díry vyleze; nebot tento vyplašen jsa otřásáním půdy, snaží se uklouznouti; v tom však důmyslný pták jej polapí a učiní svojí kořistí. Čejka navštěvuje též krtiny, kdež krtkové ryjíce vyplašují červy, jimiž se živí, a tito prchajíce vylézají na povrch a bývají od čejky chytáni.*)

Vůbec známá to věc, že v krajinách, kde jest mnoho *supů*, ptáci tito „shromažďují se, kde jsou mrtvoly,“ byť i před tím, nežli kořist pošla, ani jediného supa nebylo viděti v povětří. Častokráte byla přetřásána otázka, zdali supové bývají k mrtvolám přivedeni čichem nebo zrakem; otázka ta nyní jest rozřešena. Když byl totiž Darwin ve Valparaise, učinil následující pokus. Přivázav několik *kondorů* v dlouhé řadě a zaobaliv kus masa do papíru, chodil sem tam před celou řadou,

*) *Gleanings*, I. 71.

nose maso asi $1^1/_2{}^0$ od nich, ale oni nepozorovali ničehož. Potom hodil maso na zem asi půl sáhu od starého samce: „ten se na ně díval nějakou chvíli pozorně, ale pak si ho už nevšímal.“ I podstrčil mu maso holí až pod zobák, a teprve nyní ucítil je pták, roztrhl papír „zuřivě, a v tu chvíli všichni ptáci v dlouhé řadě začali sebou škubati a křídly mávati“. *)

Podle toho nelze pochybovati, že supové vzdálenou mrchu nenalézají čichem, a také není tajemstvím, jak ji mohou nalézti zrakem. Jestli že nad prostranstvím několika čtverečních mil vznáší se několik supů, jak činívají, u veliké výši, a jestli že jeden z nich spatří mrtvolu a začne se spouštěti k zemi, supové jemu nejbližší vidouce prvního, an se dolů spouští, následují ho jakožto vůdce, potom nejbližší v řadě následují těchto touž cestou a tak dále.

Dra. E. Darwina známá panička viděla drobného ptáčka, jenž vyskakoval na makovinu a zobákem klobal do makovice, a když mnoho semena vyklepal, sletěl na zem a sbíral je.

Přistupuje ke zvláštnímu pudu, jenž se týká sezení na vejcích a péče o mláďata, uvádím zprávu jednoho dopisovatele:

Minulé jaro měl jsem párek *kanárků* v obyčejné kleci na líhnutí (se dvěma přihrádkami pro hnízdečka na jednom konci). V patřičný čas bylo sneseno jedno vajíčko, jež jsem pozoroval skrze dvířka, k tomu účelu udělaná. Nazejtří podíval jsem se opět; posud pouze jediné vajíčko, a to trvalo čtyři nebo pět dní. Poněvadž dle toho, jak samička vypadala, bylo očekávati více vajíček, a poněvadž byla úplně zdráva, měl jsem za to,

*) *Voyage of a Naturalist*, 184.

že snad některé rozmáčkla; i vyňal jsem přihrádku a prohledal ji opatrně (ale hnízdečko jsem nerozebral), avšak nenalezl jsem žádných skořápek. Teprve začátkem následujícího téhodne chtěl jsem samičce vzíti vajíčko, právě když se chystala na ně sednouti. Byla tu dvě vajíčka! Druhého dne ráno seděla k mému překvapení na šesti vajíčkách! Bezpochyby měla čtyři vajíčka zahrabaná ve čtyřech koutech přihrádky a to tak hluboko, že jsem jich nemohl nalézti. S počátku domníval jsem se, že tak učinila pouze proto, že nechtěla, abych se na ně díval, ale přemýšleje o tom, nabyl jsem přesvědčení, že to učinila proto, aby se všecka vylíhla zároveň (jakož se potom stalo); neboť byla úplně ochočena i nechala se hladiti na hnízdě. Divocí ptáci zdá se, že nikdy neukrývají svých vajec před sezením; a pak (majíce více zábavy než ptáci v kleci) nepřicházejí se na vajíčka podívat, dokud jich nesnesli počet úplný, kdežto pták uvězněný, nemaje co by odvracelo jeho pozornost od hnízda, často sedává na něm po delší část dne.

Není mi známo, že by o znamenitém tomto průjevu rozmyslu od uvězněného ptáka byl se kdo dříve zmínil. Vidouce, jak můj dopisovatel připomíná, že to souvisí se změnou poměrů životních, způsobenou ochočením (domestikací), můžeme to pokládati za první krok u vývoji nového pudu, který, jestliže podmínky dosti dlouho trvaly, mohl vésti k důležité a trvalé změně pudu zděděného.

Mám několikero zajímavých fakt, sdělených též od dopisovatelův a vztahujících se podobně k tomu, jak u jednotlivých ptáků zděděný pud se proměňuje a přispůsobuje novému okolí. Tak praví mi J. F. Fisher, že když byl velitelem obchodní lodi ve Východní Indii, brával s sebou

vždy něco drůbeže na moře. Poněvadž kukaně byly v uzavřené prostoře, bývaly o ně mezi slepicemi spory; jedna z těchto *slepic* navykla si přenášeti podkladky, jež byl Fisher do jedné kukaně nasadil, do druhé kukaně téhož druhu nedaleko této. Dívaje se na ni skulinou ve dveřích, viděl ji, jak ovinula krk svůj okolo vejce, pozvedla je a odnesla.

„Nemohu si vysvětliti," pokračuje Fisher, „proč slepice vejce přenášela, nebo proč vyběračně jedné kukani dávala přednost před druhou; ale podle toho, s jakou zručností při tom si vedla, soudím, že tato slepice to byla, která čin ten dříve již často vykonala."

Proč slepice jedné kukani dávala přednost před druhou, vysvětluje nám druhá část listu dopisovatelova, kdež se děje mimochodem zmínka, že kukaň, do které byl dán podkladek, a z které jej slepice odnesla, stála blízko dveří, jež byly obyčejně otevřeny, a tedy byla vydána v šanc více než druhé kukaně. Než buď tomu jak buď, uvážíme-li, že mezi domácí drůbeží zvyk přenášeti vejce není obyčejným, takovéto osamělé případy jsou zajímavé, ukazujíce, jak asi pudy povstávají. Jesse uvádí zcela podobný případ („Gleanings", I. 149) s husou kapskou, která odnesla vejce z hnízda, znepokojovaného od krys, a jiný případ s divokou kachnou, jež činila totéž.

Houzeau („Journ." I. 332) vypravuje, že jeho bratr viděl vlastníma očima, jak slepice přenášela svoje kuřátka. Nalezla totiž dobré pastviště za říčkou čtyři metry širokou a přeletovala tam se svými kuřátky, berouc po jednom na záda. Tak přenášívala všecka svoje mláďata každého dne ráno a odnášela je večer nazpět do hnízda. Zvyk, přenášeti mláďata tímto spůsobem, není

u kurovitých přirozeným, pročež tento zvláštní případ možno pokládati za intelligentní přispůsobení jednotlivého ptáka.

Podobně oznamuje mi jiný dopisovatel (J. Street), že párek *kosů*, byvše vyrušováni zahradníkem, jenž se jim díval do hnízda na mladé, odnesli svoje mláďata o deset sáhů dále a uložili je na místě ukrytějším. Známo, že *koroptve* to také činí, a podle Audubona též *lelek*, je-li hnízdo jeho znepokojováno, odstraní svoje vejce jinam, samec totiž i samice odnášejí je v zobáku.*)

O případu ještě znamenitějším děje se zmínka v „Comptes rendu“ (1836), totiž o párku *slavíků*, jejichž hnízdo bylo ohroženo povodní, a oni, sameček a samička, vzavše je mezi sebe, přenesli je na místo bezpečné.

Nuže, snadno pochopíme, je-li některý pták dosti intelligentní, jako v uvedených příkladech, aby přenášel svoje mláďata buď na pastviště (jako slepice), nebo pryč z nebezpečí (jako koroptve, kosové a lelkové), že dědičností nebo přirozeným výběrem může se z původně intelligentního přispůsobení vyvinouti pud společný celému druhu. A to skutečně se událo aspoň u dvou druhů ptáků, totiž u sluky lesní a u kachny divoké: obojí tito ptáci lítají se svými mláďaty, nosíce je na zádech, na pastvu a s pastvy nazpět.

Couch podává některá zajímavá fakta, jak *labutě* a jiní vodní ptáci umějí unikati: potopíce se pod vodu, vystrčí jenom zobák ven, aby mohli dýchati. Labuť, když má mladé, ponoří hlavu celou pod vodu, aby mláďata mohla na ni vylézti, a přenáší je i přes prudké bystřiny. Týž spisovatel připomíná, že mnozí ptáci pečlivě vzdalují od

*) *Orn. Biog.*, I. 276.

svých hnizd shromáždění mláďat, aby jimi nebyli přivábeni nepřátelé; neboť kdežto ptáci, kteří se hnízdy svými netají, v té příčině jsou nedbalí, datlové a sýkorky babky odstraňují bedlivě všecky odpadky, kterých nadělali, vydlabávajíce dutiny, v nichž hnízda jsou umístěna, aby pozorovatel nebyl jimi přiveden k posvátnému místečku.*)

Podobně poznamenává Jesse:

„Trus mláďat mnohých ptáků, kteří staví svoje hnízda nedbajíce o to, aby byla ukryta, jako vlaštovek, vran a j., možná vídati každou dobou pod hnízdem a kolem něho; kdežto takoví ptáci, kteří hnízda svá pilně ukrývají, odnášejí trus svých mláďat v zobáku a upouštějí jej třicet až čtyřicet krokův od hnízda. Kdyby nebylo této opatrnosti, podle nahromadění, ba i podle barvy trusu bylo by snadno nalézti místo, kde jsou mláďata ukryta. Když pak mladí ptáci již tak jsou opeřeni, že mohou lítati, staří nemají více zapotřebí, odstraňovati trus.“

Sir H. Davy viděl v Ben Nevisu (ve Skotsku) párek *orlů,* kteří učili svá mláďata lítati; totéž mohl pozorovati každý u obyčejnějších druhů ptákův. Ale pokusy Spaldingovy dokázaly, že lítání je schopnost instinktivní: on totiž vybral mladé vlaštovky z hnízda a pustil je teprve, když byly úplně vypeřeny; vlaštovičky hned dobře lítaly, jakmile je vypustil. Mluví-li se tedy o tom, že staří ptáci „učí mladé lítati“, jest tomu

*) Mnohý z našich čtenářů zajisté sám byl toho svědkem, jak pěnice umějí šáliti člověka, když se přibližuje k jejich hnízdu, kde mají mláďata: padne ti na zem před samýma nohama, třepetajíc křídloma, jakoby byla pochroumána, a když tě od hnízda odvedla, uletí. Podobné lsti užívají koroptve a snad i jiní ptáci.

Překl.

rozuměti tak, že je povzbuzují k rozvinutí instinktivní mohutnosti, kteráž následkem tohoto povzbuzování snad rychleji a dříve se rozvíjí, než by se byla sic vyvinula.

Konečně sluší zmíniti se ještě o některých zvycích, které nelze vřaditi pod žádné zvláštní záhlaví.

Někteří drobní ptáci mají zvyk shlukovati se na ptáky masožravé, což dělají bezpochyby proto, buď aby zapudili nepřítele anebo aby vřavou varovali své přátely. Pročež možno zvyk tento pokládati za projev spojeného úsilí, které však níže objasníme lepšími doklady. Viděl jsem hejno *rybáků obecných*, jež se shluklo na rybáka zlodějského, z čehož patrno, že spojené toto jednání mohlo čeliti rovněž tak proti loupeži, jako proti vraždě. Couch viděl prý kosy shluklé okolo kočky, kteráž byla ukryta ve křoví; zde patrně bylo účelem spíše vystříhati přátely než zahnati nepřítele.

Já jsem pozoroval u *mořských racků* v zoologické zahradě jakousi vyzývavost, kteráž záležela v tom, že zdvihli větvičku nebo dřívko a hodili ji před ptáka, kterého chtěli vyzvati, jako kdysi za starodávna rytíři házeli rukavičku. Jednání toto pozoroval jsem několikráte u sivých a černohřbetých racků záhy z jara, i možná, že to má vzdálené jakési spojení s pudem stavěti hnízdo.

Hnízdění.

Buřnáci a *papuchalky* dělají si hnízda v děrách, jež si vyhrabávají do země. O veliké sírové hoře v Guadeloupě praví Wasser, že „jest celá provrtána jako králičí obora děrami, jež buřnáci vyhrabali“. Co se týče papuchalky (*mormon*, angl.

puffin), jest to sameček, co vyhrabává hnízdo. Převaliv se na záda v průkopu, jejž byl udělal, prodlabává se v něm svým širokým zobákem dále a dále a vyhazuje hlínu nohama, opatřenýma blankami. Díra, když jest hotová, má několikero zatáček a záhybů a bývá zhloubí asi 10 stop. Může-li dostati noru králičí, papuchalka uspoří si hrabání a ulebedí se v ní. Rybářík, břehule a vlha též dělají hnízda v děrách.

Některé *alky* kladou své jediné vajíčko na holou skálu, *kulík* a *lelek* snášejí je na holou zem a vracejí se rok co rok na totéž místo. *Pštrosové* vyhrabávají dolíky do písku, natrousí do nich vajec a přikryjou lehkou vrstvou písku; ve dne je zahřívá slunéčko, v noci samec. Někdy snese několik samic vejce svá do hnízda společného, a pak sedávají na nich střídavě. Podobně *rackové*, *jespáci* a j. snášejí vejce do mělkých jamek na zemi. *Rybářík* neboli *lednáček* vystýlá hnízdo nestrávenými rybími kůstkami, jež byl ze žaludku vyvrhnul, a někteří *rorejsové* (zvláště *salangany*) vyměšují ze svých slinových žlaz lepkavou tekutinu, kteráž na vzduchu rychle usychá, podobna jsouc vyzině a takto poskytujíc „jedlá hnízda vlaštovčí“, kteráž jsou lahůdkou čínským labužníkům.

Vlaštovka domácí dělá si hnízdo z hlíny, již přilepuje ke zdi, a činí je pevnějším, zadělávajíc do ní kousky slámy, tříštičky a p. Stavbu její líčí Gilbert White:

Aby dílo toto, dokud jest čerstvé a vlhké, nesřítilo se vlastní svou tíží, opatrná stavitelka má dosti prozřetelnosti a trpělivosti, že se stavbou příliš nespěchá, nýbrž stavějíc pouze ráno, ostatek dne pak věnujíc shánění potravy a zábavě, nechává mu dosti času, aby uschlo a stuhlo. Asi na

půl palce zdá se býti dostatečnou vrstvou na den. Tak pečliví dělníci, když stavějí hliněné zdi (naučivše se tomu snad od těchto ptáčků), vyženou jen mírnou vrstvu najednou a potom ustanou, aby dílo nedostalo převahu a nesbořilo se vlastní tíhou. Touto methodou bývá za deset nebo dvanáct dní polokulaté hnízdo hotovo, s malým otvorem nahoře, pevné, silné a teploučké a dokonale příhodné k účelu, ke kterému bylo určeno.

Jiní ptáci hnízdí se ve dřevě. Sýkorka a datel vydlabují díru do stromu a pečlivě odnášejí třískty, aby nezůstalo známky, kde se hnízdo nalézá. Wilson praví, že datel americký dělává díru pět stop hlubokou a točitou, aby do ní nevnikaly vítr a déšť.

Zvláštní zmínky zasluhují *snovači* (*Ploceus textor* a *krejčíci* (*Prinia, Orthotomus* a *Sylvia*). Snovač proplétá hebká stebélka traviny tak, že povstává dosti husté tkanivo k ochraně mláďat. Krejčíci sešívají kraje listů a dělají si takto hnízdo, berouce k tomu účelu niti a bavlnu, kde ji naleznou, nebo přirozená vlákna rostlinná, když nemohou nalézti umělých. Plukovník Sykes prý shledal, že nitky, jimiž listy byly sešity, měly na konečkách uzlíky. *)

Forbes viděl krejčíka ve Východní Indii dělati hnízdo a pozoroval, že si vyhledal rostlinu s velikým lupením, sbíral bavlnu, z níž pomocí zobáku a drápků pravidelně upřádal nitky a potom sešíval listí, při čemž zobák byl mu za jehlu, či spíše za šídlo.

Indický pták „*baja*“ (*Ploceus baya?*) „zavěšuje visuté svoje obydlí na vyčnívající větev a oplétá je travou tak, že se podobá lahvi s pro-

*) *Catalogue of Birds*, 16.

dlouženým hrdlem, obráceným otvorem dolů, aby do něho nemohli nepřátelé, hadi a jiní plazové".

Sir E. Tennent, z něhož tato zpráva jest vyňata, dokládá:

„Domorodci ujišťují, že sameček přináší do hnízda světlušky a že je přilepuje na okraj měkkou hlinou. Pan Layard pravil mi, že sice nikdy se mu nepodařilo nalézti světlušku, ale že hnízdo samečkovo (neboť samička sedí na vejcích v jiném hnízdě) vždycky mívá na každé straně bidélka po kousku hlíny."

Dr. Buchanan potvrzuje vypravování domorodcův a praví:

„V noci bývá každé z těchto obydlí osvětleno světluškou, přilepenou nahoře kouskem hlíny. Hnízdo mívá dvé oddělení; někdy bývají tu tři nebo čtyři světlušky, a jejich světélko v malých kobkách oslňuje oči netopýrů, kteří často usmrcují mláďata těchto ptáků."

Znamenitý jest australský pták *talegalla* (*Talegalla Lathami*), zvící krocana, jenž nesedá sám na vejcích, nýbrž je ukládá do kopcovitých hnizd, jež si dělá z listí, trávy a písku, kousků dříví a jiných látek rostlinných. V hnízdech těchto, v nichž bývá 28 až 30° R. teploty, líhnou se mláďata teplem, jež se vyvinuje z látek hnijících. Dělajíce hnízdo, ptáci shrabují chrastí a j. s veliké prostory na malé místečko a nahromadí pravidelný kopec, jenž má nahoře malou jamku, a do té nanesou později osm až deset vajec, kladouce je do zvláštních důlků tak, aby tupým koncem obrácena byla nahoru. Znamenité při tom jest, že vejce bývají srovnána souměrně a do kola a že ptáci, jakmile začnou snášeti, umějí nalézti prázdná místa v hnízdě, aniž při tom druhá vejce pošinou. Samci hlídají hnízda i vejce velmi bedlivě, při-

krývajíce je listím nebo je docela odkrývajíce, podle toho, jaké jest kdy počasí. Mláďata líhnou se již opeřená a hledají si hned potravu bez přispění matčina.*)

Někteří ptáci, zejmena *střízlíček*, mají zvyk dělati si hnízdo přebytečné, t. j. když byli ukončili hnízdo jedno, začnou dělati druhé, jež bývá hotovo dříve, než jsou vajíčka snesena. Prvního hnízda neužívají a jen málokdy dávají mu přednost před druhým.

Abych ukázal, jakých výstředností se ptáci někdy dopouštějí, volíce místo pro svá hnízda, a jak vytrvale někteří se vracejí co rok na totéž místo, uvádím případ, jejž uveřejnil Bingley, o párku *vlaštovek*, které si udělaly hnízdo na křídlech a na těle mrtvé sovy, jež visela v kůlně na hambalcích a to tak volně, že se houpala každým větru vanutím. Sova i s hnízdem byla přenesena do musea Sira Asthona Levera, jenž na její místo na hambalky dal pověsiti mušli. Příštího roku vlaštovky se vrátily a uhnízdily se v dutině mušle.

Thompson píše ve svém díle „Passions of Animals", str. 205:

Družný *dlask africký* je z těch ptáků, kteří žijíce ve společnostech, budují sobě jedno společné hnízdo pro celou obec. L. Valliantova zpráva byla potvrzena od jiných cestovatelův. On vypravuje: „Zpozoroval jsem na cestě strom s ohromným hnízdem těchto ptáků, jež jsem nazval *republikány*; a jakmile jsem přišel do svého ležení,

*) R. Oberländer, *Australien*, 2. Aufl. 300—1. Podobným způsobem jiný pták australský, *Megapodius tumulus*, dělá si hnízdo až 5 metrů vysoké a mající $6^1/_2$ m. v průměru. *Překl.*

ihned jsem vyslal několik lidí s vozem, aby mi hnízdo přivezli, bych je mohl rozebrati a prohlídnouti. Když je přivezli, rozsekal jsem je sekyrou na kusy a viděl, že hlavní část stavby skládala se z hromady Boshmanské trávy, beze všeho příměsku, ale tak hustě a pevně dohromady smačkané, že jí déšť neproniknul. Toto jest začátek stavby, a každý pták zbuduje si svoje hnízdo pod touto střechou. Ale hnízda bývají udělána pouze pod přístřeškem, hořejší povrch zůstává prázdným, ač nikoliv nepotřebným; neboť maje vyčnívající kraj a jsa trochu nachýlen, odvádí vodu a chrání každé obydlíčko od deště. Pomyslete si velikou nepravidelnou svislou střechu, jejíž přístřešek celý jest pokryt hnízdy, skupenými jedno vedle druhého, a máte jakési ponětí o zvláštních těchto budovách. Každé hnízdečko má tři nebo čtyři palce průměru, což ptáčeti úplně dostačuje; jsouce však vedle sebe tak hustě, že jedno druhého se dotýká, vypadají, jakoby byla pouze jedinou budovou a rozeznávají se od sebe toliko malým zevnitřním otvorem, kterým se vlézá do hnízda; ba i tento bývá někdy třem rozličným hnízdečkům společný, z nichž jedno jest dole a druhá dvě po stranách. Veliké toto hnízdo, jež bylo z nejznačnějších, co jsem jich kdy viděl, obsahovalo 320 obydlených komůrek, což by činilo, počítajíc na každou komůrku po samečku a samičce, 640 ptáků; ale poněvadž tito ptáci žijí v mnohoženství, takové počítání nebylo by správné.“

Waterson vypravuje, že *labuť* domácí hnízdí se obzvláštním způsobem. V tu dobu, kdy snáší první vejce, jest hnízdo, jež si byla přichystala, velmi malé; ale čím více vajec snáší, tím více přibývá hnízdu výšky a šířky. Všeliké hebké látky, jako stebélka, trávy a sítiny plovoucí mimo

ni, chytá labuť a přidává si na hnízdo. Toto hromadění děje se po celou dobu, co sedí na vejcích, nechť jest povětrnost suchá nebo vlhká, stálá nebo nestálá. Určitý případ uvádí Couch:

Labuť tato byla osmnácti- neb devatenáctiletá, vyvedla mnoho pokolení a byla vysoce vážena od sousedův. Bude tomu osm nebo devět měsícův, co seděla na čtyřech nebo pěti vejcích a velmi pilně sbírala stébla, proutky a j. na hnízdo. Dali jí hromadu slámy, kterouž ona povýšila hnízdo své i vejce o $2^1/_2$ stopy; téže noci strhl se hrozný liják, jenž všecko zaplavil a mnoho škod nadělal. Labuti však neublížil; její vejce zůstala nad vodou.

Počátkem r. 1835 uhnízdil se párek *vodních slípek* na kraji rozsáhlé nádržky v Bell's Hillu, do níž přitéká voda obyčejně z horského pramene, ale může se také napustiti z jiné veliké nádržky. To se stalo, když splepice seděla na vejcích; a ježto hnízdo bylo uděláno za nízké vody, voda vystoupivši náhlým vypuštěním hořejší nádržky o několik palcův, ohrožovala hnízdo i vejce záhubou. I zdá se, že slípka pozorovala toto nebezpečí a jala se proti němu konati přípravy; neboť když zahradník, na jehož pravdomluvnost mohu spolehnouti, vida náhlé stoupání vody, šel se na hnízdo podívat, očekávaje, že bude zaplaveno a vejce zmařena neb aspoň od slípky opuštěna, zpozoroval z daleka, že oba ptáci se činili u kraje, kde bylo hnízdo; a když byl dosti blízko, viděl je, ani co nejchvatněji snášeli na hnízdo, aby je povznesli nad vodu, a že vejce byla nějakým spůsobem z hnízda odstraněna a uložena na trávě asi na stopu nebo více od kraje vody. Dával nějakou chvíli pozor a viděl, jak hnízdo rychle roste do výšky. Ale bohužel musím

dodati, že nečekal dosti dlouho, obávaje se, aby jich nevyplašil, a že neviděl, jak vejce dostali zase do hnízda, což se stalo bezpochyby hned potom; neboť vrátiv se asi za půl hodinky, nalezl slepici klidně sedící na hnízdě povýšeném. Za několik dní vylíhla se mláďata a jak bývá, opustivše brzo hnízdo, pustila se na vodu se svými rodiči.*)

Velmi zajímavý a zvláštní zvyk nalézáme u ptáků z čeledi *zoborožců*, u nichž bývá samička i s hnízdem v dutině stromové zazděna a jen malý otvor ponechán, kterým jí sameček podává potravu. Dutina stromová jest tedy samičce pravým vězením, v němž jest jí prodlévati potud, pokud mláďata se nevylíhnou nebo nevyvedou. Zatím samička pelichá, alespoň pozbývá svého peří úplně, tak že jest na čas letu neschopna. Ale sameček stará se neunavně o výživu ženy a dětí a musí se při tom tolik namáhati, že stále hubne, až na konec hnízdění bývá jen „kost a kůže“. Horne, jenž měl velmi příznivou příležitost pozorovati ptáky dělající hnízdo, vypravuje o *dvojzoborožci* neboli *homraiovi (Buceros bicornis)*, žijícím v lesích indických, takto:

„V dubnu r. 1868 dověděl jsem se o dvou hnízdech, jež obě uložena byla v dutých stromech bavlníkových, když byli ptáci před tím zobáky vybrali měl a dutinu jak náleží rozšířili. Po obakráte dostal jsem tři vejce, a na obou místech zdálo se, že otvor uzavřen jest kravským hnojem nebo hmotou jemu podobnou. Ale pro značnou výšku nemohl jsem se o tom přesvědčiti zevrubně, a ježto mi bylo pokaždé uraziti šest až osm anglických mil, nemohl jsem pozorovati, jak se věc

*) Couch, *Illustrations of Instinct*, 225.

má. Ptáku, jejž jsem dal vybrati z hnízda, vypadalo mnoho per, která jsou již sama sebou dosti volna, tak že byl v stavu přesmutném. Šťastnějším než dosud byl jsem na konec měsíce května. Na místě otevřeném velmi blízko mé verandy hrdě vypínal se, obklopen jsa stromy jinými strom sisuový, který měl dutinu v prvním rozvětvení, o niž papouškové a mandelíci dlouhé vedli spory. I bylo často mým přáním, aby dvojzoborožci obrali si tuto dutinu za hnízdo, a byl jsem proto potěšen nad míru, shledav, že po dlouhé úradě a po opětovaném ohledání, po nekonečném křiku mandelíkův a skřehotu papouškův párek oněch ptáků 28. dubna konečně měl se k tomu, aby zmocnil se této dutiny. Byla pak asi 30 cm. hluboká a uvnitř dosti prostranná. Dne 29. dubna samička vniknuvši do vnitř, neobjevila se již před otvorem. Měla tam právě tolik místa, co by ukryla také svou hlavu, chtíc býti schována nebo chtíc trus vynésti z dola nahoru. Dutina tato byla asi 3 metry od země a zrovna proti mé verandě, tak že jsem mohl zcela dobře pozorovati dalekohledem všecko, co se tam dálo. Když samička usadila se uvnitř, sameček krmil ji velmi starostlivě, přinášeje jí obyčejně malé plody smokvoně posvátné. Dne 30. dubna samička počala horlivě zazdívati otvor, užívajíc k tomu hlavně vlastního trusu, jejž vynášela ode dna dutiny a tu v pravo, tu v levo jej přilepovala, pracujíc plochou stranou zobáku svého jako lžicí zednickou. Nevídal jsem nikdy, aby byl sameček dělal něco jiného než že nosil potravu, také jsem nenalezl nikdy vyhozených plodů pod stromem a vždy jen velmi málo trusu, který samička, jak se zdá, sama vyhazovala, zalepivši otvor. Sameček objevoval se blíže hnízda, přiletoval k dutině a zachycuje se

drápy za kůru, klepával zobákem na samičku. Uslyševši znamení toto, samička se objevila a přijala podaný plod, načež sameček zase odletěl. Otvor, jenž byl s počátku 15 cm. vysoký a 3—4 cm. široký, posléze tak byl zúžen, že na nejširším místě bylo lze prostrčiti jen malík. Připomenouti však sluší, že pták otevíraje zobák, mohl jej otevříti ještě na 8—10 cm., poněvadž otvor byl štěrbinovitý. Zazdění díry zvenčí trvalo dva nebo tři dni. Od té doby samička vyhazovala trus, jehož užívala až dosud, zazdívajíc otvor. Třetí zoborožec, jenž zdržoval se v okolí, pozorně díval se na všechno, sváře se tu a tam s vyvoleným samečkem, ale pokrmu samičce nepřinášel nikdy. Dne 7. května, domnívaje se, že jsem dopřál samičce dosti času, aby vejce snesla, vylezl jsem po žebříku na strom, otevřel hnízdo a vytáhl ovšem s nějakou obtíží samičku, která byla ve velmi dobrém stavu, z díry, abych vybral vejce, jež jsem chtěl míti. S počátku nemohla ani létati, po delší však době nabyla k tomu potřebné síly. Tuzemci, kteří znají zvyky ptáků těchto velmi dobře, vyprávěli mně, že samička prolamuje stěnu svého obydlí, jakmile vylíhlá mláďata žádají potravy, a zpráva tato jest asi pravdiva.“ *)

Ve svém díle o „přirozeném výběru“ podává Wallace také „filosofii ptačích hnizd“, snaže se dokázati, že ptáci nedělají si hnízda podle dědičného pudu, nýbrž že mladí ptáci pozorují stavbu hnizd, ve kterých se byli vylíhli, a když jim nastane potřeba, aby si hnízdo sami stavěli, nápodobují prý schválně vzory svých rodičů. Theorie

*) Brehm, *Život zvířat*, překládá Fr. Nekut, II. 300—301. *Překl.*

tato není správna jednak proto, že zvyk trvající po několikero pokolení stává se obyčejně pudem, jednak proto, že by potom musila se jeviti v podobě hnizd u téhož druhu veliká rozmanitost a mnohé odchylky. Dále tvrdí týž učenec, že mezi podobou hnízda a barvou samiček bývá vůbec jakýsi vztah, že totiž z pravidla (z něhož ovšem bývají časté výjimky) samičky temnobarevné sedávají na hnízdech otevřených, kdežto ty, které mají nápadné barvy, sedávají ve hnízdech překlenutých. Ale Darwin, prozkoumav tuto věc zevrubně, dokazuje jasně, že není tomu tak, jak tvrdí Wallace, že by zbarvení samičky přirozeným výběrem určováno bylo podle formy hnízda, nýbrž naopak že forma hnízda byla určena zbarvením samičky.*)

Ještě o jedné zajímavé okolnosti při hnízdění sluší se zmíniti. Pud hnízdicí totiž, ačkoli není tak proměnlivý, jak by theorie Wallaceova toho vyžadovala, přece podléhá změnám rozmanitým. O sokolu, jenž obyčejně se hnízdí na skalisku, známo, že snesl vejce na zem ve slatině; orel skalní hnízdívá se někdy na stromech nebo na zemi, a volavka buď na stromech, nebo na skalách anebo na močále. Audubon ve svém díle „Ornithological Biography“ uvádí hojné toho doklady, jakých místních změn doznávají hnízda téhož druhu v jižních a severních Spojených Obcích, a Wallace dobře poznamenává:

„Bylo podáno již mnoho dokladův, že ptáci přispůsobují hnízda svá k okolí, ve kterém je umisťují; z toho, kterak vlaštovky, střízlíci a jiní ptáci volívají pro svá hnízda podkroví, komíny a jiné stavby, patrno, že jsou vždy hotovi těžiti ze

*) *Descent of Man*, 452 *et seq.*

změněných poměrů. Jest tedy pravdě podobno, že stálá změna podnebí mnohé ptáky přiměla, aby změnili podobu nebo látku svých příbytkův dle toho, čím by lépe byla chráněna jejich mláďata.“ *)

V Americe udála se s obyčeji *vlaštovky* domácí v této příčině změna za poslední tři století.

S tím těsně souvisí jiné faktum, totiž to, že u některých druhů, kteří byli dobu dostatečně dlouhou pozorováni, jeví se neustálé zdokonalování hnizd. C. G. Leroy, jenž asi před sto lety byl polesným ve Versaillech a tedy měl hojnou příležitost zkoumati obyčeje zvířat, sepsal pojednání o „Intelligenci a zdokonalitelnosti zvířat s filosofického hlediska“, v kterémžto spise předešel amerického badatele Wilsona poznamenav, že hnízda mladých ptáků zřejmě bývají chatrnější než hnízda starých. Majíce tu nezávislá svědectví dvou dobrých pozorovatelův o věci, která sama sebou jest pravděpodobna, můžeme, trvám, souditi, že pud hnízdicí může býti doplňován, aspoň u některých ptáků, zkušeností a intelligencí jednotlivcovou. Také Pouchet shledal prý, že za jeho živobytí hnízda vlaštovčí v Rouenu znamenitě se zdokonalila; a to srovnává se s myšlénkou Leroyovou, kdyby prý naše pozorování obsahovalo dobu dostatečně dlouhou a jaksi dostatečně uzavřenou, že bychom shledali, že to má na zděděný pud jakýsi vliv, když jednotlivci několika pokolení po sobě jdoucích v intelligenci své neustále se zdokonalovali.

Leroy praví též, že u vlaštovek, které se vylíhly příliš pozdě, aby se stěhovaly se staršími ptáky, pud stěhovací není dosti nutkavým, by je

*) *Natural Selection*, 232—3.

přiměl, aby se vydaly samy na cestu. „Ony hynou, stávající se obětí své nevědomosti a podle pozdního svého narození nejsouce s to, aby následovaly svých rodičův.“

Kukačka.

Nejpodivnějším snad ze zvláštních pudů ptačích jest kukaččin pud snášeti vejce do cizích hnizd. Poněvadž věc ta z některých příčin jest důležita, promluvím o ní obšírněji.

Především sluší připomenouti, že nevšichni druhové této čeledi mají cizopasný tento zvyk — americká kukačka na př. dělá si hnízdo a sedá na vejcích jako jiní ptáci. Australský však druh počíná si zrovna tak, jako evropský. Obyčej kukačky evropské pozoroval nejdříve proslulý Jenner, jenž uveřejnil svoji zprávu ve „Philosophical Transactions“.*) Z této zprávy jest následující výňatek:

„Kukačka vybírá si v hnízdech rozmanitých drobných ptáčků. Já vím, že svěřila svoje vejce pěnici, konipáskovi, lindušce, strnadovi, konopce. Mezi těmito volívá obyčejně tři první, ale nejraději pěnici; pročež, abych se vyhnul nedorozumění, v následující zprávě toliko pěnici budu pokládati za pěstounku kukaččinu, kromě případů, které budou zvláště vytčeny.

„Když byla pěnice vyseděla mladou kukačku a několik svých mláďat,**) bývají vlastní její mláďata a její vejce, z kterých se mláďata nevylíhla, brzo z hnízda vyhozena, a mladá kukačka stává se paní hnízda a jediným předmětem budoucí

*) *Phil. Trans.*, LXXVIII. 221 *et seq.*
**) Obyčejně vylíhne se nejdříve mladá kukačka.

péče. Mladí ptáci nebývají před tím usmrceni, ani vejce zničena, nýbrž hynou buď zachyceni na křoví, v kterém jest hnízdo, anebo na zemi pod ním.

„Dne 18. června 1787 prohlížel jsem hnízdo pěnice, v němž bylo tehdáž jedno vajíčko kukaččí a tři pěničí. Následujícího dne dívaje se do hnízda, shledal jsem, že se mláďata vylíhla, ale že v hnízdě byla mladá kukačka a pouze jediná pěnička. Hnízdo nalézalo se tak blízko živého plotu, že jsem mohl zřetelně viděti, co se v něm dálo; a tu byl jsem překvapen, vida mladou kukačku, ač teprve nedávno se vylíhla, jak mladou pěnici vyhazovala z hnízda.

„Způsob, jakým to činila, byl velmi podivný. Malý ten tvor snažil se pomocí svého trupu a křídel dostati ptáče na záda, potom zdvihnuv lokte upravil mu sedátko, vylezl s ním pozpátku na pokraj hnízda a na chvilku se zastaviv, shodil je dolů náhlým strknutím. V této situaci zůstal nějakou chvíli, makaje kolem sebe konečky křídel, jakoby se chtěl přesvědčiti, zdali se to dobře povedlo, načež sklesl opět do hnízda. Vídal jsem častěji, jak konečky svých křidélek zkoumal vajíčko a hnízdoše, než se dal do práce, a zdá se, že citlivost těchto údů byla mu dostatečnou náhradou za zrak, jehož posud postrádal. I vložil jsem později do hnízda vajíčko, a to bylo způsobem podobným dopraveno na kraj hnízda a vyhozeno. Pokusy tyto opakoval jsem několikráte v rozličných hnízdech, a pokaždé jsem shledal, že mladé žežulátko vedlo si týmž způsobem. Někdy vylézajíc na hnízdo, upustí svoje břímě a bývá takto spleteno ve svém počínání; ale po krátké přestávce dá se opět do díla a nepopustí, dokud ho nevykonalo. Znamenitá podívaná bývá na mla-

dou kukačku, která jest teprve dva nebo tři dni na světě, jak se náramně namáhá, když byl dán do hnízda pták, kterého neuzvedne. Tehdy jest samý nepokoj a samé nepohodlí. Avšak náklonnosti vyhazovati své společníky ubývá od té doby, když jsou jí dva nebo tři dni, a když jest jí asi dvanáct dní, přestává docela. Ba někdy náklonnost tato přestává ještě dříve; neboť vídal jsem často mladou kukačku, která se byla vylíhla před devíti nebo desíti dny, ana odstraňovala hnízdoše, který byl do hnízda uložen zároveň s ní, kdežto vejce, které bylo tam vloženo v tutéž dobu, nechala s pokojem. Zvláštní její podoba dobře se hodí k těmto účelům; neboť čeho u jiných nedávno vylíhlých ptáčat nebývá, hřbet její od lopatek dolů jest velmi široký, uprostřed značně prohnutý. Tento prohyb zdá se, jakoby byl od přírody schválně utvořen, aby do něho zalehlo vajíčko nebo mládě pěničí, když je kukačka vystrnaďuje z hnízda. Když jest jí asi dvanácte dní, výduť tato bývá vyplněna, a tehdy její hřbet má podobu hnízdošů vůbec . . .

„Ježto mladá kukačka od přírody zdá se býti k tomu určena, aby mladé pěničky vyhazovala z hnízda, z toho lze si vysvětliti, proč kukačka matka zanáší svoje vajíčka do hnizd malých ptáčků, takových, jako jsem svrchu naznačil. Kdyby je podkládala do hnízda ptáka, který mívá veliká vejce a tedy veliká mláďata, narazila by mladá kukačka, chtějíc sama opanovati hnízdo, na překážky nepřekonatelné, neboť síla její by nevystačila, aby velikého hnízdoše vyhodila. (Znám jeden příklad, že pěnice seděla na jednom vajíčku kukaččím a jednom svém. Její mládě vylíhlo se o pět dní dříve než kukaččino a předstihlo mladou kukačku vzrostem tak, že je mohla vyzved-

nouti z hnízda teprve, když jí byly dva dni a když značně sesílila. Vejce kukaččino bylo podloženo bezpochyby, když pěnice už několik dní seděla; a i v tomto případě způsobilo výtržnost svrchu naznačenou, ježto všecka vejce pěniččina byla zmařena kromě jednoho.)

„Dne 27. června 1787. Dvě kukačky a jedna pěnice vylíhly se v témž hnízdě dnes ráno; jedno vajíčko pěniččino zůstalo nevysezené. O několik hodin později nastal mezi kukačkami zápas o hnízdo, jenž trval bez rozhodnutí až do odpoledne; konečně kukačka, kteráž byla o něco větší, vyhodila druhou, zároveň s pěnicí a nevysezeným vajíčkem. Zápas tento byl velmi znamenitý. Soupeřové vítězili střídavě, jeden vynesl druhého několikráte až k samému okraji hnízda a sklesl nazpět pod tíží svého břemena; až konečně po mnohém namáhání nejsilnější dostal vrch a byl potom od pěnice vyživován.

„Jaké asi příčině připíšeme tyto zvláštnosti kukaččiny? Bezpochyby té, že kukačka jen krátkou dobu přebývá v krajině, v níž má rozmnožovati svůj rod. Kukačka přilétá sem v polovici dubna, obyčejně dne 17. Vajíčka snáší několik neděl po svém příchodu, zřídka před polovicí května. Čtrnáct dní k tomu potřebí, aby z vajíček se vylíhla mláďata, jež zůstávají tři neděle v hnízdě, než mohou lítati, a pěstounové živí je potom ještě déle než pět neděl; tak že, kdyby kukačka měla býti hotova s vejcem o mnoho dříve nežli v době vytčené, ani jediný hnízdoš, byť byl sebe rannější, nebyl by s to, aby sám sebe uživil, dříve než by matka pudem byla vedena vyhledávati nové sídlo a takto přinucena opustiti svoje mládě; neboť staré kukačky odletují od nás nejpozději v prvním témdni měsíce července.

Kdyby příroda byla dovolila kukačce zůstávati zde tak dlouho jako někteří jiní stěhovaví ptáci, kteří vyvádějí jenom jedny mladé (jako rorejs nebo slavík na př.), a kdyby jí byla dovolila mívati tolik mláďat najednou, kolik jich pták vůbec uživiti může, nebylo by bývalo příčiny, aby takto sobě počínala; ale posýlajíc kukačku od hnízda k hnízdu, vydává ji v takové postavení, v jakém bývá pták, kterému vybíráme z hnízda každého dne jedno vajíčko, v kterémžto případě přestává chuť seděti na vejcích."

Toto líčení Jennerovo potvrzuje v časopise „Nature" (V. 383 a IX. 123) spisovatel, jímž se dokládá i Darwin v posledním vydání svého spisu „O původu druhů" jakožto pozorovatelem, kterého Gould považuje za spolehlivého. Pokud tedy jejich pozorování se shodují, nebudu ho citovati; ale následující dodatek stojí za to, aby byl uveden:

„Nejvíce však mne překvapilo toto: kukačka byla docela holá, nebylo na ní ani pírka, ba ani známky budoucího pírka; oči měla posud zavřené a její krček zdál se býti příliš slabým, aby unesl tíži hlavy. Písklata (v jejichž hnízdě mladá kukačka se přiživovala) měla na křídlech a na zádech ospence dosti vyvinuté a jasná očka částečně otevřená; ale zdálo se, že se nemohou ubrániti kukačce, kteráž byla proti nim mnohem méně vyvinuta. Avšak nohy kukaččiny zdály se býti velmi svalnatými, a ona makala kolem sebe křídloma, jež byla naprosto neopeřena, jako rukama . . . Nejpodivnější při tom bylo, jak to malé slepé netvůrče zúmyslně se činilo k otevřené straně hnízda, kudy mohlo shoditi své břímě se břehu. (Poslední tato poznámka vztahuje se k položení hnízda pod keřem na příkrém břehu, kde nebylo jinak možná zbaviti se mladých ptáčků, leda když

by se vyhodili přes tu stranu hnízda, která byla vzdálena od podpory na břehu). Ježto mladá kukačka byla slepá, přesvědčila se hmatem ze vnitřku, že ta strana hnízda nebyla podepřena.“

O této věci učinil Darwin ve svém díle „O původu druhů“ některé zajímavé poznámky. Předně dověděl se od dra Merrella, že kukačka americká, ačkoli z pravidla sedává sama na svých vejcích jako jiní ptáci, někdy přece snáší vejce do cizích hnízd.

Nyní dejme tomu, že prarodičové naší evropské kukačky měli týž zvyk, jako má kukačka americká, a že někdy zanášeli vejce svá do hnízd jiných ptáků. Jestliže starý pták z tohoto příležitostného zvyku měl ten prospěch, že se mohl dříve stěhovati, nebo v jakékoli jiné příčině; anebo jestli že mláďata stala se silnějšími, jsouce lépe živena od cizích pěstounův než od vlastní matky, kteráž by zajisté byla přetížena, majíc vejce a mláďata v tutéž dobu;*) tehdy staří ptáci anebo mláďata měli by z toho nějakou výhodu.**)

Pud tento jest asi velmi starý, neboť jsou dvě veliké změny ve složení těla kukaččina, jež patrně se shodují s tímto pudem. O tom již jsme se zmínili, jakou podobu má hřbet mladé kukačky; neméně pozoruhodné jest, jak malinké bývá va-

*) Naráží se tím na skutek, že kukačka snáší vejce v mezerách po dvou nebo třech dnech, a kdyby na nich seděla matka, že by se líhly v nestejných dobách, jakož skutečně se děje u kukačky americké, v jejímž hnízdě bývají vejce i mláďata zároveň.

**) Sluší připomenouti, že také jiní ptáci zanášejí někdy vejce do cizích hnízd. Prof. A. Newton píše ve svém znamenitém článku o ptácích v „Encycl. Brit.“: „Jisto jest, že někteří ptáci buď omylem nebo z hlouposti nezřídka snášejí svoje vejce do cizích hnízd. Zná-

jíčko, z kterého mladá kukačka se líhne. Neboť vajíčko kukaččino není o nic větší než vajíčko skřivánčí, ačkoliv dorostlá kukačka jest čtyřikrát větší než dorostlý skřivánek. A „že maličké vajíčko jest skutečný případ přispůsobení (aby byl oklamán ptáček, do jehož hnízda bylo uloženo), můžeme souditi z toho, že nepříživná kukačka americká snáší vejce dokonalé velikosti.“ Než ačkoliv pud jmenovaný jest prastarý, byly tytýž pozorovány případy, že se kukačka vracela k pudu svých předků a stavěla si hnízdo, neboť podle Adolfa Müllera „kukačka snáší někdy svoje vejce na holou zem, sedá na nich a krmí svoje mláďata.“

V časopíse „Nature“ (18. list. 1869) uveřejnil prof. A. Newton článek o jedné poněkud temné stránce, spojené s pudem kukaččiným. Dr. Baldamus totiž porovnav šestnáctero vajec kukaččích, vybraných z hnizd rozličných ptáků, shledal prý, „že vejce kukaččino bývá přibližně zbarveno a vyznačeno tak, jako vajíčka toho ptáka, v jehož hnízdě bylo nalezeno“, za tím patrně účelem, aby pěstounové byli oklamáni. I naskytuje se otázka, kterak si to vysvětliti? Nelzeť sobě pomysliti, že by kukačka byla s to, aby vědomě barvila svoje vajíčko v té době, kdy se vytvořuje, za tím účelem, aby nápodobila vajíčka, mezi která hodlá

---

moť mnohým, že vejce bažantí a koroptví zhusta se nacházejí v témž hnízdě; a pisatel ví, že vejce rackův nalezena byla v hnízdech kajčích a naopak; že rehek domácí a pestrý lejsek snášejí vajíčka do téže příhodné díry; že sova a kachna hledají útočiště v témž doupěti, které nastrojil lesník ku svému prospěchu; a že špaček, jenž neustále vypichuje žlunu, někdy shledává, že oprávněný dědic příbytku musí býti vyživován od vetřelého držitele.

svoje snésti; ani nemůžeme za to míti, že snesši jedno vejce a pozorujíc jeho zbarvení, odnášela je do hnízda takového ptáka, jehož vajíčkům nejvíce jest podobno.

Prof. Newton vyslovil domněnku, která však nezdá se býti dostatečným vysvětlením. On totiž praví:

„Pouze jediný výklad tohoto počínání možno, trvám, podati. Kdokoliv dosti pozorně studoval zvyky ptáků, tomu bude známo, že některé z těchto zvyků snadno stávají se dědičnými. Není to, tuším, násilná hypothese míti za velmi pravděpodobné, že každá kukačka snáší svoje vejce nejobyčejněji do hnízda téhož ptáčka a že zvyk tento přechází na její potomstvo. Z toho již zřejmo, že potřebí toliko případ tento uvažovati podle zásady „přirozeného výběru“ nebo podle té zásady, že „nejschopnější přetrvá“, a je-li můj argument rozumný, nic není tak pravděpodobného, jako že času prodlením zásada tato mívá ten účinek, o kterém mluvíme, jelikož těmi vajíčky, která nejlépe nápodobují vajíčka zvláštních pěstounů, bývají tito nejspíše podvedeni, a vajíčka nejspíše vysezena.“

Nuže, i kdyby bylo pravdivé předpokládání této hypothese, že jednotlivé kukačky rády si vybírají určité druhy ptáků, kterým podnášejí svoje vejce, a že některé z těchto druhů bývá potřebí oklamati nápodobným zbarvením vajíčka, aby ho nevyhodili z hnízda, přece naskytuje se nám ještě jedna náramná nesnáz. Dejme tomu, že jedna kukačka ze sta náhodou snese vejce, které se dostatečně podobá vejci severoafrické straky (o níž se zmiňuje prof. Newton), aby ji mohlo oklamati, by je pokládala za svoje vlastní. Nuže,

má-li tato theorie obstáti, musíme za to míti, že ta zvláštní kukačka, která náhodou má tu zvláštnost, že snáší vejce tak velmi podobná vejcím stračím, musila by také náhodou míti tu zvláštnost, že by hleděla vejce svá snášeti do hnízda stračího. Sloučením těchto dvou zvláštností stala by se pravděpodobnost, že by vejce přibližně zbarvené bylo sneseno do patřičného hnízda, tak malou, že by mezi tisíci případy sotva jeden se vydařil. Ale i kdyby šťastný takový případ se udál, musili bychom opět za to míti, že zvláštnost snášeti tato výminečně zbarvená vejce není pouze trvalou u téže jednotlivé kukačky, nýbrž že se dědí po nesčíslná pokolení jejího potomstva; a že, což mnohem méně možná připustiti, také náklonnost snášeti vejce do hnízda stračího podobně jest zděděna. I myslím tedy, že důmyslná hypothese Newtonova neobstojí vůči nesnázím, o nichž jsem se zmínil. Můžeme s filosofickou jistotou dovolávati se vlivu přirozeného výběru, chtějíce vysvětliti všecky případy ochranného zbarvení, když „modus operandi“ jest jednoduchý; ale v takovém případě, jako jest tento, kde tolik spletitých možností se předpokládá, zdá se věc býti na pováženou.*)

*) Od té doby, co tyto řádky byly napsány, viděl jsem laskavostí p. Seebohma několik vajec kukaččích, zbarvených podobně jako vejce těch ptáků, kterým byla podvržena do hnízda. Že jest to nápodobení, o tom nelze pochybovati, i přidávám tuto poznámku, abych umírnil kritiku, kterou jsem pronesl o tkeorii Newtonově. Neboť p. Seebohm ukázal mi, že theorie tato stává se pravděpodobnější, když uvážíme, že kukačka vychovaná v hnízdě některého ptáka nejspíše potom vyhledává si hnízdo podobné, aby do něho snesla svoje vejce. Připustíme-li tedy, že volba příhodného hnízda závisí též na paměti ptákově a nejen na dědičnosti, můžeme theorii Newtonowu schváliti.

Kukačky nejsou jediní ptáci, kteří mají zvyk zanášeti svoje vejce do cizích hnizd.

„Někteří druhové rodu *Melothrus*, kteryžto v Americe velmi rozšířený rod jest příbuzný s našimi špačky, mají podobný zvyk cizopasný jako kukačka; i možno při nich pozorovati zajímavé stupňování, jak se tento pud zdokonaluje. Výtečný pozorovatel Hudson tvrdí, že u druhu *Melothrus cadius* obojí pohlaví žije někdy pospolitě v hejnech a někdy v párech. Buď si sami dělají hnízda, anebo se zmocňují hnízda patřícího jinému ptáku, vyhazujíce tytýž hnízdoše cizincovy. Vejce snášejí buď do hnízda, jež si takto byli přivlastnili, anebo — což dosti podivno — dělají si pro sebe hnízdo na jeho vrcholku. Obyčejně sedávají sami na svých vejcích a vyživují svoje mláďata; avšak Hudson dí, že bývají někdy cizopásci, neboť prý viděl mláďata toho druhu, jež krmila staré ptáky jiného druhu a křičela, chtějíce býti od nich krmena. Mnohem vyvinutější jest cizopasný zvyk u druhu *Melothrus Canariensis*, ale ještě mnoho mu schází k dokonalosti. Pták tento, pokud jej známe, snáší svoje vejce pokaždé do hnizd cizích, ale co při tom pozoruhodno, že jich někdy několik společně začne dělati nepravidelné a nevčasné hnízdo vlastní, v poloze naprosto nepříhodné, jako ku př. na listí velikého bodláku. Nicméně musejí, pokud Hudson zjistil, dodělati jedno hnízdo pro sebe. I nanesou často tolik vajec (15—20) do téhož hnízda macešího, že jich buď málo bývá vysezeno, anebo žádné. Mimo to mají kromobyčejný zvyk proklubávati dirky do vajec, buď do svých nebo do maceších, která naleznou v osvojených hnízdech. Také mnoho vajec upouštějí na zem, jež přicházejí na zmar. Třetí druh, *M. precius* v Severní

Americe, má již docela takový pud jako kukačka, neboť nesnáší nikdy více než po jednom vejci do hnízda macešího, tak že mládě bývá bezpečně vyživeno.“ *)

Všeobecná intelligence.

Pod toto záhlaví zahrnu opět všecky takové případy, které pokládám za hodnověrné a v kterých se jeví veliká intelligence řádu, rodu a druhu zvířat, o nichž právě jednáno.

Že ptáci v zrcadle poznávají svou podobu jakožto ptákův, o tom není sporův. Houzeau, jenž připomíná svoje pozorování v této příčině u ptákův, dokládá, že ptáky spíše lze oklamati zrcadlem nežli psy, poněvadž tito velmi mnoho spoléhají při tom na svůj čich. Nalézáme ovšem různosti u jednotlivců v obou třídách a mnoho také záleží na předchozí zkušenosti. Mladí psi nebo takoví, kteří před tím zrcadla nikdy neviděli, snadno bývají oklamáni, byť i měli dobrý čich. Já sám měl jsem stavěcího psa s výborným čichem, jenž několikráte chtěl se práti se svou vlastní podobou, až teprve zkušeností poznal, že to marno. A co se týče ptákův, viděl jsem kanárky, kteří se domnívali, že jejich podoby jsou jiní kanárci, a také pokoj v zrcadle že jest jiný pokoj — i rozletovali se proti velikému zrcadlu a padali napolo omráčeni. O této poslední okolnosti zmiňuji se proto, že svědčila o vyšší intelligenci konopky, kteráž za téže příležitosti narazila na zrcadlo jednou, ale ne víckrát, kdežto kanárci naráželi opětně.

---

*) *Origin of Species*, 215.

V časopise „Nature“ (XXI. 82) podává paní Franklandová zprávu o *hejlu*, který si více všímal hejla vymalovaného nežli své vlastní podoby v zrcadle, což jest zajisté podivno; a ježto případ tento byl bezpochyby opětně pozorován, nelze tomu nevěřiti:

„Můj *hejl* má zvyk ráno vycházeti ze své kleci v mém pokoji. V tomto pokoji jest zrcadlo s mramorovou deskou a také vyobrazení hejla samičky v životní velikosti, velmi pěkně provedené vodními barvami. První věc, co můj hejl dělá vyskočiv z kleci, jest, že přiletí k obrázku, posadí se na vásu pod ním, hvízdá spůsobem velmi lichotivým a pořád dělá poklony před podobiznou samiččinou. Složiv jí takto svoji poklonu, zůstává potom nějakou chvíli na desce před zrcadlem, ale nejeví ani sebe menšího pohnutí, vida svůj obraz v zrcadle, ani před ním nezpívá. Zdali ku svému obrazu proto zůstává tak chladným, že v něm vidí samečka, anebo zdali jest si toho vědom, že vidí svou vlastní podobu (neboť nikdy se nechystá do půtky s obrazem v zrcadle), nelze rozhodnouti.“

Že ptáci mají také jakousi obrazotvornost anebo že si v duchu představují předměty, můžeme z toho souditi, že se jim stýská po manželech nepřítomných, že papouškové volají nepřítomné přátely atd. Vysvítá to i z toho, že ptáci mívají sny, což znamenali Cuvier, Jerdon, Thompson, Bennet, Houzeau, Bechstein, Lindsay a Darwin.*)

O učelivosti ptákův každý zajisté sám se přesvědčil. Kdož by byl neviděl kanárků, kteří stří-

*) Viz *Birds of India*, I, 21; *Passions of Animals*, 60; *Fac. Men. des Ani.*, II. 183; *Mind in Lower Animals*, II, 96; a *Descent of Man*, 74.

lejí z malinkých děl, dělají se mrtvými a rozličné jiné kousky provozují? Před mnoha léty byl vystaven překvapující automat, který, ačkoliv byl maličký a naprosto isolován ode všeho mechanického spojení se svým vynálezcem, vykonával všeliké pohyby, jak si toho diváci přáli. Vysvětlení bylo jednoduché: v mechanismu figurky byl kanárek, jenž byl tak vycvičen, že podle rozličných slov nebo tónů velení běhal na rozličné strany a svou tíží uváděl stroj v rozmanité pohyby.

Ptáci se velmi rychle naučí vyhýbati se telegrafním drátům nově zřízeným, což svědčí o značné schopnosti pozorovací a intelligenci. Faktum toto bylo pozorováno na mnoha místech. Holden na př. praví:

„Bude tomu asi dvanáct roků, co jsem přebýval na pomoří hrabství Antrimského v tu dobu, když telegrafní drát byl veden podle rozkošné silnice, jež se táhne podle moře mezi Larnem a Cushendallem. Za zimních měsíců stěhovala se tudy pořád veliká hejna *špačků* ze Skotska, přiletujíce časně ráno. První zimu, co drát byl veden podél pobřeží, nalézal jsem často mnoho špačků vedle cesty na zemi buď mrtvých nebo poraněných, kteří patrně letíce za šera narazili na telegrafní dráty; nebyli na ně větrem vrženi, poněvadž se to zhusta přiházelo i za tichého větříku. Lid venkovský vykládal si to tak, že špačkové byli usmrceni elektřinou, posadivše se na drát, když se telegrafovalo. Ale divná věc, že za následujících zim zřídka kdy bylo vídati mrtvého špačka, když přiletovali. Z toho jde na jevo, že špačkové dobře porozuměli, jaká byla příčina nešťastných pádů mezi jejich spolucestovateli minulého roku a proto že se opatrně vyhýbali drátům telegrafním; a nejenom to, i mladí ptáci nějak se

o tom dověděli, ale nikoliv zkušeností ani pudem, leda by ten pud byl skutečně zděděnou památkou po rodičích, do jejichž mozků nejdříve byl vtisknut.*)

Případy podobné uvádí Buckland ve svém spise „Curiosities of Natural History“ (I. 216), a já sám vím o jednom případě ve Skotsku, kde byl telegraf zřízen přes slatinu. První rok potlouklo se několik *tetřívků* o drát, ale v následujících letech již žádný. Proč mladí ptáci se drátu vyhýbají, nemajíce osobní zkušenosti, možno si, tuším, vysvětliti z toho, že u ptákův, kteří lítají v hejnech, starší ptáci vodí celé hejno. Vysvětlení toto nehodí se ovšem na ptáky, kteří lítají jednotlivě; avšak není mi známo, že by kde bylo bývalo pozorováno, že by mláďata takových ptáků též se vyhýbala drátu.**)

Následující důkaz intelligence *orla skalního* jest vyňat z Menaulta:

---

*) *Nature*, XX. 266.

**) O podobném pozorování zmínil jsem se já již r. 1876 v „České včele“, kdež jsem napsal toto: „Měl jsem příležitost provozovati honitbu, kde středem hájemství veden byl od nedávna drát telegrafický. Z počátku velmi zhusta stávalo se, že lidé jdoucí po silnici nalézali koroptve, které se byly o drát buď dočista zabily, nebo značně poranily. Sám jsem se o tom přesvědčil. Jednou z rána ubíraje se po silnici spatřil jsem hejno koroptví, ano přede mnou přelítlo, právě kde byl telegrafický drát; v tom spadla jedna koroptev na zem a bylo po ní: narazila na drát volátkem tak nešťastně, že si všecko maso až do kosti sedřela. Ale za několik málo let se to změnilo: koroptve staly se ostražitějšími a zpozorovavše nebezpečí, kdykoliv bylo jim letěti přes drát telegrafický, vznesly se do výše obloukem, a nikdy už nebylo slyšeti, že by se byla která zabila nebo pochroumala. Naučila je tomu zkušenost.“ Výklady prostonár. 70—71. *Překl.*

„Orel tento chytil se do želez nalíčených na lišky v lese Fonteneblauském, a paráty byly mu strašně spřeráženy. Dozorcové zoologické zahrady pařížské vykonali na něm operaci, kterou ušlechtilý pták vydržel s rozumnou trpělivostí. Ačkoliv měl hlavu volnou, nepokusil se ani dost málo, aby překazil bolestné vytahování třísték aneb aby přerušil přípravy k mrzutému obvazování. Zdálo se skutečně, jakoby byl rozuměl, že se to děje jenom k jeho dobrému.“ *)

O supech Urubuských píše Bates:

„Supové tito shromažďují se u velkých hejnech ve vesnicích na sklonku deštivého počasí a bývají tehdy náramně hladovi. Můj kuchař nesměl vyjíti z otevřené kuchyně v pozadí domu, když vařil oběd, aby mu jídel nepokradli. Někteří z nich neustále očumovali, číhajíce na příležitost, a jakmile kuchyně zůstala nestřežena, drzí zlodějové vrazili tam, pozvedali svými zobáky pokličky s pekáčů a kradli krmě. Vesničtí hoši číhávali na ně a stříleli po nich z luků šípy; i dostali supové potom takovou úctu před touto zbraní, že často zůstávají ve slušné vzdálenosti, když se v kuchyni na trám pověsí luk.

Časopis „Gardener's Chronicle“ přinesl dne 3. srpna 1878 následující článeček, podepsaný začátečními písmenami „T. G.“ I dopsal jsem redaktoru, žádaje ho, aby mi pověděl jméno dopisovatelovo a mi oznámil, zdali jest o jeho hodnověrnosti přesvědčen. Redaktor odpověděl mi, že zná svého dopisovatele jakožto člověka hodnověrného a že jeho jméno jest Thomas Guring:

---

*) Menault *Wonders of Instinct*, 132.

„Asi před třiceti lety bylo městečko, v němž přebývám, obklíčeno občinou, na které chalupníci chovali množství husí. Bývalo těchto husí velmi mnoho ... Tehdáž odbývaly se naše obilní trhy na silnici před hlavním hostincem, a o trhu vytrousili mlynáři z pytlíků, v nichž měli vzorky, pokaždé mnoho obilí. Husy nějak vypátraly, že se obilí trousí, a měly o to bezpochyby poradu ... Od té doby nezameškaly této příležitosti a přicházely vždy za dvě neděle, záhy z rána po trhu vesele štěbetajíce a kejhajíce, a nikdy nepřišly v nepravý den. Patrně je sem vábilo zrní, ale kterak poznávaly čas? Člověk by myslil, že na den tržní byly upamatovány, čijíce obilí anebo slyšíce vřavu na trhu; ale proti tomu svědčí další moje pozorování. Stalo se jednoho roku, že trh byl přeložen na jiný den, a husy zůstaly na holičkách. Nebylo tu obilí, které by lahodilo jejich čichu, ani vřavy obchodní, která by lechtala jejich sluch. V našem malém městečku bylo sváteční ticho ... Husy měly zůstati pryč; avšak ony znaly svůj den a přišly jako obyčejně ... Již nepamatuju, za jakých okolností sobě byly navykly přicházeti. Možná, že zvyk tento vyvíjel se ponenáhlu a trval rok od roku; ale kterak staré husy, jež je vodily, sobě pamatovaly čas tak, že přicházely pravidelně vždy v určitý den téhodne, nemohu si vysvětliti.“

Livingstone vypravuje v knize „Expedition to the Zambesi 1865“ (str. 209.) o *kukačce medozvěstné* (*Indicator Sparmanni*), kteráž přivádí lidi ke včelím hnízdům. „Jako jiní ptáci se snaží, odvésti cizince od svého hnízda, tak ona se snaží přivábiti jej ke včelí brti.“ Její úmysl při tom jest, aby dostala pupy, jež při oloupení hnízda bývají odkryty. Zvyky tohoto ptáka byly dávno

známy a vylíčeny v prostonárodních přírodopisech; ale dobře, že je pozoroval muž tak spolehlivý jako Livingstone. „Čím to jest," táže se, „že členové tohoto rodu poznali, že člověk, běloch i černoch, má rád med?" Na to můžeme jen odpověděti, že předně intelligentním pozorováním, jež přešlo ve zvyk jednotlivce, potom ve zvyk dědičný a konečně stalo se ustáleným pudem.

Brehm vypravuje příklad obezřelosti *kulíkovy*. Nalíknul nad jeho hnízdem několik ok žíněných, ale pták vida je, odstrčil je zobákem na stranu. Druhého dne nastražil je hustě okolo hnízda; teď ale pták neběžel do hnízda jako obyčejně po zemi, nýbrž snesl se zrovna do něho.

Paní G. M. E. Campbellová píše mi:

„Nedaleko Ardglassu v hrabství Downském v Irsku jest veliká pastvina, jež se táhne až na samý kraj skály, visící do moře, kde se pásají stáda dobytka i husí. Na této pastvině byla stodola s nízkou ohradou, v níž byla branka zavřena na hák; když byl hák vyzdvižen, branka se otevřela vlastní svou tíží. Jednoho dne viděla jsem *husu* s velikým hejnem housátek, ana přišla z pastviny k brance, jež byla zahákována. Husa chvilinku jakoby čekala, až se branka otevře, a pak se obrátila, jakoby odcházela, ale najednou se rozběhla ke brance a zobákem strčila do háku, jejž by málem byla vysmekla. Opakovala tento pokus, a potřetí se jí podařil; branka se otevřela, a husa uváděla svůj zástup s vítězoslavným štěbotem. Kterak se tomu husa naučila, že jest potřebí strčiti do háku, aby se vyzvednul?"

Od paní K. Addisonové dovídám se o následujícím případu, jak intelligentní *kavka* dávala znamení. Kavce této bylo osmnácte měsíců, a

paní Addisonová chovala ji ve své zahradě. Píše o ní takto:

„Velikou nádržku, kteráž se nalézá pod stromy, naplňuji obyčejně každého rána vodou, aby kavka měla kde se koupati. Před několika dny zapomněla jsem na tuto povinnost a byla jsem na ni upamatována zvláštním spůsobem. Jiné denní moje zaměstnání jest otevírati okenice u oblékacího pokoje okolo 11 hodin ráno. Okenice tyto otvírají se v tu stranu, kde jsou stromy, na nichž se kavka zdržuje. Toho dne, co jsem na koupel zapomněla, otvírajíc okenice, spatřila jsem malou svoji přítelkyni, čekající venku, jakoby byla věděla, že mne tady uvidí; a jakmile mne uzřela, ihned se postavila přede mne a jala se roztahovati křídla a se třepetati tak, jako dělává, když se koupá. Posuňky tyto byly tak srozumitelné, že jsem na ni promluvila jako na děcko: „Ó ano, kavko, hnedle dostaneš vodičku.“

Velitel R. H. Napier vypravuje v časopise „Nature“ (VIII. 324) o intelligentním činu holuba jak následuje:

„Několik *holubů* (voláčů) zobalo trochu ovsa, jejž vozka byl utrousil, připínaje koni pytlík s obrokem. Když všecko zrní sebrali, zvedl se veliký voláč a zuřivě třepetaje křídloma, vletěl koni zrovna mezi oči a přiměl jej k tomu, aby potřásaje hlavou, ještě více zrní roztrousil. Viděl jsem, že se to opakovalo několikráte — kdykoliv totiž zásoba zrní byla sebrána.“

Následující projev intelligence vlaštovčí byl mi sdělen od Ch. Wilsona. Nelze za to míti, že by se to bylo stalo náhodou, nebo že by p. Wilson nebyl dobře pozoroval. On praví:

Dvě *vlaštovky* dělaly si hnízdo ve verandě

jednoho domu ve Viktorii, avšak hnízdo částečně spočívajíc na drátě od zvonku, bylo dvakráte dolů strženo. I začaly znova a udělaly skrze zpodní část průlinu, ve které mohl se drát pohybovati, aniž uškodil.

Jiný pán mi píše o jiném případě, kde pozoroval, že vlaštovky si vystavěly umělý průchod. Jsouce znepokojovány od vrabců, kteří by se jim byli rádi vedrali do hnízda, vlaštovky změnily si vchod do něho tak, že nebyl pouhým otvorem pod krovem domu, nýbrž že byl zařízen v podobě tunelu.

Linné praví, že vlaštovka domácí, dělajíc si hnízdo pod střechou, bývá někdy znepokojována od vrabců, kteří se vtírají do hnízda. Párek vlaštovek, jejichž to hnízdo jest, nebývá dosti silný, aby vetřelce vypudil; ale svolají družky, z nichž některé hlídají zajatce, mezi tím co druhé přinášejí hlínu a zadělávají vchod do hnízda, kdež vrabci bídně zahynou. Jesse, jemuž tata zpráva Linnéova bezpochyby nebyla známa, potvrzuje ji pozorováním podobným:

„Vlaštovky zdá se, že si pamatují křivdu a když se naskytne příležitost, že se mstívají. Párek vlaštovek vystavěl si hnízdo pod krovem domu v Hampton Courtě. Sotva že bylo hotovo, byly z něho vypuzeny od vrabcův, ačkoliv se statně bránily a i jiné na pomoc sobě přivedly. Vetřelci stali se pány hnízda a zůstali s pokojem, až oba staří ptáci kdysi vylétli shánět potravu mláďatům. Jakmile hnízdo opustili, v tu chvíli přilítlo několik vlaštovek a strhly hnízdo; i viděl jsem mladá vrabčátka ležeti mrtvá na zemi. Když bylo hnízdo strženo, vlaštovky začaly je stavěti znova.“ *)

*) *Gleanings*, II. 96.

Dále podává týž spisovatel podobný případ:

„Párek vlaštovek vystavěl si hnízdo na okně v prvním poschodí neobydleného domu na plácku Merrionském v Dublině. Ale zmocnil se ho vrabec, a vlaštovky bylo několikráte viděti, any se věšely na hnízdo, dobývajíce se do příbytku, jejž si byly tak pracně zbudovaly. Ale nic naplat, vrabec se z hnízda nehýbal. Vytrvalost vlaštovek byla v koncích; odlítly, ale brzo se opět vrátily, provázeny jsouce několika svými družkami, a každá z nich nesla po kousku bláta v zobáku. Tak se jim podařilo zacpati díru, a vetřelec byl zazděn v úplné temnotě. Brzo potom bylo hnízdo sňato a ukázáno několika osobám i s mrtvým vrabcem. V tomto případě nejeví se jenom schopnost rozumovací, nýbrž ptáci musili se nějak dorozuměti a svoje přání projeviti svým přátelům, bez jejichž přispění sotva by se byli mohli pomstiti za křivdu utrpenou.“ *)

Že ptáci někdy jednají podle jakési společné úmluvy neboli shody, to dokazuje Buck („Nature“, XIII. 303), jenž vídal hejno *pelikánů*, kteří lovíce ryby utvořili čáru přes jezero a hnali ryby před sebou po celé délce jezera, jako když rybáři vlekou svoje síti. Sir E. Tennent vypravuje o intelligenci *vran* na ostrově Ceyloně:

„Jedna z důmyslných těchto lupiček marně poskakovavši před domácím psem, jenž uvázán jsa na řetěze, líně ohryzoval kost, a nadarmo se namáhavši, aby odvrátila jeho pozornost, tancuje před ním s nakloněnou hlavičkou, konečně na chvilku odlétla a přivedla si družku, kteráž se posadila na větev několik krokův od psa. Teď jala se vrána znova dělati posuňky, ale opět marně,

*) *Ibid.*, 99.

až její spojenka snesši se na svých křídlech co nejrychleji, tala psa do hřbetu vší silou svého zobáku. To účinkovalo: pes překvapením a bolestí vyskočil, a v tom, co hlavu obrátil, první vrána chňapla kost a byla tatam.“

Zprávě této nebylo by lze uvěřiti, kdyby ji podával auktor méně kompetentní, a kdyby nebyla potvrzena samostatným pozorováním o vráně japanské, o níž píše slečna Birdova v knize nedávno vydané:

„V zahradě hostinské viděla jsem psa, jenž pojídal kus mrchy u přítomnosti několika takových lakotných ptáků. Patrně si o tom mnoho povídali a chvilkami pokoušel se některý z nich o to, aby mu maso vytrhl, ale nešlo to. Konečně podařilo se veliké silné vráně uškubnouti kus masa, s kterým se vrátila na jedli, kde druhé byly shromážděny; po dlouhém a vážném rokování obklopily všecky psa, a náčelnice upustila zručně malý kousek masa jemu před nos; pes hned po něm chňapnul, vypustiv neprozřetelně na chvilku veliký kus, s nímž druhé dvě vrány uletěly na jedli a jejž všecky při mnohém poletování a veliké veselosti pojídaly či spíše hltaly. Oklamaný pes koukal se chvíli zaražen, potom se posadil pod strom a štěkal na ně nadarmo. Jeden pán pravil mi, že viděl psa, který podobným způsobem držel kus masa u přítomnosti tří vran, které též se marně o to pokoušely, aby mu je vyrvaly; po krátké poradě se rozešly, dvě z nich přiblížily se k masu, pokud směly, třetí pak štípla psa do ocasu tak, že se obrátil zakviknuv, načež druhé dareby uchopily maso, a všecky tři si na něm pochutnávaly vítězoslavně na vrchu jedné zdi.“ *)

*) *Unbeaten Tracks in Japan*, II, 149—50.

Obrázky ze Slovácka.

Od

Gabriely Preissové.

Díl II.

Matice lidu ročníku XX. číslo 3.

Rediguje **Primus Sobotka.**

(Běžné číslo 117.)

V PRAZE.

Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.

1886.

Tiskem dra. Edvarda Grégra v Praze 1886.

Bolestný žert.

„To jsem si dnes vylítla jako ptáček z klece! Mamá a starší sestřička Betty budou se pěkně baviti u továrníkových a na mne si sotva vzpomenou, že já též si hledám zábavy. Jsem beztoho držána jako popelka v pohádce. Půl roku jsem již z kláštera doma, a posud mne snad nikdo nezná. Ani mne nevezmou s sebou do továrny na návštěvu! Neustále jen doma a pořád doma; když pak jdu jednou za čas na procházku, tu se mám baviti se svojí starou, nudnou guvernantkou. Minulý měsíc mi bylo sedmnácte let a nebyla jsem ještě ani v jediném plesu ani v koncertu nebo v nějaké veřejné zábavě. Není-li to smutný osud? . .“

A hezká slečinka z panského dvorce upřímně se roztruchlila, zapomenuvši na okamžik, že si dnes vylítla jako ptáče z klece a jde se podívat v roztomilém přestrojení na jarmark do Haliček.

Byla to vysoká útlá dívka se čtveračivým výrazem v pěkném obličeji. Velké hnědé oči, tupý nosík a drobné rtíky činily dojem dětské prostomilosti, kterouž tak snadno bývá získati si srdce lidské. Půvabný slovenský oblek slečince Nildě tak hezky slušel, že se samolibě usmála, když se před chvílí zhlížela v zrcadle.

Nilda byla veselé, bezstarostné povahy a proto dlouho nepřemýšlela, zdali jí nevyplyne z dnešního výletu nějaká nepříjemnost.

Úmysl, přestrojiti se za slovenskou dívku a takto nepoznána někde se projíti, chovala již dávno, a dnes jej mohla uskutečniti. Přísná matinka se starší dcerou odejely na návštěvu a nevrátí se až večer. Guvernantku trápila migréna a proto nevyjde hned tak ze svého pokoje. Pro případ, že by se po Nildě sháněla, byla čtveračivá svěřenka připravena, že ctihodnou dámu oklame. Se svým plánem svěřila se toliko důvěrné služce, kterou požádala, by jí rychle opatřila selský oblek a doprovodila ji do Haliček na jarmark. Obě dívky se pak tiše vykradly do zahrady a přelezly bez rozpaků nízkou ohradní zeď. Zpět si umínily vrátiti se opět touto cestou.

A tak nyní kráčela, slečna i služka, plny žertů a dobrodružných nadějí, lesem, který dělil městečko od osamělého dvorce dobrou hodinu vzdálené.

Když si Nilda služce hodně postěžovala, těšila ji upřímně oddaná holka:

„Však již to nebude dlouho trvati, co s vámi paní velkomožná také jezditi bude do plesů a do zábav. A až se stanete paničkou, pak se budete moci po vůli vyrážeti a světa užívati. Nyní s vámi paní dělá drahotu, poněvadž váš ustanovený ženich si to tak přeje, abyste byla v domácím zátiší vychována. Jednou si to po německu vypravovaly s guvernantkou, avšak já tomu přece rozuměla . . .“

„Ó to se nikdy nestane!“ pohodila slečna vzdorovitě hezkou hlavinkou. „Já to dobře chápu, že mne na to mamá ponenáhlu připravuje, ale toho protivného člověka s tím velikým nosem

bych si měla vzíti? To jsou všichni na omylu, kdož myslí, že k tomu svolím. Raději bych chtěla umříti jako rekyně románu, který jsem včera četla. Když se jednou vdám . . .“ — a Nilda se při tom velmi vážně tvářila — „vyberu si ženicha dle svého vkusu. Ach, kdybys věděla, Maryšo, jaké hezké mladíky jsme vídávaly z oken vídeňského ústavu. Byli to studenti z vysokých škol a posýlali nám hubičky po telegrafu.“

„A jak je to, slečinko, po telegrafu?“ tázala se zvědavě Maryša.

„Takhle —“ a slečinka se zastavila, ukazujíc služce, jak se líbá po telegrafu. —

„Pak bratranec Robert je brunet a to není po mém vkusu, mně se líbí jenom blondýnové. Víš, co je to, Maryšo? . .“

Holka zavrtěla hlavou.

„Tak ti to musím vysvětliti. Brunet má tmavé vlasy, oči obyčejně černé a tvář hnědé barvy, kdežto blondýn musí míti bílou pleť, modré pomněnkové oči a vlasy jako zlaté.“

„Již vím, slečinko,“ přikývla dívka. A zardívajíc se doložila: „Můj Jura má také oči modré a vlasy jako zlaté.“

„Dávno-li se máte rádi?“ tázala se slečna.

„Tři léta, a unikne-li Jura na přesrok vojně, sebereme se . . .“

„A kolik je ti let?

„Jde mi na devatenáctý.“

„Vidíš, jak jsi šťastna,“ pravila slečna s povzdechem. „Mně je sedmnáct pryč a já nemám posud milého.“

„Ba, jen kdybyste chtěla!“ usmála se Maryša.

Ponenáhlu vystoupily z lesa a městečko leželo před nimi.

„Nejdříve si projdeme jarmark a potom se podíváme do hospody," mínila slečná. „Co myslíš, Maryšo, zdali pak si mne tam nějaký hezký junák všímne?"

„Co by ne?" odvětila dívka, „však nikdo vás nepozná. Já vím, že tam nechají chlapci na vás oči, ale darmo se budou blázniti za milostslečinkou. Hihihi, to bude pěkný žert, ale musím si dávati pozor, abych se nesmála."

„Myslíš, Maryšo, že by se do mne mohl některý zamilovati? Ach to by bylo hezké, viď?"

A Nilda posilněna touto lehkovážnou nadějí zrychlila krok takřka do běhu a v malé chvíli procházely se dívky na náměstí v pestrém, hlučném davu.

Okamžitě poznala Nilda, že budí všeobecnou pozornost svátečně vyšňořených šuhajů. Zhlédnul ji jeden a zatahal svého druha za kazajku čině jej pozorna na tu hezkou dívčinu; ale nikdo nevěděl, čí je. „Nosí se po Kopčansku", hádali, „ale která je to asi?"

V tom jeden z hochů poznal Maryšu a umínil si, že se zeptá, jakou to má družku. Ale když se k děvčatům přiblížil a pohlédl na Nildu, zarazil se. Tvářinku tu již někde viděl, ale nemohl vzpomenouti, kdy a kde. Než se vzpamatoval, zmizely mu dívky s očí.

Vrátil se k ostatním chlapcům a povídal jim, že je mu ta cizí dívčina sice povědoma, ale že se Maryše před ní tázati nechtěl.

Hoši se smáli jeho nesmělosti. Teď šlo tady mimo několik známých děvčat a tak se v žertovném škádlení zapomnělo na cizinku.

Ona zatím stála u okna těsně nabité hospody a dívala se zvědavě do vnitř. Maryša se tam již také točila a Nilda sledovala se zálibou tančíc

párky. Obdivovala tu a tam hezké děvče a statného chasníka. Pak se zakoukala na Maryšu, jak vypadala všecka šťastná, že se tu sešla se svým frajerem. Jura se slečince nelíbil. Zdál se jí zavalitý, měl širokú ústa, malé oči, vráskovité čelo a namaštěné vlasy, až mu s nich kapalo.

Slečna se usmála. „Jakou vroucností Maryša o něm prvé mluvila — a ono je to takové obyčejné chlapisko —.“

„Pojď tancovať!“ ozval se náhle za Nildou prosebně lahodný mužský hlas.

Poněkud překvapeně se obrátila a zarazila se, vidouc před sebou šuhaje tak krásného, že jí připadalo, že je to sen . . . Nebyl to sen. Hoch tu stál opravdu živý, rostlý jako jedle a z příjemného obličeje, vroubeného rusými kadeřemi, které jsou u Slováků pravou vzácností, zíralo směle dvé velkých, tmavomodrých očí.

„Pojď do kola!“ vyzýval ji po druhé.

Všecka jsouc pomatena podala mu ruku a šla s ním dovnitř, kde ji vítala Maryša významným pohledem. Sál byl přeplněn a jeden párek se těsně musel točiti okolo druhého. Chlapci výskali a dupali, že nebylo chvilkami rozuměti divokým zvukům hudby. Muzikanti — potulní cikáni — hráli právě jakousi mazurku bez not, s oním žaluplným přídechem, kterýmž tlumočí housle melodii slovenských písní.

Nilda nemohla dlouho tančiti. Nerozuměla té podivné hudbě a nevydržela dlouho to stálé strkání a šťuchání, jež druzí spokojeně snášeli.

Důvěrně šuhaj dovedl Nildu po jejím přání k oknu a zůstal u ní státi.

„Odkud jsi?“ začal se jí vyptávati s očividným zalíbením na ni patře.

„Jsem z Radišova dvorce," pravila Nilda, a rychle připojila: „Ale já nejsem odtamtud, jsem tam pouze na návštěvě u přátel . . ."

„U kterých?" vyzvídal hoch dále. „Já se ve dvorci trochu znám, kupoval jsem tam v loni žito k setí."

Slečna sklopila oči a zalhala: „U šafáře . ."

„Jsi selská dcerka, či hoferkyně?" *)

„Selská dcerka . ." odvětila sotva slyšitelně.

„Já se volám Michal Gazda," představoval se hoch, „a můj tatíček sú rychtářem v Plužnavě; a jak se ty jmenuješ?"

„Anežka Kalančíková . . ." Nilda si na rychlo vypůjčila jméno své přítelkyně z dětských let.

„Aneša!" opakoval hoch, „pěkné jméno." Pak sundal s kloboučku čerstvou kytičku a vyňav z ní proutek rozmariny, kvítek rudého muškátu a něco voňavé resedy, podal to dívce řka:

„Na, vezmi — nemáš žádné voničky."

Nilda přijala ten dárek s úsměvem a pošeptala Maryši, která v tom se k nim přiblížila, že by bylo na čase, aby se již ubíraly domů.

Holka poslušně přisvědčila hlavou, zavázala si do šátku marcipán, kterým ji prvé obdaroval Jura, pokynula ještě jednou svému hochovi „s bohem" a byla připravena k odchodu.

Ti dva u okna však stáli tak, jakoby se jim ještě rozloučiti nechtělo. On byl jejím zjevem okouzlen a ona se ještě nikdy tak hezky nebavila.

„Kdybys se nehněvala", ozval se Míša vida, že se chystají k odchodu, „šel bych vás kousek vyprovodit."

---

*) Hofer na Slovácku *nájemník, podruh.*

Dívky se na sebe šelmovsky usmály a Maryša za slečinku odvětila: „Proč ne, budeme rády, nebude nám smutno . . .“

Tak se vracela slečinka Radišova ze své dobrodružné výpravy se švarným šuhajem. Věděla, že se hochovi líbí a dětinsky se tomu těšila.

„Jak je hezký,“ myslila si v duchu, směle si jej prohlížejíc. „Jaktěživa jsem neviděla u mužského tak krásné rty a bělounké zuby. Právě tak jsem si představovala vzor mužské krásy! Jak pěkně mu sluší ten kulatý klobouček okrášlený pestrou kytičkou, ten přiléhající roztomilý oblek i ty shrnované boty s pivoňkovými třapečky.“ Míša se zastavil u pernikářské boudy a nakoupil oběma děvčatům hojně marcipánu; pak šli všichni tři vesele hovoříce až k lesu, kde Maryša zůstala trochu pozadu. Rozvazoval se jí uzlíček s marcipánem, a než pokleknuvši si jej urovnala a znovu zavázala, byla slečinka s hochem již hezký kousek napřed.

Maryši napadlo, jak lehkovážně se slečna Nilda baví, a počala se obávati, aby z toho něco zlého nepošlo. To jí nepřišlo na mysl, že by se mohla mladá, ohnivá slečinka do šuhaje zamilovati, ale obávala se prozrazení.

„Panno Maryjá! kdyby slečinku takhle někdo potkal a paní velkomožná se to dozvěděla, to by byl rámus! Mne co spoluvinnici by věru přísná vdova vyhnala z dobré služby. Ale co by —“ těšila se zase, „však to nikdo nezví a pro hodnou naši slečinku mohu drobet strachu strpěti.“

Nechala ten hezký párek nerušeně se baviti a zůstala pozadu, úzkostlivě se na všecky strany ohlížejíc, zda někdo známý nejde za nimi nebo proti nim.

Michal s Nildou si nevšímali, jde-li Maryša s nimi, neboli zůstala pozadu. Rozhovořili se spolu jako dvé známých dětí, ani nevědouce, že se vedou za ruce.

Mluvili o tom, jak se to dnes krásně jde lesem, sledovali zrakem ve vzduchu třepotající motýlky a cítili se oba nevýslovně šťastnými. Slečna byla veselá jako bezstarostné ptáče a notovala si slovenskou milostnou píseň, kterouž slýchávala od Maryše.

Míša chvilkami na ni vroucně pohlédl, pak zase se jí obdivoval, proč má tak drobné bílé ruce a jemná neopálená líčka?

Co bylo proti těmto prostým slovům nudné pochlebování bratrance Roberta?

Nilda docela zapomněla, že její průvodčí je z oněch lidí, kterýmž blahosklonně děkovati za pozdravy ji vychovatelka učila, ale zároveň vždy vysvětlovala, že jsou to lidé tupí, suroví a lepšímu vzdělání nepřístupní.

Jak rychle ta cesta lesem uplynula! Již byli na samém kraji a v dolině zabělal se dvorec, Nildin domov.

Zastavili se, oba neradi, a Michal se vážným, trochu chvějícím hlasem tázal:

„Uhlídám tě ještě někdy, co budeš v Radišově? Kde jsi domovem?“

„Daleko,“ odvětila Nilda a ohlížela se po Maryši, jako probuzena z příjemného snu.

„Podruhé ti to povím, nyní již se musíš vrátiti, aby nás někdo ze dvorce nezmerčil. Příští neděli odpoledne mne zase na této pěšince čekej.“

Poslechl ji okamžitě a oči mu zazářily radostí, že mu slibovala dostaveníčko. Dočkali ještě Maryšu a Míša stisknuv slabě oběma děvčatům ruce šel nazpět se sklopenou hlavou. Učinil ně-

kolik kroků, pak se ohlédl a zůstal státi tak dlouho, až mu dívky zmizely s očí. Potom šel teprv zamyšlen spěšným krokem k domovu.

V Haličkách na jarmarku se již ani nezastavil, připadalo mu, že ho tam nic netěší. —

Dívky zatím se strachem blížily se ku dvorci, ale šťastně se dostaly touž cestou, jak byly odešly, do zahrady a odtud, nikým nepozorována, vklouzla Nilda do svého pokojíku.

S bušícím srdéčkem se spěšně převlékla, pak si usedla ku klavíru a hrála z paměti úryvky veškerých písní, které jí v tu chvíli přišly na mysl...

* * *

Uplynulo několik dní. Nilda si pevně umínila, že v neděli do lesa nepůjde. Každý večer usínala se vzpomínkou na ty nevýslovně krásné modré oči, ale ráno ji vždy omrazila holá skutečnost. Ve dne když si vzpomněla na Michala, připadla jí ihned na mysl matka. Mladá dívka nepoznala od té doby, co jí zemřel otec, jiskřičku lásky. Nebožtík pan Radiš byl veselý, dobrosrdečný muž, a proto těšil se všeobecné lásce. Ne tak jeho choť, která se pyšnila za mládí řídkou krásou. Byla dcerou malého úřadníka a nepřinesla Radišovi, který si ji z čisté lásky bral, žádného jmění; za to však dovedla býti pyšnou ženou a přísnou velitelkou. Vše v domě se musilo říditi po vůli její a muž jí v tom nepřekážel. Přivykl tomu ponenáhlu a domníval se, že to tak musí býti. Dítky své miloval vášnivě, a když mu Bůh odňal jediného synka, jeho mazlíčka, želel ho tak dlouho, až se utrápil.

Tato těžká rána osudu účinkovala na paní Radišovou tak zhoubně, že se stala po celý život

zádumčivou. Proto nepoznaly obě její dcery té dojemné lásky mateřské, která se zrcadlí v každém úsměvu a sladkém slově, jímž matka laská své miláčky. Nilda byla po otci. Byla živé, veselé letory a přece necítila se šťastnou. Toužila často po něčem, čemuž neuměla dáti jména, co marně hledala u truchlivé, přísné matky, u lhostejné vychovatelky, neb u tiché, snivé sestry své. Žádná z nich jí nerozuměla, žádná nedovedla hovořiti s její upřimnou duší. Sestra Betty byla již zasnoubena bratranci, Jindřichu Radišovi, když se vrátila Nilda z ústavu. Tu přišla paní Radišová na myšlenku, že mladší bratr ženichův mohl by se zase zasnoubiti s Nildou, a to byl tak pěkný plán, že ji všecku oživil. Robert Radiš byl s tím milerád srozuměn, jemu se čilá mladistvá sestřenka velice líbila a naše malá slečinka byla šťastna, že má někoho, kdo jí neustále pochlebuje a přičiňuje se ji baviti.

Ale že by ho měla ráda? To to! Jaký veliký rozdíl to byl — bratranec Robert a její rusovlasý ideál, který se těšila nalézti, jakmile ji matka pustí do světa. A teď se jí objevil ten živý obraz mladistvé fantasie na haličském jarmarku; byl tak pěkný a přece měl snědé, spracované ruce a neuměl hovořiti žádnou jinou řečí, než tou selskou slovenčinou! — —

V sobotu však přijíždí vždy Robert a teď již musí býti Nilda rozumnou. Zamiluje se do něho, vždyť si toho matka přeje, a pak bude tak šťastnou nevěstou, jako sestra Betty. —

Což ten bratranec Robert je přece jen milý, vzdělaný muž; umí se pohybovati jako pravý rytíř; a ten hezký Slovák je přece jen o málo lepší než čeledínové ze dvora, ti mají právě takové šaty...

Ale podivno; když bratří Radišové přijeli na obvyklou sobotní návštěvu k sestřenkám, zdál se Robert Nildě velmi nepěkným.

Nos jeho zdál se jí ještě větším, oči měl protivné a švihácký šat mu pranic nesvědčil.

Což onačejší byl švihák z haličského jarmarku! Tak přemýšlela, když s utajeným povzdechem si nechala na rozloučenou políbiti obě ruce, ty drobné ručky, které Michal tak nadšeně obdivoval, a konec všeho přemýšlení byl, že v neděli, sotva matinka s Betty vyjely na obvyklou návštěvu ku továrníkovým, Nilda se strojila se zimničním chvatem opět do slovácého kroje a za chvíli již s Maryšou pospíchaly k lesu.

„Bude-li tam on?“

Ba, byl tam již dlouho. Prošel již dvakráte celou pěšinku a pak si ulehl do trávy, tam, kde se byl s Anešou rozloučil, trpělivě čekaje jejího příchodu.

Radostně vyskočil, když se objevila známá, milá postava a pospíšil děvčatům v ústrety.

„Přece si přišla!“, oslovil dívku milenou a uchopil ji za obě ruce.

„Proč pak se tak třeseš?“ tázal se měkce. Cítil, že se jí ruce chvějí.

A když na to nic neodpověděla, dodal nesměle: „Co pak je to něco zlého, že jsi sem přišla?“

Zavrtěla s úměvem hlavou a neustále se ohlížela po Maryši, která z pozdálečí mladý párek pozorujíc, stála na stráži.

„Vím, že to není nic zlého . . . ale . .“

Míša pobledl. „Máš snad již někoho ráda?“ — tázal se chvějícím hlasem a pustil náhle její ruce ze svých.

„Ne,“ odvětila slečna tiše, ale opravdově.

Na něm bylo víděti, že mu v tu chvíli spadl kámen se srdce. Pošinul si klobouk a zpola se obrátil od dívky. „Zkrátka, přišel jsem se tě dnes zeptati," začal vroucně a odlamoval mladé odnože březové, „jestli bys mi přála. Zdali mne máš ráda, budu o tebe tvé rodiče ptáti hned, jak mi dovolíš. Neptám se tě, duše moje, zdali budeš míti nějakého přínosu, vzal bych si tě rád, kdybys ta nejchudobnější byla. Svěřil jsem se předevčírem matce, že se mně ještě žádné děvče tak nelíbilo jako ty, a ona mi uvěřila. Přimluvila se matička, abych se směl oženiti a vzíti si, co je mému srdci milé . . . Vojákem nejsem. Tatíček je rychtářem a tak to zaonačil, že mne neodvedli. Nedomnívej se tedy, Anešo, že s tebou nemyslím do opravdy. Máme nezadlužený lán a nově vystavené bývání, nepotřebuji se ženiti pro peníze . . ."

Teď se osmělil pohlédnouti na dívku.

Nildě nenapadlo dětinsky se z jeho řeči těšiti. Stála tu uzardělá, s očima sklopenýma, ruce přes kříž majíc složené, jako každá jiná selská dívka, když ráda poslouchá vyznání svého frajera.

To mu dodalo smělosti a pokračoval.

„Nemohu tomu ani sám rozuměti, proč jsem se do tebe hned při prvním setkání tak zakoukal. Matka již kolikrát se mne ptala, proč se k žádné dívčině nemám, ale já se tomu jen smál. A teď již vím, že to na člověka tak rázem přijde jako příval . . . No, co mi odpovíš, Anešo?"

„Nemohu ti odpověděti — až si to rozmyslím," pravila Nilda s nuceným úsměvem. „Přijď sem zase v neděli touto dobou a pak ti všecko povím."

Hoch se radostně usmál. Domýšlel se, že se dnes ostýchá a chtěl trpělivě čekati.

Podávala mu ruku na rozloučenou, ale jemu nezdálo se takto rozloučiti. Chytil ji kolem pasu

a než se nedála, políbil ji, a když se nebránila, políbil ji ještě jednou. Tu teprve se mu vymkla a zašeptala, že v neděli zase přijde.

Michal hleděl chvíli za ní, než se mu ztratila s očí, pak sundal s hlavy klobouk, urovnal si na něm kytičku a zatočiv jím vesele v povětří, zapěl příjemným hlasem:

„Bars hory doly budú medzi námi,
nech ťa len moja milá pán Boh chráni.
Nech ťa on také opatruje,
jak verné moje srdce ťa — miluje!“

Na třetí neděli zase se zde sešli.

„Proč bereš vždy tu kamarádku s sebou?“ — byla dnes první Míšova otázka, neboť zdálo se mu, že je již mezi nimi důvěrno a jasno, a nepochopil, proč by nemohla přijíti sama.

„Nemohu sem přijíti bez ní, neptej se mne, proč,“ odvětila dívka. „Pověz mi raději, jak daleko máš sem z domova?“

„Skorem tři hodiny.“

„Tak daleko?“ žasla Nilda.

Hoch se smál. „Kdybys byla ještě jednou tak vzdálena, vykonal bych tu cestu pro tebe rád; ale pověz mi —“ přimlouval se tiše a sladká naděje zračila se mu v uzardělé, opálené tváři — „jakou odpověď jsi mi přinesla?“

Nilda si zakryla rukama tvář.

„Neostýchej se,“ žadonil šuhaj, pokoušeje se ruce jí s obličeje strhnouti, „kývni jen hlavou, jestli bys mne chtěla.“

Nilda naň pohlédla a byla rozhodnuta.

„Mám ho ráda,“ přesvědčovalo jí srdce, a řekla to tak vážně a smutně, jako by v tu chvíli brala na sebe celou tíži pronásledování lásky, ku které se nyní přiznávala.

Michal jí nedovedl děkovati. Mlčeli oba a zahleděli se do větví mladé břízy, kde dojemně zpívala pěnice. Ta mluvila oběma k srdci tu věčnou, starou pohádku, a oni jí dnes již rozuměli. . . .

Z takovýchto setkání těšil se mladý párek až do podzimku. Nilda sem přicházela každou neděli a svátek, a vždycky jim příroda přála, aby bylo v lese tak krásně, jako ve svatyni. Maryša zůstala povždy strážkyní milujících a Míša již se neptal, proč pokaždé provází Anešu. Věděl, že je Maryša Aneščinou důvěrnicí, vždyť již dvakráte byla s vyřízením v Plužnavě a seznala Michalův domov i jeho rodiče.

Pak musela vždy vděčné posluchačce, Nildě, vše vypravovati a popisovati, a slečna si činila živý pojem o svém budoucím domově. Vždyť se jí zdálo, že by bez Michala nemohla žíti.

„Což na tom, že je sedlák," rozumovala, „však se veškeré selské práci naučím, vždyť mne při tom budou provázeti ty milé, pěkné oči Míšovy!"

Čím dále jí byl dražším, myslila naň celý den a v noci se jí věru o něm zdálo.

Změnila se také v chování. Byla vážná a tichá, k matce uctivější a k sestře Betty pozornější. Jen Robert neměl štěstí; ten našel svou sestřenku vždy nemilostivou a špatně naladěnou. Kdyby byla matka lépe znala dceřinu duši a nebyla tak lhostejnou k citům jejím, dávno by byla poznala, co se s Nildou děje.

Jednoho dne překvapila Nildu zprávou, že se s Robertovými rodiči umluvila, aby se Nildino zasnoubení slavilo již příští měsíc, a v masopustě že se bude slaviti sňatek obou sester najednou.

Nilda zbledla jako křída, ale paní Radišová to nepovažovala za nic divného. Když pak byla Nilda o samotě, dala se do žalostného pláče. Tolik síly neměla, aby se matce vrhla k nohám a vyznala, že Roberta nechce — že je již zamilována do prostého hocha, který je v očích jejích vznešenější nad Roberta.

Když tak beznadějně rozvažovala, zdálo se jí najednou, že komu se má nejlépe svěřiti, nežli Míšovi? Byla to útěcha sladká srdéčku rozbolněnému. On je druhou její duší, on bude za slabou dívku mluviti a dokáže matce, že budou nejšťastnějšími lidmi na světě, když lásce jejich požehná.

Často bodla Nildu myšlenka, že se prohřešuje na čisté Míšově lásce, když nosí škrabošku slovácké dívky.

„Nebude mne míti tak rád“, odmlouvala vždy výčitkám svědomí, „až se dozví, že nejsem Slovačkou; klamu jej tak dlouho proto, že se obávám, aby nás rozdíl společenského postavení neodlučoval.“

Dnes ale ukázala se potřeba, že nesmí mezi nimi býti žádného klamu. Míša se musí dozvěděti pravdy a věru odpustí! Vždyť ji tak miloval v domnění, že je chudobnou, a mohl sobě, jsa hezký a zámožný, vybírati. Pro lásku všecko odpustí!

A Nilda vypravila spěšně Maryšu do Plužnavy, aby Michal jistě druhého dne přišel na známé místo v lese, že mu má mnoho důležitého pověděti.

V určitou hodinu vytratila se Nilda z domu, tentokráte bez Maryše a v obyčejném obleku. Spěchala s nepokrytou hlavou, se srdéčkem sklíčeným k lesu.

Země byla vlhká, poněvadž před chvílí poprchávalo. Nyní však již nebe bylo čisté a zapadající slunce ozařovalo vadnoucí porosenou trávu, že byla jako propletená zlatými nitkami.

Michal sice Nildu poznal, ale udiveně vyvalil oči, když ji viděl v městských šatech s vysokým účesem, celou tak změněnou.

Ona se starým rozmarem naklonila se k němu a sama se lehounce dotkla jeho tváře.

„Anešo!“ zvolal on překvapeně, „kterak to vypadáš?“

„Vysvětlím ti všecko. Ale ty jsi celý zmoklý!„

„Poprchávalo, ale nevšímal jsem si toho, myslil jsem tak stále na tě. Co mi to máš povědíti a jak jsi to ustrojena?“

„Ty má duše milá!“ pravila vroucně Nilda. „Budeš mne vždycky stejně milovati, když se ti přiznám, že jsem tě dlouho obelhávala, klamala a teprve nyní se ti budu zpovídati?“

A Nilda se opřela o strom, sepjala ruce, pohlížejíc hochovi úzkostlivě do očí a začala mu vypravovati vše od své dobrodružné výpravy na jarmark až do včerejšího večera. Nezamlčela mu též, že ji matka brzičko již zasnoubiti chce s Robertem.

„Ty se tedy nejmenuješ Aneša, nýbrž Hermenilda, ty že jsi panskou dcerkou ze dvorce?“ tázal se Míša, jsa všecek změněn ve tváři úzkostí, že se k ní teď nesmí přiblížiti.

„Ano, však na tom nic nezáleží,“ odvětila Nilda.

„Tak ty nejsi Slovačka?“ tázal se zase zarmouceně sleduje její postavu od hlavy až k patě. Připadala mu přes to, že vroucně mluvila, až děsně cizí . . .

„Ovšem že ne,“ odvětila slečna a uchopila malýma ručkama velké snědé ruce jeho.

„To je škoda,“ šeptal Míša jako pro sebe a nemohl potlačiti bolestný povzdech, jenž se mu dral ze stísněných prsou. Nepochopil úplně ten veliký rozdíl mezi nimi, ale připadala mu ta zpráva, jak by zvonili lásce jejich umíráčkem. Zabolelo jej také, že jej Nilda klamala a ta dětská krásná ústa dovedla poskvrniti lží. A lhala tak dlouho!

Když byl tak smuten, otočila Nilda ruce kolem jeho šíje a pohlížejíc mu věrně do očí, šeptala: „Až budu tvou, pak si budu choditi po slovensku. Nic si z toho nebudu dělati, ba naopak pyšná budu, jako nyní se tím pyšním, že jsi můj . . .“

On byl slovy jejími tak překonán, že nemohl jí více činiti výčitek. Uvěřil jí jako svatému evangeliu, nutil se do úsměvu, a zatím mu vytryskly slzy z očí, slzy to posud nikdy necítěné slasti i žalosti společné.

Připadala mu ta jemná panská děva v jeho náručí jako zakletá princezna, která se snížila na okamžik k němu a za maličkou chvíli mu již navždy zmizí . . .

Přitiskl ji k sobě tak prudce, že jí tvář zabolela, jakoby si ji nedal vyrvati ani za cenu vlastního života.

Nilda si nechala hlavu položenou na jeho rameni a tiše plakala; on by ji byl rád potěšil, ale nemohl nalézti jediného slova . . .

V tu chvíli přelétlo je ustrašené ptáče a na blízku nich ozval se bolestný výkřik: „Můj bože — má dcera!“

Nilda se vyvinula z Míšova náručí a div nezavrávorala k zemi. Před nimi stála bledá, roz-

čilením se třesoucí matka a v pozadí se objevila žlutá ustrašená tvář guvernantky.

„Ó, že jsem se dočkala takové bolesti a hanby!“ bědovala paní Radišová, zoufale lomíc rukama, z kterých jí vypadl leknutím deštník, jehož obyčejně užívala k procházce. — „Má dobře vychovaná dcera v náručí nějakého slovenského sedláka. Ó, ty nezdárné, nešťastné dítě!“

Míša naslouchal ustrnule tomuto divadlu, kdežto Nilda více matčino naříkání neslyšela. Věru, vždy před touto chvílí přeceňovala svou odvahu. Opustila z nesmírného strachu miláčka svého v nejvýznamnější chvíli, nechavši jej samotného, matčinu hněvu v šanc. Prchala odsud, nevědouc kam, a za ní zděšená vychovatelka co nohy stačily, neboť se strachovala o život mladé, rozvášněné dívky.

„Kdo jste?“ sípala nyní uražená matka, marně se snažíc býti chladnokrevnou.

„Jsem jediný syn rychtáře z Plužnavy a zovu se Michal Gazda,“ odvětil pokorně hoch a smekl uctivě klobouk. Poznal, koho má před sebou a pohlížel tak skroušeně na paní, jako na svatý obraz.

„Víte, kdo je ta dívka?“

Míša pokynul hlavou. Klesl na kolena, sepjal prosebně ruce a začal hovořiti:

„Velkomožná paní — vím již, že je moje milá děva panská . . .“

„Vy nestydatý sedláku . . . vy blázne!“ — skočila mu hněvivě paní do řeči, zajíkajíc se rozčilením. „Jak se opovažujete nazývati moji dceru svojí milou?“

Michal zbledl jako křída, vyskočil a zaťal bezděčně pěsti. Cítil, že se mu děje strašná křivda.

Paní vidouc jej tak zjinačeného zarazila se. Ohlédla se a pomyslila si, že takový zuřivý, sprostý člověk mohl by jí ještě ublížiti.

Ráda by se byla dozvěděla, jakou to má nerozumná dívka známost, chtějíc dceřin poklesek napraviti, ale začala se rozhořčeného mladíka báti.

Proto zvedla svůj deštník, mrštila po hochovi opovržlivým pohledem a kráčela, rozčilením se třesouc, spěšně k domovu.

Však se již s Nildou domluví!

* * *

Smutně plynuly ubohému hochovi dny a od Nildy žádný vzkaz nepřicházel!

Takovou trapnou nejistotu nemohl déle snášeti. Vydal se na cestu do Radišova dvorce, že se svěří šafáři, aby zavolal buď Nildu neb alespoň Maryšu, která by mu o Nildě nějakou zprávu podala.

Šafář jej udiveně vyslechl, pak mu suše řekl, že paní se slečnami před několika dny odejela a Maryša že musila s nimi.

Vrátí prý se až po vánocích . . .

Michal se ubíral zdrcen zpět. V Nildinu lásku a věrnost věřil jako v evangelium — ale co asi ubohá teď pro něj zkouší . . .

„Bože," vzdychl si, „lépe by bývalo, kdyby mi byla hned tehdáž, jak se mi na jarmarku zalíbila, řekla, že pro mne není — — tenkrát bych byl ještě na ni zapomněl a ona nemusila tolik teď pro naši lásku zkoušeti . . ."

Doma chodil jako bezduchý a počítal dlouhé dni do vánoc. Po vánocích zase zašel do dvorce a tam mu bylo řečeno, že panstvo přijede až po masopustě.

A zase se táhly dlouhé, smutné dni až do popeleční středy. Míša trpělivě čekal a pořád

jenom litoval své milenky. Večer si však stoupl k oknu a pohlížeje do tmavého blankytu, posypaného nesčíslnými démanty, přemýšlel jak to přijde, že vševědoucí Bůh dopouští lásku do dvou srdcí, stavem rozdílných . . .

Konečně přiblížila se popeleční středa.

Míša se pečlivě oblékl a zase se vydal na cestu do Radišova.

Jakmile vystoupil z lesa, kráčela proti němu s košem na ruce známá dívka.

Míša zajásal, poznav Maryšu.

I ona jej poznala, ale zrovna se ho lekla, jak vypadal. Zdál se jí o mnohem starší, bledý a vyhublý, a ty oči, dříve plny jisker, nyní tak smutně hleděly, že jí bylo až k pláči . . .

Soustrastně mu podávala ruku, ale to mu nedostačilo.

„Co dělá Nilda?“ vyrazil prudce ze sebe.

Holka se naň nemohla ani podívati, když mu odpovídala:

„Předešlý týden měla svadbu a včera se obě mladé paničky stěhovaly do fabriky . . . Vida, říkávala vždycky, že si radši smrť udělá, než by si ho vzala, a vzala si ho přece . . Ale zkusila chudáček dost a vypadala celá utrápená, než na tě zapomněla . . .“

Michal neřekl na tu hroznou zprávu ničeho. Věděl dosti, že mu to skorem vzalo paměť. Se ssinalýma rtoma hleděl tupě chvilku před sebe, pak se obrátil a kráčel zvolna k domovu.

Jeho štěstí, že porozuměl doma té vznešené lásce matčině. Ona se zaň vroucně modlila, aby ho sama svatá Panna potěšila. Proto jí ale přece dlouhý čas dělal těžkou starost, nežli na svůj bol zapomněl a znova k životu se navrátil.

Bludička.

„Fabiane, zastavte!“ zvolala slečna Marta, když dojeli k vovískovskému hřbitovu.

Veliký, staromódní kočár se přestal kolébati. Vezlo se v něm sedm osob. Paní Irma s hospodyní seděly po koních, proti nim panská a chůva s dřímajícím dítětem, a statečná kišasonka (slečna) Marta se uvelebila na kozlíku podle Fabiána.

Teď seskočila dolů a nežli se kočiš vypravil, otevřela sama dvířka povozu a pomohla starší sestře a hospodyni Anně vystoupiti.

„Prosím, mám jíti také dolů?“ otázala se spůsobně nová panská.

„Nikoliv, jen tady zůstaňte s chůvou,“ odvětila paní Irma.

„My půjdeme pozdravit mamáčin hrob a navrátíme se co nevidět. „Dej pozor, Maryšo,“ napomenula ještě chůvu, „a ať nesvítí Štefince slunko do očeк, nebo aby ji mouchy neštípaly.“

„Och, však dám pozor!“ povídá černooká, svěží Slovačka a naklonila se blíže k dítěti.

Sestry se zavěsily, Anna kráčela jim po pravé straně a tak se ubíraly vzhůru ku hřbitovu. Ležel stranou od dědiny Vovískova a vrouben byl novou, bílou zdí; nade vraty, jež byla otevřena, umístěn

byl maďarský nápis, jenž nejspíše na slovensky znamená: „Místo pokoje“, nebo cosi podobného.

Těžko říci, když člověk maďarsky neumí.

Na kraji u zdi kopala žena hrobníkova malý hrob a pozdravila, zvědavě měříc příchozí: „Pán Bůh rač dať šťastný, dobrý večer!“

Dámy poděkovaly kývnutím hlavy a upřely v truchlivém pozdravu zraky ku hrobu, na němž vypínal se nový vysoký, mramorový pomník. Lišil se tu od nízkých, nejvíce dřevěných křížů jako nádherný dům od prostých chaloupek. Na ostatních rovech rozkvétala luční kvítka — tu a tam byl zasazený muškát nebo fialka, ale zde na hrobě železným zábradlím ohraženém pučely vzácné květiny; jen mladá tráva stejně se všude zelenala.

Tu v rodné, vovískovské půdě přála si býti pochována paní Marie Fáberová, rozená Příkazská, choť budapeštského advokáta a matka obou mladých dam.

Dcery její vyjely si letos v měsíci květnu na venek, na milý statek Vovískov, jenž byl majetkem nebožky matky. Je tu smutno, krajina bez živosti a romantických půvabů; ale obě dámy se v hlavním městě již počátkem jara těšily na venek. Táhla je sem blízkost matčina rovu a příjemné vzpomínky skotačivého, volného života, jemuž se tu za živobytí matčina každého léta těšívaly. Anna odemkla branku a dcery poklekly u drahého rovu. Se zaroseným zrakem vroucně se pomodlily a steskem rozechvěny odtud odcházely.

Hrobníkova žena se zatím dovtípila, že je to panstvo ze dvora, a spěchala jim, když se ubíraly zpět, políbiti ruku.

„Sama dovedete kopat hroby?“ oslovila ji přívětivá slečna Marta.

„To není nic těžkého," odvětila žena; „můj muž zase doma řemeslničí."

„Pro koho je ten malý hrobeček?"

„A to jedné nádennici umřelo děvčisko; však dobře mu tam bude," mínila hrobnice.

Dámy se v duchu podivily, že nemá více soucitu, ale nepověděly to. Pospíchaly ku kočáru, a v malé chvíli jel Fabián pozorně po nerovné, úvozové cestě dále.

Již brzy byly u cíle. Když Marta uzřela známou křidlicovou střechu, usmála se na ni jako na dobrého známého. Jak odloučeně a blaženě se žije na venkovském zátiší! Bude si říditi prádlo do výbavy, vyjíždět si, procházet se, zpívat, hrát a vzpomínat na Gezu! —

To všechno se míhalo v té mladé, sedmnáctileté duši, mezi tím co paní Irma s vlhkým okem zdravila zamilované matčino sídlo.

Na dvoře očekávalo je služebnictvo svátečně ustrojené, šafář se šafářkou, poklasný s celou rodinou, tři čeledínové, dvě děvečky a starý Francek, jenž zastával službu poseláka a hlídače. Každý pozdravoval jak to nejlépe dovedl, neboť byly obě pánovy dcery velmi oblíbeny. Jak slezly s kočáru, nejdříve se hbitě přihrnuly děti a byly by pomalu i panské ruce zulíbaly — jak to braly šmahem. Šafářka, bývalá Martina chůva, je musela odehnati, a teď počalo uvítání se strany odrostlých.

Šafář se šafářkou a ostatní ženské políbili paní Irmě a hospodyni, která se u panstva tak jako rodina považovala, ruku; mužská čeleď si troufala jen očima vítat. Kišasonka Marta si nedala ruky líbat a usmívala se vlídně na každého. Zdála se za ta dvě léta, co tu nebyla, velmi statnou a líbeznou. Velkomožná paní Irma byla za to usedlejší a bledší; to že je vdaná a má již jiných

starostí. I malou její Štefičku pod závojem šafářka a poklasná zahlédly; to je děcko jako z cukru, a poněvadž nedávno kojnou propustily, bude starostí šafářčinou dodávati malé slečince čerstvé mléko od nejlepší krávy.

Velmi ráda tu úlohu na sebe vezme — jen kdyby nebožka paní byla se té radosti dočkala! Šafářka si honem utřela fěrtochem dvě upřímné slzy.

U domovních dveří vítal dámy hlubokou poklonou nový správce; člověk mladý, nevýslovně milého a poctivého vzhledu. Byl tu teprvé od lonska. Dřívější obstárlý, ženatý správec prý panu Fáberovi zle hospodařil, a proto jej statkář vypověděl. Přijal pak na odporučení jistého profesora hospodářské školy člověka mladého sice, ale velmi snaživého. A věru, nelitoval toho; nový správce byl člověk nadaný, čilý a svědomitý. —

Mladý muž se představil dámám poněkud rozpačitě v měkké domácí řeči: „Daniel Milošík — váš verný sluha.“

„Ten je hezký!“ podivila se kišasonka Marta, a líčka její polila se růměncem.

Paní Irma podávajíc Milošíkovi ručku k políbení, zahovořila německy: „Těší nás, že jsme vás seznaly. Tu má sestřička Marta a zde naše dobrá slečna Anna. Otec vám vzkazuje poručení a za krátký čas ho tu máte také; i můj muž a nastávající švakr přijede se na nás podívat. Nebudeme vás déle zdržovat — jsme velmi unaveny. — —“

Hospodyně podala nenuceně Milošíkovi ruku, Marta kývla při představování pouze lehynko hlavou a vklouzla za chůvou do domu.

Po večeři, když tu dámy již zdomácněly, psala Irma svému choti dopis a Marta se dívala

otevřeným oknem do zahrady. Večer byl jasný a vlažný, libý větřík zachvíval kvetoucím stromovím, vzduchem plul květ a lítali bzučící chrousti. Marta cítila v duši milou stránku matčiny domoviny.

„Nebudeš ještě dnes psát Gezovi?“ ozvala se za sestrou paní Irma.

„Jsem unavena,“ vymlouvala se Marta probírajíc se z myšlenek; ale zdálo se jí samé, že nemluví pravdu, neboť právě nyní procítila celý svěží, krásný život.

Irma též se podívala z okna a po delší pomlčce si povzdychla:

„Já vím, že se mému muži bude stýskat po Štefince.“

„Však sem často dojede,“ těšila ji Marta.

„A což Geza — není ti ho líto?“ usmála se starší sestra.

„Geza je statečný muž, ten neumí vzdychat; ostatně přijede sem též někdy s otcem.“

„Máme nyní roztomile zřízenou zahradu,“ pochválila paní; „nový správce si dává na všem záležet — papá jest s ním velmi spokojen.“

„Ano,“ vece žertovným přízvukem Marta, „on nekupuje za osm set plže koně pro smích celému okolí, nemá hrdou domýšlivou ženu a půl tuctu dětí, kterým by se dostalo na náš náklad panského vychování! Umí se také lépe obracet než tlustý, bývalý správec, a povídá uctivě po slovensku: „Váš verný sluha . . .“

„Jaký dojem na tě učinil?“ otázala se najednou živě paní Irma.

„Nevšímla jsem si ho příliš.“

„Víš, Marto, že bych tu nemohla tak spokojeně dýchat, kdybys nebyla zasnoubena.“

„Proč?“

„Ten správce je neobyčejně sympatický člověk. Jak se nám představoval, tu jsem pocítila zvláštní bodnutí v nitru; — napadlo mi, že by ti mohl býti nebezpečným. Jsi ještě tak mladá, nerozvážná a býváš také často rozmarnou . .“

Marta se dala do upřímného smíchu.

„Míníš-li to tak opravdivě,“ vece, „tož na mou věru — ne ty o mne, ale já musím míť strach o tebe! Mladá paní by se mohla právě tak poblouzniti, jako nerozvážná dívka.“

Obě se srdečně rozesmály. Náhle si slečna vzpomněla: „Slovensky mluvil, to je nějaký sedlák; — naposledy neumí ani správně německy.“

„Jak pak by neuměl — vždyť studoval ve Vídni vyšší hospodářskou školu,“ hájila ho paní. „Je to vzdělaný muž, říkává papá, ale poněkud přepjatý. Čítá slovenské noviny, přátelí se tu jedině s kaplanem, jenž je v podezření, že je pansláv a proto se jakživ fary nedočká, a náš správce si podle všeho také nerozumí. Neznají, tuším, ti dva lepšího cíle, nežli honiti se za stínem. Papá si z toho nic nedělá, jen když mu dobře hospodaří — ale tvůj Geza by mu to věru neodpustil!“

„Chudák!“ litovala dobrosrdečná slečna domnělého blouznílka, neboť i ona byla právě tak, jako její starší sestra umělá květina, srdcem Maďarka a hlavou Němkyně. Porozuměla teď Milošíkovi asi tak, že je z těch smutných postav, jež nechtějí uznat krásnou uherskou vlasť a lpějí jen bláhovou láskou na prosté, bezmocné domovině.

Z ložnice ozval se teď žalostný Štefánčin hlásek; paní Irma tam rychle spěchala, a Marta osaměla. Chvilku ještě se dívala z okna, vzpomí-

najíc všelikých příhod z dětství; pak zalétly její myšlénky k snoubenci. Posýlajíc mu krásnou jarní nocí pozdrav, zavřela okno a odebrala se za sestrou.

Již druhého dne mohla si Marta Milošíka jak se patří prohlédnouti. Umínila si oblažit šafářku návštěvou a vstoupivši neočekávaně do ratejny, nalezla tam asi tucet malých dětí, kolem podlouhlého stolu sedících a učících se. Měly před sebou čítanky a tabulky. V rohu ratejny stála tabule a na ní byla napsána písmena a slova; i počítadlo s barevnými kuličkami tu bylo. Drobná Slovačina pilně opisovala, ani hlavy nepozvedla. Marta udiveně přehlížela podivnou tu školu, pak přistoupivši ku stolu tázala se dětí: „Co tu děláte?“

„Však vidíte — učíme se,“ odvětilo moudře jedno čiperné děvčátko.

„A kdo vás učí?“

„No — přece pan správce!“

Opravdu, učitel hnedle tu byl. Přinášel jen ze svého bytu nějaké obrázky k názornému vyučování a zočiv slečnu, uctivě pozdravil, ale zůstal patrně zaražen.

„Ani jsem netušila, že tu máme školu,“ promluvila Marta bezděčně po slovensku.

„Tak vznešeného jména nezasluhuje tato místnost,“ odvětil s úsměvem Milošík. „Učím tu v prázdných hodinách — obyčejně od jedenácti do dvanácti — tyto malé občánky číst, psát a počítat; někdy jim též vykládám něco z přírodopisu a dějepisu.“

„A což nechodí do školy?“ divila se slečna.

„Ó chodí,“ vece temně Milošík; „ale málo co tam pochopí, poněvadž se vyučování děje v cizí řeči. To jim ovšem málo prospěje. Nadané dítě

leccos pochopí, naučí se též správně maďarštině, ale bohužel je již pro Slovensko ztraceno; dítě méně nadané zůstává nevědomým a pyká za to po celý život.“

Nyní viděla Marta jasně, že Milošík je přepjatý blouznílek. Což aby mu pověděla, že se mýlí? Poví mu, jak vznešenou myšlénku má její národ, chtěje srůsti s chudobnou necivilisovanou Slovačí v jediný mohutný kmen.

Pohlédla mu směle do očí, chtíc jej poučiti o moudrých otcových náhledech, ale neodvážila se toho. Byloť v těch třpytných, modrých očích tolik nevinné hrdosti a pevného sebevědomí, že mladá maďarská vlastenka se celá pomátla. Aby si pomohla z rozpaků, tázala se:

„A nenamáhá vás to? Máte beztoho tak dost jiných starostí.“

„Nikoliv,“ děl mladý muž upřímně; „naše mládež je vtipná a poslušná. Pak věnuji tomu úkolu jen hodinu denně — ale s radostí bych věnoval více, jen kdyby bylo tolik žáků, co by si srdce přálo. Zdejší učitel, zvrhlý Slovák, mi snahu moji kazí, zapovídaje dětem, aby mi sem chodily — ba ani rodičové nechtějí pochopiti, že to dobře myslím. Co tu, slečno vidíte, dítek, toť jsou nejvíce odsud ze dvora, neb dítky našich dělníků.“

„Nebudu vás déle zdržovati,“ omlouvala se dívka; „chtěla jsem navštíviti šafářku.“

„Bude bezpochyby ve sklepě, nebo v chlévě.“

„Však já ji někde najdu. Přeju vám mnoho zdaru!“

„Ruku líbám, slečno!“

Marta kráčela zvolna po dvoře ku sklepu, uznávajíc v duchu, že měla sestra pravdu. Milošík

je opravdu sympatický člověk a každý by ho měl hnedle rád . . . „Ale je na něm věru poznat, že je Slovákem," rozumovala dívka. „Jeho tahy mají ráz švarného, selského chasníka a oči jeho jsou tak smutné a přece zase bodré, jako oči dráteníčkovy. Postavu má pěknou jako Geza — ba ještě skorem hezčí."

Za takového horování došla Marta ku sklepu, kde potkala šafářku.

„Došla jsem k vám, panímámo, na besedu," počala rozmluvu tím starým, důvěrným tónem, jakým vždy se svou bývalou chůvou rozmlouvala, když byla ještě malou slečinkou — „ale nezastala jsem vás v ratejně."

„Taková pocta!" děla nenuceně dobromyslná žena; „tož nech sa len páčí kišasoňce ist se mnú."

„Musíte to tak považovat, jako bych u vás již byla. — Víte-li pak, že v ratejně máte školu?"

„No, abych nevěděla," smála se šafářka, „však se mne s tím pan správce již dost natrápil — ale když jinde není místa. Já se jen divím, kde se té trpělivosti nabeře! Máme ty děcka rozvěrené jako ptáky a jakou on si s nimi dává práci! Učí to způsobno pozdravovat, opakuje s nimi školu, aby prý uměly ai slovensky čítať a psáť, pak je učí uctivosti k rodičům — napomíná je, aby se nikdy nepřeměštily a tak všecko, barže lepší než-li učitel."

„Tož máte nového správce rádi?" tázala se na oko dosti netečně.

„Och to je dobrý, spořádaný člověk!" chválila šafářka. „A jak je dbalý hospodářství! Tuším, že takového druhého by velkomožný pán ani nenašel. Jak on jen dovede ty nádenníky kárat, od kořalky a nedbalosti odvykať — panáčka tak člověk neposlechne, jako jeho."

Martě se to mile poslouchalo. Náhle jí ale přišlo na mysl, proč se tolik o toho mladého muže stará, co pak je jí po něm? Zarazila se a obrátila řeč na drůbež. Ale pomalu by šafářka byla zase začala o panu správci a proto slečna raději již hovor ukončila. Odebrala se do domu a poobědvavši napsala Gezovi dlouhý, něžný list.

Když ale povinnost srdéčka byla ukončena, počala si Marta zase častěji než bylo třeba, vzpomínati na zdejšího správce. Kdykoli při tom pohlédla dívka v sestřinu tvář, pokaždé sklopila oči a počala se sama na sebe zlobiti.

Večer pak usínala s následujícím rozumováním:

„Dobře že to nikdo netuší, jaká jsem dětina; ti by se mi vysmáli! Pomalu bych si dojela do Vovískova porovnávat tu našeho správce s mým roztomilým, duchaplným Gezou! Nyní navzdor svému chytlavému srdci budu se s tím Slovákem baviti, budu ho studovat — spřátelím se s ním! Ano, to bude velmi zajímavé! Marta beztoho neměla ještě jaktěživa žádného přítele; Geza byl jí vším, jen ne přítelem. — A správec se zdá tak vážný a zajímavý. — —“

Počala se s ním přáteliti ve škole. Přišla z nenadání a prosila s opravdovou tváří, aby jí dovolil každého dne chvilku vyučovati, že jí to způsobí velikou radost. Udivený Milošík jí ovšem svolení neodepřel.

Aby věřil, že to nemyslí žertem, učinila ihned zkoušku.

Otázala se dětí po jménech, prohlédla jim knihy a tabulky, postavila se k tabuli a vysvětlovala písmena i číslice, jež tu byl Milošík napsal. Pak počala vykládati poučnou povídku o čtveru

ročních počasů, a když se zdál Milošík unešen, přidala ještě jednu o motýlkovi.

Výklady její byly jasné, řeč něžná a k srdci se loudící. Děti poslouchaly ani nedutajíce, Milošík nemohl svým očím a uším uvěřit.

„Aj — slečna zná tak sladce slovensky hovořit?“ promluvil s přídechem trpkosti, neboť si nemohl počínání její jinak vysvětliti, nežli že si tu chvilku hraje, aby za nedlouho s tajným úsměškem odtud odešla.

„Co by ne?“ odvětila Marta, temně se zardívajíc, „však mamáčka byla Slovenka.“

„Pak to ale byla mamička, nikoliv mamáčka,“ s úsměvem opravil ji mladý muž.

„Tož mamička,“ opakovala poslušně dívka. A dokládala jedním dechem: „Ale jen jestli jste se mnou spokojen — smím zítra zase na půl hodiny přijít a na učitelku si zahrát?“

„Není v zjevu jejím klamu,“ přemítal Milošík, „nedělá si ze mne a z mých žáků blázny — ale to ona je tak dětinskou.“

„Počínala jste si, milostivá slečno, dnes tak způsobile,“ odvětil opravdově, „že bych neznaje vás, považoval spanilý váš zjev za nadšenou kandidátku učitelství. Kdykoli sem v hodině vyučovací zavítáte, ustoupím vám vždy z toho srdce rád! Zanechte nám jen pokaždé takovou překvapující a líbeznou upomínku, jako dnes.“

„Co pěkných lichotivých slov znáte napovidat — ani bych se jich nebyla od vás nadála,“ žertovala Marta. „Nyní buďte s Bohem!“

„Ale ještě bych vám ráda něco řekla,“ vzpomněla si.

„Prosím,“ uklonil se Milošík pokorně.

„Napadlo mi, že my dva můžeme býti přátely,“ děla slečna s úsměvem, klopíc oči k zemi.

„Věřte mi, já neměla posud žádného přítele — a přece dovedla bych si ho vážiti.“

Bylo v jejím zjevu tolik líbezného zmatku, že Danyš v prvním dojmu jejích slov nemohl pochybovati o jich upřímnosti, ale že hned neodpověděl, dostavila se brzo obvyklá, slovácká nedůvěra a nedopřála mu, aby se v duši zaradoval.

„Co to se mnou míní? Nenavedl ji snad nadutý její ženich — a mají věru něco jiného za lubem než tu náhlou náklonnost!“

„Nechcete?“ pozvedla k němu slečna oči.

Přímý hlas se rázem vystěhoval z Milošíkova nitra a on měkce odvětil: „Nemohu pochopiti oblažující tu přízeň, . . . není to žert?“

„O, neznáte mne ještě,“ potřásla hrdě hlavou Marta, „míním to zcela upřímně.“

On se posud rozmýšlel; zdálo se mu, že nesmí tak lehkovážně jednati jako slečna. Sklopil zrak a zadíval se na srdečný prst své levé ruky.

Martiny oči zároveň tam náhodou utkvěly. Zakmitl se jí na opálené a přece pěkné ruce stříbrný kroužek s granátovým očkem. „Jistě drahá památka,“ napadlo jí, „jinak by ten jediný, stříbrný prstýnek nenosil . . .“

Trpkost jakási stáhla jí obočí a když pak vzhlédla k nerozhodnému, zamyšlenému jeho obličeji, kabonila se ještě více.

„Máte pravdu,“ zahovořila hlasem nevolí se chvějícím, „myslíte-li, že není radno dívce, tak málo známé, rozdávat přátelství. Vyzkoumejte mne dříve.“

Odběhla kvapně. Milošík probrav se z posledního překvapení, zpozoroval, jak na něho zevlují hlučící a dovádějící děti. —

Na zejtří přivedla slečna Marta sestru do školy.

Paní Irma pochválila Milošíkův národní a dobrosrdečný směr, vyptala se na nejchudší děti, které míní příležitostně poděliti oděvem, a bylo na ní viděti, že ji záležitost ta baví a těší jako sestru. Marta dnes již nezaváděla s Milošíkem tak důvěrné rozmluvy jako včera; byla zaujata jen dětmi a k velkému sestřinu i správcovu potěšení půl hodiny živě vyučovala. Na to se dámy přívětivě poroučely.

Tak se dělo i následující dni. Slečna i paní zajímajíce se pro zábavu o Milošíkovu učírnu, braly mu na polovic kantorské otěže z rukou, a on se tomu mohl jen vděčně těšiti. Rozhlásilo se záhy, že paničky se o děti dobrotivě starají, že sama kišasonka chvílemi vyučuje — a na hodinu se přihlásilo více dětí. —

Po čtrnácti dnech dostavili se do Vovískova páni, podívat se, jak se dámám daří. Přijel pan Fáber se zetěm, kupcem Pentekem, a mladý doktor Geza Dynkay, Martin snoubenec. Dynkay pocházel z vážené budapeštské rodiny a poslední léta byl koncipientem ve Fáberově kanceláři. Geza byl hezkého zevnějšku, ohnivých pohybů a skvělé výřečnosti. Pan Fáber přehlížeje některé nechvalné jeho vlastnosti, soudil, že z něho bude výtečný advokát, a oblíbil si ho. Když pak zpozoroval, že Dynkayovi není dorůstající Marta lhostejnou, podporoval obratně a vytrvale jejich sblížení, až toho docílil, že se mladí lidé zasnoubili. O sňatku se prozatím ještě nemluvilo. Marta byla příliš mladá a Dynkay neměl posud advokátní praksi odbytou. Pan Fáber měl mimo dvě starší dcery ještě syna Alexandra, jemuž nyní bylo patnácte let. Přání otcovo, aby Alexandr po něm jednou převzal výnosnou advokátní kancelář, se shatilo. Alexandr neměl vloh ani chuti a rozhodl se ra-

ději vstoupiti do vojenské akademie, než aby dlouhá léta louskal paragrafy. Tož mínil pan Fáber budoucího zetě Gezu učinit svým nástupcem, aby se později mohl uchýliti na odpočinek do Vovískova.

O Gezovi a Martě se povídalo, že z nich bude hezký a šťastný párek. Jakž by nebyl, když se mají rádi, jsou oba hezcí, živé povahy a budou se dojista těšiti skvělé budoucnosti. Oni tomu sami věřili. Geza byl upřímně zamilován a Marta se domýšlela až do té doby, než poznala správce na Vovískově, že není v celém světě statečnějšího a hezčího muže nad Gezu. — Bylo to radosti a hluku ve dvoře, když přijeli páni! Prohlíželi hospodářství, vyjeli si na lov a odpoledne hráli v zahradě při zvucích najaté cikánské hudby s Irmou, Martou a hospodyní v kuželky.

Správec Milošík je na lov doprovázel; později ho do společnosti nepobídli, aby jim nepřekážel v důvěrném hovoru. Ostatně připadal také ten člověk Gezovi nevýslovně odporným a on se tímto úsudkem netajil před panem Fáberem. Dozvěděl se Geza náhodou již na dráze, že pěstuje tu Milošík jakousi úlohu slováckého apoštola, a to pobouřilo jeho maďarskou krev. Přesvědčil se pak, že zařídil tu bez vědomí svého chefa nějakou protizákonní školu, přiměl poměštěný služebný lid, aby přijal zase svůj dřívější slovácký kroj, a poučoval — pobuřoval nejen obyvatele Fáberova dvora, ale i lidi v městečku.

„To přece nebudete trpěti,“ pravil rozhorlený Geza, jenž s dovedností v skutku právnickou různé zprávy o správcovi na rychlo sebral, ku svému budoucímu tchánovi, „aby ledajaký poběhlík, kopaničář, zde na vašem majetku hlásal nesmyslné, slovácké tužby!“

„Však já si s ním promluvím!“ sliboval pan Fáber, ale v duchu mu to pranic nepřekáželo, co tu za hlouposti správce vyvádí. Takového čilého a svědomitého úřadníka je třeba si vážiti a jeho jedinou vadu mu prominouti.

Statkář raději v duchu počítal, o mnoho-li více mu statek nese a jaké důmyslné opravy byly zavedeny za těch pět čtvrtí roku, co zde Milošík hospodařil.

Pan Fáber byl rozený Štyřan a člověk nejmírnějšího politického smýšlení. Jeho mateřština a řeč nejmilejší byla němčina — maďaronství dbal jen zevně, pro dobrou vůli a obchodnický prospěch. Nebožka jeho choť byla Slovačka, pocházela z Vovískova, a její otec byl ještě z oněch starých poctivých statkářů, že chodil a mluvil právě tak, jako kterýkoli sedlák v městečku. Dceru vychovali ovšem již v městských šatech, ale ona si donesla i do vzdálené Budapešti původ svůj věrně v srdci skrytý. Nedovedla se jím honositi, ale nechtěla ho také zapříti. Děti učila nejprve řeči slovenské a nejraději vzpomínala milé domoviny; za to však nebyla ve společnosti oblíbena a ve vznešeném světě dámském zůstala jí pověst velmi snižující. — Proto nejraději uchylovala se do Vovískova, zde klidně dýchala a lehkou jí tu je i země. Když ji předčasně pochovaly, tu ovšem otec a cizí vychovatelé nevstoupili do jejích šlepějí. Děti advokátovy byly moderně vychovány; duše jejich zaobalila se ve společenské předsudky. Zvěděly, že jsou povznešeny nad vovískovské občany, vzdělávaly se v němčině a vlastenčily po maďarsku.

Pan Fáber o správcově slováckém smýšlení již dávno věděl, ale teprvé dnes na domluvu Dynkayovu dodal si odvahy činnost jeho v tom ohledu obmeziti. Naskytla se k tomu příležitost,

an si Milošík od statkáře vyprosil soukromou rozmluvu a překvapil jej zprávou, že se míní na podzim oženiti. Prosil, aby mu byl povolen byt, který předešlý správce obýval a jehož za Milošíka k jiným účelům se užívalo.

„Přeji vám mnoho štěstí," odvětil dobromyslně pan Fáber. „Co se týče bytu, jen si jej vezměte a zařiďte po svém pohodlí. A odkud pak, smím-li se ptáť, přivedete si paničku?"

„Ze svého rodiště," přiznal se s blahým úsměvem mladý muž. „Známe se již od dětinství a poněkud jsme spolu též spříbuzněni. Děvče mé je o několik let mladší, proto jsem na ni čekal, až mi doroste. Dříve našemu poměru bránil její otec, že nemám jistého chleba, ale teď již se obměkčil."

„To mne těší, to mne srdečně těší," ujišťoval statkář. „Pak až se oženíte . ." pokračoval po malé přestávce, trochu rozpačitě — „stanete se dojista klidnějším a vyjde vám z hlavy všeliké to nápadné počínání . . ."

„Prosím, co tím míníte?" ozval se udiveně Milošík.

„Vaše vlastenecké smýšlení," vyjádřil se krátce advokát. „Jsem mírný člověk — nerad vížu něčí náhledy, ale přesvědčil jsem se, že je na čase, abych se vás jednou otázal, co vlastně zde, v odlehlém uherském Vovískově se slováckým vlastenčením chcete dokázať?"

„A co tu míní v odlehlém, slováckém městečku," vece důrazně Milošík, „dokázať onen živel, jenž do našeho lidu vráží nespravedlivé zákony a zachází s ním jako s bezdušnou kořistí?"

„Dovolte, pane správče . . ." s nevolí přerušil ho statkář.

„Neprohřešuji se svým jednáním na žádných právech," mírněji pokračoval Milošík. „Jsem upřímným synem své domoviny a poněvadž se mi dostalo toho štěstí, že jsem se stal člověkem uvědomělým, považuji to za svatou povinnost, sdíleti se se svými bratry a pomáhati jim kde mohu — —"

„Ale vy nemůžete!" přejal mu slovo statkář.

„Proč?" povztýčil hlavu Milošík.

„Poněvadž já vám toho nemohu a nebudu trpět, abyste se zanášel takovými starostmi."

„Neplním snad věrně své povinnosti k vám, pane doktore?"

„Jsem s vámi jinak úplně spokojen; však vy jste idealistou a počínání vaše mne co majitele velkostatku zlehčuje — právě dnes v poledne mne na to též Dynkay upozornil. Dovolte tedy, abych si pro budoucnost podobné věci vyprosil a zapověděl. Nebráním vašemu přesvědčení, ponechte si je svobodné pro sebe, ale neodvažujte se působiti zde proti mé vůli! Nestarejte se o národní záležitosti a hleďte si raději praktické stránky života."

Teď se statkář odmlčel a doložil klidným hlasem, jako by se tu jen přátelsky spolu byli bavili: „Nyní buďte s Bohem, musím jíti do zahrady, aby mne nepohřešovali."

Milošík stál tu uzardělý, oči jeho byly temné a hlava skormouceně nakloněna; sotva že dovedl tiše se poručiti. Mladá krev se v něm bouřila, srdce trpělo, ale měkká trpělivá mysl, ta věrná průvodkyně slovácких činů, jen v úkrytu žalovala:

„Och naše naděje — jak jen tu, doma, s námi nakládají!"

Pan Fáber se navrátil ku společnosti a vykládal Dynkayovi, jakou měl se správcem roz-

mluvu. Geza nedovedl smělé takřka drzé odpovědi Milošíkovy pochopiti, pan Pentek také ne a dámy jen tiše, jako úkropečkové, naslouchaly. Teď jim ani nenapadlo, o tom se zmíniti, že se s Milošíkem spřátelily a jeho školu navštěvovaly. Když dále pan Fáber vyprávěl, že se míní Milošík oženiti, vyslechl to Geza netečně. Pentek prohodil, že ženatý úředník váží sobě více chleba, ale také prý ho hledí více využitkovati. Paní Irma se podivila, že se jí Milošík nepochlubil, a Marta pohlédla jaksi poplašeně na Gezu. On její ustrnutí nepostřehl a brzy se na Milošíka zapomnělo. Geza uměl mnoho zajímavého Martě vykládati; připadala mu velmi drahou, neboť ji tak dlouho neviděl!

Navečer vyprovázela paní Irma s chůvou a dceruškou chotě svého k nádraží. Martu rozbolela hlava, vypadala pobledlá a proto pánové nechtěli dopustiti, aby jela s nimi. Zůstala doma a teskně se dívala za ujíždějícími povozy. Již jí zmizely s očí a ještě se nehýbala od okna.

Část městečka se skrovným kostelíčkem a zánovní školou rozkládala se před jejíma zrakoma, všude kolem byla jen pole a nízké stráně. Asi dvě hodiny v dáli vyčnívala kostelní věž okresního města a tu vyhlídku končily obrysy velikých kopců a hor. Blízké dědiny nebylo nikde viděti; Vovískov vypadal jako odloučený od světa. „A přece se vyšší moci i o Vovískov starají," rozumovala dívka, vzpomínajíc si na hádku, jíž měl otec s Milošíkem. A zastávala se mimovolně v duchu náhledu správcova: „Před časy tu jistě nic uherského nebývalo."

Stranou za městečkem bělala se hřbitovní zeď a z oken panského stavení lze rozeznati vysoký, mramorový pomník paní Fáberové. Sestry

jej odtud několikráte denně pozdravovaly. „Tam spí ta drahá, dobrá bytost podle svých rodičů, mého dědečka a babičky," vzpomínala si dívka. Na dědečka se dobře Marta upamatovala. Byl to milý, skromný stařeček, nedal si ani velkomožný pán říkat.

Po chvilce uhnula se Marta z okna a dívala se dolů do zahrady, jsouc ukryta záclonou.

Zahradou do Milošíkova bytu, jenž byl v přízemí, vraceli se z procházky dva přátelé; Milošík a kaplan Jan Hryb. Martě, zočivši je, počalo rychleji a hlasitěji bušiti srdce; nechtěla, aby ji spatřili a pozdravili.

Stanuli na okamžik v zahradě. Milošík volal svého psa, jenž lapaje mouchy, od nich odběhl. Pak vešli do průjezdu, dole klaply dvéře; Marta opět mohla hleděti z okna. Dole, pod dětským pokojem se rozlétlo okno, po chvilce kroužil se odtamtud modravý kouř doutníků. Slečna nemohla pro listí divoké révy ničeho viděti, ale slyšela zřetelný hovor.

„Vidíš, i já jsem dnes zažil bolestného dojmu," mluvil kaplan. „Před polednem navštívil pana faráře doktor Jožda, syn našeho zvěčnělého, nezapomenutelného vlastence, já zajásal radostí, že se s ním seznámím, a hleděl jsem jen vyčkati chvíle, kde bych si s ním mohl od srdce promluviť. Rozmluva, toť se ví, vedla se po chuti páně farářově maďarštinou. Čekal jsem s tlukoucím srdcem, brzo-li si budou odporovať a tu k mému bolestnému ustrnutí slyším doktorův náhled o tamním slováckém hnutí.

„Člověk takového smýšlení," povídá Jožda a vyslovil se pevně, bez rozpaků, „musí teď zaniknouti — zahrabe se —." Nevěře vlastnímu

sluchu, pohlédl jsem mu v tvář a žel! V jeho chlebíčkářském, všedním pohledu ani stopy dědictví po výtečném otci. Ba, Bože — ba —.“

„A my jsme tu přece dva!“ ozval se Milošík v dojemném rozmaru. „Povídej konečně něco veselejšího; dnes bylo želu již dost. „Nepotěšily tě ani zprávy z Prahy o brzkém dokončení stavby Národního divadla?“

„O, četl jsem vše. Šťastní lidé, ale jsou daleko!“

„Přece budeš se moci jednou na stříbrný oltář svého patrona a na divadlo se zlatou střechou podívat! Měkkého sedadla se ti tam dostane, obětoval jsi na ně také svou hřivnu.“

„Dopřeje-li mi toho Bůh — až budu jednou farářem. Jinak se toho nedočkám; pana faráře obelhat nemohu, a on by mi toho do smrti ani neodpustil.“

„Och, jdi mi, pansláve jeden!“ zasmál se nuceně Milošík. „Počkej, však tě s Evou na přesrok sebereme. Slibujeme a těšíme se na to již dávný čas. I pantáta Klemuš pojede s námi a všichni pohromadě se vydáme na cestu.“

„Kdy že tě Eva s pantátou navštíví?“ táže se kaplan jasnějším hlasem.

„Nepíše určitě čas, až prý pojede na pouť do Šašína; to mají sem již jen polovinu cesty.“

„To se budu těšiti s tebou. Rád bych, věru, již poznal tu zbožňovanou frajerku svého přítele. Ale za to, že vás jednou sezdám, nesmí mi tě tvoje žínka odcizit. Pamatujte, že nemám víc.“

„Nezasloužím si, Jane zlatý, tolik lásky . .“

Nedopověděl Milošík. Za okamžik zavznělo z dola několik veselých tónů. Na houslích, hudba do skoku se to ozvala, ale zmlkla nedokončena.

Však zase začal hráti Milošík jinou notou a nevýslovně dojemný jeho hlas zapěl k tomu:

„Vždycky sa len těšíš, ty Slovensko moje,
že sa už zahoja dávne rany tvoje —
a tvoje útechy
a bolavé vzdechy
čo chviľka za chviľkou
len hynú, len hynú!

Z hora od prestola čekáš pravdu živú,
vedľa od súsedov lásku spravedlivú;
spravedlivosť váhá,
láska se nevzmáhá —
a tvoje nádeje len hynú a hynú!

Tasili jsme zbroje už za právo svoje,
statočné sme viedli za národnosť boje,
aj vialy zástavy
zobudzenej slávy —
a naše nádeje —
len hynú a hynú!

Svitnula zornička, malo isť slniečko,
a už sa hýbalo na Slovensku všecko;
hviezda zhasla zase,
nebola na čase —
a naše nádeje
len hynú a hynú!

A zase se brieždí a zase už svítá,
a zase se Slovák po slobodě pytá —
a každý si hude
či to zas tak bude?
A naše nádeje
zhynú, či ožijú?

Ožijú, ožijú, už sú inšie svety,
od mora do mora nové heslo letí.
Heslo prítomnosti
„voľné národnosti!“
a naše nádeje ožijú, ožijú!

A veď máme na čo nádeje ty oprieť
milý Boh nad námi, s námi slovenský svet,
kol nás mládež smelá,
v srdci pravda vrelá
a naše nádeje ožijú, ožijú!

Čo si druhí svojá, osvojme si i my,
a len si Slovania ostaňme vernými;
čo je jiným zdrávo,
to buď ai nám právo
a naše nádeje
ožijú, ožijú! — — —„

Kaplan se brzy připojil, zpívali oba a poslední verš tak povýšeným hlasem, že jej dívka nahoře v duši cítí.

Tak nezpívá si člověk pro zábavu; to srdce mluvilo! A ona tomu rozumí!

Teď již ví, čím to je, že člověk ten jí byl od prvního setkání drahým jako bratr, teď již ví, že jí to bylo souzeno horovati a trpěti pro všecko, co on miloval. Dlouho o tom nevěděla, až nyní jí to najednou ze srdce pučí.

— — S posledním zvukem teskné Milošíkovy písně vydralo se v hlubokém, záhadném vzdechu dívce z prsou první poupě nešťastné lásky, a ona se zatím domnívala, že se tak stala Slovačkou.

„Ubohý, drahý člověk!“ vzdýchala si, vrhajíc se na pohovku a zakrývajíc si obličej rukama; — „teď již, věru, může býti mým přítelem. Nosí-li ještě posud v hlavě trpkou rozmluvu, kterou měl dnes s otcem? Či zapomněl na ni pro svou milou?“

Neurčitá dívčí postava zakmitla se před ní a Marta zděšeně vyskočila. „To šťastné děvče,“ žalovaly rozčilením třesoucí se rty, „co bych já za to dala, kdyby mne si byl místo ní oblíbil!“

Jako by si tím vyznáním byla odlehčila, utišila se.

„Co se to se mnou děje?“ pomýšlela teď již pokojněji. „Komu se mám svěřit? Kdybych otci neb Irmě pověděla, že již Gezu nechci, řekli by, že

jsem rozumu pozbyla.“ Dvé vřelých slziček svezlo se jí po lících a přinesly útěchu: „Půjdu k mamičce.“

Umyla si spěšně obličej, vzala na hlavu klobouk a potom vyhledala hospodyni.

„Ráda bych se podívala na hřbitov,“ oslovila ji. „Nemohla bys, milá Anna, jíti se mnou? Za chvíli beztoho se Irma vrátí, počkáme na ni u hřbitova a zpět sní pojedeme.“

„Přestala tě již hlava bolet?“ tázala se Anna, pozorujíc s udivením, že dívka má uplakané oči.

„Hlava mne již nebolí — ale je mi velmi teskno. Tož jen, prosím tě, pojď.“

Anna se počala mlčky oblékati, přemítajíc, co se Martě asi přihodilo. Byla přesvědčena, že loučení s Gezou a otcem nepohnulo veselou a ráznou dívku k slzám.

Když vyšly ze dvora, zavěsila se Marta na Annino rámě, a tak ušly mlčky kousek cesty. Když Marta se neměla k rozmluvě, počala se jí Anna něžně vyptávati: „Zdáš se mi tak smutnou, Marto, a máš uplakané oči; řekl ti snad Geza něco trpkého?“

„Ó nikoli!“ odvětila dívka s povzdechem.

„Tedy snad otec, či Irma ti něčím ublížili?“

„Nikdo mi neublížil.“

Anna příliš dobře znala svou žačku, aby neporozuměla, že Marta k ní nechce býti dnes tak důvěrnou jako jindy. Nechtěla se déle vyptávati, ale pohlédnuvši zpytavě dívce v obličej, postihla na něm tak zřejmý žal, že ji to až zarazilo. Mimoděk vedrala se starostlivé slečně na jazyk slova: „Obávám se, mé dítě, že tě něco tíží; nemohla bys se mi svěřiti? Víš přece nejlépe, že s tebou smýšlím jako matka.“

„Nemůžeš mne potěšiti,“ zazněla stručná odpověď.

Došly ku hřbitovu. Útlocitnou Annu zabolela poslední Martina slova v té míře, že jí nechtěla již ani v myšlenkách rušiti. Nechala ji u hrobu pokleknouti a sama zůstala na cestičce u prostřed hřbitova.

Na kostelní věži zvonilo klekání, večerní stíny rozkládaly se již po rovech a smutné ticho panovalo kolem. Marta se chvilku modlila, pak se ohledla po průvodkyni, „Anna pojď sem!“ zavolala.

Hospodyně se pomalu, mlčky, přiblížila k dívce.

„Nehněvej se, Anna! Sedni si tu podle mne; povím ti vše.“

Anna se sehnula, poznamenala hrob křížem a odvětila: „Stmívá se a mohly bychom propásti vracející se kočáry. Raději pojďme odtud, na cestě mi to můžeš vypravovati.“

„Vždyť se dlouho nezdržíme,“ přimlouvala se dívka, „a není tu přece u mamičky děsno. Jen se na chvilenku posaď. Mamičce to budu všecko vykládati, a ty jako bys ji živou zastávala.“

Anně zvlhl zrak. Posadila se k dívce a uchopila ji za ruku.

„Tož poslouchej, Anna! Já spůsobím otci a Irmě veliký zármutek; Gezu si nevezmu a raději zůstanu svobodna.“

„K jednání takovému musíš míti důležité příčiny,“ odtušila slečna vážně. „Víš, že jsem tvého snoubence neměla nikdy v přílišné lásce; napomínala jsem tě také, abys prvé, nežli se mu zavážeš, vyzkoumala své srdce — ale tys se pro něj dobrovolně rozhodla. Tvé vyznání mne naplnilo nepokojem. Proč jsi se náhle jinak rozmyslila?“

„Poznala jsem, že ho nemám ráda.“

„A tak pozdě.“

„Je posud času dost. Teprvé dnes jsem se o tom přesvědčila. Dříve jste mne nutili a nechali jste mne v domněnce, že ho mám ráda. Pro Gezu jsem se nesměla na jiného muže podívat; byl neustále okolo mne . . . Od čtrnáctého roku stále jsem slýchala: Není milejšího muže v celém světě nad pana Dynkaye. — A já teprvé dnes poznala, že je to bezcitný, odporný člověk.“

„Nečiň nikomu výčitek, milá Marto. Tušila jsem bohužel jasně, že náklonnost tvá ku Gezovi nemá hlubšího základu, ale kdo se nadál, dobrý Bože, takovéhle změny u tebe! Tím je jistě vinen náš správce, viď, dítě drahé?“

„Ty víš, Anna, ty víš?“ chvějícím se hlasem žasla dívka.

„Ó tuším to již několik dní. Chtěla jsem tě také upozornit, že čeleď ve dvoře si vypravuje, jak se ti náš správce líbí, že k vůli němu do školy chodíš! Obávala jsem se však tě napomenouti, když v tom Irma nevidí nic závadného; pak kojilo mne pomýšlení, že on má nevěstu.“

„Ach, on má rád jinou!“ zaštkala Marta, zapomínajíc na vše ostatní. Položila si hlavu na slečnino rámě, jako by u ní pomoci hledala, a stěžovala si dále. „Jako čarovná moc to na mne přišlo! Od chvíle, co jsem ho poprvé uviděla, ještě jsem jedné noci pokojně nespala; nadarmo jsem si to vymlouvala a na pamět uváděla svého ženicha. Vím dobře, že bych si otcova správce nikdy nemohla vzít! — — Dnes jsem se dozvěděla, že on se míní ženit, a tu se mne zmocnila taková bolest, že bych raději chtěla umřít.“

„To je smutná událost, to je neštěstí!“ rozumovala Anna. „Co si nyní počneme? Pán se té zprávy ulekne a bude se na nás všechny hněvat; co Geza učiní, to ví Bůh! A co tobě to

všecko pomůže? Milošíka nedostaneš — k tomu otec a rodina nikdy nesvolí; kam pak s tou myšlenkou! On by ovšem upustil hned od své nevěsty; nevyrovná se ti jistě. Ale zase bys udělala jinou bytost nešťastnou — — to děvče. —“

„Nemůže ho více milovati než já — nebude více trpět;“ ozvala se blouznivě Marta.

„Nejlépe by ještě bylo, kdybys otevřeně promluvila s Gezou,“ — radila Marta po krátké pomlčce. „Nesmíš jej učiniti žárlivým na soka, ale vyznej mu, že se k sobě nehodíte. Až jak to dopadne, pak bych promluviia sama s Milošíkem a vypátrala, zdali by mohl k vůli tobě na tu prvější lásku zapomenout.“

„Promluvím si s Milošíkem sama,“ vece rozhodně Marta. „Od něho uslyším rozsudek nad svým životním štěstím — pak mi bude vše ostatní lhostejno.“

„Bože, Bože, to bude nepříjemností!“ povzdychla si Anna.

V tom ozvalo se tichým večerem hrčení kočárů. Dámy vyskočily, pokřižovaly hrob a spěchaly odtud.

„Irmě se o ničem nezmiňuj.“

„Ach já nepovím nikomu nic,“ povídá truchlivě Anna.

Zavolaly, a dole na cestě se přední kočár zastavil.

* * *

Ráno se probudila Marta s horečným úmyslem, že Milošík musí být stůj co stůj jejím. Hrdé sebevědomí, že je vznešenější nad jeho milenku, dodávalo jí odvahy, aby zapudila neznámou, prostou tu dívku z Danyšova srdce, dokud ještě není pozdě. Jestli že se jí to podaří, bude přešťastná, celému

světu vzdorovati! Jakým spůsobem má se ale Danyš dozvěděti, že si ho oblíbila? Svěřit se mu — povědít mu jen tak z nenadání, „mám tě smrti ráda“, to je nevýslovně těžké. A jakž by se jinak toho dovtípil?

Přemýšlela o tom celičké půldne, aniž milovaného muže spatřila. O polednách se od Irmy dozvěděla, že Géza ještě na nádraží nařídil kočímu, aby správci a šafářovi nařídil, že se panská ratejna déle nesmí za školní místnost považovati a nebude-li dbáti správce Fáberových pokynů; dostane prý výpověď.

„A otec s těmito tvrdými slovy souhlasil?“ ptala se Marta tajíc dech.

„Ovšem že; neodporoval Gezovi.“

„A co ty tomu říkáš?“

„Co pak nám na tom záleží?“ pokrčila paní Irma ramenoma. „Otec a Geza mají právo tak jednati, když si tu správce počíná jako přepjatý Slovák. My jsme ani, milá Marto, netušily, co tu všecko měl za lubem! Geza vyprávěl nám včera na nádraží, jak smělými plány se správce zanáší; kdybychom mu věci na pohled nevinné trpěli, natropil by mnoho zla.“

„Sama jsi nedávno tvrdila, že správce je sympatický, milý člověk,“ vece Marta s nevolí. „Kdo mu může cosi zlého dokázati?“

„Pánové tomu lépe rozumějí nežli my a nespravedlivě by se naň nezlobili. Ostatně je prý Milošík nenáviděn a podezříván po celém městečku.“

„Ale proč vlastně?“ důrazně ptala se slečna.

„Pansláv se z něho vylupuje. Nenávidí Uhry a Němce, jen selskou Slovačinu povznáší a zbožňuje.“

„Je u nás již rok a dříve jistě nikdo na něho nic zlého nevěděl — a Gezovi napadlo jej pronásledovati," odtušila dívka trpce.

„Má pravdu, co se takový podřízený člověk opovažuje."

„Irmo," skočila sestře dívka hněvivě do řeči — „víš-li pak, co byla naše mamička?"

Paní neporozuměla. Udiveně jen vyvalila oči.

„Pamatuješ-li se, že nebožka stařenka ani německy ani maďarsky neznala?"

„Co pak na tom?"

„A za to, že si nás mamička nedochovala," pokračovala dívka nevšímajíc si její poznámky, „my teď máme lidem, s nímž jsme tak úzce spřízněny, opovrhovat? Jaký to nepravý cit nám velí, abychom správci to nevinné, šlechetné vyučování zakázaly?"

„Kdyby tě tak Geza slyšel, ten by žasl, co to za slováckou protektorku zbožňuje," spráskla paní Irma ruce. „A což naši známí v Budapešti? To jsou důstojné náhledy činného člena spolku maďarských dam! Kde pak se s tebou, prosím tě, taková změna stala? — tu na venkově snad?"

Marta se hluboce zarděla a odvětila: „Nenalezla jsem nikdy uspokojení v bývalém vlastenčení; byloť právě jen naučené, mé duši cizí. Když jsem nyní srdce své prozkoumala, poznala jsem, že přirozenou náklonnost mohla bych jen tomuto ubohému lidu věnovat."

Paní déle již nemohla odporovati; cítila ozvěnu Martina vyznání i ve svém srdci. „Ale školu nám již z ratejny odklidili," děla žertovně; „máme po zábavě."

„Toho nedopustím!" vece rozhodně Marta. „Škola zůstane, a až sem papá přijede, pak mu

všecko vysvětlím a poprosím, aby nám k vůli to dovolil. Ty přece také se přimluvíš?“

„A Geza?“ připomněla Irma.

„Geza, ten bude také již mé prosby dbát,“ vece dívka zdlouhavě. Vzchopila se odhodlaně, že půjde ihned do ratejny přesvědčit se, zdali je učírna vskutku odklizena.

„Já s tebou nepůjdu,“ vece paní. „Jednej si jak ti libo — ale já nebudu otci odporovat!“

„Tím líp!“ pomyslila si dívka. „Budu alespoň s Milošíkem sama.“

Pospíšila letmo do ratejny; byl právě čas vyučovací hodiny. Avšak opravdu — dětí ani učitele zde nebylo. Tabule byla pryč, lavičky a počítadlo též, a smutek jako by z každého kouta zíral.

Marta vběhla do šafářovy jizby. „Panímámo, kam se poděla škola?“ stavěla se udivenou.

„Velkomožný pán prý to panu správci zakázal.“

„Nic mu papá nezakázal!“ děla kvapně slečna. „Zavolejte mi sem hned pana správce.“

„On je ve štěpnici,“ zajíkala se šafářka; — „drží tam školu. „Aj?“ uklouzlo udivené dívce. „A kde to je? Doprovoďte mne tam.“

„Poníženě prosím, kišasonko, já musím již pomalu dohlížet k dojení a oběd nemám posud spravený. — Snad by mohl jít Francek, poselák?“

„Není třeba,“ rozhodla se najednou slečna; „mohu jíti sama. Kde pak to je?“

„Hned tu na levo v polích, co je ta štěpnice.“

„Tož dobře; a podruhé mne volejte slečinka, ne kišasonka — pamatujte si to!“

S těmi slovy odkvapila Marta do domu, vzala si slunečník a vydala se na cestu za Milošíkem. Ani jí nenapadlo, co si asi čeleď o ní a o správci pomyslí.

Štěpnice nalézala se v panských polích, asi deset minut ode dvora. Marta brzy zahlídla hlouček dětí a i toho idealistu, Danyše. Když mu zakázali školu ve dvoře, uvelebil se s ní ve štěpnici. Byla to chatrná, dřevěná chaloupka o jedné jizbě pro hlídače; sem dal správce odnésti veškeré školní nářadí z ratejny a hodlal zde neb za pohody i venku ještě nějaký čas u vyučování pokračovati. Tušil beztoho, že mu to i zde co nevidět Geza překazí.

Právě rozpouštěl děti, napomínaje jich, aby mu i sem každodenně po škole docházely; sliboval jim za to hory doly, slíbil jim též bezděčně pěkné povídky slečny Marty.

V tom slečnu zočil a skorem se jí ulekl. Domníval se, že rozmarná dívka upozornila svého ženicha a otce na jeho snahy i vyučovací hodiny a tím jej zradila. Paní Irma vypadala k tomu příliš dobrá a netečná.

Milošíkova tvář pobledla trpkou nevolí; nuceně se uklonil a tiše pozdravil.

„Dobrý den, pane učiteli!“ zvolala slečna a úsměv její zdál se Milošíkovi potutelným. Za to děti slečnu důvěrně obklopily, snažíce se jí ruce líbati.

„O, vy mi lépe rozumíte, vy jste se se mnou brzy spřátelily,“ povídá hlasitě Marta, jako by uhodla Milošíkovy myšlenky. Hladila děti, slibovala, že je podělí jablky a koláči a nakazovala jim: „Zítra přijďte do ratejny; budeme se tam zase učiti.“

Teď se Milošík zarděl a poznal, že mu slečna mnoho dobrého přináší.

Děti se rozutíkaly, učitel a učitelka zůstali mlčky v rozpacích proti sobě státi.

„My se také musíme navrátit," připomínala konečně Marta, zakrývajíc si slunečníkem obličej. „Půjdete se mnou do dvora, pane správče?"

„Dovolíte, abych směl jít s vámi?"

„Ovšem," vece spěšně dívka a učinila několik kroků ku předu, tak že jí Milošík bezděčně následoval. Jakmile se octli před štěpnicí na cestě, dočkala ho slečna, aby šli podle sebe. Tu opět promluvila:

„Odpusťte, že jsem vás již dříve nepotěšila. Nedělejte si z toho nic, co jste včera trpkého zažil! Naše škola zůstane, kde je — já sama se o to postarám, aby vám příště nikdo neprávě neubližoval."

Mluvila to s vřelou pravdivostí a zrak její plaše, bázlivě, zároveň však prosebně zalétl k jeho očím. Danyš byl překonán — již jí věřil. Co tu netušených krásných poupat odkryl náhle! Ta zdánlivě hrdá rozmarná dívka byla s ním posestřena, skláněla se k němu se vzácným přátelstvím a on ho byl nehoden. Podezříval ji a její srdce bylo tisíckrát lepší nežli jeho.

„Jste tak spanilomyslna," odvětil s vroucí úctou, „že nedovedu vám slovy poděkovati. Jsem zvyklý každou naději, která se mi v životě namane, ihned pohřbívati a tak jsem nechtěl uvěřiti, že byste vy, milostivá slečno, rovně se mnou dovedla cítiti. Teď jsem překonán. Žádala jste mne nedávno o přátelství. Tehdy jsem to měl za žert, nebo rozmar — nyní však beru vaše slova za vážnou pravdu, poněvadž mne pomýšlení to činí blaženým. Má-li ještě přátelství mé pro vás ceny, tož mějte si je, věrné, po všecky časy . . ."

Odpověď zachvěla se Martě na rtech, ale ona neměla dosti života vyjádřiti se. Podala mu mlčky ruku, on ji stiskl a uctivě políbil. Teď napadla

Martě prosba: „Pane Milošíku, mohl byste mi opsati a darovati onu píseň, kterou jste včera s panem kaplanem zpívali? Tuším začínala slovy: „Vždycky sa len těšíš, ty Slovensko moje . . .“

„Aj — vy jste nás slyšela?“ žasl Danyš. „Vždyť jsem Vás viděl večer přijíždět od nádraží.“

„Ó ne, zůstala jsem doma,“ vece slečna. „Později jsem šla s hospodyní na hřbitov, posteskknout si mamičce a nazpět jsme se s vracející Irmou svezly. Víte —“ pokračovala tiše, s nelíčenou důvěrou — „já se včera obávala — — že nemám svého snoubence — — dosti ráda.“

„Proč, slečno?“ podivil se Milošík a zachvěl se překvapením.

Teď zamlčeli se oba. Ona se nacházela v očividných rozpacích a Milošík si netroufal dále se vtírati v její tajemství.

Ta cesta byla příliš krátká; oběma se tak zdálo, když vešli do dvora. Mezi vraty se slečna k Milošíkovi obrátila se zvláštní otázkou — zcela jednoduchou sice, ale její rtíky ji tak cize pronesly:

„Kdy se budete ženit, pane správče?“

„Doufám, že na podzim,“ odtušil on a zamluvil to zase otázkou:

„Tedy smím s vaším dovolením zase v ratejně vyučovati?“

„Och jen vyučujte! Přijdu se zase na vás podívat a pak vám něco důležitého povím.“

Hleděla k zemi, ani si nepovšímla, že jí přichází sestra s chůvou a malou dceruškou v ústrety.

Ulekli a zarděli se oba, když paní Irma německy Martu oslovila.

„Kde pak chodíš, Marto? Hledaly jsme tě v zahradě.“

„Šla jsem se podívat na děti do štěpnice," odvětila Marta slovenčinou; „ubohý pan Milošík se tam s nimi uchýlil. Pověděla jsem mu, že může škola zase zůstat v ratejně."

„Až co tomu řekne papá?" přerušila ji paní. „Ty bys, myslím, pro samou starost o děti zapomněla na oběd. A tak bez klobouku si vyjdeš na procházku."

Danyš se zdvořile poroučel a přicházelo mu, že se paní tak přívětivě k němu nechová jako jindy. —

Ve svém bytě našel již připravený oběd. Starý Francek mu obědy i večeře přinášel z hostince a dovedl též dosti obratně prostírat i uklízet. Milošík byl s takovou posluhou velmi spokojen. Šafářka mu zase obstarávala snídaně a prádlo.

„Však dlouho již takové hospodářství nebude trvati," myslíval si poslední dobou často Danyš, „brzy mi již bude Eva hospodařit . . ."

Danyš byl událostmi dnešního dne tak dojat, že neměl na jídlo ani pomyšlení. Sedl si ku psacímu stolku a napsal s potěšením pro slečnu píseň: „Vždycky len sa těšíš . . ." Když byl hotov, uložil rukopis do přihrádky. Byl zde i nedokončený dopis Evě; ten Danyš vyňal, rozevřel a přečetl si ho. Pak chvíli přemýšlel a připsal ještě několik řádků. Ku konci napadla mu věta: „Evo, modli se za naši lásku! . . ."

* * *

Danyš marně na druhý den slečnu čekal A právě dnes poprvé se na ni těšil; přicházela mu tak milou, nová jeho přítelka! Pak mu slíbila něco důležitého povědíti; — co to asi bude? „Ona je přítulná a dobrá jako dítě;" soudil Danyš „právě proto obmyslila mne důvěrou. — —"

Marta poslala po Štěpánčině chůvě dětem slíbené koláče a jablka, ale sama nepřišla. „Bezpochyby se nemohla dostaviti, snad přijde zejtra," myslil si Milošík.

Ale slečna učitelka nedostavila se ani zejtra, ani pozejtří.

Milošík ji dopoledne z oken kanceláře nebo ze svého bytu mohl viděti, jak se prochází se sestrou a chůvou v zahradě, a tu mu poděkovala pokaždé vroucím přátelským pohledem, který mu dodal jistoty, že se naň nehněvá.

Když slečna ani v pátek školu nenavštívila, osmělil se jí Milošík alespoň slíbenou píseň poslati. Zalepil rukopisek do malé obálky a svěřil ho šafářce, aby jej slečně opatrně dodala. Na večer téhož dne zavítala hospodyně Anna poprvé do správcovy kanceláře a přesvědčivši se, že zde mimo Milošíka nikoho není, odevzdala mu od slečny Marty psaníčko.

„Bezpochyby mi děkuje za tu píseň — co by to jiného bylo?" přemítal Danyš. Ale přece s nemalou dychtivostí roztrhl obálku, jakmile se za hospodyní zavřely dvéře. Lístek byl spěšně psán a nesouvislého slohu s nadpisem:

„Příteli můj!

Sestra mi zapověděla vyhledávati vaši společnost — že prý se to nesluší. Nechci nikomu vzdorovati, dokud toho nebude nutná potřeba. Děkuji vám za píseň; ještě dnes si k ní složím klavírní průvod a brzy ji budu uměti s paměti. Pozdravujte školu! Doufám, že se její existence utvrdí a zlepší, jakmile promluvím s otcem. A nyní mám k vám snažnou prosbu. V pondělí jsou mé osmnácté narozeniny. Přijede sem otec a s ním možná i doktor Dynkay. Pojedu jim naproti —

ráda bych však ještě téhož jitra s vámi mluvila. Přijďte o sedmé hodině ku hřbitovu; kočár pošlu napřed a vás pak poprosím, abyste mne k nádraží doprovodil.

Zatím vás zdraví vaše věrná přítelka . . .“

Danyš si lístek nesčíslněkrát přečetl, ale čím déle přemýšlel, tím více se mu slečnin zjev a jeho vlastní posudky zamotávaly. Přál si, aby již raději bylo pondělí a opět se mu zdálo, jakoby vzpomínka na Evu ho pamatovala: „Varuj se toho přátelství — nepojde z něho nic dobrého!“

Ale snivá, citem kypící povaha Danyšova dovedla si podobné obavy rozmluviti. —

Nastalo pondělí, den Martiných narozenin. Milošík se trochu pečlivěji ustrojil a vydal se časně ráno do polí.

Líbezné jitro přivítalo jej svými půvaby, rosa se barvila a zlatila nádherně vycházejícím slunkem, kraj se budil jeho polibky a zvukem ptačích písní. Milošík pochodil do sedmi hodin všecka pole, na kterých se řípa okopávala, a byl mysli tak veselé, že si cestou přezpíval veškeré známé popěvky a promyslil celou krásnou budoucnost.

Až posud ho krutý osud pronásledoval a ulomil mu každý květ již v poupěti. Za to, že byl Slovákem, zkoušel jen příkoří a bol, kamkoli jeho cituplné oči dohlédly, tam bylo smutno, tam usýchala každá tužba, jako na Trenčínsku zasazená vzácnější plodina.

Nyní však měl tolik krásných nadějí! Evuša zlatá bude jeho, spravedlivého náhledu mu slečna Marta u pana Fábera vyprosí! Pak bude teprvé klidně žíti svému národu, a vzácná přítelkyně bude chránit jeho snahy a těšit se s ním.

„Slovačka je!“ jásalo v něm srdce.

Se zářícím obličejem, maje oči plné duševního blaha, dočkal se slečny.

Danyš stál nahoře u hřbitovních vrat, ona seskočila na cestě z kočáru a kázala kočímu, aby jel napřed k nádraží. Pak přicházela správci s přívětivým úsměvem v ústrety. Pokynuvši roztomile hlavou na jeho pozdrav, pravila:

„Půjdu k nádraží pěšky — je tak krásný den! Nehněváte se, že musíte jíti se mnou?“

„Hněvám se,“ odvětil on a snažil se mluviti tak rozmarným, veselým tonem jako ona; — „hněvám se“ — opakoval — „neboť dnešní noc zdála se mi býti nesmírně dlouhou, proto již bloudím od půl páté v přírodě.“

Martiny oči se zaleskly. Zavěsila se Danyšovi mlčky na rámě, sběhli spolu mladistvě s kopce dolů a když se octli na cestě, rozhodla slečna, aby se dali luční pěšinou, že dojdou ještě v čas k nádraží. Vysvětlila mu romantiku dnešního setkání slovy: „Chtěla jsem si s vámi přátelsky, nerušeně pohovořiti . . .“

„Och Bože, slečno, odpusťte —“ omlouval se najednou Milošík. „Já nehodný přítel zapomněl, že je dnes den vašich narozenin.“

„Jen prosím vás, žádnou gratulaci,“ přerušila jej slečna. „Nejkrásnější přání jste mi již sám vyplnil, že jste přišel.“

Když jí Danyš odpovídal rozpačitým, avšak přece jen blaženým úsměvem, pokračovala:

„Lidé, kteří nás potkají, budou se asi divně na to dívat, že jdu s vámi zavěšena; ale já doufám, že to není nic zlého — není-liž pravda, příteli?“

Pohlédla mu do očí, chtíc jej takto přiměti k řeči.

„Ovšem že není," odvětil Danyš s přesvědčením, a jeho hlas se zdál Martě dnes ještě líbeznějším než jindy.

Tak ušli několik kroků mlčky, až se Marta zase rozhovořila:

„Mně nezáleží na úsudku jiných lidí," pravila se zvláštním důrazem; „řídím se vždy dle vlastního přesvědčení a v tom se již přejinačit nedám. Co byste vy tomu říkal, pane Milošík, kdybyste mne tak zavěšenou potkal a věděl, že jsem nevěstou jiného?"

„Pak bych řekl," vece Danyš, jehož slečnin rozmar okouzlil a rozveselil, „že ten člověk, který je vaším průvodcem, může býti též v pravdě pyšným a šťastným."

„Nazýváte to opravdivým štěstím, mne vyprovázet?"

„Zajisté," odvětil Danyš upřímně.

„Pak vám chci věřit," pravila slečna s jakousi dětskou vážností. „Tož mi buďte vděčným za to štěstí a splňte mi malou — ale významnou prosbu." — —

„Prosbu?" odtušil Milošík chápaje se příležitosti k pokloně. „Chtěla jste snad říci „rozkaz," slečno — neboť každé vaše přání je mi — —"

„Zanechte frází a lichocení," vskočila mu Marta do řeči, a teď byl v jejím hlase ukryt ton jemné výčitky, že se Milošík zachvěl jakýmsi radostným tušením, „proč nemluvíte se mnou upřímněji?"

„Nuže tedy jen rychle račte vyslovit své přání!" pravil Danyš všecek jsa pomaten jejími vroucími pohledy.

„Pane Milošíku!" hovořila slečna ztišeným, chvějícím se hlasem, zakrývajíc si pravicí čelo a

oči — „darujte — darujte mi ten prstýnek, co stále nosíte na levé ruce.“

„Ten prostý, stříbrný kroužek?“ zvolal udiveně Danyš. „Vy žertujete, slečno!“

„Nežertuji, Danyši!“ — —

Teď mladý muž změnil barvu v obličeji. Zalichotilo mu, že jej tak oslovila, ale když se jí chtěl podívati do tváře, aby si z ní vyčetl, co tím myslí, pocítil na svém rameni zimničné chvění její postavy. Tu mu bylo, jakoby mu vklouzl do srdce sladký žal.

„Ona mne miluje!“ zajásalo mladé srdce, ale v tom okamžení vynořil se před ním obraz rusovlasé Slovačky a ty milé oči jakoby se tázaly: „Tak-li mne verně lúbíš?“ Danyš setřásl rychle sladké opojení a teprve nyní odvětil co možná klidným, chladným hlasem:

„Málo by zdobil vaši krásnou ručku slovácký kroužek; ba tuším jsou vaše prstíky tak útlé, že na dva byste mohla ten prstýnek navléknouti,“ vytáčel se poklonou, nedbaje toho, že prvé mu to zapověděla.

„Na tom vám nezáleží,“ pravila slečna s nuceným úsměvem. „Slíbil jste vyplniti mou prosbu a teď se vymlouváte?“

„Ani ve snu mi nenapadlo, že budete na mně žádati drahou památku . . .“ odhodlaně se Danyš bránil.

Mezi jeho odpovědí sprostila jej Marta své ruky. Oči její hleděly k zemi, planoucí tvář a vzdorovitě třesoucí se rtíky prozrazovaly mocný boj, jemuž dívka asi podlehla, pronesši žaluplným hlasem:

„Já vím všecko, Danyši — vím, že jste poután čestnými sliby k děvčeti, které je vám jistě dražší, nežli mně můj snoubenec — a přece jsem se od-

vážila vám pověděti, že na jediné vaše pokynutí zbavím se snubního závazku, že chci náležeti tobě — — — a vzdorovati po tvém boku celému světu. — —“

A Marta zakryvši si oběma rukama obličej, vypukla v usedavé štkání. —

Danyš zbledl pohnutím a pocítil mocnou touhu přivinouti krásku na své bušící srdce. Kráčela tak rychle, že byla nyní stále před ním a on musel zostřiti krok, aby šel zároveň. Marta ani nepozorovala, že se jí kytička štěpných chudobek, jejích oblíbených kvítků, kterou měla u pasu připjatou, svezla na zem, aniž věděla, že na ni šlápla. Danyš ji zvednul a ta pošlapaná kytička rázem mu vrátila pamět. Zdaliž se nepodobají prostá ta kvítka pošlapané lásce selské dívky, která Danyše cenila tak vysoko, že jí byl prvním po Bohu? Oj nepodaří se vznešené Martě vyrvati mu ze srdce krásnou vzpomínku na čistou, první lásku. — Beztoho by se jí tak rychle znelíbil, jak si ho oblíbila.“ — —

Tak Danyš přemohl sám sebe a s přátelskými pocity přiblížil se k vzlykající dosud Martě. Chtěl utišiti její bol tím, že poukáže na jejich obapolné závazky a povinnosti. Když ji ale uchopil za ruku, stanula Marta, a rozčilená její hlava klesla mladému muži na prsa.

To byla nová, přetěžká zkouška, když tu líbeznou bytost pocítil na svých ňadrech, utíkající se k němu s veškerým bolem beznadějné, vášnivé lásky a chvějící se u něho v důvěře, že on dovede oceniti velikost jejího pohnutí. A nyní Danyš dokázal, že byl statečným mužem, neboť podruhé zvítězil nad sladkým pokušením. Skláněje se k půvabné hlavě hovořil tiše, s přídechem čisté, přátelské něžnosti:

„Slečno Marto — do smrti nezapomenu na tuto blaženou chvíli. Vy jste pravila, že je vám znám můj poměr k Evě — nuže, tu dovedete v pravém světle oceniti oběť, kterou své dávné lásce a svému slibu přináším. Daroval jsem Evě srdce své, tož ať je podrží až do mého posledního dechu; buďte i vy, drahá slečno, pamětliva daného slova!“

Marta naslouchajíc s přimhouřenýma očima jeho slovům, vztyčila teď hlavu a vyvinula se mu z náruče. Pobledlá líčka zarděla se pýchou a studem, prvé bázlivý zrak dovedl se teď podívati s vysoka. Zabránivši prudkým pohybem políbení ruky, jímž jí chtěl Danyš vyznati svou úctu a oddanost, zavěsila se na jeho rámě a odvracejíc hlavu stranou, nedávala přátelským jeho slovům žádného sluchu.

Tu kráčeli na blízku potoka a Martiny zraky postřehly v trávě raněnou mladou koroptev. Slečna se zastavila a sehnula se k ubohému ptáčeti, berouc je do rukou; mělo postřelenou hlavu i křídlo a snášelo asi kruté bolesti. Marta se okamžik nad ptákem zamyslila, hladíc jej po křídlech; pak přistoupila k vodě a zamhouřivši oči, odhodila koroptev daleko do proudu, tak že v okamžení nebylo po ní památky.

„Slečno, co jste to učinila?“ otázal se Danyš udiven.

„Zkrátila jsem její muka,“ odvětila dívka. „Celý ten krásný svět jí nepomůže, a proto je jí lépe tam na dně potoka.“

Danyš si z hloubí duše přál obrátiti řeč na veselejší předmět. Proto když zase kousek cesty mlčky ušli, rozhovořil se o hospodářství, které bylo od malička jeho nejmilejším živlem, a na-

posledy zmínil se vděčně o své škole, jejíž zastankyní a dobroditelkou se slečna stala.

Tak přiměl i ji k rozmluvě a na oko lhostejně se oba mladí lidé bavili, až se octli u nádražního městečka, kde se Marta Milošíkovi chladně poroučela, pronášejíc přání, aby se navrátil. Nyní si nechala ruku políbiti a s odměřenou poklonou se od něho vzdálila.

Danyš se vracel s přeplněnou hlavou. Mezitím co jeho poctivé, šlechetné zásady želely dnešní příhody, chvělo se srdce v něžné úzkostlivosti o dívku, která se mu zdála nyní nevýslovně drahou.

„Ona mne miluje," opakoval neustále samolibý, omamující hlas v jeho nitru a tížil jej jako sladké kouzlo.

Když tak chvíli kráčel, zdálo se mu, že je unaven, a položil se do trávy k vodě, nedaleko místa, kde prvé Marta našla raněného ptáka.

Pro Martin lístek nespal již dvě noci — včera nevečeřel a dnes ještě nesnídal. Danyš se teď rozumně usmál.

„Aj, bludička!" povídá si v duchu — „bludička mne zavádí!"

Třpytná zeleň točila se kolem něho a ranní slunce jej příjemně hřálo. Před zřítelnicí, nehnutě hledící na pruh vyvýšených, ozářených polí, skákaly jiskry, lítaly vysoko vzhůru a zůstávaly tu nad vodou; pravé bludičky. —

Přivřel oči. To místo zde mu zase připamatovalo rozčilenou, smutnou tvář slečninu. Kratičké přání mihlo se v duši Danyšově — jen na sebe a Martu pomýšlel v tu chvíli. Ale brzy prohlédl.

„Neboj se, Evo!" promluvil chlácholivě, „za celý svět a jeho nástrahy tě nezradím, ty srdce zlaté!"

Pak vstal a pospíchal nazpět do dvora, aby tu přijíždějícího statkáře uvítal zdvořilou poklonou.

* * *

Správce Milošík byl ku svému velikému překvapení pozván dnes statkářem ku svačině. Na štěstí zmínil se upřímný pan Fáber, že jim schází k úplné zábavě do mužské trojice zeť Pentek, a správcovou povinností že bude jej zastávati.

Milošík nerad a s bušícím srdcem vstupoval do panských pokojů.

V společenské komnatě, kam jej hospodyně zavedla, setkal se nejdříve s Martou a jejím ženichem. Danyš pronesl s trapnou rozpačitostí několik blahopřejných slov, načež mu Marta podala ruku. Když se jí rty dotkl, pocítil, že je studená jako led. Se slečnou se stala od rána očividná změna; připadala Danyšovi tak zádumčivá — až chorobná.

Doktor Dynkay kouřil u okna doutník a poděkoval na Milošíkův pozdrav příliš zřejmým pokynem hlavy, který měl znamenati: „O takovou společnost nedbáme.“

Marta nabídla Milošíkovi sedadlo a pohlížejíc chladně svému ženichu do tváře, promluvila slovenčinou, které on jen málo rozuměl:

„Prosila jsem otce, aby mně k vůli popřál naší škole trvání; — ale tu Geza z příčin vlasteneckých opřel se mému přání, a nikdo více se mne nezastal.“

Chtěla se pousmáti, ale zrak její zvlhl a proto se rychle obrátila, aby toho Geza nepostřehl. „Kde pak je otec?“ tázala se, kráčejíc ku dveřím druhého pokoje — „a kde je Irma nebo — Anna?“

Na štěstí namanula se tu hospodyně, vedouc na vodítku malou Štěpánku, a za ní radující se matka. Vytrhly Martu a Milošíka z trapného postavení. Vše se nyní zajímalo o drobounké, neumělé krůčky děvčátka. Milošík se usmíval a pozdravoval dámy, Geza přiskočil k dítěti a pozvedna je do výšky začal je líbati.

„Pomalu, ty divoký,“ bránila paní Irma; „vidíš, Štefička se hněvá.“

Dítě by se bylo pomalu rozplakalo. Marta je uchopila a zanesla k pianu. Posadivši je tu do křesla, pravila: „Pozor, Štěpánko; — tetička bude hrát!“

Zahrála několik akordů, a dítě, jemuž se hudba vždy náramně líbila, začalo tleskati ručkama. Geza odložil doutník a počal se baviti s paní Irmou; hospodyně ustrnula se zase nad Milošíkem a přistoupivši k němu vypravovala mu, že se pan Fáber posud neprobral z odpoledního spánku.

Teď se ale pozornost všech obrátila na Martu, která se dala do zpěvu. Marta měla příjemný, zvučný alt. Pěla při průvodu piana jakousi tklivou píseň, pouze Milošík a Irma slovům rozuměli — bylať to píseň slovenská.

Danyš trne. Zvuky ty slučují se s jeho duší a ústa Martina je tak cituplně přednášejí, tlumočíce veškerou tu žalobu a naději srdce slováckého i srdce vlastního! Když končila, opakujíc s vroucí přesvědčeností: „A naše náděje ožijú — ožijú!“, pocítil Danyš podivné, blouznivé přání. Chtěl by Martě jen jednou říci, jedinkráte říci, že ji miluje, a pak by za to provinění na Evě, pro klid, tím vyznáním věčně ztracený, chtěl zemříti! — —

„Aj, bludička!“ zašeptal výstražně rozum, a Geza, jenž přistoupil k své nevěstě, hovoří:

„Hlas tvůj je okouzlující, Marto, ale sladčeji, tisíckráte sladčeji by zněl v písni maďarské.“

Ona neodpovídala, snivě naň pohlížejíc.

„Nedivím se ti, když dáváš přednost písním německým,“ pokračoval Geza, „před zvuky srdce jímajícími našeho národa, ale že ústa tvoje pějí i písně slovácké, to na mou čest, nepochopuji.“

„Proč?“ zavznělo teď s líčeným udivením z jejích rtíků.

„Odpusť, drahá Marto, že uvádím takové přirovnání — ale tobě přece bude známo, že slováckou písničku dovede si zazpívati každá děvečka zde ve dvoře.“

„A což na tom?“ vece důstojně slečna. „Myslím, že je příroda obdařila zrovna takovým právem ze srdce si zapěti jako mne.“

„Tys mi neporozuměla, mé spanilé dítě,“ odvětil váhavě Geza, mrštiv po Milošíkovi snižujícím pohledem. „Já míním, že řeč služek tvých je nedůstojna tebe.“

„Mýlíš se, Gezo,“ promluvila teď slečna s plnou určitostí, a hlas její zněl Danyšovi jako rajské poselství. „Nikoliv slovenčina úst mých, ale ústa má sladké řeči mateřské nejsou hodna — neboť bohužel jsem se jí posud příliš málo honosila.“

„To že je tvá mateřská řeč?“ zasmál se Geza z plna hrdla.

„Ovšem, zeptej se tu Irmy.“

„Ale Marto!“ ozvala se paní v rozpacích, „nebuď přece tak dětinskou.“

„Učil tě snad pan doktor — učil tě snad tvůj otec slovácky?“ posmíval se Geza.

„Nikoliv — ale mamička byla Slovačka!“ rozkřikla se teď Marta, „a já — já jí budu též!“

„Ty jsi snílka, Marto," vece Geza vážněji s útrpným přízvukem. „Vzalas si něco do hlavy a v dětinském tom horování zapomínáš, komu věnuješ okamžitý svůj zápal? Jdi a vypravuj opilému dělníku, neuvědomělému sedlákovi, neb světem se toulajícímu dráteníkovi, že jsi jeho sestrou. Zazpívejte si pak spolu třeba tu „Hej Slované!", pro kterou byli onehdy u nás dva študenti vypovězeni."

„Ustaň!" zvolala dívka s hněvnou nevolí. „Takové-li máš náhledy, pak tebe lituji. Jak pak ti mohu uvěřiti, když mi vykládáš o národních svých snahách a ideálech, když jim nerozumíš u člověka druhého?"

„Ale Marto! Jak pak můžeš porovnávati ušlechtilý kmen maďarský s takovým lidem — s národem bez minulosti, bez energie, bez života?"

„Pro Boha zanechte té hádky!" vmísila se do řeči paní Irma.

„Marto, co se to s tebou děje?"

„A ty Gezo," obrátila se k Dynkayovi, „že nemáš s jejími rozmary více shovívavosti?"

„Tys roztomilá, Marto!" pokoušel se Geza žertovati.

Naklonil se k dívce a uchopiv ji jemně za černou kštici vlasů, pokračoval:

„Bavilo mne to znamenitě, jak se umíš stavěti tvrdohlavou a neústupnou! Jen pomysli, že se ti bezmocným hněvem třásl hlas a metala jsi na mne jisté šípy očeк hněvem zanícených! Této vlastnosti jsem u tebe ještě nepoznal —; budeš-li pak, holoubku, pěstovati takovou zábavu jednou v naší domácnosti?"

„Ještě nejsem tvou!" promluvila Marta, a poněvadž v její tváři nebylo nijaké stopy žertu

— učinila ta odpověď na všecky přítomné trapný dojem.

Dobře, že přišel v tom okamžiku pan Fáber; dobrosrdečný jeho humor napravil rozrušenou náladu. Jen Milošík se marně sbíral k úloze dobrého společníka, a Marta zdála se tak trudnomyslnou, že se všem zdála churavou. Obírala se jen stále malou netí, žvatlajíc s ní po slovensku, a Geza neobdržel od ní jediného laskavého slova ba ani pohledu.

Brzy po svačině se Milošík zdvořile omluvil neodkladnou, hospodářskou prací. Pan Fáber jej nerad propouštěl, neboť Geza neuměl vytrvale a solidně si zahrát v karty, a statkář by rád měl v Milošíkovi za nepřítomného zetě Penteka náhradu. Za to večer, až Geza odjede, vyjdou si se správcem na sluky. „Nezapomeňte vše přichystat — a pošlete mi též nahoru týdenní výkaz," volal statkář za Milošíkem.

Danyš pokynul poslušně hlavou a zmatený jeho zrak loučil se mžiknutím u vlklém lesku s přítelkyní.

Nikdo toho mimo Annu nepozoroval.

Geza odjížděl večer všecek rozmrzen nad Martiným chováním. Pan Fáber zůstal tu ještě do druhého dne, na nějž připadal svátek panny Marie. Chtěl si prohlédnouti slibnou úrodu a pak se také nerad večer cestováním trmácel.

* * *

Téhož Marianského dne uháněly statečně cestou od Šašína k vzdálenému Vovískovu dvě selské hnědky s vozíkem. Ale Evě se to zdá pořád ještě pomalu. K tomu ještě se tatíček po dvakráte v hospodě na sklínku pálenky zastavil

a teď opět, již jen hodinku od samého Vovískova, prý musí poobědvati a koně nakrmit, aby nepřijel s hladovým potahem do panského dvora.

„Bože, to je nějakého zdržování!“ naříká dívka. „A pořád jen abych vstávala a sedala, ještě se celá pomačkám.“

Nic platno; poobědvat tu musíme a koně si alespoň trochu odpočinou,“ povídá otec. „Však jsme vyjeli hned přede dnem a koně si jen v Újezdě chvíli odpočinuli. Snad nechceš, abychom v takovém nepořádku dojeli do dvora a k tomu snad ještě před obědem? Co ty rozumíš!“

A pantáta Klemuš, nedbaje ženských rozmarů, pomalu odpřahá koně a pobízí dceru, aby vešla do chládku do hospody a poručila si zatím něco k jídlu.

„Tož dočkám vás tu u vozu,“ odvece s utajeným povzdechem dívka. „Sama tam přece nepůjdu.“

Trvalo hezkou chvíli, nežli Klemuš koně spořádal a se vrátil. Pak vešel otec s dcerou do šenkovny a posadili se do rohu za stůl.

„Tak budeme tu obědvat,“ povídá Klemuš, odkládaje klobouk, k hospodské. „Přineste nám sklenici piva a pro oba polévky.“

Hospodská v malé chvíli to obstarala, a Klemuš, udělav kříž pustil se chutě do jídla.

Eva zatím otírajíc si šátkem zardělý obličej, těkala zrakoma po nálevně. Bylo tu několik lidí a dívce přicházelo, že ji všichni pozorují, poněvadž má nové, pěkné šaty. To ji přivádělo do rozpaků.

„Co ty nejíš?“ pamatoval ji otec.

„Ani pomyšlení na jídlo nemám,“ odvětila Eva. „Kdybychom již raději jeli,“ dokládala nesměle.

„To já vím," usmál se otec a ztišil hlas. „Tuším, neletěla bys nazpět s takovou chutí, jako teď, když tě popohání radost, že uhlídáš brzy Danyše."

Dívka sklonila hlavu, zadívala se s usmívavou tváří na špičky malých, nových shrnovaček a pak se šeptem rozplesala:

„Tak se na něho těším — a co on bude mít za radost, až tam z nenadání budeme."

„Jenom se tak netěš; to není zdrávo," napomenul otec. „Musíš se také rozumně chovat, až tam dojedem; to není jako u nás na dědině; Mohli by tě naposledy ještě u Danyše pomluvit, že se k němu nehodíš."

„Och, ten by toho dbal!" vece dívka se zářícíma očima.

„Však dobře, že již brzy bude všemu konec!" Eva si vzpomněla posledního listu Danyšova, v němž jí oznamoval, že již od statkáře povolení k sňatku obdržel. Ten drahý, vroucí lístek končil slovy:

„Evo, modli se za naši lásku!"

Příjemná čáka, že jí brzy nastane jiný, krásnější život, kde se stane po boku milovaného Danyše váženou paničkou, byla tak důležita, že jí celou duši prodchla. Ale bázeň ji přitom mátla. Jak se asi do takového života vpraví?

„Tož pojez přece něčeho," napomínal znova otec; „bude ti mdlo."

„Jedla jsem cestou koláče."

„Ale nic teplého jsi od rána nepožila."

Eva, aby učinila otci po vůli, pojedla dvě lžíce polévky, ale více se do jídla nutit nemohla. Spíše pocítila žízeň a poprosila hospodskou o sklínku vody. Pak se vzchopila a urov-

navši na sobě oděv, postavila se k oknu, dívajíc se na silnici.

Klemušovy oči s potěšením přelétly vnadnou dívčinu postavu. „Jak je nastrojena, vypadá pěkná jako makový květ.“

Ba, v pravdě měl Danyš líbeznou frajerku. Nebyla vznešené postavy, ale každý pohyb souměrného, svižného těla byl roztomilý. Pod bílým tylanglovým šátkem vykukovaly světle rusé copánky, obličej měkkého, slovanského rázu byl čistě zbarvený jako jabloňový květ, temnošedé, dobrosrdečné oči vroubily temné řasy a obočí. Dívka byla bohatě a půvabně oděna v kroj uherských, pohraničných Slovaček.

Jakmile se Eva octla u okna, přiblížil se ku Klemušovi nějaký hovorný strýček a oslovil jej:

„Pozdrav pán Bůh, kam pak jedete?“

„A tu do Vovískova,“ odvětil ochotně Klemuš. „Dalekoli ještě máme?“

„Za tři čtvrtě hodiny jste tam svatě; však a i já jsem z Vovískova.“

„A co jste zač?“ vyzvídal, jen tak, aby řeč šla, Klemuš přeměřiv nového známého od hlavy až k patě. Byl tak polo slovensky, polo městsky oděn.

Strejček se rovně postavil a se sebevědomým úsměvem se představoval: „Já jsem již koliknácte let služebníkem ve Fáberově dvoře; zastávám službu poseláka.“

„Ale opravdu?“ zvolal mile překvapen Klemuš. „Však zrovna ve dvoře máme řízení. Tož znáte také Danyše Milošíka?“

„Jak pak bych neznal?“ usmál se hovorný Francek; „vždyť mu posluhuji!“

A když se již tak domluvili, i hned se posadil vedle Klemuše. „Je to snad váš syn? Prohodil jednou, že je ze selských rodičů.“

„Ó ne,“ povídá Klemuš a ohlédl se po dceři. „Tak — — rodina jsme,“ dodal pomalu.

Eva naslouchajíc jejich rozmluvě, přiblížila se teď k otci a zakrývala si šátkem usmívavá ústa.

„To pěkné děvče je vaše?“ optal se poselák. Klemuš pokývnul hlavou. Eva se posadila do koutka a přála si jen, aby hovořili o Danyšovi.

„Tož vy znáte také Danyše Milošíka?“ opakovala otcovu otázku, těkajíc poplašeně zrakoma po jizbě, obávajíc se, aby to někdo cizí neposlouchal.

„Však jsem tam déle nežli on a prohlédl jsem ho ze všech nejdříve. Jak k nám přišel, povídám: „Je to mladý člověk, ale má více v malíku, než ten dřívější správec v hlavě. A co jsem řekl, bylo svaté — ne že jste jeho rodina, abych vám to povídal, ale takového správce jsme ještě neměli.“

„Tož ho máte rádi?“ vece s přimhouřenýma očima Klemuš a zuby se mu bezděčně zabělaly v sevřených pyskách, tak jako vždy, když něco rád poslouchal a nechtěl to dáti na sobě znáti.

„Já ho mám rád a všichni ho máme rádi,“ jistil Francek.

„Však on i pán na něho drží a já povídám, že to ještě všecko jinak dopadne.“

„Co dopadne?“ tázal se zvědavě Klemuš, neboť k vůli Evě byl by rád hodně mnoho chvály o Danyšovi slyšel.

„A to se nedá říct, to ví jen málo lidí, ale reku (jářku), mně neujde nic,“ vece váhavě poselák.

„No a co je?“ Klemuš měl vážnou, zdlouhavou výřečnosť, ale tohle pověděl náramně rychle.

„Vy jste jeho rodina — ale —“

„Ba že jsme,“ přisvědčuje honem Klemuš.

„Tedy vám to mohu povědíť," rozhodl se Francek. „Ale reku, nic se nezmínit, že já jsem cosi vyplkal! Však on se vám tím pan správce bez toho sám pochlubí."

„Nemějte strach," ozvala se Eva a zvědavostí jí až líčka mráz přeběhl.

„Toť snad víte," počal poselák, „že velkomožný pán má dceru, která je zaslíbena jednomu advokátovi do Peštu."

„Ale co má být se správcem?" přerušil ho Klemuš, úzkostlivě pozoruje dceru, která ani nedýchajíc, lpí poselákovi zrovna na rtech.

„On totiž je ten fiškal řádný pán," pokračoval Francek, nedada se másti; „tak pravý Uher snědý, černooký — ale přece není tak pěkný jako náš pan správce, neboť takového člověka není v celém kraji k nalezení — však ho znáte. No — a zrovna jako my to víme, — ví to a i kišasonka Marta, je prý za ním celá pochaba*) a toho fiškala že chce nechat . . ."

Klemuš sebou trhl a zlekaně pohlédl na dceru. Ona byla pobledlá, ale seděla klidně a okolo rtů jí pohrává nedůvěřivý úsměv.

„A Danyš o tom ví?" otázala se.

„No aby ne!" zasmál se poselák. „Do ratejny, co tam školu drží, za ním chodila a včera jsem je po ránu na vlastní oči viděl, jak se spolu vedli, pěkně za paže, jako chodívá kišasonka jen se svým ženichem. To měla jet naproti pánovi a svému ženichovi — ale ona nechala kočár jet prázdný a raději šla se správcem. Já je potkám — uctivě jsem pozdravil, ale dělám jako by nic! Och ale reku si v duchu: Věru, ti dva se spolu jen tak znenadání nesešli — nepovídají si také

*) ztřeštěná.

o té boží úrodě, ani se nemodlí. Ale to vám musím ještě říci," pokračoval po krátkém oddechu Francek, nepozoruje, že hlava vnadného děvčete přitiskla se ku zdi — „že on pan správce o ni příliš nedbá. Jiný na jeho místě by se viděl v devátém nebi, ale on se k takovému štěstí nijak nemá. To nejspíše proto, že se má již oženit s nějakou jinou a je prý to jen ledajaké, selské děvče, jak mi svěřila onehdy šafářka. Prosím vás, je to pravda, že on má tam doma tu frajerku?"

„Je," tvrdí důrazně Klemuš a ohlíží se po dceři. Ta se teď stísněným hlasem zase ozvala:

„A je ta slečna hezká?"

„Jaj, tu kdybyste viděli!" jal se poselák popisovati. „To je učiněný anděl! Ona je vysoká, rovná a tak tenounká v pasu, že jsem jakživ útlejší ženské nespatřil. A její obličej — odpusť mi císař pán takové přirovnání — ale mně se věru vždycky zdá, když kišasonku Martu vidím, jako bych viděl naši paní císařovnu, když jela co nevěsta po Vídni a já jsem tehdáž dělal u vojenských parádu. Já viděl kišasonku vyrůstati od malička a život bych pro ni dal! Věřte mi, trápí mne to, že se tak nešťastně zamilovala. Ona teď chodí po zahradě celá smutná; — beztoho že se trápí."

„A proč se trápí?" poslední otázku klade Eva.

„Inu, to bude právě ta příčina, že on o ni nedbá, poněvadž jej bezpochyby ta selská holka váže. Však ono ho to zaslíbení věru také mrzí a sužuje — připadá mi a i on jaksi přepadlý."

Eva hltá každé Franckovo slovo a vždy jasněji, srozumitelněji objevují se před ní veliká písmena: „Evo, modli se za naši lásku . . ."

Tíž na ni přichází, veliká tíž! Cela jizba na ni padá a tma tu nastává. „Jezu Maria!“ zašeptaly ještě třesoucí se rty — „už je naší lásce konec — — já mu nesmím překážeti ve štěstí.“

Otec toho nezaslechl, ale vidí, jak holka pozbývá vlády, jak jí na čele vyvstala drobná rosička.

„Evo, Evuško!“ zabědoval, „co je ti? Aj Bože, dítě, co děláš?“

Poselák se též ulekl, vyskočil a oba mužové již odvádějí omdlévající děvče na dvorek. Hospodská přinesla rychle vody; hosté i domácí se tu kolem sbíhají. Jeden radí to, druhý zase ono — ale díky Bohu, Eva již oči otvírá. Postavila se s pomocí tatíčkovou a rozhlédnuvši se kolem, zašeptala otci do ucha: „Prosím, vás tatíčku, ať odejdou ti lidé.“ Když pak tu zůstali na lavičce pod bezem sami, přitulila se Eva k otci a tak tu mlčky chvíli poseděli.

Klemuš tušil, co se jí stalo, ale bál se o tom mluviti. Posléze promluvila Eva s hlubokým povzdechem:

„Zanedbala jsem pouť — chtěla jsem tu býti spíše a pán Bůh mne hrozně potrestal.“

Klemušovi vlhnou oči, ale posud neví, co by mohl dceři na útěchu říci. Když povstala, otázal se stísněným bojácným hlasem: „Tak co?“

„Pojedeme do Šašína,“ vece Eva a co živa byla, ještě nevypadala tak vážně.

Otec proti tomu ani slova nenamítal. Jeli zpět a Klemuš sám nad dcerou veliký, modrý deštník rozevřel, aby jí chuděře slunko nepřekáželo.

— Co si Francek hlavy nalámal, proč asi jedou nazpátek! Přemýšlí, hádá — ale žádné jistoty se nedohádá. Sám ještě těm správcovým příbuzným tolik nezaručených zpráv naplhal, teď

z toho dostává jakýsi strach. Panu správci se raději o ničem nezmíní. —

* * *

Slečna Marta opravdu následující dny churavěla. Vymlouvala se, že jí nic neschází, ale byla skoupá na řeč i úsměv, líčka její zůstávala bez barvy, oči byly zkalené a pod nimi objevily se temné kroužky. I Anně na starostlivé otázky důvěrněji neodvětila, než že jí nic neschází, že se cítí úplně zdravou.

Ale Anna brzy vyzkoumala příčinu těch očí zkalených. Poznala, že uzavřená povaha Martina si o samotě nejspíše za doby noční stýská, že dívka často pláče.

Když Marta stále byla nepřístupnou, nevěděla si ubohá Anna jiné rady, než svěřit se paní Pentekové.

Irma již tušila, že mezi sestrou a Gezou tvoří se jakási propast, ale přece ji sdělení Anino překvapilo a polekalo.

„Jaké to neštěstí nás sem přivedlo!“ bědovala. „Ona se zamiluje do správce! Teď přestává všecko; otec se toho musí dozvěděti a pomoci;“ rozhodla se.

„Myslíš, milá Irmo, že by to s Milošíkem svolil?“ bázlivě se tázala Anna.

„Pán Bůh rač chránit! Papá přece nebude dbát mladistvých vrtochů! Víš dobře, že já za svobodna také lecos nerozumného bych si byla přála; ale otec dovedl již se mnou promluviti, a stala jsem se, díky Bohu, po jeho vůli s Pentekem šťastnou.“

Paní Irma si připamatovala v duchu dobu, v níž prožila svou první, blouznivou lásku. A byl to jen hezký student jakýsi.

Náhlá soustrast se sestrou ji pojala.

„Ale vždyť Milošík se bude ženiti — má přece nevěstu! To on Martu od Gezy neodvrátil, ji samu to muselo napadnout!“

„Bohužel,“ vece Anna; „zdá se mi, čím vážněji si správce počíná, tím více u ní vášnivá láska vzrůstá.“

Po dlouhé poradě nezbývalo dámám nic moudřejšího, než upřímně si s Martou promluvit.

Irma nalezla sestru s chůvou a Štěpánkou v zahradní besídce; Marta si dala právě od chůvy vykládati nějakou pohádku.

„Maryšo, jdi se Štefičkou domů,“ rozkázala paní; „Anna pro ni připravila jídélko.“

Když se holka vzdálila, posadila se paní k sestře a pravila, něžně k ní se tulíc:

„Marto — ty mne již nemáš tak ráda jako dříve, jinak bys mi byla svěřila, co tě trápí.“

„Kdo ti to pověděl?“ chvatně se ptala Marta.

„Nerozčiluj se, Marto,“ chlácholila paní. „Anna se mi svěřila, kdo jiný by to mohl učiniti? Však neboj se — nemíním ti činiti výčitek; jen promluvit si s tebou přicházím a potěšit tě chci, jak sestra pravá.“

„Irmo!“ zaplakala Marta, spínajíc ruce, „já vím, že se na mne nemůžeš hněvati! — Ale víš také, že on má jen ji — svou Evu — rád?“

„Což jsi s ním o tom mluvila?“ vyzvídala Irma.

Marta pokynula hlavou.

„Řekla jsem mu všecko,“ přiznala se po krátké pomlčce, „a on — on pro mne neměl jiné odpovědi, než že mi připomenul povinnost k mému ženichu.“

„Pravda-li?“ žasla Irma.

„Ano, věř mi,“ děla dívka v prostosrdečném stesku. „Odvětil mi, že daroval již srdce své Evě a té má patřiti věčně.“

„Statečný to muž,“ děla paní; „a ty, drahoušku, poslechni mne, oddanou svou sestru — netrap se pro něho, raději zapomeň. Nejlépe bude, když ihned odjedeme z venkova.“

„Zůstanu zde,“ vece Marta rozhodně. „Dnes jsem napsala dopis otci, přečti si ho.“

Rozevřela knihu, která ležela při ní na stolku, a vyňala z ní list již dokončený, ale posud nezalepený. Paní potichu četla:

„Mému milovanému otci a panu Dynkayovi!

Přesvědčila jsem se, že mé srdce nenáleží Gezovi; proto odkládám snubní prsten a vracím panu Dynkayovi svobodu. Pro tu lásku, kterou mne vždy ujišťoval, nechť mi odpustí, a ty drahý otče, odpusť též své dceři, jestli že ti vyznáním svým spůsobí bolest

Marta.“

Irma pohlédla soustrastně na sestru a pozorujíc okamžik její zimničně rozechvělé tahy, rozhodla se:

„Ten dopis odevzdám sama; dříve však otce na zprávu tuto připravím. Bůh snad ještě všecko k dobrému obrátí.“

Marta byla se vším srozuměna a lhostejně sestře přisvědčila. Nevzpomínala rodinného pohoršení, majíc plničkou hlavu myšlének na muže milovaného, jenž byl s to, by ji, slečnu Fáberovou, která chtěla pro něho se všeho zříci — zamítnul.

V průjezdě setkali se dámy s Milošíkem. Marta statečně poděkovala za pozdrav a Irma pohlédnuvši na správce, pomyslila si: „Věru krásný a charakterní to muž, ale za to, že okouzlil Martu, nenávidím ho.“

Ještě téže noci odjela paní Irma s těžkým srdcem do Budapešti, přikázavši Anně, aby stře-

žila Martu jako zřítelnici, aby se nesešla se správcem.

Nebylo toho třeba; co by Marta s Milošíkem hovořila? Škola před desíti dny zanikla a od té chvíle, kde ji napomenul, aby dbala svých povinností, neměla mu co povídat. Marta si umínila, že dnes zase jednou po delším čase navštíví šafářku.

Šafářka tloukla právě máslo a přivítala slečnu se šetrnou uctivostí; byla toho domnění, že churaví Marta na zimnici, ač se při tom musela začervenat. Prostý lid ve dvoře hádal pravdivě, že slečna pana správce lúbí a láskou se souží.

Šafářka se tím mínila slečně zavděčiti, když jí něco o pánu správci poví. Vypravovala jí, že jel s jejím mužem do okresního města podívat se na volby. Marta to snad přeslechla a hovořila o jiných věcech. Konečně přijala od šafářky kousek čerstvého másla na talíři a odešla.

Asi za čtvrt hodiny napadlo Martě, že si vyjede na procházku. Starý Fabián musel zapřáhnouti do kočáru a slečna rozkázala, aby jel silnicí.

Když tak jeli asi půl hodiny, vzpomněla si slečna, že ještě nebyla v okresním městě, a poručila Fabiánovi, aby tam zajel, že koupí něco pro Štěpánku.

Když tam o jedenácté hodině přijeli, poručila slečna Fabiánovi, aby postavil koně do chládku a ona zatím že se městem projde.

Marta těkala zrakoma po ulicích, jako by někoho hledala. Několikráte se jí zdálo, že zahlédla Milošíka, a tu si spěšně zakrývala obličej slunečníkem, aby jí nepozoroval. Pokaždé však to byl klam.

Ulice, v které se nalézala volební síň, byla dnes obzvláště oživena. Podél příkopu stála dlouhá řada vozů a neustále ještě voličové přijížděli. Před volebním domem hemžilo se množství lidu, ponejvíce Slováků, kteří se radili, hlučeli a povykovali. Mnoho strážníků a četníků se tu míhalo, udržujíce pořádek, rozdávajíce důtky a odvádějíce opilce neb výtržníky.

Marta pozorovala právě dva přijíždějící vozy. Byly asi z jedné dědiny — na obou měli mužové stejný kroj. Na prvém voze držel mladý rolník na tyčce vyvýšenou tabulku, jejíž jedna strana byla natřena národní bíločervenozelenou barvou; na druhé značila se písmena: „Eljén Tymonyi.“ *)

Na druhém voze zase stařec zvedá pevnou rukou svoji tabulku. Ta není natřena a rukou dosti neumělou napsáno je na ní barevnou hlinkou: „Eljén Bandoška!“ **)

„Och ti mají Tymonyiho!“ volá tu kdosi ze zástupu před volebním domem, „Eljén Tymonyi a eljén Istoczi!“ Pomohou nám od židů — chlapíci jsou to!“ Tak křičí několik hlasů.

„Ať žije Tymonyi, eljén!“ opakujou ti na voze a začínají skákati s vozů. Tu se zatím přihnal druhý vůz a starý Slovák, držící tabulku, zavýsk mladistvě: „Eljén Bandoška!“

„Eljén Bandoška — statečný Uher!“ Ten zná mluvit a o všecko se starat!“ volá zase několik hlasů v zástupu.

Na kraji octnul se nějaký nepovolaný člověk a aby tu nadarmo nestál, zavolal si též: „Eljén Bandoška!“

---

*) Symonyi.
**) Pantoček.

V tom mu kdosi narazil z nenadání klobouk hluboko do obličeje. Já ti dám, hlupák jeden, abys volal: Eljén Tymonyi!“

Napadený začal nadávat, a již je četník rovná.

Marta hledí udiveně a napjatě na hemžící se lid; usmála by se tomu jejich počínání, kdyby zvláštní úzkost nesvírala její bytost.

Správcova vozíku nikde tu není viděti — kdo ví, zdali již nejeli domů; nebo možná, že zdržují se v některém hostinci. Marta se vrátila na náměstí, vešla do hračkářského obchodu a koupila pro svou maličkou neť několik drobnůstek. Pak se vracela ku svému povozu.

Fabián stál u koní celý upocený; Martě teď začalo býti líto, že jej za tak horkého dne trmácela do města. Proto obdarovala starce zpropitným a kázala jeti nazpět.

Marta vstoupivši do polokrytého kočáru posadila se do stinného koutku, a Fabián si také již vylezl na kozlík. Když ale bral otěže do rukou, zadržel ještě koně a upozornil slečnu:

„Hen, kišasonko, přijíždí náš šafář!“

„Počkejte!“ zvolala slečna rozhlížejíc se.

Opravdu to byl panský vozík; šafář jede — ale Milošíka na voze není!

V tom se vozík zastavil. Šafář, postřehnuv slečnu seskočil dolů.

„Ví to již slečinka, že pana správce odvedli?“ volal šafář s důležitou, smutnou tváří.

„A kam?“ s utajeným dechem vece Marta.

„No, snad pomoz pán Bůh do hareštu.“

„A co se stalo?“

„Ba stalo se! Stojíme tam spolu u vozíku a díváme se na ten lid,“ vykládá šafář. „Většinou oslopané je to tam všecko. Pan správce smutně se na to díval, ani se neusmál. Pak povídá, že půjde

odevzdat za panství a za sebe volební lístek. Jde — a tu tam někde mezi sedláky nastala váda pro poslance. Náš pán správce, jaké on má srdce pro spravedlnost, vyskočil na voj a počal do těch lidí mluvit a radit jim, aby šli raději domů a nevolili nikoho; že si volí tak jako tako bič na sebe.

Já zůstal, jako když mi nůž do srdce vrazí; tušil jsem, že z toho nic dobrého nepojde. Rozběhnu se, abych ho pamatoval, ale v tom již byli tu četníci a ten žandár jakýsi nařídil, aby pána správce odvedli.

Já nedbaje koní, za ním utíkám a volám: „Pane správce!“ On se chuděra obrátí a povídá: „Jen jděte, Matušek, jděte jen domů; nebojte se.“ A pak šel s nimi; pyšně si vykračoval, jakoby se nic nestalo. Ach můj Kriste Ježíši, kdo že se toho nadál!“ končil žalostně šafář a slzy mu kanuly po lících.

„Jen jeďte domů,“ vece slečna, „a vy, Fabiáne, také. Nezmiňujte se žádnému, že já jsem také byla v městě.“

Tolik statečnosti ještě Marta měla, že ten rozkaz vyřkla, pak ale zvrátila hlavu na polštář do vozu a líčka její pobledla jako křída.

Na večer přišel do dvora telegram, aby dojel na nádraží povoz. Tak rychle a neočekávaně vrátila se Irma a s ní pan Fáber i Dynkay.

Otec měl hned po svém příchodu s Martou soukromnou rozmluvu, pak žádal o slovo Geza, ale hospodyně Anna toho nedopustila, neboť byla dívka skutečně již churava a nesměla se ještě více rozčilovati.

U večeře seděli pan Fáber, paní Irma a zdrcený Dynkay. Trapná to byla toho večera rozmluva. Byli již všichni přesvědčeni, že je snubní

závazek zrušen; Geza se oddal zdánlivě klidně svému osudu a na důkaz toho sňal snubní prsten s ruky.

Pan Fáber byl hluboce zarmoucen a málo mluvil. Hned jak dojel, umínil si promluviti s Milošíkem, ale ku svému ustrnutí se dozvěděl, že ho v městě zatkli. To statkáře ještě více utvrdilo v úmyslu, že okamžitě dá správci výpověď.

Danyš se navrátil pozdě večer pěšky z města domů.

Náhodou jej okresní sudí znal a propustil ho na svobodu s poznámkou, že co nevidět obdrží obsýlku, aby se zodpovídal pro přečin buřičství, jehož se dopustil mluvě k voličům.

Danyš se nevracel s těžším srdcem z okresního města, než do něho vjížděl. Pomýšlel ovšem mrzutě na to, že bude poprvé soudně trestán, ale jeho svědomí mu nečinilo výčitek.

Když se vracel krásným letním večerem do Vovískova, zahleděl se v jiskřící oblohu a povídá si v duchu: „Ukamenovat bych se dal, jen kdybych tím své domovině prospěl! Takhle bloudím já, člověk nepatrný, a každá zářivá, vůdčí hvězda v bludičku se mi mění.“

Danyš spatřil veškerá okna prvního patra osvětlená a podivil se tomu. Při tom si vzpomněl na Martu.

„Co dělá líbezný ten anděl?“ napadlo mu. „Škoda je jí, dítěte dobrého, přeškoda jí pro Dynkaye. Zvrátí on brzy její pravé náhledy, vypudí jí z hlavy náklonnost k nám. Och — a já ji napomenout nesmím — vyhýbati se jí musím, protože mi řekla: „Miluji tě!“

„Marto — Marto!“ zašeptal Danyš a břitká lítost vklouzla mu do nitra. „Nemělas si mne

všímati — súžila si neblahým vyznáním mé a Evino štěstí.“

A nebyl tu nikde na blízku věrný zjev Evušin, aby Danyše potěšil a posilnil.

Milošík vešel tiše do svého bytu a rozžal lampu. Prvé nežli by se na lůžko odebral, umínil si zpraviti šafáře o svém příchodu. Beztoho ten dobrák má o něho starost!

Ale jak otevřel dvéře, až se překvapením ulekl — pan Fáber k němu přicházel.

Milošíkovi selhal hlas; ani pozdraviti nemohl.

„Dobrý večer, pane správče,“ vece statkář s nucenou zdvořilostí. „Náhodou jsem uviděl ve vašem bytě světlo a proto přicházím, abych s vámi promluvil. Odpusťte, že vás v tak pozdní době obtěžuji.“

„Prosím, račte se posadit; jsem každé chvíle k vašim službám,“ uctivě odvětil Milošík.

Statkář přijal nabízenou židli, přejel si pravicí čelo a povídá s chladnou, neobvyklou určitostí: „Sedněte si, pane správče; jsem nucen vám několik slov sděliti.“

Milošík zbledl a v trapném pohnutí se posadil.

„Vaše přání, prosím?“ vypravil tiše ze sebe, nic dobrého neočekávaje.

„Nebudu činiti dlouhých okolků,“ pravil pan Fáber. „Vy snad mi již porozumíte, že jsa donucen různými okolnostmi, dovoluji si děkovati vám za posavádní služby. Za tři měsíce dosadím sem nového správce, a kdyby vám bylo libo již dříve odcestovati, jsem ochoten vám tříměsíční služné ihned vyplatit.“

Statkář umlknul a povstal. Nenadělal nikdy mnoho řečí a při vší své obvyklé laskavosti uměl

mínění své provázeti dodatečnými pohledy, které z něho rázem učinily chladného právníka.

Pan Fáber podával Milošíkovi ruku a jeho pohled děl: „Velmi jste mi ublížil.“

Zatím ustrnulému Danyšovi zakmitla se budoucnost v palčivé otázce, zaželel Eviných nadějí; zároveň však s trpkým, oddaným úsměvem dostavil se nepochopitelný klid.

„Přijímám vašnostinu výpověď,“ pravil s tklivou důstojností; „paměť má neuvádí mně žádné viny a jsem jist, že zanechám zde upomínku dobrou.“

Pan Fáber na to již neodvětil. Byl neobyčejně pohnut; přicházelo mu bezděčně na mysl, že nejednal teď prozřetelně ani spravedlivě. Byl ale událostmi dnešního dne tak zmalátněn, že stisknuv slabě správcovu ruku mlčky a spěšně se odtud ubíral.

Po jeho odchodu zůstal Milošík hezkou chvíli nehybně státi. Celý roj truchlivých myšlének kroužil mu hlavou, pokojík se s ním točil a vzduch tu byl tak dusný, že ho počal na prsou tlačiti.

Došel k oknu a rozevřev je, klesl u něho na židli a tak tu strávil v ohlušujících, neutěšených představách bezesnou noc. Když jej vzpamatovalo vycházející slunce, zpozoroval, že zapomněl zhasiti lampu na stole.

Tu se vzchopil, převlekl se v obvyklý, hospodářský oděv, umyl si obličej a ruce chladivou vodou a umínil si jíti k šafářovi. Zastal ho právě při snídani a musel se usmáti překvapení a radosti celé rodiny. Ti lidé se o něho nastrachovali; to bylo jásotu, že se jim tak najednou po ránu zjevil!

Danyš vykládal, jak ho v městě z vazby propustili, a že se musí teď znova na harešt těšiti.

„A velkomožný pán včera z nenadání s mladou paní a panem Dynkayem přijeli," sdělovala honem šafářka, „víte to již, pane správče?"

Danyš pokynul hlavou a napadlo mu, že by se mohl těm upřímným lidem svěřiti s tím, co mu včera statkář při pozdní návštěvě sdělil. Ale nechtělo mu to jít nijak se rtů. Posadil se v ratejně ke stolu, pochoval na klíně malého košiláčka, nejmladšího člena šafářovy rodiny, který obyčejně zároveň s kohoutem budil mamičku, a vyžádal si, že tu bude dnes snídat. Pak šel zároveň se šafářem na obchůzku do polí a na luka.

Teprvé k poledni se Milošík, horkem a chůzi celý unavený, vracel domů. Cestou měl u štěpnice potkati doktora Dynkaye, jenž se tu kolem divoce na koni projížděl. Danyš se mu vyhnul; neměl chuti s ním se setkati.

Přišed domů, obdržel Milošík od poseláka dva dopisy.

„To jedno psaní mi dal hned ráno pan doktor Dynkay a to druhé jsem donesl z pošty," vysvětloval Francek.

Danyš spěšně poslal za jakousi záminkou Francka pryč a natrhl obálku Dynkayova listu. Pak ale, jakoby se zastyděl, odložil list a rozpečetil prvé ten druhý. Byl od Evy. Tak dlouho mu již nepsala!

Posadil se ke stolu a četl. V okamžiku se mu ruce chvěly a tváře měnily barvu; ku konci si oddechl jakoby se mu kámen svalil se srdce a ono si volně, touhyplně zavolalo: „Marto!"

List Evušin zněl v originálu:

„Danyš, duša moja!

Tak sa mi ruky trasú a slzy po lícach kanú, preto, že ti píšem dnes naposledy. Idem ti zve-

stovať smutnú novinu, že už nejsem Tvojou fraferkou. V Nedelu bol u nás Šimon Lašťúvka aj s tatičkem a pytali celkom navzaj od rodičov a oni jim odvetili, že by tomu velmi rádi boli, ale že to nechajú na mojej vôli, aby som vraj niekdy za Tebou nebanovala.*)

A ja smutná dievka utiahla som sa do komôrky a tam som klakla pred obrázek Panny Marije, aby mi poradila, čo urobiť mám? Tu mi to tak prišlo Danyšu môj, aby som si ja na Teba ďalej nemyslela, že ja nejsom pre Teba, môj krásný, ľubezný chlapče — lebo Ty si zaslúžiš inakšu frajerku jako som ja, sprosté, nevzdelané dievča. Darmo by som bola Tvojemu šťastiu na závade. Teda som sa sebrala a dala som Šimonovi slovo — však je on sporádaný chasník a ja s ním zle nepochodím. Tak aby si to vedel, že som sľubená a že v Útorok na svatého Jakuba pojdem na sobáš, to ti uprimno dnes zvestujem.

Tvôj obrázok a to všetko čo od Teba mám si podržím a v ťažkých chvíľach mojho života sa s tým tešiť budem a vzpomínať na ty krásné časy, keď si býval, Ty zlatý Danyšu, eště mojím. Vinšujem Ti šťastie a odpusť mi, že som zhřešila, jednajuc proti slubu a lásce našej.

Osvedčujem sa Ti na svoju dušu, že som to tak urobiť musela.

Zostávam až do smrti tvoja verná kamarádka.

Eva Klemuš.“

Och div! — Ten něžný, cituplný Danyš nepocítil a nepochopil, jak se zarmoucená rusá hlava nad dopisem skláněla, jak si dávala pozor, aby naň neukápla jediná slza! Ani ty polibky nepo-

*) Netesknila.

znal, jež posledně na ortel vlastního štěstí vdechly rtíky bolem se chvějící! —

On listu věřil a té milé postavě, jež okamžitě, za listem Eviným přikvapila, pokládajíc si hlavu na jeho prsa — také věřil!

Prostá dívka stojí jen opodál, dívá se na ně jasnýma očima, kývá tvrdou, zpracovanou rukou a povídá:

„Ty a Marta lépe se k sobě hodíte — já zase se Šimonem.“

„Ale vždyť mne odtud její otec vypověděl — ona si jistě vezme Gezu.“

Tak zaplašila skutečnost okamžitý sen a teď teprvé cítí Danyš žal nad listem Eviným.

Co pohnulo Evu k takovému jednání — teď právě, když jí posledně psal, že si ji vezme?

Pohlédl na stříbrný kroužek na prstě a vidí v duchu tu dobu, kde mu ho Eva darovala — —.

Danyš v jedenáctém roce osiřel. Klemuš, jenž byl zdaleka jeho příbuzným, stal se chlapci poručníkem a vzal si ho k sobě do domu. Tamní pan farář poradil Klemušovi, aby skromnou Danyšovu pozůstalost vynaložil na jeho studie, že se zdá býti nadaným a může být jednou pánem. Když pak po letech Danyš vychodil vysokou hospodářskou školu a stal se přiručím v nedalekém panském dvoře, tu zpozoroval strýček Klemuš, že nejstarší jeho dceři Evě je již čtrnáct roků a ona pořád ještě za Danyšem běhá jako děcko.

„To ode dneška přestane!“ nařídil jednou děvčeti před Danyšem.

Přestalo to; Eva to sama najednou nahlédla, ale asi za rok již také věděla, že je Danyšovou frajerkou. Rodiče na to hubovali, říkajíce, že selské děvče pro Danyše neroste, ale Eva chlapců sobě rovných nedbala a rostla i žila přece pro

něho. Danyš jí za to uměl poděkovati jediným pohledem a sladkým slovem, a jak jim to spolu slušelo — třeba on se musel po městsku nosit! Později, když se Danyšovi nabídlo takové štěstí, že se správcem stal, tu již Klemuš proti volbě dceřině ničeho nenamítal, ale pořáde se mu zdálo, že se Eva za Danyše teď teprvé nedostane!

Pro všeliké překážky a pochybnosti zkusila Eva dost, ale stále jen držela slov, jimiž se mu zaslíbila, dávajíc mu za zlatý prstýnek, kterým ji jednou Danyš obdařil, stříbrný svůj kroužek: „Do nejdelší smrti zůstanu tvou!“

A přece nezůstala — sama to rozhodla.

Danyš si povzdychl a teď teprvé uchopil druhý list s natrženou obálkou. Dychtivě přelétl málo těch řádků zrakem a zbledl jako stěna. Pak pohlédl na hodiny; ukazovalyť tři čtvrtě na dvanáct.

„Tys pověděl to pravé,“ vece Danyš, a pobledlá tvář se mu horečně oživla. Vzchopil se a přistoupiv ku psacímu stolku, vytáhl arch bílého papíru a načrtal velikými písmeny naň slova:

„Kdybych zemřel, nechť si přivlastní veškerou mou pozůstalost kaplan Jan Hryb, jemuž posýlám vroucí pozdrav. Milošík —“

Položil arch nahoru do přihrádky a sehnul se pro pohozený Dynkayův lístek, jejž přiložil k poslední své vůli. Evino psaní vzal si s sebou do náprsní kapsy. V tom Danyše vyrušil poselák Francek, přinášeje oběd.

„Míní jít pán správce pryč?“ tázal se udiveně Francek, „tož nemám prostírat?“

„Jen prostřete!“ odtušil správce a ohlédl se po oddaném sluhovi s nuceným úsměvem.

Lístek Dynkayův, jejž Milošík zanechal ve stolku, byl psán maďarštinou předešlé noci, kterou i Geza probděl. Zněl následovně:

„Pane! Příjďte dnes v poledne beze svědků do štěpnice, kdež budete míti na výběr dvě pistole. Budete-li zbabělcem a nevyrovnáte se se mnou jako poctivý muž, zastřelím vás na první potkání. Naše poctivá jména zastanou nám zbytečné sekundanty.

Geza Dynkay.“

* * *

U hlídačské chaloupky, která bývala kdys Danyšovi učírnou, stáli proti sobě sokové s nabitými pistolemi v rukou. Danyš jako vyzvaný měl první ránu, a chvějící jeho ruka stiskla kohoutek.

Rána vyšla, a v tom se již ozýval posměvavě Gezův hlas: „Chyba lávky! Jste špatný střelec, anebo se vám ruka třásla. Teď pozor — budu střílet já!“

Danyš si oddechl, vida Gezu zdravého před sebou státi. A podivno — ani mu na mysl nepřichází, že teď přijde řada na něho. Při posledních Gezových slovech vztýčil klidně hlavu a zadíval se přes stromy ven do kraje. V dáli postřehly jeho zraky dva vrcholky známých hor a nepohnutě na nich utkvěly. Pravá ruka svírala v pěsti hlaveň pistole, levice spočinula na prsou, kde volným, slabým tlukotem se ozývalo srdce.

Rozesnil se místo smrtelné úzkosti. A tu najednou se mu zdá, jakoby vyletěl vzduchem blesk, a ty hory v dáli že padají s lomozem k zemi, pohřbívajíce celý svět. I on cítí tu tíž a bolest — i jej pohřbívají. Ještě rád by se ohlédl po Martě, ale již se tmí — je pozdě. — —

To minulo. Když Danyš otevřel zakalené, zvětšené oči, byl již večer, a on ležel na svém lůžku. V koutě naproti němu, kam nejprvé zraky

upřel, byla zastíněná lampa, a tam seděl Jan Hryb se skloněnou hlavou a sepjatýma rukama. Oplakával přítele smrtelně raněného.

U samého Danyše šepotají hlasy. Danyš rozeznává v náručí hospodyně Anny tmavou, lesklou hlavu — to je hlava Martina.

„Marto!“ pronesl s těží Danyš a hlas jeho byl i v přerývajícím, hlubokém tom zvuku ještě líbezný. — „Marto!“

Zničená dívka mžikem se vyvinula z Anniny náruče a naklonila se na podušku k němu.

Danyš sbíraje poslední své síly, uchopil dívku oběma rukama za rámě.

„Víš-li pak?“ zažaloval ve smrtelném blouznění, chtěje si jí posteskouti za celý život, „že všecky naděje mně zkosil zlý osud? Miloval jsem Slovač a Evu, a ty, duše moje, bylas mou bludičkou — — neboť jsem tě také miloval, ale nesměl jsem ti to povědít . . . Teď je již stříbrný kroužek Evin tvůj — ona sama ti ho podává. Pozdravuj ji za to a zůstaň Slověnkou! Podej náhradu za mne — je nás málo! Kde že je Jan?“

Skloněná postava u lampy se pozvedla a blíží se k posteli. V tom však se vztýčila nad Danyšem Marta a upřevši horké oči v jeho ztrhaný zrak, pronesla tichým, jistým hlasem: „Nežaluj, Danyšu, — neumrou naděje tvé s tebou — — já jim za tebe zasvětím celý život!“

„A zůstaneš mou?“ blouznil Danyš dále — „ne bludičkou, ale hvězdou?“

Dívka potřásla hlavou, jako zavlažený, usychající květ a nedbajíc okolostojících, vrhla se vášnivě k Danyšově hlavě, líbala ji na čelo, tváře i ústa. Pak vstala a hladila mu rukou spocené čelo, pozorujíc prudké, nestejné oddychování, které ji náhle začalo děsiti.

Svaly krásného Danyšova obličeje sebou lehynko škubaly, okolo rtů objevil se šedofialový stín — ale oči, ty tklivé, milované oči se na Martu usmívaly.

Neviděly v posledním zásvitu bludičku, ale hvězdu; proto se blaženě přivíraly.

Právě když vypustil Danyš ducha, přibyl do pokojíku pan Fáber se slavným lékařem, pro něhož byl telegrafoval do hlavního města. Byl pro něj sám na dráze, doufaje od něho pomoci, když se zdejší lékař vyslovil, že je vše marno.

Lékařům zbyla tu jen práce s poděšenými dámami.

* * *

O Gezovi nevím ničeho, snad ani v Uhrách není. Jan Hryb přece se stal letos farářem, ale naříká, že je příliš vzdálen od své domoviny a že se musí teď, v letech usedlých, zdokonalovati v maďarštině.

A slečna Marta Fáberova se s těží kdy provdá; ze šetrnosti k ní se nikdo ani neopováží o tom se zmíniti. Dlí skoro celý rok ve Vovískově a otec jí nebránil, aby si zřídila v ratejně školní hodiny a za stolkem Danyšovým vyučuje dítky v jeho smyslu. Stala se bledší a vážnější své starší sestry a nejspíše ji vidí člověk se usmívati, když jí děti zpívají slovenské písničky a slibují, že se nikdy nepoměští.

Pán Bůh jí dej dlouhého žití, té přítelkyni lidu slovenského a dobroditelce chudiny. Neostýchá se ani s dráteníčkem si promluvit, ani do nejchudobnější chýžky si vejít, a umí těšiti a napomínati jako velebníček.

Dva roky po Danyšově pohřbu setkala se Marta s Evou. Bylať Eva toho roku zase s mamičkou v Šašíně na pouti a zajely si do Vovíškova navštívit Danyšův hrob. Eva naň přinesla květináč bleděrůžové plné fialy, ale přicházelo jí, že nadarmo ji takový kus světa vezla. Na vysokém, panském hrobě Danyšově bylo plno jinších květů a bílý vysoký pomník. Ale přece se tam ještě Evina fialka vtěsnala.

Slzící ženské zastala na hrobě slečna Marta a tak se domluvily. Přes přívětivost Martinu a prostosrdečnost Evinu nepodařilo se jim přece získati si vzájemné důvěry.

Marta měla s levice svlečenou rukavičku a Eva postřehla na její ruce známý prstýnek, nad nímž nosila slečna ještě jeden zlatý, po matce, aby se jí s prstu nesesouval.

„Jaj, můj prstýnek!“ prozradila se Eva nahlas.

„Přála byste si ho zpět?“ otázala se Marta, ač nemínila prsténku vydati.

„I ne — nechci ničeho, srdenko moje,“ odmítla naprosto Eva. „Já mám po Danyšovi dosti památek z těch dob, kdy ještě býval mým frajerem. Teď již mi není ničeho třeba — však mám již doma jednoroční děvčici. Šimon z ní má velkou radost — jak strčí hlavu do dveří, již se na něho babulka třese a volá ‚táta!‘ Já vím, že se bude berušce malé po mně stýskat,“ dodávala obrácená k matce.

„A že jste se odhodlala na tak dalekou cestu a až sem si zajela?“ podivila se Marta.

„Bože,“ potřásla hlavou Eva, a slzy jí najednou vytryskly z očí. Utírajíc je cípem vyšívaného, bělostného šátku, omlouvala se:

„Když jsme byli spolu od malička známí a tenkrát, když se to neštěstí stalo, nedali mi naši jít na jeho pohřeb — šel jenom sám tatíček. Pak jsem si pomyslila: však mi to lidé nebudou mít za zlé — vždyť můj pantáta o tom ví a nic proti tomu neměl, když jsem se zmínila, že bych se ráda podívala na Danyšův hrob.“ — —

Marta sklopila zrak a ve tvářích jí zatěkal temný růměnec.

„Nebylo by vám milo dvůr navštíviti a mými hostmi zůstati?“ nabízela se po chvíli přívětivě.

„Poníženě děkujeme,“ vece Eva — „my zase velice spěcháme a nesmíme se zdržovat.“

Martu toto odřeknutí poněkud zabolelo.

„Tedy vás nebudu zdržovat,“ omlouvala se; „půjdu tam na maminčin hrob.“

Podala Evě a matce její ruku a tak se rozloučily — tesknou vzpomínku jedna před druhou ukrývajíce. —

První hněv.

„Aby tě ďas — sakryš — zrovna do očí to jde! Mělas Veruno, raděj doma zůstat — beztoho jalůvky neprodáme; za takové nepohody ani kupců nebude.“

Mladá žena zatím obrátila vánici záda a šla několik kroků po zpátku. Když se slota poněkud utišila, otočila se zase a pravila k mužovi: „Alespoň je ti veseleji; doma bych musila vzpomínati, co sám zkušíš, a bylo by mně teskno.“

Tato upřímná útěcha dodala rázem Matějovi síly. Přestal na slotu nadávat a brouzdal se trpělivě dále sněhem i s jalůvkou, již vedl na provaze k prodeji do města.

Teď se dostávalo jen kravičce politování. „Chuděra,“ povídá Matěj teskně, „zavírá před vánicí oči a nechá se tak na slepo pokojně vésti; věru netuší, že ji vedeme na trh. Škoda jí na prodej, byl by z ní do našeho hospodářství pěkný kousek.“

„Co na plat,“ povzdychla si považlivá ženka, „daňky a nájemné z vinohradu jsou přednější.“

„Ba že, Veruno! Teď nám nastanou jiné starosti, než byly ty za svobody — já se jen bojím, že tobě budou za těžko. Jenom považ, mimo bývání a tu jednu krávu, cos od rodičů dostala,

nemáme žádného statku. Moje jalůvka nám padne na ty poplatky; na hromnice musíme vysázet čtyřicet rýnských vem kde vem.“

„Však já to vím,“ dí konejšivě ženka. „Musíme se přičinit — — a co — já se nebojím.“

Vytáhla zkříženě ruce zpod vlňáku a pleskla čiperně jalůvku pravicí po hřbetě. Rozhlednuvši se po smutné, zachmuřené a zasněžené krajině, prohodila: „Nebyla by ani dnes ta nepohoda tak zlá — jen ten sníh a vítr vadí. Pak jsme oba, tuším, po tom veselí celí uondáni; to bylo ňákého tancování — jaktěživa jsem se tolik nenatancovala.“ — —

„Skoro jsem rád, že je po těch hlupotách,“ povídá Matěj. „Stálo nás to veselí hrozné peníze; co vaši pro tebe naspořili — i moje hotové peníze — všecko se vydalo.“

„Bože,“ přisvědčila ženka. „Ale čeho litovat, když to muselo být? Lépe, než abych se byla ledajak vydávala; alespoň nikdo nemohl pomlouvat.“

„No víš, Veruno, však já také tak myslel — ale že by na to padlo bezmála sto rýnských, toho jsem se přece nenadál.“

„Prosím tě, Matěj, nepřipomínej mi toho — já ty peníze beztoho stokrát opláču.“

„No — však já nic neříkám — ale když si to předložím, tak si pomyslím, že jsme měli mít více rozumu a takové veselí nevystrojovat.“

„A nač se, prosím tě, tolik peněz vydalo?“

„Však víš tak dobře jako já. Na faře jsem na ohlášky, zdavky a veškeré ty potřebnosti, co nám pan farář obstaral, platil skorem desítku, družbovi jsem dal dva rynštáky, muzikantům při nejmenším pět a pacholkům, co vezli svatebčany, také alespoň dva — to máš již deset, patnáct,

sedmnáct — no, celých dvacet rýnských. Na novou kazajku, klobouk a košili mně také padla desina, nyní co jsme spolem v městě za dárky pro panímámu a švakrové utratili — jojha a čižmy devět rýnských.“

„A to ostatní?“ připomínala ženka.

„Jen počkej. Hodovali jsme třikrát, tož před svatebním dnem večeři, na druhý den dopoledne co padlo koláčů a vína, natož ještě oběd a večeře pro nějakých čtyřicet lidí. No, když ti povídám, celá naše hotovost je pryč; však jsme ji oba spolem a s rodiči vydávali. A jak by nám teď ty peníze byly dobré.“

„Co jen toho hosté snesli,“ převzala mu slovo Veruna; „to bylo košů přidánků, mouky, masa a všeho — my jsme ještě nasadili celou zabijačku, šest husí, kolik soudků vína a nezbylo nám z toho nic; sotva na dva dny pojezení máme.“

„No, a naše mamička řekla, že výslužky nebyly valné — že jen právě tak co muselo býti.“

„Co Bože, kde jsme se měli nabrat víc?“ povzdychla si ženka, „však jsem jen z chalupy.“

„Tolik hostí ani nebylo tvým rodičům třeba,“ mínil Matěj.

„Ano — a chtěla tvá mamička jinak? Což jsme si měli po dědině nadělat hněvu, anebo jsem se měla hůře vydávati než sestra Rozára? Ta prý měla ještě lepší svatbu — moje se jí nemohla rovnat.“

„No — tož, duša moja, nemáš naříkati, nemáš mně vyčítat,“ vece truchlivě Matěj.

„Já ničeho nevyčítám, ale ty jsi se na mne osopil, jakoby tu útratu jen moji rodičové byli zavinili — víš ty.“ — —

A ženka nedbajíc účelu cesty ani zlého větru, před kterým měla raději líce ukrývati, počala nabírati k pláči.

„Teď zase už šklebíš," dí netrpělivě Matěj, „a já tě přece nepohněval."

„Ano a na třetí den po svatbě a již začínáš mrzutost."

„To ty ji začínáš! Se ženskými je od jakživa kříž; jak si něco vzpomenou, je zle. Nebývalas ani za svobody lepší; tohle jsi mi vyváděla prv již také."

„Nemusels si mne brát, když jsem nebyla podle tvého, víš, já tě jakživa nevolala."

„Prosím tě, ženská, nedopaluj mne, já jsem dobrý člověk, ale jestli mne nepřestaneš dožírat, hodím ti ten provaz, nechám ti tady tu krávu stát a uteču někam na vzdor do hospody."

Veruna se zalekla tak prudké vyhrůžky a šla několik kroků se zavřenými ústy. Ale plakat nepřestávala; chytila ji ještě větší lítost a štkání se zdvojnásobilo. Matěj od ní odvrátil hlavu a zaskřípal zuby. Slovák si často nechá od pána neb od žida všecko líbiti, od frajerky snese ledacos, ale od ženy nic. Matěj ze zlosti uhodil palaškou krávu po krku, takže hned ji popohnal k rychlejší chůzi. Veruna to zmerčila a nemohla se zdržeti poznámky.

„Co chuderu jalůvku biješ, však ti neublížila."

„Do toho ti nic není," odsekl Matěj, který si nyní za to, že Veruna promluvila, umínil stavěti hlavu. „Však je ta jalůvka má."

„Vida, jak mi zase vyčítáš," zvolala žalostným hlasem Veruna; „jsi ty syrový*) člověk."

Tohle jen ještě Matějovi scházelo, aby se stal pochabým Jankem.**) Vzalť si Verunu z největší

*) Surový.
**) Zobecnělé pojmenování potrhlého člověka.

lásky a ona jej třetí den po svatbě nazve syrovým člověkem. Takhle ho chce zrovna ze začátku sužovat a trápit. — — Jen počkej! — — Z čista jasna pošinul si vztekle kloboúk, praštil palaškou o zem, pustil krávu s provazu a splnil svou předešlou vyhrůžku; jal se utíkati po cestě i necestě nazpátek — že poběhne zrovna do hospody a vyvede ženě ostudu a hanbu. — — Verunu div jeho počínání neomráčilo; zůstala jako zkamenělá a oči jí rázem oschly. Jalůvka popošla několik kroků bez vůdce, ale pak se zastavila a třesouc se otáčela hlavu v pravo i v levo. První rozumná myšlénka, jež ubohé Veruně připadla, byla, že popadla krávu za provaz a ohlédla se za prchajícím mužem.

Kriste Ježiši, on ji tu nechá tak — — a poběhne teď do hospody, opije se tam a bude té ostudy plná dědina. Co teď? Má se za ním honem vrátit? S krávou to nepůjde tak snadno — jsou již před samým městem a za tu hodinu, co by za ním zmeškala, bude on již napilý, hanba již bude narobená. Ach Bože, ach! Zase se dostavil proud slzí — těšitelek. Mladá žena se vzmužila a počala kouti jiný, bolestný plán. Takovéhle neštěstí ona přečkat nemůže! Života se zbavit, to je smrtelný hřích — však ona ví, co udělá! Odejde mu, odejde Matějovi s očí na vždy . . . Prodá jalůvku, vsedne v městě na dráhu a tak jak je, odjede někam daleko do Vídně, nebo do Prešpurku, vstoupí tam někde do služby a jakživa se do rodné dědiny nenavrátí. Za svobody by jí to bylo do nejdelší smrti nenapadlo, že on je takový nelidský, ztřeštěný člověk. Že za něho, nešťastná, šla! Teď má zkažený svět, ani k rodičům se uschovat nesmí; těm bude jen z ciziny psát a všecko jim vypoví . . .

To byla nejsmutnější cesta celého Veronina života, ten kousek ještě až na trh do města. Nepohoda šlehala jí do obličeje, nohy se bořily unaveně do sněhu po neschůdné cestě, ale ženka si toho nevšímá, ji drtí i pruží stesk a bolestný plán.

Konečně se octnula na tržišti; vyhledala si příhodné místo a zaplativši z něho povinný poplatek, rozhlédala se matným zrakem kolem. Trh byl dnes slabý; nepohoda zdržela kupce i prodavače doma. Veruna si povzdychla, že snad ještě ke všemu neštěstí nebude moci jalůvky spíše prodati.

Najednou se vítr ztišil, sníh přestal poletovati a ze šedého nebe vyklubalo se slunéčko. Veruna se tím nepotěšila, ale mohla se nyní určitěji rozhlížeti po tržišti, mohl si také někdo její kravičky všimnouti.

Maně si odvázala s krku plachtu a vybalila z ní kousek bílé buchty, zbytek to z její veselky.

Nemínila sama jísti, ale napadlo jí, aby ubohou kravičku lahůdkou potěšila. Ulamovala kousek po kousku a jalůvka jí hltavě brala sousta z ruky.

V tom se ozval za ženkou hlas: „Vítajte, Veruno, což, vy tu sama? A jak je po svatbě!“

Veruna se spěšně obrátila a vidí družbu ze své svatby, starého dohazovače Budíka. Horko jí polilo líce obavou, jak se teď bude tak chytrému, zkušenému člověku vymlouvati.

„A vy jste tu také, strýčku?“ odvětila nesmělým hlasem.

„Kde bych já nebyl! To prodáváte tu vaši jalůvku?“

„Ba,“ pokynula hlavou ženička.

„Je pěkná — co za ni chcete?“

„Rádi bychom dostali čtyřicet rýnských a tatíček nám poradil, abychom ji pět a čtyřicet cenili, že něco kupec strhne.“

„No — podobně bych jí hádal. Kde pak máte Matesa?“

„On — má velice — nějak otlačenou nohu;“ odpovídá trapně Veruna; „ani se nemůže obout.“

„A že jste si nevzala nějakého mužského s sebou, tatíčka, nebo švakra; to je těžké pro mladou ženku prodávat.“

„Ani jsme si na to nepomysleli, pak jsme také povídali, že přivádím beztoho nadarmo — byla taková nepohoda.“

„Však se nestarejte o prodej, já vám již pomohu; počkejte, hned vám přivedu kupce.“

Potěšená Veruna se dívala za dohazovačem, který opravdu za malou chvilku se vracel s nějakým pantátou.

„Hledáte pěknou jalůvku, no tu ji máte,“ hovořil dohazovač.

„Co pak za ni žádáte?“ obrátil se kupec k Veruně. Ale než ona otevřela ústa, odvětil již za ni hbitě strýček Budík. „Čtyřicetšest rýnských. Stojí za ně ta kravka a nesmíte takové hezké ženičce ubližovat, pantáto zlatý.“

„Co bych jí ubližoval,“ odvětil pantáta, důkladně si jalůvku prohlížeje.

„Jak je stará?“ vyzvídal.

„Má něco přes rok,“ rozpomínala se Veruna, jak se o tom v chalupě jejího muže hovořilo; „tuším asi čtrnáct měsíců.“

„Proč ji prodáváte?“

„Když je nám třeba daňky a tak všelikých poplatků.“

„No, víte co — abych se s vámi dlouho ne-

smlouval; jestli chcete, dám vám za ni čtyřicet rýnských, ani o groš více.“

„Ale, ale pantáto, nebuďte tak zlý;“ přimlouval se dohazovač. „Považte, ta kráva stojí bratru za ty peníze! Co se s ní chudák ta ženička navlékla — neubližujte jí. Alespoň to na polovic dělte; dejte třiačtyřicet.“

„Milý brachu, já nemám kdy dlouho se zdržovat, jest-li chcete, rýnský vám přidám.“

„No tož alespoň dva.“

„Ale dejte pokoj! Za čtyřicet rýnských vždycky takovou jalůvku dostanu. Jestli chcete, přidám vám padesát krejcarů na víno, ale musíte mi jalůvku za to dovést do hospody na formanku, neboť jsem pacholka před chvílí poslal pryč.“

„No tak, ženičko, podejte si ruku, ať pán Bůh pantátovi tu jalůvku požehná.“

Veruna podala s nuceným úsměvem kupci ruku a poznamenala: „Však jsem ráda, že se ta jalůvka nedostala řezníkovi, to by mne jí bylo líto.“

Co pantáta jí kladl a počítal na ruku peníze, Veruna se najednou zachvěla, zbledla a pak se zase zarděla, poplašeně zírajíc v před. Překvapení, radost i vzdorovitý zármutek se jí střídají v obličeji. Není to sen — — Matěj tam stojí, rovno stojí — není opilý! Teď se pohnul a ubírá se jako nějaký kajícník blíže k ní — — — Ale strýčkovi Budíkovi namluvila, že je doma s otlačenou nohou, teď ta lež vyjde na jevo — — —

Pantáta opatrně peníze dopočítal — Veruna je honem smačkla v hrsti a učinila tak kvapný pohyb, jakoby se mínila dát na útěk. Oba muži na ni udiveně pohlédli, dohazovač, jenž držel jalůvku, obrátil hlavu a v tom již Matěje zmerčil.

„Vítaj, co to, co se to děje?“ diví se, ale Veruna skokem byla u muže a stiskajíc mu rámě,

šepce celá pomatená: „Pověděla jsem strýčkovi, že máš otlačenou nohu, proto žes musel doma zůstat.“

A Matěj na to s nejšťastnější tváří, jen si popotáhl rozpačitě ramenoma halenu a zastává ženu seč jest.

„Přece jsem došel — nedalo mi to pokoje — jářku ať noha — co noha — —“

„S pánem Bohem, strýčku,“ dí Veruna klidně, obracejíc se. „Mívajte se dobře, pantáto, a s tou jalůvkou dobře zacházejte.“

Veruna i Matěj bezdečně se drželi za ruce, ohlédli se ještě na rozloučenou po jalůvce a již se odtud ubírají.

„Hoj Matěji, Veruno, počkejte ještě!“ volá za nimi strýček Budík a táhne se k nim i s jalůvkou.

„Tentononc,“ tiší hlas, „tu Veruna mi musí dát něco za ten prodej, dobře jsem si rynšták zasloužil, však ona ví.“

Ženka se podívala na muže a nepostřehnouc námitky, vybalila zvolna ze šátku, kam si již byla peníze uložila, žádaný rýnský.

Dohazovač poděkoval se „zaplať pán Bůh,“ a nyní již nechal manžely s pokojem odcházeti.

„Mnoholis utržila za jalůvku?“ byla první Matějova otázka, a mluvil tak něžně, jakoby teprve dnes chtěl na Veruně srdce vylouditi.

„Čtyřicet jeden rýnský — a teď když si ten jeden strýček Budík požádal, zbývá nám čtyřicet.“

„No — tatíček právě tak nakázal,“ mínil Matěj.

„Ale vidíš, Matěji, mohli jsme mít o rýnský více, kdybys ty byl prodával; — je ho škoda! Ten strýček Budík tak lehko došel k penězům, ještě mu ten pantáta padesát krejcarů za to, aby mu krávu odvedl, přidal.“

„Už je tak," povzdychl si Matěj pro sebe, ale nahlas to honem zamlouval: „To si ale asi vykřehla; nechtěla bys, abychom se stavili v městě? Mohla bys se v hospodě ohřát a pojísti trochu polévky, aneb alespoň sklínku vína či sladké kořalky."

„Oh, co tě napadá, není mi zima a ničeho nechci."

„Ale máš studenou ruku," vece Matěj, stiskaje jí skřehlou levici.

„Však se cestou zahřeji, uschovám si ruce pod vlňák."

„Víš co, Veruno, alespoň tohle bys mi mohla k vůli udělat: když jsi kupovala švakrové k našemu veselí ten čípkový *) šátek, povídala jsi mi, že bys i ty ráda takový měla."

„Co je po dětinném přání; nemáme na zbytečné peněz."

„Však já ještě tolik peněz mám! Jen pojď do města; ten šátek ti dnes koupím."

„Ale Matějku, nemysli na to; pojďme již raději domů."

„Ne!" hodil Matěj neústupně hlavou. „Když se ti takový šátek líbí, tož ho máš dnes mít; za to nepůjdu celý čas do hospody, věru přisám Bůh!"

Nyní již nemohla Veruna odmlouvati.

„Počkej tady duša moja — anebo jdi kousek napřed," kázal Matěj žence. „Mluvil jsem prvé se židem Franklem a on se mne po té naší jalůvce ptal; snad ji chtěl pro sebe kupovat. Tož mu musím povědíti, že jsme ji již prodali, aby se po nás na trhu nadarmo neohlížel.

Veruna poslušně kráčela zvolna napřed a Matěj běžel hledat Frankla.

---

*) Krajkový. Čipky = krajky.

Brzy jej nalezl, pozdravil uctivě a počal skroušeně řečniti: „Poníženě vás prosím, pantáto, nemohl byste mi svěřit na nějaký čas čtyři nebo pět rýnských? Rád bych v městě něco pro ženu koupil, ale nechci to bráti z peněz, co jsme ztržili za jalůvku, ona by to nepřipustila. Já vám to věru brzy splatím; však víte snad, že jsem spořádaný člověk.“

Tato záležitost byla brzy odpravena. Frankl byl v Matějově dědině hospodským a kupcem, znal jeho rodinu i poměry a půjčil bez otálení žádaných pět rýnských. Matěj se pěkně poděkoval, peníze uschoval a pospíšil si za ženou.

„Jak jsi to prvé přišel?“ tázala se ho v tichém zamyšlení Veruna, když již zase spolu šli.

„No obrátil jsem se pak, když mně vstoupil do hlavy rozum, a šel jsem za tebou. To víš, že jsem měl srdce těžké.“

Matěj si z hluboka oddychl a dodal ještě: „Ta hlupota nemusela věru přijít.“

„A já jsem byla celá zoufalá,“ přiznávala se žena. „Bůh ví, co bych byla vyvedla!“ Smačkla v řasách novou slzičku a povídá důvěrně: „Nedaj Bože, aby se to rodiče nebo cizí lidé dozvěděli, bylo by to věru na pohoršení.“

„Však to je asi moje řeč,“ přizvukoval muž; „ten hloupý hněv musíme podržet pro sebe. Tak se to patří; všude přijde něco, ale musí to zůstat mezi manžely.“

Za takové rozprávky došli do města, a stavili se v krámě, kde vybral Matěj žence nejhezčí čipkový šátek, co tam měli. Po kavalírsku skorem ani nesmlouval; vyplatil zaň půl čtvrta rýnského.

„Kdes vzal peníze?“ tázala se ho žena, když se opět octli na ulici.

„Snad jsem je neukradl?“ usmál se muž. „To jsou moje — to jsem ještě měl.“

Když byli již za městem, vzpomněla si najednou Veruna:

„Ale skorem je těch peněz za šátek škoda; bez něho bych se minula a stokráte bychom půl čtvrta rýnského na jiné věci potřebovali.“

„Co by,“ pohodil Matěj hlavou; „dávno to všecko uspoříme. Já se budu míti k práci jako brablenec, nic ti nepropiju, ani v kartách neprohraju.“

Na ta slova chytil ženku kolem pasu a vyzdvihl ji jako pírko vzhůru, že až překvapením vykřikla. „Ty jašku!“ *)

„Jen mi zase nadávej,“ usmál se Matěj; „prvé jsi mne tak nahněvala!“

Přitulil její hlavu k sobě, uchopil ji za ruku a dali se vesele hovořice na další cestu. Nic jich více nezarmoutilo, ani nepohoda, ani příkré slovo.

Po půl hodině je předejel Franklův vůz a ten zanechal na čele Matějově na chvilku patrnou brázdu. Škoda jen, že netlumočila hlasitě a mocně moudrou radu, aby se Matěj trochu naučil od žida napřed počítati. Takhle ubožák po slovácké spůsobu vždy někam vleze jako ráče a potom se teprvé rozhlíží, kde se to octnul. Pohříchu taková zkušenost i při největší lásce a dobré vůli dopadne na mrzutost a nesnáze. — —

---

*) Tolik co šašek.

Babuščino poblouzení.

Nad vysokou zahradní zdí objevila se prostovlasá ženská hlava. Naklonila se dolů k záhumní stezce, pak se obrátila těkavě na pravo i na levo, naposledy pak podívala se vzhůru k obloze.

„Och!“ povzdychla si dívka, stopujíc nesčíslné, démantové body nevlídným pohledem, „měsíčka ovšem po tu dobu není, ale hvězdami celé nebe posypáno — přece jasno! jak snadno nás tu může někdo zmerčit.“

Po záhumní ozvaly se spěšné dušené kroky; tak chodí Viluš! Dívka se honem ještě za sebe ohlédla a pak se hluboko nahnula přes zeď. Tmavé, spuštěné copánky se jí po ramenou svezly v před, černajíce se kolem bílého krku, po rukávcích a žlutozelené kordulce; hnědé oči značily se v okrouhlém obličeji a zdály se býti nepřirozeně veliké.

Tak dočkala blížícího se chodce. Srdce jí rázem přestalo úzkostlivě bušiti; blahem zapomněla na strach.

„Viluš — Viluš!“ zavolala tlumeným, rozechvělým hláskem.

Mladík se zastavil a vztáhl toužebně pravici vzhůru na pozdrav. „Dlouho jsi čekala, Babuško?“ promluvil.

„No — dlouho ne..“ zazněla vlídná odpověď. „Ale je dnes tak jasno, viď, Vilém?“

On se podíval vzhůru a souhlasil s povzdechem. „Ba, mohl by nás někdo zpozorovat a ty bys to, chuderko, zle odnesla.“

„Co by o mne,“ dělo děvče vroucně, „já bych jen od rodičů hubování dostala; ale o tebe mám větší strach.“

„Proč?“

„No, kdyby nás Joška vyčíhal a tě zde zastal, tož ti nabije, a Bože můj, ještě by to mohlo hůře dopadnout; mohlby navésti ještě druhých chasníků a nabili by ti všichni; bolest bys měl z toho a ještě bys hanbu splákl.“

Mladík si pošinul vkusný, měkký klobouk a zasmál se hlasitě; skorem ta jeho lehkovážnost Babušku omrazila.

„Z těch mám malý strach,“ odvětil; „sotva by si na mne troufali, a pak bych se jim jednoduše nedal lapnout.“

„Ó, to jich ještě neznáš!“ vece dívka výstražně. „O hodech nabili jakémusi Pričovesskému studentovi, že tancoval bez opovědi s Matulovou frajerkou.“

„Drzá opovážlivost!“ hněval se Vilém; „to jsou klackové!“

„Ba jsou zlí,“ šeptala dívka. „Věru nemají ti naši chlapci nijakého povážení.“

„I nechme jich a nestarejme se zbytečně,“ povídá mladík. „Vykládej mi raději, jak se míváš a ráda-li jsi četla moje psaníčko?“

„Mám je tu s sebou,“ přiznávalo se děvče, tisknouc ruku k ňadrům; „již jsem je nejméně stokrát četla.“

„Má zlatá Babuško!“ děkoval vřele mladík. „A slib mi, že mi budeš také psávat, když jsou naše schůzky tak těžké a nebezpečné.“

„Když já nepěkně píšu.“

„Jdi dětino, na písmu nezáleží; mně bude přece drahým obsah.“

„No, já nevím, jestli to dokážu,“ zdráhalo se ještě děvče, „ale nebude-li mi nikterak možno s tebou se scházeti, tož zkusím psát.“

Viluš najednou vztáhl vzhůru obě ruce a zadeklamoval roztouženě: „Tak blízká jsi mi a přece tak vzdálená.“

Dívka sklonila hlavu a roztesknila se: „Co naplat; je to již naše neštěstí, že si nesmím na tě myslet.“

„Ale ty zajisté myslíš!“

„To ano — ale mluvit s tebou nesmím.“

„A i mluvíš!“

Teď se na chvilku zamlčeli. Po té zahovořil Viluš:

„Babuško, ty mne máš přece ještě víc ráda než rodiče?“

„Ó, rodiče mám ráda a tebe zase jinak,“ odvětila dívka táhle a smutně.

„Avšak povědělas mi, jak jsme spolu onehdy lesem z velehradské pouti šli, že bys byla ráda mou ženou.“

„Och já ano — ale rodiče mne za tebe jaktěživi nedají.“

„Proč, Babuško?“

„Že jsi učitel a já se musím vydat za sedláka, aby v našem dovedl hospodařit.“

„Však já bych to také dokázal,“ vece učitel truchlivě.

„Když já ale musím jít za Josefa; rodičové jinak nedají,“ rozslzela se dívka.

„Neplač, Babuško, nedělej mi ještě těžší srdce.“

„Včil již musím jít,“ rozpomněla se dívka, utírajíc si rukou zvlhlé oči.

„Poslechni ještě, Babuško moja," přimlouval vroucně Viluš, „nevykládej si to ve zlé, že ti učiním nějaký návrh. Vidíš, nám ubohým není nikterak možno, abychom se scházeli. Tu by nás mohl snadno někdo zastáti a kdybychom se sešli někde jinde v poli, či v lese, mohlo by se přihoditi také nějaké neštěstí. Avšak já vím o místě, kde bychom se neprozradili."

„A kde?" ozvala se živě dívka. Naděje, zračící se v jejím hlase, dodala Vilémovi další odvahy.

„Ještě jednou tě prosím, nezazlívej mi můj návrh, k němuž mne přinutila nekonečná láska a holá nemožnost jiných schůzek. Přemýšlel jsem o tom a nahlédl, že bychom byli nejjistější u mne ve škole. Mohla bys ku příkladu za tmavého večera s vaší děvečkou, která je již v náš poměr zasvěcena, doběhnout ke mně přes zahrádku. Přinesl jsem ti klíč od dvířek — přijmeš jej, Babuško? Podívej, já ho teď hodím přes zeď do vaší zahrady a ráno si jej můžeš nalézti."

Mladík hodil mrštně klíč přes zahradní obrubu a pokračoval:

„Můj pokojík má vchod do dvora. Vezmi si jen vždy s sebou Mařku, abys se samotna nebála. Tu jen zaťukej zlehounka na mé okno a já ti vyběhnu okamžitě v ústrety. Tak bychom mohli spolu mluviti v mé světnici, aneb v mé třídě, která je zrovna naproti. Nuže srdéčko, co tomu říkáš?"

„To je také zlé," ozvala se po kratičkém přemýšlení Babuša. „Mohl by nás uvidět a prozradit pan nadučitel a pak, Bože můj, co by si o mně pomyslil, že za tebou chodím?"

„To nemusíš míti nejmenší pochybnosti, dušinko zlatá! Pan učitel je starý pán a vdovec,

ten si zajde jen v neděli do hospody a u večer všedního dne je zamknut ve svých dvou světničkách jako krtek. Moje a jeho posluhovačka, stará Kasanička, odchází vždy před sedmou hodinou domů.“

„A pak se to nesluší, abych já za tebou chodila,“ odporovala dívka.

„Když nám ale nezbývá jiné naděje! Hleď, i zima tíhne, ty nebudeš moci již ani sem přicházeti, neboť já tomu nemohu dopustit, mohla bys se považlivě nachladiti! Rozmysli si to, Babuško drahá a pak mi piš.“

V tom se rozlehl nedaleko nápěv táhlé písničky s čardašovým přízvukem; nějaká chasa se blížila. Milenci se pokynem ruky a tichým „s Bohem!“ spěšně rozloučili.

Babuša se svezla dolů, neboť půda Šohajkovy zahrady byla tu mnohem vyšší než s druhé strany na cestě, a počala na zdařbůh hmatati rukou po vadnoucím, studeném trávníku, jest-li by nalezla hozený klíč. Ale brzy se přesvědčila, že by to bylo marné hledání a proto již raději letmo pospíchala do stavení.

Podle stájí byla malá jizba s pecí a kotlovinou; tu se vařila dnes povidla a domácí dcerka měla zde až do půl noci dohlížeti a pomáhati, než by ji vystřídala matka. Na večer napadlo Babuši, jak snadno by mohla dnes hovořiti s Vilémem, a proto mu ihned po děvečce Mařce vzkázala, aby došel v deset hodin k zahradní zdi.

Na neštěstí nebyla Šohajkova zahrada, jako veškeré ostatní sady, vroubena jen nízkým, živým či prkenným plotem. Zámožný hospodář zavedl v dědině po městsku novotu; vystavěl si nedávno vysokou, cihlovou zeď, aby mu děti a odvážlivá

chasa nelezla na květiny, kadlátka, marhule a velkozrné víno.

„No, muselo to být," pravila si prvé mrzutě v duchu Babuša, pomýšlejíc, že všude jinde jsou nizoučké ploty; a což by líbezněji její schůzka s Vilémem nedopadala, kdyby ji byl mohl jako tehdáž v lese Velehradském zulíbati?

U kotloviny stála Mařka s mladšinkou a čeledín i skoták se k nim přidružili. Hluku natropili až na pohoršení, neustále zpívajíce a dovádějíce. Babuška je již v polou zahrady zaslechla a počala se obávati, když tak povykují, nedošel-li na ně tatíček nebo mamička; jak snadno pak by se mohli po dceři shánět!

Když přiběhla celá rozechvěná, nastalo v kuchyňce na chvilku utišení. Tu zase dcerku bodla myšlénka, že ti všichni snad tuší, kde byla a proto pohledla tázavě na Mařku. Ta ji ale přivítala významným, uspokojivým pohledem a počala vykládat, že se tu před čtvrt hodinou z nenadání octl Josef Boršeckých a sháněl se po domácí dcerce. Hospodář prý mu dal odpoledne na roli klíček od dvířek a navedl jej, aby jen Babušku při vaření povidel překvapil, aby nebyla ospalá.

„A co jsi řekla?" tázala se dcerka chvatně.

„No, pravdu jsem řekla," děla Mařka, klepajíc hřmotně vařechou o kotel; „že vás rozbolela hlava a šla jste si lehnout."

„Nepřipálili jste povidla?" obrátila Babuša rozpačitě řeč a berouc Mařce vařečku z ruky, sama jí v kotli slabě zamíchala.

„Co by . ." usmál se čeledín, „však pomáháme."

„Ano pomáhají," zvolala mladšinka, „tu Francek mi prvé celé líce povidly pomaloval — chmula jeden."

„Tak jděte spat, chlapci, jen holky ať tu zůstanou," rozkázala Babuša. „Mamička by darmo hubovala, ať jsme tu raději samy."

Čeledín s pasákem se vzdálili a mladšinku poslala Babuša pro trochu vody. Jakmile osaměly, ozvala se Mařka: „Josef měl zlost! Pak jsem za ním vyšla, obávajíc se, aby ho nenapadlo projít se zahradou, ale šel hned domů; jen nahlédl do okna vaší komory, ale nezaťukal."

„Jen když sem tatíček nebo mamička nedošli," odvětila dcerka, „měla jsem strach."

„A mluvila jste s panem učitelem?"

„No ovšem!" přisvědčila Babuša.

Právě nyní vešla sem panímáma. Pečlivá hospodyně již nemohla spát, ač ještě do půlnoci tři čtvrtě hodiny scházely.

„To je štěstí, že nedošla o chvíli dříve," myslila si obě děvčata.

Hospodyně poslala dceru a mladšinku spat a sama se uvelebila u kotle, ponechávajíc si jen Mařku k ruce.

Babuša zatím odebrala se do své komůrky, rozžala si světlo a zavřela pečlivě okeničku. Pak odestlala lůžko a obtočila si copánky pevně kolem hlavy, aby se jí ve spaní vlasy přílišně nesknotily. Při tom ale necítila nijaké únavy, ani chuti ku spaní. Viluš jí zvučel v duši a osvětlená jizbička jí jaksi půvabně a tklivě dojímala. Dívka se posadila na malovanou, dubovou truhlu, plnou ženského zboží, vzácné výbavy jediné Šohajkovy dcerky. Na výbavu ovšem Babuša teď nemyslila, ani na vdaj. Rozteskněné myšlenky provázely hezkého učitele, toho ubohého Viluše, který si na ni nesmí do opravdy myslit.

Přečetla si ještě jednou s utajeným dechem jeho vřelé psaníčko, potom se rozhlédla jistě a odhodlaně po jizbičce, určujíc v duchu: „A já od něho neupustím, Josefa si nevezmu!“

Pomačkaný list obdržel znova úpřímný polibek a tu najednou dívce napadlo, že by se měla učit ve psaní, aby také dovedla Vilušovi napsati psaníčko. Nebyla ani trochu ospalá, pokusí se o to ihned.

Vyšla tiše se světlem z komůrky a přinesla si z vedlejší jizby moravský kalendář v modrých deskách a lahvičku s inkoustem. V kalendáři bylo uloženo péro a bylo tam vždy nachystáno několik blánek papíru i kabelek. Babuša si postavila světlo na truhlu, poklekla u ní a počala zvolna na papíře psáti.

Nejprve načrtla neumělou, péru nezvyklou rukou frajerův podpis „Vilém Tandel,“ a zase „Viluš — Vilém.“

„Co za divné, hezké jméno má,“ napadlo jí, „věru, to jakési panské jméno.“

V tom si náhle vzpomněla, že nezastrčila dvéře, a honem si pospíšila tak učinit, aby ji někdo nepřekvapil. Na to opět poklekla a pokračovala svým podpisem: „Barbora Šohajek.“ Dále se na papíře objevila slova: „Nejmilejší, líbezný můj Viluš! Já tě nastotisíckrát pozdravujem a nech sa ti něco pěkného zdá a i o mé věrné lásce nech sa ti zdá.“

Ještě připojila známé říkánky milostných dopisů:

„Leť psaníčko leť, ať si u milého hned. Posýlám ti tolik hubiček, kolik je na nebi hvězdiček. Sladký sen, cukrový den, mandlový celý týden. Péro psalo, srdce hráló, na tebe si vzpo-

mínalo. Jestli je to chybně psaný, prosím za odpuštění písařovi. Dobrú noc, můj frajerečku!“

Tím již asi vyčerpala veškerou látku a položila péro přečítajíc a prohlížejíc si, co napsala. Zdálo se jí, že to dopadlo dosti pohledně, slušně.

Jak je tomu povděčna, že se ve škole naučila psát, ten starý jejich pan učitel se toho přece dočkal, že mu byla jednou v duchu vděčnou.

Babuška se opět posadila, podepřela si rukou hlavu a vzpomínala oněch dob, kdy byla školačkou. Byly to divné časy — tak v pravdě dětinské! Josef tehdáž sedával v nejzadnější lavici — to že byl ve vyšší třídě, neboť byl o čtyry roky Babušky starší. Ale hned tenkráte si asi již na ni myslil, neboť ji brával v dětských hádkách a roztržkách do ochrany a nejraději s ní rozmlouval.

Jednou, když se ženil jeho bratr a Joška již do školy nechodil, jí dokonce napověděl: „Babušo, mamička povídaly, že já nedostanu živnosti jako velký Tonek; já dostanu jen pár koní, vinohrad a pět sto rýnských.“

„To budeš bohatý,“ mínila desítiletá Babuška rozumně; „to toho dostaneš věru moc!“

„Ano!“ začervenal se náhle Joška, „a ještě něco mamička vyprávěly.“

„A co?“ ptala se Eva.

„Že až dorostu, musím se někam přiženiti; nejspíše prý takhle k vám — že nemáte chlapců.“

Babuška na to nevěděla odpovědi a počala se šklebit k pláči. Tu se Joška teprve smyslu svých slov ulekl a odběhl od rybníka, kde se sešli, rovnou cestou domů. Později je svedl osud, ani nevěda jak. Tuším, čekala kdysi šestnáctiletá Babuša s tlukoucím srdcem chasu, vracející se

z okresního města, od odvodu. Joška šel tehdy poprvé a dívka si v tajném, srdečním koutku přála, jen aby jeho neodvedli; pocházelo ovšem to přání jen tak ze staré, přátelské známosti, jak si teď Babuška v duchu dokládala.

Ale nějak to Joškovi prozradila a od té doby již osud určil, že k sobě patří. Na druhý den večer došel Joška s harmonikou a se dvěma kamarády do jejich dvora a posadili se tam na obrubu studně.

Babuša byla již zvyklá chlapeckým návštěvám a ráda se veselila; ale dnes nechtěla živou mocí ze světnice, ač byl venku vlažný, jarní večer.

„Vyjdi ven," kázala matka s úsměvem; „Joška ti tam vyhrává!"

„Tož ať dojde podruhé sám," durdila se Babuška; „já nepůjdu ven, aby si mne ti druzí dobírali!"

Joška byl tím odkazem nevýslovně spokojen, ale Babuška se tím dostala do řeči, že se Josefovi zaslíbila.

Na třetí rok již za ní chodil, a že rodiče i Joškova matka tomu přáli, pomýšlelo se již na svatbu. Nyní ale ta známost dopadne na neštěstí, neboť od té doby, co sem přišel podučitel Tandel, přišla k poznání, že nelúbí Josefa, ale — učitele.

Uviděla Viléma poprvé o Božím Těle v kostele na kruchtě, kde hrál na housle a neustále, jak se Babušce zdálo, dolů na ni hleděl. Ten jeho pohled, jako by se jedinou chvílí na věky zaryl do Babuščiných očí; ať je otevřela, neb usínajíc přivřela, neustále viděla jen hezkého, spůsobného učitele, jak na ni mile zírá. Nikomu to ovšem nesměla říci, tím méně jí napadlo, proto stranit se Josefa.

Za nedlouho šla s Mařkou s pole, učitel je potkal a Babušku oslovil. Tak líbezně znal vyprávěti, že od té doby po něm stříhla, kde by ho jen potkat mohla. Na štěstí mimo Mařku nikdo ničeho netušil, nikdo jich nepotkal, kdo by se nad tím pozastavil. Babuša brzy poznala, že má učitele ráda — vždyť byl mnohem onačejší Josefa; ale toho se přece nenadála, že by Joška mohla nechat tak a pomýšleti na vdaj s učitelem — až jí to Vilém sám naznačil.

Najednou bylo zase Babušce Josefa líto. Vždyť mu ani nemohla napovědít „nechoď k nám!“ Od nějakého času jen ho chladněji odbývala, dvojsmyslně hovořila a všelijak se vymlouvala. Když se jí tázal, zdali se hněvá, musela se přiznat, že ne — tázal-li se, jestli ho má ráda, nemohla jinak, než potakati.

Chudák! Jak ten rozmaryňčok v okně se smutně kloní, to že pochází od Josefa a má býti k jejich svatbě! Nad lůžkem od stropu na zelené stužce visí pozlacená holubička — je poprášena, zanedbána, jako veškeré ty dárky od Josefa, pohozené na skříni. Kdysi přece bývaly doby, kde se domnívala, že ho má jinak ráda! Jak úzkostlivě a toužebně ho pokaždé čekala z odvodu — aneb o muzikách, jak spokojeně se mu stavěla po bok a do jiných chasníků jí ničeho nebylo. On ji ovšem tak vřele nedovedl mít rád jako Vilém, ale byl jí zvyklý. Co si to jen rodičové usmyslili, ji k němu naváděti, nebýt jich, jaktěživo by jí nenapadlo, vyhlídnout si Jošku. Je on takový neohrabaný — jakž jinak — Slovák! . . Učitel, ach učitel, každičký pohyb jiný a řeč tak jímavou! Ona přece za to nemůže, že si ho vzala do srdce, když tam Josef jaktěživ do opravdy nebyl. Naposledy se Babuška zkroušeně před

svatými obrázky pomodlila, ulehla si na lůžko a unavená hlava předla si sen té nové, — — že opravdivé lásky, dále, se zavřenýma očima.

* * *

Na druhý den z rána ptala se na dvoře výminkářka Boršecká svého mladšího syna, když zapřahal koně, hotově se na cestu do přespolního mlýna. „Co je ti, chlapče, že tak zhlížíš? Odpovídáš na půl slova a vypadáš celý ztrápený.“

Zaslechla to mladá hospodyně, žena staršího Josefova bratra. Sypajíc drůbeži, změřila švakra po očku. Opravdu — vypadal nějak přeměněný, smutný.

„A panímámo, což jiného by mu scházelo,“ ozvala se švitořivá ženka, „pohněvali se nejspíše s Babušou; však si již o tom lidé vyprávějí.“

Josef ustál koně strojiti a pozvedl ku švakrové oči.

„Co si lidé vyprávějí?“ opáčil z prudka.

„No — že se hněváte. Na Velehrad se vydala sama s kamarádkami a kde prý může se ti vyhýbá! když tam dojdeš, že se schová, anebo se vymluví.“

Staré Boršecké sklesly nemilým překvapením ruce.

„A co jste si udělali?“ tázala se syna.

„Nic,“ vece Josef temně a rty se mu třásly steskem.

„Tuším je s námi konec. — Já jsem jí ničeho proti vůli neučinil, ani zlým slovem ji nepohněval — to ona sama mne najednou zahazuje.“

Teď pobledla i stará panímáma.

„Co tomu říkají Šohajkovi?“ tázala se ustrnule.

„Oni to snad ještě nevědí. Když tam dojdu, jsou ke mně přívětivi jako dříve, jen Babušce nejsem vzácným. Včera ještě jsem se setkal na řepništi s pantátou, vyprovázel jsem ho a on mi dal od dvířek klíček, abych jen došel v noci za Babušou, pomáhat vařiti povidla. Šel jsem tam po desáté hodině, ale ona se mi pro žalost schovala a vzkázala mi po Mařce, že ji rozbolela hlava.“

„Snad jsi jí přece nějak ublížil?“

„Co by — snad mám rozum.“

„A k tomu ji má velmi rád,“ ozvala se švekruše útrpně.

„Bože můj! co by měla za příčinu?“ přemýšlela matka.

„Snad, možná dost, že si vzala do hlavy jiného,“ povídá nesměle mladá hospodyně.

Josef sebou trhl a svěsil hlavu.

„A kdo by to byl?“ dí trapně matka. „Snad některý přespolní chlapec, neboť zde každý ví, že jste zaslíbeni.“

„Od které doby se tak hatíte?“ otázala se švekruše.

„Již ode žní tak se mnou ledajak nakládá,“ odvětil Josef v trpké vzpomínce.

„To bys měl s pantátou promluvit,“ přejala mu švakrová slovo.

„Snad se nebudu doprošovat, aby ji ke mně nutili?“ zvolal hořce hoch. „Včera jsem tam byl naposled a nepůjdu tam již, leda by mi vzkázali. Já Babuši neublížím, ale jestli se ode mne do opravdy odvrátila, ať si to nechá na svědomí, — — že mi vzala život.“

A Josef vyskočil na vůz, práskl divoce do koní a bez pozdravu odjížděl.

Matka se snachou zůstaly na dvoře, radíce se.

„Toho bych se byla do nejdelší smrti nenadála," naříkala panímáma, „ani mně to do hlavy nejde; měla jsem tu holku tak ráda."

„Možná, že ho jen tak zkoumá," vece na útěchu snacha. „Děvčata mívají všelijaké nerozumné nápady; och — co já se za svobody mého muže natrápila!"

Ženka se počala hlasitě smáti, vzpomínajíc všelikých těch hlupot; ženy na ně tak snadno nezapomínají.

„Ještě to nějaký den nechám," rozhodla se konečně stará Boršecká. „Bylo by mi za těžko k Šohajkům vejít s takovou zprávou. Ale neporovnají-li se co nevidět bez nás, musím se do toho vložit a s Babušou neb se starým rozumné slovo promluvit. Ten hoch se mi nelíbí."

U Šohajků zatím již několikráte přišlo rodičům se divit.

„Co jste si udělali s Josefem?" tázala se téhož dne, co u Boršeckých vyslýchaly ženské Josefa, matka Babuše před pantátou.

„Co by — nic," vece vyhýbavě dcera a počala nejistě po jizbě těkati, tak, jakoby nejraději zodpovídání chtěla uklouznouti.

„Přece ti musel nějak ublížit?"

„Ba ne . ."

Matka tušila, že se asi dcera nechce přiznat, ale dodala:

„Jen abyste se, až budete svoji, také neškorpili; to nenosí dobrotu do domu."

„Však já bych si beztoho Josefa nevzala," odvážila se z čista jasna Babuša prohodit.

„Co to za hloupou řeč!" nahněval se posud tiše naslouchající otec. „Kdybys ty jen Josefa lépe považovala, tak řádného chasníka není na pět hodin cesty."

„Že řádný?“ hodila hlavou dívka, dodávajíc si odvahy; „tuším je ale ku vdaji třeba, aby se mně též líbil.“

„Zanech zbytečných řečí, ten se ti již dávno zalíbil.“

„Och ne, to já jen tak s ním chodila, že jste mne k němu měli a donucovali.“

„Aby tě strela!“ usmál se otec, nevěře nikterak, že dcera nežertuje, „tož my jsme se do něho zalúbili — co?“

„Vy ne, ale já také věru jakživa ne!“

To pověděla Babuša vzdorovitým, chvějícím se hlasem a do očí jí vstoupily slzy strachem, že se Josefa nezbaví.

Rodičové teprve teď na se uleknutě pohlédli. Holka stála u kamen, pobledlá, s uslzenýma očima — — na tomhle bylo přece cosi pravdy!

„Co je to?“ rozkřikl se otec již do opravdy rozhněvaný.

„Jsme my ti na blázna a Josef také?“

Místo odpovědi se Babuša jen více rozplakala.

„Pro Boha tě prosím, dítě, co je ti?“ ozvala se ustrnulá matka.

„Nech ji!“ zvolal dopálený otec. „Dítě — že dítě, ještě se s ní robou starou, devatenáctiletou budeš mazlit? Tři léta se s chlapcem tahá a teď by jí napadlo jej na ostudu lidem nechat? Na moji dušu, já ti dám dělat pohoršení, já ti vyženu takové šibřinky z hlavy, jen co si ještě promluvím s Josefem — počkej!“

Nazlobený otec se vzchopil, strhl s líšně klobouk a několika ostrými kroky došel dveří. Tu se ještě ohlédl, doufaje, že se holka omluví, ale ona se k tomu neměla.

„Teď jdu za Josefem,“ opáčil přísně, bera

za kliku dveří, „přivedu ho sem a uvidím, jestli zatím zmoudříš.“

Když za pantátou klaply dvéře, počala matka v důvtipném tušení:

„Babušo, snad jsi si neoblíbila jiného?“

„Och ne, mamičko, och ne,“ zapírala ustrašená dívka.

Matka ostře na dceru pohlédla, a nevyzkoumavši nic nápadného, přestala na děvče dorážeti. Nenadělala Šohajková beztoho jak živa mnoho řečí, měla to již tak v povaze.

„Darmo jsi pohněvala tatíčka,“ povídá. „A nestůj tu tak z Bůhdarma, běž po nějaké práci! Tuším, na tebe došel nějaký pochabý čas, že chodíš jako ztracená ovce po domě. Měj se jen na pozoru, ať nezačnu s tebou jako pantáta. Hybaj do komory, to peří do duchen přesypávat; ať všecko nečeká jen na mne!“

Babuša se poslušně vzdálila z jizby. Vešla do komory, rozvázala veliký měch s natlačeným peřím a nachystala si k ruce sypek na podhlavnici.

V tom jí ale cosi napadlo, nechala té práce a sňala se skříně kalendář. Vyňala z něho blánku papíru, namočila péro a jala se spěšně na stole psáti, nedbajíc, že to dopadá na křivo.

„Můj nejmilejší frajerečku, srdénko moje, kvíteček můj! Já jsem včil pro Josefa od tatíčka hubování dostala. Oni chtěli vědět, proč se mu vyhýbám a já jsem pravdu povědít nemohla. Tak jsem jen hovořila, že o něho nestojím, ale oni mi za to nadali a že dojdou pro Josefa. V úzkosti jsem se dala do pláče, a ani mamička se mnou slitování nemají; ptaly se mne, jestli si myslím na jiného, ale já zapřela; však nesmím pravdu povědít. Tož nemám na útěchu jen tebe, frajerečku můj, a jak nám pán Bůh pomůže! Och,

velice těžko je mi u srdce, jak to všecko dopadne, ale zase si myslím, že mají rodičové jen mne samotnú a proto mne nebudou, až to přijde na jevo, k smrti trápit. Já ti zatím po Mařce tu vědomost dám a neboj se, že bych se mohla zase na Josefa udobřiti. Přijď zase v deset hodin pod zahradu — snad budu moci s tebou pohovořit; kdybych se nemohla dostavit, pošlu si ráno Mařku pro psaníčko.“

A nyní ještě honem dopsala Babuša známý dodatek:

„Leť psaníčko, leť,“ domnívajíc se, že to již k milostnému dopisu patří. Pak se podepsala: „Tvá věrná, od srdce upřímná frajerka Barbora Šohajek.“

Babuščina líčka se rděla rozčilením a zrak se zdál vyjasněný, posilněný. Složila a zaobalila lístek, popadla na oko do rukou sypek, kdyby ji náhodou matka zmerčila, aby se domnívala, že se zabývá nakázanou prací — a vyběhla na dvůr. Brzy vynašla Mařku, strčila jí lístek do rukou a poprosila ji, aby tajně doběhla s tím do školy — na odpověď že čekat nemusí. Mařka se ochotně opásala čistějším fěrtochem a vytratila se ze dvora. Babuška zatím běžela nazpět do komory a dala se se zimniční rychlostí do práce, naslouchajíc, brzo-li se v síni ozve otec neb Mařka.

Konečně se ozvaly těžké tatíčkovy kroky a zároveň s ním vešla ze dvora mamička.

„Josefa není doma; jel do mlýna,“ povídá otec v síni. „Panímáma ho sem pošle, hned jak dojede.“

Na to vešli rodičové do jizby. Babuša vyklouzla jako šípka z komory; jednak nepokojem, brzo-li se vrátí Mařka a zvědavostí, co bude otec vykládati. Postála u jizbových dveří, napjatě naslouchajíc.

„Panímáma sama o tom začla," hovořil tam otec, „že Joška za nic nemůže, prý ten hněv ona jen sama strojí. Ještě ráno prý prohodil, že by se raději života zbavil, než jí."

„Ale nech je, však oni se udobří!" odpovídala klidně matka. „Jen se tak Josefa nezastávej, však věru není naše holka zlého srdce! Nejspíše jsou to mezi nimi nějaké hlupoty a oba se přiznat nechtí."

„Poslouchej, ženo, co mi to napadá," ozval se po chvilce pomlčky otec tak zvláštním hlasem, že naslouchající Babuša pocítila v něm okamžitě blízké nebezpečí, „jestli ona, že ona má v hlavě toho nového poučitele?"

„Co by . ." přerušila ho paní máma.

„No, — možná věc," pokračoval otec stišeným hlasem: „já mám jakési jisté tušení. Vzpomeň si, jak kmotřenka Zalabová nám vyprávěla, že se k ní pořád na Velehradě točil a i marcipánu že jí koupil a vnutil. . ."

„Přece nebylo ničeho více." — —

„Ano co to znamená, že se jen pořád ke mně lísá? Ze začátku si mne, třeba že jsem prvním radním, ani nevšímal a tu náhle, jak mne potká, již mne uctivě osloví: pane Šohajek sem, pane Šohajek tam a samá sladká řeč — jářku, nevězí v tom nějaká faleš?"

„Och, kde pak! . ." rozhodně nevěřila matka. „Však jsem se jí prvé optala, jestli si nemyslí na jiného a ona doznala, že ne. O tom učiteli u nás po celý čas ani zmínky; že si jen takový nápad připouštíš!"

Opět nastala chvilka pomlčky. Šohajek v duchu uznával, že je žena moudrá a považlivá — k tomu se matka s dcerou vždy nejlépe vyzná.

„Byl jsi na řepné roli?“ tázala se teď panímáma.

Babuša déle neposlouchala; vrátila se do komory a tu přišla i Mařka s vyřízenou, že pana učitele zastala v síni s nějakým mladým pánem rozmlouvajícího.

Psaníčko odevzdala a pan učitel jí pošeptal, že vzkazuje Babušce vroucné díky a ji tisíckrát pozdravuje.

Babuška se zamyslila a srdce jí počalo úzkostlivě bušit, že tatíček přišel její známosti na stopu. Škoda, že to Vilémovi hned prvé nemohla oznámiti, aby jí vzkázal nějakou radu. Co aby honem napsala druhé psaníčko s tou důležitou zprávou? Anebo kdyby sama s ním promluvila — však má klíček od zahrádky a snadno by tam mohly s Mařkou doběhnouti. V sedm hodin již bývá čirá tma, Josef nedojde až po večeři a ona by kus života za to dala, aby ji teď Vilém mohl potěšit!

Hned tam budou — hned zase zpět — jenom chvilenku se zdrží a kdyby se doma po nich sháněli, však nějakou výmluvu již najdou. Mařka byla brzy s ní srozuměna a Babušce již ani nenapadlo, že se to nesluší za frajerem přijít.

Zatím se ještě dcerka rodičům okázala ve světnici a dočkala tam až k umluvené hodině. V sedm hodin vyšla s dojačkou v ruce zvolna z jizby, jakoby šla do chléva k dojení. U stáje zastala připravenou Mařku.

„Tak pojďme,“ šeptala dcerka.

„Mladšince jsem řekla, že si někam chceme odskočit,“ vece Mařka; „kdyby se měla panímáma po nás shánět, aby pověděla: „Teď jen z chléva odešly.“

„Tos dobře udělala," mínila dcerka a již spolem ubíhaly ze vrat. Mlčky spěchaly přes náves a přeběhly již i Boršeckých stavení, když najednou se Babuška na Mařčin pokyn zastavila. U Boršeckých byla vrata jen přivřena, Mařka tam zvědavě nakoukla a zašeptala, tahajíc průvodkyni za rukávec: „Josef je už doma; — hen je na dvoře."

„Kde?" tázala se Babuška a popošla několik kroků zpět, ukrývajíc se do koutka vrat, odkudž mohla neviděna snadno pozorovati. Mařka přistoupila k ní a obě děvčata ztichla jako myšky.

Oknem z jizby vnikala na tmavý dvůr slabá záře a naproti na stájové zdi byla zavěšena rozsvícená lucerna. Josef odstrojoval zvolna koně. Babuščin frajer míval ve zvyku neustále si prozpěvovat jako nějaký družba. S počátku, co se naň děvčata zahleděla, pohvizdoval si a potom počal tak dojemnou písničku, že naslouchající děvčata zadržela. Byla táhlé, těžkomyslné noty a zněla:

Já som teba doma hľadal,
teba doma nebolo;
ty si žítko dožínala
ktoré zralé nebolo.

Já som teba doma hľadal
teba doma nebolo;
ty si bola žitko svážať
a sožaté nebolo.

Já som teba doma hľadal
teba doma nebolo;
ty si bola žitko mlátiť
a svezené nebolo.

Já som teba doma hľadal
teba doma nebolo;
ty si bola pod zahrádkou
hľadala si iného!

„Chudák," vece Mařka s povzdechem, „tak jak by to do opravdy cítil."

Bohušce bylo smutno až k pláči.

V tom ze stavení vyšli mladí hospodáři a jeden přes druhého zvolal: „Vítaj, Joško — šťastně si dojel?"

Josef se ohlásil odpovědí. Již to nebyl ten něžný, zpěvný hlas — to byla všední, drsná řeč Josefova . . .

Babušku zde již nic nezdržovalo; vzpomněla si na příčinu své cesty, zatáhla Mařku za sukni a znova daly se do běhu. Ale teskný, vyčítavý ozvuk písně jakoby se byl vedral dívce do prsou a pospíchal zároveň s ní k milenci. Mlčky doběhly dívky ke škole, obešly zahradu a Mařka odmykajíc zámek, zlehounka otevřela vrátka. Teď chopila Babuška Mařku za ruku a zastavila ji.

„Jak to uděláme, Mařko?"

„No. Nakoukneme do okna, co pan učitel dělá, pak já zůstanu venku dávat pozor a vy s ním zatím v síňce můžete pohovořit."

„Ale jak ho vyvoláme; máme zaťukat na okno?"

„Třeba; — tož jen pojďme."

„Och, jen tiše, Mařko! Bože, jak se třesu," šeptala Babuška.

Děvčata se letem přiblížila k osvětlenému oknu, ale zaraženě ihned uskočila.

„Není sám — je tam kdosi," zašeptala Babuša mrzutě.

Mařka po straně natáhla krk k oknu a vece: „To je ten chasník, co s ním prvé stál v síňce — je to on!"

„Pojďme zpátky."

„Počkejte ještě — jak se ti dva smějou — co to dělají? nějaké psaní čtou!"

Teď zase nesměle natáhla Babuša krk a pohleděvši do jizby, zachvěla se.

„Můj Bože! to oni čtou moje psaní! Och — proč to tomu cizému člověku ukazuje!“

„A jak se chlachcou; naposledy si z toho robí smích,“ napadlo Mařce.

Babušce polilo horko celý obličej. Půl života by za to dala, kdyby zvěděla, jak o ní Viluš za zády mluví. Vyjádřila šeptem svou myšlénku Mařce.

„Pojďte do síně,“ poradila vtipná společnice; „dvéře jsou otevřeny a v síni uslyšíme všechno. Čeho byste se bála? Kdyby náhle otevřeli dvéře, můžete utéci a já panu učiteli pošeptám, že s ním chcete něco mluvit.“

Děvčata se popadla za ruce a vkradla se jako pírka do síně k Vilémovým dveřím. Oběma tlouklo srdce hlasitě.

„To je k popukání,“ zněl z jizby cizí hlas a Babušce to úží trapným tušením dech; „ten dopis by mohl jíti na výstavu.“

Teď mluvil on — — Viluš:

„Frajerečku, srdénko — kvítečku můj —“ deklamoval posměšně.

To byla slova z jejího dopisu!

„To je láska jako trám,“ řekl zase ten tvrdý, nepříjemný hlas. „Kolik takých Babuší již jsi zde nalezl? Já jsem jich pobláznil za ten čas, co jsem v Berkovicích, již šest.“

„To bych já také dovedl,“ zvolal Viluš; „ale prozatím se držím jen té jedné. Věř mi, nechtěl bych si to pokazit, ani za nevím co; mohl bych se pokládat za šťastného, kdyby to šlo do opravdy.“

„Tož pomýšlíš již na ženění?“

„Nemyslil jsem posud,“ odvětil Viluš nedbale. „Ale Babuša je bohatá; jediná dcera z toho výstavného lánu hned na kraji.“

Bohatá! — Vilémův hlas přišel Babušce právě tak pronikavě tvrdým, jako toho druhého.

„A proto bys vzal Babušu s rubáčem i s botama?“

„Však ona by se přeměštila.“

„Jak pak vyhlíží?“

„No — ujde — hezká je dost. Brunetka, má souměrnou postavu, není příliš rozbouchaná, nemá ani hrubých a drsných rukou, že ji stará šetří.“

„Tož už jsi na Růženu zapomněl?“

„Ó — nezapomněl.“ — A nyní se Vilém nesmál; mluvil nějak teskně s povzdechem. „Ale prosím tě, ona se uživí co učitelka řádně sama, a kdybychom se sebrali, nepovede se nám valně. Ona nemá chudinka ani výbavy a já bych nemohl ku skrovné službě také ničeho dosadit.“

„Dopisuješ si s ní ještě?“

„Posud, ale musím toho co nevidět zanechat, jen co bych to měl u starých jisté.“

Ubohá Babuša věděla již dost! Div, že hlasitě nezabědovala, když ji tak náhle vyhnala náhoda z nebe líbezné známosti na lícoměrnou skutečnost. To že byl ten zbožňovaný Viluš, pro něhož mohla obelhávat rodiče a zahánět upřímného Josefa? On ne jí, — tu Růženu lúbí a jí vylhával lásku jen proto, že byla zámožná. Dívka stiskla Maříčino rámě a obrátila se ku dveřím. Vyšla pomalu, ruce kladouc na obličej. Jakmile se octly na zahrádce, ulevilo si stísněné srdce prudkým proudem slzí.

„I pojďte, nedělejte si z toho nic,“ těší Maňenka; „vidíte, já jsem to vždycky nějak tušila, že není upřímný.“

„A přece jsi mi to neřekla, přece jsi ho vždy jen chválila,“ zaštkala hlasitě Babuša.

„Když jsem si, věru, ani troufat nemohla, když vy jste si ho tak vzala do hlavy.“

„Já bych se raději na světě neviděla, ach Bože!“

„Neplačte, srdénko moje.“

„Slyšelas, jak se posmíval — frajerečku, srdénko, jak se tomu cizému člověku zpovídal?“

„Ba, tohle by Josef nedokázal!“

„Och, ten se chudák, věru, ani vlastní matce nesvěřil s tím, co jsme mezi sebou měli.“

„Co teď?“ napadlo Mařce.

„Nic — už je po všem; s ním jakživ již sejít se nechci.“

„A Josef?“

Na to Babuša nevěděla odpovědi; slzela neustále celou cestu, než došly domů. Pes zaštěkal, když vešly do vrat, ale ihned utichl poznav domácí.

Na zápraží stál otec. „Kdo to?“ ozval se.

„A my jsme to,“ odpovídala Mařka; „byly jsme se trochu před stavením rozhlédnout.“

Dosti nejapná výmluva u zamyšleného hospodáře prošla.

Děvčata vešla do chléva. Bylo tam světlo; mladšinka odcházejíc, zanechala na okénku olejovou lampičku. Mařka přiložila ještě kravám chrástu a chystala se k dojení. Babuša si podepřela lokte na vyrovnané v koutě otýpky a položila si na ně hlavu. Mařka se dala pilně do dojení a po dlouhém mlčení povídá:

„Kdyby teď došel Josef, mluvila byste s ním jako dříve?“

Babuša neodvětila, ale Mařka zmerčila, že záporně pohnula hlavou.

V tom vešla panímáma. Dcerka pozvedla hlavu, utřela si hnem oči a nutila se k lhostejné

tváři. Aby si jí matka neprohlížela, popadla s lávky dojačku, do druhé ruky vzala stoličku a měla se honem k dojení.

Hospodyně si zatím prohlédla na lávce postavené krajáče, popleskala krajní plavku a povídá: „Nějak jste se, holky, opozdily — jde již na osmou hodinu.“

„Myslila jsem, že je teprvé asi čtvrt,“ prohodila Mařka, jen aby něco řekla.

„Babušo, tuším, žes ještě nevečeřela,“ obrátila se selka k dceři, „běž se najíst, máš tam v troubě na misce sližky.“

„Nejsem, mamičko, lačná,“ ozvala se dcera pokorně.

„Jen jdi do jizby, ať tam není pantáta sám; má beztoho mrzutou chvíli, že nepůjde dnes do hospody.“

„Je tam Josef?“ otázala se dívka pološeptem.

„Není, ale snad dojde včil. Tak běž; nedělej hlupoty, nehněvej otce znovu.“

Babuša konečně poslechla, vyběhla z chléva a brala se zvolna do stavení. V síňce nabrala do hrnéčku vody ze štoudve a omyla si trochu obličej. Pak vešla do jizby. Otec seděl u stolu a kouřil; ohlédl se, kdo to vešel, ale ihned zase obrátil hlavu. Mladšinka myla u kamen nádobí, Babuša jí chvíli pomáhala a když byly hotovy, vynašla si v truhle nějaké šití. Posadila se proti tatíčkovi ku stolu a přes tu chvíli hleděla ku dveřím; vypadala neobyčejně skroušeně.

Po dlouhé chvíli vešla matka. Podívala se na hodiny a prohodila nuceně:

„Tuším, už Josef nepřijde. — —“

„Když nepřijde — nebude tady,“ odvětil pantáta s úsečnou lhostejností a podíval se po očku na dceru. Napadlo mu, že se přece jen neprávem

na holku osopil; nejspíše Josef více zavinil než ona, jinak by byl došel.

Řeč se počala točiti kolem hospodářství, ale nikomu se jak se patří do rozmluvy nechtělo. Když šlo na devátou hodinu, začal pantáta zívat a řekl, že si již půjde lehnout. Babuša se zdvihla, uložila šití a přála rodičům dobrou noc.

Dívka vzala za kliku své komůrky, ale přede dveřmi nerozhodnuta se zastavila. V uších jí najednou zaznělo:

„Já som teba doma hľadal
tebe doma nebolo — —“

a Babušce ta slova vyčítavě v uších zvučí a z prsou vyluzují touhu. Přála by si teď, ach přála — —

Popošla několik kroků ku dveřím v síni a otevřela je. Venku fičel ostrý vítr, ševelil vadnoucími listy hrušně na dvoře a připadalo to, jako by si někdo vzdychal. Nad stodolou třpytila se veliká hvězda večernice a všude, kde se dívčin zarosený zrak na obloze zastavil, odkrýval nové hvězdičky. Babuška vzpomněla včerejšího večera, jak se na ta milá světélka, pánu Bohu na úkor, mrzela, a zachvěla se trpkou litostí.

V tom přešel přes dvůr čeledín a zastrkoval na závoru vrata.

„Francek!“ zavolala naň dcerka, „nezavírej ještě; pojď sem!“

„Co pak chcete?“ otázal se čeledín.

Babuška se k němu nahnula, hovořic tlumeně, ale určitě:

„Dojdi mi ještě k Boršeckým a vyřiď Josefovi, aby k nám na chvilku došel — jenom tak na dvůr, já bych mu ráda něco řekla. Ale vyřiď mu to jistě, kdyby již spal, ať ho zbudí . . .“

Čeledín bez námitky poslechl.

„A pospěš si, ať to dlouho netrvá!“ kázala hlasitě dívka.

Jakmile Francek odešel, vběhla s tlukoucím srdcem do komůrky, přejela si rukou horké tváře a čelo, klesajíc před svým lůžkem, kde nalézal se její důvěrný, svatý obrázek, na kolena.

„Och panno Maryjá, nedopusť, aby se na mne hněval,“ šeptaly chvějící se rty. „Já již vícekráte takový nerozum nevyvedu; — já budu mít teprve nyní Jošku jak se patří ráda — věrně až do smrti!“

Uspokojena povstala, přiblížila se k oknu, hledajíc na květináčích nejlepší stonek rozmarynky a poslední kvítek muškátu, který se tam posud zachoval. Pak vyšla ven a vstoupla si u dveří do koutečka.

Došel Francek a vyřídil, že Josef přijde, jen co si vezme na sebe kazajku a klobouk.

Konečně zadupaly známé kroky; Babuša se ještě více tiskla do koutka; ale Josef ji tam přece hned uhlídal, jakmile vešel do vrat.

Přiblížil se k ní beze slova a stanul před ní se skloněnou hlavou. Babuša cítila, že musí ona promluvit; zapřela rozpaky a promluvila:

„Josko — nehněvaj sa,“ zašeptala podávajíc mu oddaně rukou voničku a líc k políbení.

„Co bych sa hněval, duša moja,“ přicházel Josef k blažené řeči.

Do síňky zatím vešla panímáma a za ní pantáta, nedbaje studeného večera — na polo již svlečený.

„I aby vás, oba dva!“ dopálil se, ale jen tak na polo úst s utajeným uspokojením. „Budete si vy ještě jednou robit z rodičů dobrý den!“

Mladý párek ani nemukl na omluvu, a když rodiče odešli do jizby, rozhlédli se, držíce se za ruce, po dvoře. U stáje hovořil šeptem čeledín s Mařkou a jeden párek si druhého nevšímal; alespoň to tak vypadalo. Ale myslím si, že netřeba pozornosti tam, kde se scházejí a dostanou ti co k sobě patří — tož svoji k svému.

Ten učitel ať pod zahradou čeká nadarmo a deklamuje třeba hvězdě večernici, že blízká mu je, a i vzdálená.

Kandidát bídy.

Marně bych přemýšlela, kterak ten chlap Hazucha sjel s té lepší cesty — jak se stal nepořádným člověkem; stalo se to opravdu tak zlehounka a snadno, že se příčiny nějaké nelze domysliti.

Je mu již přes třicet let, ženy nemá a spořádané domácnosti také ne. U nás, na Slovácku, charakterisuje se takový člověk přízviskem „chlap“; opíjí a bije-li se k tomu, pak je to „lunt“ a z takového stává se již věru snadno „šklban“.

Přisoudila jsem Fabiši Hazuchovi právem — jen první přízvisko; že je kandidátem bídy a dle všeho dědicem druhých dvou titulů, tuší on tak dobře, jako já. Nač mu to vyčítati?

Fabiš je až dosud zručným natěračem cukrových forem v T.. ské továrně. Byl vychován v tamější palandě, ve veliké rodině, kde jednotlivcům po nespořádaném živobytí nezbývá ani tolik, aby si mohli vydržovati vlastní koutek.

Jeho rodičům byl od dohlížitele palandy vykázán maličký oddíl o dvou slamnících umístěných na pryčnách a truhle. Tu slyšel malý Fabiš málo co dobrého. Kdyby byla pisatelka těchto řádků mužem — poslancem, zajisté by se přimluvila za zákonité odstranění těchto zkázonosných

dobrodiní, dělnických paland; nic není na nich dobrého!

Když bylo Fabišovi jedenáct roků, zadíval se jednoho dne pozorně do tváří svých rodičů a napadlo mu, že tatíček má mnohem hladší líce než mamička. Ta vypadala již celá svraštělá — stará. Šlo jí na padesátý rok a muži jejímu bylo málo přes třicet. Fabiš si zároveň na něco vzpomínal a pošeptal matce tichoučko do ucha: „Mamičko, proč se tatíček volají Zrotan a mně říkají Hazucha?“

Matka se začervenala a šťuchla ho do zad. „Dej pokoj,“ obrátila řeč, „a běž se raději umyt a spravit, abychom šli spolu do kostela.“

Byla neděle, šel tedy s matkou jako obyčejně na hrubou mši. Tatíček s nimi nikdy nechodíval; ten si zašel raději do hospody a bezpochyby proto se s ním mamička pokaždé vadila, když mu dávala jíst.

V kostele poslouchala matka pozorně kázání a po celou mši klečela, pohlížejíc na oltář a přebírajíc růženeček v prstech. Její Fabián stál a chvílemi, když mu to po tichu nakázala, klečel vedle ní, přeříkal si dvakráte „Otče náš“ a rozhlížel se po kostele. Vnímavý jeho duch nacházel všude záhady, které si luštil po svém rozumu.

Když již nebylo, nač se dívati, měřil pokradmo matku a znova mu přišlo, že vypadá jako stařenka. Nosila vždy tentýž sváteční oblek a byl již tak vybledlý a chatrný, jako ta její tvář.

V dětské hlavě zatím uzrála myšlénka, že se mamičky ještě jednou optá na to, nač se tázal ráno.

Když vyšli z kostela, šel pořád o skok před matkou. Náhle se před ní zastavil, zvědavě a vzdorovitě: „Tak mi to přece povězte, proč já se volám jinak než tatíček!“

Matka uchopivši ho za ruku, stiskla mu ji tvrdě, tak, jako by se hněvala. Konečně ale odvětila náhle: „No — protože já nejsem s tátou oddána.“

„A ti ostatní rodičové jsou oddáni?“ tázal se nesměle chlapec.

„Některé také nejsou,“ vece matka. „My jsme neměli na zdavky peněz. Pan farář nás bez útrat nechtěl sezdat a mně samotné nikdy tolik peněz nezbylo; víš, že táta všecko propije.“

„Však tatíčka nemám beztoho rád — oni jsú nedbalec,“ soudil hoch a matka ho neopravila.

Od té doby věděl Fabiš, že patří jen matce a tulil se k ní s celým citem domnívaje se, že tatíček jim oběma ubližuje. Za nedlouho Zrotan s Hazuchovou se ani nerozloučiv, z továrny utekl a vícekrát se nenavrátil. Z počátku se po něm matka Fabišova všelijak sháněla, ale konečně přišla k náhledu, že je jí tak lépe a vzpomínala ho jen s trpkostí.

Když Fabiš povyrostl, vedlo se jim dobře. Pracovali oba dva a z palandy se odstěhovali do najaté jizbičky v městě, kde se to dýchalo mnohem volněji. Poslední čas zastávala matka snadnější práci, kterou jí v továrně za to udělili, že byla dlouholetou dělnicí. Ale náhle Hazuchovou opustila všecka síla, už nemohla dokázati ničeho. Štěstí, že měla Fabiše, on uživil sebe i ji; jinak by se musela plahočit žebrotou.

Říkala mu to často a toto uznání Fabiše sílilo a šlechtilo. Když je člověk povinen o milou bytost se starati, žije jen pro ni. Tak Fabiš; on se vděčně pamatoval, jakou mívala matka bídu a přece mu vždy na halenku, klobouček, ba někdy i čižmičky naschránila — na sebe jakživa nemyslela. Nyní jí to ze srdce rád splácel.

Když se Fabiš po třetí šťastně vracel z odvodu, dala se matka radostí, že byli již navždy od trapné myšlénky osvobozeni, do prudkého pláče a když již příliš dlouho plakala, těšil ji Fabiš: „No, už toho zanechte; ještě by se vám něco mohlo stát.“

Matka nepřestávala: „Připadá mi v tom štěstí tesknà myšlénka, že se teď budeš hledět oženiti; tu mne pak chuděru starou nevěsta vypoví z domu — však to tak všude bývá.“

„Ale, mamičko moja,“ podivil se překvapený Fabiš, „co vám to jen napadlo? Jakživa mi taková myšlénka nešla do hlavy! Oh, věru — vy jste mi s takovou starostí k smíchu.“

Ba nelhal Hazucha. O ženské se nestaral a možná, že to bylo jeho neštěstím. Smutný poměr matky jeho k otci a jiné nesváry, jež míval od malička v palandě na očích, otrávily mu všecku snahu, děvčatům se líbiti; a ony samy po něm nestřáhly, poněvadž nebyl příjemné tváře.

Tak žil tiše Fabián s matkou, přinášeje jí v sobotu celičkou mzdu a ona si to tak rozumně rozdělila, aby skromně vyšli. Fabiš byl vždy spořádaně oblečen a ještě mu zbylo na nějaké cigárky; byla to jediná jeho útrata a potěšení.

Tu ale z nenadání stařenka Hazuchová ulehla, schoulila se na lůžku jako zvadlý lístek a zavřela oči. Stalo se to tak náhle a neočekávaně, že osmadvacetiletý syn byl bolem celý zpitomělý a o pohřbu si počínal jako malé dítě. Několik dní nešel do práce a když se vzpamatoval, přeměnil se úplně povahou.

S počátku mu bylo nevýslovně teskno; opuštěnost se ho chytla a dusila ho tak, že jej to několikráte vyhnalo z jizby do krčmy. Tam mu někdo poradil, aby rozprodal skrovné nářadí a

odstěhoval se zase do dělnické palandy, že tak laciněji vyjde a bude mu veseleji.

Hazucha poslechl; uznal, že mu není třeba platiti nájemné, zvláště nyní, když se pohřebními výlohami trochu zadlužil. Nenapadlo mu, starému sirotkovi, že se vrací v příbytek, kde bude míti zase na očích protivné obrázky. V neděli z rána se tam přistěhoval. Přenesl si na třikráte svoje slušné háby a rozhlížel se z prostranného kouta, kterýž mu dohlížitel palandy ze zvláštní ochoty nabídl, po rozsáhlé palandě.

Všelicos se tu změnilo; jen pryčny stály na starém místě podél zdi a vůkol plno hluku, jako za dřívějších časů. Brzy ten, brzo onen nového obyvatele vítal a oslovil. Fabiše to netěšilo, ale pomýšlel, že mu tu nebude alespoň teskno.

V poledne mu dala hospodyně, stará, chytrá žena, jež dovedla rovně se svým mužem, dohlížitelem palandy, ze svých stravovatelů těžiti, na dvě misky oběd a zalichotila mu poznámkou: „Však jsem tě, Fabiš, již maličkého krmívala; měla jsem tě ráda jako máma.“

Tu se Hazucha dobře upamatoval, jak se často s jeho mamičkou nepohodla, nadávala všelijakých jmen — a jídlo mu nechutnalo. Po obědě se sebral, nastrojil se svátečně a odešel.

Před továrnou na lávce seděla malá děvčica a četla, nebo učila se z knížky. „Přece jen škoda, že mne mamička neposílala do školy,“ pomyslil si Hazucha s povzdechem. „Musí to být pěkná věc pro opuštěného člověka, když si může přečíst, co chce. Ona chuděra mamička na to nedošla.“

Přemýšlel, jak by si měl ukrátit čas a rozpomněl si, že nebyl již tři neděle v kostele. Ty prvé dvě neděle dlouho spal, aby si pohověl a nemyslil na to, že matky nemá. Než se potom

loudavě ustrojil, uplynul čas i na poslední mši — dnes zase pro stěhování to nešlo. —

Tak se Fabiš v duchu omlouval a kráčeje dále, rozmrzele se rozhlížel kolem. Ve stromořadí viděl několik známých chasníků, hrajících o krejcary. Zastavil se a mlčky se na ně díval, jak se baví. Nepobídli ho, aby si s nimi zahrál; však byli všichni mnohem mladší, pro Fabiše se taková hra již neslušela. Tož si zašel pro cigárky, zapálil si a lajdaje po městě i kolem města, všude potkával lidi, kteří se zdáli býti šťastnějšími, než byl on. To mu procházku hezkého, podzimního dne tak ztrpčovalo, že na konec zatoužil po hospodě. Octnul se tam a trochu se pobavil, popíjeje mladé víno a dívaje se na veselé, napilé lunty. Když se za pozdního večera vracel domů, byl v dobré míře, smál se všemu, nač pohlédl a brzy usnul.

* * *

Tak bylo před dvěma léty. Tenkráte bylo ještě dobře, neboť se nosil spořádaně a zdál se mnohem mladším; tehdáž by si ho byla leckterá ženská vzala, jen kdyby byl dbal.

Za ten čas mu valně ubylo vážnosti, neboť hospodyně ho považuje jako tak mnohého „chlapa," jenž je sotva s to, aby jí v sobotu zaplatil. Tolik hrdosti si Hazucha posud zachoval, že se nepřátelil s těmi horšími a nevyměnil u vetešníka zachovalou slováckou halenu za městský kabát s nastehovanými záplatami. Jen že nosí jednu ve svátek i ve všední den. Matčina památka a její zásady se ještě nejdéle u něho držely v kořenech. Nemohl na ně zapomenouti. Ale že byl slabochem, nestaly se jeho vůdčí hvězdou jen; obývajíce vnitřní jeho stránku, nešlechtily jeho zjev a počínání.

Dnes jsem si Hazuchy dobře všímla. Není hezký — věru. Postava prostřední, loudavá a tak nejistá v pohybech, jako ta třtina větrem se klátící. Z obličeje nelze vyzpytovati nic, leda že je nehezký a tratí zdravý nátěr.

Navečer se hádal Hazucha ve vratech hospody s nějakým druhým kandidátem bídy. Náhodou se mu namátl v cestu, neboť Fabiš si jakživ druha nehledal.

„Chmulo hloupý!“ posmíval se ubohému Fabiši napilý soudruh pro nic za nic.

Když mu chtěl Hazucha odpovědíť, tož znal: „A jsi ty chytrý — co?“ ozval se.

Druhý Slovák byl dosti skromným, aby tvrdil, že on je chytrým, ale posmíval se asi potichu, neboť bez příčiny nebyl by Hazucha opakoval: „Jsi ty chytrý? Jsi ženáč — znáš německy — co?“

„Oh, ty lunte!“ zněla odpověď.

„Jsem já lunt nějaký?“ napřáhl Hazucha pěst, ač neměl v úmyslu se bíť.

„Skokane!“ dopaloval namanutý druh. „Nebojím se takových, jako jsi ty, ani čtyrech.“

„Na mou ruku se nedívej,“ hrozil Hazucha, „nedívej se na ni!“ A již se zapomněl, uhodil ho pěstí do brady.

V tom okamžiku ucítil Hazucha nepříjemné škrábnutí nad uchem. Druhý chlap měl ihned pohotově křivák, jímž se bránil.

Mohlo to velmi zle dopadnout, ale na štěstí vmísil se mezi ně hospodský a podomek. Odtrhnuvše je, pohrozili jim strážníkem a hareštem. V nastalé tmě nikdo nepozoroval, že se Hazuchovi řine po krku a haleně krev; on se tím nepochlubil.

Ten druhý to ale věděl, či cítil, že Hazuchovi ublížil. Ztichl a že se museli rozejít každý na jinou stranu, dal se neprodleně v pravo.

Hazucha zaťal zuby a šel na levo — domů, mrzutý, truchlivý, maje ruce v prázdných kapsách kazajky a zrak zarytý v zem. Několikráte klopýtnul přes kámen nebo blátivé brázdy, že by byl málem upadl. A přece nebyl opilý. Bylo mu hořko v nitru a to škrábnutí nad uchem ho pálilo i bolelo.

„Takhle něco studeného na to, trochu vody," zatoužil Hazucha v duchu a pozvedl očí, vzpomínaje, jak by se tady na ulici dostal k nějaké vodě.

Tam dále stála na ulici obecná studně. Jak se Fabiš po ní ohlížel, zavadil zrakem o osvětlené, nezastřené okno slušného domku. Zadíval se tam a spatřil zcela obyčejný výjev — rodinu při večeři. Kolem stolu seděli pantáta, panímáma, oba již nepříliš mladí, pak stařenka — to byla nejspíše jednoho z nich matka, a nějaké děti.

Na Hazuchu dechl cizí blahobyt a roztrpčil ho ještě více. Obrátil se k oknu zády.

Teď kráčel zrovna ke studni, přikrývaje si ránu nad uchem pravicí. Avšak ani tam nedošel. U studně stála děvčice s chlapcem, podle nich konve a ani snad nepozorovali, že je jedna převržena; mluvili a smáli se po tichu tak zvláštně —.

Hazucha se podruhé obrátil — nechá to již až v palandě. Povzdychl si, z hluboka — teskně. Z kalných očí skutálelo se dvé želných slzí a Hazucha svěsil hluboko hlavu, přemožen jsa vědomím své nízkosti.

Po několika krocích zanikl zase ušlechtilý svit v Hazuchově duši, věcný jeho ozvuk zamotal se v nějaké přání — alespoň to jediné. — —

Ale člověk s prázdnou kapsou přesvědčil se ihned, že nemá ani na cigárko, jehož by si byl tak rád k úlevě svých myšlenek popřál. Ba neměl on na tom božím světě zhola nic leč kandidaturu bídy a přišel k ní jako tak mnohý se zdravým tělem a zdravou hlavou Slováček, jenž se na konec dovede s každým rváti — — jen s bídou ne.

Obsah obrázků ze Slovácka.

Díl I.

	Strana
Bratři sklinkaři	5
Různé náhledy	26
Silhouety z odvodu	45
Spolunájemníci	54
Ovečka	72
Večer na tovarychu	86
Vzdor cikánskému osudu	96
Kuba handrlák	119
Vějíř	132

Díl II.

Bolestný žert	3
Bludička	23
První hněv	95
Babuščino pobloužení	107
Kandidát bídy	135

Duševní život zvířat.

Sepsal

Jiří J. Romanes,

dle 2. vydání anglického přeložil

Primus Sobotka.

Matice lidu ročníku XX. číslo 4.

Rediguje **Primus Sobotka.**

(Běžné číslo 118.)

V PRAZE.

Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých

1886.

Tiskem dra. Edvarda Grégra v Praze 1886.

Velmi zajímavý zvyk má *ústřičník* (*Strepsilas*, angl. *turnstone*); on totiž převrací kameny, hledaje pod nimi zvířátka, která jsou mu za potravu. Pozoroval jej Edward: ukryv se v jámě a nejsa od ptáků viděn, díval se, jak párek ústřičníkův obracel rybu, na sucho vyhozenou, $3^1/_2'$ dlouhou a zasypanou pískem na několik palcův. I vypravuje co byl viděl:

„Pěkně se ulebediv ve své observatoři, obrátil jsem veškeru svoji pozornost k ptákům. Ti statečně strkali rybu svými zobáky a potom svýma prsoma. Ale marně; ryba se nehýbala. I přešli oba na druhou stranu a jali se odhrabávati písek pod rybou. Když ho byli již hodně mnoho odhrabali, vrátili se opět na to místo, jež byli opustili, a jali se znova pracovati zobáky a prsoma, ale opět tak marně jako prvé. Než to jich neodstrašilo: přeběhli ještě jednou na druhou stranu a hrabali zase, patrně jsouce odhodláni nepovoliti, dokud by mrtvou rybu nepodkopali, aby ji snáze mohli obrátiti.“

„Mezi tím, co takto byli zaměstnáni, pracovavše tímto spůsobem střídavě na obou stranách skoro půl hodiny, přidal se k nim jeden z jejich druhu, jenž přiletěl s chvatem od sousedních skal. Včasný jeho příchod uvítán zřejmými známkami radosti. Soudil jsem tak podle jejich posuňkův a hlubokého ale lahodného bublání, jež ze sebe vydávali, jakmile se byl objevil. Zdá se, že jejich city uhádnul, a odpověděl jim tónem podobným. Když se byli vespolek pozdravili, dali se všichni tři do práce; a pracovavše úsilovně několik minut, aby písek odstranili, obešli na druhou stranu a opřevše se prsoma zároveň o rybu, pozvedli ji na několik palců z písku, ale nebyli s to, aby ji převrátili. Ryba zapadla opět do písku k patrné

mrzutosti všech tří. Ptáci chvilku si odpočinuli a zůstavše na svých místech, jeden od druhého trochu vzdálen, odhodlali se zkusiti toho jinak. Sehnuvše se tak, že prsa jejich byla přitisknuta k písku, strkali zobáky pod rybu a pozdvihli ji asi do téže výšky jako prvé. Potom vytáhnuvše zobáky, ale nepovolivše rybě, opřeli se o ni prsoma. To učinili s takovou silou, že se ryba konečně překotila a skutálela několik kroků s mírného svahu.“ *)

Kapitolu tuto ukončím, uváděje doklady, které jsem mohl sebrati, jak *vrány trestají provinilce.*

Goldsmith, jenž neustále pozoroval vraní hnízda ze svého okna, praví, že mladému párku černých vran nadělá hledání místa pro hnízdo mnoho starostí; samec i samice „zkoumají všecky stromy v lesíku velmi pozorně, a když se ustanovili na větvi, která se jim zdá býti k tomu příhodnou, sedávají na ní, pozorujíce ji po dva nebo tři dni velmi bedlivě.“

Často se přihází, že mladý párek vyhlídne si místečko příliš blízko příbytku staršího páru, který nechce býti vyrušován od nepokojných sousedů; i strhne se hned hádka, v níž staří vždycky bývají vítězi. Mladí, byvše takto vypuzeni, musejí znova se namáhati — rozvažovati, zkoumati a vyhledávati; a držíce se v patřičné vzdálenosti, začnou znova dělati hnízdo a přičiňují se seč jsou. Ale pilnost jejich bývá s počátku příliš horlivá; brzo se unavují, snášejíce materiál na hnízdo z daleka, a velmi záhy pozorují, že si mohou opatřiti proutky blíže domova, méně sice poctivě, ale poněkud zručně. Pročež vydávají se na krádež a kdekoliv uvidí hnízdo nestřežené, vytahují z něho

*) Smiles, *Life of Edward*, 244—6.

nejlepší proutky, z kterých jest upleteno. Avšak tato krádež nikdy nezůstane bez trestu; poškození bezpochyby zadají stížnost, načež následuje obecná pokuta. Viděl jsem osm nebo deset vran, jež se slétly na nové hnízdo mladého párku a v malé chvíli roztrhaly je na kusy.

Než konečně nastává mladému párku nutná potřeba, dáti se pravidelněji do práce. Mezi tím, co jedna přináší stavivo, druhá sedí na stromě hlídajíc je; a tak za tři nebo čtyři dni, chvílemi se hašteříce, dohotovují pohodlné hnízdo, jež z venčí se skládá z proutí, uvnitř z vláknitých kořínků a dlouhých travin. Jakmile samička začne snášeti vejce, od té chvíle přestává všeliké nepřátelství; ani jediná z celého lesíka, která před nedávnem tak hrubě s ní nakládala, neopováží se nyní znepokojovati ji, tak že vyvádí svoje mláďata v úplném pokoji. Takovou přísnost zachovávají domácí vrány mezi sebou; kdyby však cizí vrána se o to pokusila, státi se občankou v jejich společnosti, nebyla by přijata příznivě, celý háj by se na ni obořil a vyhnal by ji bez milosrdenství.

Couch praví („Illustrations of Instinct“, 334 násl.):

„Když provinilci byli vypátráni, bývá trest vině přiměřen; tím, že jim strženo dílo nepoctivé, bývají poučeni, že kdo staví, musí si vyhledati svoje cihly neboli proutky, a nikoliv sousedovy, a že chtějí-li požívati výhod poměrů společenských, musejí svoje jednání přispůsobiti k zásadám družstva, jehož členy se stali.

„Není známo, jaké ohavnosti byly příčinou, že byl zřízen tribunál, nazvaný „vraní soud“, ale podle dra Edmonsona bývá jeho jednání autori-

tativní a pravidelné, a jest pozoruhodno, že se vyskytuje u vrány popelavé (*Corvus cornix*), s vranou černou blízce příbuzné. Vraní soud jest jakási valná hromada ptáků, kteří podle obyčejného svého spůsobu žijí v párech, rozptýlených u veliké vzdálenosti jeden od druhého; když zavítají do jižní nebo západní Anglie, což činívají za tuhých zim, bývají obyčejně po různu. Ve svých letních sídlech na ostrovech Shetlandských scházívají se jich hejna z rozličných končin na zvláštním pahorku nebo na poli; a za takových příležitostí nebývá hromada úplná, i čekají den nebo dva, dokud se všichni poslanci nesejdou, načež strhne se všeobecný křik neboli krákot, a celý soudní dvůr, soudcové, obhájci, soudní sluhové, posluchačstvo a kde kdo, vrhnou se na dva nebo tři obžalované a tlukou je, až je ubijou. To když odbyto, soud se klidně rozejde.“

„V severních končinách skotských,“ dí dr. Edmonson, „a na ostrovech Faroeských odbývají se někdy mimořádná shromáždění. Vrány seberou se u velikém počtu, jakoby byly schválně svolány; několik jich sedí se sklopenými hlavami, jiné vyhlížejí vážně jako soudcové, a opět jiné vedou si náramně čile a hlučně; asi za půl hodiny se rozprchnou, a nezřídka, když byly odletěly, nalézají se jedna nebo dvě mrtvé na místě. Tato shromáždění trvají někdy den nebo dva dni, nežli věc, o kterou běží, jest vyřízena. Vrány přiletují neustále se všech končin po tu dobu, dokud trvá zasedání. Jakmile všecky se byly sešly, nastane všeobecná vřava, a brzo potom vrhnou se všecky na jednu nebo na dvě družky a usmrtí je. Když poprava byla vykonána, klidně se rozletují.“

Podobně píše biskup Carlisleský v časopise „Nineteenth Century“ v červenci 1881.

„Viděl jsem též kavku uprostřed shromáždění vran, obžalovanou bezpochyby z nějakého přečinu. Nejdříve kavka měla řeč, na kterou vrány odpověděly všeobecným kvákotem; když se utišil, řečnila kavka opět, a vrány znova odpověděly jedním sborem. Po nějaké chvíli zdálo se, že věc, ať byla jakákoliv, byla vyřízena po dobrém. Byla-li kavka obžalovanou, jakož se zdálo, pak byla jednohlasně uznána za nevinnou; odebrala se domů na věž kostela sv. Eliáše, a vrány také šly po svých.“

Konečně píše mi generál-major Sir George Le Grand Jacob, že kdysi v Indii sedě na verandě, spatřil tři nebo čtyři vrány, jež přiletěly a se usadily na sousedním domě. I kvákaly neustále takovým zvláštním tónem a tak silně, že zbudily jeho pozornost. Za nedlouho začaly se sletovati vrány se všech stran, až se jimi střecha černala. Nastal náramný hluk a křik, a najednou celý ten zástup zvedl se do povětří a kroužil okolo šesti družek, z nichž jedna patrně byla odsouzena k trestu, neboť ostatních pět doráželo na ni, nedadouce jí uprchnouti, ač se o to pokoušela, až ji shodily na zem asi na čtyřicet krokův od pozorovatele. Tento na neštěstí přiskočil, chtěje zvednouti ptáka, roztaženého ale třepetajícího se na trávě; sotva že se ho dotknul, pták se mu vyškubnul a letěl velmi pochroumán nízko při zemi do nejbližšího křoví, kdež zmizel. Ostatní ptáci kroužili chvíli před ním, hněvivě štěbetajíce, načež odletěli v tu stranu, kde byla jejich oběť zmizela.

Dodatek překladatelův.

V Čechách byl svědkem takového vraního soudu nedávno p. Hejda z Lovčic, jenž o tom podává zprávu v *Lověně* r. 1885 č. 5. Bylo to dne 28. února 1884 na vrchu „Hůrka“ zvaném na Šumavě, když zpozoroval, jak se všech stran sletují se vrány a havrani, a vše spělo v jakési rozčilenosti do výše, odkudž bylo slyšeti hlasy. Pohlédnuv vzhůru spatřil v ohromné výšce množství černých bodů kroužících; znenáhla pak stávaly se předměty tyto většími a zřetelnějšími, až konečně objevilo se veliké množství černých ptáků v oblacích. Byly to vrány, jež se vždy více a více nížily a s hlukem náhle na jednu družku mezi sebou vrhaly, kterou před sebou hnaly, peří z ní trhaly a mohutnými zobáky do ní tloukly, až za hrozného křiku ostatních k zemi dopadla. Na to ihned četné shromáždění se rozlétlo na všecky strany. Pan Hejda nalezl na zemi vránu mrtvou s okem vyklovaným, mnohými ranami posetou a s peřím vytrhaným. Jaká by byla příčina tohoto soudu, pozorovatel nemohl se dovtípiti.

Do kolika umějí ptáci počítati? „Světozor“ (1877 str. 120) přinesl tuto zprávu: „V anglickém universitním městě Oxfordu jeden přítel přírody učinil toto pozorování. Každou neděli ráno nasypal vranám drobtův ze sucharu za své okno. V jiné dni k tomu neměl kdy. I shledalo se, že vrány navrub každou neděli ráno přilétaly k jeho oknu, kdežto ve všední dni ani jedna z nich tam se neobjevila. Z toho počal souditi, že vrány dovedou počítati dni. Totéž se dotvrdilo jinou zkušeností. Jeden pán, kterému vrány natropily mnoho škod, dal si udělati boudu kus od svého domu, aby odtamtud pohodlně mohl postříleti křídlaté škůdce. Ale po prvním výstřelu vrány nejen odletěly, ale více se na dostřel nevrátily. Aby je oklamal, vzal ten pán do boudy přítele, a toho pak, sám tam zůstav, pryč odeslal. Ale obmyslem tím vrány přelstíti se nedaly. Žádná se neukázala. Tu připadl na jinou myšlenku. Vzal do boudy dvanácte osob a jednu po druhé ven posílal. A vrány pořád nic. Ale když všech dvanáct osob odešlo, zdá se, že černí chytráci se v počtu zpletli i jali se houfně na nebezpečné místo přiletovati.“

Na to jsem já v témž časopise (str. 142) podal následující odpověď: „Zpráva o vranách živě uvedla mi na mysl, co jsem kdysi četl v Krolmusových „Staročeských pověstech“ dílu III. Ve spise tom Krolmus mezi jiným

rozřešuje otázku, do kolika umějí ptáci počítati způsobem asi následujícím: Kdyby pod strom, na kterém sedí ptáček na vejcích, přišel chlapec a zaplašil jej, nevrátí se ptáček do hnízda, dokud hoch od stromu neodejde. Kdyby pak přišli dva hoši, jeden potom odešel a druhý zůstal pod stromem, ani tehdáž nepřiletí ptáče nazpět do hnízda. Podobně, kdyby přišli čtyři chlapci a dva neb tři odešli a jen jeden zůstal, nevrátí se pták. Ale kdyby přišlo pět neb více chlapců a všichni zase odešli až na jednoho — tehdáž ptáče nedovede si jich už spočítati a vrátí se k vajíčkům. V ten asi způsob mluví Krolmus. Cituji z paměti a možná, že se mýlím v počtu, že podle něho umějí ptáci počítati až *do pěti*; ale to na věci mnoho nemění. Chci toliko připomenouti, že náš Krolmus byl bedlivějším a opatrnějším pozorovatelem, než onen pán s vranami, o kterém svrchu zmíněno. Kdyby byl ten pán podobně jako Krolmus vzal s sebou do boudy nejdříve dva pak tři, čtyři atd. a postupně je opět propouštěl, sám jediný v boudě zůstávaje, mohl snad také vyzkoumati, do kolika umějí vrány počítati. Ač i o tom bylo by pochybovati, poněvadž dost možná, že přilétlo nové hejno vran, které vůbec nevěděly, je-li kdo v boudě čili nic. Ostatně chytrost a ostražitost vrány jest známa. Já jsem v loni na podzim také v poli měl boudu z chvojí a číhadlo s výrem. Vrány s počátku přilétaly houfně a dorážely směle a zuřivě na výra, ale sotva, že jsem dvě nebo tři z nich zastřelil, hned ostatní odrazily. I jaly se obletovati boudu pouze v bezpečné vzdálenosti, až konečně odtáhly s hněvivým krákotem. Na zejtří přitáhlo jich mnohem méně a později buď vůbec ani se neobjevily anebo přeletovaly okolo boudy zdaleka, výra sobě už ani nevšímajíce. Chceme-li tedy zjistiti, zdali ptáci umějí počítati a do kolika, nutno bude opakovati zkoušku Krolmusovu s ptákem na vejcích sedícím anebo provesti jiný podobný pokus s ptákem *jednotlivým*, kde jsme jisti, že jest to *týž* pták a že se nemůže státi mýlka s jiným ptákem náhodou přílétlým.“

Kapitola IX.

Ssavci.

Kapitolu tuto věnuji duševnímu životu všech těch ssavců, kteří poskytují nějakou zajímavost psychologickou, kromě hlodavců, slona, šelem psovitých a kočkovitých, a opic, o kterých hodlám pojednati ve zvláštních kapitolách.

Vaknatí.

Major Mitchell podává v „Pojednáních Linnejské společnosti“ zajímavou zprávu o stavbě, kterou sobě buduje *malá vačice Conilurus constructor* na ochranu proti divokému psu australskému *(dingo)*. Jest to veliká hromada suchého chrastí, „co by na dvě nebo na tři káry naložil.“ Chrastí a proutí jest tak proplétáno, že celek tvoří pevnou ohradu. U prostřed této ohrady má zvíře svoje hnízdo.

Ostatně jsou vaknatí mezi ssavci na velmi nízkém stupni intelligence, tak že se mi v této skupině nevyskytl žádný pozoruhodný zjev psyrhologický, leda následující, který svědčí o jakési cozvaze a odhodlanosti klokanově. Píšeť Jesse:

„Pán, který byl ztrávil několik roků v Novém Jižním Walesu, vypravoval mi, co byl častokráte pozoroval, když honil klokany: jesti to důkazem, jak velikou lásku chová toto zvíře ku svým mláďatům, i když mu běží o vlastní hrdlo. Vídal prý samici klokanovu, která jsouc od psů pronásledována a dělajíc veliké skoky, hmátla přední tlapou do svého vaku, vytáhla z něho mládě a odhodila je stranou co mohla nejdále, aby ho psi nenašli. Tím zachránila život nejen sobě, ale

i mláděti, neboť zbavivši se břemene, mohla snáze prchnouti a později bezpochyby se vrátila a vyhledala své mládě.“

Kytovití (Velryby).

„Roku 1811,“ vypravuje Scoresby, „jeden z mých harpunářův udeřil kýrem (harpunou) mládě velryby, doufaje, že se mu podaří zmocniti se i matky. Ihned vynořila se stará velryba až k samé lodici a uchopivši mládě zatáhla je značnou silou a rychlostí i s provazem asi na 600 stop daleko od loďky. Po té opět se vynořila na povrch, rejdila zuřivě sem tam, často se zastavujíc aneb náhle měníc svůj směr a vůbec dělajíc se, jakoby zápasila se smrtí. Tak vedla sobě drahnou dobu, ačkoli hned za ní hnaly se lodice; majíc starost jen o svoje mládě, nic nedbala nebezpečenství, které ji obklíčovalo. Konečně jedna lodice přiblížila se k ní tak, že bylo možno hoditi po ní kýrem; kýr ji zasáhl, ale nezabodl se. Hozen druhý kýr, ale také neutkvěl; teprvé třetí kýr se zachytil. Avšak ani tehdy velryba nedala se na útěk, tak že ostatní lodice mohly se přiblížiti, a v několika minutách ještě tři harpuny byly do velryby vraženy; asi za hodinu pošla.“

Kůň a osel.

Kůň není zvířetem tak intelligentním jako některý z větších masožravcův, a mezi býložravými vysoko nad něj vyniká slon a menší měrou i jeho příbuzný osel. S druhé strany zase jeho intelligence jest asi o stupeň neb o dva vyšší, než intelligence kteréhokoliv přežívavce nebo jiného býložilce.

Citové žití tohoto zvířete jest znamenité, podléhajíc náhlé změně v rukou krotitelských. Vyhlášené výsledky, jakých docílil v té příčině Barey, podařily se více méně i jiným osobám v rozličných světa končinách, a „methoda“ bývá ve všech případech jednostejná. Neskrocenému a zdánlivě neskrotitelnému zvířeti svážou přední nohy, porazí je na bok a nechají ho nějakou chvíli sebou zmítati. Potom podrobí je rozmanitým manipulacím, které nepůsobíce zvířeti zbytečných bolestí, dávají mu cítiti jeho malomocnost a nadvládu krotitelovu. Následek toho bývá, že citové žití zvířete úplně a náhle se mění, a zvíře před tím „divoké“ stává se „krotkým“. V některých případech vrací se později bývalá divokost, ale ta se snadno zamezí. I skutečně „divokého“ koně z prairie krotívají Gaučové v době ku podivu krátké, užívajíce methody podobné, ačkoli zápas zde trvá déle a bývá krutější.*) Totéž možno říci o krocení divokých slonů, ač v tomto případě fakta nejsou tak pozoruhodna se stanoviska psychologického, jelikož krocení děje se mnohem zdlouhavěji.

Jiná zajímavá stránka citová při koni jest ta, že v uleknutí jej opouštějí všecky ostatní schopnosti duševní. Snad nepochybím, řka, že kůň jest jediné zvíře, které ze strachu všech smyslů pozbývá, hledajíc spásu v šíleném úprku. Když veškeré jeho duševní žití takto jest uchváceno jedinou vášní, kůň nejen jako jiná zvířata pozbývá „duchapřítomnosti“, nýbrž i jeho smyslové se zatemňují, tak že zvíře jako šílené střemhlav a v hrozném úprku do zdi vráží. Viděl jsem za-

*) Viz Darwinovu zprávu v *Naturalist's Voyage round the World*, 151—2.

jíce, an podobným spůsobem přišel k úrazu, jsa pronásledován psem; avšak to stalo se tím, že zajíc se díval za sebe místo před sebe, což v tomto případě nebylo nemoudré; avšak jak praveno, kromě koně není zvířete, jehož veškerou mysl tak úplně by mohla ovládnouti vášeň jediná.

Ostatně jest kůň zvíře přítulné, rád se mazlí, bývá žárliv, když jeho druha zahrnujeme přízní, rád si hrává s jinými koni a miluje honbu v polích. Kůň projevuje značnou měrou i pýchu podobně jako mezek. Zvířata tato, jsou-li dobře chována, mívají zálibu ve veselých strojích, tak že „ve Španělsku z trestu za neposlušnost jim brávají pestré čelenky a zvonky a dávají je druhým“ (Thompson).

Paměť má kůň znamenitou, o čemž skoro každý mohl se přesvědčiti, kdo jel cestami, po kterých se byl kůň ubíral pouze jednou před dlouhou dobou. Na důkaz jeho paměti uvádím z listu Rowlanda H. Wedgwooda k Darwinovi tuto větu:

„Musím Vám pověděti příklad, jak dlouhou paměť má kůň. Právě jsem přijel na svém pony z Londýna sem, a on, ačkoli zde nebyl osm roků, docela dobře si pamatoval cestu, a namířil do konírny, ve které stával.“

Já jsem měl koně, který si dovedl smeknouti ohlávku, když věděl, že kočí šel spat. Potom vytáhl dva kolíky z roury u truhlíka na oves, tak že se oves sypal dolů na podlahu do stáje. Kůň bezpochyby pozoroval, že tímto spůsobem kočí dostává oves, a chtěje dostati oves, činil, co vídal u kočího. Podobně jindy otáčel pípu a pouštěl si vodu a za teplých nocí zatáhnuv za šňůru u okna otvíral si okno.

V knihách anekdotních čítáme povídačky o koních, kteří sami si došli ke kováři dát se okovat, když ztratili podkovu, nebo když jim podkovy byly nepohodlné. Následující zpráva, zaručená dobrou autoritou, potvrzuje takové povídačky. Přinesl ji časopis „Nature“ (19. května 1881), vyňav ji z časopisu „Orkney Herald“ ze dne 11. května: „Ze spolehlivého pramene dovídáme se o neobyčejném důvtipu Shetlandského pony: Asi před rokem přivedl si Vil. Sinclair, učitel v Holmu, koníka ze Shetlandu, aby na něm jezdil do školy, maje obydlí dosti vzdálené od školní budovy. Až do té doby koník nebyl okován, ale za nějaký čas p. Sinclair dal jej okovati kováři Prattovi. Prat, jehož kovárna stojí daleko od domu Sinclairova, spatřil onehdy koníka, an bez ohlávky a beze všeho přichází k jeho dílně. Domnívaje se, že pony z domova se zaběhl, odehnal jej, házeje po něm kamením. To působilo jen na krátko; neboť sotva že Pratt se vrátil po své práci do kovárny, již opět se objevila koníkova hlava u dveří. Odháněje ho poznovu, podíval se mu Pratt podle kovářského zvyku na nohy a zpozoroval, že mu schází podkova. Udělav podkovu, přidělal mu ji a pak čekal, co si koník počne. Ten chvilku díval se na kováře, jakoby se tázal, je-li hotov, potom dupnul asi dvakráte, aby se přesvědčil, zdali se mu nová podkova dobře hodí, a konečně spokojeně zařehtav vztýčil hlavu a klusal domů. Majetník byl také náramně překvapen, spatřiv doma koně úplně okovaného a za několik dní navštíviv kováře, dověděl se o důvtipu svého koníka.“

V témže časopise „Nature“ (XX. 21.) píše Claypole z Antioch Cottage v Ohiu:

„Můj přítel jest zaměstnán na farmě neda-

leko Toronta v Antariu, kdež kůň, patřící manželce farmerově, nikdy nebývá brán do práce, nýbrž žije po pansku a to z následující příčiny. Před několika léty spadla řečená paní s dřevěného mostku do řeky, v níž byla voda hluboká. Kůň, jenž se pásl na vedlejším poli, přiběhl na místo a držel ji v zubech, až přišla pomoc, a takto zachránil jí život.“

Pan Strickland píše v čas. „Nature“ (XIX. 410) takto:

„Klisna zdejší měla první hříbě, když jí bylo deset nebo dvanácte let. Byla slepá na jedno oko. Tím stalo se, že často ušlápla hříbě nebo je porazila, když náhodou se octlo na slepé straně, a následkem toho hříbátko pošlo, když mu byly tři nebo čtyři měsíce. Následujícího roku měla opět hříbě, a my očekávali, že se to skončí podobně. Ale ne; od toho dne, co přišlo na svět, nehnula se ve stáji, dokud se po hříbátku neohlédla, a nikdy na ně nešlápla, aniž jinak jemu ublížila. Vidíte, že rozum jí nepoučil, že zabíjela své první hříbě; její péče o druhé byla výsledkem paměti a přemýšlení mezi tím, co první hříbě bylo mrtvo a než druhé přišlo na svět. Jediný rozdíl, který shledávám mezi rozumováním lidským a zvířecím jest ten, že zvíře rozumuje jen tak dalece, pokud se týče ukájení potřeb tělesných, kdežto rozumování lidské obsahuje krom toho ohromné množství jiných předmětů.“

Houzeau (II. 207) praví, že *mezkové*, kteří v Novém Orleansu jezdí s tramwayí, umějí počítati do pěti. Jezdívají totiž od jednoho konce tramwaye ke druhému pětkráte, nežli je odpřáhnou; i konají cestu čtyřikrát, nedávajíce na jevo, že by očekávali, že budou odpřaženi, a teprvé na konci páté cesty hýkají. Potřebí však, aby toto

pozorování bylo potvrzeno, neboť dost možná, že mezkové hýkají, vidouce podomka, který čeká, aby je vypřáhl.

Samuel Goodbehere, státní zástupce v Birminghamě, píše mi, co byl sám pozoroval:

„Měli jsme skotského pony čili Gallowaye asi 14 pěstí vysokého, kterýž byl tytýž držán v kůlně (na dvoře), uzavřené z předu vrátky, jež byla uvnitř zastrčena závorou a z venčí na petlici. Pony, jenž hlavou i krkem dosahoval přes vrátka, ale na petlici nedosáhl, byl přes tu chvíli na dvoře odvázán, až jednoho dne jsem vyzkoumal jeho tajemství, vida koníka, an odstrčil nejdříve vnitřní závoru a potom zařehtal, načež přiběhl osel, který se volně pohyboval na dvoře a na vedlejší pastvině, a vyzvednuv nosem z venčí petlici, pustil koníka na svobodu, a pak se ubírali pospolu.“

Následující případ jest jediný, který se naskytl, svědčící o tom, jak chytře plemeno koňské umí tajiti, když něco zlého vyvedlo. O slonech, psech a opicích máme podobných příkladů hojnost, čímž případ tento nabývá větší pravděpodobnosti, a poněvadž jej vypravuje autorita spolehlivá, neváhám jej zde položiti.

Niphon, profesor university Washingtonské v St. Louis ve Spojených Obcích amerických píše:

„Přítel můj žijící v Iowa City měl *mezka*, jehož vynalézavost dělati škodu byla kromobyčejná. Zvíře toto náramně sobě libovalo ve společnosti ovesného truhlíku a nezanedbalo žádné příležitosti, kdykoli vrátka do dvora a dvéře do stodůlky byly otevřeny, aby si nabralo plnou hubu ovsa. Jednou ráno byl mezek nalezen ve stodůlce, a dlouhou dobu nebylo možná vypátrati, jak se tam dostal. To trvalo tak nějaký čas, až byl

mezek přistižen při činu. Vyšlo na jevo, že se naučil otvírati vrátka, dosáhnuv přes plot na závorku, a že pak omýlil hospodáře, obrátiv se ke vrátkám zadkem a tak dlouho je tiskna, až závorka zapadla. Potom šel ke dveřím stodůlky a vytáhl kolík, jímž byly zastrčeny, načež dvířka sama se otevřela. Podle intelligence, kterou zvíře toto projevovalo za častých příležitostí, domnívám se, kdyby se byl podvod nevyzradil, že by se mu bylo podařilo vrátiti se před svítáním, aby ušlo výprasku, kterého se mu dostalo ráno od čeládky. Sluší dodati, že zvíře toto nepožívalo zvláštních výhod u vychování a že hospodáři spíše na tom záleželo, aby intellektualní jeho snahy co nejvíce zamezoval.“ *)

Přežívavci.

Na kolik se týče soucitu, píše mi generálmajor Sir George Le Grand Jacob, že pozoroval při *kozorožcích*, jak kozy hlavami svými zvedaly kůzlata, která byl postřelil, a jak je podporovaly na útěku.

Živé pohnutí, při němž soucit bývá smíšen se strachem, dávají na jevo dobytčata na porážkách. Před léty vyšla o tom brošurka, a nedávno Robert Hamilton, jenž bezpochyby o této knížce nevěděl, vydal novou brošurku, v níž podává doklady zcela podobné. Jsou příliš dlouhé, abych je uváděl do slova; ale z listu, jejž mi tento pán poslal, budiž zde položen tento výňatek:

Zvíře, které bylo svědkem, jak z jeho druhů jeden po druhém byl zabíjen, stahován atd., pochopuje úplně strašnou tuto porážku a její vý-

*) *Nature*, XX. 21.

znam, i můžeme jasně viděti vzrůstající hrůzu která se obrazí v jeho stavu.

Pýchou vyznačují se *ovce* i *skot*, což bývá viděti na skličujícím dojmu, jehož zakouší „zvonková kráva," když jí odejmou zvonek a dají ho jiné. Ve Švýcarsku vypravuje se, že zvířata, která na výstavě byla ozdobena věnci, jsou si vědoma, jakého vyznamenání se jim dostalo.

Co do všeobecné intelligence přežívavců stůj zde nejdříve toto:

Podivuhodný jest spůsob, jímž *zubr americký* se brání útoku vlků. Ucítivši, že se blíží dravá sběř, sestoupne se stádo do kruhu, vezme nejslabší a telata do prostřed, a nejsilnější postaví se na venek; tak povstane neproniknutelná hradba rohů.*)

Bůvol starého světa počíná si podobně. Vypravuje Sir J. E. Tennent:

„*Divoký bůvol* bývá mrzoutský a potměšilý; a taková jest jeho síla a smělost, že v indické epické básni „Ramajaně" útok jeho přirovnává se k útoku tigra. Nikdy není bezpečno přiblížiti se k němu a vyrušiti jej z pastvy, nebo vyburcovati jej, když odpočívá v mělčinách. V takových případech shrnou se do řady a vyřítí se v obranném šiku, několik nejstarších býků majíce v čele; a točíce se do kola, tlukou hřmotně rohy o sebe, když se ohánějí a chystají se k útoku: obyčejně však po hrozivém rozestavení celé stádo dává se na útěk; potom se v bezpečnější vzdálenosti opět postaví, zvednuvše nozdry do vzduchu a hlavy do výše, a dívajíce se s opovržením na vetřelce."**)

---

*) Thompson, *Passions of Animals*, 308.
**) *Natural History of Ceylon*, 54.

Ochočeného bůvola užívá se k honbám takovým spůsobem, že budí zvědavost vysoké zvěře, divokých kancův i jiných zvířat. Sir J. E. Tennent takto pokračuje:

„Přivážou mu na krk zvonek a na záda připevní korbu neboli koš na jednu stranu otevřený. Koš tento osvětlí v noci voskovými pochodněmi a ženou s ním bůvola do džongle (vysoké porostliny). Střelci se svými ručnicemi drží se těsně po straně tmavé, an jde zvolna před se, a zvěř vyplašená zvukem a poděšená světlem přikrádá se opatrně k němu v tupém okouzlení. Ba i hadové bývají prý přivábeni neobyčejným tímto předmětem; i levhard stává se obětí své zvědavosti.“ *)

Livingstone pravý o *bůvolu africkém*, že zvíře toto, pronásledováno jsouc od lovcův „obrátí se nazpět k místu několik krokův od svých vlastních stop a pak se položí do dolíka, až lovec zajde“ — kterýmžto činem prozrazuje takový stupeň intelligence, jaký nalézáme u málokterého masožravce.**)

Jinde praví Livingstone:

Zajímavé jest pozorovati intelligenci zvěře. V krajinách, kde jest mnoho znepokojována střelnou zbraní, zdržuje se na místech co nejvíce otevřených, aby měla široký rozhled, a člověku ozbrojenému opatrně se vyhýbá . . . Avšak tady, kde ji Balondové zabíjejí svými šípy, vyhledává pro bezpečnost nejhustější lesy, v nichž není snadno šípy střílet.***)

Jesse, jemuž se událo častokráte to pozorovati, píše:

---

*) *Ibid.* 36.
**) *Missionary Travels,* 328.
***) *Ibid.* 280.

S velikým potěšením jsem se dívával v Bushey Parku, jak někteří staří *srnci* zde dostávají chutné bobule se stromů trnitých. Postaví se na zadní nohy, vyskočí, zapletou se parůžky svými do zpodních větví stromu, zatřesou jimi jednou nebo dvakráte, a potom bobule klidně sbírají.*)

Týž autor praví jinde:

Málokterá věc může nám důrazněji ukázati mocný pud, který jest zvířatům vštípen k jejich sebezachování, nežli prostředky, kterých užívají, aby ušla nebezpečenství. Viděl jsem takový případ nedávno na *jelenu.* Bylť vyštván smečkou psův, a když ho již doháněli, pozoroval jsem, jak dvakráte zaskočil do stáda ovcí a pokaždé týmž sledem se vrátil, patrně s tím úmyslem, aby psy ošálil. Skoro se zdá, jakoby zvíře bylo vědělo, že psi je stíhají po čichu a nikoliv zrakem. Tomu-li tak, jest to opětný důkaz, že zvířaty vládne něco více než obyčejný pud.**)

Spisovatel tento dí také, že „často pozoroval v Zoologické Farmě na Kingston Hillu *bůvola*, který svou intelligenci dával na jevo následujícím spůsobem. Jsa náchylen k divokosti, měl skrze nozdry prostrčený silný železný kruh, k němuž byl připevněn řetěz asi dvě stopy zdélí. Na volném konci řetězu byl druhý kruh, mající asi čtyři palce průměru. „Když se pásl, bůvol šlapal si na tento kruh, a když pozdvihl hlavu, tíha řetězu působila mu značnou bolest. Aby to zamezil, napadlo jej prostrčiti si roh skrze dolejší kruh a tím odstraniti překážku. Viděl jsem jej, an to činil spůsobem velmi rozmyslným, nakloniv hlavu na stranu, když strkal roh do kruhu, a po-

*) *Gleanings*, 8. I. 20.
**) *Ibid.* II. 20.

tom potřásal hlavou tak dlouho, až se kruh usadil u kořene rohu.“ *)

Ze spisu paní Leeové „Anecdotes“ (str. 866) vypisujeme následující případ, jenž jest hodnověrný nejen proto, že její pozorování jsou dobrá, ale i proto, že níže nalezneme podobný důkaz intelligence u kočky:

Na plácek, kde jsem bydlela, přicházívala *koza* s kůzlátky, a já i moje čeládka jsme je často krmívali. I bylo slýchati bouchání na dvéře u síně, pocházející odtud, že koza do nich trkala, když se jí potrava nepřinášela, a jejího příkladu následovala obě kůzlátka. Po nějakou dobu jsme si toho nevšímali, až k velikému našemu překvapení jednoho dne zazvoněno na zvonek, jehož drát byl veden přes dvorek podle tyčkového plotu, a jímž zvonívali prodavači. Kuchařka se ozvala, ale nebylo tu nikoho kromě kozy a kůzlat, strkajících hlavy dolů k oknu kuckyňskému. Myslili jsme, že jim některý chlapec zazvonil; dávali jsme na ně pozor a viděli starou kozu, jak jedním rohem zachytila se za drát a jím škubala. Toť přece více než pouhý pud, toť se příliš podobá k rozumu.

P. Wakefield podává ve svém „Instinct Displayed“ (str. 66 a 97) dva různé případy, jimiž kozy daly na jevo jednání intelligentní. V obou případech dvě kozy potkaly se na hraně skalnaté, jež byla příliš úzká, aby se mohly vyhnouti, a po obou stranách byl sráz. Jeden z těchto případův udál se na hradbách Plymouthské tvrze a byl viděn od mnoha svědkův; druhý stal se v Ardenglasse v Irsku. „V obou těchto případech zvířata dívala se nějakou chvíli na sebe, jakoby rozvažo-

*) *Ibid.* 226—7.

vala svou situaci a přemýšlela, co v této nesnázi nejlépe činiti.“ V obou případech potom jedna koza „klekla s velikou obezřelostí a skrčila se co nejvíce mohla, a druhá přešla přes její hřbet.“ O tomto činu kozy zmiňují se i jiní spisovatelé, i není tak pravdě nepodobným, jak by se zdál na první pohled, pomníme-li, že ve svém divokém stavu kozy nezřídka se ocitují v tomto postavení.

W. Forster píše mi z Australie o intelligenci býka:

„Ochočelý *býk*, odkojený dojnou krávou, nejednou mně spůsobil překvapení, nalézaje se na pozemku, určeném pro kulturu a ohraženém plotem o dvou plaňkách, z nichž dolejší plaňka byla neobyčejně vysoko. Jednou konečně viděl jsem býka, an se položil vedle samého plotu na hřbet a převalil se vzhůru nohama a pod plaňku, tak že se octnul uvnitř ohrady. Není mi známo, že by které jiné zvíře bylo kdy vykonalo cosi podobného; a ačkoli se to stávalo zajisté často u přítomnosti četných krav, ani jediná se o to nepokusila, ač by byly bezpochyby všecky následovaly býka, kdyby byl plot býval otevřen.“

Prase.

Není pochybnosti, že prase osvědčuje takový stupeň intelligence, že je v tom předčí jenom nejintelligentnější masožravci. Kousky, v kterých se vycvičují nazvaní „učení vepři“, dosvědčují to s dostatek. Prasata otvírají si kliky a závory u vrátek někdy tak obratně, že se v tom téměř kočkám vyrovnají. Následující zpráva dokazuje, že divoká prasata staví se nepříteli spůsobem podobně družebným, jaký jsme právě viděli při zubru a bůvolu, ačkoli zde se to děje spůsobem více organisovaným:

Divocí vepři sdružují se ve stáda a brání se společně. Green vypravuje, že v pustinách Vermontských zastal kdosi veliké stádo neobyčejně nepokojné; sestoupli se do kola hlavami ven a mláďata vzali do prostřed. Vlk pokoušel se všelijakými úskoky polapiti mládě. Když se Green tudy vracel, bylo stádo již rozptýleno, ale vlk mrtev a úplně roztrhán. Schmarda vypravuje o podobné srážce vepřů domácích s vlkem, jejíž svědkem byl na vojenské stanici v Chorvatsku. Vepři prý, vidouce dva vlky, srazili se v klín a zvolna postupovali proti vlkům, chrochtajíce a štětiny ježíce. Jeden vlk dal se na útěk, druhý však vyskočil na pařez. Jakmile vepři ho dohonili, obklopili jej jednomyslně, a když vlk náhle se chystal přeskočiti je, strhli jej dolů a v tu chvíli jej roztrhali.*)

Bingley („Memoirs of British Quadrupeds“ 452) podává zprávu o učelivosti vepře, kterou mu k jeho žádosti napsal Sir Henry Mildmay. Bratří Toomerové byli královskými lesníky v Novém Lese (New Forest) a pojali myšlenku, vycvičiti svini, aby stála na zvěř. To se jim podařilo za dvě neděle a o několik neděl později naučila se též hledati. Čich měla znamenitý a stála na koroptve, na černou, na bažanty, na sluky a na králíky, ale na zajíce nikdy. Svině tato byla užitečnější než pes, a později dostal ji Sir Henry Mildmay.

Dle Jouatta**) měl plukovník Thornton svini podobně vycvičenou. Týž autor vypravuje o svini, která náležela panu Cravenovi. Svině tato měla mláďata, a když jedno dorostlo, vzali jí je a upekli, potom vzali druhé a třetí. To se stalo pokaždé,

*) Thompson, *Passions of Animals*, 308.
**) *On the Pig* 17.

když prasnice večer přišla z lesa domů k večeři. Ašak najednou přišla samotna, a hospodář jsa zvědav, kam se poděla prasátka, dal ji hlídati; i pozorováno druhého dne večer, jak svině zahnala svoje mláďata na kraj lesa, náramně opravdově chrochtajíc, načež odešla domů, zanechavši je, aby tady na ni čekaly. Patrně byla zpozorovala, že jí rodiny ubývá, a učinila toto opatření, aby zbývající členy zachránila.

Stephen Harding píše mi, co sám byl pozoroval:

Dne 15. list. 1879 viděl jsem intelligentní svini asi 12 měsíců starou, která přiběhla na zahradu k mladé jabloni a zatřásla jí, nastavujíc zároveň uši, jakoby poslouchala, jak jablka padají. Potom sbírala jablka a pojídala je. Když byla již všecka jablka dole, zatřásla stromem opět a poslouchala, kdy však žádné více nepadalo, odešla.

Známou zálibu, kterou zvířata tato mají v blátě, nelze ovšem ospravedlniti; ale možno ji omluviti tím, že jest jim milejší chladivé bláto nežli suché horko, a že nečistotou, která bývá zhusta ve svinských chlívkách, bývají vinni spíše hospodářové nežli vepřové. Dobře praví v té příčině Thompson, že za parného léta svině jen proto se válí v louži, že ji slunce praží a moří, a kdyby jí člověk poskytl, čeho potřebuje, že by jaktě živa nelezla do bláta, nýbrž že by vyhledávala v létě stín, v zimě přístřeší a v každé době suché lože.

Netopýři.

O netopýrech praví Bates: „Že ssají krev spícím osobám, jest nyní nade všecku pochybnost zjištěno; avšak jsou to jen málokteré osoby, které podléhají takovému pouštění žilou ... Zdá se mi,

že mnozí rozličtí druhové netopýrů mají tuto náklonnost“ (Nat. on Amaz. 91). Avšak ten druh netopýrů, na který se to obyčejně svádí, totiž úpír, jest úplně nevinen.

G. Clark zmiňuje se o intelligenci ochočeného netopýra (*Pteropus vulgaris*) na ostrově Mauritiu: jakmile pán jeho vstoupil do pokoje, přivítal jej sipěním; jestliže ho hned nevzal a nehladil, lezl mu po šatech, otíral si oň hlavu a lízal mu ruce. Vzal-li Clark něco do ruky, netopýr si to opatrně prohlížel a očichával, a když se pán posadil, zavěsil se mu netopýr za zády na lenoch, dávaje bedlivý pozor na všecky jeho pohyby.

Masožraví.

Uvedu zde některé doklady o intelligenci zvířat masožravých kromě těch, o kterých bude pojednáno v následujících kapitolách.

Tuleni. V divokém stavu nemají zvířata tato hrubě příležitosti ukázati svou intelligenci; avšak ochočelá u značné míře ji projevují. Jsou to zvířata přítulná, která sobě libují, když se jimi člověk obírá, a mají velikou příchylnost ku svému domovu. Z tohoto řádu v ohledu psychologickém nejzajímavější jsou *lachtani*, jejichž spůsoby v době rozplozování jsou tak zvláštní, že nebude nezajímavým, vylíčiti je obšírněji.

Lachtani *(Otari aursina)* žijí v moři severním a dostavují se rok co rok v létě na určité, do moře vyčnívající výběžky, zvané po anglicku „rookeries“ (t. j. hnízdiště), kdež ve velikých hejnech trávívají několik měsíců beze vší potravy. Nejprve přicházejí na místo samci, větším dílem v květnu měsíci nebo začátkem června. Velmi prudké boje, často se smutným koncem pro jednu stranu, po-

vstávají o prostor několika čtverečních stop (obyčejně asi 100 □'), kterého každý samec domnívá se, že potřebuje za obydlí. Nejsilnější a v boji nejšťastnější podržují nejlepší místa nejblíže u břehu; slabší musejí lézti dále na zem, kdež čáka na dostatečný počet manželek není hrubě veliká. Boj se děje se všelikými zdánlivými výpady a úskoky. Na počátku běží jen o vlastnické právo na pozemek. Přepadený proto nikdy nepronásleduje protivníka mimo prostor, jejž zaujal pro sebe, nýbrž hrdě uléhá, jakmile nepřítel ustoupil, v loktech spánku sbíraje síly k novému boji, až unaven byv nalézá mistra, který ho zažene dále na břeh vzhůru. Z nejzvláštnějších znaků tohoto zvířete jest, že za pobytu na souši neustále užívá zadních tlap jako vějířů, ba někdy i jako slunečníků. Statisíce takových vějířů vídati bývá za teplého dne současně se pohybujících, tak že se jimi jen hemží jejich hnízdiště.

Uprostřed června z moře připlouvají samice. Při kraji vody vítá je velmi dvorně několik silných samců, kterým se podařilo vybojovati místo na samém břehu, a kteří nyní po dobrém po zlém uvádějí krásky do svého harému. Ale sotva že z vody vylezlá samice již uvelebena u samce č. 1., chvátá tento ke kraji vody jiné krasotince v ústrety. Samec č. 2. natáhne krk a ukradne bez lítosti první ženu čísla 1., a po chvilce jemu týž kousek vyvede samec čís. 3. Při tom jsou samice úplně netečné, neperou se nikdy vespolek a snášejí trpělivě i těžké rány, jichž se jim dostává, když je zápasící samci tahají jeden sem, druhý tam. Všecky samice touto měrou po krutých sporech konečně jsou rozděleny mezi samce, z nichž na ty, kteří jsou u břehu nejblíže, připadá po 12—15 ženách. Kteří byli přinuceni

usaditi se dále od břehu, musí se spokojiti 4—5. Brzy po připlutí samic rodí se pak mláďata, ke kterým adoptivní otec má se s velikou lhostejností a brání je toliko v obvodu svého harému.

Po té nadchází čas páření, a když tento uplyne, přestává pořádek a rozdělení v rodiny, na počátku přísně zachovávané. Znenáhla samci zhubenělí tříměsíčním úplným postem, opouštějí hnízdiště, jež zaujímají samice, mláďata a množství mladších samců, kteří dříve se neodvážili k místu se přiblížiti.

Začátkem srpna mláďata, která jsou nejblíže vody, učí se plovati, ale počínají si dosti nemotorně, třepetajíce se podivně a plavajíce předními tlapami, nikdy však zadními. Za několik sekund, nejvýše za minutu, bývá nejmladší tak umdleno, že vyleze na břeh a hned usne; jakmile si trochu odpočinulo a procitlo, začíná cvičení znova. Brzo však zvyknou vodě a libují si v ní, prohánějí a potápějí se, a když se unavila, vylezou opět na břeh, otřásají se, jako činívají mladí psi, a buď usnou hned na místě anebo si hrají.

Uprostřed září, když mláďata se naučila plovati, bývá místo úplně opuštěno, mimo jednotlivá zvířata z jakýchkoli příčin pozůstalá. Za dlouhého, prudkého deště mimo to mnoho lachtanů hledá prý útočiště v moři, ale vracejí se, jakmile přestane pršeti. Týž účinek mají stálé teplo a slunce.

Samci méně než šestiletí nemohou si jako starší dobyti žen a vlastního domova. Shromažďují se s mladšími samicemi v hejnech po tisících ba stech tisíců na březích mezi vlastními hnízdišti z části hustě vedle sebe u samého kraje vody, jiní v menších stádech roztroušeni jsouce kus cesty od břehu na trávníku, kdež brzy po-

hrávají si jako štěňata, brzy na společné znamení rozkládají se ke spaní ve všech možných polohách.*)

Vydra. Jisto jest, že se vydra naučí chytati ryby a přinášeti je pánu svému, což svědčí o nemalém stupni učelivosti tohoto zvířete. „Viděl jsem vydru", praví Dr. Goldsmith, „která k rozkazu pánovu skočila do rybníka, vehnala ryby do kouta a uchopivši největší z nich přinesla ji v hubě pánu svému." O několika jiných podobných příkladech zmiňuje se Bingley.**)

Kolčava čili lasička. Slečna Faisterova vypravovala Buffonovi o své ochočelé lasičce, která si hrávala s jejími prsty jako koťátko, vyskakovala jí na hlavu a na šíji, a když jí nastavila ruku z dálí tří stop, vyskočila si na ni a nikdy nechybila. Lasička tato rozeznala hlas své paní mezi jinými dvaceti a skákala přese všecky, aby sa k ní dostala. Jakmile paní otevřela stolek nebo skříni, anebo jen se podívala na lístek, již tu byla lasička a dívala se též. Vzala-li do ruky papír nebo knihu a pohlížela pozorně na ni, lasička ihned vyběhla jí na ruku a prohlížela si bedlivě, co to drží v ruce.***)

Tchoř. Professor Alison cituje ve svém článku „o pudu" v Toddově „Cyclopedii of Anatomy" následující zprávu z díla „Magazine of Natural History" (IV. 206), jež se týče podivuhodného pudu tchořova. „Vykopal jsem pět mladých tchořů, kteří měli pohodlně ustláno v suché, ztrouchni-

*) Joell Asaph Allen, *History of the North American Pinnipeds*, 348—361. Srv. Nordenskjöld, *Plavba Vegy* II. 222—225.

**) *Animal Biography* III. 301—2.

***) Thompson, *Passions in Animals* 337.

vělé trávě; a ve vedlejší díře, kteráž byla jakožto špižírna přiměřeně rozšířena, nalezl jsem čtyřicet velikých žab a dvě ropuchy, všecky na živě, ale jen že se tak trochu hýbaly. Ohledav je pozorněji, shledal jsem, že všecky, žáby i ropuchy měly mozky schválně prokousané.“ Sluší připomenouti, že podobný pud pozoroval Fabre při vosách, o čemž jsme se na patřičném místě zmínili.

Fretka. Choval jsem kdysi fretku jako domácí zvířátko. Byl to veliký exemplár, a moje sestra naučila ji všelijakým kouskům, jako prositi za jídlo (což dělávala zrovna tak jako pejsek), přeskakovati hůlku a p. Fretka tato byla velmi přítulná, ráda se mazlila, a když ji vzal někdo s sebou na procházku, provázela jej jako pes. Ale s jiným nešla, leč by ho dobře znala. Že měla výbornou paměť, dokázala tím, že po mnoha měsících, byvši po celou dobu zanedbávána, dovedla opět prositi a provozovati všecky kousky, kterým se byla naučila.

Mám pevně za to, že fretky mívají sny, neboť jsem je často vídal, jak ze spaní pohybovaly čenichem a svíraly tlapky, jakoby honily králíky. Musím se zmíniti ještě o jedné věci, která vydává svědectví o intelligenci těchto zvířat. Kdysi lovil jsem s fretkou králíky, a asi půl hodiny cesty od domova se mi ztratila. Za několik dní zvířátko samo se domů vrátilo. O podobných případech vypravovali mi někteří přátelé lovu, avšak aby se fretka vrátila za takových okolností, jest zajisté výjimkou, nikoli pravidlem.

Rosomak. O intelligenci tohoto zvířete vypravují se věci překvapující, které však většším dílem jsou nadsazovány. Nicméně není pochybnosti, že rosomak vyniká chytrostí, které aby u jiných zvířat pohledal. Na doklad stůjtež zde

dvě svědectví hodnověrných pisatelů. První jest dopis, jejž mi laskavě poslal Dr. J. Rae v odpověď na moji otázku o intelligenci tohoto zvířete:

„Mnozí cestovatelé po Americe vypravují báječné věci o rosomaku, avšak podle svých zkušeností nemohu říci, že by toto nad míru chytré zvíře nadáno bylo rozumem. Rosomaci jsou velmi opatrni a nedají se, kromě řídkých případů, chytiti ani na otrávenou nástrahu, ani do pasti, ani ručnicí. Otrávenou nástrahu obyčejně roztrhají, ale nesnědí; pasti polámou aneb do nich vlezou; ale nikoliv tudy, kudy by si lovec přál; a ručnicím se vyhýbají, leda jsou-li ukryty po spůsobu Eskimáckém t. j. zahrabány do sněhu.

Roku 1853, když jsem přebýval na Arktickém pomoří, přestěhoval jsem se ze stanu do teplejší chyže sněhové. Sluha můj přenesl asi 100 liber pěkné zvěřiny do sněhových chatrčí, vzdálených asi $^1/_4$ hodiny cesty od našich stanů; a jelikož tady v tu dobu nebylo viděti stop liščích, vlčích ani rosomačích, uložil maso v jedné sněhové chatrči a nechal dvéře otevřené. V noci přišli dva rosomaci, avšak bezpochyby že se obávali pasti nebo jiné léčky, nevlezli tam dveřmi, ale prohrabali si díru skrze stěnu sněhové chatrče a odnesli nám všecky pěkné kousky masa, jichž značnou část jsme na jaře sebrali nedaleko chatrče, když nastalo tání; bylyť ukryty ve sněhu, avšak známým nečistým spůsobem úplně zkaženy.“

Podobně píše kapitán Elliot Cones:

„Léčkaři, t. j. lovci, kteří strojí léčky, mívají s rosomaky velikou potíž. Najdou-li rosomaci řadu pastí nalíčených na kuny, nevyhnou se jim, a musejí dříve býti pobiti, má-li se lov dařiti. Počavše na jednom konci, postupují od pasti k pasti po celé čáře, roztrhají je na kusy a vy-

tahují z nich vnadu ze zadu. Když již nemohou více žráti, kradou vnady ještě neustále a ukrývají je. Když mají hlad, sežerou dvě nebo tři kuny, jež nalezli chycené v pasti, ostatek odnesou a zahrabou v nějaké vzdálenosti do sněhu.

„Vynikající vlastností rosomakovou jest jeho náchylnost, krásti a uschovávati věci. Náchylnost tato bývá tak veliká, že rosomak často ukrývá věci, které mu nejsou k ničemu. Kromě toho, že zbytečně ničí pasti na kuny, odnáší též kolíky a schovává je z pouhé svévole. Podobně jako ochočelý havran, krade rosomak vše, co se mu namane, buď si to co buď. Já sám vím jeden případ, kde lovec se svou rodinou zanechal obydlí nestřežené, a když se vrátili, bylo jako po vyhoření: zbyly tu jen holé stěny. Přikrývky, ručnice, kotly, sekery, konve, nože, zkrátka všecinko bylo totam, a jenom pozůstalé stopy prozrazovaly, kdo byl zlodějem. Rodina nelenila a jala se ihned hledati; jdouce pak po stopě a pečlivě pátrajíce nalezli, kromě některých drobností, všechen svůj majetek.“

„Kdysi nad řekou Peelovou vypátral velmi starý rosomak moji stezku, na které jsem měl nalíčeno asi 150 pastí na kuny. Prohlížíval jsem je jednou za čtrnáct dní, rosomak ale k mé největší mrzutosti přicházel častěji než já. Umínil jsem si, stůj co stůj překaziti mu zlodějství a připraviti jej o život. I udělal jsem na šesti rozličných místech šest silných pastí a položil též trojí železa. Po tři neděle marně jsem se namáhal, abych šibala polapil; a to mi přizná i nejhorší nepřítel, že v té věci nejsem nováčkem. Zvíře opatrně se vyhýbalo léčkám na ně nastraženým, a tím větší pozornost věnovalo mým pastem na kuny, požírajíc kuny, rozhazujíc kolíky

na všecky strany a schovávajíc vnadidla neb kuny, kterých nemohlo sežrati na místě. Nemaje tenkráte utrejchu, nastrojil jsem ručnici na břehu malého jezírka. Ukryl jsem ji v nízkém křoví, položiv vnadu tak, že ji rosomak musil viděti, ubíraje se po břehu. Stezku k ručnici zahradil jsem malým smrčkem, který ji úplně zakrýval. Při první své prohlídce shledal jsem, že rosomak přišel až k nástraze, očuchal ji, ale nedotknul se jí. Potom skácel smrček, jímž byla stezka zahrazena, obešel ručnici a překousl šňůru, která spojovala vnadu se spouští, u samé mušky. Pak se vrátil, vzal vnadu a odnesl si ji k jezírku, kdež se položil a pohodlně ji snědl. Zde jsem našel svoji šňůru. I nalíknul jsem podruhé, navázav šňůru tam, kde byla překousnuta. Ale výsledek byl po třikráte týž, jak jsem zřetelně viděl na stopách; co však zvláštního, že zvíře pokaždé opatrně překouslo šňůru o něco dále, než kde jsem ji před tím byl navázal, jakoby bylo tušilo, že uzlíky jsou nějakou novou léčkou, které se musí vystříhati. Konečně přišel jsem k úsudku, že v tom rosomaku jest cosi lidského, ne-li něco horšího, a nechal jsem ho s pokojem, vyhledav si na nějaký čas jinou stezku k lécení.

„Takové kousky vyvádí rosomak za našimi zády, prohánějc se volně po svých samotách; a což u přítomnosti člověka? Když prý člověk, spatřiv přicházejícího rosomaka, se zastaví, přiblíží se rosomak k němu na padesát až šedesát kroků, a nemá-li právě vítr, podívá se naň několikráte zvědavě, až se dá na útěk. Při takové příležitosti má zvláštní zvyk, kterého jsem nepozoroval u žádného jiného zvířete. Posadí se na bobek a přední tlapou zastíní si oči, jako dělává člověk, když se dívá do dálky. Jest tedy roso-

mak skeptik v pravém smyslu toho slova, jež v jazyku řeckém znamená člověka, který si zastiňuje oči, aby jasněji viděl.“

Medvědi. Není pochybnosti, že intelligence těchto zvířat jest na vysokém stupni psychologickém, ačkoli příkladů, které jsem vyhledal, není mnoho. Kousky, kterým se medvědi naučili k produkcím, nejsou právě důkazem jejich ostrovtipu, jelikož se učívají větším dílem nepřirozeným posicím a pitvorným fraškám, což svědčí sice o jejich učenlivosti, ale nikoliv o veliké intelligenci. Než i zde sluší připomenouti, že nekaždý medvěd propůjčí se k takovému cviku, neboť každý druh má jinou letoru. Medvěd sveřepý (*Ursus ferox*, angl. „grizzly bear“) ku př. jest odvážlivý a divoký, čehož u medvěda brtníka není. Polární medvěd, když má hlad aneb hájí svých mláďat, dává na jevo též odvahu, jindy však počíná si dosti krotce. Následující případ, o kterém se zmiňuje Scoresby, vydává svědectví o značné intelligenci tohoto zvířete:

„Četa plavců stíhala medvědici s dvěma medvíďaty na ledě. Medvědice pobízela mláďata k rychlejšímu útěku, běžíc před nimi, obracejíc se a zvláštními pohyby i hlasem dávajíc na jevo svoji úzkostlivost, aby si pospíšily. Když pak stihatelé jich doháněli, unášela, šťouchala a strkala je střídavě, až se jí podařilo uprchnouti. Když je před sebou strkala, medvíďata se položila napříč přes cestu, aby se mohla o ně opříti, a když je několik kroků postrčila ku předu, daly se do běhu, až jich dohonila, načež se opět položily, by je mohla postrkovati.“

Jelikož medvěd polární nemá jiných nepřátel kromě člověka, lze za to míti, že tento způsob

útěku není pouhým pudem, ale že jej medvědice vynašla pro tento zvláštní případ.

S. J. Hutchison píše mi o medvědu polárním:

„Jednou v neděli hodil kdosi v zoologické zahradě medvědům králíka, který však spadl do nádržky. Medvědovi nechtělo se do vody, i postavil se na pokraj nádržky a jal se tlapou ve vodě hrabati tak, že spůsobil proudění vody, které mu přineslo králíka, že ho mohl dosáhnouti. Když mu jedna tlapa umdlela, začal hrabati druhou, ovšem v témž směru.“

S tím souhlasí, co píše Darwin ve svém díle o „Původu člověka“. Známý entomolog Westropp sděluje mi, že pozoroval ve Vídni medvěda, který tlapou ve vodě, jež byla u samé mříže jeho klece, spůsobil proudění vody tak, že k němu připlaval kus chleba.

Kapitola X.

Hlodavci.

Mezi všemi zvířaty vyznačují se hlodavci v ohledu psychologickém tím, že v témže druhu vyskytuje se co do schopností duševních veliká rozmanitost. Obsahujeť skupina tato mnohá zvířata, jako morčátko, jehož intelligence nepovznáší se nad nejnižší stupeň, jejž shledáváme u ssavců, avšak ona obsahuje též zvířata znamenitých pudů, jako jest ku př. veverka, značné intelligence, jako jest krysa, a vzácného vývoje psychologického, jako jest bobr. V žádné jiné skupině zvířat neosvědčuje se tak jako v této pravdivost věty, že zoologické čili tělesné příbuzenství jenom velmi slabě souvisí s podobností psychologickou čili

duševní. Až do jisté míry ovšem i zde shledáváme, že podobná ústrojnost tělesná bývá spojena s podobnými pudy (ač nikoli s podobnou intelligencí). To platí zejména o zvyku, od něhož řád tento má své jméno; neboť nechť si pud hlodací zde jest příčinou anebo následkem zvláštní organisace, tolik jisto, že pud tento s touto zvláštní ústrojností souvisí. Podobně, ač nikoli tak zjevně má se věc s pudem, shromažďovati potravu na zimu, kterýžto pud jest u hlodavců vyvinutější než u kteréhokoli ssavce, neboť myši, krysy, veverky, křečkové, bobři a j. vedou si v té příčině rozhodně a vytrvale. Zde máme, tuším, příklad, jak podobná ústrojnost tělesná a podobné okolí působily k tomu, že se vyvinul týž pud; neboť pud tento není mezi všemi hlodavci dosti všeobecný, bychom za to míti mohli, že druh, ve kterém se vyskytuje, zdědil jej od společných předků.

Králík.

Králíci jsou zvířata poněkud hloupá, nevědouce za neobvyklých okolností kudy kam, ačkoli zdědili některé chytré pudy, jako ku př. že se umějí rychle rozhodnouti, zda-li se mají dáti na útěk anebo se přikrčiti, při čemž obyčejně s dobrou se potážou. Přece však často jsem pozoroval, že králík nemá dosti smyslu, aby si všímnul barvy půdy, ke které se přikrčuje, tak že volí-li si barvu nepříslušnou, bývá ho vidět, a přikrčení stává se pramenem jeho nebezpečenství. Obzvláště mne překvapilo, že černí králíci přikrčují se k zemi právě tak, jako králící normálně barvení, a stávají se zdaleka znatelnými. Z toho jde, že pud nedědí se zároveň s barvitostí, která jedině

činí pud tento prospěšným, ale že pud i barvitost vyvinuly se současně a nezávisle, a přirozeným výběrem, dále z toho jde, že přikrčování králíků jest čin pouze instinktivní a nikoli vědomý, při čemž by králík srovnával barvu svou s barvou půdy, ke které se přikrčuje. Bezpochyby vznikl tento pud a vyvinul se přirozeným výběrem, když lépe pochodili ti králíci, kteří dovedli posouditi, co jest pro ně bezpečnějšího, zdali uprchnouti nebo přikrčiti se.

Jiná věc, kterou zajisté každý střelec pozoroval, dokazuje, jak jsou králíci hloupí aneb jak nejsou s to, aby zkušeností zmoudřeli. Byvše vyplašeni, utíkají ke svým norám a když k nim přiběhnou, místo co by se do nich uchýlili, posadí se na bobek a dívají se na nepřítele. A nyní, ač dobře vědí, až do jaké vzdálenosti smějí k sobě připustiti člověka s ručnicí, buď z přílišné zvědavosti anebo z klamného domnění, že blízko svého doupěte jsou bezpečni, vyčkají, až se k nim člověk přiblíží na dostřel.

Ostatně že králíci v jiném ohledu mohou se něčemu naučiti ze zkušenosti, poznal každý, kdo je střílel s fretkami. Z nory, do které nebyly fretky mnohokráte puštěny, vyrazí králík hned, jakmile fretka do ní vleze; ale jinak jest tomu tam, kde králíci ze zkušenosti vědí, že když fretka je vpuštěna do nory, venku číhá myslivec. Tehdy než by vyběhli ven, kde je očekává ručnice, raději se nechají od fretky podrápati a roztrhati. A to se děje i tehdy, když myslivec sobě při tom počíná co nejtišeji; už pouhé faktum, že fretka vnikla do nory, dostačuje králíkům, aby věděli, že venku stojí střelec na číhané.

Takto jest králík zvíře velmi bázlivé, ačkoliv samci krutě mezi sebou zápasívají, majíce silně

vyvinutý pud, soka svého vymíškovati. Než i jiným zvířatům, kde je toho potřebí, umí se králík postaviti. Před několika léty choval jsem více než 30 králíků himalajských v kůlně. Najednou jsem zpozoroval, že někteří králíci byli od krys lehce pokousáni. Druhého dne sluha, který králíky krmil, vstoupiv do kůlny viděl, že skoro všichni králíci byli stlačeni v jednom koutě, a pátraje po příčině toho, nalezl jednu krysu mrtvou a jednu tak silně pohmožděnou, že sotva lezla. Obě krysy byly neobyčejné velikosti, a těla jejich byla od zubů králičích silně pohryzána.

Před tím nikdy jsem neslyšel, že by králíci se pustili do boje s některým masožravým soupeřem. Že divocí králíci to nikdy nedělají, soudím z toho, že jsem často vídal, jak fretky vyhnaly z králičích děr v obořе mladé tchoře a lasičky sotva 4″ dlouhé.

Následující pozorování o pudu dříve nepovšímnutém při divokých králících zasluhuje též zmínky. Leckomu zajisté známo, že byl-li králík postřelen u vchodu do své nory, sebere poslední zbytek sil svých, aby se doškrábal dovnitř. Zpozorovav několikráte, že postřelení králíci, kteří takto uklouzli, po několika dnech nalezeni byli opět venku několik kroků od díry, ale mrtvi, byl bych rád zvěděl, zdali poraněné zvíře samo z díry vylezlo na vzduch, anebo zdali bylo od druhých ven vyhozeno. Pročež jsem si dal na tom záležeti, abych četné králíky, sedající u svých děr, postřílel, ovšem z takové asi vzdálenosti, aby nepošli hned na místě, nýbrž až za nějakou dobu. Poznamenav si díry, u kterých byli králíci takto postřeleni, přicházel jsem asi po dvou nedělích na ně se podívat a shledal jsem, že asi polovice mrtvol byla venku. Že králíci sami ven nevylezli,

toť jisto; neboť obyčejně objevily se mrtvoly venku teprvé třetího neb čtvrtého dne, a postřelený králík sotva tak dlouho vydrží na živě, a mimo to počínaly zhusta již zahnívati. V jednom případě dokonce nezbývalo ze zvířete nic, než kosti a kůže. Bylo to ve veliké oboře.

Ku podivu, že jsem nikdy nenašel venku vyhozená těla králíků, která jsem byl *zastrčil* do díry *mrtvá*. Vysvětluji si to tím, že zápach z hnijící mrtvoly není obyvatelům nory tak nesnesitelným, když se mrtvola nalézá u vchodu, jako když jest dále uvnitř.

Zajíc.

Zajíc je zvíře intelligentnější než králík. Možná, že příčinou větší duševní jeho schopnosti jest, že se pohybuje na volnějším prostranství. Já jsem aspoň nikdy nepozoroval, že by zajíc byl se kdy dopustil omylu, který zhusta se přihází králíkovi, že se totiž přikrčí k půdě, jejíž barva se k barvě jeho těla nehodí. Nejlepšího však ponětí o vyšší poměrně intelligenci zajícově nabudeme z následujících případův. První z nich vyňat je z Loudonova spisu „Magazin of Natural History“ IV. str. 143:

„Zajíc obzvláště jest si toho vědom, že stopy jeho zanechávají čuch a že mu z toho vzchází nebezpečenství. Nežli se uloží do svého lože, skáče sem tam, přebíhá přes svoji stezku různými klikyháky a konečně jedním skokem octne se na vyhlídnutém místě, které si vybral spíše, aby odvrátil podezření, než aby se uchránil nepohody. Kniha „Manuel du Chasseur“ uvádí několik příkladů ze starého spisu Jaquesa de Fouillouse. Jeden zajíc schválně opustil svoje lože a běžel

k nádržce asi půl hodiny cesty, tam se vykoupal a vrátil se nazpět rákosinou. Když jej ohaři honili, vyzvedl jiného zajíce z lože a sám se do něho přitlačil. Spisovatel tento viděl zajíce, který několikráte přeplaval dvě nebo tři nádržky, z nichž nejmenší měla 80 kroků v objemu. Byv dlouho štván, podlezl dvéře u ovčince a skryl se mezi stádem, a když psi jej stíhali, vrazil mezi ovce, a chodil s nimi po polích a nižádným způsobem nedal se z nich vyhnati. Často se přihází, že zajíc běží po jedné straně živého plotu a po druhé straně se vrátí, tak že mezi ním a jeho stihateli bývá jenom šířka plotu. Ba i to jest známo, že si vyhledal lože u samé psí budky, dobře věda, že liška, tchoř a lasička jsou horšími jeho nepřátely než pes, a že tito nepřátelé sotva sem se odváží. Jednomu pánovi působilo velikou kratochvíli, an pozoroval, jak zajíc, kterému psi byli v patách, podlezl branku, a když psi branku přeskočili a jeho doháněli, obrátil se a znova ji podlezl jako před tím, načež psi se vrátili a znova branku přeskočili, a tak trvalo honění sem a tam, až psi se unavili, a zajíc utekl. Patrně zajíc uměl využitkovati výhodu, že psi přeskakováním branky se zdržovali.“

Podobně píše Couch:

„Zajíc, když jej psi pronásledují, neproběhne brankou, ač je to patrně cesta nejvolnější; když jest mu proběhnouti skrz živý plot, vybírá si právě nejdrsnější průchod, zarostlý trním a bodláčím; a když běží do kopce, neběží přímo, nýbrž šikmo. Nechť si počínání takové odtud pochází, že zajíc chce se vyhnouti místům, kde mohou nastražena býti osidla, anebo že ví, že stihatelé budou jej následovati a proto vede je tudy, kde

jest nejvíce překážek, v každém případě možno za to míti, že dovede uvážiti příčiny a následky.“

Divná věc, že zajíci i králíci nechají se v širém poli přepadnouti kolčavou. Byl jsem sám toho svědkem a nemohu si to vysvětliti. Zajíc i králík zajisté dobře znají nebezpečnou povahu kolčavinu a přece nehledí uprchnouti. Oni pouze hopkují a lasička hopkuje za nimi, až jich docela pohodlně dohoní. Zvláštní tento úkaz možno přirovnati k tomu, jak ptáci a drobnější hlodavci bývají okouzleni od hadů.

Na konec jakožto doklad o intelligenci zajícově budiž zde uvedena zpráva Cowperova:

„Můj zajíček byl tři dni churav, po kteroužto dobu jsem jej krmil a choval odděleného od ostatních. Pečlivým ošetřováním brzo se zotavil. Žádný tvor nemohl býti vděčnějším než můj pacient po svém zotavení; i dával mi svoji vděčnost na jevo lízaje mi ruku, nejdříve svrchu, potom na dlani, pak každý prst zvláště, potom mezi prsty, jakoby se bál, aby žádnou část nevynechal. Toho sic nikdy nečinil, kromě ještě jednou za podobné příležitosti. — Vida, že jest velmi ochočelým, bral jsem jej s sebou pokaždé po snídani do zahrady. Sotva že krátkou dobu jsem mu popřával takové svobody, již začínal býti netrpělivým, když nastal čas, kde jí obyčejně užíval. I vábil mne do zahrady, bubnuje mi na koleno a dívaje se na mne s takovým výrazem, kterému nebylo lze nerozuměti. Jestliže tato mluva hned neprospívala, chytil mne zuby za kabát a táhl mne vší silou. Zdálo se, že si libuje více v lidské společnosti, nežli když byl uzavřen se svými přirozenými soudruhy.“

Krysy a myši.

Krysy jsou známy jakožto zvířata velmi intelligentní. Jejich plachost, zdá se, že nepochází z bázlivosti, jako u zajíce a králíka, ale z moudré opatrnosti; neboť když toho vyžadují okolnosti, bývá jejich smělost a odvaha v půtce překvapující. Mimo to krysy nikdy nepozbývají duchapřítomnosti; neboť budsi nebezpečí sebe větší, umějí pokaždé využitkovati výhody, která se jim naskytuje. Tak na př. setkají-li se s takovým hrozným nepřítelem, jakým jest fretka, v uzavřené světnici, umějí ku podivu chytře využitkovati světlo, postavíce se k oknu tak, aby svit padal sokyni do očí, načež chvílemi vyrazí ku předu, kousnou a opět uskočí do svého úkrytu.*)

Avšak zdá se, že si krysy nepoćínají vždy jen sobecky. Máme tolik anekdot o tom, že krysy vodily slepé družky své, že nelze neuvěřiti pozorování tolikráte dotvrzenému.**) Mimo to známo, že si krysy pomáhají vespolek proti nebezpečným nepřátelům. Spolehlivý spisovatel Rodwell uvádí ve svém důkladném spise o tomto hlodavci několik takových případův.

O příchylnosti myši k člověku svědčí následující zpráva: „Baron Trenk ochočil si ve vězení myš, která byvši od něho odňata, číhala u dveří, a jakmile se otevřely, vklouzla tam; a když ji opět odstranili, zamítala všecku potravu a za tři dni pošla.“ ***)

Co se týče intelligence vůbec, známo každému, jak opatrně mají se krysy k pastem, v čemž se

---

*) Watson, *Reasoning Power in Animals.*
**) Srv. zvláště Jesse, *Gleanings* III. 206.
***) Thompson, *Passions of Animals*, 368.

vyrovnávají lišce a rosomaku. Nejednou bylo k tomu poukázáno, jak si vedou krysy, když se prohlodávají bokem korábu, zastavujíce se, než díru úplně prokoušou. Jesse ovšem má za to, že tak činívají, štítíce se slané vody. Než buď tomu jak buď, intelligenci myší dosvědčují nám nezvratné důkazy. Takovým jest ku př. spůsob, jak krysy přenášejí vejce, který byl tolikráte pozorován, že o něm nelze pochybovati. Rodwell uvádí případ, kde krysy odnesly v jednom domě s půdy dolů množství vajec a to tak, že každé vejce vzaly si dvě krysy do práce, podávajíce si je střídavě jedna druhé s každého schodu. O jiném podobném případě dověděl se Dr. Carpenter od očitého svědka. Časopis „Quarterly Review“ (I. 135) přinesl článek, v němž se praví, že krysy umějí nositi vejce nejen s hůry dolů, ale i z dola nahoru. „Samec postaví se na přední nohy, hlavou dolů, a uchopiv vejce zadníma nohama, zvedá je a podává samici; tato pak stojíc na hořejším schodě bere je od něho předníma tlapama a podrží, až samec k ní vyskočí; to se opakuje na každém schodě až nahoru.“

„Kapitán obchodní lodi,“ vypravuje Jesse, „plující do přístavu Bostonského v Lincolnshiru, pozoroval, že se mu z jeho zásoby ztrácejí vejce. Měl v podezření svoji námořnickou chasu, ale nemoha zloděje přistihnouti, umínil si, že bude špižírnu hlídati. Postaviv tedy do špižírny čerstvou zásobu vajec, usedl si na noc na takové místo, s kterého bylo na vejce dobře viděti. K nemalému překvapení spatřil hromadu krys, které sestavivše se do řady od koše s vejci až ke své díře, podávaly si vejce předníma tlapkama.“

Kterak krysy dobývají oleje z láhví s úzkým hrdlem, o tom vypravuje Watson: „Jedna z nich

postaví se na příhodnou nějakou podporu vedle láhve a namáčejíc ocásek v oleji, dává jej druhé olizovati. V činu tomto jest něco více než pouhý pud; je v něm rozum a úvaha.“

„A podobně píše Jesse: „Bedna s několika lahvemi oleje Florentinského stála v komoře, do které se zřídka chodilo. Bedna ta neměla žádného víka. Jednoho dne přišel majetník do komory pro jednu lahev a shledal, že kusy měchýře a bavlny, jimiž hrdla byla zavázána, zmizely a že oleje mnoho ubylo. To vzbudilo podezření. I bylo několik lahví znova naplněno olejem a hrdla jejich obvázána jako před tím. Nazejtří byly obvazky lahví tytam a oleje opět ubylo. Pán dal komoru hlídati, což se dělo skrze malé okénko, a ejhle co spatřili hlídači: několik krys vlezlo do bedny, strkaly své ocásky do lahví a omočivše si je v oleji, vytahovaly je a olej s nich lízaly.“

Rodwell zmiňuje se o případě podobném s tím toliko rozdílem, že krysy olizovaly si své vlastní ocasy, místo co by je byly měly dáti olízati svým družkám.

Nyní něco o myši domácí. W. North, pastor v Ashdowně v Essexsku, postavil hrnec medu do kumbálku, v kterém byli zedníci něco rumu zanechali. Myši nahromadily rum u hrnce tak, že povstala plocha nakloněná, po které se mohly dostati k jeho okraji. Něco rumu naházely též do hrnce, snad aby tím povrch medu v hrnci zvýšily. Než to možná že se stalo náhodou, nikoli schválně.*)

Powelsen uveřejnil zajímavou zprávu o tom, jak si počínají myši na Islandě. Seberou prý se po šesti nebo desíti, vyhledají si suchý kravinec

*) Jesse, *Gleanings*, III. 176.

(kravské lejno), naloží naň bobule nebo jinou potravu, odvlekou jej spojenými silami k řece nebo k potoku, který chtějí přeplavati, a pustí jej po vodě posadivše se naň tak, že mají hlavičky uprostřed pohromadě nad svou zásobou, ocásky pak visíce do vody slouží jim snad za vesla. Zpráva tato potkala se sice s odporem a pochybností, avšak s jiných stran došla potvrzení. Potvrdil ji zejména Pennant, jenž pozoroval, že v krajině, kde je nedostatek bobulí, myši jsou nuceny vypraviti se přes řeku pro vzdálenou zásobu.*) Dr. Hooker však ve svém spise „Tour on Iceland" prohlásil zprávu tuto za pouhý výmysl. Pročež umínil si Dr. Henderson dopídíti se pravdy a došel k tomuto výsledku: „Vyptával jsem se na to rozličných lidí a mohu říci, že pravda ta na jisto jest postavena výpověďmi dvou očitých věrohodných svědků, faráře Briamslaeckého a paní Benedictsonové ze Stickesholmu, kteří mi tvrdili, že výpravu takovou viděli několikráte. Obzvláště paní Benedictsonová pamatovala si, že za svých mladých let ztrávila celé odpůldne na pokraji malého jezírka, kde chytří tito plavci se spouštěli na vodu, baviv se s družkami svými tím, že je odháněly od břehu, když se k němu přibližovaly. Bylo mi též řečeno, že myši užívají suchého mechu za pytlíčky, v kterých odnášejí své zásoby k řece a odtud k domovu." **)

„Letos na podzim," píše Gilbert White, „dostal jsem hnízdo hraboše, velmi uměle spletené ze stébel pšeničných, úplně kulaté, zvící malé koule kuželkové, jehož otvor byl tak důmyslně

*) *Introduction to Arctic Zoolog.*, 70.
**) Dr. Henderson, *Journal of a Residence in Iceland in 1814 and 1815.* II., 187.

uzavřen, že nebylo ho nalézti. Hnízdo bylo tak hutné a tak dobře vycpáno, že se kutalilo po stole, a nerozpadlo se, ačkoli v něm bylo osm holých a slepých myšek. Jelikož hnízdo bylo plničké, kterak matka mohla se dostati k mláďatům tak, aby každé z nich napojila? Bezpochyby otvírá hnízdo na rozličných místech a když mláďata ukojila, opět je zadělává. Do hnízda sama se nevejde, obzvláště když mláďata vůči hledě rostou. Podivuhodné toto lůžko bylo nalezeno na pšeničném poli, zavěšeno jsouc na hlavičce bodláku.“

Z popisu tohoto však patrno, že to nebylo hnízdo hraboše polního, nýbrž hnízdo *myši nejmenší (Mus minutus)*, neboť hraboš mívá hnízdo pod zemí, myš nejmenší však zavěsuje si je na stébla a rákosí. K tomu sluší připomenouti, že tato myška staví si hnízdo dvojí, jedno letní a jedno zimní. Hnízdo letní, v němž se líhnou mláďata, bývá kulaté, spleteno z trávy, uvnitř mechem vystláno, a visí mezi třemi nebo čtyřmi stébly obilí neb rákosí v jisté výši nad zemí; do něho vede uzounký otvor, co by sotva malíček prostrčil, a v něm nalézá se osm nebo deset mláďat tak těsně pohromadě, že si nelze vysvětliti, kterak matka, nemohouc k nim, je napájí. Zimní hnízdo značně liší se od letního. Když obilí jest posekáno, nastává myškám potřeba, ohlédnouti se jinde po příbytku bezpečnějším, kde by mohly zimu ztráviti. Prof. H. Schlegel popisuje hnízda, která byl nalezl r. 1868 nedaleko Leydenu. Zde byl dlouhý příkop z šíří asi šesti kroků, z části porostlý rákosím, na němž shledáno asi 50 myších hnizd: hnízda zimní byla připevněna asi 30 cm. nad vodou buď na jedné nebo mezi dvěma třtinami podobně jako hnízdo rákosníka, ale po-

dlouhlá, 15 cm. široká a 30 cm. dlouhá, z mechu spletena: otvoru na nich nebylo viděti, neboť myška vlézajíc do hnízda rozhrnuje svršek, jenž jest řídčeji spleten a zakryt mechem. Ze všeho bylo patrno, že myška zavěsuje hnízdo opatrně, aby jí ho voda nezatopila.

O *křečku* dočítáme se v Thompsonově spise „Passions of Animals“ str. 235—6 následujících zpráv:

„Živobytí křečkovo jest rozděleno mezi žraním a rvaním. Křeček jest zlostný rváč, který se dává do pračky s každým zvířetem na potkání, nic sobě neváže větší síly sokovy. Neznaje umění zachrániti se útěkem, raději se nechá holí na kusy roztřískati, než by popustil. Chytne-li člověka za ruku, musí dříve býti zabit, než ji pustí. Křeček neleká se ani velikosti koňovy ani útoků psových. Spatřiv psa z daleka, začne vyprázdňovati své lícní torby, jsou-li právě naplněny zrním; potom nadme tváře tak náramně, že hlava s krkem jsou mnohem větší než celé ostatní tělo, a postaviv se na zadní nohy, žene se proti nepříteli. Když se zakousne, nepustí, dokud jest na živě; avšak pes chytí jej obyčejně ze zadu a zaškrtí ho. Tato svárlivost nedá křečkovi žíti v míru se žádným zvířetem. Vždyť i s vlastními příbuznými se rve. Potkají-li se dva křečkové, ihned dají se do sebe a silnější pokaždé sežere slabšího. Pranice mezi samcem a samicí trvá obyčejně déle než mezi dvěma samci. Nejdříve začnou se honiti a kousati, načež oba uchýlí se stranou, jakoby si chtěli oddechnouti. Po krátké přestávce znova se dají do sebe a perou se tak dlouho, až jeden z nich padne. Přemožený bývá obyčejně pochoutkou vítězovi.“

Přirovnáme-li tuto neohroženost křečkovu k bojácnosti zajícově nebo králíkově, zpozorujeme, že co do intelligence a duševních hnutí řád hlodavců obsahuje největší extremy.

V prairiích severoamerických žije *svišť stepní (Arctomys Ludovisianus*, angl. prairiedog, coyot), malý hlodavec, který si dělá pod zemí nory a nad nimi kopeček. Zvířátko toto žije družebně, mnoho rodin pospolu. Prof. Jillson choval párek svišťů stepních v zajetí a přesvědčil se, že jsou to zvířátka velmi intelligentní a přítulná. V jejich norách nalezl „špižírnu“ čili zvláštní komůrky, v kterých si ukládají zásoby potravy. Ke svišťům přidružují se zhusta sovy, jež sedávají na kopkách nad jejich norami a se svišti dobře se snášejí. Někteří cestovatelé tvrdí, že prý také chřestýši žijí svorně se svišti v norách, ale dokázáno to není.

Bobr.

Mezi všemi hlodavci co do pudu a intelligence bez odporu přední místo náleží bobrovi. Není zajisté zvířete — ani včel a mravenců nevyjímajíc — u kterého by pud tak byl vyvinut, že dovede svrchovanou měrou přispůsobiti se okolnostem, aneb u kterého by vlohy instinktivní s vlohami intelligentními tak znamenitě byly sloučeny jako u bobra; tak že věru ani při nejbedlivějším studiu psychologie tohoto zvířete nelze rozeznati osnovu instinktu od outku intelligence. Oboje tyto vlastnosti tak se mezi sebou protýkají, že v tkanivu, jež se jeví v jistých zvláštních výkonech, nelze určiti, co padá na vrub mechanického popudu a co na vrub konání zúmyslného.

Bobr je zvíře družebné; sameček žije s jedinou svojí samičkou a potomstvem ve zvláštním pelechu čili „boudě“. Obyčejně však bývá několik takových bud pohromadě, tvoříce bobří osadu. Mladí bobři opouštějí boudu svých rodičů v létě, když jim jde na třetí rok, vyhledají si družku a zařídí si zvláštní boudu pro sebe. Poněvadž bobři mívají po třech až čtyřech mláďatech a to jednou do roka, z toho jde, že v jednom pelechu se nalézá obyčejně osm až dvanáct zvířat. Každého léta, obzvláště když jest okršlek přeplněn, stěhují se někteří bobři jinam. Indiáni povídají, že prý staří bobři stěhujíce se jdou proti vodě, mladí po vodě; vykládají si to tím, že v zápase o živobytí naskytují se jim větší výhody blíže vrchovisk než na dolním toku, pročež staří bobři táhnou se raději k pramenům. Bouda však, když se staří vystěhují, nezůstane prázdna; zaujme ji hned druhý párek. Takovéto postupování majetku děje se od pokolení na pokolení, tak že některé boudy bývají obydleny po celá století.

Boudy bývají zbudovány vždy buď ve vodě neb u vody a jsou trojí: ostrovní, pobřežní a jezerní. *Boudy ostrovní* nalézají se na ostrůvkách, které povstaly náhodou v nádržkách, jež si byli bobři hrázemi zastavili. Do boudy, jejíž podlaha leží několik centimetrů nad vodou, vedou dva, někdy i více otevřených vchodů. Vchody tyto jsou velmi chytře a uměle udělány: jedna chodba, jejíž podlaha nalézá se pod vodou, jest co možná rovná a k vodě nachýlena, stoupajíc ode dna nádržky znenáhla do komory; kdežto druhá jest k tomu, aby tudy mohli do komory dopravovati dříví, které jim přes zimu bývá potravou; a poněvadž toto dříví jest značné velikosti a délky, proto také chodba musí býti pohodlná a rovná. Druhý vchod

jest k tomu, aby tudy bobři vycházeli a vcházeli. Obě chodby jsou kryty klestím, smíšeným s hlinou a rostlinnými vlákny. Nad podlahou boudy zřízen jest domek z chvojí, chrastí a bláta, podoby oblé, jehož velikost mění se se stářím boudy; neboť neustálým opravováním (jež záleží v tom, že zpukřelé chrastí se z vnitřku odstraňuje a z venčí novým stavivem nahražuje) stává se bouda ponenáhlu větší a větší, tak že vnitřní komora může dosíci 2 až 2·4 m. v průměru.

Boudy pobřežní jsou dvojí: jedna nalezá se na břehu řeky nebo rybníka několik kroků od kraje vody. Ode dna řeky vede do ní podzemní chodba, prohrabaná skrze přirozenou zemi nahoru do komory. Druhá bouda stojí na pokraji břehu, vyčnívajíc částečně nad vodu, kdež se podepírá o dno řeky; tak že podlaha komory spočívá na pevné půdě, vnější pak stěna vyčnívá nad vodu a jest vystavena ode dna řeky.

Konečně *boudy jezerní* jsou zřízeny na březích jezer, které majíce tvrdý svah vyžadují dalších změn v sestrojení bud. Jsou pak boudy tyto dokladem, jak umějí bobři přispůsobiti stavbu svých příbytků k místním poměrům. Polovice aneb dvě třetiny boudy bývají vystaveny ven do jezera za tím účelem, aby vchod byl zakryt a zasahoval do hluboké vody.

Bobr jest zvíře žijící v norách, a jeho boudy nejsou vlastně nic jiného, než nory nadzemní. Mívajíť bobři kromě svých bud též nory ve březích okolo rybníka, kamž se utíkají před nepřítelem. Jelikož vchody leží vždy pod povrchem rybníka, není zvenčí nijakých známek, kde se nory nalézají, leda někdy malá hromádka dříví, asi 30 cm. vysoká. Tyto hromádky bobři prý schválně nechávají na konci svých nor, aby nad

nimi zůstal sníh kyprý a propouštěl vzduch. Lewis H. Morgan, od něhož máme nejlepší dílo o bobrech, domnívá se s velikou pravděpodobností, že zvyk hromaditi dříví za příčinou provětrávání byl počátkem k stavění bud. Neboť od takové hromádky chrastí k budce, do níž předešlá nora jest vchodem, jest jen malý krok. Proboří-li se nora náhodou na hořejším konci a byla-li opravena krytem z klestí a hlíny, povstane budka nadzemní, a tak probořené nory zavdaly příčinu ku stavění budek.

Vybírajíce si místo pro své boudy počínají si bobři velmi chytře a prozřetelně. Poněvadž na vysokém severu americkém bývají tuhé zimy, jsou bobři nuceni postaviti si boudy tak, aby si pojistili u vchodu vodu dostatečně hlubokou, která nezamrzá až do dna;*) sic kdyby ve svých obydlích zamrzli, pošli by hlady. Proto také musí hráz býti dosti pevná, aby přes zimu udržovala vodu na stálé výši; a tato výše opět musí býti tak přispůsobena vzhledem k podlaze boudy, aby mohli zvenčí dopravovati do boudy oklestky, kterých potřebují za potravu.

Na horním toku řeky Missouri, kde jsou břehy na kolik mil cesty kolmé, vystupujíce tři až osm stop nad povrch vody, dělají si bobři tak zvané „smýkavky“. Jsou to úzké nakloněné plochy v jistých vzdálenostech břehy prorývající a mající sklon 45° až 60°, tak že tvoří s místa několik kroků od kraje břehu ležícího až k hladině řeky nenáhlý svah.

Vizmež nyní, jakým způsobem se bobři *zásobují potravou.* Nejdříve zpozorujeme, že tlustá

*) Proto vyhledávají si rádi taková místa, kde na dně řeky nebo rybníka vyvírá pramen.

kůra kmenů velikých stromů, ba i stromů prostřední velikosti, nehodí se jim za potravu; za to však měkká a živná kůra větví výborně jim jde k duhu. Aby si tuto potravu zaopatřili, bobři, jak známo, porážejí stromy ohryzujíce je nad kořenem kolem do kola. Párek bobrů, pracuje-li ustavičně dvě nebo tři noci, porazí strom napolo dorostlý, a „každá rodina bez vyrušování požívá ovoce své pilnosti a svého namáhání.“ Jakmile strom začne praskati, ustanou ve své práci, v níž potom pokračují opatrně, až strom se začne kloniti; tehdy obyčejně hupnou do vody a čekají nějakou dobu ukryti, jakoby se obávali, aby praskot kácejícího se stromu nepřilákal sem nějakého nepřítele. Zajímavo jest, že bobři porážejíce takto stromy umějí to zaříditi, aby padl kterým směrem chtějí. Hlodají hlavně na té straně kmenu, která jest odvrácena od vody, aby strom se skácel v tu stranu k vodě a jim byla ušetřena práce při přenášení. Neboť jakmile strom byl poražen, nastává práce s uřezáváním větví a haluzí, načež překusují větve po délce, aby je snáze mohli dopraviti do svých příbytků. Toto překusování děje se tím spůsobem, že jak větev leží na zemi, nadělají do ní několik zářezů ve větších nebo menších vzdálenostech, potom ji obrátí a pokračují v zářezech s druhé strany. Čím tlustší je větev, tím *blíže* sebe jsou zářezy a tudíž tím kratší polínka. To se děje proto, že by zvíře tlustá a dlouhá polínka nemohlo tak snadno odnášeti.

Při odnášení těchto oklestků vedou si bobři velmi důmyslně. Postrkují a valí je svými kyčlemi, pomáhajíce si při tom nohami a ocasy jako pakami a pohybujíce se na bok. Když pak dopravili oklestek do vody, vezme si jej jeden bobr

pod bradu a postrkuje ho před sebou až k tomu místu, kde jej vtahují pod vodu. Oklestky ponořují se ovšem částečně tím, že nasáknou vodou; avšak bobři napomáhají tomu též jakousi methodou zakotvovací. Zavlekou si totiž do boudy chrastí, potom uchopí je zuby za silnější konec a stáhnou je dolů ke dnu, aby je upevnili v bahně na dně rybníka. Když si tak udělali hromadu chrastí, zastrčí do něho oklestek, aby ho voda nemohla odplaviti, a aby jim zůstal v bezpečnosti pro dobu příští.

Konečně mají ještě jednu methodu, při které si ušetří práci s uřezáváním, přenášením i zakotvováním: kde toho totiž okolnosti dovolují, skácejí si strom, který stojí blízko vody, tak aby větvemi padl do vody. Vědíť bobři velmi dobře, že větve a letorosti udrží se takto bez porušení přes celou zimu.

Přistupujeme nyní k nejpodivnějším, v ohledu psychologickém nejvíce překvapujícím stavbám, jejichž původci jsou zvířata. Míníme totiž *hráze* a *stoky*.

Účelem *hrází* jest utvořit umělou nádržku, která by poskytovala zvířatům jednak útočiště, jednak podvodní spojení s jejich příbytky. Za tou příčinou musí povrch nádržky v každém případě býti výše než vchody k norám a boudám, obyčejně dvě až tři stopy nad nimi.

Ačkoli konstrukce všech hrází na témže principu se zakládá, přece podle zevnějšku možno rozeznávati hráze dvojí. Jeden a to obyčejnější spůsob hrází jsou t. zv. „hatě“, jež se skládají vezpod z klestí a tyčkoví, navrchu pak z klestí promíšeného s hlinou. Druhý spůsob jsou „náspy“, jež se liší od prvého spůsobu tím, že je do nich

zaděláno více chrastí a bláta, zvláště na povrchu, takže celá tato stavba spíše se podobá pevné hrázi z naházené země. Při hatích prosakuje přebytečná voda skrze celou délku stavby; při náspech pak odtéká jedinou stružkou, kteráž za tím účelem na hřbetě hráze schválně jest udělána a kterou bobři buď rozšiřují neb súžují, dle toho, jak vody přibývá neb ubývá, aby povrch vody udržovali na stálé výši.

Tytýž bývají do hráze zadělány též kameny, vážící $^1/_2$ až 3 kg. Kameny těmito se hráz obtěžkává a nabývá pevnosti. Bobři nosívají je týmž spůsobem, jako nosívají bláto: kráčejíce totiž na zadních nohách drží břemeno předníma nohama jako v náručí. Náspy jsou mnohem pevnější než hatě, neboť kdežto po náspu může přejíti kůň, hať neunese ani člověka.

Délka hrází řídí se dle šířky vody, která se má zahraditi. Nejdelší hráze mívají 260 stop, některé však mají 400 až 500 stop délky. Při velikých hrázích stává se někdy, že přílišný tlak vody nadržené hrozí provalením. V takových případech pozoroval Morgan, že si bobři v krátké vzdálenosti pod hlavní hrází naházeli napříč řeky hráz druhou, menší, čímž povstane mezi oběma hrázemi mělká nádržka. Jest patrno, že nádržka tato nehodí se jim k obývání, ale že jejím účelem jest, nadržovati zpáteční vodu a takto chrániti hlavní hráz proti tlaku svrchní vody nad hrází.

Nejznamenitějším však dílem bobrů jsou *stoky* čili *průplavy* (kanály), jež vzbuzují obdiv každého pozorovatele měrou svrchovanou. Hráze totiž, o kterých jsme posud mluvili, mají hlavně ten účel, aby zaplavily nížinu a tím aby bylo zařízeno spojení po vodě s okolní výšinou, odkud si bobři

dopravují dříví ku svým příbytkům. Kde však nádržka tomuto účeln nestačí a kde břehy jsou na překážce, tam pomáhají si bobři stokami. Na březích nakloněných, jak jsme svrchu viděli, bobři vlekou a válejí oklestky dolů do nádržky; na nízké však a nerovné půdě nejsou s to, aby je na větší vzdálenost dopravovali po zemi pouze fysickou silou a proto dělají si stoky, po kterých si dříví do nádržky plaví.

Stoky tyto bývají 3—5 stop široké a několik set stop dlouhé dle toho, jak daleko jest dříví od nádržky. Bývají vyházeny na spůsob příkopů s kolmými stěnami a useknutými konci. Všecky kořeny stromů, křoví a p. jsou z nich vyklizeny, aby nepřekážely plavbě. Zakládajíce stoky vedou si bobři velmi důmyslně, jakoby rozuměli umění inženýrskému. Morgan uvádí několik velmi zajímavých příkladů. Jeden z nich jest následující: stoka vedená z nádržky k lesu asi 150 stop vzdálenému setkala se u lesa s vystupující stráni, porostlou tvrdým dřívím. Zde rozvětvila se na dvě strany v pravo a v levo podél stráně; na jedné straně 100, na druhé 115 stop zdélí. Jelikož až sem byla půda rovná, naplněna jest i stoka hlavní i obě její větve vodou z nádržky. Účel obou těchto rozvětvených stok jest na bílední: bobři získali jimi vodní dráhu 215 stop dlouhou, do níž mohli se stráně spouštěti dříví a do hlavní stoky je plaviti.

Kapitola XI.

Slon.

Intelligence slonova jest bez odporu znamenitá, ačkoli zajisté zhusta bývá zveličována. Některé z nejznámějších případů, které se vypravují o rozumnosti tohoto zvířete, jsou bezpochyby vybájeny aneb aspoň nejsou dostatečně dosvědčeny, bychom jim mohli věřiti. Takovým na př. jest vypravování Pliniovo, jež po něm opakuje Plutarch, o slonu, který byv bit, že nedobře tančil, sám prý se učil křepčiti při měsíčku. Ačkoliv povídka tato, nejsouc dosvědčena, nemůže býti pokládána za faktum, přece sluší ukázati ku zjevu podobnému u mnohých ptáků mluvících a hvízdajících, kteří o samotě se cvičívají ve svém umění, v němž se chtějí zdokonaliti.

Pominouce tedy veliké množství anekdot, více méně pochybných, které možná že jsou pravdivy, a možná také že nejsou, vybereme si několik dokázaných případů, v nichž slon dal na jevo svou intelligenci.

Paměť.

Co paměti se týče, máme některé spolehlivé zprávy o slonech ochočených, kteří zdivočivše a po mnoha létech opět byvše chyceni, vrátili se ku svým bývalým způsobům z doby ochočilosti. Corse vypravuje,*) čeho sám byl svědkem. Viděl slona, který nesa zavazadla ucítil tigra, zplašil se a utekl. Po osmnácti měsících poznali hlídači téhož slona ve stádě slonů divokých, které bylo

*) *Philosophical Transactions*, 1799 str. 40.

zajato a uzavřeno v ohradě. Kdykoli se někdo k němu přibližoval, oháněl se slon tento chobotem a počínal si tak divoce jako jeho druhové. I posadil se starý lovec na krotkého slona, přiblížil se ku zdivočilému, uchopil ho za ucho a poručil mu, aby se položil. V tu chvíli mocí dávných zpomínek zlomen byl veškerý jeho odpor, on uposlechl a lehaje zakvičel zvláštním tónem, jaký míval kdysi ve zvyku. Týž spisovatel vypravuje o jiném slonu, který byv pouze asi dvě léta ochočilým, uprchl a patnáct roků potuloval se na divoko, a když jej opět zajali, pamatoval si do podrobna všecka slova velení. Z těchto a některých jiných dosvědčených případů podobných můžeme souditi, že má slon paměť výbornou, a můžeme věřiti Pliniovi, že slonové i v pozdním stáří poznávají lidi, kteří v mládí bývali jejich honci. *)

Hnutí mysli.

Co se týče hnutí mysli, slon zdá se býti zvířetem velikomyslným. I jeho *mstivost*, o které navypravováno tolik historek, bývá vzbuzena pouze vzpomínkou na utrpenou křivdu. Známá povídačka o slonu, který krejčího postříkal vodou za to, že ho píchl jehlou, zakládá se bezpochyby na skutečnosti, neboť máme několik zjištěných případů, že slon se pomstil za ublížení zcela týmž způsobem. Kapitán Shipp**) sám toho zakusil, podav slonovi skývu chleba s máslem opepřenou. Čekal celých šest neděl, nežli jej opět navštívil, a přišed do stáje, jal se slona hladiti, jako

*) *Bingley* I. 148—51; *Plin. Hist. nat.* VIII. 5.
**) *Memoirs* I. 448.

jindy činíval. Slon po nějakou dobu nejevil žádné odvety, tak že kapitán se již domníval, že se pokus nezdařil; avšak slon konečně, vyčkav příležitosti, nabral si do chobotu kalné vody a pokropil kapitána jak se patří. *)

Griffith vypravuje, že když r. 1805 vojsko britské obléhalo Bhurtpore, následkem suchých větrů téměř všecky studnice a nádržky vyschly. I býval u jedné studně veliký nával a zápas mezi těmi, kdož přicházeli pro vodu. Jednou přišli dva honci se svými slony, jeden s velikým a silným, druhý s menším a slabším, ke studni; menší slon nesl na konci svého chobotu vědro k nabírání vody, avšak větší slon, nemaje takové potřebné nádoby, buď o své ujmě aneb z pobídnutí svého pána uchopil vědro a vyrval je slabšímu. Tento byl si příliš dobře vědom, že na svého soupeře nestačí, aby jej za tuto křivdu zjevně potrestal; ale mezi honci strhla se veliká váda. Konečně slabší slon, vyčíhav si příležitost, když soupeř jeho stál bokem ke studni, ustoupil klidně na několik kroků tak, že nevzbudil podezření, a potom rozběhnuv se vší silou strčil soupeře hlavou do boku a shodil jej do studně. Stálo mnoho namáhání, nežli slona vytáhli ze studně, což by se bylo sotva podařilo, kdyby slon sám svojí intelligencí nebyl k tomu přičinil. Neboť když naházeli do studně množství otypek, jichž bylo vojsko potřebovalo při obléhání, slon si je opatrně navrstvil tak, že mohl po nich znenáhla vystupovati jako po terase.

---

*) *G. P. Sanderson*, vrchní intendant vládních opatření pro chytání slonů v Bengalsku, nechce tomu věřiti. Viz jeho pojednání, které předčítal před Uměleckou Společností v Londýně, v časopise „Scientific American Suppl.“ Now York, May 24, 1884. *Překl.*

Někdy mstí se slonové, zvláště když byli poraněni, spůsobem strašným. O takovém případě píše Tennent: „Před několika léty slon, poraněný od tuzemce nedaleko Hambangtottu, pronásledoval jej až do města a dohoniv ho v bazaru, rozšlapal jej před očima poděšených diváků, načež se vrátil bez překážky do džongle (lesa).“ Mnoho jiných více méně hodnověrných případův uvádějí Broderip, Bingley, paní Leeová, Swainson a Watson. Zdá se, že v té příčině žádné jiné zvíře slonu se nevyrovná kromě opice.

Vedle toho však slon vyznamenává se *soucitem*. Máme toho doklady hojné, avšak jeden nebo dva dostačí. Biskup Huber viděl starého slona, který slabostí upadl, načež přivedli druhého, aby mu pomohl vstáti. I vypravuje Huber, jak byl dojat, vida téměř lidský výraz druhého slona, který poznav bídný stav svého druha jevil překvapení, zděšení a soucit. Uvázali nemocnému kolem šíje a těla řetěz a navedli druhého, aby zaň táhl. Zdravý slon táhl chvíli silně; ale jakmile churavý zasténal, náhle se zastavil a „hlasité zařvav rychle se obrátil a jal se chobotem a přední nohou oddělávati mu řetěz s šíje.“

A Tennent píše:

„Oddanost a příchylnost, kterou stádo dává na jevo ku svému náčelníku, jest velmi pozoruhodna. Nejlépe to pozorujeme při samcích, kteří mají dlouhé kly, poněvadž tito bývají od lovců nejvíce pronásledováni. V takových případech ostatní slonové chrání je vší silou před nebezpečenstvím; když jest nejhůře, postaví svého náčelníka do prostřed a seřadí se před ním tak, že lovci musejí dříve postříleti množství takových, kterých by sic byli ušetřili. V jednom případě byl slon, kterého major Rogers silně postřelil, od

svých druhů těsně obklopen, kteří jej svými plecemi podporovali tak, že se mu podařilo ujíti do lesa.“

Konečně zasluhuje zmínky, co pozoroval baron Lauriston, jenž byl v Laknoru, když tam řádil mor, který schvátil množství lidu, tak že mnozí umírali na ulicích. Nabob jel na svém slonu ulicemi, nic nedbaje, zdali slon koho zašlápne; avšak slon kráčel mezi lidem opatrně, aby nikomu neublížil.

O divokých slonech vypravuje Tennent, že členové jednoho stáda nepřipouštějí mezi sebe členův stáda jiného. Byl-li některý slon z příčiny jakékoliv odloučen od svého stáda, marně snaží se připojiti se ke stádu druhému. Smí se pásti blízko něho, smí choditi k témuž napajedlu a koupadlu, ale od styku důvěrnějších jest naprosto vyloučen. Tato výlučnost bývá tak přísná, že i v takových případech, když stádo bylo vehnáno do ohrady a on za všeobecného zmatku přimísiv se mezi ně hledá útočiště ve středu ostatních slonů, tito vyhánějí jej, dorážejíce naň svými choboty. Vyloučení toto má za následek, že takoví slonové, jimž na Ceyloně říkají „*hora*“ t. j. lotři, stávají se sveřepými, mrzoutskými a ukrutnými. Děsné zprávy o krvežíznivém vzteku a svévolném pustošení „lotrů“ nasvědčují tomu, že tito slonové nejednají z okamžitého výbuchu hněvu při pohledu na člověka a jeho díla, nýbrž s rozmyšlenou odvážlivostí, číhajíce trpělivě na cestovatele a přepadajíce jej ze svého úkrytu jen tehdy, když vědí, že jim nemůže uniknouti. O jednom takovém případě vypravuje Tennent:

„Domnívali jsme se, že se setkáme se slonem na místě, kde byl viděn před půl hodinou; avšak jeden z našich lidí, který kráčel napřed, spatřiv

jej na blízku, zvolal: „Zde! zde!“ a dal se na útěk, a my za ním. Slon nás neviděl, až když jsme uběhli asi patnáct nebo dvacet kroků od místa; s děsným rykem pustil se za námi. Moji druhové vyšplhali se na stromy; já však přese všecko namáhání nemohl se dostati nahoru. Ale nebylo kdy otáleti. Slon hnal se ke mně s chobotem k zemi zahnutým. V této rozhodné chvíli podal mi p. Lindsey nohu, a já uchopiv se jí vylezl jsem na strom a zachytil se za větev. Slon namířil zrovna ke stromu a pokoušel se o to, aby jej porazil, ale nemohl. Nejdříve ovinul svůj chobot kolem kmenu a klátil jím vší silou marně. Potom opřel se hlavou o strom a strkal do něho několik minut, rovněž marně. Pak jal se šlapati po vyčnívajících kořenech, otáčeje se při tom okolo stromu. Konečně, když ani to nepomáhalo, spatřiv na blízku hranici dříví, které jsem byl nedávno naštípal, přinesl ji celou (36 polen) najednou a postavil si ji zcela pravidelně pod strom; potom postaviv se zadníma nohama na ni, vztýčil se předním tělem a natáhl chobot, ale ještě nemohl nás dosáhnouti, poněvadž jsme byli příliš vysoko. V tu chvíli jeden z našich druhů vystřelil, a koule zasáhla slona do hlavy, ale nezabila ho. Tím se jenom více rozlítil. Avšak druhá rána jej na dobro sklála.“

Jiná, velmi zajímavá stránka psychologická jest ta, že slon umírá „puklým srdcem“. Podobného příkladu nenalézáme u žádného zvířete; jest to tím více pozoruhodno, jelikož ze všech ssavců žádný nemá živobytí tak tuhé a dlouhé, jako slon. Svědkem jest nám opět Tennent:

„Mezi posledními slony, které jsme chytili do kličky, byl „lotr“. Ačkoliv byl divočejší všech

ostatních, nepřidal se k nim, když se pokoušeli o to, aby prorazili ohradu, poněvadž jej jednomyslně odstrkovali, nepřipustíce ho do svého kruhu. Když byl vlečen kolem jednoho ze svých druhů v neštěstí, který vysílen ležel na zemi, vrhl se na něho a hleděl zatnouti mu zuby do hlavy; to byl jediný případ zlomyslnosti, který se udál v ohradě. Když pak slon byl spoután a přemožen, počínal si s počátku zuřivě a neurvale, za nedlouho však zůstal klidně ležeti, což bylo znamením, jak lovci tvrdili, že dokonává. Měli pravdu: slon asi po dvanáct hodin posypával se prachem jako druzí slonové a navlhčoval jej ze svého chobotu vodou; konečně však zůstal ležeti vysílen a skonal tak tiše, že jeho smrt prozradilo nesčíslné množství černých much, které se na něm usadily, ačkoli před krátkou chvílí nebylo viděti ani jediné.“

Zvláště při ochočování slonův nezřídka se přihází, že některý z nich pojde náhle bez patrné příčiny, nebyv ani churav ani neutrpěv žádné pohromy; domorodci říkají, že „mu puklo srdce.“ O jednom takovém slonu vypravuje Tennent:

„Byl to největší slon, který byl skrocen na Ceyloně; měl u plecí výšky více než devět stop a náležel k těm, kteří tak vysoce bývají ctěni v chrámech. Když ho zajali, počínal si krotce, když pak jej dopravovali z ohrady ke stájím, ač to bylo jen asi míli cesty, mnoho se navyváděl a jednou jim utekl, ale byl opět chycen. Později stal se tak učenlivým, že uměl provozovati všelijaké kousky. Konečně přišel rozkaz, aby jej odvedli do Colomba; když se přiblížil k tvrzi a strkali jej do brány, taková hrůza jej pojala, že byl raněn mrtvicí a *pošel na místě.*“

Všeobecná intelligence.

Vyšší schopnosti duševní jsou u slona tak vyvinuty, že kromě psa a opice žádné jiné zvíře se mu v tom nevyrovná. O veliké jeho učenlivosti svědčí již to, že v některých krajinách indických upotřebují ho ku stavbám, rovnání dříví a podobným pracem. Kapitán Shipp zaznamenal případ, kterého sám byl svědkem. Oddělení vojska, k němuž on náležel, táhnouc hornatou krajinou v Indii, octlo se s děly u příkré stráně. Udělány z trámců schody, aby slonové mohli po nich vystupovati. Když vše bylo hotovo, přivedli prvního slona ke schodům. Podíval se nahoru, zakroutil hlavou, a když jej honec poháněl, dal se do litostivého řvaní. Není pochyby, že rozumné zvíře ihned poznalo, že umělé tyto schody jemu nestačí; neboť jakmile učiněny byly na nich některé opravy, chystal se po nich stoupati. Nejdříve je zkoumal, tlače chobotem na trámce, které ležely napříč; potom se postavil na jeden trámec opatrně přední nohou . . . Dostal se k vyčnívající skále, kterou nemohl odstraniti. Zde opět zkoumal opatrně, než se odhodlal k dalšímu kroku. Pak přišel ke stromu, kterému, omakav jej chobotem, nedůvěřoval. Zde jal se mu honec domlouvati nejlichotivějšími slovy: „Můj drahoušku, můj holoubku, výborně, synáčku!“ ale přese všecko lichocení slon nechtěl dále. Konečně užili násilí a slon dal se do hrozného řvaní, ale nehýbal se s místa; když pak něco opravili, byl spokojen a stoupal dále, až se dostal šťastně nahoru. Jakou měl radost, když byl nahoře, nelze vylíčiti: lísal se k svému pánu a samou radostí házel blátem kolem sebe. Po něm měl následovati druhý, mnohem mladší slon. Ten pozoroval vystupování staršího

s velikým napjetím dělaje neustále pohyby, jakoby mu chtěl pomáhati a jej podpírati, asi podobně, jako činívají diváci při gymnastických produkcích. Vida svého druha nahoře, dal svoji radost na jevo takovým zvukem, jako když troubí na trumpetu. Avšak maje sám nastoupiti cestu nahoru, vzpouzel se náramně a nešel, až ho přinutili. Když konečně již se přibližoval k vrcholu, tehdy první slon podal svůj chobot jemu vstříc a on ovinuv svůj chobot kolem něho dostal se šťastně nahoru. I nastalo srdečné vítání mezi oběma zvířaty, „jakoby se byli kdo ví jak dlouho neviděli anebo jakoby byli vyvázli z velikého nebezpečí. Objímali se a dlouhou chvíli stáli proti sobě tváří v tvář, jakoby si šeptali blahopřání.“

Jesse vypravuje: „Jednoho dne krmil jsem slona brambory, které mi bral z ruky. Jeden brambor kulatý upadl na zem a to tak daleko, že slon ho chobotem nemohl dosáhnouti. Několikráte marně se pokoušev dostati ho, *odfoukl* jej konečně k protější stěně tak silně, že se brambor od ní odrazil a k němu přikutalil.“ Pozorování toto potvrzuje Darwin, jenž píše: „Vídal jsem, jako zajisté vídali též jiní, že kdykoliv malý nějaký předmět upadne některému slonu v Zoologické zahradě, že ho nemůže dosáhnouti, *foukne chobotem na zem za předmět tak*, aby proudem vzduchu předmět k němu byl přihnán.*)

Jak rozumně a trpělivě snášejí slonové chirurgické operace, můžeme doložiti několika tklivými příklady. Doktor Daniel Wilson, biskup Kalkutský, zmiňuje se v jednom listě o slonu, kterého rozbolely oči tak, že byl tři dni úplně slepý. Jeho pán otázal se lékaře doktora Webba,

*) *Descent of Man*, str. 96.

zdali by zvířeti byla pomoc. Dr. Webb byl ochoten zkusiti toho na jednom oku lapisem, kteréhož prostředku užívá se v podobných chorobách u lidí. Poručili tedy slonu, aby se položil. Když lékař začal mu oko potírati lapisem, slon palčivou bolestí hrozně zaryčel. Avšak účinek byl podivuhodný, neboť oko se vyléčilo a slon mohl částečně viděti. Lékař odhodlal se, operovati nazejtří též druhé oko; slon, byv přiveden a uslyšev lékařův hlas, sám si lehl, položiv hlavu na stranu, stočil chobot a zatajil dech, jako činívají lidé, chystajíce se k bolestné operaci; když to bylo odbyto, oddechl si z hluboka a pohyby chobotu a jinými posuňky dával svoji vděčnost na jevo.

O jiném případu vypravuje Bingley: „Za poslední války v Indii byl mladý slon poraněn do hlavy a rána ta učinila jej tak zuřivým a nepodajným, že nižádným spůsobem nedal si ji obvázati. Kdykoliv se k němu někdo přibližoval, dal se zuřivě na útěk a nikoho k sobě nepřipustil. Konečně sluha, který jej opatroval, připadl na šťastnou myšlenku. Několika slovy a znameními vysvětlil matce toho zvířete, oč tu běží; důvtipná matka ihned uchopila mládě svoje chobotem a držela je pevně, ač stenalo bolestí, tak dlouho, až mu lékař ránu obvázal. To se opakovalo po několik dní, dokud se zvíře úplně nevyhojilo.

Major Skinner byl toho svědkem, jak opatrně si počínalo stádo divokých slonův u napajedla.

Za parného léta mívají slonové v Neneře Kalamě nouzi o vodu, pročež shromažďují se u velikém počtu tam, kde se voda nalézá. Skinner, jenž byl ubytován na blízku takového místa, kde byla hojnost vody, dověděv se, že sem přibylo stádo slonův, umínil si, pozorovati jejich spůsoby. Kdysi při měsíčku vylezl si na strom asi 400 krokův

od vody a čekal trpělivě celé dvě hodiny, nežli zaslechl nebo spatřil slony. Konečně uzřel velikánské zvíře, které vystoupivši z lesa ubíralo se opatrně přes volný prostor asi 100 kroků k nádržce, kdež tiše stanulo; mezi tím ostatní stádo chovalo se tak tichounce, že ho nebylo ani slyšeti. Ponenáhlu pak první slon po třech přestávkách, z nichž každá trvala několik minut, dostal se až k vodě, ale neuznal za dobré uhasiti svoji žízeň, nýbrž vyčkal ještě nějakou chvíli, jsa úplně z ticha. Potom vrátil se opatrně k onomu místu, kde byl vystoupil z lesa, a vyvedl s sebou pět jiných slonů, s kterými se ubíral poněkud rychleji než prvé k nádržce, kdež je postavil jako na stráži. Pak opět se vrátil do lesa a sebrav celé stádo vedl je přes volný prostor s největším klidem k oněm pěti, kteří stáli na stráži; zde je chvilku nechal a prohlížel si okraj nádržky. Konečně, když se přesvědčil, že vše jest bezpečno, vrátil se a dal znamení k pochodu; v tu chvíli celé stádo (asi 80—100 kusů) hrnulo se k vodě s takovou důvěřivostí, která byla pravým opakem předešlé jejich opatrnosti, tak že nelze upříti, že mezi nimi bylo nějaké dohodnutí a že se spoléhali na svého vůdce.

Jak slonové krotcí pomáhají člověku při chytání slonů divokých a jak rozumně si při tom počínají, o tom obšírně vypravuje Tennent ve svém „Přírodopisu Ceylonu“; jesti to líčení velmi zajímavé, avšak nedostatek místa nedovoluje nám, bychom je zde podali. Pročež zmíníme se ještě stručně o jiných stránkách intelligence slonovy.

Týž Tennent píše:

„Jednoho večera jel jsem na koni hustým lesem. Najednou zarazil se můj kůň, zaslechnuv před sebou šramot a těžké, jaksi nevrlé hekání:

urmf, urmf! Za malou chvíli potkali jsme krotkého slona, bez průvodčího. Slon se namáhal s těžkou kládou, kterou nesl na svých klech napříč, a poněvadž byla pěšina úzká, musil uhnouti hlavu na stranu, aby kláda prošla po délce. Toto namáhání a nepohodlí byly příčinou, že vydával takové nevrlé zvuky, které mého koně poděsily. Vida nás, že jsme se zastavili, slon pozvedl hlavu, prohlížel si nás chvíli, potom upustil kládu na zem a dobrovolně ustoupil do křoví, aby nám uvolnil cestu. Můj kůň váhal; slon to zpozoroval a netrpělivě ustoupil ještě dále do křoví, opětuje svoje: *urmf!* ale takovým hlasem, jakoby nás pobízel, bychom šli. Kůň dosud se třásl; a já chtěje pozorovati oba tyto rozumné tvory, nechal jsem jich. Slon opět couval dále mezi stromy, dávaje na jevo jakousi netrpělivost, že se zdráháme jíti mimo něj. Konečně kůň se hnul; a když jsme přešli, viděl jsem slona, an přistoupil ku svému těžkému břemenu a naloživ si je na kly ubíral se svou cestou jako dříve.“

Dru. Erasmu Darwinovi vypravoval hodnověrný svědek o slonu v Indii, který zastával chůvu u dítěte svého hlídače, když tento se svou ženou nebyli doma. Slon byl uvázán na řetěze, a kdykoliv dítě se k němu přibatolilo, odstrčil je polehounku svým chobotem nazpět.

V časopise „Nature“ upozornil J. J. Furniss na to, jak slon v Centrálním Parku londýnském za horkých dní si pokrývá záda listím a travou, aby ho slunce nepražilo; k tomu pak doložil G. E. Peal, jak kdysi slon ve východním Assamu v létě, když ho mouchy trápily, ulomil si větvičku a jí mouchy odháněl.

Konečně ještě jeden případ, o kterém vypravuje paní A. S. H. Richardsonová. Slon byl

přivázán ke stromu za řetěz. Jeho pán postavil nedaleko něho ohniště, položil do něho rýžové placky, aby se upekly, přikryl je kamením a travou a odešel. Když byl pryč, slon si chobotem odvázal řetěz s nohy, šel k ohništi, odkryl je, vybral a snědl placky, přikryl ohniště kamením a travou, jako bylo dříve, a vrátil se na své místo. Nemoha si řetěz opět přivázati na nohu, otočil si ho několikráte, aby to vyhlíželo, jakoby byl přivázán, a když se pán vrátil, stál obrácen zadkem k ohništi. Pán šel si k ohništi pro placky — placky tytam, a slon jenom se naň díval po očku. Tím se vinník prozradil a byl za to potrestán. Všecko toto pozorovala z okna rodina, která bydlela na blízku.

Kapitola XII.

Kočka.

Kočka jest bez odporu zvíře velmi intelligentní, ačkoliv intelligence její vedle intelligence velikého jejího domácího soupeře, psa, jsouc spůsobu docela jiného, zhusta bývá podceňována. Majíc povahu nedružebnou, ráda se potulujíc za kořistí a postrádajíc přítulné učelivosti psovy, kočka nepodléhala účinkům dlouhého důvěrného obcování s člověkem tak značnou měrou jako pes. Nicméně uvidíme, že i její letora staletou zdomácnělostí patrně se změnila, a že kočka domácí není tak falešná, jako bývají divocí členové jejího rodu, když byli ochočeni; ba máme toho doklady, že stala se k člověku tak přítulnou jako pes. Nevíme sice určitě, z kterého divokého kmene má kočka domácí svůj původ, ale tolik jest jisto,

že nejbližší její příbuznou jest kočka divoká, a že toto zvíře, ač se jí velikostí svou i anatomickým složením velmi podobá, v duševním ohledu tak náramně od ní se liší, že na celé zemi není tvora, který by byl tak zatvrzele neskrotitelným.

Co se týče divokých druhů kočkovitých vůbec, možno říci o nich, že jsou to veskrze dravci nedružební, krvežízniví. Když jsou v úkrytu, bývají odvážlivi, avšak octnou-li se vůči nebezpečnému protivníku, raději se dávají na útěk. I největší krvežíznivci mezi tigry, tak zvaní „lidožrouti“ přepadávají své oběti jen zákeřnicky.

Než vraťme se ke kočce domácí. Zvláštního povšimnutí zasluhuje způsob, jak zachází kočka s bezbrannou kořistí. Skoro zdá se, že kočka s polapenou myší jen proto si hraje, aby ji trápila. John S. Mill praví kdesi o člověku, že někteří lidé mají zvláštní náklonnost k ukrutnosti a ta prý se nejeví v pouhém dívání se na fysickou bolest, nýbrž ve skutečné zálibě působiti ji. Něco podobného shledáváme v říši živočišné pouze u kočky a opice. Pokud se týče opice, o tom si promluvíme v kapitole, která jedná o těchto zvířatech. Co kočky se dotýče, jest věc všeobecně známá.

Všeobecná intelligence.

Zajímavé jest faktum, že všecky kočky, byť byly sebe ochočilejší, když se naskytne příležitost, a někdy i beze vší příčiny, velmi snadno svrhují se sebe duševní oděv své umělé zkušenosti a vracejí se v nahé prostotě ku přirozeným způsobům svých předků. Nebo řekněme to jinými slovy: kočky snadno zdivočí. Jesti to důkazem, jak mělký vliv měla na ně staletá zdomácnělost. Roz-

mazlenému psíku, zabloudí-li v přírodě, vede se jako dítěti v lese; rozmazlená kočka za podobných okolností brzo počíná si jako doma. Z toho patrno, že v kočce zachovala se zděděná divokost až do našich dob a že ani dlouhé obcování s lidmi nedovedlo ji úplně setříti.

Po těchto všeobecných poznámkách přihlédněme nyní k některým případům, svědčícím o značné intelligenci kočky.

Paní Hubbardová měla kočku, která s obzvláštní zálibou lovila králíky. Kočka tato jednoho dne chytila mladého černého králíčka, ale nesnědla ho, jako jindy činívala, nýbrž přinesla jej a položila k nohám své paní. Měla patrně za to, že černý králík jest něco zvláštního a že jej musí své paní ukázati. Jindy přinesla domů živého hranostaje.

A. Percy Smith má kočku, kterou trestával, kdykoliv její koťata neslušně se zachovala. To mělo za následek, že kočka sama jala se trestati koťata, když se neslušně zachovala, krákajíc je za uši tak dlouho, až se naučily čistotě.

Pan Blackmann píše mi o kočce, která beze všeho návodu sama se naučila „prositi“, nápodobíc psíka, u kterého byla pozorovala, že podobnými posuňky dopomáhá sobě k lahůdkám. Ale kočka tato nikdy neprosila, když neměla hlad. Táž kočka, kdykoli se jí chtělo na stranu, přišla do salonu, dělala zvláštní šramot, aby na sebe upozornila, a když se jí to nepovedlo, zatahala někoho za šaty a šla ke dveřím, kdež stanula mňoukajíc, dokud jí neotevřeli.

V časopise „Nature“ (XX. 96) uveřejnil p. Bidie z Madrasu následující zprávu:

„R. 1877 odejel jsem na dva měsíce z Madrasu, zanechav ve svém bytu tři kočky, z nichž

jedna byla zvíře velmi přítulné. Za mé nepřítomnosti přebývali v mém bytu dva mladíci, kteří kočky rádi škádlili a plašili. Asi týden před mým návratem dostala kočka mladé, jež ukryla pečlivě za skříní v knihovně. Téhož rána, když jsem se vrátil, viděl jsem kočku a pohladiv ji jako obyčejně, odešel jsem asi na hodinu z domu. Vrátiv se, abych se převlekl, spatřil jsem koťátka ve svém pokoji v koutku, kde kočka jindy svá mláďata mívala a krmívala. Když jsem se sluhy otázal, kde se tu vzala, dal mi za odpověď: „Pane, stará kočka brala jedno po druhém do huby a sem je přenášela.“ Rozumovalať kočka bezpochyby takto: teď, když je můj pán doma, netřeba se obávati, že by ti dva surovci mohli jim ubližovati, proto si je vynesu, aby je můj ochránce mohl viděti, a budu je chovati v koutku, kde jsem všecka svoje dřívější mláďata v bezpečnosti vychovala.“

V témže časopise (XX. 291) vypravuje T. B. Groves o kocouru, který uviděv svůj obraz poprvé v zrcadle, chtěl se s ním dáti do rvačky. Naraziv na skle na odpor, běžel nejdříve za zrcadlo a když tam nenašel, co hledal, vrátil se před zrcadlo a neustále upíraje zraky na obraz, jednou tlapou hmatal kolem okraje zrcadla a při tom kroutil hlavou před zrcadlem, aby mu obraz neušel. Potom už si zrcadla nikdy nevšimnul.

Nejmenovaný dopisovatel píše mi: „Jednou večer nebylo nikoho v kuchyni. Kuchařka odešla, nechavši u kamen těsto, aby zkynulo. Najednou přiběhne za ní kočka, mňoukajíc a dávajíc jí všelijaká znamení, aby šla s ní. Pak vyskočila, chytila ji za zástěru a táhla ji za sebou. Kuchařka šla za ní a nalezla papouška v těstu se třepetajícího a křičícího; byl v něm „po kolena“

a nemohl se dostati ven. Kdyby ho kočka nebyla zachránila, byl by se bezpochyby v těstě zadusil.“

Jak chytře kočky si vedou, když číhají na kořist, o tom snad každý z nás by mohl vypravovati z vlastní zkušenosti. James Hutchings podal v čas. „Nature“ (XII. 330) zajímavou zprávu o starém kocouru, který mladého ptáčete, jež vypadlo z hnízda, užíval za vnadidlo na staré ptáky. Když mladé ptáče přestalo se třepetati a křičeti, dotknul se ho kocour pazourkem, aby je poděsil a starý sameček, který u velikém strachu neustále kolem něho poletoval, aby byl přinucen přiblížiti se k němu tak, by ho kocour mohl polapiti. Sameček několikráte k ptáčeti přiskočil a kocour snažil se jej polapiti, ale pokaždé mu selhalo. Po celou tu dobu kocour nedovoloval kotěti, které měl s sebou, aby mladé ptáče chytilo.

Dr. Klein, člen královské společnosti londýnské, pozoroval kočku, která číhala na vrabce v zahradě, kde se jim v zimě zasýpalo. Vrabci však byli opatrni a sedávali v řadě na zdi za křovím, v kterém byla kočka ukryta, pokukujíce zároveň na kočku i na zrní tak dlouho, až to kočku omrzelo a ona odešla. V tomto případě rozumovala kočka takto: zrní láká vrabce; když tedy zrní nasypáno, přijdou vrabci, a já si na ně počíhám.

Jiný pozorovatel píše: „Můj přítel měl ve zvyku, v zimě vyhazovati drobty oknem ven. V domě chovali černou kočku, která vidouc, že drobty vábily ptáky, skrývala se za křovím, a když ptáci se sletěli k snídani, vyskakovala po nich s rozličným zdarem. Jednoho odpůldne naházel přítel opět drobtů jako obyčejně, avšak drobty zůstaly nesnědeny, a přes noc napadal na

ně sníh. Když druhého dne z rána přítel pohleděl z okna, spatřil kočku, ana pilně sníh odhrabávala. Jsa zvědav, co tam hledá, dával pozor a viděl ji, jak vybírala ze zameteného místa drobty a kladla je na sníh. Potom odebrala se za křoví a čekala, co se bude dále díti. To se opakovalo několikráte.“ Tato kočka byla již pokročilejší nežli předešlá. Její rozumování bylo: drobty vábí ptáky, a poněvadž tyto drobty jsou sněhem zasypány, musím je ohrabati a položiti tak, aby je ptáci viděli. Než ptáci přilítnou, zatím se ukryju a na ně si počíhám.

Že si kočky umějí otevříti dvéře, mohli bychom doložiti několika příklady. Můj kočí měl takovou kočku, která si uměla otevříti dvéře do stáje. Pozoroval jsem ji několikráte, jak si při tom vedla. Vyskočila na kliku a smáčkla ji, opírajíc se při tom zadní nohou o veřej, až dvéře povolily. Ještě více vzbuzuje náš obdiv, že kočky samy naučí se tahati za zvonek u dveří, aby se jim otevřelo, ba známy jsou i takové případy, že kočka vyskakovala *na drát* vedoucí z venčí do domu, a tahala zaň, aby jí otevřeli. Couch znal kočku, která se uměla dobývati do zamčené skříně, v níž bylo mléko. Posadila se na vedlejší stolek a hmatala nožkou na klíč tak dlouho, až se klíč otočil a dvířka se otevřela. Otto vypravuje o kočce, která kdysi byla zavřena v pokoji, z kterého vedlo malé okénko, uzavřené na obrtlík. Po nějaké chvíli bylo okno otevřeno a kočka tatam. Když se to několikráte opakovalo, dávali pozor a shledali, že kočka vyskočila na okno, přední tlapkou otočila obrtlík z polohy vodorovné do polohy kolmé, opřela se celým tělem o okénko, otevřela je a vyskočila ven.

Kapitola XIII.

Liška, vlk, šakal atd.

Duševní vlastnosti těchto zvířat jsou celkem tytéž jako u psa, jen že pes dávným ochočením a obcováním s člověkem podlehl mnohým proměnám, čehož u divokých těchto zvířat nebylo. I jest věru s podivením, jak se u domácího psa mohly udržeti některé zvláštnosti, které zdědil po svých divokých prarodičích. Takovou nevysvětlitelnou zvláštností jest na př. štěkání na měsíc, které shledáváme také u vlka.

Intelligence *lišky* jest vůbec známa. Nemaje však dosti původních pozorování po ruce, musím přestati pouze na spolehlivých zprávách, které již byly uveřejněny, a z těch kladu na první místo tu, kterou podal St. John ve svém spise „Wild Sports of the Highlands“:

„Za svého pobytu v Ross-shiru vyšel jsem si jednou v červenci časně z rána před svitáním počíhat na jelena, který sousednímu statkáři nadělal v osení mnoho škod. Právě když rozbřesklo, spatřil jsem lišku, která přicházela klidně po kraji lesíka, v kterém jsem byl ukryt; dívala se bedlivě přes hráz do pole a patrně měla laskominy na zajíce, kteří se tam pásli, ale věděla, že by žádného nechytila, kdyby se za nimi přímo rozběhla. Uvažovala chvíli, co dělat; potom jala se zkoumati rozličné průkopy v hrázi, kudy zajíci chodili, a vyhledavši jeden, o kterém měla za to, že tudy nejčastěji procházejí, položila se u něho asi tak, jako kočka, když číhá na myš. Liška jak byla chytrá, ve své dychtivosti nevšimnula si toho, že sotva dvacet krokův od ní číhám já s nabitou puškou, pozoruje každé její hnutí. Nej-

dříve po tichounku vyhrabala si opatrně jamku, přes tu chvíli přestávajíc a do pole vyhlížejíc; potom si do jamky lehla hotova ku skoku a zůstala tak bez hnutí, jen chvílemi po pasoucích se zajících vykukujíc. Když pak slunce vycházelo, zajíci jeden po druhém vraceli se do lesíka; tři již přešli, minuvše lišku; jeden přiblížil se k ní až na dvacet kroků, liška však se nehýbala, leda že se ještě více přikrčila k zemi. Potom namířili dva zrovna k ní; ačkoliv si netroufala vykouknouti, viděl jsem podle bezděčného pohybu jejích uší, že je dobře zaslechla. Oba zajíci ubírali se spolu průkopem, a v tu chvíli liška bleskem se vymrskla, chytila jednoho z nich a zakousla jej; potom vzala svoji kořist a odnášela ji, avšak v tom skolila ji rána z mé ručnice.“

Máme hojné toho doklady, jak lišky dovedou z pasti vybírati chytře vnadidlo, aby samy se nechytily. Podobného cosi shledali jsme již u krys a rosomaků.

„Kdykoliv se kočka chytí na vnadidlo do pasti,“ píše Couch, „ihned vyskytne se tu lišák, který beze strachu přiblíží se k pasti, dobře věda, že jest nyní neškodnou, a sežere kočku i s vnadidlem, kdežto dokud jest pasť nalíčena, má se k ní s velikou opatrností.“ A pan Crehore z Bostonu podal v čas. „Nature“ (XXI. 132) tuto zprávu: „Když jsem před několika léty lovil v severním Michiganu, byl bych rád chytil lišku, která každé noci navštěvovala místo, kde byly vnitřnosti zvěře vyvrženy. Pomáhal mi při tom zkušený lovec, a ačkoliv jsme užívali rozmanitých prostředkův, všecky nám selhaly, a co při tom zvláštního, byla železa pokaždé sklaplá. Druh můj tvrdil, že se liška pod ně podhrabává a vnadu zpodem vytahuje. Nechtěl jsem výkladu

tomuto věřiti, až letos na jiném místě téže krajiny starý zkušený lovec opět mne o tom ujišťoval dokládaje, že sám několik takových lišek chytil, kterým se dvakrát nebo třikráte podařilo sklapnouti past: on totiž past nalíkl převráceně, a liška dotknuvši se ze zpoda jazýčku, chytila se do želez.“

Přítel můj Dr. Rae oznámil mi o chytrosti lišky polární následující zajímavý případ:

Chtěje chytiti několik lišek polárních, nalíčil na ně rozmanité pasti; avšak lišky znajíce pasti z dřívější zkušenosti, opatrně se jim vyhýbaly. Potom nalíčil past, která liškám v té krajině posud nebyla známa. Položil totiž nabitou ručnici a namířil ji na vnadidlo. Jazýček pušky spojil šňurou s vnadidlem, tak že liška uchopivši vnadidlo zatáhla za šňuru, puška spustila a lišku zastřelila. Při tomto zařízení byla ručnice od vnadidla vzdálena na 30 kroků, a šňura, která spojovala vnadidlo s jazýčkem, byla po celé čáře ukryta pod sněhem. Avšak pouze jedinou lišku podařilo se mu takto uloviti; neboť druhé lišky již byly chytřejší a nalezly si dvojí způsob, jak se zmocniti vnadidla, aby neutrpěly pohromy. Jeden způsob byl ten, že překousaly šňuru u samého jazýčku, druhý pak ten, že se podhrabaly sněhem k vnadidlu s boku, při čemž ovšem ručnice spustila, ale nehrubě jim ublížila.

Dále tvrdí Dr. Rae, že také vlci kradou vnadidlo před nabitou ručnicí, překusujíce šňuru, a dokládá: „Bylo mi vypravováno, ač jsem sám toho neviděl, že vlci dávají pozor, když rybáři na Hořejším Jezeře vysekají do ledu díru a spustí do prohlubně provazec na pstruhy; jakmile rybář se vzdálí, přijde prý vlk, uchopí prut, který jest položen přes prorub a k němuž jest provazec

přivázán, a běží s ním po ledě, až vytáhne vnadidlo nahoru; potom se vrátí a sežere vnadidlo i s rybou, jestliže se některá již byla na udici chytila. Pstruhové v Hořejším Jezeře jsou velmi velcí, pročež užívá se na ně též velkých vnadidel.“

U šelem psovitých vyskytuje se zajímavý pud, že totiž pořádají společný lov, při němž si lup na vzájem nadhánějí. Píše o tom E. Tennent ze svých pozorování na Ceyloně:

„Po západu slunce, když se setmělo, sebere se stádo šakalů, kteří si byli vyčíhali úkryt zajícův nebo některé drobné zvěře v porostlině, a obklíčí jej se všech stran; potom se jich několik postaví na stráži, aby hlídali stezku, kudy zvěř tam byla přišla, a vůdce jejich začne vydávati zvláštní zvuk, který zní jako „okkej“, hlasitě a rychle po sobě. V tom vrazí všichni najednou do porostliny a vyženou zvěř, která obyčejně se stává kořistí šakalů, číhajících v záloze.“

„Tuzemec, který měl příznivou příležitost, pozorovati tyto šelmy, vypravoval mi, že když šakal ulovil a usmrtil zvěř, ihned ji ukryje v nejbližší porostlině, načež vyjde ven jakoby nic a dává pozor, zdali není na blízku nějaký silnější sok, který by jej mohl o kořist připraviti. Je-li bezpečen, vrátí se k ukryté mrtvole a odnese ji, a jeho druhové jej následují. Pakli že jest na blízku člověk nebo některé zvíře, kterému radno se vyhnouti, tu prý zpozoroval můj zpravodaj, že šakal vezme škořápku kokosového ořechu nebo něco podobného do huby a utíká s tím o všecko pryč, jakoby chtěl svou kořist odnésti; za nějakou dobu pak vrátí se ku své skutečné kořisti.“

Podobně vypravuje Jesse o lišce, kterou pozoroval jeho přítel, na jehož pravdomluvnost možno se spolehnouti.

„Na vysokém pahorku bylo kus půdy skalnaté, k níž nebylo pro myslivce přístupu, a odkud zajíci a lišky přicházeli večer dolů na rovinu. S této skalnaté půdy vedly dolů dva výmoly, spůsobené od dešťů. U jednoho z těchto výmolů postavil se náš lovec se svým průvodčím jednoho večera na čekanou na zajíce. Nečekali dlouho a zahlédli lišku, přicházející dolů výmolem a za ní druhou. Lišky nějakou chvíli spolu si hrály, potom jedna z nich se schovala pod veliký balvan, který ležel na dně výmolu, a druhá vrátila se nahoru. Za chvíli však vrátila se, ženouc před sebou zajíce. Když zajíc přiběhl k balvanu, kde první liška byla ukryta, skočila tato po něm, ale minula se ho. Druhá liška přišla a vidouc, že jim kořist uklouzla a to nešikovností její družky, vrhla se na ni a obě servaly se tak zarputile, že lovcům, kteří je pozorovali, bylo lze k nim se přiblížiti a obě zastřeliti.“

V časopise „Nature“ (VIII. 303) vypravuje E. C. Buck, že jeho přítel Elliot viděl kdysi dva vlky pospolu stojící, načež jeden z nich se položil do příkopu a druhý ubíral se pryč přes pláň. Pozoroval tohoto a viděl, jak si obešel stádo sajek a nadháněl je jako stádo ovcí k tomu místu, kde jeho druh ležel na čekané. Sajky namířily přes příkop a v tom ukrytý vlk vyskočil a polapil kůzle, o které se pak se svým společníkem dělili.

Přítel můj Dr. Brydon, účastník afghanské výpravy z r. 1841, seděl kdysi na stromě číhaje na tigry, kteří přicházeli se napit k jezeru, obklíčenému hustým lesem. Asi o půlnoci vystoupil z lesa axisový jelen a ubíral se k vodě. Zde se zastavil a čenichal do vzduchu směrem k lesu, jakoby větřil nepřítele; avšak nepozorovav nic podezřelého, jal se píti a pil dlouhou dobu. Na-

piv se vody, co se do něho vešlo, obrátil se do lesa; zde však na kraji lesa setkal se s šakalem, který pronikavě zaštěkav zahnal jej nazpět. Jelen se náramně poděsil a běžel kus cesty po břehu, načež opět hleděl vraziti do lesa, ale potkal se opět s šakalem a musil se vrátiti. Poněvadž noc byla tichá, slyšel můj přítel, jak se to několikráte opakovalo, jen že štěkot stával se čím dále tím slabším, až ho nebylo slyšeti. Přítel snadno se dovtípil, jak to šakalové měli nastrojeno. Poněvadž mezi lesem a jezerem bylo úzké a dlouhé pobřeží, rozestavili se šakalové po celé čáře na kraji lesa a čekali, až se jelen napojí. Napitý jelen stav se těžkým a nemoha dobře větřiti, musil se jim dostati za kořist, když ho nepustili do lesa a hodně ho prohnali. Kolik šakalů při tom se zúčastnilo, nelze zjistiti, poněvadž dost možná, že jakmile který vykonal svoji povinnost na jednom místě, předběhl jelena a čekal naň na místě druhém.

Tamější sluha, který přítele mého provázel, pravil mu, že šakalové naháňku tuto zde obyčejně provozují a že jich bývá dosti veliký počet, tak že z ulovené zvěře nezbývá než hromádka kostí.

Když již mluvíme o společných naháňkách, stůjtež zde ještě dva nebo tři příklady, které se týkají *psů*. Dva takové příklady mohu zaručiti. Malý vydrák a veliký míšenec (bastard) honívali zajíce a králíky na svůj vrub; malý měl dobrý čich, velký měl rychlé nohy. I spolčili se a měli oba z toho výhodu: vydrák vyháněl zvěř z úkrytu, nadháněje ji rychlonohému společníku, který na ni číhal venku.

Druhý případ jest obzvláště zajímavý. Můj přítel v Ross-shiru měl malého jezevčíka a veli-

kého psa Novofoundlandského. Jednoho dne přišel ovčák oznamuje, že psi předešlé noci mu potrhali ovce. Pán tomu nechtěl věřiti, poněvadž Novofoundlandský byl uvázán na řetěze. Za několik dní přišel ovčák opět s touže stížností a tvrdil určitě, že to byli oba psové pánovi. I nařídil pán jednomu člověku, aby hlídal psí boudu a druhému, aby hlídal ohradu, kde byly ovce zavřeny, a přikázal jim, aby psům v ničem nepřekáželi. Když tak byli hlídali několik nocí, zpozorovali za úsvitu malého psa, an přišel k boudě, u které byl velký pes přivázán; tento ihned smekl si obojek a oba namířili rovnou cestou k ovcím. Když přiběhli k ohradě, ukryl se Novofoundlandský za živým plotem a jezevčík nadháněl mu ovce, z nichž jedna brzo stala se jeho kořistí. Nasnídavše se, vrátili se psi domů, a velký Novofoundlanďan prostrčiv hlavu obojkem ulehl si, jakoby nic se bylo nestalo.

O podobné události vypravuje M. Dureau de la Malle:

„Měl jsem kdysi dva myslivecké psy, jednoho výborného stavěcího s hladkou srstí, zvíře krásné a rozumné, druhého ohaře s dlouhou srstí huňatou, který však neuměl stavěti, ale jen běhal po lesích jako slídič. Můj zámek leží na čisté rovině a naproti němu jest porostlina, plna zajíců a králíků. Jednoho dne sedě u okna pozoroval jsem oba psy, kteří byli venku na dvoře. Přiblížili se k sobě a dávali si znamení, potom se podívali na mne a odcházeli pomaloučku; když se byli poněkud vzdálili, zrychlili svoje kroky, a když se již domnívali, že mi zmizeli s očí a že jich nemohu nazpět zavolati, dali se do běhu. Překvapen jsa tajemným tímto počínáním, nechal jsem jich a spatřil zajímavé divadlo. Stavěcí, který patrně

byl vůdcem této výpravy, poslal křepeláře do houští, aby tam dělal šramot a jemu nadháněl: sám pak ubíral se polehoučku po kraji houští, zastavil se u pěšinky, kudy králíci nejčastěji vycházeli, a číhal. Pozoroval jsem z daleka, co se dále bude díti. Konečně zaslechl jsem křepeláře, který vyzvednuv zajíce a hlasitě vydávaje hnal jej k místu, kde jeho společník byl na čekané; v tu chvíli, když zajíc vyrazil z houští, stavěcí pes skočil po něm a přinesl mi ho s velikou radostí. Tento kousek provozovali oba psové mnohonáctekrát, i nabyl jsem přesvědčení, že jednali po společné úmluvě."

Mezi rukopisy Darwinovými nalézá se dopis, v kterém H. Reeks (1871) oznamuje, že vlci v Novofoundlandsku lovívají v zimě vysokou zvěř podobným spůsobem jako myslivci. Někteří z nich totiž rozestaví se po pěšinkách v lese, které jsou *po větru*, kdežto jeden nebo dva vlci obcházejí stádo na straně *proti větru*. Stádo ustupuje před nimi po svých obvyklých stezkách a zřídka se stává, aby vlci neulovili aspoň srnče nebo koloucha. A Leroy tvrdí, že prý vlci evropští počínají si zcela podobně.

Kapitola XIV.

Pes.

Od nepaměti jest pes zvířetem zdomácnělým, a dlouhé obcování s člověkem i výchova měly veliký vliv na rozvoj jeho schopností. Můžeme tvrditi, že duševní i tělesné vlastnosti, rozmanitost plemen a vůbec všecky proměny, které se se psem udály, jsou dílo člověka: on v pravém slova smyslu

vytvořil si chrta i buldoka rovněž tak, jako psa ovčáckého a myslivec.kého. Máme před sebou velkolepý pokus, jejž konal člověk se psem po tisíce let, a nynější pes jest podivuhodným výsledkem tohoto pokusu.

O tom, jakou pes má *paměť*, píše Darwin: „Měl jsem psa, který cizince nemohl cítiti, a schválně jsem zkoumal jeho paměť, nebyv doma pět roků a dva dni. Přiblížil jsem se ke stáji, v které přebýval, a zavolal jsem naň po svém dávném spůsobu: pes nejevil žádné radosti, ale v tu chvíli šel za mnou a poslouchal mne, jakobych byl od něho odešel teprve před hodinou.“

Nejen osoby a místa pamatují si psi dlouhou dobu. Měl jsem na venkově psa koroptváře, kterého jsem jednoho roku vzal s sebou na několik měsíců do města. Dokud byl v městě, dával jsem mu, když jsme šli na procházku, obojek, na kterém byla vyryta moje adresa. K obojku byl přidělán kroužek, který cinkal, a kdykoli pes uslyšel tento cinkot, věděl, že jde na procházku. Po třech létech vzal jsem psa s sebou opět do města. Pamatoval si každý koutek v domě i všecky ulice, a když jsem poprvé přinesl obojek, cinkaje kroužkem jako jindy, dával na jevo svou radost, což bylo důkazem, že si pamatoval cinkot a co s ním bylo sdruženo, ač ho nebyl slyšel celé tři roky.

Pýchu, citlivost a jakousi *nedůtklivost* pozorujeme u psů, s kterými se dobře nakládá. Jako člověk, tak i jeho přítel pes dává tyto vlastnosti na jevo jen tehdáž, když se mu osudem dostalo takového výhodného místa ve společnosti, kde jeho cit byl vytříben vlivem kultury. Uražený cit a zahanbující ponížení působí na ně mnohem citlivěji než bolest tělesná, tak že výprask u ta-

kového psa mívá mnohem trvalejší účinek než u otrlejšího jeho soudruha, který se po něm otřese a již na něj zapomněl. Na doklad nedůtklivosti psův aristokratického vychování stůjtež zde některé případy, které jsou mi na snadě.

Měl jsem psa vydráka, který byl po celý den skormoucen, když někdo naň káravě pohledl anebo promluvil. Kdyby se byl někdo opovážil jej uhoditi, nevím, co by byl udělal. Tak na příklad jeden čas, když všichni jeho přátelé byli na venkově, brával jej můj bratr s sebou každého dne na procházku do parku. Procházkám těmto se pes náramně těšil a závisel úplně na mém bratru, chtěl-li jej vzíti s sebou. Avšak jednoho dne, když se v parku zastavil s jiným psem, bratr chtěje ho pobídnouti, aby šel s ním, udeřil ho rukavičkou. Pes se zarazil, podíval se mu do očí, obrátil se a klusal domů. Druhého dne vyšel s bratrem ven jako jindy, ale provodiv jej pouze malý kus cesty podíval se naň významně a klusal nazpět domů, jakoby byl uražen. Od té doby bratra více neprovázel.

Pes tento ani toho nesnesl, když jiní psi byli biti. Kdykoli viděl člověka, že bil psa, nechť to bylo doma nebo venku, blízko nebo daleko, vmísil se v to, vrčel a cenil zuby náramně hrozivě. A rovněž tak, když jel se mnou na voze, chytil mne pokaždé za rukáv, kdykoli jsem koně pobídl bičem.

Paní E. Pictonová píše mi o svém psu, který měl náramnou nechuť ke koupání:

„Průběhem času vzrostla tato nechuť tou měrou, že všichni moji sloužící zdráhali se jej koupati, obávajíce se jeho zuřivosti, když jej k tomu nutili. Mně také se do toho nechtělo,

neboť ačkoli pes mně byl velmi příchylen, přece taková byla jeho hrůza před koupelí, že ani já jsem nebyla bezpečna. Ani hrozby, ani bití, ani hlad nic nespomáhaly; pes byl zatvrzelým. Konečně vymyslila jsem si nový prostředek. Nechala jsem mu úplnou volnost a ničím neobmezujíc jeho svobody, dávala jsem mu tím, že jsem si ho nevšímala, cítiti, že mne urazil. Obyčejně brávala jsem jej s sebou na procházku, nyní však nedala jsem mu, aby mne provázel. Když jsem se vrátila domů, nevšímala jsem si jeho nápadného vítání, a když jsem čtla nebo šila a on přišel ke mně se pomazlit, schválně jsem hlavu od něho odvrátila. To trvalo asi týden nebo deset dní a nebohé zvíře bylo ztrápeno a jako bez ducha. Patrně odbýval se v něm vnitřní boj, který se jevil i na jeho zevnějšku. Konečně jednoho dne přikradl se tiše ke mně a podíval se na mne pohledem, který mluvil srozumitelněji než jakákoli slova: „Již to déle nevydržím; podrobuji se.“ A podrobil se tiše a trpělivě nejkrutější koupeli, jaké kdy zakusil; neboť měl jí už vrchovatě potřebí. Když to bylo odbyto, přiskočil ke mně vesele štěkaje a kývaje ohonem, jakoby chtěl říci: „Vím, že už je dobře.“ Když pak jsem vyšla na procházku, přidal se ke mně podle dávného svého práva a od té chvíle byl opět vesel a v dobré míře. Když pak nadešla doba, aby opět byl vykoupán, zpouzel se sice chvíli, avšak jediné pohledění na moji odvrácenou tvář dostačilo, aby se znova podrobil bez reptání.“

Tento mocný účinek mlčenlivé chladnosti jest důkazem, že pozbytí laskavé všímavosti působilo na psa mnohem citlivěji, než bití, hlad ba i nenáviděná koupel. Při této příležitosti poukazuji ku znamenité změně, která se udála se psem

domácím, pokud se týče *snášení bolesti*. Vlk nebo liška snášejí nejkrutější bolest tělesnou ani nehlesnouce, kdežto pes dá se do kňučení, kdyby mu někdo šlápl na prst. Cosi podobného pozorujeme mezi divochem a člověkem civilisovaným: Indian severo-americký snáší mlčky největší muka tělesná, při kterých by Evropan dal se do hlasitého nářku. Vysvětlení v obou případech jest totéž, že totiž schoulostivělý život činí i nervy choulostivými.

Zhusta dávají psi na jevo svoji *řevnivost*. Měl jsem kdysi jamníka, který si dal se svým štěnětem velikou práci, aby je naučil honiti králíky a měl z toho otcovskou radost, když to dovedlo. Avšak za nějaký čas předstihlo jej štěně silou i rychlostí tak, že při honu starý pes, ač napínal veškeré síly seč byl, zůstával za ním pozadu. Tehdy změnilo se jeho chování a pokaždé, jakmile pozoroval, že syn ho předbíhá, chytal jej za ohon. Ačkoliv syn byl již mnohem silnější otce, nikdy se mu neprotivil, ani když měl králíka již u huby.

Podobně píše mi p. A. Oldham o svém psu: „Byl již stár a na obě nohy schvácen, tak že stěží chodil a stal se náramně nehybným, když jsme dostali skotského jamníka Džaka, kterému jsme velmi přáli. Příchodem tohoto soupeře oživla v něm bývalá svěžest. S náramnou řevnivostí následoval jej, hlídal a nápodobil. Cokoliv dělá Džak, dělá on po něm. Ač před tím přestal vycházeti, nyní, kdykoli vyjde Džak, namáhá se, aby šel s ním. Několikráte vyšel si s námi, avšak shledav, že Džak při tom není, obrátil se a šel klidně domů. Dříve nejídal než samé maso, nyní však jí všecko, co dostává Džak; a jestli že někdo hladí Džaka, dívá se na to

chvíli a potom dá se do vrčení a štěkání. Ačkoliv jest mu chůze, skákání do vody pro hůl a podobné pohybování náramně obtížné a nepříjemné, přece to dělá, aby byl účasten pozornosti, kterou věnujeme Džakovi.“

S řevnivostí příbuzen jest smysl pro *spravedlnost*. Nezachází-li pán se všemi svými psy jednostejně, poznají to a mají mu to za zlé. Známo jest v té příčině, co se přihodilo kdysi slovutnému Aragovi. Zahnán byv bouřkou do venkovské hospody a dav si k obědu upéci kuře, ohříval se u krbu a pozoroval hostinského, an napíchl kuře na rožeň a chtěl chytiti psa rožňotoče, který ležel v kuchyni. Pes však zdráhal se vstoupiti do kola, kterým se rožeň otáčí, zalezl pod stůl a cenil zuby. Když Arago se otázal, proč si pes takto počíná, vysvětlil mu hostinský, že má k tomu svoji příčinu, poněvadž není řada na něm, nýbrž na druhém psu, který náhodou není v kuchyni. Poslali tedy pro druhého psa a ten ochotně přistoupil k rožni a otáčel. Když bylo kuře na polo upečeno, odvedl Arago tohoto psa a první pes nyní bez reptání podjal se práce a otáčel rožeň, až se kuře dopeklo.

Jiná stránka povahy psovy jest *přetvářka*. Jeden dopisovatel vypravuje mi o psu, který si poranil nohu a kulhal; všichni ho litovali a věnovali mu zvláštní pozornost. Několik měsíců potom, když se byl už dávno vyhojil, kdykoliv někdo naň zhurta promluvil, začal po pokoji kulhati, jakoby byl chromý a měl bolest v noze. Teprvé když se ponenáhlu přesvědčil, že tato přetvářka mu pranic neprospívá, nechal toho.

Můj pes rád chytával mouchy na skle na okně, a když mu selhalo a někdo se mu vysmíval, velmi jej to mrzelo. Kdysi jsa zvědav, co bude

dělati, naschvál jsem se dal do hlasitého smíchu pokaždé, když chybil. Náhodou chybil několikráte po sobě — jednak, tuším, proto, že jsem se mu smál — a octnuv se takto na rozpacích, *dělal se*, jakoby byl mouchu chytil, klapaje pyskoma a mlaskaje jazykem a potom váleje krkem po podlaze, jakoby ji chtěl umačkati; po té pohleděl na mne vítězoslavně. Uměl to tak chytře, že by mne byl málem oklamal, kdybych byl neviděl, že moucha posud sedí na okně. I ukázal jsem mu ji a zároveň jsem jej upozornil, že na podlaze žádná moucha neleží. Vida, že přetvářka jeho byla odkryta, zalezl zahanben pod stůl.

Týž pes, když byl v dobré míře, vyváděl některé kousky, kterým sám se byl naučil a jež měly za účel, vzbuditi smích. Na příklad ležel na boku a cenil zuby, drže jednu nohu v hubě a měl z toho největší potěšení, když tím vzbudil veselost; pakli že zůstal jeho žert nepovšimnut, stal se mrzutým. V té příčině praví Darwin: „Psi jevívají smysl pro humor, který se liší od pouhé hravosti; hodíte-li mu hůlku nebo jinou věc podobnou, odnese ji kus cesty, položí ji na zem a lehne si k ní čekaje, až si pro ni přijdete. Potom ji chňapne a utíká s ní pryč, maje z podařeného žertu náramnou radost.“

Mám jisté toho doklady, že psi dovedou si navzájem *sdělovati jednoduché pomysly*. Sdílení děje se vždy posuňky anebo zvláštními tóny štěkotu a jejich smysl bývá asi ten, jakoby si chtěli říci: „Pojď se mnou.“ Avšak pozoroval jsem to jen u takových psů, kterých intelligence jest nad prostřednost, a posuněk, jejž při tom dělají, bývá vždy ten, že se dotýkají hlavami. Jesti to pohyb docela jinaký, než když si spolu hrají. Musím však ihned přidati, že ačkoliv sdělení bývá vždy

určité, nikdy jsem nepozoroval, že by bylo složité t. j. že by se psi byli tázali nebo sobě povídali, kam mají jíti, jak tomu chtí někteří spisovatelé. Jeden příklad dostačí. Vydrák spal v mém pokoji a jeho syn ležel na zdi, která odděluje dvůr od silnice. Mladý pes, když byl samoten, nikdy se neodvážil na cizího psa, avšak byl-li s ním jeho otec, potýkal se udatně. V tu chvíli ubíral se veliký pes po silnici a brzo potom starý pes probudiv se šel ospale dolů po schodech. Když přišel ke dveřím u schodů, přiběhl k němu mladý a dával mu znamení, dotýkaje se ho hlavou. Bylo na něm znáti velikou horlivost. Po té oba přeskočili zeď a hnali se vší silou za nepřítelem.

Avšak psi *rozumějí též člověku.* Sir John H. Lefroy píše mi, že měl jamníka, kterého služka koupávala a krmívala. Služka každého rána, jakmile vstala, šla podojit kozu a přinesla psu mléko. Jednoho jitra si přivstala a místo aby šla dojit, vzala do ruky šití a jala se pracovati. Pes všelijak se snažil obrátiti k sobě její pozornost a odvésti ji od práce, konečně odhrnul záclonu od kredence a ačkoliv se nikdy neučil přinášeti, vzal do zubů dížku a přinesl ji služce k nohám.

A. H. Baines vypravuje o svém psu: v pokoji stála pro něj připravena mísa s vodou a kdykoliv byla prázdná, pes chtěje píti škrábal do ní přední tlapou, dávaje svoje přání na jevo tak určitě, že obyčejně docílil, po čem toužil. Jiný pes když byl mlád, měl ve zvyku namáčeti si tvrdé piškoty ve vodě; přinesl si je k míse, pustil je do vody a nechal je tam několik minut, až změkly, potom je tlapou vylovil a snědl.

Dr. Beattie podává následující zprávu o výjevu, který se udál nedaleko Aberdeenu: Řeka Dee byla zamrzlá a pán jeden, jmenem Irvine,

pustil se přes led, který však uprostřed řeky pod ním se probořil. Maje s sebou ručnici, položil ji přes průlom a tak se udržel, aby neutonul. Pes marně se pokoušel o to, aby zachránil pána svého; konečně odběhl do sousední vesnice, kdež spatřil muže a dávaje mu významná znamení táhl jej za kabát a přiměl jej, že šel s ním. Muž přišel právě v čas, aby tonoucímu zachránil život.

Podobných případů, svědčících o veliké intelligenci, jest množství. Již sama myšlenka zachrániti život jest důkazem značné intelligence; avšak v těchto případech přidružuje se ještě myšlenka jiná, totiž běžeti pro pomoc, sděliti zprávu o neštěstí a přivésti člověka na místo, kde se neštěstí přihodilo.

Mluvě o všeobecné intelligenci zmíním se nejdříve o psu *ovčáckém*. Známo zajisté každému, že pes ovčácký sám vyhání stádo ovcí a pase je beze všeho dozoru. Laurie Gentles píše mi o psu, který náležel jeho příteli (Mitchellovi v Invernessshiru). Pes tento odešel do sousední farmy a tam zůstal. Majetník této farmy vzal psa druhého dne po jeho příchodu s sebou na luka podívat se, je-li dobytek všechen v pořádku. Ku své mrzutosti shledal, že plot mezi jeho lukami a sousedovými byl prolomen a stádo sousedovo že se pomíchalo s jeho dobytkem. S pomocí psa byl cizí dobytek odehnán zpět na svou pastvinu a plot jakž takž opraven. Následujícího dne šel statkář v tutéž hodinu dohlednout k dobytku. Přišed na luka nemálo byl překvapen, spatřiv psa, který jej byl předešel. A jeho překvapení bylo tím větší, když spozoroval, že pes sedí u prolomeného plotu mezi oběma pastvinami, zabraňuje dobytku přechod s jedné na druhou. Vyšloť na jevo, že skot mezi první a druhou ná-

vštěvou znova prolomil plot a se pomíchal. Pes z vlastního popudu šel se podívat, je-li vše v pořádku a shledav podobný případ jako dne včerejšího, *sám* a *bez přispění* zahnal *cizí* dobytek na cizí pastvinu a postavil se u plotu na stráži.

Plukovník Hamilton Smith dí, že ovčácký pes na Kubě velmi rozumně zachází s dobytkem, při čemž však počíná si jinak než pes evropský: „Když přibude loď s živým dobytkem do přístavu, pomáhají psové tito, z nichž jsou někteří tak velcí jako vlkodavi, velmi výdatně při skládání nákladu. Voli, když se spouštějí s lodi, mají uvázaný provaz na rozích. Když vůl takto vise za rohy spustí se do vody, aby přeplaval ku břehu, plovou někdy lidé vedle něho vedouce jej; často však vykonávají tuto službu psi, kteří uchopivše vola každý s jedné strany za ucho vedou jej ku břehu a jakmile zpozorují, že vůl má půdu pod nohami, pustí ho, a on pak vybřede z vody sám.“ *)

A. H. Browning, jak sám mi píše, byl se podívat na prasátka v chlívku a zapomněl zavříti dvířka. Prasátka vyběhla všecka na zahradu. „Moji pozornost,“ vypravuje Browning, „vzbudil pes, který byl velmi rozčilen, ale neštěkal, nýbrž jen kňučel a dělal všeliké posuňky. I vrátil jsem se s pasákem ke chlívku; chytili jsme jen jedno prasátko a dali je do chlívka; sotva že jsme tak učinili, pes běhal a chytal prasátka a jedno po druhém přiváděl za ucho do chlívka, až je tam všecka dostal.“

Lordu Broughamovi vypravoval lord Truro o psu, který v noci trhával ovce. Pes tento nechal se večer uvázati, ale když všecko usnulo, smekl si obojek, porval ovce a vrátiv se přede

*) *Naturalist's Library*, X. 154.

dnem navlékl si opět obojek, aby od sebe odvrátil podezření. Zmiňuji se o této chytrosti, poněvadž to mohu potvrditi z vlastní zkušenosti případy podobnými. Můj přítel (nebožtík Sutherland Murray) měl psa, který býval přes noc uvázán, a přece sobě sousední statkáři stěžovali, že prý jim v noci chodí na ovce. Dal tedy psa hlídati, a skutečně se přesvědčil, že když všecko utichlo, pes si svlékl obojek a utekl; za několik hodin pak se vrátil a obojek opět si navlékl.

Pozoru hodno jest, že takoví psi nikdy netrhají ovcí toho hospodářství, ku kterému náležejí, ani sousedního, nýbrž odbíhají často několik mil daleko a vracejí se přede dnem; dříve však vykoupají se ve vodě, aby se sebe smyli krvavé skvrny.

V Němcích znal jsem velikého psa, který rád mlsával hrozny. V noci obyčejně smekl si obojek a šel krást; přede dnem pak se vrátil a ráno ležel v boudě, jakoby nic. Zcela podobně si počínal pes důst. p. Taylora z Coltonu s tím toliko rozdílem, že místo obojku smekal a navlékal si košík.

Vysoký hodnostář církevní, který si nepřeje, abych jméno jeho uveřejnil, píše mi o chytrosti svého psa: „Jednoho večera ležel pes u krbu, kde kuchařka chystala krocana k pečení. Kuchařka odešla na chvíli z kuchyně a pes popadnuv krocana odnesl jej a položil jej nedaleko domu do štěrbiny stromu, kdež jej zakrývaly květiny. To vyvedl tak rychle, že nežli se kuchařka vrátila, ležel opět u krbu a dělal se „tak nevinným jako novorozeňátko.“ Nešťastnou však pro něj náhodou viděl jej člověk, který jej brával s sebou na honbu, a pozoroval jeho počínání. Člověk ten přišed do kuchyně nalezl psa, an ležel na svém předešlém

místě dělaje se jakoby spal. Ze všeho bylo patrno, že se snaží zatajiti svoji krádež.“

W. H. Bodley vypravuje mi o svém psu: „Nežli se dostal ke mně, žil v domě, kde měli jiného psa podobné velikosti, a s tím se jedenkráte sepral. Byvše za to potrestáni, podruhé, když se spolu nepohodli, přeplavali říčku a tam si svůj spor vyrovnali, kde jim nikdo nemohl překážeti. Při tom jest pozoru hodno, jakého *sebezapření* byli schopni v návalu *vášně*, a jak se uměli dorozuměti, aby svoji půtku přeložili na místo, kde by jim nikdo nepřekážel, zrovna tak, jako dva soupeřové, kteří se ubírají za hranice, aby si tam odbyli svůj souboj.“

Známá to věc, že psi naučí se užívati peněz, aby si za ně něco koupili. Pan Japp v časopise „The Naturalist“ (v dubnu 1881) ručí za to, že znal psa, který si *za měďáky kupoval koláče*, ačkoliv ho tomu nikdo neučil. Než věc ta, že by pes sám se naučil užívati peněz, potřebuje ještě potvrzení, ačkoliv jest dokázáno, že někteří psi mají jakousi instinktivní snahu, dávati dárky na smířenou a odtud k výměně jest jen malý krok. Tak, abych podal jenom dva příklady, píše mi p. Badcock, že jeho přítel má psa, který kdysi se nepohodl se svým druhem a oba se rozešli pohněváni. „Druhého dne přišel druh se sucharem, jejž přinesl na smířenou.“ A Thomas D. Smeaton píše mi o svém psu, že „když se něčím provinil a byl opět přijat na milost, ihned uchopí nějakou věc, na př. hůl, kámen, papír a přinese ji; jeví tím patrně snahu zalíbiti se, jako si lidé podávají ruce na smířenou.“

Následující příspěvek mám od p. Goodbehera Birminghamu:

„Můj přítel (James Canning z Birminghamu) seznámil se s malým psíkem, který když dostal peníz, běžel s ním k pekaři, zazvonil si u krámu a dostal od pekaře buď housku nebo suchar. Jedenkráte však pekař, kterého časté návštěvy psovy již omrzely, vzal od něho peníz a nic mu za něj nedal; za to pes napotom (aby ho pekař podruhé neošidil) položil pokaždé peníz na zem a pekař nesměl ho zvednouti, dokud mu za něj něco nedal.“

R. O. Backhouse píše mi:

„Mám psa králíkáře, velmi intelligentního. Jednoho dne vzal jsem jej s sebou na výstavu obrazův a jiných zajímavých předmětů, mezi nimiž byly sochy a jedno poprsí Waltera Scotta. Poněvadž na výstavě byly též klenoty, musel někdo celou noc hlídati. I přihlásil jsem se dobrovolně, a co tak hlídáme, sedíce u skupení květin, počal můj pes náhle štěkati a dělal, jakoby byl nalezl někoho v úkrytu. Ohlížeje se kolem shledal jsem, že to bylo poprsí Waltera Scotta stojící mezi květinami, v kterém pes poznal dostatečnou podobu lidskou, aby se mohl domnívati, že ten člověk v této pozdní hodině nemá zde co činiti.“

Zmiňuji se o tomto případě, poněvadž jest mi jako úvodem k jiné pozoruhodné vlastnosti psově, že totiž pes *poznává podobizny* osob anebo snad pokládá podobizny omylem za osoby.

V časopise „Nature“ (XXI. 132) praví p. Crehore:

„Jezevčík hrál si po smrti své paní s několika dětmi v pokoji, do kterého přinesli velikou fotografii zesnulé paní, které byl posud nikdy neviděl. Fotografie postavena na zem a opřena o stěnu. Spatřiv náhle obraz, pes schoulil se a třásl se na celém těle. Potom plazil se po podlaze až k obrazu

a posadiv se před ním, dal se do hlasitého štěkotu, jakoby chtěl říci: „Proč na mne nemluvíš?“ Když přenesli obraz na jinou stranu pokoje, odebral se za ním a posadiv se před ním jal se znova štěkati.“

V témže časopise (XX. 196) vypravuje Karel W. Peach o velikém psu, který poznal jeho podobiznu:

„Když přinesli podobiznu do domu, byl starý můj pes přítomen při odhalení; nikdo mu nic neřekl, ani ho nikdo na obraz neupozornil. Viděli jsme, jak naň neustále upíral zrak, jak jej to rozčililo, jak začal kňučeti a obraz lízati a škrábati, tak jím jsa zaujat, že nás to všecky překvapilo, i domnívali jsme se, že moji podobu nepoznal. Avšak brzo jsme nabyli jiného přesvědčení, když jsme obraz pověsili v saloně. Salon byl velmi nízký a pod obrazem stála židle; dvéře zůstaly otevřeny a na psa nikdo si ani nepomyslil. On však obraz brzo našel, a za nějakou chvíli bylo slyšeti temné kňučení a škrábání, i nalezli jsme psa, an sedě na židli, drápal se k obrazu. Po té pověsil jsem obraz o něco výše, aby ho pes nepoškodil. To však mu nezabránilo, aby si ho dále všímal, neboť kdykoli jsem nebyl doma — někdy třebas několik dní — sedával před obrazem dívaje se naň, a poněvadž bylo patrno, že mu to působí útěchu, nechávali jsme mu dvéře vždy otevřené. Když jsem dlouho nepřicházel, vydával temné kňučení, jakoby chtěl k sobě obrátiti pozornost. To trvalo léta — tak dlouho totiž, dokud pes byl na živě.“

Dr. Samuel Wilks vypravoval mi, že jeho přítelkyně paní E-ová měla psa jezevčíka, který poznal její podobiznu. „Podobizna ta visí nyní v obrazárně královské akademie. Když ji poprvé

přinesli domů, pes na ni štěkal, jako štěkával na cizince; ale za dva dni, když paní E-ová otevřela dvéře, aby ukázala podobiznu několika přátelům, pes šel rovnou cestou k obrazu a lízal na něm ruku. Jesti to podobizna dámy zvící tří čtvrtin skutečné velikosti, jejíž ruka nalézá se u zpodu obrazu.“

Známe mnoho jiných případů, svědčících o tom, že pes je zvíře rozumné. Livingstone zmiňuje se o psu, který běže po stopě svého pána octnul se na rozcestí, kde se tři cesty sbíhaly. I slídil pes po dvou z těchto cest a nenaleznuv na nich stopy, bez dalšího slídění pustil se po třetí cestě, jakoby byl rozumoval, že když se stopa nenalézá na první ani na druhé cestě, musí býti na třetí.

Dále není nic neobyčejného, že chytrý pes, když pozoruje, že pán jeho se chystá na vycházku a nehodlá ho vzíti s sebou, *uteče z domu a nadběhne si* hodný kus cesty napřed tím směrem, kudy asi se domnívá, že pán jeho se bude ubírati. Při tom spoléhá se pes na to, až se s ním pán setká, že to bude příliš daleko od domova, aby se s ním vrátil a jej zavřel.

J. C. Atkinson vypravuje o svém jezevčíku, který vehnav vodní krysu z rákosí do řeky neskočil zrovna za ní do vody, dobře věda, že by jí v plování nedostihl. Ale jakmile krysa skočila do vody, běžel šest nebo sedm kroků po břehu dolů po vodě a zde počkal, až krysa nesena jsouc proudem, objevila se na povrchu, tu teprv pustil se za ní a lapil ji.

Profesor W. W. Bailey píše v časopise „Nature“ (XXII. 607):

„Můj přítel, přírodozpytec, na jehož pravdomluvnost mohu se spolehnouti, vypravoval mi, čeho sám byl svědkem. Jeho dědeček, stařičký

ale ještě zdravý a statný muž, měl krásného psa Novofoundlandského. Od domu do polí vedla úzká a příkrá cesta. Bylo to místo velmi nebezpečné. Jednoho dne, když starý pán na dvoře něco dělal, splašil se kůň a pádil i s vozem po příkré cestě dolů. Nebylo jinak, nežli že se kůň potluče a prázdný vůz na kusy roztříská. V tu chvíli pes pochopil situaci, ačkoliv až posud choval se nečinně. Pustil se za koněm, předběhl jej, chytil jej za uzdu a držel tak dlouho, až mu lidé přiběhli na pomoc."

Couch nám vypravuje, jak sobě psi počínají, když dostanou neobyčejnou kořist. Jezevčík když nalezne mořského raka, žene se po něm a chytne ho, ten však jej citelně štípne do nosu. Naproti tomu rozvážlivý pes Novofoundlanský vede sobě mnohem opatrněji. Nejdříve zastaví raka tlapou, aby mu neušel; potom jej *převalí*, vycení zuby, uchopí jej a *vyhodí* do výšky. Rak padne na kámen, jeho krunýř se rozbije a pes si pak na jeho mase pochutná.

Já sám poznal jsem v Němcích velikého psa, který obratně *vyhazoval hady do povětří* tak rychle, že ho nemohli uštknouti. Když takto hada byl udolal, roztrhal jej na kusy. Pes tento nikdy nebyl od hada uštknut, ale přece zdá se, že měl jakési tušení, že kousnutí od hada jest nebezpečnější než kousnutí od jiného zvířete; neboť kdežto se psy zápasil velmi směle a nic si z toho nedělal, jestliže od některého utržil dosti citelné poranění, měl se před hadem náramně na pozoru a nikdy ho nezačal trhati dříve, dokud ho byl úplně neudolal spůsobem právě vylíčeným.

Dr. Andrew Wilson píše mi:

„Nedaleko domu nalézá se křoví 200—300 metrů zdélí, mající podobu podkovy. Malý je-

zevčík téměř každého rána vyzvedl zde na konci křoviny u domu králíka a hnal se za ním po celé délce křoví až na druhý konec, kdež mu králík zmizel ve staré stoce. Konečně pes nabyl asi poznání, že tetiva kruhu jest kratší než její oblouk, neboť když opět králíka vyzvedl, nehnal se za ním po celé délce křoví, jako dříve, nýbrž *nadběhl* mu ke stoce, kdež si naň počíhal a jej polapil."

O psech eskymáckých vypravuje Dr. Hayes, že když se saněmi přijedou na tenký led, nezůstanou pohromadě, nýbrž rozptýlejí se široko od sebe, aby jejich tíže co možná se rozdělila na velikou plochu. To bývá cestovatelům prvním výstražným znamením, že se octli na ledě tenkém a nebezpečném.

W. F. Hooper píše mi o Novofoundlanském psu, který provázíval chůvu s dítětem na procházkách. Jedenkráte začal foukati studený vítr a chůva zabalila dítě do velikého šátku. Sotva že popošla několik kroků, postavil se jí pes do cesty a vrčel, když chtěla jíti dále. Chůva byla všecka poděšena a hleděla psa odstrčiti stranou, on však se nedal. Minulo půl hodiny, a služka nevěděla co si počít. Co se tomu psu stalo? Snad se nevztekl? Naposled na ni skočí a roztrhá ji. Takové asi myšlenky vířily jí mozkem. V tom jí napadla šťastná myšlenka: snad se pes upokojí, když mu ukážu děťátko. Rozbalila šátek a ukázala mu dítě. To mělo na psa účinek přímo kouzelný: nejen že přestal vrčeti, ale jal se radostně skákati a lichotiti, ustoupil s cesty a již chůvě nepřekážel, aby se ubírala domů. Vysvětlení jest na snadě: pes si toho nevšimnul, když chůva zabalila dítě, a domnívaje se, že je ztratila, chtěl ji k tomu přiměti, by je šla hledat.

Následující výjev pozoroval p. Colquhoun a vypravuje o něm takto: „Jednou střelil jsem přes řeku, která byla značně široká, po dvou divokých kačerech, ale oba jsem jen postřelil. I poslal jsem pro ně svého psa. Ten chtěl nejdříve přinésti oba najednou, ale pokaždé se mu jeden vyškubnul. Položil si tedy jednoho na zem a druhého mi přinášel; jakmile však se vzdálil, první kačer se sebral a utekl na vodu. Pes ihned se vrátil, položil druhého na zem a skočil pro prvního. Teď mu zase utekl druhý kačer, ale i toho pes brzo lapil a nyní stál tu nad oběma, přemýšleje, co s nimi; konečně, ačkoliv jindy ani pírka nevytrhne, jednoho zakousnul a druhého mi přinesl; potom se vrátil pro zakousnutého.“

Arthur Nicols vypravuje v časopise „Nature“ (XIX. 496) jak následuje:

„Honivše na Dartmoru celý den sluky, vraceli jsme se večer domů. Šli jsme po břehu řeky Dartu, když můj ohař vyzvedl kachnu, kterou jsem postřelil a která padla na vodu a hned se ponořila. Já jsem na psa ani nepromluvil. On také neskočil za kachnou do vody *hned*, ale běžel asi šedesát nebo sedmdesát kroků *po vodě*, pak teprve vlezl do řeky a přeplaval ji sem a tam — byla zšíří asi 20—30′ — ploval proti vodě a hodně šplouchal, až se dostal k místu, kde jsme stáli. Tam vylezl z vody, otřásl se a slídil na břehu značný kus cesty po vodě, pak se pustil na druhou stranu a prohledal bedlivě protější břeh. Minuly dvě nebo tři minuty a společnost chtěla již ubírati se dále, když jsem ji upozornil na náhlou změnu v počínání psově. Oháňka jeho byla zdvižena, rázně sem tam se kývajíc, což, jak každý lovec ví, znamená, že pes byl na čerstvé stopě. Pes slídil dále asi 30—40 kroků

od protějšího břehu; v tom se kachna vznesla, pes vyskočil za ní do vzduchu, chytil ji, přiběhl k řece, skočil do vody, přeplaval řeku a podal mi kořist do ruky. Zkušenému lovci netřeba to vykládati. Ze zkušenosti, které nabyl v Australii a na řece La Platě, věděl pes, že postřelená kachna plove po vodě; má-li přeražené křídlo, nemůže se vznésti a proto hledí, aby se dostala na břeh a tam se ukryla. Jestliže pes skočí za ní do vody hned na tom místě, kam padla, odplave mu kachna po vodě daleko a dá mu mnoho práce. Můj pes to vypozoroval a proto hleděl zabrániti kachně, aby mu daleko po vodě neodplavala a brzo vylezla na břeh, kdež ji snadno vyslídil.“

Jiří Cook píše mi o svém psu, který jednoho jitra, když tráva byla pokryta jinovatkou, *vytáhl z boudy houni* a prostřel si ji na trávníku pod oknem domu, kdež jej nalezli ležícího na houni, která jej takto chránila od mrazu. Vzdálenost, na kterou byl si pes houni odvlekl, byla asi 150 kroků. K tomu dokládá p. Cook: „Od té doby vídal jsem jej častěji, an si z boudy vynášel houni a prostíral ji na výsluní, a když na to místo přišel stín, odtáhl ji dále.“

Následující zprávu podal mi důst. p. F. J. Penky. On mi sice jméno svého přítele kanovníka pověděl, ale nedovolil mi, abych je uveřejnil. Pročež v jeho zprávě jméno to zamlčuji.

„Plukovník Pearson v Lichfieldě měl francouzského pudla, zvíře velmi rozumné. I stalo se kdysi, že můj přítel kanovník byl k němu pozván na svačinu a při jídle podal psovi několik kousků masa. Po jídle odnesli maso do špižírny. Pes však se namlsal a rád by byl dostal více. A co neudělal? Byl naučen postaviti se na zadní

nohy, položiti tlapku dámě do dlaně a dovésti ji do jídelny. Tohoto svého umění použil vůči panu kanovníku: postavil se na zadní nohy, položil mu tlapu na rameno a ubíral se ke dveřím. Jsa zvědav, co se bude dále díti, kanovník šel za ním; avšak chytrý pes nevedl ho do jídelny, nýbrž směrem ke špižírně, přes dlouhou chodbu, po schodech atd. a nezastavil se až u samé špižírny a to zrovna u té příhrádky, kde bylo maso uschováno. Za tento svůj důvtip dostal kousek masa, a kanovník vrátil se do salonu. Ale pes ještě nebyl spokojen. Opakoval svůj kousek poznovu, avšak marně. Kanovníkovi se již nechtělo jíti s ním ke špižírně. A hle, co neučinil náš pudlík? Nemoha přiměti hosta, aby s ním došel ke špižírně, šel do sálu, vzal do zubů se stolu kanovníkův klobouk a donesl jej ke špižírně, kdež jej postavil pod příhrádku, v které žádoucí maso bylo uschováno. Zde čekal s kloboukem, až si majetník proň přijde a jej za jeho důvtip chutným soustem odmění.“

Mnoho anekdot mohli bychom uvésti na doklad, jak důmyslně umějí psi hledati cestu po dráze; uvedu z nich pouze dva a to takové, které se na vzájem potvrzují.

V časopise „Nature“ (XX. 505) uveřejnil Horsfall tuto zprávu:

„Minulého roku ztrávili jsme prázdniny v Llan Bedru v Merionethshiru. Náš hostitel měl jeden dům v této vsi a druhý v Harlechu, městě to tři angl. míle vzdáleném. Oblíbený jeho pes Nero jest původu norvéžského, zvíře velmi intelligentní. Pes tento má na vůli zdržovati se, v kterém domě pánově se mu líbí a chodívá časem z jednoho do druhého. Častěji však dochází na nádraží Llan Bedrské, tam vleze do vlaku a v Harlechu z něho

vyskočí. Jedenkráte nejspíše nemohl se dostati z vagonu a byl dovežen do Salsernau, kterážto stanice jest za Harlechem; zde vyskočil a čekal, až se vrátí vlak jedoucí nazpět do Harlechu.“

Slečna M. C. Youngova píše mi:

„Moje přítelkyně má čubu velmi intelligentní, ale necvičenou. Čuba tato mívá náramnou radost, když může někoho z rodiny provázeti po dráze, tak že často musejí násilím ji odstraniti z vagonu. Jednoho jitra r. 1877 přiběhl sloužící u velikém zděšení a vypravoval, že čuba jej doprovázela na nádraží a skočila do vlaku za služkou, která zde byla se svou paní na návštěvě. Dráha tato má jen krátkou trať, po které jezdívají každého dne tři vlaky sem tam. Moje přítelkyně jest známa se všemi zřízenci i požádala jich, aby dávali pozor na nejbližší vlak. Dověděla se, že čuba (nenalezši ve vagoně žádného známého) vyskočila na malé stanici, vzdálené odtud 5 angl. mil. Jiný pes byl by snadno nalezl cestu zpáteční, třebas to bylo místo neznámé, ale čuba dostala se domů až po desíti hodinách, pozdě večer, a byla *na smrt umdlena.* Dozvěděli jsme se, že hlídač neviděl ji v 9 hod. dop., ani ve 12 hod., v 1 hod. odpol. ani ve 4 hod. odpoledne; ale když přijel na malou stanici nazpět v 5 hod. 30 minut odpoledne, spatřil čubu, ana skočila do jeho budky a sama z ní vyskočila na stanici domácí. Ze všeho bylo patrno, že mezi tím hledala cestu k domovu a nemohouc ji nalézti, vrátila se a čekala na nejbližší vlak.“

Kapitola XV.

Opice.

Přistupujeme k poslední a to nejzajímavější skupině zvířat. Pohříchu nemáme o intelligenci opic tolik podrobných pozorování jako o intelligenci druhých ssavců. Příčina toho jest na snadě: opice nejsouce člověku ani v práci na prospěch ani umění svým k potěšení, nehodí se za zvířata domácí a proto nemohly se zdokonaliti ochočením jako tato, a z téže příčiny zůstalo pozorování jich v zajetí nedostatečným. Nicméně mám za to, že z těch dokladů, které zde podávám, bude patrno, že duševní život opic liší se znamenitě od duševního života zvířat, o kterých jsme posud jednali, a že jejich psychologická jakož i anatomická stránka značně je přibližuje k člověku.

City.

Příchylnost a sympatie jsou u opic silně vyznačeny, ba soucit jevívá se u nich měrou mnohem značnější než u kteréhokoliv jiného zvířete, ani psa nevyjímajíc. Několik příkladů dostačí.

Darwin píše:

„Rengger pozoroval malpu americkou *(Cebus)*, která pečlivě odháněla mouchy od svého mláděte; a Duvancel viděl gibona *(Hylobates)*, an umýval tvář svému mláděti v řece. Opičí samice, když přišly o svá mláďata, mívají takový zármutek, že některé druhy, které choval Brehm v severní Africe, zahynuly hořem. Osiřelých opičátek ujaly se pokaždé jiné opice, samci nebo samice, a ošetřovaly je pečlivě.“ *)

* *Descent of man* 70.

Jobson vypravuje, že kdykoliv jeho společníci s loďky zastřelili některého orang-utanga, druzí opové jej odnesli dříve, nežli se lidé mohli dostati na břeh.

James Forbes podává ve svém spise „Oriental memoirs“ následující pozoruhodnou zprávu o tom, jak dojemně si počínají opice, když jim byla družka usmrcena:

„Jeden z našich zabil pod stromem bananovým opici samici a odnesl si ji do svého stanu. Za malou chvíli byl stan obklopen asi čtyřiceti nebo padesáti opicemi, které způsobily náramnou vřavu, chystajíce se k útoku. Ustoupily sice, když se náš přítel objevil s puškou, jejíž zhoubné účinky právě byly poznaly a jak se zdálo, dobře pochopily. Avšak náčelník tlupy směle se postavil, zuřivě reptaje; náš lovec, jemuž bezpochyby bylo líto, že jim družku sprovodil se světa, nemohl se odhodlati, aby jej zastřelil. Ale op nedal se jinak odehnati. Konečně přiblížil se až ke dveřím stanu a vida, že hrozby nic neprospívají, jal se naříkati a stenati a velmi srozumitelnými posuňky prositi, aby mu mrtvá opice byla vydána. I byla mu vydána; op vzal ji pečlivě do náručí a odnesl ji ku svým čekajícím přátelům. Kdož byli svědky neobyčejného tohoto výjevu, zařekli se, že víckrát žádnou opici nezastřelí.“

Pravda, že to neplatí o všech opicích, že by se tak staraly o své mrtvé. Praviť na příklad jeden dopisovatel v časopise „Nature“ (IX. 243) výslovně, že to neplatí o gibonu *(Hylobates agilis)*, který sice s poraněnými soudruhy mívá veliký soucit, ale o mrtvé pranic se nestará.

Co se týče soucitu s poraněnými soudruhy, praví tento dopisovatel:

„Chovám ve své zahradě několik gibonů, kteří žijí volně na stromech, přicházejíce pouze tehdy, když jsou voláni k jídlu. Jeden z nich, mladý samec, spadl kdysi se stromu a vymknul si ruku. Druhé opice, obzvláště jedna stará samice, která s ním nikterak nebyla příbuzna, věnovaly mu velikou pozornost. Tato stará samice, když při krmení dostala první banán, který jí byl dáván každého dne, podala jej mrzáčkovi, jenž ležel pod přístřeškem dřevěného domku; a častěji jsem pozoroval, když jedna z opic buď bolestí nebo leknutím vykřikla, že se daly najednou všecky do křiku, litovaly jí a pojímaly ji do svých náručí.“

Kapitán Hugh Crow vyličuje ve svém spise „Narrative of my Life“, jak se chovaly některé opice na jeho lodi:

„Měli jsme na lodi několikero opic; byly rozličných druhů a rozmanité velikosti, a mezi nimi nalézala se roztomilá malá opička, jejíž tělíčko bylo zdělí asi 10″ nebo 1′, majíc objem asi takový, jako obyčejná sklenice k pití. Zajímavá tato opička, která, když jsem ji dostal od guvernéra ostrova sv. Tomáše, bavila mne svými nevinnými kejkly, byla zachvácena nemocí, jež tehdy na lodi řádila. Opička tato byla miláčkem všech druhých opic, které ji jakožto poslední rozeňátko pokládaly za mazlíčka celé rodiny a dovolovaly jí ledacos, čeho by jiné opici nebyly tak snadno prominuly. Ona však této výhody nikdy nezneužila, jsouc povahy velmi mírné a povolné. Od té chvíle, co se roznemohla, věnovaly jí dvojnásobnou péči; i byla v skutku dojemná a zajímavá na ně podívaná, s jakou úzkostlivostí a láskou ji ošetřovaly a krmily. Nezřídka závodily mezi sebou o přednost, aby jí mohly posloužiti. Některé z nich ukradly nějakou věc, jiné jinou, aby

ji donesly opičce, třebas měly na ni samy laskominy. Braly ji do náruče, vinuly ji ku svým prsům a plakaly nad ní, jako pláče matka nad svým dítětem. Malá opička patrně uznávala jejich pozornost, ale choroba ji přemáhala. I přicházela často ke mně a dívala se mi lítostivě do tváře, stenajíc a mrníc jako nemluvňátko, jakoby mne prosila, bych jí poskytl úlevy. Činili jsme, seč jsme byli, bychom jí ulevili; avšak přese všecko úsilí i pečlivost opic nepodařilo se, zachovati zajímavou opičku na živě."

Já sám jsem byl v Zoologické zahradě svědkem následujícího případu, o němž jsem podal zprávu do „Quarterly Journal of Science":

„Asi před rokem byli tam v jedné kleci pospolu pavián arabský a pavián Anubis, ve vedlejší pak kleci byl uzavřen pavián psohlavý. Pavián Anubis prostrčil ruku skrze mříži, chtěje uloviti ořech, jejž byl veliký pavián psohlavý, tuším, schválně jako vnadidlo upustil. Anubis byl si dobře vědom, v jaké nebezpečí se vydává; neboť čekal, až hřmotný sousedse obrátil k ořechu zády, jakoby naň byl zapomněl. Avšak psohlavec po celou tu dobu díval se po očku, a jakmile Anubis prostrčil ruku do jeho klece, skočil náramnou rychlostí a zaťal mu zuby do ramene. Křikem Anubisovým ihned byl přivolán hlídač, který psohlavce přinutil, aby ho pustil. Anubis odstranil se do prostřed klece, žalostivě naříkaje, drže si poraněnou ruku na prsou a druhou rukou ji hladě. V tu chvíli sestoupil k němu pavián arabský s hořejší části klece a dávaje mu chlácholivými zvuky svoji soustrast na jevo, pojal jej do náruče, jako činívá matka, když se jejímu dítku něco stalo. Tímto projevem soustrasti ukonejšil se poraněný a když jej přítel pojal do ná-

ruče, přestal si naříkati a položil svou hlavu na prsa přítelova tak, jakoby rozuměl jeho soustrasti. Tento v skutku dojemný výjev trval hodnou chvíli, a já dívaje se naň pocítil jsem, i kdyby to byl případ osamělý, že byl by dostatečným důkazem, že i nižší zvířata jsou schopna nejušlechtilejších citů, které nalézáme u člověka.“

Můj přítel Sir James Malcolm pozoroval následující tklivý případ, svědčící o vzájemném soucitu opic. Na jeho parolodi nalézaly se dvě opice východoindické, jedna starší a druhá mladší, ale nebyly to matka a dcera. Menší opička spadla jednoho dne s paluby do moře. I poděsila se starší opice náramně, přiběhla k okraji lodi a jednou rukou držíc se zábradlí, druhou rukou podávala tonoucí družce provázek, na kterém bývala přivázána a který jí byl otočen kolem těla. Případ tento překvapil všecky, kdož byli na lodi, na neštěstí však nebyla malá opička tak blízko, aby konce provázku dosáhla. Teprve když jeden z plavců jí hodil delší provaz, chytila se ho a byla vytažena na loď.

Jiný pozorovatel, kapitán Johnson, píše o opici, která byvši poraněna, počínala si tak, jakoby tomu, kdo ji byl poranil, činila trpké výčitky:

„Byli jsme v Baharském okrsku. Stany naše byly rozbity ve veliké zahradě mangové a něco opodál stáli naši koňové přivázáni ke kolíkům. Právě když jsme obědvali, přišel sluha stěžuje si nám, že někteří koně se utrhli, byvše poplašeni opicemi *(Macacus Rhesus)* na stromech. Jakmile jsme byli po obědě, vyšel jsem s ručnicí zahnat opice a postřelil jsem drobnými broky jednu z nich, kteráž ihned se svezla na nejnižší větev stromu, jakoby se chtěla na mne vrhnouti; náhle však se

zastavila, chladně položila si ruku na poraněné místo, zalité krví, a vztáhla ji ke mně, abych to viděl. To učinilo na mne dojem tak hluboký, že jsem od té chvíle po žádné opici nestřelil. Vrátil jsem se ke stanům a vypravoval, co se mi bylo přihodilo; ještě jsem ani nedopověděl, an přišel sluha oznámit, že opice skonala. Nařídili jsme mu, aby nám ji přinesl, avšak nežli se vrátil, ostatní opice mrtvou odnesly a nebylo po nich ani památky.“

Tento případ úplně se shoduje s tím, co vypravuje Jesse podle zápisek Sira W. Hostea:

„Jeden z důstojníků, vraceje se z honby, spatřil opici samičku, která utíkala po skalách, nesouc svoje mládě v náručí. Střelil po ní a srazil ji. Když se k ní přiblížil, přitiskla mládě k prsům, ukazujíc druhou rukou na ránu, kterou jí byla koule způsobila, vniknuvši jí do prsou. Namočila si prst v krvi a vztýčila jej, jakoby střelci činila výčitky, že jest příčinou její smrti a následkem toho i smrti mláděte, na něž opětovně ukazovala. „Nikdy,“ dokládá Sir William, „jsem tolik nepocítil, i zařekl jsem se, že jaktěživ po žádném z těchto zvířat nestřelím.“ *)

Darwin praví, že mnozí lidé, kteří opice pozorovali, postřehli u nich smysl pro *žertovnost*. Já sám pozoroval jsem něco podobného. Před několika léty totiž všímal jsem si bedlivě mladého orang-utanga v Zoologické zahradě a jsem pevně přesvědčen, že op tento měl jakýsi smysl pru žertovnost. Jeden příklad dostačí. Miska, do které mu dávali jídlo, měla poněkud zvláštní tvar, a když byla prázdna, posadil si ji někdy na hlavu. Jelikož miska takto se podobala k čepci,

*) *Gleanings* III. 86.

a op se při tom obyčejně rozšklebil, když si ji dal na hlavu, vzbudil pokaždé mezi diváky ohromný smích. A když se mu to podařilo, bylo na něm viděti, jak si v tom libuje.“

Že si opice libují v *hravosti*, o tom nebude nikdo pochybovati, kdo ztrávil jen dost málo hodin u jejich klece v Zoologické zahradě. Savage tvrdí, že šimpansové se shromažďují pouze za tím účelem, aby si spolu pohráli, a že při tom tlukou nebo bubnují hůlkami na zvučící prkénka.

Žádné jiné zvíře není tak *zvědavé* jako opice. Zajímavý v té příčině pokus učinil Darwin, který chtěje se přesvědčiti, zdali má pravdu Brehm, jenž tvrdí, že opice jaksi instinktivně štítí se hadů, ale přece „nemohou odolati, aby neukojily svoji zvědavost a zvedají víko skřínky, v které jsou uzavřeni hadové“, položil opicím v Zoologické zahradě vycpaného hada do klece. I vypravuje Darwin: „Na to rozčilení, které tehdy povstalo, byla zvláštní podívaná ... Potom položil jsem do jedné z větších příhrádek živého hada v papírovém pytlíku, zavázav mu hubu. Hned přiblížila se k němu jedna opička, otevřela opatrně pytlík, podívala se tam a hned uskočila. Tehdy pozoroval jsem totéž, co Brehm byl vylíčil, neboť opice za opicí s hlavou do výšky vztýčenou a na jednu stranu obrácenou, nemohouce odolati, přicházely a nakukovaly do vzpřímeného pytlíku, kdež hrozný předmět ležel klidně na dně.“ *)

Ku zvědavosti druží se jiná vlastnost opic, kterou právě podle nich nazýváme *opičením*. Jesti to zvyk, nápodobiti pohyby a posuňky jiných bytostí. Známo vůbec, že opice zvyk tento provozují až do směšnosti. Něco podobného nalézáme

*) *Descent of Man* 72.

pouze ještě u ptáků mluvících, kteří nápodobují hlasy a zvuky, o čemž na svém místě bylo promluveno. Netřeba připomínati, že tato schopnost jeví se v značné míře také u dětí. Vždyť děti právě tím spůsobem učí se mluviti.

Konečně jen stručně zmiňujeme se o tom, jak opice jsou *zlostné* a *mstivé*. Zlobívají se někdy tak, že se v kleci tlukou, ba pavián se vztekem i do svého vlastního masa zakousne, až krev teče. O jejich mstivosti píše Darwin:

„Sir Andrew Smith, zoolog velmi bedlivý, vypravoval následující událost, jejíž byl sám svědkem. Na mysu Dobré Naděje důstojník jeden škádlíval často paviána. Jednoho dne v neděli pavián spatřiv důstojníka, an se ubíral na parádu, nalil vody do důlku, smíchal ji na rychlo s hustým prachem a když se důstojník přiblížil, poházel jej blátem tak zručně, že všichni přítomní musili se dáti do smíchu. A dlouhou dobu potom, kdykoliv pavián uzřel důstojníka, měl náramnou z toho radost, jak jej vyplatil.“

Všeobecná intelligence.

Přicházeje nyní k vyšším schopnostem duševním, hodlám uvésti několik případů, z kterých vysvítá, že opice v té příčině předčí všecka ostatní zvířata. Prof. Croora Robertson píše mi:

„Před léty byl jsem v pařížské zahradě zoologické svědkem následujícího případu, který mne tehdáž velmi překvapil a o kterém jsem několika lidem vypravoval. Veliký op — tuším některý anthropoid — byl s několika menšími opicemi ve veliké železné kleci, v níž provozoval všeliké kejkle k zábavě zástupu diváků. Lidé házeli mu

do klece mezi mříže ovoce a jiné věci, jež op honem chytal. Konečně hodil mu kdosi malé zrcádko v silném dřevěném rámečku. Op ihned je chopil a jal se jím tlouci jako kladivem. Najednou spatřil svoji podobu v zrcádku a na chvilku se zarazil; potom strčil hlavu za zrcádko, hledaje svého druha, o kterém se patrně domníval, že jest tam. Ničeho tam nenaleznuv, byl překvapen a nejspíše měl za to, že si dosti nepřispíšil. I zvedal znova zrcádko a přibližoval je k sobě velmi opatrně, načež velmi rychle se podíval do zadu. Opět ničeho nenaleznuv, opakoval pokus ještě jedenkráte. Nyní překvapení jeho přešlo v zlost, i začal rámečkem tlouci o podlahu klece. Zrcádko bylo brzo roztříštěno a kusy z něho vypadly. Tluka jím neustále, zahlédl opět svoji podobiznu ve zbývajícím kousku zrcádka. Tehdy zdálo se, že se odhodlal, učiniti pokus ještě jednou. První část svého pokusu provedl mnohem obezřeleji než prvé, načež ještě kvapněji podíval se za zrcádko. Když mu i to selhalo, náramně se rozvteklil. Rozkousal zrcádko i s rámečkem, praštil jím o zem, hryzl je znova, až z něho nezbyly než střípky.“

Darwin píše: „Rengger, pozorovatel velmi opatrný, tvrdí, že když svým opicím v Paraguaji dal vejce, rozmačkaly je a tak přišly o velikou část jejich obsahu; později obyčejně tukly jedním koncem na něco tvrdého a sebraly kousky konečky svých prstů. Jestliže se *jednou* o nějaký ostrý nástroj poranily, vícekrát se ho nedotkly nebo zacházely jím velmi opatrně. Často byly jim podávány kousky cukru zaobalené do papíru, a Rengger vložil do papíru někdy živou vosu, tak že, když jej rychle rozdělaly, vosa je píchla; to když se stalo jen *jednou*, opice potom přikládaly

si kornout k uchu, aby se přesvědčily, zdali se tam něco hýbá.“

Cuvierův orang-utang přesouval si židli od jednoho konce pokoje na druhý, aby se mohl na ni postaviti a dosáhnouti na petlici, kterou chtěl otevříti. Rengger pak viděl opici, která nemohouc zvednouti víko bedny, pomáhala si při tom holí místo páky; a jak opice umějí užívati kamenů místo kladiv, o tom poučili nás Dampier a Wafer, kteří pozorovali opice, any se dobývaly na ústřice. To potvrzuje i Gernelli Carreri, který viděl, jak opice strkaly kameny do otevřených ústřicových skořápek, aby si uspořily práci s jich roztloukáním.

D'Osbonville pozoroval některé opice v divokém stavu, které trestaly svoje mláďata. Matky napojivše a očistivše mladé, sedly si a dívaly se jejich hrám. Mláďata se mezi sebou hašteřila, strkala se, honila se atd.; ale jakmile některé z nich stalo se zlomyslným, matky vyskočily a uchopivše mládě jednou rukou za ocas, druhou rukou je přísně potrestaly.

Houzeau vypravuje, že posvátná opice indická (*Semnopithecus entellus*) velmi obratně chytá hady a jedovatými tluče o kámen.

Poněvadž spůsoby opic nebyly posud do podrobna studovány, požádal jsem pana Sclatera, aby mi půjčil jednu opici z zoologické zahrady. On mému přání ochotně vyhověl, a já jsem si vybral malpu (*Cebus fatuellus*), která se mi zdála býti z celé sbírky nejvtipnější. Nemaje ve svém domě dosti příležitosti, odevzdal jsem ji své sestře (která bydlí vedle mne), aby zaznamenávala vše, co by mělo nějakou důležitost ve příčině intelligence této opice. Sestra moje vedla si deník, zapisujíc každého dne, co byla pozorovala

za mé nepřítomnosti. Na vysvětlenou následujících zápisek připomínám, že moje matka jsouc churava, větším dílem přebývá v ložnici, a že opice prvních šest neděl byla chována v téže ložnici, jednak aby neustále mohla býti pozorována, jednak aby matce poskytovala kratochvíli.

Zápisky sestřiny kladu zde doslovně:

Malpa rohatá čili **vlkodlačka** *(Cebus fatuellus*, Linn.)

Denník, 1880.

V prosinci dne 18. Přibyla v bedně s hlídačem. Byla velmi poplašena a když ji přendavali z malé bedny do větší, křičela náramně.

Dne 19. Vyndala jsem ji z bedny, v které byla po celou noc, a dala jsem jí na krk řetízek. Byla tichá a povolná, skrývajíc tvář svou do mého klína.

Dne 20. Stala se čilejší a osopovala se zvláště na služebnictvo. Oblíbila si moji matku a hraje si s ní (ana ji drží na řetízku) jemně a přítulně na její posteli, ale sápe se zlostně na každého sloužícího, který se k posteli přiblíží. Zpozorovala jsem dnes, že vlaské ořechy (jež jsou jí příliš tvrdé, že jich nemůže zuby rozlousknouti) roztlouká plochým dnem mísy, kterou má k pití. Po celý den jest neustále čilá a na noc přikrývá se teplými šátky a spává tvrdě až asi do osmé hodiny.

Dne 21. Pozoruji, že ráda dělá škodu. Dnes uchopila vinní skleničku a kalíšek na vejce. Skleničkou praštila o podlahu a rozbila ji. Vidouc pak, že by kalíšek tímto spůsobem nerozbila, ohlížela se po nějakém tvrdém předmětu, o který by jej mohla roztlouci. Sloupek kovové postele výborně se jí k tomu hodil, i pozvedla kalíšek

vysoko nad hlavu a několikráte jím uhodila; když ho na kusy roztřískala, byla spokojena. Hůl přelamuje tím spůsobem, že ji dolů mezi stěnu a nějaký těžký předmět zastrčí, na druhý konec se zavěsí a ji přes ten předmět přelomí. Kusy oděvu ničívá tak, že z nich napřed vytahá nitky (cupuje), než je zuby roztrhá. Když něco uchopí a vidí, že o to nedbáme, brzo to opět pustí; pakli že to věc, která má nějakou cenu (byť to byl jen lístek papíru), a ona pozoruje, že se o to bojíme, nepustí toho, stůj co stůj. Žádnou, sebe lákavější lahůdkou jí nepřivábíš; hubuješ-li, tím více ji dráždíš, a ona drží předmět tak dlouho, až ho docela zkazí. Dnes jsem jí dala kladívko, aby si jím tloukla ořechy, a ona užívá ho spůsobem docela přiměřeným.

Dne 22. Dnes přišla k nám cizí osoba (čepčářka) do pokoje, ve kterém jest malpa uvázána, a já dala opici vlaský ořech, aby ukázala, jak jej umí kladívkem roztlouci. Ořech byl špatný, a ženština smála se opici, vidouc její sklamání. Tato dopálila se náramně a házela po ní, co jí přišlo pod ruku; nejdříve ořechem, potom kladívkem, pak hrnéčkem kávovým, který vyndala z police, a naposledy všemi svými šátky. Hází velikou silou a trefně, držíc věc oběma rukama a vztáhnuvši svoje dlouhé paže dozadu nad hlavu, nežli hodí, při čemž stojí vzpřímena.

Dne 23. Se Sharpem (malým jezevčíkem) stále se hašteří; ale zdá se, že jeden před druhým má respekt. Pes chňapne ořech nebo něco podobného a uteče s tím; opice chytí psa, ale bojí se ho zadržet nebo mu ublížit. Jenom po něm hází ořechy nebo kousky mrkve a hubuje. Jindy vztáhne k němu ruku jako na smířenou, ale pes je příliš nedůvěřivý, aby se k ní přiblí-

žil. Na služebnictvo, zvláště na služku, sočí čím dále tím více, takže od ní nevezme ani ořechu jinak, než že po něm rychle chňapne. Často hází po ní rozličnými věcmi. Naproti tomu od mé matky všecko nechá si líbit.

Dne 24. Dnes mne kousla několikráte, když jsem ji ráno brala s postele mé matky. Já jsem dělala, jakobych toho nedbala, a ona se za to později styděla, zakrývajíc svoji tvář rukama a sedíc z ticha dlouhou dobu.*) Ve své snaze dělati škodu ráda všecky věci kácí, ale má se při tom na pozoru, aby jich neskácela na sebe. Tak na př. nakloní k sobě židli, až dostane převahu, potom dívá se upřeně na konec lenochu, najednou uskočí a má nehoráznou radost, když se židle překotí. A podobně počíná si s předměty těžšími. Máme tu na příklad umyvadlo s těžkou mramorovou konvicí, kterou skácela několikráte a nic si neublížila.**)

Dne 25. Pozorovala jsem dnes, že chce-li dostati ořech nebo jiný předmět, kterého s řetízku nemůže dosáhnouti, přitahuje si jej hůlkou a když se jí to nepodaří, vzpřímí se a přehodí si šátek přes hlavu, držíc jej za dva cípy, tak že jí padne na záda; potom hodí jej vší silou ku předu, pořád jej držíc za cípy; šátek zasáhne ořech, jejž opička k sobě přitáhne. Otočí-li se

*) Později (1881) jsem se přesvědčila, že toto tiché zadumání nepocházelo od studu, že mne kousla, neboť ať se jí podaří někoho kousnouti nebo ne, pokaždé sedává tiše a zadumaně a to, myslím, následkem unavení. Od té doby kousla mne několikráte a patrně měla z toho radost, že se jí to povedlo.

**) Tyto těžké předměty však převrací s velikou opatrností, obezřele je nachylujíc a zkoumajíc, nežli je konečně překotí.

jí řetízek okolo ramen věšáku (který jsme jí dali, by se po něm proháněla), dívá se naň pozorně a škube jím sem tam, a když vypátrá, jak jest zatočen, obchází ramena dokola tak dlouho, až řetízek rozvine. Často chytí řetízek ohonem a drží jej vysoko nad zády, aby jí nepřekážel v chůzi. Když jí ráno řetízek odepínám, abych ji donesla k matce na postel, mívá náramnou radost, skáče sem tam a škube za řetízek. Někdy však, když je řetízek zamotán a já jej dlouho rozmotávám, posadí se klidně vedle mne a počne prsty tapati na řetízku, jakoby mi pomáhala jej odepnouti. Avšak nemohu říci, že by mi při tom byla nápomocna.

Dne 26. Zdá se, že věci ráda otáčí. Dostane-li celé jablko nebo pomeranč, posadí se a otáčí jej na jednom konci, než se do něho dá. Pojídajíc pomeranč, ukousne kousíček kůry a strčí do něho svůj dlouhý tenký prstík; potom položí celý pomeranč pod kus drátěné sítky, kterou má na blízku, a přiloživši hubu k udělané díře, tlačí síťku na pomeranč, vymačkávajíc si takto šťávu do huby. Když pak hojně šťávy začne vytékati, vezme pomeranč a držíc jej nad hlavou nechá si šťávu téci do huby.

Dne 27. Dnes zmocnila se důležité listiny a živou mocí nechtěla ji pustiti. Podávala jsem jí všeliké lahůdky, ale ona o ně nedbala, a když jsem ji hladila, jenom vrčela. Když jsem jí konečně pohrozila rákoskou, opice se rozvzteklila a vřískajíc obořila se na mne. V tom přišla moje matka a posadila se do křesla vedle ní. Opička v tu chvíli vyskočila jí na klín a docela klidně nechala si od ní vzíti listinu. Když pak mi ji matka podávala a já jsem se smála, že se nám to podařilo, opice vycenila zuby, vřeštěla a na

mne se zlobila. Pozoruji, že smích vůbec ji dráždí. Když si na posteli hraje s matkou v nejlepším rozmaru, dokud sedím u postele z ticha, jest dobře, ale jakmile se dám do smíchu, ku příkladu při některém jejím strojeném pohledu, ihned se proti mně vyřítí, aby mne odehnala, pak se vrátí k matce, dávajíc jí na jevo svou příchylnost, dělajíc kozelce a kladouc se na znak, šklebíc se způsobem náramně směšným a vydávajíc zvuky podobné tichému chechtu.

Dne 28. Řetízek její jest přidělán k mramorové desce umyvadla, postaveného na podlaze u stěny. Deska jest příliš těžká pro ni, tak že by ji bez ublížení sobě neutáhla. Když se jí zachce dělati škodu na předmětu, kterého by s řetízku nedosáhla, postaví se mezi desku a stěnu, opře se zády o stěnu a rukama odstrčí desku, jak daleko může. Dnes na příklad jala se stahovati kožený povlak s kufru, který jí byl na blízku. Já jsem kufr odtáhla, a opice vidouc, že by ho nedosáhla, běžela a odstrčila desku způsobem právě vylíčeným a když viděla, že řetízek dostačí až ke kufru, rozběhla se k němu a pokračovala chvatně ve své zhoubné činnosti.

Dne 29. Pozoruji, že cokoliv dělá osoba, která jí drží na řetízku, nic jí není na příkor. I myslím, ačkoliv náramně se zlobívá, když jí někdo něco vezme, že se pranic nezlobí, když ji táhne za řetízek. Chystá-li se někoho kousnouti a někdo druhý zadrží ji za řetízek, neobrátí se, aby toho, kdo ji zadržel, kousla, jako činívá pes, ale klidně nechá se zadržet. Zdá se, jakoby svoje uvěznění a držení na řetízku pokládala za jakési přirozené právo, kterému marno vzdorovat. Ona také dobře ví, kde jest řetízek připevněn a jest si toho vědoma, že by byla svobodna, kdyby jej dovedla

odvázat. Jakmile jsme zpozorovali, že umí mramorovou desku umyvadla odstrkovati, zarazili jsme kroužek do podlahy a k tomu jsme ji přivázali. Od té chvíle, co byl řetízek připjat ke kroužku,*) počala zkoumati novou tuto vazbu a zkoumala ji několik hodin, prostrkujíc řetízek rychle sem tam skrze kroužek. Když shledala, že se řetízek neodepne, začala do něho a do kroužku vší silou bušiti a bušila celý den.

Dne 30. Pořád ještě šmodrchá řetízek, kterým jest uvázána ke kroužku. Prostrčila svými prsty celý řetízek skrze kroužek již tolikráte, že se velmi skrátil a v kroužku zhatil, tak že jsem měla čtvrt hodiny co dělat, abych ho vymotala. Toto vymotávání náramně ji bavilo; posadila se vedle mne a dívala se mi pozorně na prsty, chvílemi prsty moje zlehka stranou odstrkujíc, aby lépe viděla, a chvílemi pohlížejíc mi pátravě do tváře, jakoby se tázala, jak to dělám. Když jsem řetízek vymotala, jala se opice šmodrchati, ale měla se na pozoru, aby ho do kroužku podruhé nezamotala.

Dne 31. Dnes si ublížila, zachytivši se pazourkem za kolík na věšáku. Ačkoliv ji to zajisté bolelo, přece nedělala rámusu, ani pazourek nevytahovala, což by bylo marno bývalo a jen větší bolest působilo; nýbrž seděla docela tiše, pouze žalostivě mrňoukajíc, až jsem já zpozorovala, že se jí něco stalo. Když jsem se jala nožku jí vyprosťovati, zůstala úplně klidna, ačkoliv ji to bolelo, a pohlížela na mne povděčně.

---

*) To se stalo dne 14. ledna 1881. Mramorovou desku nechali jsme u ní i když byl řetízek přidělán ke kroužku; avšak opice od té chvíle ani jednou se nepokusila o to, aby desku odstrčila.

Dne 1. ledna 1881. Nyní již docela přestala odvazovati řetízek. Když jí selhaly veškery pokusy, vzdala se patrně vší naděje. Nyní s odhodlaností zůstává přivázána. Když ji odvážu, mívá z toho radost, když pak ji přivazuju, čeká, až jest přivázána, potom skočí po mně a kousne mne.

Dne 10. Jsouc uvázána stále na témž místě, nemá příležitosti, aby projevovala svou intelligenci. K mé matce stala se ještě přítulnější. Vyjde-li matka z pokoje, opice nechá hry a všech svých kousků a nedělá nic jiného, nežli že běhá nepokojně do kolečka, vydávajíc zvláštní vábivý hlas, kterého nikdy nevydává, když jest matka v pokoji, a chvílemi pozorně naslouchá. Dokud se matka nevrátí, opice nemá stání ani zábavy a málokdy stává se zlostnou; avšak v tu chvíli, kdy se matka vrátí, začne opice provozovati svou králku a stává se k jiným lidem obyčejně zlostnější než před tím.

Matka moje brává jí někdy věci, a opice nikdy jí to nemá za zlé, jako by měla komukoliv jinému. Obyčejně však, když jí matka něco vezme, co by ráda podržela, vrčívá hněvivě na jiné osoby. S počátku jsem se domnívala, že se mýlí — že pokládá za nemožné, že by nejlepší její přítelkyně mohla ji připraviti o věc, které ona si váží, a že si myslí, že to udělal někdo jiný. Ale totéž opakovalo se několikráte, tak že si nemohu mysliti, aby nevěděla, kdo jí ty věci skutečně bere. Spíše mám za to, že si při tom vede s politikou, jsouc za dobré s jednou osobou, a ačkoli vidí, že ta jí ty věci bere, a ačkoli se pro to zlobí, přece uznává, že bude lépe, když svůj hněv obrátí proti tomu, s kým už byla na štíru. Dávát na jevo větší podrážděnost tehdy,

když matka některou věc jí vezme a mně dá, nežli když si ji sama nechá (jakž zmíněno dne 27. prosince), a to snad jest příčinou, proč mi těch věcí nepřeje; myslíť si, že jest to pro mne jakýmsi triumfem, dostanu-li některou věc, kterou by ona ráda. Tak může se moje matka smáti, jak chce, nechť jest opice u ní nebo ne, ale kdybych já se něčemu zasmála, následek bývá obyčejně ten, že opice něčím po mně praští. Volá-li matka ven na služebnictvo — jestliže na příklad některý sloužící odešel z pokoje a matka volá jej nazpět — rozzlobí se opice na sluhu a při jeho návratu hází po něm čímkoliv. Někdy dělá matka, jakoby na sluhy hubovala a je bila, a tehdy přidá se k ní opice velmi horlivě a pomáhá jí v tom. Kdybych já na sluhu hubovala nebo jej bila, opice si toho nevšímne. Byla-li matka venku a vrátila se, nejeví opice žádné zvláštní radosti. Vzkřikne sice radostně, když zaslechne její hlas na schodech, ale jakmile matka vkročí do pokoje, nedělá mnoho hluku. Když matka není přítomna, mohu s ní dělati co chci, zrovna tak jako matka, když jest doma. Možná, že jsouc sklíčena neumí se zlobiti, anebo snad pokládá za rozumné, býti roztomilou, když nejlepší její přítelkyně jest pryč. Jakmile matka se vrátí, v tu chvíli počne opice svoji nechuť k jiným osobám dávati na jevo a začne se hned obírati všemi svými hračkami.

Dne 11. Teď chce-li něčím po někom hoditi, vyleze si dříve nahoru na věšák; bezpochyby přišla na to, že lidé nic si z toho nedělají, když jim něco hodí pod nohy, a ona nemá dosti síly, aby jim těžké věci, jako pohrabáč nebo kladivo, hodila na hlavu. Proto si vyleze do té výše, jako jest nepřítelova hlava, a pak může házeti do větší výšky a na větší vzdálenost.

Dne 14. Dnes zmocnila se štětky k vymetání kamen a to takové, která jest na držadlo našroubována. Opice brzo nalezla, jak se odšroubuje, a když se jí to podařilo, ihned jala se činiti pokusy, jak by ji opět našroubovala. To se jí také za nějakou dobu povedlo. Nejdříve nastrčila nepravý konec držadla do díry, ale otáčela jej *docela správně jako při šroubování.* Vidouc pak, že nechytá, obrátila druhý konec držadla, zastrčila jej opatrně do díry a jala se kroutiti jím opět pravým směrem. Byla to pro ni práce opravdu krušná, neboť musela oběma rukama držeti držadlo v patřičné poloze a zároveň jím kroutiti, aby je našroubala, při čemž jí dlouhé štětiny štětky překážely, že jí nemohla udržovati v rovné poloze. Podržela si štětku zadní rukou, ale i tehdy bylo jí těžko vpraviti držadlo do šroubu, aby zachytilo. Nicméně pracovala neunaveně tak dlouho, až se šroub zachytil a potom otáčela rychle, až to našroubovala. Při tom bylo nejvíce pozoruhodno, že opice, ačkoliv jí s počátku tolikráte selhalo, přece ani jednou nezačala točiti držadlem naopak; točila pořád od pravé strany k levé. Jakmile se jí pokus povedl, odšroubovala štětku znova a pak ji našroubovala podruhé mnohem snáze než před tím, a to opakovala několikráte. Když v tomto odšroubování a našroubování nabyla jakés takés zručnosti, nechala toho a zabývala se jinými věcmi. Jiná pozoruhodná věc jest, že tato opice hmoždívá se tím, co jí není k žádnému hmotnému prospěchu. Pouhá snaha vykonati předsevzatý úkol jest ji dostatečnou pohnutkou, aby se tím hmoždila. Jesti to snaha čistě lidská, které nenalézáme tuším u žádného jiného zvířete. Není to bažení po chvále, poněvadž opice toho nedbá, zda-li se někdo na ni dívá; jesti to

pouhá snaha dosíci něčeho jen proto, aby toho dosáhla; a opice od toho neustane ani se nedá od toho odvrátiti, dokud to nevykoná.

Dne 16. Když se zlobí a má po ruce věc, kterou by ráda podržela, dělá, jakoby jí chtěla na člověka hoditi, ale přece jí pokaždé podrží. Tak na příklad má-li nějakou hračku delší dobu a když ji omrzela, mrští jí po někom bez váhání; pak-li že má věc, která se jí líbí, prodělá všecky pohyby, jakoby jí chtěla hoditi, ale konečně praští jí o zem tak, že jí nepustí. Má dlouhou hůlku a tou bije lidi, a když jich nemůže zasáhnouti, udeří hůlkou o podlahu, aby jim ukázala, co by udělala, kdyby mohla. Směšná je na ni podívaná, když v největší zlosti vyleze na svůj věšák, vlekouc za sebou (dosti namáhavě) svoji dlouhou hůlku, aby byla dosti vysoko a mohla jí někoho švihnouti. Pes má před její hůlkou veliký respekt, ač jest dosti vyhýčkán, že se hůlky nebojí, když ji drží v ruce člověk. Opice jest žárliva, když pes leží na křesle, v kterém ona někdy sedává s mojí matkou; proto šťouchá do psa (neboť může s řetízku dosáhnouti na křeslo), až ho vystrnadí.

Dne 18. Náramně se hněvá dnes na služku, která zametala její místečko dlouhým smetákem: opice chytila smeták pokaždé, kdykoliv služka chtěla zametat. I vzala moje matka smeták, a v tu chvíli opice nejen skrotla, ale pomáhala jí zametat, shrnujíc smetí rukama v koutku na malé hromádky a podhrnujíc hromádky pod smeták.

Dne 20. Dnes přetrhla řetízek a zuřivě vrhla se na služku, avšak spatřivši moji matku, ihned skočila jí do klína. Mezi tím, co se pro ni chystal jiný řetízek, odebrala se k truhličce, kde jsou ořechy. Pozorovala jsem již dávno, že opice po-

hlíží na tuto truhličku jako na svůj majetek. V truhličce jsou kromě ořechů ještě jiné věci uloženy, a blíží-li se někdo k truhličce pro nějakou věc, opice náramně se rozvzteklí. Nic ji tak nerozzlobí, jako když někdo otevře truhličku, a to nikoliv proto, že by chtěla ořechy, neboť těch má pořád tolik, že jich ani nesní a když jí někdo ořech podává, ani ho nevezme. Nuže, dnes, jamile se řetízek přetrhl a ona se mohla přiblížiti k truhličce, začala prsty šťourati v zámku. Dala jsem jí klíček a ona celé dvě hodiny pokoušela se o to, aby zámek otevřela. Šlo to velmi z tuha a bylo potřebí, přitlačiti dříve víko, tak že jsem se domnívala, že jest naprosto nemožno, aby truhlici otevřela. Avšak opice konečně přece dovedla strčiti klíček do dírky a obracela ho sem tam, a po každém pokuse zvedala víko, zdali se pozvedne. Že se tomu naučila od lidí, jest patrno z toho, že pokaždé, když strčila klíč do zámku a nepodařilo se jí otevříti truhlici, makala klíčkem z venčí zámku několikráte kolem do kola. To si vysvětluji tím, že moje matka, jsouc krátkozraká, často se mine díry, strkajíc klíč do zámku, a maká klíčem kolem ní; pročež opice patrně se domnívá, že takové makání klíčem okolo zámku jest jaksi nevyhnutelné, aby se zámek otevřel.

Dne 21. Dala jsem jí dnes dřevěnou skřínku, na které bylo víko přibito, a plechovou lžíci, abych viděla, zdali umí užívati lžíce jako páky, by víko vypáčila. Pokus tento byl poněkud zmařen tím, že matka zastrčila držadlo lžíce do štěrbiny mezi víkem a skřínkou, aby jí ukázala, jak se to dělá. Proto nemohu říci, zdali by to byla opice sama dovedla. Ale tolik jisto, že, jakmile držadlo lžíce bylo zastrčeno, opice na druhém konci vší silou tlačila dolů a víko vypáčila.

Dne 22. Opice seděla matce na klíně, když si matka malou houbou umývala ruce. To mívá opice velmi ráda. Matka zkusila toho, aby jí umyla tvář, a to se jí hrubě nelíbilo. Kdykoli matka začala, opice se durdila. Najednou jí skočila s klínu a obořila se na služku, která sic jest jejím miláčkem, ačkoliv tato ničím ji nerozhněvala. To jest nejlepší doklad, jak si opice, když má zlost na matku, schlazuje žáhu na jiných. Když se zlobí po velikém rozčilení, žere náramně chvatně. Trvalo-li rozčilení delší dobu, položí se potom na bok a leží jako zabita, bezpochyby následkem vysílení.

Dne 30. Ona dobře ví, co to znamená, potřásati rukou. Chce-li někomu projeviti svoje přátelství, podává mu ruku, obzvláště když některý známý přichází neb odchází. Dnes hrála si dlouhou dobu svými hračkami, nikoho si nevšímajíc. Najednou si matka vzpomněla, že jsou moje narozeniny, a (poprvé za tu dobu, co jest opice v domě) blahopřejíc potřásala mi ruce. I rozzlobila se opice na mne náramně, dala se do křiku a do vřesku a házela po mně rozličnými věcmi, patrně jsouc žárliva, že matka mně věnovala takovou pozornost.

Dne 1. února. Přestěhovali jsme ji dnes do jídelny, kdež jest přivázána mezi krbem a oknem. Touto změnou jest všecka ztrápena, poněvadž nyní matku tak často nevídá.

Dne 4. Sklíčenost její trvá pořád a bojím se, aby se nerozstonala. Ničím si nehraje, jen sedí z ticha tetelíc se v koutku. Shledala jsem dnes, že jest studená a ztrápena, a ohřívala jsem jí ruce. Byla velmi mírná a povolná a zdá se, že mne začíná mít ráda.

Dne 8. Od té chvíle, co si mne zamilovala, nabyla opět veselé mysli. Nyní má mne již zrovna tak ráda, jako měla dříve matku. Nechá se ode mne krmit, nechá mne choditi po svém místečku, ba nechá si ode mne i věci bráti. Jakmile však přijde matka na ni se podívat, již o mne nedbá, ale bývalého nepřátelství přece nedává mi na jevo. Ke služebnictvu však pořád ještě chová se nepřátelsky, když jest matka přítomna.

Dne 10. Dali jsme jí dnes ráno otypku prutů, a tou se bavila po celý den, strkajíc pruty do ohně a opět je vytahujíc, aby si přičichla k doutnajícímu konci. Vytahuje i horký popel z popelníku a hází si ho na hlavu a na prsa, libujíc si v jeho teple, ale nikdy se nespálí. I řeřavý popel hází si na hlavu. Dala jsem jí kus papíru, a ona, nemohouc s řetízku dosáhnouti do kamen, stočila papír jako hůlku a strčila jej do ohně; jakmile papír chytil, vytáhla ho a dívala se na plamínek s velikým zalíbením. Podala jsem jí celé noviny, a ona roztrhala je na kusy, svinula každý kus jako prvé, aby jím dosáhla do ohně a tak spalovala kus po kuse. Při tom si prsty ani jednou nespálila.

Dne 13. Opice umí otvírati a zavírati skládací okenice a to jí působí milou zábavu. Též odšroubovala hlavice ode dvírek u kamen. Držadlo od zvonku vedle krbu celé rozkousala, nemohouc ho odšroubovati.

Dne 15. Ke mně jest nyní tak roztomilá, že mi neustále podává kousky věcí, které sama jí, doufajíc patrně, že se takto dělí se mnou o svoje lahůdky. Někdy stává se mi tato její pozornost skoro nepříjemnou. Dnes na příklad, když jsem se nedívala, strčila mi do ruky kus chleba namo-

čeného v mléce, domnívajíc se, že mi prokazuje kdo ví jakou dobrotu.

Dne 17. Podala psovi kousek topinky, kterou sama jedla, a pes ji vzal. Avšak v tutéž chvíli zachtělo se jí, tuším, chňapnouti psa druhou rukou; neučinila toho, bezpochyby proto, že já jsem se na ně dívala a že ona ví, že pes jest mým miláčkem. Ale v jejím oku, když krmila psa, pozorovala jsem takový zlomyslný pohled, kterého u ní nebývá, když prokazuje štědrotu mně.

Dne 19. Když jsem ji dnes kartáčovala, vzala mi kartáč z ruky. Hračky jsou jí nyní obzvláště vzácny, poněvadž jich nemá, aby jimi neroztloukla okna. Z této příčiny bála jsem se též nechati jí kartáč, avšak ona nechtěla ho vrátiti. Házela jsem jí věci jiné, ona však sbírajíc tyto věci držela kartáč neustále v ruce. Konečně jsem se posadila a lákala ji k sobě; i přišla mi něžně na klín a položila mi kartáč do rukou; nejspíše nechtěla si teď rozhněvati jedinou svoji přítelkyni.“

Zápisky tyto jsou úplně spolehlivé. Mnohá z těchto pozorování mohu potvrditi z vlastního přesvědčení a doplniti některými novými.

Koupil jsem v krámě hračkářském velmi věrně nápodobenou opičku a přinesl ji do pokoje ke skutečné opici, mluvě na ni a hladě ji, jakoby byla živa. Opice pokládala tuto figurku patrně za živé zvíře, jevila náramnou zvědavost a zároveň veliký strach, když jsem figurku k ní přibližoval. I když jsem figurku postavil na stůl a nechal ji státi bez hnutí, opice bála se přistoupiti blíže. Podle toho zdálo by se, že zvíře toto důvěřuje více svému zraku nežli čichu, když chce rozeznati svého druha.

Postavil jsem na podlahu zrcadlo a opice spatřivši svůj obraz v něm, pokládala jej za sku-

tečné zvíře. S počátku ji to poněkud zarazilo; ale za malou chvíli osmělila se blíže a chtěla se podoby dotknouti. Shledavši pak, že to nemožno, obešla zrcadlo několikráte; ale nerozzlobila se, jako se zlobila opice, o které mi psal prof. Brown Robertson. A co zvláště podivného, že opice tato zmýlila se v pohlaví obrazu a jala se způsobem nevýslovně směšným vyznávati mu svoji lásku. Nejdříve vztýčila se v celé své výšce na zadních nohách a přiložila pysky k zrcadlu, potom se ponenáhlu od něho vzdalovala a vzdalujíc se obrátila se k zrcadlu zády, při tom však ohlížela se přes rameno do zrcadla, při čemž se pitvorně kroutila a točila, až směšno na ni se dívati. A to dělala pokaždé, kdykoliv jsem později postavil zrcadlo na podlahu.

Od té chvíle, co mne opice poprvé spatřila, stala se ke mně zrovna tak přítulnou, jako k matce. Ale jinak vítává mne a jinak matku. Když matka po dlouhé době vstoupila k ní do pokoje, uvítala ji opice jaksi klidně a spokojeně; když však jsem vstoupil já, byla na opici tklivá podívaná: postavila se z přímá na zadní nohy na konci řetízku, vztáhla ke mně obě ruce, jak daleko mohla a křičela, seč byla, takovým tónem, jakého u ní jindy neslýcháno. I vřeštěla neustále a tak hlasitě, že nebylo vlastního slova slyšeti, dokud jsem ji nevzal do náruče; teprve potom se utišila, dávajíc mi na jevo svoji příchylnost. I když zaslechla můj hlas na schodech druhého patra, dala se do podobného vřeštění, tak že, když jsem přišel do matčina domu, musil jsem na schodech býti ztichа, leda chtěl-li jsem dříve navštíviti opici.

Často bylo pozorováno, že opice jsou náramně vybíravé, komu mají věnovati své přátelství. Ale nebyl bych si pomyslil, že by tato vyběračnost

byla tak znamenitá, jako v tomto případě. Způsob, jakým tato opice dávala na jevo svoji příchylnost mojí matce a mně, byl dojemný, kdežto ke každému jinému, buďsi mužskému nebo ženské, chovala se buď lhostejně nebo zjevně nepřátelsky. Proč takový rozdíl činila, nebylo lze vyzkoumati. Moje sestra, k níž mívají zvířata obyčejně mnohem větší náklonnost než ke mně, bývala k této opici vždy velmi shovívava a vlídna, dávajíc jí lahůdky a hračky, tak že byla skutečně nejlepší její přítelkyní. A přece opice měla k ní jakous antipathii, která ovšem byla méně patrna, nežli její náruživá náklonnost k mojí matce a ke mně.

Jiná pozoruhodná věc jest, jak opice tato šetrně zacházela s mojí matkou. Přede mnou a před každým jiným počínala si ve svých pohybech docela volně, jak opice vůbec dělávají; k mojí matce však měla se jako kotátko, jakoby věděla, že matka, jsouc stará a churavá nesnese žádného hrmotu a žádné výtržnosti.

Odvedl jsem opici do Zoologické zahrady koncem února r. 1881 a ona dobře si mne pamatovala až do své smrti, kteráž nastala v říjnu téhož roku. Navštěvoval jsem opičí domek jednou za měsíc, a kdykoliv jsem se přibližoval k její kleci, pokaždé již z daleka mne poznala, obyčejně dříve, nežli jsem já ji spatřil, přiskočila k mřížoví a prostrčila jím obě ruce, dávajíc takto svoji radost na jevo. To mne náramně překvapovalo, že mne opice tak snadno poznává, kdykoliv jsem se ke kleci přiblížil, i když okolo ní stálo mnoho lidí. A proto jsem navštívil opičí domek schválně v pondělí velkonoční, abych se přesvědčil, zdali mne opice zpozoruje mezi velikým zástupem lidí, kteří toho dne na tomto místě se shromažďují. Ačkoliv

jsem se nemohl dotlačiti dále než do čtvrté řady od klece a ačkoliv jsem ani nehlesnul, bych její pozornost k sobě obrátil, opice ihned mne zahlédla a přes celou klec spěchala mi vstříc, aby mne přivítala. Když pak jsem odcházel, provázela mne, jako obyčejně, až na konec klece a zde se postavila, dívajíc se za mnou, dokud jsem nezašel.

Konečně ještě připomínám, co mne při tomto zvířátku nejvíce překvapovalo a čeho jsem u žádného jiného zvířete nepozoroval, totiž neunavná jeho vynalézavost. Po celé hodiny zabývala se ubohá tato opička tím, že s největší trpělivostí zkoumala věci, které jí byly neznámy a dostaly se jí do rukou, tak že leckterý povrchní pozorovatel mohl by si z ní vzíti naučení. A ta radost, když se jí některý malý vynález podařil, když ku příkladu objevila, jak se zachází se šroubem a pak neustále nový svůj vynález zkoušela, tak že se člověk musel podiviti, kde se to v té „němé tváři“ vzalo — něco podobného neshledal jsem u žádného jiného zvířete, i přiznávám se, že bych tomu byl nevěřil, kdybych se sám na vlastní oči nebyl o tom přesvědčil. Docela správně prohodila moje sestra kdysi, když jsme pozorovali opici, jež při svém pátrání zapomněla na jídlo a na všecko kolem sebe: „Když si opice počíná tak, jako tahle, skorem řekla bych, že jest člověk vědeckým zvířetem!“

Abecední seznam.

Acerina cernua 67.
Aligator 74. 76.
Alkouni 104.
Amblyornis 100.
Arctomys Ludov. 189.
Argyroneta 51.
Athuchus pilarius 55.
Atta 20.
Baja pták 114.
Bekyně zlatořitná 62.
Bělásek ovocný 64.
Běžník pocestný 80.
Birgus latro 60.
Boa constrictor 78.
Bobr 189.
Bombyx 63.
Bourec 62. 63.
Bower-birds 99.
Brouci 54.
Buceros bicornis 119.
Bufo obstrictcans 72.
Bávol 160—162.
Býk 164.
Cebus fatuellus 283.
Coulurus constr. 152.
Čáp 97.
Čejka 106.
Das mořský 68.
Datel sběrač 106.
Dlask africký 116.
Dorcas 68.
Drozd 103.
Formica v. Mravenci.
Fretka 171
Gasterosteus pungit. 66.
Gelasimus 66.
Gibon 243. 244.
Grizzly bear 175.
Hadi 74. 77. 80. 82.
Hejl 135.
Hlodavci 176.
Holub 89. 103. 141.
Homraí 119.
Housenky 61.
Houser 91.
Hrobařící 55.
Hroznejš 78.
Husa 139. 140.
Hydrargyra 69.
Hylobates 243. 244.
Chaluha cizopasná 104.
Chelmon rostratus 68.
Chironectes 66.
Chřestýš 81.
Indicator Sparm. 139.
Jelen 162.
Ještěrk 67.
Kachna mandarinka 88.
Kanárek 107. 136.
Kavka 141.
Klípka nosatá 68.
Klokan 152.
Kobra 80. 83.
Kočka 209.
Kolibříci 101.
Koliška v. Skoljuška.
Koroptev 110. 137.
Korýši 58.
Kos 103. 112. 110.
Koza 163.
Kozorožec 159.
Krabové 59. 60.
Králík 177
Křeček 188.
Krejčík 114.
Krokodil 74.
Krysy 183.
Kukačka 124. 139.
Kulik 140.
Káň 153.
Kytovití 153.
Labuť 89. 110. 117.
Lacerta iguana 73.
Lachtaní 168.
Lasička 176.
Leguan obecný 73.
Lelek 110.
Lestris parasitica 104.
Liparis chrysorrh. 62.
Liška 215.
Lophius piscatorius 68.
Losos 69.
Loubníci 99. 100.
Macacus Rhesus 247.
Malpa 243. 250. 253.
Masožraví 167.
Megachile 38.
Melanerpes formic. 106.
Melothrus 133.
Mezek 158.
Moucha 57.
Mravenci 5—23.
Mravkodav 61.
Měkce chov. od mr. 14.
Mus minutus 187.
Myrmecoleon 61.
Myši 183.
Necrophorus 55.
Netopýři 166.
Noctua Ewingii 62.
Octopus 65.
Oecodoma 19.
Okoun 71. 69.
Opice 243.
Orel 105. 111. 138.
Otaria ursina 167.
Papoušek 85. 95. 102.
Papuchalky 113.
Pavouci 48. 51.
Pelikán 94. 143. 105.
Perca scandens 69.
Pes 220. 222.
Phalangidae 53.
Pilris crataegi 64.
Plazi 71. 73.
Plocceus 114.
Plotice 65.
Podocerus capillatus 59.
Prase 164.
Přežívavci 159.
Ptáci 83—151.
Pteroptus vulg. 167.
Python 78.
Raci poustevničí 59.
Rackové 112.
Republikáni 117.
Ropucha 72.
Rosomák 171.
Rybák 105. 112.
Ryby 64. 65.
Salangany 113.
Sklípkan 49.
Skoljuška 66.
Slavík 110.
Slepice 109.
Slepička bantam. 90.
Slípky vodní 118.
Slon 197.
Snovači 114.
Srnci 162.
Sterna 105.
Střeček koňský 57.
Strepsilas 145.
Střízlíček 116.
Supi 106. 138.
Svině 165.
Svišt stepní 189.
Šakal 218.
Škvor 57.
Špačkové 136.
Štika 67.
Talegalla 115.
Termiti v. Všekazi.
Tetřívci 137.
Thomisuz viaticus 50.
Tchoř 170.
Tuleni 167.
Turnstone 145.
Uhoří 68.
Ústřičník 145.
Uria Troile 104.
Ursus feros 175.
Vaknatí 152.
Včely 23—44.
Velryba 153.
Vlaštovka 113—143.
Vlk 219. 222.
Vosy 39. 40.
Vrána 84—146.
Všekazi 44.
Vydra 170.
Zajíc 180.
Zoborožci 119.
Zubr americký 160.
Žáby 71.
Želvy 74. 77.

Slavná župa.

Napsal

Koloman Mikszáth.

Z maďarského přeložil

František Brábek.

Matice lidu ročník XX. číslo 5.

Rediguje **Primus Sobotka.**

(Běžné číslo 119.)

V PRAZE.

Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.

1886.

Tiskem dra. Edvarda Grégra v Praze 1886.

Před čestným soudem.

Dříve než počnu vypravovati, dovolte mi, ctění páni soudcové, abych si zapálil cigaretu. Ráčíte věděti, že jsem byl písařem župním. Blížily se právě volby do sněmu. V našem okresu bude letos ticho — myslili jsme si. Hrabě Pálly neměl protikandidáta a jak okolnosti ukazovaly, nebude již moci proti němu nikdo vystoupiti.

„Letos nebudete píti, sousedé!“ děsili vesničtí notáři lid.

I sám stoliční soudce, když jel jednou kolem skelných hutí v Málně, volal s kozlíku na majitele:

„Pane Kirner! Pro letošek dejte nafoukati jen samé sklenice na zavařeninu!“

Všecky tyto povídačky šířily se v horách našich jako oheň, ba co dím, jako žhavý popel, jenž chmúrně sedá na krajinu.

Nebudou volby! A proč nebudou?

Na vsích všelijak rozumovali. Někteří pravili, že král dal upsati království na svoji choť a vznešená tato paní že nemiluje rvaček: proto nebude voleb.

Jiná pověst pravila, že páni nadělali o posledních volbách mnoho dluhů po krčmách a nyní že nedostanou dříve nového úvěru, dokud nezaplatí starý. Proto musí chudý lid žízniti. Nu, na tomto bylo alespoň již trochu pravdy.

Sklíčenost byla tak veliká, že jen málo voličů se dalo zapsati do volebních listin: „Hlasy nebudou míti ceny," říkali kysele, jakoby běželo o cenu ovsa nebo jiné plodiny.

Jen proslulý, rudovlasý korteš*) Michal Terepetě v Malém Liberci tvrdil neustále: „To není možná, aby nic nebylo. Tráva bez deště nikde neroste, hoši!"

Plané řeči! Pálly se cítil tak na pevných nohách, že se odhodlal až do Vídně, by si tam dal zcela pohodlně uříznouti nohu, kterou mu byl medvěd pokousal. Nepřijde ani domů; tak bylo vyjednáno s podžupanem Tomášem Nagyem; mandát mu pošlou v odporučeném listě. Celé volby nebudou ho státi ani deset grošů. Něco takového svět ještě neviděl!"

To dělo se, když mne jednou odpoledne dal podžupan zavolati. Srdce člověka (je-li člověk tento jen župním písařem), zabuší strachem, když jej volají před mocného župního pána.

„Je pan podžupan samoten?" tázal jsem se hajduka.

„Je u něho slečinka."

„Která?"

„Ta tenčí," pravil lhostejně.

Hajduk tím chtěl říci, že hubenější štíhlá Anna je u svého otce a nikoliv buclatější plavovlasá Marča.

Úřední komnaty podžupanovy byly na druhém křídle župního domu. Bylo mi jíti dlouhou, starožitnou chodbou. Cihly zvoní v ní zvláštním způsobem a tlusté sloupy zvuky tyto příšerné odrážejí. S klenby visí kožené, rudě natřené hasičské košíky. Vzduch je dusný a všudy je cítiti

*) Náhončí při volbách.

plíseň. Z koutů a výklenků vyskakují stíny. Vše je zasmušilé, sváteční a vážné. Jako by i kameny cítily, že podžupan je na blízku.

Bázlivě a s myslí stísněnou otevřel jsem dvéře.

„Servus," pravil podžupan a rozmlouval se svou dcerou dále. Ona měla na hlavě malý bílý slaměný klobouček, podvázaný blankytovou stuhou.

Na stole leželo album, kteréž jsme my úředníci byli podžupanovi k svátku darovali. Obracel jsem v něm roztržitě listy, až si mne všimnou.

Právě jsem měl před sebou svoji podobiznu, když podžupan na mne promluvil.

„Ano, dal jsem vás zavolati. Nyní bys mohla odejíti, dceruško, neboť mám malé jednání zde s tento . . . s přítelem."

Anna obrátila nyní svěží svou tvář ke mně a vyhrnula vzdorovitě pysky.

„Ne, ne," pravila, potřásajíc hlavou, „raději na tebe počkám, tatínku."

I odepjala svůj šedý pláštík a přeložila jej po domácku přes oporu jedné židle.

„Tož půjdeme my do druhého pokoje," odvětil podžupan a otevřel přede mnou dvéře.

Měl velmi podivnou podobu; nad míru prodlouženou hlavu a velké vystávající zuby. Vlasy už zcela prošedivělé, ale oči mladistvé. Stažené obočí a hranaté pysky prozrazovaly schytralost. Pravilo se o něm, že je velmi rozumný člověk, ale že nikdy nemluví pravdy.

„Spolehám na vaši mlčelivost," pravil přísně, odměřeně.

(Bože, co to bude? přemítal jsem v strachu.)

Pravil, že ode mne nežádá nic jiného, než abych si udělal v hospodě několik veselých večerů. To je vše.

Zmocnily se mne nezvyklý nepokoj a tesknota.

„K tomu je potřebí ovšem peněz, jako k válce," pokračoval; „a co hodláme podniknouti, je také válka. Možná, že to jednou vyjde na světlo, ale lépe bude, když se to nestane. Útraty válečné vám dám."

Posadil se vedle mne do širokého křesla a podložil krátké, masité své nohy po tureckém způsobu pod sebe.

„Já jsem tomu již tak zvyklý, hehehe, byl jsem v mládí svém dlouho v Turecku a vážím si velmi toho lidu, kde má každý člověk několik matek, hehehe."

Pohlédl na mne pátravě, pak mi poklepal na rameno:

„Jde o to, amice,*) že nemáme peněz. Jsme dlužni, jsme žebráci. Župa také již není tučnou dojnou krávou, jako jindy bývala. Šlechta župní chudne. Jak jinak bývalo v mém mládí! Všeho bývalo hojnost. Dnes již ani cukr není tak sladkým, jako býval druhdy. Jakými pány jsme bývali tehdáž, můj bože! Když jsem jednou ve Vídni ve dvorním divadle seděl v jedné lóži, otevře pojednou po druhém jednání komorník krále Ferdinanda dvéře a vzkazuje mi, že Jeho Veličenstvo, jenž seděl naproti mně, žádá mne, bych obrátil kámen svého prstenu dovnitř, poněvadž jeho lesk oslňuje mu oko."

„A obrátil jste jej, milostivý pane?"

„Ovšem, příteli," pravil vlídně, „neboť jsem loyální člověk a pak jsem nebyl ještě podžupanem."

Při těchto svých povídačkách dovedl se tak nevinně tvářiti, že by jim byl člověk málem uvěřil.

*) Příteli.

Nyní vrátil se opět k svému plánu. Nežádal velikých věcí; pouhou maličkost. On chtěl jen, abych několikrát svolal své kamarády, stropil křik a dal několik lidí pozavírati; abych po několik nocí dělal rámus a dal lůzou provolati nějakého kandidáta.

„Kandidáta? Vždyť máme.“

„O to se nestarejte, příteli. To není vaší věcí. Nuž, proč pak na mne hledíte tak podivně?“

„Poněvadž tomu nerozumím.“

„A také nebudete. Pro vás je to příliš vysoká politika. Kdybyste jí porozuměl, dal bych vás buď zavříti, nebo bych vás posadil na svoje místo, neboť župa má jednoho rozumného člověka až dost.“

V tomto okamžiku vrzly dvéře a Anna vstrčila svou hlavičku do pokoje.

„Pojďme již, tatínku,“ naléhala netrpělivě.

„Hned, hned,“ odpovídal starý, vrtě sebou v křesle.

„Já nečekám.“

„Jen chvilku ještě.“

„Ani chvilku ne,“ dupla si venku vzdorně nožkou.

„I ty zlostná ještěrko, hleďme, hleďme! Víte co, příteli, posečkejte zde chvilku; sejdu s ní jen do krámu.“

Anna, když odcházela, kývla mi hlavou. Zdálo se mi, jakoby se byla usmívala, jakoby byl vnikl do pokoje paprslek zářícího slunce. Všechna krev vehnala se mi do hlavy. Ale proč? Vždyť mne jen pozdravila.

Unaven sklesl jsem do křesla. Tento jediný její úsměv mne unavil. Jakási zvláštní vůně, jakýsi čerstvý dech zůstal tam z jejích vlasů, ze šustotu jejích sukének; cítil jsem, jak zápasí

s dýmem doutníkovým a stuchlým zápachem úředních listin. Zde stála, zde, zde, tudy šla . . . cítil jsem, kudy byla kráčela. A jak jsem tam seděl zabrán v myšlenky, počal jsem mimovolně opět v úřednickém albu se probírati. Přede mnou střídaly se až do omrzení známé obličeje, druhý podžupan, svou pamětí proslulý stoliční soudce, archivář s ovčím obličejem, přísedící, notáři . . . bože, klame mne zrak nebo co? . . . kam se poděla odtud moje podobizna? Vždyť byla ještě před chvilkou zde, sám jsem ji viděl, sám na ni sahal ještě před půl hodinou!

Zimničně jal jsem se obraceti listy alba opět z předu. Ale má podobizna byla tatam. Není pochybnosti. Anna ji vyňala, drahá Anna. Vždyť kromě ní nebyl nikdo v pokoji! Blaženost div mne neomámila; nebyl jsem svých smyslů mocen. Chtěl jsem odtud prchnouti, ani sám nevím kam? Na jednom křesle ležel tubus. Podžupan mluvíval skrz něj se starým, hluchým písařem Kickou. Chopil jsem se tubusu a jako blázen křičel jsem do něho: „Ona mne miluje, miluje.“

Uznávám, že to bylo šílenství, neboť právě v tom otevřel dvéře podžupan a tázal se zaražen:

„Nevolal jste něco?“

„Zkoušel jsem jen tubus,“ odpověděl jsem s uzarděním.

„Ovšem, ovšem, měl jste dlouhou chvíli. Já jsem kupoval všelijaké módní tretky na cestu, neboť odvezu rodinu zejtra do lázní rických. Ti obchodníci by i čerta ošidili, kdyby se neměl na pozoru, a přece je jejich vlastním bratrem. Pozejtří se vrátím. Do té doby všecko vyřídíte. Zde máte zatím sto zlatých.“

„A koho provoláme?“ tázal jsem se nepokojně.

„Koho chcete. Jen toho dbejte, aby nebyl ani příliš rozumný, ani příliš hloupý, punktum.“

Vše to kmitalo se přede mnou v nepronikutelné mlze. Ale konečně jsem se upokojil; vždyť čeho na mne žádají, není tak příliš velkou věcí.

A v skutku, po malé podařené noční pitce měli jsme k ránu kandidáta v osobě dobráckého občana pana Petra Tótha, jenž při víně rád politisoval. Ani sám nevím, jak mi přišel tehdáž právě na mysl.

Jen dvakrát — třikrát zvolali jsme po ulicích v průvodu hudby jeho jméno. Služky a čeledínové, kteří ještě nebyli šli spat, postavili se do vrat, z tmavých pokoutních uliček počali se v houfech vyhrnovati rozmanití učedníci, jejichž tenké, pískavé hlasy se mísily do křiku mých vínem rozjařených kamarádů: „Ať žije kandidát Petr Tóth!“ Jeden učedník dostal dva šestáčky a vylezl za ně na podstavec sochy svatého Jana Nepomuckého, kteráž stála na náměstí, a strčil soše do kamenné dlaně ceduli, na kteréž se stkvěla tato jasně čitelná slova: „Křesťané, držte s Petrem Tóthem“.

Nebylo pochybnosti, že to učiní ráno na pověrčivé lidi veliký dojem.

Za nějakou chvíli došel zástup stále rostoucí před dům Petra Tótha a počal tam dělati demonstraci.

Netrvalo dlouho a otevřelo se okno, v němž se objevila ženská hlava v nočním čepci.

„Jaký je to zde pekelný povyk?“ ozval se chraplavý hlas z okna.

„Ať žije náš kandidát Petr Tóth!“ Cikáni spustili pochod Rákocziho.

„Pomátli jste se, lidičky, nebo co se to zde vlastně děje?“ hartusila paní Tóthová v okně.

„Děkujte pánu Bohu, že po tmě nevidím, jaká jste to chasa, ale to vám povídám, abyste se mi odtud ihned klidili, sic ať nejsem zdráva, jestli na to dva staré hrnce neobětuji.“

„Chceme slyšeti Petra Tótha!“

„Petr Tóth není doma. Petr Tóth šel nakoupit vepřů do Multánska. Ale, kdyby Petr Tóth byl i doma, Petr Tóth by již spal. A kdyby Petr Tóth ani nespal, je přece příliš počestnou osobou, než aby se s ledajakou sběhlou chátrou pustil do jednání. Nechte můj dům s pokojem, nebo jestli na vás vyletím s lopatou, budete na kandidování mého pána do smrti pamatovati.“

Bouchla zlostně oknem, ale kandidování páně Tóthovo se již ujalo. Druhého dne celé město o něm mluvilo, ovšem že jen s úsměvem.

Podžupan, když se byl třetího dne vrátil a dověděl, co se stalo, usmíval se chytrácky. Poklepal mi na rameno, jen abych „statně pokračoval“ a napsal okamžitě hraběti Pállymu následující telegram:

„Je zle; oposice postavila protikandidáta, oblíbeného občana Petra Tótha.“

K večeru došla tato odpověď:

„Mnoho-li peněz mám zaslati?“

Vše to jsem zvěděl později. Tomáš Nagy neprozrazoval nikdy nikomu svou „župní politiku“. Sám rozdával, sám sjímal a sám přebíjel: do karet si nedal nikdy nikomu nahlédnouti.

Napsal „přivrtanému“ Pállymu, že věc nelze jen tak zkrátka odbýti; strana má od posledních voleb patnáct tisíc zlatých dluhů; pokud je má, nesmí ani muknouti. Bylo by záhodno především těch patnáct tisíc zaplatiti.

Což mu tedy zbývalo, než obratem pošty po-

slat dvacet tisíc zlatých. Patnáct za dřívější důvěru, pět zálohou na důvěru novou.

A Tomáš Nagy nechtěl také nic jiného.

Pan podžupan vytáhl ve schůzi strany tobolku, aby páni župní mohli zaplatiti dluhy, které je po tři léta tak znepokojovaly. Drobná, sivá očka jeho svítila vítězně: „Nuž viďte, přece je to dobrá věc, sedí-li moudrý muž na župním stolci!“

Tím by byla komedie bývala ovšem skončena, kdyby nebyl počal nyní hrabě sám podžupana znepokojovati.

Marně mu dopsal podžupan několikráte, že Thótovský odpor je zničen, že není žádného nebezpečí více; hrabě neměl pokojné chvíle: což jestli mlčí Petr Tóth jen tak z taktiky, což jestli se potají organisuje a v posledním okamžiku něco spíská. „Žádám rozhodně, aby každý volič byl dovezen k volbám na mé útraty.“

On nemohl věděti, co my věděli, že pan Petr Tóth kupuje nyní bagouny v Multánsku — a my nemohli věděti, co paní Tóthová věděla, že její pan manžel jakživ Multánska nespatřil, nýbrž že sedí doma za pecí a studem se zapírá.

A podžupan se také neprozradil docela, nýbrž vedl nákladný boj na pohled vážně dále, když si toho hrabě přál.

A tak se stalo, že měl Michal Terepetě z Malého Liberce pravdu, když řekl, že tráva bez deště neroste . . .

Mně bylo nařízeno, abych svezl voliče z hořejšího okresu k volbě. Celkem je dvě stě a třicet hlasů. Více voličů nedalo se zapsati, domnívajíce se, že hlasy nebudou míti ceny. Do dolejšího okresu vyslali slepého písaře Kicku: tam bylo

pouze devadesát voličů. Na dvaceti vozích je pohodlně přiveze.

Byla to cesta zajímavá. Ve vsích mne přijali všady s nadšením. Ovšem jsem vezl na dvou nákladních vozech líhoviny, tabák a potraviny. Vesnická šlechta v Zeleném přijala mne na návsi dlouhou řečí. V Malém Liberci přišel mi v průvodu několika sousedů koňmo vstříc až na hranice obce Michal Terepetě s dolmanem, mentešem*) na sobě, rezavou šavlí po boku a v ruce s ošumělým praporcem.

„Vždyť jsem to věděl, vždyť jsem to věděl," volal s očima zaslzenýma, „Ještě pán Bůh žije, rodáci!"

Pak mi nabídl své služby na život a na smrť.

„Díky, vřelé díky, příteli Michale! Pomůžete mi najímati vozy?"

„Jaké vozy?"

„Na kterých dovezeme voliče zítra na noc do župního města."

Michal Terepetě vyvalil podivením oči a pravil nevrle:

„Cože? Již zejtra chcete lidi svážeti? To není možná! Nedopřejete jim ani času, aby se vykrmili? Neboť volič jen tehdáž jest měkký, když je vykrmen. A k tomu je potřebí právě tak čtyř neděl jako u husy."

„Ale když volby jsou již pozejtří ráno."

„Haj, aj!" vzdychl si, škrábaje se za uchem. „A kdo je vlastně panáček?"

„Na tom nyní nezáleží. Jest jen jeden kandidát — alespoň si nespletou jména."

„Hm — hm! A je v něm dostatek vlastenectví?"

---

*) Uherským kožíškem.

„Vyrovná se každému. Každý muž dostane píti, jísti a tabáku, co se mu ráčí a krom toho pět zlatých diéty.“

Nešlo mu to nijak pod vous. „Hubená pečínka,“ bručel krče nosem, ale přese vše vzdychání a huhňání přivázal koně svého přece v zadu k vozu s potravinami a sám naň vylezl.

Poněvadž hořejší okres až k úpatí lopatského pohoří se táhl, byli jsme nuceni s nakládáním voličů až v nejhořejší horské vesnici počíti. V Žarkovci naložili jsme čtyři. Nestálo to za to pro ně až sem přijížděti,“ broukal Terepetě. „A i z těch je jeden souchotinář, než tam přijedeme, zemře.“ V Čánce našli jsme šestatřicet voličů, naproti tomu v Báti pouze dva, oba Čipkáně; byli vlastní bratří, ale proto musili jsme přece každého z nich na jinou bryčku posaditi; chlapi měli oba jen jeden pár bot společně; jeden nechal levou, druhý pravou ostruhovou nohu pyšně z vozu viseti.

Tento přepych zaplatili voliči z Čičóka, jichž jsme naložili šestnáct na jediný vůz. Na hlinské pustě byl voličem první ovčák; ten si vymínil, že smí přijeti na svém, stužkami ozdobeném oslu, a že tento osel dostane právě takový denní plat jakoby byl též voličem.

Po tisícerých potyčkách a nehodách konečně šťastně se nám podařilo, všecky naložiti. Průvod rostl tím více, čímž blíže jsme přicházeli k župnímu městu, byl čím dále tím pestřejším. Někteří zámožnější sedláci zapřáhli po čtyřech hříbatech, jiní měli volské přípřeže; koně i voly byli květinami a haluzemi ověnčeni.

Tak projížděli jsme vesnicemi, v kterých lid za výskotu a provolávání slávy z chalup vybíhal. „Duše“ na vozech hulákaly „éljen (ať žije)! . . .“

ale nikdo nevěděl, kdo vlastně „má žíti.“ Michal Terepetě měl pravdu, že je potřebí duše tyto do té míry vycvikovati, aby věděly, čí jsou.

Vůz se sudy zastavil se každé čtvrt hodiny; hlasové seskákali se svých sedadel, aby si naplnili své kulače*) nebo své plechové nádoby líhovinou. Jeden sud byl do svačiny na dobro vyprázdněn.

S druhým pak se stala tato nehoda. Na blízku Travníku naproti rickým lázním převrhl se těžký vůz do žižického potoka, sud i tabákové bedny se do něho vykutálely, na sudě praskla obruč a pálenka vytekla do potoka. Byla to pouze stružka na píď široká s kalnou vodou, která mezi travou a blátem líně se vinula a kteréž zajisté nikdy ani ve snách se nezjevilo, že se někdy promění v pálenku.

Travničtí, jakmile to zpozorovali, pádili o překot k potoku. Muži nabírali vodu do širokých klobouků a ochutnávali ji.

„Výborné! Výtečné!“ zvolal jeden, lehl si na břicho a srkal do sebe vzácný mok.

I dívky počaly se sbíhati od svých trdlic. Přiběhly s květovanými číšemi a hrníčky a kasajíce cudně své zelené sukénky přešlapovaly opatrně sněhobílými nožkami přes stružku.

„Ach běda rybičkám! Pálenka jim spálí žaludek!“

Pak nabíraly do nádob a s koketní stydlivostí dotýkaly se jich svýma rtoma. Byloť pravou rozkoší dívati se na ně, jak se rozmilé tvářičky jejich po ochutnání tekutiny otřásaly.

---

*) Dřevěná nebo kožená nádoba na řemenu, v které na cestách a při polních pracích víno neb pálenka se přechovává.

Jedna stařena rukama lomíc běžela podél potůčku.

„Lidičky, kam se vám poděl rozum? Rychle běžte sem níže a zachraňte, co zachrániti lze! Udělejte zde rychle hráz! Nepouštějte vody dále! Sem! Sem!“

Vesničanům zalíbila se výtečná rada; přiběhlo jich deset až dvacet, aby zahradili potok.

Jen Terepetě, jenž zamračen na zkázu tuto pohlížel, mezi tím, co ostatní převrženému vozu opět na nohy pomáhali, díval se na věc s vyššího stanoviska.

„I vy lotři! Já vám dám hráz! Zastavíte zde žižický potok a za nějaký čas se rozleje voda někde až v Haliči! S vodou a ohněm není dobře žertovati. Já aspoň to nevezmu na své svědomí.“

Pak obrátiv se ke mně, pravil s velikým pathosem:

„Tedy jsme šťastně uvázli! Bez sudu je s námi konec. S čím půjdeme dále, tážu se vás, s čím?“

Pohlédl na mne plačtivě a potřásl smutně zrzavou hlavou.

„Taková nehoda nestihla mne ještě nikdy ve službách vlasti!“

Sokolí oči jeho mezi tím znamenaly, jak osud pálenky jednoho voliče učinil přece jen jankovitým a jak se snaží voj vozu obrátiti.

„Stůj! Ani se nehýbej!“ zařval naň.

„Co jsi mi ty, zrzoune!“ ušklíbl se onen.

„Zrzoun?“ zvolal hořce Terepetě. „Viz, že dnes jsou trumfy červené a že tě zabijou, porušíš-li pořádek.“

Ale již za chvilku vrátila se jeho kortešská chladnost i jal se rozmlouvati vlídně s dvěma štíhlými selskými dívkami, které pohlížely zvědavě na tyto pestré výjevy. Na nožkách měly

červené safiánové botky a čisté, kropenaté šátečky až k obočím stažené.

„Hej holčičky! Ano, vy, děťátka, s vámi mluvím. Pojďte trochu blíže, cukrouškové a povězte nám, není-li zde v okolí nebo v rických lázních nějaká krčma, kde bychom dostali mnoho, hodně mnoho pálenky za peníze? Já o tom ostatně pochybuji, neboť tento travnický krčmář je holá žebrota, nosí prý si z města špiritus v lahvičce.“

Dívky pohlédly na sebe a chtěly utéci.

„Oho! Hohó! Holoubátka! Lidé by ještě myslili, že jste s vozů něco ukradly.“

A rozběhnuv se za nimi, chytil je a jal se je šelmovským spůsobem objímati. Jedna se dala do pláče, ale druhá se zachytila do rudých vlasů Terepetových a bránila se svými nehty, přičemž se mi zdálo, jako bych byl z jejích úst své jméno zaslechl. Přistoupil jsem zvědavě blíže.

„Michale, netropte s těmi děvčaty takové žerty.“

Terepetě zaklel.

„Pusť mé vlasy, dračice!“

Ale dračice nepustila; když se obrátila a šátek se jí do týla sesmykl, při čemž její rozpálený obličej se na světlo vynořil, myslil jsem, že překvapením a radostí omdlím.

Bylať to Anna, dcera podžupanova se svou sestrou Marií.

„Slečno Anno! Vy jste to, slečno Anno?“ volal jsem přitlumeným hlasem.

„Já jsem to. Vždyť mne vidíte. Osvoboďte mne od tohoto ďábla. Či jste zbabělým?“

Vrhl jsem se na Terepetě jako rozkacený drak.

„Pusť slečinky, blázne, nebo shniješ v žaláři. Vždyť jsou to dcery podžupanovy!“

Korteš polekán uskočil.

„To není možná. Ať mi uschne ruka, jestli jsem se toho nadál; tisíckráte ruce líbám, slečinky!“

„Kliďte se hned k vozům!“

Terepetě odklidil se jako opařený a nejvíce jej trápil posměch, kterým jej u vozů přivítali.

„Krásné dvě srnky. U sta ďasů, kdo pak by si byl pomyslil, že jsou to dcery podžupanovy? Proto jsem já přece jen Michal Terepetě. Tak se mnou přece nemělo se jednati. Vždyť když si věc lépe rozvážíme, kdo pak dělá vlastně podžupany? Já, Michal Terepetě!“

Dívky slov těchto již neslyšely. Marča, uniknuvši zlu počala se s chutí smáti, ale Anna dala se do pláče.

„Pro Bůh, jak jste sem přišly a v tomto oděvu?“

„Procházíme se po polích a sbíráme květiny. K tomu máme tento oděv. Ušily jsme si jej včera. Anně se zalíbil zdejší selský kroj. Viď, Anna, žes řekla, že se ti zalíbil?“

Anna přisvědčila smutně kývnutím hlavy.

„Ale proč jste se odvážily tak daleko?“

„Anna řekla, abychom se šly podívati na korteše.“

„Jak jste věděly, že přijdeme?“

„Anna to věděla.“

Anna utřela si nyní rychle zaslzené oči.

„Není pravda, já nic nevěděla,“ pravila vzdorně i jala se zlostně okusovati obrubu své zástěrky.

„Já vás doprovodím domů, zajedeme s vozy do lázní, tam nakrmíme a nakoupíme pálenky.“

A tak se též stalo; vozy jely volně za námi, a já vedl obě dívky po lukách a polích. Vlažný větérek šustěl vysokou travou a kukuřicí. Podzimní slunce rozlévalo své bledé zlato na přírodu.

Vše se usmívalo, i mraky tropily na blankytu své žertovné hry, jednou se rozběhly na sto drobných kousků, podruhé se scelily v jediné tkanivo. A dívky se jich bály.

Šli jsme mlčky vedle sebe. Když jsem vyslovil nějakou větu, dostal jsem krátkou, trhanou odpověď. Zdálo se, jakoby nám byly jazyky stuhly.

„Byl jsem, slečno, velmi překvapen, když jste mé jméno pronesla; myslil jsem, že mne ani neznáte.“

„Ach, vždyť jsme se již jednou setkali, nemýlím-li se . . .“

„Ano, ano, jednou u pana podžupana, ale já vás vídal i před tím již častokráte.“

„V skutku?“ pravila Anna, jakoby v udivení, načež nastalo opět dlouhé mlčení. Marča si bzučela nějakou písničku a o nás se nestarala.

„Zdali pak víte, že tento šat vám výborně sluší?“

„A?“ tázala se se sklopenýma očima.

„A že jste, mohl bych říci . . . úchvatně krásná.“

„Mohl byste říci? Ach!“ (přitom se mi hlasitě vysmála) „neříkejte to tedy.“

„Matičko boží!“ zvolala v okamžiku Marča „jak zde přejdeme?“

„Ahá . . .“ milý žižický potůček se vinul tak po rických lučinách, že jsme byli právě v jeho širokém ohbí. Zde nebylo lze suchou nohou přejíti. Lávka přes něj vedoucí byla odtud velmi daleko.

Anna první pohlédla na mne s důvérou, ale ihned se zarazila.

„Co učiníme?“

„Ach naše červené botky!“ vzdychla si Marča.

„Mohly byste si nohy i v botkách zastuditi; není, slečny, jiné pomoci, než abych vás jednu po druhé přenesl.“

„Co si myslíte?“ pravila Anna a začervenala se až po uši. Ale příliš se asi nebála, neboť hned po tom prohodila čtverácky: „Zdali pak sem již doběhla vaše pálenka?“

„Jen hbitě, slečny, nezdráhejte se. Nic jiného nám nezbývá. Kdybychom chtěli až k lávce, mohla by nás noc překvapiti.“

Marča byla hned odhodlána. Pozdvihl jsem ji a šťastně přenesl. Byla těžká a dno potoka velmi potutelné; žbluňkl jsem do něho až po kolena.

Ale což jsem já dbal! S tlukoucím srdcem vracel jsem se pro Annu.

Uskočila jako kamzík.

„Já nepůjdu!“ I zdvihla odmítavě ruce.

„Nepůjdete?“ pravil jsem já a tvář moje se asi velmi zatrudila.

„Ne, nikdy!“ Stiskla pevně rty a tvář její zbledla jako pomerančový květ.

Stál jsem jako přimražen; nebyl jsem slova mocen. Zdálo se mi, jako bych musil okamžitě zemříti. Ruce mi sklesly jako umrtveny, nohy počaly se mi v kolenou chvěti.

Anna zahleděla se na mne a počala ke mně pomalu kráčeti jako stín, tak blízko, až jsem dech její na své tváři ucítil.

„Nuže, tedy mne přeneste,“ zašeptala, pozdvihnuvši ke mně snivé své oči.

„Anno!“ pošeptal jsem jí do ucha a zdvihl jsem ji; „Anno,“ pokračoval jsem v zimničném chvění, „viďte, že jste odnesla mou podobiznu?“

Ruce neměla volné, poněvadž jsem je obě držel; i přitiskla pevně hlavu svou na mé rty, abych nemohl dále mluviti.

„Vy to víte?! Ha! vy to víte!“ zvolala a slzy počaly se jí z očí řinouti mezi tím, co jsem ji přes potok přenášel.

„Oh, že jsem musil v okamžiku tom tisíckráte procítiti to, co jednou procítěno postačí na blaho celého života. Vřelé slzy, které s krásné tváře její na mé ruce kanuly, sladkost objetí štíhlého jejího pasu, dráždivé šustění jejích, na můj bok dorážejících sukének.

„Miluji vás, Anno, a budu vás věčně milovati!“

Marča běžela nám vesele vstříc, držíc v ruce chyceného motýla.

„Odpovězte mi, prosím, odpovězte rychle!“

Sklopila oči a povzdychla.

„Snažte se něčím se státi, abych vás směla milovati.“

Slova tato zvonila mi v uších jako zvony; slyšel jsem je v klepání mlýna, zašeptalo mi je každé stéblo slámy, které jsem pošlapal na celé cestě od potoka k lázním, kde vozy naše již v plném šiku stály a kde jsem se s dívkami rozloučil.

Snažte se něčím se státi! Abych se snažil? Jakobych se nebyl až dost vynasnažil? Ale čím se musí státi chuďas, nežli smí vznésti zrak svůj až k dceři podžupanově? A čím se mohu státi já? Asi za čtyři léta nanejvýš župním podnotářem.

Hlava mi hořela, myšlenka stíhala myšlenku.

„Hej, Michale Terepetě, pojďte sem!“

„Co poroučíte, jemnostpane?“

„Spočítejte dobře, kolik hlasů máme?“

„Již jsem je spočítal. Máme stoadevadesát duší. To budou hubené volby.“ ...

„Ale k tomu přijde ještě z dolejšího okresu asi osmdesát hlasů, v sídelním místě je jich asi čtyřicet, úhrnem stoadvacet. Hm, hm, našich je mnohem více . . . více než potřebí.“

„Ale co jsem s nimi měl počíti, jemnostpane, když chtěli všickni k volbě přijíti?“

„Co s nimi si počíti? Promluvte na cestě s každým z nich a naučte je, aby uměli do rána vysloviti alespoň — *mé jméno.*

„Hej, hej!“ vzkřikl Terepetě nadšeně. „Proč pak jste neřekl hned, velmožný pane, že vy jste kandidátem, nebyl bych alespoň rozbil obruče sudů.“

„Cože? Vy sám jste uvolnil obruče? Snad jste vůz také jen vy překotil?“

Michal Terepetě zamžoural hrdě očima na znamení, že ovšem to byl jen on a nikdo jiný.

„A proč vlastně tropíte takové věci?“

„Proč?“ tázal se udiven. „Inu jen proto, aby panská pálenka tekla . . . k vůli většímu dojmu.“

Na noc jsme přibyli pěkně zticha do sídelního místa. Vše šlo v pořádku. Duše hlasovaly druhého dne, jak jim bylo přikázáno. Většinou šedesáti hlasů byl jsem já zvolen poslancem.

. . . Nuž a co dále, již víte z časopisů. Myslím totiž mé zasnoubení s Annou. Ale co se nestalo: hrabě Pally se mezi tím uzdravil a nazval mne v klubu veřejně šibalem.

Poslal jsem k němu své sekundanty, ale on mi odepřel zadostučinění.

Pověděl jsem vám vše věrně a pravdivě, cténí páni soudcové, poněvadž tu běží o kulku! Buď ji namířím na Pallyho nebo na vlastní svoji hruď.

Čestní soudcové pohlédli na sebe, načež pravil předseda hlasem odměřeným:

„Jest to věc ovšem choulostivá. Buďte tak laskav, pane poslanče, a opusťte na chvilku komnatu!“

Konec mohu laskavému čtenáři oznámiti několika slovy: výrok pánů soudců byl pro mne příznivý. Dokladem toho jest milovaná moje choť Anna a několik čiperných capartů, kteří se okolo nás batolí.

Tajná župní pečeť.

Pan Jan Kapornoki vedl obchody s voly. Tato dvourohá, nerozumná zvířata odměňovala se již za tehdejších dob svým katanům jen dobrým a pomohla panu Kapornokimu tak na nohy, že jednou, pohádav se s manželkou, v bezbožném nerozumu celou ošatku stříbrných peněz na pole své vynesl a tam krásné lážové tolary zakopal.

„Nechť rostou jednou na mém statku také peníze.“

Manželka dala ovšem tolary opět čeledí vyhrabati, ale děti ze vsi chodí do dnešního dne na řepové pole hledat peněz.

A peníze se rozmnožily, ne ty, které byl zasil, nýbrž ty, které byl doma nechal, tou měrou, že pan Kapornoki často pyšně prohodil:

„Sám pánbůh má jen o pár zlatých více, než já!“

Ještě více, než na své peníze, byl pyšným na svou dceru Juditu, a čím více tato dorůstala do krásy, tím více počal se lekati myšlenky, že nějaký mladík o ni zaklopýtne (a stály mnohému

v cestě věru i její tvář i její měšec) a pojme ji za manželku.

„Ne, ne, té nedostane leda nějaký podžupan, nebo nějaký synek z rodu knížecího nebo královského. Jinému jí nedám, k tomu mi dopomáhej pánbůh.“ To své dceři tak často opakoval, že se to stalo konečně jeho utkvělou myšlenkou.

A poněvadž princové z rodin královských do Litky zhusta nepřicházeli a podžupani všichni již byli ženati, počala se na panenském vínku Judity Kapornokovy usazovati zvolna rez. A přece jaké množství očí sledovalo dychtivě štíhlou její postavu, její výmluvné oči, toužebná ústa, vlídný úsměv.

Ale což je to platno, když takové oko, jehož úsměv podžupany tvoří, má nanejvíše snad dcera palatinova. . . .

Podžupany byli onoho času Štěpán Bükky a Adam Liberčej. Oba mocní mužové. Na to nebylo lze ani pomysliti, že by je mohl s míst, na kterých seděli, někdo odstraniti. Takový potentát je na světě jen jeden: smrt.

Župní stavové nemilovali sice Bükkyho, ale tehdáž ještě na to nevyzráli, aby takového úředníka, který se jim doma nelíbí, poslali jako poslance na sněm.

Věci se měly tudíž tak, že buď starému Kapornokimu, nebo podžupanům bylo nezbytně zemříti, aby se mohla dostati Judita za muže. Na to však nebylo ani kapky naděje, neboť se těšili všichni výbornému zdraví. Naopak jako by se byli umluvili, všichni tři dostávali laloky.

Jest pravda, že to nemusí býti zrovna nemoc; já jakožto pisatel této kroniky bych měl právo zahubiti kteréhokoliv z nich smrtí jakoukoliv, ale já toho neučiním, neboť jsem posud nikdy člověka nezabil ani — v povídce.

V takových okolnostech uzná každý, že zde jen náhoda může pomoci, a tato udála se skutečně, když Bükky jednou ve hněvu pro nějakou nepatrnou hádku udeřil ve tvář župního protokolistu Michala Boryho a vyhnal jej z úřadu. A Bükky chybil, že se zakousl do rodiny Borů, neboť do koho se zase ona zakousla, tomu nebylo dobře.

Miška nebyl zlý hoch, jen poněkud potrhlý a tvrdošijný. I úřad svůj spravoval dobře. Račte jen pohlednouti do podacích protokolů, vše je v nich řádně zapsáno. U „maďarských“ podání jest stručně a řízně připsána též trest celé věci. Pravím proto u „maďarských“ podání, poněvadž, když přišel kus německý, napsali o něm pouze „německý spis.“ Jaký byl jeho obsah, o to se slavná župa nestarala.

Nespravedlivé jednání i nebe tresce neb od té chvíle, co Bory byl vyhnán z úřadu, počaly se díti rozličné zázraky.

Ve starém hradě, „Modrý kámen“ zvaném nalezli pergament plísní pokrytý (plíseň s něho seškrábal sám starý Gabriel Bory), na kterém napsány byly věštby mnicha Vavřince, jenž zde byl asi před třemi sty lety žil. Dle těchto proroctví prý zahubí kolera půl župy, až bude v ní jednou vlásti takový podžupan, který bude nositi holé koleno na temeni své hlavy. (Věřící ihned s hrůzou poznali, že je to holohlavý Štěpán Bükky.)

Tam, kde obecní les hraničí s doubravinami talpadskými, u teplého zřídla se stalo, že před Michalem Borym, když se tam potuloval, rozevřela se skála a z ní vystoupil bělovousý stařec, jenž naň takto promluvil:

„Můj drahý synu Michale! Přicházím k tobě jako posel boží, jenž byl vyslán, aby zachránil lidstvo od blížící se záhuby. Od nynějška se ob-

jevím před tebou každý pátek, přijdeš-li sám, a zjevím ti vůli boží. Shromáždi kolem sebe národy a zjev jim to také!“

Michal Bory mandát tento přijal, šel mezi svaté. Nebyl to úřad tak nepříjemný, jako kdysi za časů Ignáce z Loyoly.

Mezi pověrčivým lidem brzo se rozšířila zpráva o této zázračné události. Celé zástupy lidu shromažďovaly se kolem svaté skály každý čtvrtek, neboť tento den byl ustaven svátkem od nového proroka.

Kněží poděšeni jali se naléhati na župní úřad, aby něco podnikl proti tomu neznabožství, ale župa se jen zvolna rozkejvala, když se jednalo o věci církevní, a teprvé tehdy se hnula, když chytala vlastní její střecha nad hlavou.

Svatý kmet vyhlásil, že silnic není třeba dělati, poněvadž po všech cestách z Uher jen poklady vyvážejí; jednoho dne prorokoval, že nastane hlad a mor, nebude-li svržen Bükky se župního stolce. . . .

Lidu zmocnilo se podivuhodné blouznění. Jako by tím býval vzduch nasycen, každý to vssál ihned do sebe. Bylo to přímo nepochopitelné. Lidé kosami a podávkami ozbrojeni ve vsích sestupovali se v čety. Drobné zástupy lidu shromažďovaly se v lese litkavském, aby postoupily odtud do sídelního města, žádat smrti Bükkyovy.

„Kam jdete?“ tázal se jednoho takového rozvztekleného houfce Ondřej Farkaš v Galoši.

„Jdeme bořit župní dům a posypat solí jeho základy.“

„Žádáme jiného podžupana!“ křičel v Litce starý Bory, jehož ruka vězela právě tak hluboce v této vzpouře, jako v ní vězely Kapornokovy peníze.

„A koho si přejete, strýče Bory?“ vyzvídala Judita.

„Koho, dceruško?“ pravil starý koketně. „Kdybys měla pod svým nosíčkem jen takové knírky jako myška, jiného bychom nevolili než tebe!“

Ale Kapornoki měl svého kandidáta. Staršího ze spustlých mladých pánů Dežerových. Ten by si vzal Juditu bez okolků.

Jen že srdce Juditino div nepuklo při pomyšlení, že by mohla býti manželkou jiného než Michala, jenž kráčí nyní po tak špatných cestách. Skončí to s ním asi smutně, jestli ho nevezme v ochranu svoji Bůh, z něhož si nyní posměch tropí.

Otec Juditin ani netušil, co pohání jeho dceru na procesí, že je to rostoucí v ní vášeň; domníval se, že se účastňuje komedie na svržení podžupana a že podpaluje mladého Boryho; ani ve snách se mu nezdálo, že mu domlouvá prosebnými slovy:

„Zanech, Michale, toho balamucení lidu! Uvidíš, že tě tvůj šílený, mstivý záměr do velikého neštěstí uvrhne. Pokaždé se zachvěji, když staré ženy obrubu roucha tvého líbají.“

A mezi tím, co Michal se skály svým věřícím kázal, klečívala ona opodál pod stromem samotna a modlila se, aby mu Bůh tento hřích odpustil.

Ve čtvrtek odpoledne shromáždili se v litkavském lese povstalci s kosami, podávkami v rukou, s růženci na šíjích; ženy, mužové, děti.

Před časy byla na těchto místech svedena bitva. Potýkal se tu Rákóczy s německými žoldnéři. Zde a tam vyhrnula se na povrch nějaká kost, koňská nebo člověčí. Po lijavcích bělává

se množství těchto kostí na povrchu a vítr, jenž lesem a plání fučí, chrastívá jimi . . .

Za tohoto elegického dojmu měl pan Kapornoki rozčilující a pobuřující řeč, kterouž skončil těmito slovy:

„Jen buďte statečni! Nepovolí-li župa, půjdeme k samému králi; od něho si vyžádáme nového podžupana.“

Této myšlenky uchopil se pan František Somor z Malého Béru.

„Když již půjdeme ku králi, nechoďme tam nadarmo. Pravím vám, občané, k čemu potřebujeme my takové schátrané župy kolem do kola se slovackými osadami? Jsme-li již v ní, vyloupněme se sami z tohoto rámce a učiňme si sami svoji vlastní zemi, svou vlastní župu. Ti ať si nechají svého Štěpána Bükkyho a my si zvolíme beztoho své vlastní dva podžupany!“

Návrh Somorův byl přijat s nekonečným nadšením. Staří sedláci vyhazovali radostí klobouky své do povětří.

„Tak se stane!“ volali. „Ať žije župa litkavská!“

Kapornoki Jánoš udeřil se hrdě v prsa:

„Já dám vystavěti župní dům na vlastní útraty s padesáti dvěma okny a dvanácti komíny.“

Halási Imre z Kesi pravil:

„Rozplynuli bychom se mezi svými sousedy jako cukr na jazyku. Chceme svou vlastní župu!“

„I král bude mít z toho radost,“ podotkl chraplavým hlasem Tóth Pál, „alespoň bude míti ohraženou květinovou zahrádku z lidí.“

Na sta kos zablesklo se ve vzduchu po každém promluvení a nadšené vejskání odráželo se od strání lesních. Na pasece hořely ohně a vystupující z nich kouř vznášel se nad hlavami ne-

spokojenců jako stín mraků. Na ohních vařily ženy v kotlech gulyáše. Po lesních stezkách sestupovalo se sem z okolních vesnic stále více a více sedláků, „květinek to zahrady královy“.

V kronikách totiž tohoto prvního a posledního jejich povstání zachována jim byla tato přezdívka.

Přehnané zprávy o velikém selském povstání rozšířily se rychle a daleko.

Ze župních pánů sebrala se na rychlo deputace a vyhledavši pana Štěpána Bükkyho, prosila, aby se zřekl podžupanství. Ušetří prý mnoho krve, poděkuje-li se. Lid se upokojí, odstoupí-li. Naléhali naň, aby přinesl tuto oběť obecnému blahu. Vždyť moudřejší povolí.

„Moudřejší může povoliti,“ odpověděl Štěpán Bükky krátce, „ale ne mocnější.“

„Ale jestli poboří naše zámky?“

„Zase si je zbudujete.“

„A což jestli povstalci i nás pobijou?“

„Dám vás pochovati.“

„Ale tvému životu nejvíce ukládají.“

„Donesu jim ho sám v ústrety.“

I dal rozkaz, aby jeho čtyrspřežný kočár připravili a dvacet husarů a pandurů aby vsedlo okamžitě na kůň.

Mezi tím, co zapřahali, dal zavolati kastelána.

„Kasteláne! Kdybych se snad nevrátil do volby nového podžupana, dáte položiti každý den jednoho sedláka před župním domem na lavici a když budou zvoniti poledne, dáte mu vysázeti pětadvacet. To je má poslední vůle. Rozuměl jste mi?“

Lahodila mu myšlenka, že i po smrti ještě dá „sázeti“.

Usmíváte se, viďte, jak podivní byli tito malí králíkové župy.

Podžupan vyjel ještě v tutéž hodinu, aby povstalce porazil a rozprášil. Po polednách dorazili k místu, ale husaři v předu klusající zarazili se při pohledu na celý les blýskajících se kos.

„Dejte obrátiti, milostivý pane!“ volali couvající jezdci.

„Jen jeď ku předu,“ kázal kočímu a jako druhdy král Imre pohrozil prstem rozkvašenému zástupu. „Uvidím,“ volal hrozivě, „kdo se opováží sáhnouti rukou na prvního podžupana.“

Povstalci, jako by je bylo toto smělé vystoupení omráčilo, spustili nečinně své kosy k zemi a čtyři upěnění koňové počali jimi zvolna klestiti si cestu.

„Proč se neklidíte domů?“ zařval na ně Bükky.

„Sluší to rozumným, maďarským sedlákům?“

„Sluší nebo nesluší,“ zasípal Matyáš Bodajky a přiskočiv chytil náručního za uzdu.

„Usekni mu ruku!“ poručil podžupan jednomu husarovi.

Tento vytasil palaš a jediným švihnutím utal ruku, která držela za uzdu.

A květiny královské zahrady nepotřebovaly nic jiného než spatřiti krev. Jako by se byla jimi obloha protrhla, jeden se skupil na druhého a na těle každého pandura seděl jich hned celý roj. V okamžiku je všecky odzbrojili, spoutali a odvlekli do nejbližších vinních sklepů.

Toto neočekávané vítězství pokazilo jedním rázem celé revoluční hnutí. Nespokojencům nezbylo již ničeho, co by činili. Podžupan je chycen, župní dům tedy není již třeba bořiti. Pan Gabriel Bory uspoří si aspoň sůl, kterou chtěl posypati

jeho základy. Nyní můžeme již třebas domů jíti! Nebude již ani hladu ani kolery!

Chytřejší sedláci rozešli se bez okolků domů přenechavše ostatním, aby si Bükkyho zabili, budeli jim libo.

Někteří chtěli nad ním ihned k soudu zasednouti.

„Já pro smrt nehlasuji," volal Barnabáš Pekry ze Selíně, ale at odvede milostpána nějaká deputace do Ameriky a prodá jej tam do otroctví. Jest ještě při síle, oni jej dobře zaplatí."

Většina chtěla jej odpraviti hned bez okolků, neboť kdož ví co se stane, župa jest mocná, což jestli jej osvobodí?

„To není možná," namítal Kapornoki, „mého sklepa nevypátrá žádná cizí duše a kdyby i vypátrala, klíč od něho jest u našeho proroka."

Rostoucí spor rozhodla konečně krásná Judita, kteráž znamenavši, že život podžupanův je v nebezpečí, největší křiklouny těmito slovy ukonejšila: „Počkejte do zítřka, až požádá Michal svatého kmeta za radu. Nebylo by slušno učiniti něco bez něho."

Při západu slunce rozešel se zástup z litkovského lesa; někteří odebrali se na dobro domů, jiní přespali v Litce, aby vyčkali, co se bude díti druhého dne.

Noc byla nevlídná a bouřlivá. Měsíc ani nevysvítil.

A byl by svítil marně, vždyť pan podžupan by se nebyl mohl ani pokochati v jeho čarovném svitu. Ležel ve sklepě, na holé zemi hlavu o jeden sud maje opřenou a přemítal, zda-li tento případ má sobě rovného v dějinách?

Nemá! Králům, knížatům se již přihodilo, že úpěli, že zemřeli ve vězení, ale podžupanovi se ještě taková věc nestala, co svět světem stojí.

„No, to dám sepsati notářem, až se vrátím domů, a uložíme to k věčné památce do župního archivu. Ale což jestli se již domů nevrátím? Hm! Což jestli mne ti lotři zabijou?“

Asi o půl noci počal se zimou třásti; zuby mu cvakaly. Srdce se mu sevřelo i jal se modliti. On, jenž tolik proseb denně bezohledně zamítal, posílal nyní sám prosbu k Bohu, aby jej vysvobodil z tohoto nebezpečí.

Vida, pan podžupan prosí! Vlastními ústy! Toť dosud neslýchané!

A hle, sotva že skončil, zaskřipěl venku zámek. Podžupan se zachvěl; na těle mu vyvstala husí kůže. Snad proň přicházejí, aby ho utratili?

„Pane podžupane!“ zašeptal měkký, příjemný hlas. „Pojďte ven! Prchněte!“

„Kdo je to?“ tázal se nedůvěřivě.

„Pst . . . zticha! Všady nás mohou slyšeti. Je zde dívka, která vás chce vysvoboditi. Pojďte tudy.“

Podžupan v naději i strachu vymotal se ze sklepa a ssál plným dechem čerstvý noční vzduch.

„Chtějí vás zabiti . . . prchněte odtud rychle!“

Podžupan pohlédl na postavu před ním stojící, ale ve tmě rozeznal jen její obrysy. Měla vzrůst štíhlý a zdála se býti mladou a hezkou. Ubohá oddychovala rychle a rozhlížela se úzkostlivě kolem sebe. Na hlavě měla veliký šátek, který, zimou se třesouc, stáhla si na šíji.

„Díky za to, dušinko, co jste pro mne učinila. Jak jste dostala klíč?“

„Nestarejte se o to. Tento sklep má dva klíče, ale o jednom z nich neví nikdo mimo mne.“

A aby ani budoucně se o něm nikdo nedověděl, vytáhla jej ze zámku a zahodila daleko do rokle.

„Řekněte mi, kdo jste," naléhal podžupan vděčností dojat, „ať se dovím alespoň vašeho jména, což kdybych se vám mohl někdy odměniti?"

„Ne, ne," odmítala dívka, „a přece bych mohla míti jednou prosbu . . . velikou prosbu."

„Přísahám, že ji splním, ať je jakákoliv. Ale musím znáti vaše jméno."

Potřásla vzdorovitě hlavou, vlas se jí vyprostil a splynul v hustém chumáči jako lesklá mléčná dráha po plecech.

„Oh nemohu ho říci . . . ale . . ."

Učinila krok ku předu a rychle se rozhodnuvši pravila:

„Skloňte se ke mně!"

„Co chcete?"

„Níže . . . ještě níže!"

Odhrnula šátek se šíje a rychle rozepjala dva hořejší knoflíky své kazajky: i ve tmě bylo zřetelně viděti labutí bělost jejího oblého krku.

„Kousněte mne do krku," pravila, odvrátivši hlavu.

„Já?" vyhrkl polekaný pan Štěpán Bükky. „Kousnouti vás do krku? K čemu pak by vám to posloužilo?"

„Dosti na tom, když já to vím, kousněte a prchněte rychle!"

Což mu zbývalo jiného než vyceniti zuby a zakousnouti se do jejího krku. Byl tak hladký a tak sladký, že pro to není ani výrazu!

„Lépe — tak — více!" naléhala dívka netrpělivě.

„Bojím se, že vás to bude boleti.“

„Ještě trochu silněji! . . . dost, dost!“ zapískla. „Nyní jen utíkejte touto cestou na levo. Podle svých zubů mne poznáte, přijduli k vám. S Bohem!“

I rozběhla se směrem k vesnici, zanechavši tam podžupana, jenž se v první chvíli ani nemohl vzpamatovati a dost podiviti nápadu této zvláštní dívky.

Hleděl za ní, až mu v dálce zmizela jako sen . . . Pak se vydal sám na cestu a ubíral se polními cestami směrem k městu.

Nezastavil se nikde, nestropil žádného hluku, nezmínil se nikomu. Ať jest i to jen pouhým snem, co se mu bylo přihodilo. A ráno, když ostatní lidé v župním domě vstávali, byl on také již na nohou a dával své rozkazy tak, jakoby se nebylo nic přihodilo.

A také to vlastně nebylo nic tak velikého. Všeho všudy jedna uťatá ruka a jeden nakousnutý krk! . . .

Ale což oněch dvacet pandurů? Těch tam župa již proto nemohla zanechati, poněvadž měli na sobě z brusu nový šat a zbraň. Člověk je laciný, roste jako lesní kvítí, ale šat je zpropadeně drahý!

Druhého dne vyšly dvě setniny vojska do litkavského lesa a skrotily vzpouru potřeštěnců.

Vedoucí je kapitán, dobrý, starý pán vyhlásil nejprve přátelsky vzkaz župy, že každý může jíti domů, kdo si přeje pokoje, ale kdo si pokoje nepřeje, ať předstoupí, neboť bude zastřelen.

Dobří sedláci poškrábali se po těch slovech za ušima a vytratili se jeden v tom, jiný v onom směru.

Jen jeden vůdce čety, Halápi Imre měl tolik odvahy, že se postavil vyzývavě před kapitána a pravil:

„Co se týče naší zvláštní župy, nepřináší nám pán žádného vzkazu?“

„Neřekli mi o tom nic, milý synu, nemohu tudíž také nic říci.“

„Máte pravdu, pane,“ odpověděl Halápi Imre a potřásaje hlavou odešel také.

Tímto potřesením hlavy skončila se tato několikadenní revoluce.

Jenom na polapení Michala Boryho byl ještě vydán rozkaz. Chytnou-li ho, ztratí hlavu. Šest dní jej marně hledali. Lid si vypravoval, že jej kmet vzal s sebou do skály. Ale mezi ženskými přemohl klep pověru; vyzvěděly, že s ním bloudí dcera Kapornokova, kteráž byla s ním téhož dne zmizela. Jen slepý nemohl posud viděti, že se oba až k smrti milují. A ženské měly pravdu. Sedmého dne chytili je oba v hlídačově domku v Čalánce.

Podžupan seděl právě u oběda ve společnosti svých hostí, když mu bylo hlášeno, že přivádějí chyceného proroka s jeho milenkou.

Společnost a zvláště podžupanová jevila velikou zvědavost.

„Ať jen vejdou,“ poručil podžupan, „abychom se na ně podívali, než je pokryje plíseň žaláře. Neboť si posedí hezkou dobu.“

Vstoupili. Vzdorovitě, s výrazem plným nenávisti bývalý protokolista, skroušeně s vlídnou oddaností Judita Kapornokova.

„Nuže, sem až jsme dospěli?“ pravil Štěpán Bükky s posměchem. „Župa má dlouhé rameno, viďte?“

Bory se zarděl, chtěl odpovídati, ale jediný výstražný pohled Juditin jej zadržel.

Pánové a dámy si je prohlíželi, usmívajíce se a šeptajíce si o nich.

„Odveďte je, kasteláne," pravil domácí pán, znamenav, že se hosté pohledu jejich již nasytili, „a zavřete každého do zvláštní kobky."

Judita pozdvihla hlavu a učinila krok k Bükkymu:

„Prosím vás na jediné slovíčko." . . .

Bükky, krče rameny, přistoupil blíže.

„Pusťte nás na svobodu," prosila šeptem.

„Ej, krásná dívko, pozbyla jste rozumu?"

Judita sklonila stydlivě hlavu a pohledši sokolím zrakem na společnost, zdali se nikdo nedívá, rozhrnula rychlým pohybem u krku svého šat.

A na sněhobílém těle bylo tam viděti čtyři modré tečky, stopy to čtyř zubů . . .

Podžupan se zlehka začervenal.

„Kasteláne," pravil odměřeně, „propusťte je na svobodu. Nařizuji to!"

Hosté s udivením vyskakovali se svých míst.

„Co se stalo? Jak's to mohl učiniti?"

„Voda hasí oheň," pravil mocný pán, „vy tomu snad nerozumíte, ale žádá toho veřejné blaho."

Podžupanová zasípala zlostně:

„Co ti ukazovala ta osoba, co to měla na krku?"

Bükky odpověděl s pola nevrle, s pola s úsměvem:

„Sigillum secretum. Tajnou župní pečeť."

Můj první principál.

Když jsem studia svá skončil, odvezl mne otec domů, abych se stal stoličním soudcem. Otec mne odvezl v skutku v tomto úmyslu domů, ale veliký župan udělal mne jen titulárním porotcem, jehož vlastní název je: „slaměný porotce“.

Ale já byl i s tímto slaměným titulem spokojen, v době, ve které bylo vše, i sláma, senem.

Choval jsem se s velikou uctivostí k župě a tato úcta ve mně do dnešního dne nevymřela. Podnes je v očích mých podžupan větším pánem než ministr a podnes se mi tají dech a zdá se mi, jakobych slyšel rachocení hromu, když vedle mne kráčí nějaký podžupan, ovšem nějaký „pravý“, z těch starších.

Ale prozatím mi nebylo činiti s podžupanem. Přidali mne jen k stoličnímu soudci. Pro mne byl i ten až příliš velikým pánem. Ani jsem se neopovážil mysliti si, že se dostanu jednou také po bok místožupana. Lépe jest, obdivovati se takovému pěkně z daleka. Snad bych i omdlel, kdyby se mu zráčilo náhodou na mne promluviti.

V stoliční kanceláři byli ještě asi tři neb čtyři titulární porotci, několik písařů a hajduk, jenž kromě lískovky též pérem trochu vládl, užívaje ho ku psaní obsílek. Soudnictví naše počalo již tehdáž trochu se převlékati v roucho moderní. Počalo tím, že si vzalo nejdříve nákrčník.

Moji kolegové byli již zkušení úředníci, kteří na mne pohlíželi se svrchovaným povržením, v praničem mi nepomahajíce; klopýtal, motal jsem se mezi nimi bez rady a pomoci, osiřelý, se stísněným srdcem, proti celému světu roztrpčen.

Po tři dni nepřihodilo se mi nic, ale čtvrtého dne šlápl mi jeden starý porotce na nohu.

To bylo mým štěstím.

„Prosím za odpuštění," pravil jsem tiše, zapísknuv bolestí.

„To neškodí, synáčku," řekl starý porotce a pohladil mi hlavu. Pak se posadil na své místo a zahučel hrubě:

„Proč se mi plete pod nohy."

Pak se chopil brka (on jediný psal ještě brkovým pérem v celé kanceláři), ale nechtělo mu dobře spouštěti, pročež zabručel na hajduka:

„Ondřeji, přineste sem péra!"

Rozhlížel se divoce kolem, až zarudlé oči jeho spočinuly na mne. Schoulil jsem se bázlivě před jeho pohledem.

„A proč nepostavíte tomuto pánu stolek? Jaký je to nepořádek?"

Jaká blaženost, stůl! Ondřej jej skutečně všoupal do kanceláře. Bylo to kus ošumělého, obstarožného nábytku; příhrádky měl vylámané, zelené sukno vytrhané a též jedna jeho noha chtěla vší mocí vymaniti se ze služeb komitátu. Ale byl to přece jen stůl, stůl župní, ku kterému lnuly mnohé župní tradice. Druhdy snad na něm psávali podžupani! Oněch sta a sta černých inkoustových kaněk vypravovalo mi mnoho zajímavých věcí.

A stůl tento má tu zvláštnost, že je vlastně stolicí. Vždyť psáváme takto: „Předstoupiv před naši soudní stolici."

Řekl jsem, že psáváme, ale já posud neměl příležitosti něco psáti. A jak jsem hořel touhou, abych mohl spatřiti své jméno pod nějakým aktem „tit. porotce". Napsal jsem je takto za den nesčíslněkráte, ale jen na makulaturní papír. Pak

jsem je vždy zase rychle vymazal, aby toho ostatní nespozorovali.

Stoliční soudce, velmožný pán Štěpán Nicsy vyšel za den i desetkrát ze svého pokoje, neb on jednal a pracoval ve svém zvláštním pokoji; porotci nosili hotové rozsudky a výměry k němu k podpisu jen jednou denně.

Podíval se často do velké kanceláře, ale mne nikdy nespozoroval.

Byl vznešená postava, s ušlechtilou, oblou tváří, velikýma, výmluvnýma očima. Chování jeho bylo panské. Mně alespoň zdál se býti velmi vznešeným. Tak jsem si představoval krále, jen že by musil míti na sobě ještě plášť z hranostaje.

Bolelo mne, že mne nepozoroval, toužil jsem, aby na mne jen promluvil, ale když vešel, zachvěl jsem se přece pokaždé a tak jsem se schoulil ku svému stolku, že jsem tím spíše ušel jeho pozornosti.

Až zítra . . . snad zítra! Zítra budu již smělejším. Přistoupím k němu zcela blízko. Pak mne jistě spozoruje a spozoruje-li mne, je možno, že na mne promluví. Ostatní pán Bůh již dá: ostatní jest tajemstvím budoucnosti.

Jednoho pošmourného dne, podnes se pamatuji na všecky podrobnosti, jak byly v předpokoji, na levo stůl hajdukův, na pravo obrovská skříň pro spisy, na ní v líhu přechovávané corpus delicti, nějaký useknutý prst — jednoho pošmourného dne, když jsem předpokojem vycházel ven, stoliční soudce objevil se ve dveřích svého pokoje.

„Ponížený služebník.“

„Servus, synu! Ty jsi již zde?“

„Jsem zde již třetí týden, pane strýče.“

„Nu, to je hezké. Máš také hodně práce?“

„Posud ne,“ koktal jsem, sklopiv oči.

„Ovšem, ovšem," pravil roztržitě, „vždyť jsem ti posud žádného kusu nepřidělil. Nuže pojď sem. Dám ti svazek zcela čerstvých kusů."

Slovo „čerstvých" pronesl tak přátelským hlasem, že jsem na ně kladl téměř důraz, jakoby mne tím chtěl hejčkati.

Vydal mi osm žalob, načmárav na každou červenou tužkou písmeno „M".

„Ustanov o nich stání," zabručel a propustil mne pouhým pohnutím svých obočí.

Zůstal jsem nepohnutě státi, to přílišné štěstí mne omámilo, ale úlohy své jsem se ulekl.

„Stání?" vyhekl jsem, „já . . . abych já? . . ."

„Podívej se na kusy ostatních porotců, z těch to uvidíš."

Hrdě odnesl jsem pod pažím svých osm kusů a jal jsem se hned studovati výměry obsílací. Starý porotce ukázal mi svoje, při čemž mne opovržlivě přeměřil, jakoby byl chtěl říci: „Ty nebudeš nikdy tak koncipovati jako já!"

Příležitosti té použil, aby mohl před „panem protokolistou" si požalovati, v jak špatném světě nyní žijeme . . . nikdy nebyla taková zkáza mravů, jako za našich dnů . . . dnes není lidstvu již pranic svatým . . .

„I můj sloh mi již kradou," pravil s ustrnutím. „Představte si, příteli, jak skvostného slova jsem užíval před třemi roky: „Níže položeného dne a roku". Výtečná slova . . . každou práci větších rozměrů vždy jimi jsem počínal. A hle, dnes jich užívá již každý písař v naší kanceláři. To přesahuje již všecky meze."

Protokolista přisvědčoval rozhorlené veličině kýváním hlavy.

„Děsná znemravnělost, příteli! Loni jsem si pomyslil: nyní přece nemůžeš již užívati stejného

slohu jako písaři. Upustil jsem od své vlastní frase a nechal jim ji na pospas . . . At se nasytí . . . Počal jsem užívati „Sepsáno mnou, dne . . .“ A co se stalo? Dnes již hajduk začíná takto své psaní, píše-li své milé. V takových okolnostech nelze již věru déle žíti, příteli! Moudrého člověka o všecko okradou.“

Já prohlédl mezitím též obsílací výměry ostatních porotců s velikou bedlivostí; každý užíval jiné formy; proto jsem si myslil, že učiním také nejlépe, když se přidržím hlavního smyslu věci a napíšu ji co možno nejsrozumitelněji. Následkem toho napsal jsem na svých osm akt následující výměr:

„Ku pojednání o této věci ustanovujeme stání na 10. srpna o 9. hodině ranní, ku kterémuž se strany sporné pod uvarováním následků v §. 11. soudního řádu naznačených předvolávají.“

Odnesl jsem koncept vítězoslavně svému principálovi doufaje, že mne pochválí. Snažil jsem se, aby také mé písmo bylo pěkným. Kdyby je Michal Kuvík, můj bývalý učitel, uviděl, vím, že by byl unešen.

Stoliční soudce pohlédl na jeden výměr, přečetl jej, odložil a pak se na mne podíval.

„Kde jsi chodil do školy?“ tázal se.

„V Štávnici,“ odpověděl jsem polekán.

„Z tebe nebude nikdy stylista,“ pravil drsně. „Nemáš žádného slohu.“

Znamenav, že jsem velmi se zarmoutil, mezi tím, co velikými kliky-háky výměr opravoval, přidal toto sousto potěchy:

„Ostatně, ještě uvidím, co bude možno z tebe vybrousiti. Prozatím ti napíšu sám správný formulář.“

A napsal velkými, tučnými písmenami, kteréž stály v řadě jako panduři, následující slova:

„Za účelem projednání přítomného sporu ustanovujíce rok ku dni 10. srpna atd.“

„To jest pravý, pěkný sloh, hochu,“ pravil s jakousi pýchou. „Budoucně se přidrž toho.“

Od tohoto dne utržil jsem častěji posměch. Stal jsem se takovou bylinou, o které se říká, že buď sazenice nebyla dobrá, nebo jí nesvědčí půda; vše marno, ta se neujme. Starý porotce viděl přetrhaný koncept a vycenil na mne své černé zuby.

„Inu talent je talent,“ pravil, naráželje na mne, „talent se nedá nutiti. Inu, ano . . .“

„Poslední brk“ opakoval mi to nepřímo každého božího rána, uváděje rozmanité příklady, ale vždy s jakýmsi přídechem přátelského soucitu. Ano, jednou dokonce, když se stoličním soudcem mluvil, zaslechl jsem z úst jeho tuto poznámku:

„Snad by se mohl upotřebiti chudák jako cestující porotce.“

Poznámka ta vztahovala se jistě ke mně.

„Dobrá, uvidíme,“ pravil principál, jenž měl zvyk dávati vždy jen krátké, zcela odměřené odpovědi a za jednu minutu desatero věcí vyříditi.

Mně se zdál býti zvláštním, téměř obdivuhodným mužem. Každé slovo jeho znělo mi jako nějaké vyšší zjevení. Obrovská moc, kterou představoval, náramně mne oslňovala.

Při první své vyjížďce do okresu vzal mne v skutku s sebou. Býti cestujícím porotcem bylo za jiných okolností velikým vyznamenáním; posud bráváni bývali k tomu pouze oblíbenci. Starý porotce byl schytralý lišák: pomohl mi proto k tomuto místu, poněvadž se vlivu mého nejméně obával.

Bryčka stála venku, na kozlíku seděl pestře vyšňořený husar. Srdce se mi chvělo, když jsme vsedali. Hajduk položil do vozu velkou plechovou krabici se spisy a zapáliv pěnovou dýmku stříbrem okovanou, podal ji milostivému pánu. Kočí zamlaskl a již jsme letěli jako větrem. Čtyři ohniví draci bezpochyby věděli koho vezou, jaktěživ neviděl jsem ještě koně tak hrdě si vyšlapovati.

Stoliční soudce promluvil cestou sotva dvě — tři slova, teprv u derežského kopce otevřel ústa.

„Učiňme, synu, koňům maličkou radost. Slezme.“

Tak se stalo, kráčeli jsme pěšky strmou cestou, kteráž ve velkých oklikách se vyhýbala trhlinám a hlubokým struhám. Byl krásný, jasný den. Vše zářilo jako ve zlatě. Pastýři vytesali žlab do strmé stráně, jímž hrčela voda do jiného, nižšího žlabu a z toho zase do nižšího tak dlouho, až stekl pramen tam, kam si přáli, do kotliny v údolu. Dole, u nejnižšího žlabu hasili drobní beránci žízeň a vesele poskakujíce pásli se na tučném trávníku.

Půda, kde nebyla roztrhaná, snažila se nahraditi majiteli škodu spůsobenou tím, že celé kusy její spláchnuty byly do hlubiny a pluhu unikly. Na nepravidelných rolích zelenala se pšenice, jetel a rozkošná lecha jarní s bleděrůžovými kvítky. Oba kraje cesty byly ještě strakatější, ještě krásnější; tam nikdo neoral ani nesil, aby donutil černou prst, jaké byliny by měla roditi, proto přinášela ze své svobodné vůle tisícero dárků nejrozmanitějších.

Bodlák, pryšec chvojkový, planá růže jsou dosti dobré pro vosy a čmeláky; není každý tak vybíravým jako včela . . . Ačkoliv zde bylo včel také hojnost.

Ano, jedna dokonce upoutala na sebe pozornost stoličního soudce; i jal se velmi bedlivě ji prohlížeti.

„Aj, aj," pravil, vyňav dýmku z úst, „to je přece podivné."

Pohlédl jsem na jeho udivený obličej, ale promluviti jsem si netroufal, dokud se netázal.

Shýbl se k šípkovému keři, sklopil čtyři lupínky plané růže a nešťastná včelka zůstala v nich uvězněna. Tělo její se černalo skrze teninké růžové tkanivo kalicha.

Principál ji vyňal z kalíšku a jal se ji převraceti na všecky strany a pozorně prohlížeti.

„To bych, synu, nebyl uvěřil."

„Co byste nebyl uvěřil, pane strýče?"

„To, že ty mé včely od domova tak daleko se toulají."

Pohlédl jsem naň, zdali nežertuje? Jeho statek byl odtud alespoň půldruhé míle vzdálen. Snad mi nechce namluviti, že poznal své vlastní včely? vždyť jsou přece všecky včely na světě stejny.

Tvář jeho byla vážná a když včelku starostlivě s prstů byl střásl, bylo na něm viděti, že je pevně o tom přesvědčen, že jest jeho majetkem. Snad vyčetl z mých očí, že mu nevěřím a proto doložil ještě:

„Pravím to na svou čest, že je to má včelka; vždyť je přece znám, mršky!"

Jeho podivení, že já se mu divím, bylo tak přirozené, že jsem počal býti v pochybnosti, zdali mu neschází nějaké kolečko?

Když jsme na vrcholu kopce opět do vozu vsedli a on o ledačems živěji vypravovati počal, posuzoval jsem slova a poznámky jeho s jakousi nedůvěřivostí.

Do Silky jsme přijeli k obědu. Projednávali jsme tam jakousi pozůstalost.

„Vyznáš se dobře v soudním řádu?“ otázal se mne, když jsme zahýbali pod vinicemi do vsi.

„Domnívám se, že dostatečně.“

„Ten se, hochu, musí znáti jako otčenáš.“

„Má příliš mnoho slov, aby si je člověk všecka pamatoval.“

„Já ho posud ani nespatřil, nemohu tedy posouditi.“

„Nuž, a odkud pak jej znáte, pane strýče?“ (Slyšelť jsem od mnohých, že ho má v malíčku.)

„Odkud jej znám?“ pravil s úsměvem. „Inu, když hrávám v kasině taroky, hádávají se fiškálové u sousedních stolů o tom neb onom paragrafu. Za rok jsem schytal tímto spůsobem do svého mozku celý zákon.“

„Vychloubá se,“ myslil jsem si v duchu.

V Šilce zdrželi jsme se půl třetího dne v roztomilém panském domě, kde jsme již také rodinu principálovu našli; bydlelať odtud nedaleko v Četáni; milostivá paní hospodařila sama na zděděném statku, kdežto pan stoliční soudce úřadoval v městě a jen v sobotu domů dojížděl, jak žertem se říkalo „pro čerstvé prádlo“.

Rodina, dověděvši se, že „starý“ sem přijede, překvapila jej zde. Záležela pak celá rodina z milostivé paní a dvou velmi příjemných dcerušek: Erži byla větší a hezčí, měkký, černý její vlas když jej rozpoutala, splýval jí až k patám, a na koho pohlédla, tomu zachvěly se nervy až do kořenů. Malá Nelinka byla také hezká, ale do té mi nic není, o ní nechť si mluví ti, kterým ona byla krásnější.

Onoho půltřetího dne bych nebyl zaměnil ani s velikým županem. Byly to sladké chvíle, jichž

památka posud příjemně zachvívá v mém srdci, jako polozapomenutá melodie staré, krásné písně.

Můj principál o rodinu svou hrubě se nestaral, jsa člověk lehkovážný, z oněch lidí, kteří celý svět více milují než sebe. Bývá to osudná povaha lidí populárních, že více cení to, čeho ještě nemají, než to, co již mají.

Snažil se dobývati stále širší a širší půdy. A v skutku byly v něm shromážděny všecky vlastnosti, jimiž si dobýváme tak zvané obecné lásky.

Když nehrál v taroky, pracoval bez ustání; ale přece jen více hrál taroky, tak že nás práce nepřemohla. Úhrnem jsme pojali do protokolu deset pozůstalostí, krom toho vyřídili jsme asi dvanáct jiných věcí. Protokoly jsem psal já, ale on je diktoval plynně, uhlazeně v obvyklých jemu krátkých větách.

Odpůldne patřilo tarokům a — nám.

Já a dívky, které tisícero věcí naštěbetaly, trávili jsme větší díl času v zahradě. Zvláště Eržika uměla velmi pěkně vypravovati.

Bože můj, jak byla vzdělaná, jak moudrá! V každém jejím slově bylo nějaké ostří, nějaký vyšší smysl, každé někam mířilo! Já alespoň je později všecka přivolal zpět do své paměti a v každém jsem nalezl trošku jedu nebo kapku medu. A jak každé slovo vyslovovala, jakým hlasem, jakým přízvukem, do každého dovedla tisíceré barvy přimísiti. I když totéž řekla, bylo to přece vždy něčím zcela jiným!

První den jsem byl sám s sebou spokojen. Eržika na mne několikráte promluvila, vyznamenávala mne a já jí pokaždé trefně odpověděl. Podivil jsem se pak třetího dne sám sobě a každý vlas mi vstával na hlavě, když jsem si pomyslil,

kde jsem nabral té moudrosti, dovednosti a duševní síly?“

Bůh sám ví, jak se to stalo, ale stalo se.

Seděli jsme na travnatém koberci zcela blízko, cípek její perkálové sukénky dotýkal se špičky mé boty. Nelli, jak takové malé holčičky dělávají, usadila se vedle nás a splétala řetěz z dutých stvolů pampelišky. Pravila, abychom do zámku nechodili dříve, dokud nebude řetěz tak dlouhý, aby nás oba, mne a Eržiku, mohl objati.

Eržika se usmála, pak pohrozila Nellince a řekla jí:

„I jdi ty malá štěbetalko!“

Nellinka se na to rozzlobila a mrštivši nehotovým řetězem po Eržice, dala se na útěk.

Zůstali jsme sami; dva samotinci. Jen haluznaté stromy zahradní pohlížely na nás a mlčely. Bylo bezvětří. Na záhonech květinových kalichy tulipánů a helmice lilií ani se nehýbaly. Zdálo se mi, jakoby celá příroda bedlivě naslouchala, co asi řeknu Eržice.

Nevím ani, jak mi to přišlo na mysl, ale srdce mé naplnilo se sladkou bázní před tím, co asi přijde. Pohlédl jsem na růžové tváře dívčiny a sklopil jsem oči; srdce mé se sevřelo. A když jsem obrátil zraky na druhou stranu, zůstalo mi vše, hory, lesy, obloha, v šeru. A přece svítilo na obloze slunce ohnivě. Mně však se zdálo, jakoby ta strana světa, na které seděla Eržika, byla skvělejší a jasnější.

Musil jsem promluviti, nezbytně promluviti.

„Znáte, slečinko, také ostatní porotce?“

To byla má první, sem nepatřící, nevhodná otázka. A z ostatních nebyla již ani jediná vhodnou.

Eržika ohrnula své přitloustlé, červené pysky.

„Porotce? S těmi ostatními se nepouštím ani do řeči.“

S těmi ostatními! Oh, jak neskonale mi lahodila tato slova. Nyní bylo již vše vyrovnáno! Mne, člověka nevšímaného, který jest mnohem menším ostatních, staví nyní slečna principálova nad ostatní!

Druhého dne odpoledne šli jsme na houby; dívky čekaly, až skončím své úřední práce. Jest sice zvykem sbírati houby z rána, ale to nám bylo jednostejno. Dívky nesly v jedné ruce malé košíčky, v druhé měly slunečníky.

Štěstí nám valně nepřálo. Nelli našla první houbu a pyšně ji ukazovala.

Byla to sice obyčejná liška, i to již trochu stará, my však přece jsme jí záviděli, zvláště Eržika, jež nyní s napjatější pozorností oči k zemi upírala a také mne plísnila:

„Kde pak bloudí vaše myšlenky? ... Hleďte přece na zem, chcete-li něco nalézti.“

„Já hledím raději na vás,“ pravil jsem náhle odhodlán.

Zarděla se zlehka a obrátila rychle slunečník na stranu, abych jí nemohl viděti. Když jsme pak později u hájovny sedli, abychom odpočinuli a posvačili, přehrnula svou bílou tylovou zástěrku přes hlavu tak, že jsem tváře její nemohl spatřiti.

To mne dráždilo. Jemné tkanivo zástěrky promokalo kolem úst a bylo v stálém chvění. Smála se, diblík, že jí nemohu popatřiti do tváře.

A byla takto ještě líbeznější. Krásná, polovyvinutá ňádra bělostí svou oslňující, spodní sukénky, které kolem úhledných kotníků vykukovaly, pomátly mne tak, že mimoděk jsem vztáhl ruku a strhl jí zástěrku s obličeje.

Pleskla mne přes ruku a ostala uražena.

„Ruku tuto nikdy více neumyju," koktal jsem rozčilen.

„Co mi chcete?" pravila chladně.

„Já? . . . Nic. Což vám ubližuji?"

Neodpověděla. A poněvadž neodpovídala, stál jsem opět nesměle, se sklopenýma očima vedle ní. Ale umínil jsem si, že budu jen zvolna ustupovati, aby se nedomýšlela, že mne ona skrotila; bude lépe, když se bude zdáti, jakobych já sám znenáhla upouštěl od své záliby k ní.

Na moje neštěstí vyšla v tu chvíli kočka hajných z hájovny a vběhla právě před našima nohama mezi šustící stébla kukuřicového políčka.

„Divná to kočka," prohodila ona lhostejně. „Má matka má zrovna takovou kočku."

„Aáh!" pravila ona a stavěla se, jakoby zívala.

„Slečno," řekl jsem vřele a hlas můj se chvěl, „věřte mi, po té kočce si vždy na vás vzpomenu, dokud budu živ."

Eržika počala se po slovech těchto smáti tak upřímně, že smíchem i prázdný košík od sebe odhodila.

„Podle vaší kočky si na mne vzpomenete? Hahaha! Jděte, jděte hihihi! Ale vy jste hrozně hloupý!"

Dovedla se tak smáti, jako nějaká divá žena v začarovaném lese.

Byl jsem v koncích. Toho jsem již nemohl více napraviti, pokud jsme tam byli. Nyní již zůstanu v očích jejích hloupým.

Sklíčen, s myslí rozechvělou vracel jsem se druhého dne se svým principálem do města. Duše má byla plna trpkosti a nepokoje.

Krásná Erži i v tom okamžiku ještě se smála, když mi kývala krásnou hlavičkou na rozloučenou, ale tento její smích nebyl již urážlivým, spíše se zdál býti vlídným, jakoby byla chtěla říci: „Ubohý můj hlupáčku, proč již odjíždíš?“

Má zmatená hlava zavinila, že velká plechová krabice, v které byly spisy a která mému opatrování byla svěřena, cestou někde se ztratila. Posud nedovedu si vysvětliti, jak mohla z vozu vypadnouti.

Div jsem si nezoufal. Bože můj, bože, co se nyní stane? Stoličnímu soudci bych se s tím nebyl svěřil ani za celý svět. Myslil jsem, že mi dá hned hlavu stíti, jakmile se toho doví.

Když jsme vybírali z vozu zavazadla, zpozoroval jsem, že se krabice ztratila. Doufal jsem, že ji vrátí, kdo ji nalezne. Vždyť až ji otevře, pozná hned, že jsou v ní župní spisy, a kdo by se opovažoval je ukrásti?

Ale den míjel za dnem a plechová krabice nepřicházela.

Sedmého dne přišla jedna strana ze Silky a podala z jednoho našeho rozsudku odvolání. Appellaci podala u stoličního soudce.

Stoliční soudce vyšel z kanceláře a otázal se mne mrzutě:

„Kde jsou ty silkejské spisy?“

Zachvěl jsem se. Na těle mi vyskočila husí kůže, srdce mé se sevřelo. Zachytiv se svého stolku, mezi tím, co tvář mou smrtelná bledosť pokryla, promluvil jsem toto:

„Nevím . . . Ztratily se . . . Myslím . . . Prosím za odpuštění . . .“

„No, no, jen se, hochu, neboj,“ pravil dobrotivě a ani nejméně se nerozhorlil. „Což jsi nevzal krabici z kočáru? Přemítej trochu.“

„Nevzal.“

„Ej, ej . . . to je chyba,“ zabručel, „zajisté vypadla z kočáru na dereżském kopci. Nyní hbitě do práce, hoši, dokud mám věci v paměti. Ať vám nadiktuji ty spisy znova.“

A jal si škrábati nelítostně hlavu.

Pak zavolal písaře a nadiktoval jim z paměti po řadě všech čtyřiadvacet protokolů od začátku až do konce.

„No,“ pravil jsem téměř bez sebe úžasem, „nyní vám, pane strýče, již věřím ty dereżské včelky.“

Tento statečný jeho kousek mne přivedl k němu blíže. Neboť já byl živým pomníkem jeho slávy čtyřiadvaceti nadiktovaných protokolů. On zalíbil si mne z pouhé ješitnosti, a znenáhla jsem se stal já jeho miláčkem.

S Eržikou jsem ještě velmi často se setkával, ale principál znamenav moji až horečnou náklonnost k ní, nebral mne vícekráte ven na svůj statek, nýbrž mi prokazoval pozornosti jen mimo dům. Od rodiny své mne na dobro odtrhl. Jen jednou ještě učinil jsem pokus.

Jako zkušenějšímu již porotci podpisovával později výměry, které jsem mu nosil, ani jich neprohlédnuv. Snad by byl podepsal i svůj vlastní rozsudek smrti. Vjela mi do hlavy odvážná myšlenka, že dám jím soudně vyříknouti, že dcera jeho Erži je povinna mne do smrti milovati. On si toho beztoho nevšimne, a až dostanu podepsaný výměr do ruky, vložím jej do úřední obálky a zašlu jej Eržice. Což jestli ona uposlechne rozkazu župy? Ta má vliv i na srdce.

Ale starý, když byl již výměr podepsal, maně do něho nahlédl, snad mu to pud našeptal, a když jej byl přečetl, zdvihl na mne své velké,

vlídné oči. (No, když jsem již tehdáž do země nepropadl, neshořím snad ani v ohnivé peci.)

„Jaká to hloupost!“

Nebyl jsem s to promluviti na obranu svou ani slovíčka.

Vzal opět péro do ruky, druhou rukou pak šoupl výměr na druhou stranu stolu:

„Tento výměr zde zůstane. Podáme proti němu appellaci ku královské tabuli.“

Zdá se mi, že jsem ještě jednou, na plesu, vínem a tancem jsa rozehřát, k němu přistoupil:

„Pamatujete se, pane strýče, na onen výměr? Co se s ním děje?“

„Měj strpení, hochu, ještě nepřišel od královské tabule.“

A v skutku nepřišel ani do — dneška, kdy tyto řádky píšu. Člověk by skoro se domýšlel, že jest skutečně u královské tabule.*)

Historie jednoho manželství.

Nezazlívejte mi, prosím, že se vracím opět domů do našeho hornatého kraje. My, kteří jsme odtud vyšli, jsme v duchu věčně tam. Vždyť každý z nás jen na čas může odtud odejíti, i ten, který se tam nikdy více nevrátí. Neb je-li smrt spánkem, vím dobře, že tam budeme jen pokračování svých dětských let míti. Vše ostatní se z mysli vytratí; zahodíme to jako obnošený šat, až vkročíme tam, kde ve věčném prázdnu se nám

*) Královská tabule sluje v Uhrách soudní dvůr druhé instance.

opět ozve známý šum našich lesů, přítulné bublání našich horských potoků.

Napsali by medovou třtinou příhody našich otců, kdyby si je tak zamilovali, jak my si je myslíme, a sepředli by s přeslice času (jak mnoho barevných, hedbávných vláken je na ní!) mnohé vlákno, kdyby tak jako my zamilovali si to, co matky naše mezi sebou spřádaly a smotaly.

Nikdo po nich nesáhne. Nanejvýše já pustím se někdy v starých kronikách za některým vláknem červeným aneb za některým vláknem černým.

Dnes půjdu za červeným.

Bylať to věru prasměšná historie, kterou smotal bohabojný mnich séčénský, páter Anselm anno 1700 v záležitosti vznešené a urozené slečny Barbory Brizlové, ovdovělé hraběnky Frankové.

Již podle tohoto podivného titulu může každý ženatý i neženatý člověk poznati, že s paní hraběnkou, rozenou Barborou Brizlovou, se udála nějaká neobyčejná příhoda, poněvadž bylali slečnou, nemohla býti vdovou a naopak. I to může každý poznati, že já byl osudem povolán, abych tuto zmotanou historii náležitě vylíčil a vysvětlil.

Bylať Barbora Brizlova dcerou urozeného pána Gabriela Brizla, jednoho ze správců vznešeného hraběte Brunsvíka, a oplývala tolikerými vnadami a ctnostmi, že sám náš pan Emerich Tököly, když před léty krajem tímto byl táhl, právě té doby, kdy od sultána království byl obdržel, na mušku si ji vzal a prý takto zvolal: „Tu bych poslal rád sultánovi, abychom byli kvit.“ Slyšel to i hradní, pan Kalotaj a kdo by tomu neuvěřil, ať se otáže samého pana Petra Benického, ku kterému panovník tato slova byl pronesl.

Jinde nenalezám již nikde zmínky o této její proslulé kráse, ale který bláhový písař latinský by se byl tehdáž také pouštěl do vypisování vnad a kras našich žen? Spíše by byl mohl sečísti stébla trav a všecky kořínky na úpatí starého Karanče.

Když Barbora takto v nejlepším květu stála, přihodilo se, že zavítal jakýsi hrabě, nazvaný Jiří Franke, ke dvoru Brunsvíkovu, kde tehdejší doby veliké pitky bývaly jeden den s tureckými pány z číší a koflíčků, druhý den s rakouskými pány z věder a korbelů podle toho, zda-li jedna nebo druhá strana onoho dne v kraji tomto panovala. Bylyť to takové časy, že i kuchař, švarný Čuropka Jánoš, musil býti mužem u věcech politických sběhlým: měl rozkaz, aby pokaždé, než postaví hrnce na plotnu hraběcí kuchyně, se domluvil s panem zámeckým, Řehořem Kásoněm, jaké jsou válečné konstellace a politické okolnosti, neboť bylo možná, že pány Turky, kterýmž by bylo třeba vařiti šorbet a piláf, než odzvoní poledne, odtud vyženou a že zasednou k obědu na místě nich páni důstojníci z Rakous, kterýmž by chutnaly lépe švestkové knedlíky.

Naši ubozí, uherští páni zvykli brzy tomuto podivnému stavu věcí. Zařídili se zcela podle něho. Naučili se turecky i německy, aby mohli s pány švitořiti. I kroj jejich byl podle toho zařízen. Navlékli kaftanový, volný kabát, dali si po turecku ostříhati vzadu vlasy a než vyrostly, byl právě svrchovaný čas, neboť se byl mezitím svět již tak změnil, že z nich musili uplésti po německém způsobu copánky.

Nejhůře se vedlo v těchto dobách dívkám, neboť nápadníky jejich, sotva si je byly zamilovaly, odehnala vždy druhá nepřátelská strana a

toto věčné sem tam těkání, tento zimniční pohyb a spěch, který celé župy uchvacoval a převracoval, nechával jen věnečky nevěst nedotknutými.

. . . Ale vínek Barbory Brizlovy ten se nevyzpytatelným spůsobem přece někam poděl . . .

Dívka zalíbila se mladému hraběti Frankovi. Alespoň se jí dvořil . . . Jak to opravdu bylo, kdož to může věděti v dobách tak pohnutých a nepokojných? Ej, když tisíce a tisíce podkov rozšlapalo naše květnaté luhy, kdož by byl s to postihnouti, kdy a jak upadla bílá korunka jednoho lučního kvítka? Lidé si povídali, že prý se dali oddati, ale pak se roznesla zpráva, že hrabě se přidal k Tökölyovu vojsku a padl. Našli jej mrtvého v údolí sandavském.

Jeden bohatýr, tuším, že to byl Baltazár Kubini, ustřihl z krásných, plavých jeho vlasů jednu kadeř pro prsten a přinesl ji s sebou. Což jestli někde někoho zanechal?

A vskutku Barbora Brizlova žádala kadeř pro sebe a také ji dostala, ale je otázka, zdali právem? Nikdo nevěděl nic jistého o tom, zdali ono manželství mezi nimi v skutku uzavřeno bylo nebo ne? Kde asi byly tehdáž naše staré ženy, že tomu nepřišly na pravé jádro? Snad by to mohlo býti dokladem pro dějezpytce, že tehdáž ze strachu před Turky všecky ze župy se vystěhovaly.

Nechť to bylo jakkoliv, jisto je, že se krásná Barbora oblékla od hlavy až k patě v smutek a strávila vdovský rok u stálém prolévání slzí. V každém témdni dvakráte se postila a třikráte chodila na mši. Tím vším dávala na jevo, co může učiniti dobrá manželka pro svého muže po jeho smrti.

A přece jí to manželství ještě nevěřili. Ale, kdež pak byli svědci? Po těch nebylo od lonska

již ani stopy! Souchotinář Tomáš Plachý rozžehnal se s tímto světem již na jaře a pan Štěpán Vereš odešel odtud v průvodu Tökölyově a není po něm ani slechu více.

Ti dva by to mohli dosvědčiti, kdyby mohli. Mimo to byla ještě nerozhodnutou otázka, zdali manželství toto je platným? Pěkná to motanice! V zemích Turky obsazených neplatí papežská nařízení, poněvadž jich tam nelze veřejně v známost věřících uváděti a v krajinách Turků prostých dává předpisy sněm tridentský.

Když lidé Barboře Brizlově manželství její nevěřili a když oni dva páni svědci nemohli přijíti, aby vydali svědectví pravdě, vzala prozřetelnost věc tuto sama do rukou. Poslalať na svět malinkého svědka s usměvavými červenými tvářičkami, drobnými buclatými ručičkami, který, když neplakal, v peřince stále něco bublal a dudlal.

Ale — ani to nemohu vysloviti — ani tomuto poctivému „človíčkovi“ neuvěřili ono manželství. To byla již čirá zlomyslnost!

Mladá, krásná paní sama málo se starala o tyto klepy, společnosti lidské nevyhledávala, a snad ani nevěděla, co svět o ní si mluví, ale když syn její dosáhl třetího roku, došla si k Séčéňskému mnichu Anselmovi, aby jí vydal list oddávací.

Mnich Anselm, jakmile paní byl spatřil, stáhl rty k úsměvu a tázal se jí, čeho si přeje?

„Mám velikou nesnáz, otče! Nevím, pamatuješ-li se ještě, že jsi mne oddával s mým nebožtíkem pánem, statečným a rytířským hrabětem Jiřím Frankem; dej mu pánbůh věčné odpočinutí!“

Ctihodný páter složil ruce své přes prsa a neodpovídal, nýbrž díval se dále na malé růžové

rtíky, jak se pohybují, svírají, otvírají, na ony rozkošné dvě oči, jak září, zahřívají, rozněcují, svítí a se zarosují. Jsout krásnější než samy taroky!

(A tenkráte byla hra tato ještě novou; mniši objednali si zvláštního učitele, který je učil.)

„Měla jsem dva řádné svědky," pokračovala vdova, „byliť hodní, poctiví mužové, vždyť můžeš na ně se pamatovati. Viď, že se pamatuješ? Jeden od té doby zemřel, druhý odešel do Turecka. Nyní skládám, dobrý otče, veškerou svoji důvěru na tebe."

Zbožný Anselm chtěl vyslechnouti věc ještě dále.

„Zůstal mi synáček, rozmilé plavé dítě, jako malý andílek... otci docela podobný. Toto ubohé dítě nemá ničeho, kdežto jeho otec je z bohaté hraběcí rodiny, kteráž má velké statky ve Slezsku. Bratři jeho pustili jej do světa bez peněz, bez lásky. Proto potřebuji nyní, otče, od tebe oddavací list!"

Anselm vypoulil své velké šedé oči, stáhl vrásky na čele a prodlouživ obličej a strčiv ruce do hlubokých kapes, pravil:

„Já se na tu věc, milá paní, nepamatuji."

Pak vytáhl jednu ruku a tloukl se na čelo tak, jako tlučeme do sklenic se zavařeninou, abychom dostali na povrch to, co se bylo na dně usadilo.

„Vždyť jsem od té doby oddal již tolik lidí! A pak žijeme, milostivá, v takových dobách, že někdy své vlastní jméno zapomenu a musím se na ně otázati kvardiána."

Ale tentokráte nebylo třeba, aby šel ke kvardiánovi. Ten by to byl bez toho nevěděl.

Mnohem bližším prostředkem bylo, že paní hraběnka sáhla do svého hedvábného kapsáře, vyndala z něho sáček tvrdých tolarů a položila jej na pulpit. Otec Anselm vycenil zuby, přimhouřil jedno oko, pravé a podivno! ... počal na sňatek se rozpomínati.

I zasedl ku psacímu stolu a potěšil ubohou, krásnou, zarmoucenou paní. Vydal jí vysvědčení, že dne toho a toho je oddával; podepsal se úhledným manupropriem, posypal spis posejpátkem a posejpátko pěkně spůsobně sklepal; u dveří udělal pukrle a vrátil se spokojen do refektáře, aby učil se dále tarokům.

Oné doby byl, prý, život v klášteře velmi přísný, nicméně však byl snesitelný. Neboť Bůh rozžehl světlo v mozku svých služebníků, že učinili si pohodlím nepohodlí a zármutek veselím. Tak na příklad jim nebylo dovoleno píti více než dvě čtvrtky vína denně, když nebylo v klášteře hostí; jakmile přišel host, mohl píti každý do vůle, mnoholi snesl.

Posvátné síně, abych mluvil zcela v duchu oné doby, byly potravinami přeplněny. Hostí tudíž nikdy nescházelo. A kdyby přece náhodou nikdo nebyl zavítal pro nepohodu nebo jinou příčinu, zjednali si zbožní mniši hosta za peníze, platíce mu diurnum za každý den, který s nimi pohoduje.

O této polehčující okolnosti bylo mi rozhodně se zmíniti, abych vysvětlil jednání Anselmovo, jenž měl také své rozmanité peněžité výdaje.

Krásná Barbora Brizlova byla oddavacím listem potěšena a ještě téhož roku, jakmile se válka v zemi utišila, vydala se se svým strýcem, bratrem matčiným, panem Řehořem Kásoněm do Slezska, aby synovi svému dědictví vysoudila.

A to nebylo přece nic tak příliš těžkého. Vždyť bylo potřeba jen dokázati, že Jiří Franke má zákonného potomka, kterému pak ihned odevzdána bude polovice panství lindenského a stravického, neboť po nebožtíku starém hraběti bylo na živu již jen jedno dítě, hraběnka Johanka Franková. Jiří, jak víme, padl v Uhrách a Leopolda roztrhal kdysi na honu divoký kanec.

Hraběnka Johanka byla vysoká, hubená dívka, s bledou, pihovitou tváří a tak podivně plavým vlasem, jako kanárčí peří. Alespoň pan Řehoř Kásoň, jenž přece viděl po světě již mnoho žen, nevelebil příliš její hraběcí milost, naopak ve svém deníku, který o cestě své vedl, kdesi podotýká, že jí pršelo do nosu. Slovem ona nebyla doma, když krásu rozdávali.

Kdyby o tom se nebyl zachoval i královský diplom, věru nevím, zdali bych to panu Řehoři Kásoňovi uvěřil, neboť on byl asi příliš popuzen proti hraběnce Johance pro její pletichy a nebylo by bývalo nemožným, že jen z nepřízně její ošklivost do světa hlásal.

Neboť stalo se, že když cestou zaprášeni jednoho večera do stravického zámku se zelenou střechou zavítali a přátelsky pozdravivše se sousedskou upřímností vypravovati se jali: proč přišli, že přišli hájit právo dítěte, ukazujíce oddavací a křestní listiny, tehdy tvář hraběnky Johanky radostí se zarděla načež se vrhla kolem krku své krásné švekruši a líbala její bělostnou labutí šíji, její mramorové čelo, její růžové důlky a kde co mohla. Pak vzala na ruku malého Jiříčka a lízala a líbala jej bez mezí a konce. „Celý on, v skutku, ten tvar úst, ten nos, to čelo i ten úsměv, jako mého nebožtíka bratra zvěčnělého hraběte Jiří, aby mu dal Bůh lehké odpočinutí. Hopsa, hopsa,

můj cukroušku! Můj zlatoušku! Dobře jste věru učinili, drazí přátelé, že jste přišli, že jste mne tak potěšili v mé samotě a opuštěnosti. Především posilněte se dobrou večeří, ty má drahá švekruše, i vy statečný pane Řehoři Kásoni, pak si odpočiňte v mých hedvábných peřinách; ráno umluvíme věci ostatní.“

Ale naše ubohá vdova, když ráno vstala, nenašla v zámku ani živé duše více; byl jako po vyhoření; ani po paní ani po služebnictvu nebylo stopy. Kročeje klnoucího Kásoně ozývaly se příšerně po prázdných chodbách zámku.

„Co se zde stalo?“ bědovala Barbora Brizlova, lomíc rukama.

„Nevím, drahoušku. Ale když jsem pro tebe věc tuto již na sebe vzal, provedu ji, jako že se jmenuji Kásoň. V tom je nějaká šalba, ale já jí přijdu na kloub, jako že jsem poctivý kalvín!“

Dobře uhodl, že to byla šalba, neboť hraběnka Johanka ještě téže noci se vším lidem a svou čeledí se přestěhovala do svého lindenského zámku s červenou střechou, ale sama tam ani neodpočinula, nýbrž zůstala ve voze a jela, jela bez ustání, až povoz její za čtrnácte dní jednou o polednách zastavil před séčénským klášterem.

Mniši měli velmi špatný den. Nějaký velmožný pán přijel téhož dne do Sedla a dávána tam veliká hostina; pozvali každého, kde koho z okolí sebrati mohli; tím stalo se, že mniši dnes ani za drahý peníz nemohli hosta sehnati. Famulus běhal s vyplazeným jazykem celý den po nějakém hosti, ale marně; dnes jí každý v Sedle. Již div sobě nezoufali.

V tom jakoby s nebe spadla objevila se pojednou u vrátného po vojansku si počínající dáma

a pídila se po páteru Anselmovi. Chvála Bohu, již mají hosta.

Páter Anselm nebyl přítomen. Někde v zahradě, v hustém křoví učil se zcela potají kouřiti. Nalézáme zbožného muže vždy jen při učení.

Je to z pekla hořká bylina, ten tabák. Nevím, co se na ní zalíbilo Jeho Výsosti Emerichu Tökölymu, že ji uvedl do módy — snad stučňuje lidem fantasii?

Anselm, byv volán, ukryl náčiní do bezového keře a přikutálel se před mužatku, která opřevši ruce s démantovými prsteny v bok, osopila se naň drsně:

„Vy jste ten páter Anselm?“

„Vy jste oddával mého nebožtíka bratra, statečného hraběte Jiří Franke s jakousi Barborou Brizlovou?“

Pater Anselm jal se přemýšleti, při čemž kolem rtů jeho zvláštní úsměv pohrával.

„Zdali jsem je já oddával?“ pravil odměřeným hlasem a sklopil rychle oči, neboť pozoroval, že též oči paniny podezřívavě jsou naň upřeny. „Jest to již napsáno, velmožná paní! A co je napsáno . . .“

„Nuže, co s tím?“

„Toho již ani kočka nevyškrábe,“ dodal Anselm pokorně.

Tvář paní polila se zlostí; dupla rázně nohou. Anselm se tak ulekl, že posud neví, zdali byla ta noha veliká nebo malá.

„Kočka to nevyškrábe, ale vyškrábeš to ty.“

Vyňala z kapsy sáček plný dukátů a podala jej Anselmovi.

„Na a chop se péra a vydej mi vysvědčení, že ta první listina nestojí ani za zlámanou grešli, že jsi hraběte Franka jakživ neviděl; že jsi ho

s Barborou Brizlovou neoddával, nýbrž že jen její úpěnlivé prosby a nářky tě přiměly k tomu, že jsi, pohnut jejím osudem, jí vydal ono svědectví. A teprvé nyní že dáváš pravdě průchod. Nuž, budeš-li již psáti? Nerozmýšlej se dlouho, sic si vezmu ihned svůj sáček zpět . . .“

A Anselm se nerozmýšlel . . . Sedl a vydal též Johance Frankově vysvědčení, že v tom prvním vysvědčení není ani slova pravdy. Jen to si vymínil, aby se svým průvodčím, neznámým to mužem, nezavrhla dnešního dne pohostinství kláštera.

Při tom si myslil: kdož ví, nepřijde-li jednou člověk, který bude ode mne žádati vysvědčení, že obě předešlé listiny jsou nepravdivé. Bylo by také hříchem, kdyby se tato věc jen tak zkrátka skončila.

A skončila se. Došlo totiž k právnímu sporu.

Když ubohá Barbora Brizlova ve Vratislavi své listiny soudu předložila, vytasila se také paní Johanka Frankova se svým vysvědčením, kteréž důkazy vdoviny zcela zvrátilo.

Soudce zvolal rozhorlen:

„Jak bych nyní rozsoudil, nevím, ale že by neškodilo toho pátera Anselma trochu pohladiti, to si myslím.“

Ubohá Barbora Brizlova omdlela na místě jako zlomená lilie. Pan Řehoř Kázoň zlostí zuby zaskřípal.

„Však já vám ukážu, však já si vyhledám právo pro svoji neť“ — a pohrozil pěstmi zástupcům Johančiným. „Do čeho já se jednou zakousnu, toho se tak snadno nespustím; poslyšte pánové, já vám smotám uzel, že ho z vás nikdo více nerozmotá.“

Když se Barbora ze svých mdlob vzpamatovala, těšil ji těmito vlídnými slovy:

„Neběduj, drahoušku, nekaž si své oči, holubičko, já všecko napravím. Pro tebe i toho se odvážím, že jako kalvín se odeberu k Svatému Otci do města Říma. Odvážím se i jemu říci to, co mám na srdci . . . vždyť jsem mluvil i se samým panem Emerichem Tökölym v Bystřici. Nenaříkej, drahá holubičko!“

Byl by na ni snesl všecka lichotivá slůvka světa, jen aby ji trochu potěšil.

„To je odtud příliš daleko! Nedošli bychom tam ani do nejdelší smrti,“ namítala ona smutně. „A ty spousty peněz, které by to stálo!“

„I není to daleko, drahoušku, není! Jest to od nás deváté velké město. A ti cizí bláhoví národové staví svá města tak blízko vedle sebe, že kohout s jedné kalvínké věže zakokrhá na kohouta věže druhého města. To je ti rozkošná podívaná. Ani se nenaděješ a budeme tam. Jiříčka vezmeme s sebou, ať uvidí také kus světa. Pravíš, že je k tomu mnoho peněz potřebí? Pouhá maličkost. Prodám svůj dvorec v Oseku. Beztoho aby se s ním čert plahočil a ne já. Škoda pluhu do té půdy. Teprv nedávno mi zaň slíbil bláhový kmotr, Josef Retký tři sta dukátů. Jakoby je do vody hodil ten blázen . . . Vidíš tedy, miláčku, že se dostaneme do toho Říma skoro za darmo.“

A chcete, abych doložil, že tam došli? Došli tam, — vatikánský archiv vykazuje toho přemnohé stopy. Množství papíru vyplnila by spousta listů, která byla v záležitosti této napsána z Říma do Ostřihoma, z Ostřihoma do Séčéně a z obou měst opět do Říma. Kdyby každý list byl vyoral jen jednu brázdu tudy, kudy šel — byly by mohly po pět let všecky pluhy v zemi odpočívati.

Proto ale vyoral přece každý list po jedné vrásce na krásné tváři Barbory Brizlovy. Jen že i s nimi zůstala ještě sličnou. Posléz uhladil i tyto vrásky Svatý Otec v Římě, jenž vyřkl a mladému králi do Vídně vzkázal (neboť starý císař Leopold nejsa zvědav na výsledek, nevyčkal ho, nýbrž zemřel po třetím roce) v listě pečetí opatřeném, že manželství hraběte Jiří Franka s Barborou Brizlovou je platné a řádné.

Hle, ctihodný pan Řehoř Kásoň mezitím sice sešedivěl a schudl, ale ukázal, co umí: nyní by byl triumf býval již hotovým, kdyby v tom nebylo bývalo ještě malého háčku, z kterého mohla i veliká nehoda vzniknouti.

Ten háček záležel v tom, že král uherský má zvláštní výsadu; on totiž může si hráti s papežem římským na *„placet“* a *„non placet“* („líbí se mi“ a „nelíbí se mi“).

Děje se to tím spůsobem, že římský papež při každém důležitějším rozhodnutí krále se táže, zdali se mu to líbí? Král může odpověděti, že „nikoliv, (*non placet*),“ neb „ano, jestli že se stane ještě to neb ono“ aneb prosté „ano, líbí se mi, (*placet*).“

Pane Bože náš, co asi řekne král tentokráte?

Jakmile hraběnka Johanka Frankova se byla dověděla, co se děje, jala se běhati od jednoho velmožného pána k druhému, od prahu k prahu, nešetřila peněz ani lichotivých slov a uvedla vše v pohyb; velikou jí výhodou bylo, že bratr její padl kulí rakouskou a syn jeho se hlásí nyní o slezská panství. Ten zůstane již Kurucem*), v tom se narodil, v tom zemře. A Kuruc ve Vídni

*) Kurucové nazývali se vojíni, kteří bojovali pod prapory Rákóczyovými proti vojskům rakouským.

nesnadno se domohl svého práva. Hraběnka odebrala se též rovně ke králi, neboť jí počala již téci voda do úst. Barbora Brizlova se svým strýcem nějak o tom se dověděla a přikvapila též do Vídně. Ale tito neměli žádných mocných příznivců.

Císař Josef I. přijal Johanku ve své pracovně, kdež byl právě přítomen též vévoda Savojský. Josef rozmlouval s tímto a poslouchal jen na polo řeč Johančinu.

Jen chvílemi se podíval na prosebnici, ale i pak rychle s ní strhl své oči a po mladistvém, svěžím jeho obličeji přelétl temný mráček. Věc tato, o které mu ministři již čtvrtý den do uší hučeli, jej již nudila.

„Nuže placet?“ zašeptal Savojský vévoda žertem. *„Líbí se?“*

Král stáhl rty, vzal do ruky péro, namočil je do inkoustu a v odpověď vévodovi napsal tučnými písmenami na papežský dopis na stole před ním ležící:

„Non placet. (Nelíbí se) *Josephus primus.“* Pak pokynul milostivě hraběnce, že se může vzdáliti, čímž byla spletená tato záležitosť, která tolik hluku natropila, tři lidi na mizinu připravila, mezi nimi jednu ženu cti a jedno dítě jména zbavila, — skončena. A kdož z nás ví, zdali nebyla skončena po právu?

Sotva se byla hraběnka vzdálila, objevil se ihned znovu hofmistr a hlásil, že Barbora Brizlova prosí za milostivé slyšení.

„Již je pozdě!“ pravil král roztržitě.

„Již je pozdě,“ zajektal polekaný hofmistr, neboť mu bylo již pozdě Barboru Brizlovu nepustiti.

Vedrala se do komnaty a štíhlá její postava poklonila se před králem.

Bohatý, tmavý její vlas byl spuštěn, černé oči byly zastíněny dlouhým hedvábným obrvím, purpurové rty k prosbě otevřeny, a když promluvila, zněla prosba její jako líbezný zvuk zvonku. Král nemohl s ní očí spustiti.

Dobrý vévoda Eugen, jenž v těch dobách si směl mnoho dovoliti, zpozoroval rozpaky panovníkovy a nakloniv se k němu zašeptal čtverácky:

„Nuž a tato?“

Král se usmál. A když pohrával na stole rukama mezi tím, co krásná prosebnice prosbu svoji přednášela, zabloudilo mu nějak péro do ruky. Bylo ještě mokré od inkoustu. Rychlým trhnutím vyškrtl slovo „non“. Zůstalo tam v odpověď pouhé „*Placet*“ („líbí se“). Vévoda obrátil se k oknu, aby nezpozorovali jeho smíchu, neboť se ho nemohl zdržeti. Král učinil krok ku předu a chopil klečící paní za ruku, aby jí pomohl vstáti.

„Hraběnko!“ pravil, „jsme s rozhodnutím Jeho Svatosti velmi spokojeni. Jest nám příjemné a milé. Váš syn jest dosazen ve své statky.“

A tím stalo se manželství hraběte Franka platným pro všecky časy. Neboť to jest jus placeti, o kterémž učenci již tolik rokovali. A což není možno, že bylo takto rozhodnuto [illegible] právu?

Já nevím. A také již dále nemluvím. Jen to vidím i z této historie, že našim krásným paním není na světě nic, pranic nemožného.

Špatný základ.

Pan Ondřej Molnár byl postavou malý človíček, ale i v malých lidech nalézáme často veliké vlastnosti. I v něm byly takové vlastnosti a jednu měl nade vši pochybnost, totiž tu, že chtěl ve všem předčíti nad pana Pavla Nagla, s kterým již po léta závodil.

Toto vzájemné sočení nabylo povážlivého stupně rozhořčení právě v době, ve které tato povídka počíná.

I pan Ondřej Molnár i pan Pavel Nagl měli totiž studenty na stravě, ačkoliv by se byli mohli oba bez těch čtrnácti zlatých, které za stravu měsíčně dostávali, snadno obejíti. Oba se odhodlali k tomu s počátku vlastně jen z toho důvodu, že ti hoši alespoň domácnost oživují. Ovšem nemohl tehdáž ještě žádný z nich tušiti, že tato okolnost skrývá v sobě zárodek zvláštního druhu závodění.

Jednou nějaká bystrá pozorovatelka (skoro každý by uhodl, že to byla paní Čomajová), dívajíc se na mládež, když z gymnasijní budovy se vyhrnula, učinila tuto běžnou poznámku:

„Hleďme, hleďme, mně se zdá, že Naglovic strávníci jsou [illegible]ece tlustší než hoši Molnárovic.“

Poznámka tato byla proto běžnou, poněvadž doběhla ještě téhož odpůldne školní ulicí a celým předměstím až k uším paní Molnárové a spůsobila Molnárovic rodině hrozné zděšení.

„Co že? Naglovic studenti že jsou tlustší? To nemůže býti! Toho nesmíme dopustiti! Tisíc láter! To se nesmí státi.“

„Zhynul bych hanbou!“ křičel sám pan Ondřej Molnár z plných plic. „Ať jim více mastíte po-

krmy! Proč skrblíte? kde jde o čest, tu přestává všecko!“

Bodří manželé Molnárovi byli celí zaraženi. V poledne při obědě pohlíželi úzkostlivě na studenty. Chvála Bohu, byli všickni v jadrném mase. A jak byli červeni, čerstvi, zdravím kypící! A hle! Malý Ladislávek má i laloušek! Jak pěkný, jak rozkošný laloušek! Pojď sem, synáčku, ať ti pohladím tvou hladkou, kulatou bradičku.

Rodina sesedla se ihned po obědě k poradě, které se účastnila též paní Muciová, jako znalkyně (bývala kdysi na proboštství kuchařkou), pak služka Zuzanka a malá Anna Molnárova, kteráž byla tehdáž nejnadějnějším poupětem celého města.

Hlavní slovo měla paní Muciová jako zkušenostmi oplývající odbornice, kteráž mohla i na praktickém poli dobrými výsledky se vykázati.

„Pravím vám, abyste dělali pokrmy z těsta. Svítky, nákypy a koláče tvrdí muziku. Ale zvláště těsta vařená, nudle, halušky, škubánky, drahá paní Molnárová, ano škubánky . . .“

„Ej, co škubánky!“ skočil nevrle do řeči pan Ondřej Molnár. „V mase je síla, v paprice“ . . .

Ale do vědy paní Muciové ať se nikdo nemíchá, neboť to je pro ni největší urážkou.

„Tomu vy, drahý pane Molnáre, nerozumíte a nestrkejte tedy do toho nos, když já mluvím. Vzpomeňte si jen na zvěčnělého pana probošta, jak sesílil pod mýma rukama až na dva centy a dvanáct liber . . . dej mu pán bůh lehké odpočinutí. Já jej živila a ne vy, pane Molnáre. Jen já vím, co jej tak sílilo.“

Proti tomu nebylo ovšem nic namítati. Skutkové to dosvědčovali. Oči paní Molnárové zaleskly se při těch slovech. Dva centy a dvanáct liber! Bože, kdyby jejich studenti to dovedli jen

na půldruha centu! Vím, že by paní Naglovou zlostí ďas vzal, kdyby se mu totiž chtělo, neboť ani ten není dnes již takovým bláznem.

Na konec usnesli se na tom, že budou vařiti jen moučná jídla a krmiti jimi soustavně své strávníky, kteří měli i bez toho chuť k jídlu jako lítí draci.

Ale to vše nemohlo zůstati tajným manželům Naglovým. Hoj! Jaký vztek zmocnil se zlostného pana Pavla Nagla, o ctihodné manželce jeho ani nemluvím, neboť ta se rozběhla se zuřivostí lítice na trh, ke kupci, k zahradníku a k lahůdkáři. Její stravu chtějí překonati, její stravu! A kdo chce překonati stravu Naglové? Ó, ó, ta bláhová Molnárová, která neumí ani měchačku řádně v ruce držeti! Není v celém Segedíně člověka, který by byl u ní někdy něco chutného snědl. Je-li někdo, ať se postaví a pohlédne paní Naglové do očí!

Závodění počalo na obou stranách plnou parou, neboť žádný nechtěl své cti zadati. A stopy závodění toho bylo také brzy pozorovati. Dříve než školní běh se skončil, byli studenti kulati a vypaseni jako krmníci. Ladislav Kermely dostal dva laloky a Jiří Horváth tlouštkou sotva nohy vlekl; Pavlu Malému zarostly zcela oči do tlusté tváře, tak že bylo viděti jen drobné jejich zorničky. Toho vlastní matka nepozná, až přijede ke zkoušce.

Paní Molnárová nevěděla kam pýchou se podívati, když na své svěřence pohlédla. Srdce zimničně se jí chvělo radostí. A pan Ondřej Molnár, když již prázdniny se blížily, dovedl všecky do celního úřadu k panu Michalu Husarovi, svému bratranci, aby na věrohodné, městské váze zvážil své studenty a dal úředně písemně zjistiti pro věk budoucí váhu tělesných jejich schránek.

A kudy je vedl — vedl je také kolem oken Naglových — zastavil se na ulici s každým známým.

„Kam pak? kam?“

„I jdu dáti zvážit tyto hochy. Hezky jim přibylo, hm. Tenhle plavý byl pouhá tříska, když jej tatík ke mně přivedl, nyní je jako vepřík. Jen se na ně podívejte. Tamhle ten byl hubený jako věchet a nyní mu dávám stláti do železné postele, poněvadž by dřevěná pod ním se prolomila. Inu to dělá strava! . . . Takové polévky, jakou má žena vaří, nejí ani papež v Římě. Neříkám to proto, že je mou manželkou, ale co je pravda, to je pravda. „Nuž jděte hoši, pěkně jeden za druhým!“

Když se vraceli domů, stála paní Naglová ve vratech svého domu; na sobě měla květovanou kazajku a na hlavě domácí čepeček. Když spatřila průvod, neuchýlila se do vnitř, nýbrž, dive divoucí, vykročila před vrata a měřila studenty uštěpačně od hlavy až k patě. Když pan Ondřej Molnár ze slušnosti svou beranici k pozdravení trochu pozdvihl, paní Naglová sotva hlavou kývla.

„Kde jste chodil, strýče?“ otázala se ho konečně ale jen tak mimochodem.

„Dal jsem zvážiti své studenty,“ pravil Molnár pichlavě.

„Já jsem dala včera své fotografovati.“

Pak dodala lhostejně:

„Nu a váží něco ta drobotina?“

„Zdali něco váží? Tato drobotina?“ hájil se uražený Molnár. „Tři centy a deset liber váží všichni tři dohromady, na mou čest.“

„To je pěkné,“ syčela Naglová uštěpačně.

„A kde pak jste nechal svého čtvrtého studenta?“

Čtvrtého studenta? Už to mají; Molnárovi jakoby byl někdo vrazil ostrý nůž do srdce. Tento

čtvrtý student byl jeho slabou stránkou, jeho jedinkým poranitelným místem. Jak je ta zlomyslná žena ihned vynašla!“

„Špatná látka!“ zabručel. „Ten čtvrtý student má špatný základ,“ a rychlými kroky odcházel, jakoby jej byl někdo bičem hnal, tak že hoši se svými tlustými těly mu sotva mohli stačiti.

Čtvrtý žák seděl mezitím doma v zahrádce mezi petrželí, ředkvičkou a jiřinkami a učil se. Ale oko jeho hledělo jen v oněch chvílích do knihy, v kterých zraky Anny, jež na záhonech plela, na něm spočívaly.

Na štěstí to nebylo často, neboť Anna byla ještě velmi nesmělá a obrátila se na chvilinku vždy jen tehdáž, když nějaký plevel vyhodila na cestu aneb když od sebe odháněla Sultána, který neustále kolem své mladé velitelky obskakoval a jí ručky lízal.

Polekána skrývala je pak pod zástěrku nebo za záda. Bylo rozkoší ji pozorovati, starý pes zamručel a dováděl dále.

Ve zmatku a strachu svém volá dívka prosebným hlasem:

„Ale Sultáne . . . nechal mě!“

Na to se bledý student usmál a pohrozil nerozumnému zvířeti Virgiliem — a Sultán také utíkal — což ostatně nebudiž vysvětlováno tím, jako by klasiků dosti sobě nevážil, vždyť po větším díle jen kůže jeho praotců je chrání od zprachnivění.

„Ó vy malá, blahová! Což už i psu onykáte?“

Nyní se dala malá Anna do smíchu; bylo jí samé směšným, že se neopovážila Sultánu tykati, aby na ni snad ještě více se nerozhněval.

A Virgil, když byl již zavřen, nechť odpočívá.

Je v něm snad mnoho zajímavého, ale zajímavější je rozhovor s Annou.

„Když jste tak moudrým," pravila Anna „udělejte opět jeden takový člunek, ale s plachtou."

To není žádný zázrak! Stačí k tomu půl archu bílého papíru a plachty se také snadno přilepí. Hrneček s klíhem měli vždy uschovaný v bezovém křoví, aby ho kamarádi nevyšukali; bylo třeba rozdělati jen malý ohníček ze suchých rybízových větviček.

Mezi tím, co Julius loď slepoval, chytila Anna chrousta. Vystlali mu z růžových lupínků vonné lůžko v lodičce a posadivše jej do ní, sešli s ní k Tise, která volným, vážným tokem kolem zahrady plynula. Člunek i s chroustem pustili po vodě a odevzdali osud jejich příznivému vánku.

Pak sedli blízko sebe na břeh a pozorovali, jak je vlny nesou; strachem tajili dech, když člunek uvázl v některé vrbové větvici, a radostí tleskali, když nebezpečí minulo a lodička volně dál a dále po Tise se kolébala.

„Chrouste, chrouste!" volali za ní. „Chroustečku, pozdravuj moře!"

A chroust za nimi ani nehlesl. Nechal se tak lhostejně poslati na cestu, jako nějaký král Menelaos v opeře.

„Kdy asi dopluje tam, kam si přejeme?" blouznila Anna a všecka se zarmoutila, když Julius odpověděl, že snad nikdy; kdo ví co se mu na cestě přihodí? Člunek snad vítr překotí nebo jej strhne vír do hlubiny.

Dívali se za ním, pokud ho oči jejich postihnouti mohly, až byl jen malou, bílou tečkou daleko, daleko, a když nebylo již ničeho více viděti, zapomněli naň, na ubohého, cestujícího chrousta, jakoby nebyl býval ani na světě.

Naklonili se blíže k sobě. Voda šplouchala u jejich nohou, vrby šeptaly si nad jejich hlavami.

Aninka vídala u své maminky, že když v neděli odpoledne nastane odpočinek, matka velkou hlavu páně Molnárovu do rukou svých vezme, hladí ji, s vlasy jejími si pohrává, až pan Molnár, jenž se s počátku líbezně usmívá, zvolna jako kuřátko usne. Toť asi něco velmi lahodného, neboť v takové chvíli i paní Molnárová se sladce usmívá a ve tváři její se zračí samá blaženost. Malí, zvláště dívky mívají nepřemožitelnou touhu opičiti se po velkých. Jaký div tudíž, že i Anniny prstíčky se dostaly do plavých vlasů Juliových a pohrávaly si s kučerami, kteréž šustěly jako hedvábí, štípaly jako mravenci a pálily jako řeřavý uhel. To není žádnou hrou pro děti!

„Co jsem se chtěla jen ptáti? Je pravda, Julie, že máte šest tatínků?“

Julius myslil, že se mu posmívá, a pleskl ji přes ruku, načež se ona rozdurdila a odstrčila jej od sebe.

„Nu, nehněvejte se. Až skončím svá studia, přijdu si pro vás. Chcete, Naninko?“

Dívka pokývla hlavou, že chce, a jala se odepjatou zástěrkou jako vějířem obličej svůj ovívati, aby hoch nepozoroval jejích uzardělých tváří.

„Chcete též, abych vám pověděl historii o svých šesti otcích?“

Ovšem že chtěla, a hoch jí vypravoval následující událost.

Otec jeho byl šenkýřem v Makově a zemřel na cestě, když jel nakoupit vína. Když o tom přišla zpráva domů, byl on ještě malý, nerozuměl tomu, ale ve vinárně seděla právě společnost denních hostí. Ti postavili sklenice své na stůl a

promluvili takto: „Tento ubohý hoch nemá na světě ničeho a nikoho, přijmeme jej za svého a vychovejme si klučinu na své útraty.“ Bylo jich šest. I rozdělili mezi sebou měsíční plat a každý posílá prvního svůj díl řádně stravovateli Molnárovi.

Časem přijede jeden z otců do Segedína a vyhledá ho buď doma nebo ve škole. Starý správce mu vtiskne po každé stříbrňák do dlaně, fiškal (a ten přichází nejčastěji) dá mu obyčejně broskev a drcne ho do zad: v tom záleží jeho otcovská láska. Obchodník s vepřovým dobytkem, ku kterémuž jezdívá na prázdniny, kroutívá hlavou a říkává: „Za toho hocha nebudeme dlouho platiti!“ aneb mu domlouvá: „Co děláš, hochu, že tak hubneš? Měj přece rozum a šetři se!“ Čtvrtý otec jest přísedícím soudu, kterýž mu posílá všecky své obnošené šaty; sám nepřijíždí nikdy, ale za to stále pilně píše s části panu řediteli, s části panu Ondřeji Molnárovi, poptávaje se na prospěchy „synovy.“

Ředitel psává vždy, že má Julius veliké nadání, že z něho bude jednou znamenitý člověk, ale pan Ondřej Molnár odpovídá jen zkrátka: „Nebude z něho nic, má špatný základ ... ostatně jest hoch slušný a hodný.“ Z toho aby se kozel vyznal!

„Bože, jak bych byla šťastna,“ vzdychla si Anna, „kdybych měla také šest tatínků!“

Byla ještě naivní, nerozuměla tomu, věděla jen, že jeden je méně než šest.

„A co byste z toho měla, Aničko?“

„Inu nemusila bych nikdy choditi odpoledne do školy. Každý den pozval by jiný tatínek pana učitele k obědu.“

V tom ovšem bylo něco pravdy, neboť pan Ondřej Molnár zval v každém témdni jednou

Aninčina pana učitele k obědu; v takový den pan Čopanka z důvodů snadno pochopitelných nemohl nikdy odpoledne učitelský svůj úřad vykonávati.

Nepůsobilo-li Anně učení příliš mnoho radostí, spůsobovalo Juliu Tóthovi i to hořkost, co jiným je blažeností, totiž prázdniny. Tu bylo konec hrám, čarovným večerům na břehu řeky Tisy. I on musil napsati lístek: „Drazí rodičové!“ — neboť tak tituloval denní hosty, kteří se ho byli ujali — „prázdniny se přiblížily, kam smím přijeti?“

Tentokráte došlo na fiškala; on pro něj přijel po zkouškách, poněvadž měl právě v městě nějaké řízení, vyplatil Ondřeje Molnára a pravil k hochovi:

„Seber svůj raneček, ale honem!“

Pak se obrátil k Molnárovi:

„Nuž jak bude na přes rok?“

Pan Ondřej Molnár prohlásil, že hocha budoucně již na stravu nevezme.

Nastalo delší, trapné mlčení. Slova Molnárova zazněla komnatou tak děsně, jako hrdelní rozsudek.

Hoch upustil z ruky raneček a neodvážil se již na nikoho pohlédnouti. Myslil, že se mu srdce roztrhne, že na místě zemře. Černé oči Anniny zalily se slzami, i vyběhla z pokoje.

„Cože? Vy hocha již nechcete?“ rozdurdil se fiškál, jenž trochu nedoslýchal. „Což jsme neplatili řádně, co? Nebo je snad nezbedným?“

„Ne, ne,“ pravila rychle domácí paní, „bude lépe, synáčku, když si sedneš zatím na vůz.“

Pohladila mu hlavu. „Neboj se, neboj,“ pobízela provázejíc jej ke dveřím, ku kterým hoch se sklopenou hlavou a chvějícím se tělem kráčel. Hubená postava jeho ještě více se spadla; ohnutou páteř bylo viděti skrze řídký kabátek. „Ubohý broučku, vždyť to nějak srovnáme! Neboj se, vždyť to nějak srovnáme . . .“

„Ten hoch zimy nepřečká," pravil Molnár, když byl hoch vyšel na dvůr. „Proto mi ho na podzim ani sem již nepřivádějte; doveďte jej k Naglovým, tam jest také dobré místo. Já ho již nechci. Co bych s ním počal? Ubližuje mi jen na cti. Tomu nejde nic, pranic k duhu. Kdybychom jej krmili nebeskou manou, zůstal by přece ta'. hubeným, jakým je. A pro tu jeho hubenost dělají mně lidé výčitky, pane . . ."

Slova tato pronášel pan Molnár s opravdovou trpkostí. Cítil co říkal a byl přesvědčen, že hájí jen svou vlastní čest a proto musil hoch se „špatným základem" dům jeho — snad na věky — opustiti.

Odešel, odešel! A když se vrátil po dvou měsících, dali jej k Naglovům. Vždyť je tam také dobré místo. Je-li zde nebo tam, proto se svět nevyšine ze svých kolejí.

Také se nevyšinul, ale hoch od té chvíle ještě více chřadl a stával se očividně bledším a slabším. A co bylo nejpodivnějším, na Molnárovic vrata nikdy ani nepohlédl.

Ale proč nepřichází? lámali si hlavu vykrmení studenti Molnárovic. Někdy zmínili se o něm manželé Molnárovi. Snad na nás nezanevřel na dobro? Kam pak by ten hněv se vešel. V těle, v kterém i duše je již na skoku, hněv dlouho nevydrží.

A přece jej to asi velmi bolelo, neboť jednou (bylo to tuším v neděli) viděli jej odpůldne jíti kolem a ani nepohlédl na dům, ani oka nepozdvihl k oknům; kráčel mimo ně tak, jakoby šel kolem cizího, zcela lhostejného místa. Ale strojené držení těla prozrazovalo, že ubohý Julius lhostejnost tuto jen líčí.

Asi za dvě neděle potom zadržela jej sama

paní Molnárová někde na ulici a pozvala jej na čerstvé vdolečky. Dal se poněkud sice nutiti, ale pak přece vešel, lépe řečeno vmotal se do domu, vyhlížel churavě a mezi řečí zhusta pokašlával, při čemž na tváři jeho červené, kulaté skvrny vyskakovaly.

Paní Molnárová se ho tázala, zdali je v novém bytě spokojen, co vařili včera, předvčírem. Odpovídal jí slabým, zakaleným hlasem a v očích jeho bylo tolik výčitky a tolik žalu, že se paní Molnárová odvrátila, nemohouc naň déle pohlížeti.

Ulomil kousek vdolečku, ale kradmo i ten pustil do kapsy, nesnědl ho . . . a jaký to byl vdoleček!

Seděl nuceně, jen tak na jednom rohu stolice, jakoby byl v cizině, to činilo dojem velmi bolestný. Hodiny tukaly za hrobového ticha a paní Molnárové nenapadlo ani jediné slůvko, ani jediná otázka.

Dvéře v bytě se otvíraly a zavíraly a hoch se při každém otevření zachvěl. Jako by se obával, aby někdo nevkročil, koho očekává, neb koho neočekává. Nikdo nepřicházel, jenom služebné přecházely sem a tam. Jednou se otevřely dvéře a vešel Sultán. Pohlédl na hocha, ale nevšímal si ho. Čmuchal po podlaze a zase odešel.

Julius vstal také.

„Již odcházíš, synáčku?“

„Již jdu, paní teto . . . poněvadž . . .“

Přejel si špičatými, hubenými prsty přes bílé čelo, kteréž bylo protkáno modrými žilkami tak hustě, jako mapa nějaké řekami oplývající země.

„Poněvadž již odejdu, paní teto“ . . . dodal roztržitě, sehnul se a políbil paní Molnárové ruku.

A tato ucítila, jak jí skanula po ruce teplá slza.

Oh to bylo již dost, to bylo již přes příliš!

Objala hlavu hochovu a přivinula ji k svému srdci.

„Vezmu tě zpět, hochu, vezmu tě zpět. Nenechám tě tam, mé zlato, neboj se. Dám ti píti každého jitra mátové thé. Z mého stříbrného koflíčku.“

Vyprovodila jej až na dvůr, tam mu sama zapjala zimní kabátek, aby se na cestě nenastudil. Ale Juliovi bylo při tom horko.

„Přijď zejtra zase! Přijď každý den.“

Mdlý svit radosti kmitl jeho tváří, kteráž celá zrůměnila, jako jeho průsvitné uši.

„Zejtra budou strýc a Anna také doma . . .“

„Anna také?“ vyhrkl ze sebe a upravoval si rozpačitě uzel svého strakatého nákrčníku.

„Odešli někam?“ a sklopil oči.

„Starý je v Szatymázu a Anna hraje si někde se studenty.“

„Aha . . . pravda,“ pravil téměř nesrozumitelně a rychle se vzdálil.

„Hraje si se studenty!“ šeptal si po cestě žalostně. Pojednou se ho zmocnil kašel, tak že nemohl ani dále jíti. Opřel se o jeden dům, aby si odpočinul; mezi tím mimoděk vytáhl z kapsy černou křídu a psal na zeď: „Anna Molnárova“ a ještě jednou: „Anna Molnárova“. Chtěl viděti dvakráte její jméno.

Pak seškrábal oboje a šel dále. Když se vrátil domů, ulehl ihned do postele.

„Již tam vícekrát nepůjde, ne!“

I druhého dne zůstal v posteli, ale umínil si, že v neděli vstane, aby tam přece mohl jíti.

Ale nevstal ani v neděli, aniž kdy více. Vydržel jen do mlhavých dnů listopadových. Pak jedné noci tiše usnul. — —

Bylo mlhavé, sichravé jitro. Podzimní mraky

zhušťovaly vzduch bělavými párami, kteréž ulehly na okna. Nekonečná, bělavá mlha tato podobala se vlnícímu se moři.

Anna probudila se s úsměvem na rtech.

„Zdálo se ti něco hezkého?“ tázal se pan Ondřej Molnár žertovně.

Anna mnula si oči svými růžovými dlaněmi.

„Zdálo se mi o malém broučku, jenž na papírovém člunku vplul do moře . . .“

„Oh ty bláhové děvče, ty máš v hlavě stále nějaké broučky.“

Služka, která šla ráno pro skořici do ranní vinné polévky studentům, právě se vrátila a zvěstovala útrpným hlasem tuto novinu:

„Ten hubený student dnes v noci zemřel.“

Srdce Annino zabušilo. Zemřel! Zemřel — šeptalo jí vše, kamkoli pohlédla.

Služka mudrovala venku: „Inu chudák, skončil své školy.“

V tom okamžiku vzešlo slunce a bledožlutý pruh, s nebe se snášející most pronikl mlhou a oknem.

Anna, chvějíc se, skryla se pod peřinu. Běda, on slíbil, že pro ni přijde, až své školy dokončí.

„Škoda toho hocha,“ podotkl Molnár zasmušiv se, „ale což platno, když měl špatný základ.“

Pak se zamyslil:

„A přece je lépe, věřte, mnohem lépe, že zemřel tam, než aby udělal nám zde nepříjemnost.“

Paní Molnárová, kteráž se právě česala, volala do kuchyně: „Zuzanko, vyprašte mi černé šaty. Dole je obruba utržena. Podívejte se na to a přišijte ji. Podívám se na pohřeb.“

„Z toho nebude nic, milostpaní,“ ozval se hlas z kuchyně, „černé šaty jsou v prádle.“

„Ubohý hoch!“ povzdychla si paní Molnárová,

„ve všem je nešťasten. Přines mi, Zuzanko, olej na vlasy.“

„Maminko!“ pravila Anna potichu, pozdvihnuvši smutně svou hlavičku. „Bylo by snad přece potřebí dáti studentům na zejtřek čerstvé košile vyžehliti . . .“

Toto opatření bylo jediným přepychem, jejž rodina Molnárova za příčinou pohřbu ubohého, hubeného hocha vystrojila.

Tisa.

My v naší hornaté krajině zřídka slýcháme o Alföldu*). Slováčtí ženci, když se vracejí z práce, ztratí o něm někdy slovíčko: Kupují prý tam bláhoví lidé kámen za peníze, nikde tam není ani kopečka, který by úhledně uzavřel krajinu, celý kraj je jako obrovská káď, jejíž všecky boky se rozpadly. Prosím vyberte si z toho: jaký je ten Alföld?

Člověk z Alföldu málo kdy k nám zavítá; jejich proslulí ptáci až sem nedolétají, ani jeřáb ani volavka. Z našich není ani jeden tak pyšným, všickni tam doletují návštěvou. Jen z jejich písniček se k nám někdy některá dostane. Ale ani ty přímou cestou; obyčejně je přinese některá kojná z Pešti, když jsou již hodně zastaralými. A také již nerozněcuje jimi žádných srdcí, nýbrž uspává jen malé děti. Je to již osud starých písniček!

Toužil jsem již za svého dětství tam, kde tyto písně se rodí, kde nohy Vil šlapou po písku, kde

*) Alföld t. j. nížina, název uherské roviny mezi Dunajem a Tisou.

romantické vrby nevrážejí na sebe tak drsně jako naše stromy, nýbrž jen zlehka šeptají, když vítr rozčeřuje a uhlazuje onu velkou šedou stuhu, kterou na mapě Tisou nazývají.

I stalo se časem, že bylo potřebí odvézti mou sestřičku Marušku do Solnoku na vychování. Náš poručník Pálly vzal mne též s sebou, jednak, abych uviděl také Alföld, jednak, abych zůstana doma sám, nestropil něco nerozumného.

Cesta byla rozkošná; ovšem jen pro mne, neboť strýc Gábor zde již jednou jel a má sestřička byla velmi zarmoucena, opouštějíc tehdáž ponejprv svou rodnou vesničku. Svůj šátek, kterým hlavu měla obvázanou, stáhla si hluboko až ku bradě a nedívala se ani sem ani tam; teprv když sátek kolem krásných černých jejích očí se zcela promočil, zpozorovali jsme, že stále pláče. Tehdáž byla Maruška naše ovšem ještě malým děckem.

Strýc Pálly na krajinu jen z dýmky odfukoval; kouřil lhostejně a díval se čas od času jen na své hodinky. Jemu byla krajina jako krajina, stvořilť je pán Bůh na jedno brdo. Jeden buk jako druhý buk. Jeho jsem nesměl takovými nesmysly obtěžovati. Cestovali jsme po voze, ale bylo usnešeno, že z Tokaje do Solnoku poplujeme v pramici po Tise, každý nám to radil; je prý to cesta kratší a příjemnější. Nemusím podotýkati, že o lodích tisských tehdáž ještě ani slechu nebylo. Vozka nazýval se Michal Perně; byl to člověk zavalitý, drsný a nevlídný, který nenadělal mnoho řečí. Na otázky naše s nechutí odpovídal.

„Kdy odjíždí pramice z Tokaje?“

„Inu odjíždí, kdy se jí zráčí.“

Z odpovědí páně Perňových nemohl ovšem

nikdo zmoudřeti, ale proto jsme se dostali do Tokaje přece v pravý čas.

Tokaj zdál se mi býti ku podivu pěkným městem; jedna z hlavních ulic byla tehdy již vydlážděna, ale, což bychom zapírali, spůsobem takovým, že pan Perně se svým vozem stále jen po krajích v největším blátě vesloval a opratěmi znalecky sem tam poškubával.

„Hi Šnědá! Hahi! Rezko! Hophó! Ať mi nevlezete na dláždění!“

Pravím, že jsme přišli právě v čas, když byla pramice na odjezdu do Solnoku. Perně nás složil u velikém chvatu na břehu a když jsme s ním a s majitelem loďky se byli vypořádali, složili svalnatí veslaři naše zavazadla na loď a my sami jsme pohodlně v ní se usadili.

„To je tedy ta Tisa!“ rozumovala sestřička, „vždyť je to taková voda, jako naše!“

Strýc Pálly se usmál a tázal se vlídně:

„A jakou jsi ji sobě myslila?“

„Já myslila, že má růžovou vodu a že v ní plovou zlaté rybky. A pak že v ní jsou také žraloci . . .“

„Ó ty bláhové dítě!“

Pak ji štípl do brady a aby z ní vyloudil úsměv, trochu ji pošimral.

„Běžela myška tudy . . . tudy . . .“

Maruška se zarděla a dala se do smíchu; kdož by se také nesmál, když si pan strýc tak dětinsky počínal?

Nuž a co ještě? Vyzdvihl ji jako panenku a počal ji houpati nad vodou, až jí sukénky jako křídla poletovaly a hedvábný její vlas větrem se třepotal.

„Bojíš se? Pojďte sem žraloci, raci, snězte naši Marušku!“

„Ale co myslíte strýčku?“ bránila se přísným hlasem a pohlédla při tom stydlivě na hocha proti ní sedícího, asi čtrnáctiletého, jenž po boku své přitloustlé matky na výjev tento se díval.

„Ej, ej, já myslil, že máš radost, když si s tebou hraju.“

„Ano, ale nesluší se to . . . ne“ — a při tom potřásla koketně dětskou svojí hlavičkou, „vždyť já již nejsem malé dítě.“

„Nejsi malé dítě? A co tedy jsi? Je ti osm let. To není špatné. Haha! Pohleďme na to polodenní kotě . . . ještě ani dobře neprozřelo. No to není špatné! Na to musím vypíti sklenku. To není špatné.“

Vak a kulač míval opatrný strýček vždycky po boku. Vak byl nacpán studenými pokrmy, ale kulač — byl již prázdný.

„Hm? Už v tobě nešplychá, ty zrádná nádobo? Hm, neškodilo by ji někde naplniti. U sta draků, jsme zrovna v Tokaji . . . He, pane plavčí, kdy pak pojedeme? Jest ještě čas?“

„I třeba celá hodina,“ odpovídal starý veslař, pohlednuv zuřivě na tučnou paní, neboť ta není pro pramici stvořena.

Škrábal si mrzutě nos a bručel zlostně: „Proč si nejde taková ženská na moře anebo proč nezůstane na pevnině? Tam asi bylo mnoho dešťů, kde ta rostla.“

Strýc Pálly uchopil se příležitosti. Hodina je dlouhý čas. „Poslyš hochu, nemáš chuti zajíti si se mnou do města? A což abychom vzali tohoto caparta s sebou?“

Ale ta již měla plné ruce práce; z pestré aksamitové kabely vysypala všecky hračky vedle sebe, panny, malou skřínku na nádobí, celou kuchyni; jeden hrníček právě se jí byl někam za-

kutálel, i hledala jej na dně loďky schýlena; při tom jí ale zbylo času pohlédnouti chvilkami kradmo na hocha, zdali se dívá na hračky a jí jich závidí?

„Karle!“ zvolala nyní tlustá paní tenkým hláskem (že může míti taková osoba tenký hlásek), „proč pak nepomůžeš slečince najíti nádobky? Ty mamlase!“ ...

Karel se začervenal studem a nepromluviv ani slova slezl s lavice a jal se uprostřed rozmanitých zavazadel, nůší a košíků po zemi šukati po zakutáleném hrnečku.

„Pojďme,“ pravil mi strýc, „a ty Maruško zůstaň zde, až se vrátíme.“

Odešel jsem se strýcem. Bylo veliké vedro a já měl sváteční z brusu nové boty na nohou, které mne náramně tlačily, tak že jsem jen s velikou bolestí cupal za starým, jenž se mnou prochodil křížem krážem celé město, v několika krčmách se zastavil, ale víno nikde dobrým neshledal ... „Raději bych naplnil svůj kulač z naší louže,“ láteřil, „než abych jej pošpinil touto bryndou. To že je tokajské víno, he? Což pak jsem blázen, he? aby mne mohl ledajaký krčmář napáliti? Ty hochu, snad nejsme ani v Tokaji? Podíval jsi se dobře na mílník, když jsme sem přijížděli? Bylo tam v skutku Tokaj napsáno? Aby pekelní draci odváleli odtud ty vinné pahorky k nám do Liptavska!“

U velikém svém rozčilení zapomněl i na čas, tak že, když jsme se s prázdným kulačem vrátili, zděšením až zařval; pramice již byla odplula.

„Odplula!“ zvolal a zbledl; strach mne pojal, že tento silný, zdravý muž se k zemi skácí. Oko jeho divoce, těkavě přeběhlo širokou, vinoucí se řeku ... Ve veliké dálce podél hustých

vrbin plulo něco tmavého, byla to pramice . . . tam v dáli daleko.

I vítr popoháněl trochu vlny . . . vše plulo rychle dolů. Hle, zde pluje tříska . . . jak rychle ubíhá a přece jich již nedohoní.

„Co jsme to učinili! Co jsme to učinili!“ volal starý lomě rukama a já plakal, jako když z konve lije.

„Co se stane s naší malou, drahou Maruškou? Oh Bože můj! Bože můj! To dítě si bude zoufati, sešílí . . . skočí do vody. Nemá co jísti a v kapse ani krejcaru; opuštěná, od nás odtržena, co si počne ubohá? Na koho se obrátí v Solnoku?“

Starý muž byl téměř beze smyslů; tvář jeho se změnila, jako by bylo přes ni za tu chvíli deset let přešlo. Dostal též koliku. Toto zlo jej často trápilo. Usedl na břeh a plakal, hořce vzlykal, jako by mu chtělo srdce puknouti.

Pojednou pohlédl smutně k obloze; byla jasně modrá a usmívala se na nás.

„Ubohý švakře!“ spustil plačky (tím švakrem byl náš nebožtík otec), „hleď jak dobře jsem střežil tvé děti.“

Vyskočil a počal se chechtati.

„A což kdyby?“ — tu stanul a sklonil opět svou šedou hlavu — „což kdybychom s rychlými koňmi se dostali dříve do Solnoku než pramice?“ pravil nerozhodně. „Ne, to snad přece není možné!“

Ale proto rozběhl se přece jako vzteklý do města, již necítil svého hryzení ani já svých bot; sběhali jsme po řadě všecky krčmáře, s kterými ještě před chvílí jsme se byli pohašteřili.

„Drahý pane,“ žebronil, „věříte-li v Boha, dejte mi hned zapřáhnouti, nebo mi dejte vyhledati rychle povoz . . . zaplatím, cokoliv budete

žádati. Pohleďte, že mám dost peněz“ (a strýček Pálly nechlubíval se rád svými penězi). „Budu vděčným a uznalým i do svých modliteb vás pojmu, dokud žíti budu, i celou vaši rodinu.“

Ale snad zbuzoval podezření svým polekaným obličejem a svými bankovkami, které stále jako vnadidlo ukazoval; nikde jsme nedostali povozu. Jednomu vozkovi se právě roznemohl kůň, druhý neměl vůz v pořádku, aby mohl předhoniti tokajskou pramici . . . zkrátka, povozu nikde nebylo.

Sklíčeni kráčeli jsme náměstím, nyní již v skutku nevědouce, co si počneme, když pojednou před námi stane náš vozka Michal Perně.

„Aj?“ pravil, ale bylo viděti, že i toto jedinké slovíčko se mu zdálo býti velikým namáháním.

„Stala se nám velká nehoda, hospodáři Michale, hrozná nehoda. Pramice odplula, a ona je na ní. Ona chudinka je na ní.“

Žalostné vzlykání udusilo strýcův hlas. Sáhl po svém kapesním šátku, ale vytáhl ubožák svůj tabákový sáček; v pomatenosti své utíral si jím oči, následkem čehož počal hrozně kýchati, ale chudák v tomto nešťastném stavu svém toho ani nepozoroval.

„Chtěli jsme povoz, ale již přes hodinu marně hledáme . . . nyní je již pozdě . . . již jest po všem veta . . . vše je marné.“ A po šedém vousu kanuly mu hojné slzy.

„Hm!“ pravil Michal Perně, „máte, jemnostpane, hubku?“

„Mám!“ pravil strýc hlasem plačtivým, ačkoliv byla řeč jen o hubce; pak vyvalil s udivením své dobrácké, drobné, modré oči na Michala.

Ten si nacpal dýmku, rozkřesal oheň, zapálil, pohlédl, jak vysoko stojí slunce a pak se obrátil k výrostku vedle něho zevlujícímu:

„Matěji, opatruj mi koně a vůz, než se vrátím. A vy jemnostpane, pojďte za mnou, když jest to již takové.“

Náš strýc měl prudkou povahu, ve všem odporovával, ve všem chtěl býti on nejmoudřejším, ale nyní jsem toho na něm ani stopy nepozoroval. Kráčel klidně a poslušně za Michalem Perněm jako ochočené jehňátko. Netázal se proč, ani kam jdeme; neměl žádné vůle, rána tato zbavila ho vší samostatnosti a vůle.

Ani nevím, jak dlouho jsme za Michalem po polích a lukách kráčeli, snad hodinu, snad i dvě. Kdož ví, co bylo příčinou, že jsme ani po cíli své cesty se netázali; nedbali jsme již, at se dělo cokoliv.

Perně kráčel všude na před, po pěšinách, vrbovím, po lávkách; jen chvílemi se ohlédl, zdali jsme nezůstali po zadu a v takových chvílích se zdálo, jako by chtěl promluviti, ale přece si to vždy zase rozmyslil a nepromluvil ani slovíčka.

Pojednou vybočil z jedné rákosiny na levo k Tise. Když jsme dospěli ku břehu, zabodl svoji hůl do písku a opřev se o ni čekal, až k němu dojdeme.

„Nuže,“ pravil, „já se nyní vrátím. Šťastnou cestu, jemnostpane.“

„A co já zde budu dělati?“ tázal se strýc Pálly prosebným hlasem.

„Co pravíte?“ odvětil Perně krče rameny. „Zde je přístaviště.“

„A co mi to prospěje, že je tu přístaviště?“ kvílel skormoucený strýček.

„Co vám to prospěje?“ osopil se Perně drsným spůsobem, „že sem asi za půl hodiny připluje pramice a budete moci do ní vsednouti.“

„Jaká pramice?“

Nyní se Michal Perně již rozhorlil.

„Jaká pramice? Netrýzněte mne svými otázkami! Jakáž pak jiná, než ta, která přichází z Tokaje a na které je vaše holčička?“

„To není možné!“ zvolal strýc a uchopil prudce Michala za jeho obnošený nákrčník.

„Člověče, nedělej si ze mne blázna!“

Oči jeho se jiskřily a kolena se chvěla.

„No . . . no . . . jen mne, pane, neuškrtte!“ pravil Perně a usmál se.

„Proč mne klamete?“ bědoval strýc. „Proč si tropíte ze mne posměch? Jak by mohla tato pramice sem přijíti? Bože, kde asi ta pluje!“

„Je to dosti zpozdilé, pane, když nevíte, že Tisa zde dělá uzel.“

„Co že dělá?“

„Inu, když ji Bůh sem stvořil, svázal ji někde v uzel. Točí se, kroutí se, zde se zahýbá, tam vyhýbá jako vinoucí se stuha . . . Aj hle, právě přichází tokajská pramice!“

Dive divoucí, byla to skutečně tokajská pramice . . . divná to pramice! Hahó! Ta tlustá paní je tam a Bože, Božínku naše Maruška! Bohu chvála, zoufalství jí nezabilo . . . vidím zřetelně její růžový šáteček!

„Maruško! Maruško! Hahó!“

Na pokřik náš přistála pramice ku břehu a křivolaký tok Tisy obrátil náš veliký žal u svrchovanou radost.

Jen moje sestřička hořce bez ustání plakala; marně jsme ji oba líbali, abychom ji potěšili, že již je vše zase dobře, že by se nyní spíše již radovati mohla. Nic to nebylo platno, slzy její řinuly se dále a malá ňadérka její zdvihala se tlumeným vzlykáním.

„Ale měj přece již rozum," chlácholil ji vesele strýček Gabriel. „Vždyť jsme již u tebe, vždyť se ti již nic zlého nestane."

Sklonila plavou svou hlavičku na strýcova prsa a jen ztěží jsme mohli z jednotlivých jejích bědujících slov si vybrati, že co je to platno, že jsme přišli — když její hrníček zůstane přece rozbitý?"

„Oh oh!" jal strýc vesele se smáti a klepl ji zlehýnka na hlavičku. „Nu počkej, čtveračko, teprv nyní vychází na jevo, že jsi neplakala pro nás, nýbrž pro svůj rozbitý hrníček."

Zdvihla svou rozcuchanou hlavičku a ručkou, která byla od slzí také vlhká, ukázala s hněvivým pohledem na Karlíka.

„Ten . . . ten ho rozbil! Ten . . . kluk!" šeptala strýci do ucha. „Šlápl naň . . . když jsme ho hledali." . . .

A to se stalo ještě v Tokaji . . . Oplakávala svůj hrníček hned z Tokaje.

Tlustá paní zabručela několik slov na omluvu skroušeného hocha, ale strýc Gabriel zvolal:

„To je bláhovost . . . neplač dceruško. V Solnoku dostaneš celou výbavu, dvanáct talířků a koflíčků."

Na to se sestřička upokojila, dech její byl stále slabší, až konečně na klíně strýcově usnula.

Cestou jen jednou se ještě probudila; tázala se, zdali nádobí to bude z mědi, a když dostala uspokojivou odpověď, usnula znova.

Oddychování spokojeného jejího spánku mísilo se se šplounáním řeky, kteráž jako chůva ji kolébala a ukolébavku jí šeptala.

Když jsme přiváželi náhrobek.

Onano cesta uvádí mi zhusta na paměť tuto druhou, o málo pozdější, ale mnohem smutnější, kterou jsem již nekonal se svou sestřičkou, nýbrž jen s jejím náhrobkem.

Jakmile jsme ubohou byli pochovali, ihned jsme pro ni objednali pomníček z červeného mramoru. S těžkým srdcem očekávali jsme tento náhrobek.

Moje matka sama dojela do Pešti a nařídila, jaký má býti: uložila sochaři, aby do něho vyryl zlomené růžové poupě a dole aby nechal trochu místa pro matku a ještě níže také pro mne. Ponenáhlu se tam dáme všichni zapsati . . . tato myšlenka byla matce potěchou.

Pro kámen jsme musili jeti až do Pešti po voze. Prosil a žebronil jsem matku tak dlouho, až mi dovolila, že jsem mohl s naším kočím, Michalem Suskou také jeti. Velký Filčík jel také s námi a vezl s sebou koženou mošnu s měděnými penězi, které při každém zadrcnutí vozu zacinkaly. Bankovky, které jsme vezli za pomník, byly schovány u Michala, jenž je svázal do cípu třemi uzly.

Filčík a Suska vypravovali si po cestě o válečných příhodách, mluvili ve velkých přestávkách, ale z řečí jejich bylo lze přece vyrozuměti, že onu revoluci vlastně oni dva udělali.

A nutno doznati, byli to dva lamželeza! Michal Suska se pochlubil, že v bitvě u Piški sám vehnal dvacet mužů do vody a díval se s rozkoší, jak se topili . . . Spletenější válečné posice kreslil křídou Filčíkovi na bundu: „Zde je

most . . . zde stál Bem . . . tady stojím já u límce, nepřítel tam u toho tulipánu.“

Filčík porozuměl a kýval hlavou. Ale to vše nebylo nic proti tomu, když on jako strážmistr národní obrany dal dvacet dráteníků pověsiti.

„A proč jste je dal pověsiti, strýče Filčíku?“ otázal jsem se a husí kůže mi vyskakovala na těle.

„Poněvadž jsem byl dopálen, synku.“

Bázlivě pohleděv na mocného muže, osmělil jsem se tlumeným hlasem ještě přidati:

„A čím se ubožáci prohřešili?“

„Ničím. Prořekli se. Přicházeli právě ze žní domů a setkali se s mými lidmi, kterým jsem téhož dne rozdal píky. „Ej, ej, snad budete napichovati žáby na tyto halapartny?“ zvolali na mé lidi, nic více. Já to zaslechl a bylo po nich veta.“

Potřásl ježatou hlavou a udeřil zlostně obrovskou svou pěstí na řebřinu:

„Museli zemříti . . . dal jsem je všecky pověsiti.“

Pak pohmoždil žertovně Suskovo rameno:

„My jsme nemilosrdní lidé, Michale . . . proklatě nemilosrdní.“

A až do Pešti seděli ve voze mlčky a zamračeni jako nejzuřivější válečníci, jen u Vácova prohodil Suska, ukázav bičem v jednu stranu:

„Mně se zdá, že to bylo někde tady.“

„Mhm — hm“ — zabručel Filčík a opět bylo ticho.

Jeli jsme celou noc; když jsme vjížděli do Pešti, již se svítalo. V některém předměstí (na místo již se nepamatuji) zajeli jsme k jednomu starému známému Filčíkovu, k jakémusi bednáři, s kterým byl před lety na vandru a který sice již ani nežil, ale to bylo Filčíkovi jednostejno. Od vdovy jeho koupil závod jiný bednář a tomu zajisté řekli, aby poskytl panu Štěpánu Filčíkovi

přístřeší, kdykoliv sem zavítá. Nový majitel nemohl na něco podobného se rozpomenouti. Filčík se rozčertil: „Což můj nebožtík kamarád o mně nikdy nemluvil? To není možná! O mně, o svém nerozdílném příteli! O Filčíkovi z Kis-Csoltó? Četl jste, pane, dobře jeho testament?“

Bednář potřásl hlavou, že nečetl.

„Bylo to tam zajisté!“ pravil Filčík upokojen a jal se bez okolků koně na dvoře vypřahovati. Zůstali jsme tam, poněvadž Filčíkovi se zdálo to býti nejpříhodnějším místem v celém městě; po dvoře válelo se množství sudů, dřev a obručí.

Filčík zavěsil svou měďáky naplněnou kabelu na krk, div pod tíhou její nestenal, a všickni tři vydali jsme se pěšky do města, on aby nakoupil kordovanské kůže a podešvů a my se Suskou, abychom se poohlédli po náhrobku.

Ještě nebyl hotov. Kameník nám řekl, abychom počkali do odpůldne, až vyzlatí písmeny, pak že můžeme přijeti směle se svým vozem.

Suska poškrábal se nevrle za uchem.

„Ještě mi někdo peníze ukradne. To bych se tak směl vrátiti jemnostpaní na oči. Co si počneme? Co udělám s těmi penězi?“

„Snad abychom vyplatili náhrobek napřed...“

Za tu radu mne přeměřil káravým pohledem.

„To by tak scházelo. Již na tváři je mu viděti, že by mi to odpůldne upřel. A kde u všech všudy bych v tomto velikém městě našel stoličního soudce?“

Rozhodl se, že dříve než město si prohlédneme, ještě jednou se vrátíme k bednářovům. Opatrný člověk nechá peníze své doma, je-li to větší suma. A tak také se stalo. Po dlouhém rozmýšlení a uvažování zdvihl na dvoře pod kolnou jeden prázdný sud a uschoval pod něj šátek

s penězi. Potom se vrátil se mnou do klikatých uliček města tak klidně, jakoby byl uložil peníze do spořitelny.

Prošli jsme celé vnitřní město, prohlédli si podivné výkladní skříně, v nichž se lesklo na tisíce rozmanitých drobotin: hedbáví, zlato, stříbro a „karfunkule“, tímto slovem totiž pojmenovali Michal a Filčík vše, o čem nevěděli, co to vlastně je.

„Jak veliká okna, toť je hrůza! Okna pro blázny!“

Filčíkovi se zdálo býti pod jeho důstojností, aby se něčemu divil; jen jednu poznámku měl: „Rád bych věděl,“ pravil, „jak slováčtí sklenkáři mohli přinésti na svých zádech tyto velké tabule. Jsou to přece jen šelmy!“

„V skutku, pane mistře, jsou to zvláštní okna; a zde nedávají za ně lidé, jako u nás doma, rozmariny neb rezedy, nýbrž samé drahé věci.“

„A nic platno, Michale, taková rozmarinka za oknem je přece hezká věc .... eh, když jsme bývali ještě ženiši.“

Veliký Filčík počal se citem rozplývati.

„Snad zde ženské ani nebydlí,“ přidal Suska ve své prostotě.

Nevšíml si, že před námi i za námi jen to šustělo hedvábnými i škrobenými sukénkami — ale v oknech nebylo přece ani rozmarinky ani resedky.

Nuceně, nesměle pohybovali se oba moji průvodčí; nikdo by v nich nebyl poznal ty smělé, otužilé muže, jakými byli ve svém rodném okolí. Vše událo se v nejlepším pořádku. Po obědě našli jsme peníze tak pod sudem, jak jsme je tam byli položili: nikdo na ně nesáhl.

Náhrobek jsme vyplatili, naložili na vůz a na zpáteční jízdě zastavili jen v jedné ulici. Suska slezl, aby koupil bič, a to dodalo i Filčíkovi

chuti, aby něco koupil. Kabela jeho byla řemenem přivázána k lišni; nevzal ji s sebou, nýbrž z ní vyňal jen hrst peněz. Bylo jich již na mále.

Zůstal jsem na voze sám a drže v ruce opratě, volal jsem za nimi:

„Nezůstávejte tam dlouho, pane Filčíku!“

„Ne, ne, poklade, hned se vrátíme!“ odpověděl.

Uplynulo několik minut a nevracel se ani jeden ani druhý. Počal jsem již nepokojně se ohlížeti, když pojednou se postavil přede mne nějaký pán v žlutém vybledlém kabátě a pravil:

„Strýc mne posílá pro kabelu; potřebuje ji!“

Pravil to hlasem přirozeným, jako kdyby na spěch byl přiběhl z krámu; bez rozmýšlení jal jsem se kabelu odvazovati.

„Nu, dáš-li ji již sem nebo ne?“ osopil se na mne cizinec, „pospěš si hochu!“

„Ej! Mně doma ani mistři netykají!“ Vzpřímil jsem se hrdě na sedadle.

„A nyní vám kabelu zrovna nedám. Nedám. Ať si pro ni přijde Filčík sám.“

Neřekl jsem již „strýc Filčík“, ať vidí ten člověk v žlutém kabátě, že patřím do vyšší třídy lidí.

„Co že? Ty ji nedáš? Na to bych se podíval.“

„Na to se podíváte, že vám ji nedám.“

„Počkej, zlotřilý zmetku!“ zvolal vztekle vzdaluje se a ještě na rohu ulice mi pěstěmi vyhrožoval.

Srdce počalo mi nahlas tlouci, zbledl jsem. Již jsem počal trochu litovati, že jsem neuposlechl a trochu jsem se také strachy třásl. Kdo ví, co se mi nestane? Já slýchával od otce často říkati, že nám nemešům (šlechtickým lidem) jen

palatin může poroučeti, a což jestli to byl zrovna ten palatin?

Za hodnou chvíli vrátil se Suska s novým bičem, proklínal celou Pešť, aby v ní kámen na kameni nezůstal, tak prý jej tím bičem ošidili; upleten je z koudele místo z konopí. Ne, ten svět je již tak zkažený, že se naň nebe dlouho již dívati nebude! . . .

Za to v tím růžovější náladě vrátil se Filčík. Bál jsem se, že mne vyplísní. Ale on byl mírným jako beránek a kradmo vytáhl ze zpod své bundy opravdovskou, malinkou pušku.

Ostychavě jsem si ji prohlížel.

„Nehněváte se tedy na mne?“ tázal jsem se, „že jsem jí nevydal? Ale on byl tak hrubý!“

„Co? Kdo?“

„Ten, kterého jste poslal pro kabelu.“

„Pro kabelu?“ zajektal Filčík polekán a mžikem ji vyhledal svýma očima. „Hoho! Vidím, že jste jí nedal! Já sem neposlal ani živé duše!“

„A ten pán přece říkal, že jste ho poslal.“

„Ó ten taškář! To byl zloděj! Kde pak je? Kudy šel? Já ho zabiju!“

„Měl žlutý, vybledlý kabát.“

„To je hrozné!“ pravil, a stíral si s čela velké krůpěje potu. „Byl by dostal celou bekešskou župu do rukou. Vy jste ji zachránil, synáčku.“

Poklepal mi ramena a pokračoval vlídným hlasem:

„Ano, velkou župu a nádavkem ještě moje drobné peníze. Bylo jich alespoň za pět zlatých.“

Suska pohlížel na mistra nedůvěřivě.

„Inu, mluvím o procesu své tchýně. Celá bekešská župa patří rodině Lackovic, o tu se soudí . . . Není to sice snadná věc, vyhráti proces, dnes

mi vrátil spisy již dvacátý fiškál . . . ale to nevadí, jen když jste je zachránil.“

Usadili jsme se ve voze, Suska práskl do koní.

„Zákony se mohou obrátiti“ . . . rozumoval Filčík dále.

Po celé cestě mne chválil. A čím více nám mizela Pešť z obzoru, tím více rostl on a tím cennějšími stávaly se spisy jeho v kabele.

Též Suska znenáhla se vzpřimoval, a co vůz náš zvolna po písčité cestě se svým břemenem se ubíral, vrátil se do obou opět starý hrdinský duch. Byl to účinek domácího ovzduší, do kterého jsme se vraceli.

Při západu slunce spustil se déšť a padal v hustých krápějích na plachtu, kterou byl náhrobek pokryt. Filčík podotkl starostlivě:

„Ta šplíchanice by mohla smýti zlaté písmeny.“

Sňal svoji bundu a Suska svůj plášť a přikryli jimi pečlivě kámen — raději nechť zmoknou oni sami.

„Nastudíte se, strýče Filčíku, je zima. Vždyť kamenu nic se nestane.“

„No — no,“ mumlal. „Nemohu přece dopustiti, aby majetek naší malé slečinky zmokl.“

Noc na nás ulehla. Vzduch se zalidnil — pro mne strašidly, pro ně bitvami. Zamyslili se, mluvili málo, neboť viděli mnoho v ničem: já zamhouřil oči a zdříml, až po jednou vůz silně sebou trhl a já oči vytřeštil.

„Hophó! zlomila se náprava!“ zvolal Filčík.

Suska seskočil s vozu, jehož zadek lehl na zem.

„Je zle,“ zabručel, škrábaje se za uchem. „Praskla.“

Spadli jsme do louže. Co, u ďasa, nyní počneme?

„Kdybychom měli nějaké dřevo, nebo nějaký klacek, abychom jím mohli podvázati.“

„Což jest zde něco podobného? V této psí zemi? Aby se zpropadla celá až do Ameriky.“

„Strom zde neroste, leda nějaký rulík.“

„Zde již páni vyssáli sílu země. Co počneme? Co si počneme?“

„Já pozdvihnu vůz,“ nabízel se Filčík, „a podržím jej tak dlouho, až přijdeme na nějaký stromek. Vy veďte zvolna koně! Jen aby se ten ubohý hošík neprobudil, mohl by se uleknouti.“

Dělal jsem se, jakobych spal, ale v skutku jsem měl oči otevřené, abych jim pomáhal postříci nějakého stromu.

Jeli jsme dlouho, Filčík z těžka oddychoval pod svým břemenem, ale stromu nebylo nikde viděti.

„Hle, hle!“ promluvil Suska. „Tam se houpá tenký topůlek. Právě jako by byl pro nás stvořen.“

A v skutku hned vedle cesty bylo viděti na poli tancující černý stín štíhlého stromku. Měsíc vynořil se právě zmraků a osvítil krajinu. Krom toho nebylo viděti daleko široko žádného jiného stromu.

„Zde by nemohl člověk ani se pověsiti,“ pravil Filčík, pohlédnuv s opovržením na okolí. „Ale, ať zde není ani ten jediný — vyseknu ho zmetka.“

Vytáhl opatrně pode mnou sekyru a přeskočiv silniční příkop, sekl do stromku.

Ten se zachvěl a střepal s listí všecky své slzy na útočníka. Vyděšený ptáček vyletěl z něho a počal zoufale do kola obletovati. Žalostné kvílení pisklat odpovídalo na křik starého ptáka.

„Hodí se za nápravu?“ naléhal Suska netrpělivě.

„Inu, hodil by se," odpovídal Filčík mrzutě, „ale je v tom háček."

„Co pak?„

„Inu . . . aby do toho . . . je na něm hnízdo."

„Nu a co na tom?"

„Tisíc láter! Snad ho nevyseknu? Co by se stalo z té drobotiny? Neslyšíte, jak smutně pískají?"

„Slyším je chudáky. Ale co my si počneme?"

„Což bychom si počali?" odpovídal drsně. „Povleku vůz ještě nějakou dobu dále."

Byl bych naň rád zvolal, aby je jen vybral, že budou dobré pro mne, ale neodvážil jsem se, neboť se mi zdál býti rozhněvaným.

A v skutku byl nad míru rozvzteklen, když opět zdvihl vůz a ve výši jej udržoval. Klnul celé krajině a hrozil, že nejbližší vesnici zapálí, že tam za živa usmaží každého, jestliže nenajde nějakého stromu . . .

Ztracené stádo.

Kdož by neznal Řehoře Čátha z Ujfalvy . . . duchem chudého Řehoře Čátha?

Kdysi býval rozumným člověkem; i mezi pastýři jsou lidé zkušení a všude vážení. Pásl ovce hraběte ilejského. Hej! A jaké to bylo stádo! Takového nebylo v kraji tom nikdy ani před tím, ani po tom.

Ale jednou v noci uspali Řehoře Čátha; buď že čarodějky vedle něho si usedly nebo mu skřítkové stlačili oči, (stádo jeho bylo právě v lísách, neboť tam byla půda banatská, musilo se košarovati,

aby se pole ohnojila) a když ráno na své bundě se probudil, znamenal, že tam nezůstala ani jediná ovce. Nějací ničemové odehnali mu v noci celé stádo. Zvonky sňali vůdčím ovcím s krků a zahodili je za lísy. I hůl Řehořovu odnesli.

Můžete si pomysliti Řehořovu zoufalost. Ukradli mu stádo! Co si nyní počne? Oběsí se nebo se vydá do světa stádo hledat, neboť jestli že se nevydá, dá jej župa jistě k žádosti hraběte vsaditi do želez.

Oběsiti se bylo by bývalo nejjednodušším, kdyby tím bylo stádo navráceno, ale takto mu nezbývá, než pustiti se do světa a kdyby mu bylo jíti třebas na jeho konec prohledati každý kout kulaté země, aby přišel ničemným zlodějům na stopu.

A Řehoř Čáth vskutku odešel, hledal stádo ode vsi ke vsi, od župy k župě a stával se čím dále tím zasmušilejším, poněvadž ovcí svých nikde nenalézal. Nezbylo po nich ani stopy; snad je ti, kdož je ukradli, také hned snědli. Ale to množství koží, kam to by se bylo podělo?

Trápil se uvnitř, srdce i mozku užírala mu stálá vlastní výčitka, že nebyl dosti bdělým.

A v této stálé výčitce zatemňovala se vždy více též jeho mysl.

Pojednou pojal do hlavy myšlenku, že, když se udála krádež v noci právě před svátkem na nebe vzetí Panny Marie, ovce ty vzali svatí nahoru do nebe.

Lidé se mu smáli, někteří ho litovali, ale Řehoř setrval ano stále se utvrzoval v tomto svém přesvědčení. Jen tak se to mohlo státi a ne jinak. Vždyt všude v žaltářích a na svatých obrazech bývá nebeský beránek a je-li tam, je zřejmo, že jej nebeštané od někud berou; sám sebou přece

nevzniká a nevyroste, vždyť v nebi není snad ani pastvy. Berou jej tedy tam, kde jej naleznou. Mohlo by se sázeti sto proti jednomu, že také jeho krásné stádo je nyní někde nahoře na nebesích. A pak proč pak by nazývali některé mráčky „beránky," když ne proto, že právě v takové chvíli ženou stádo z dola nahoru do nebe?

Pan soudce a velebný pán pravili, že ubohý Řehoř Čáth pro ovce své na dobro se zbláznil, ale tomu přece nebylo lze uvěřiti, neboť, ačkoliv oči jeho byly trochu zakaleny, on to přece s takovou určitostí tvrdil, jako by to věděl, jako by o tom byl přesvědčen.

Ve dne v noci díval se stále nedůvěřivě na nebe. A v posledním čase chystal se bez okolků nahoru.

Jednoho tmavého večera se také vypravil; vzal na sebe svůj sváteční oděv a když tak šel a se ubíral po mléčné dráze, ocitl se pojednou u „kapitánské" hvězdy, která leží tam, kde se mléčná dráha na dvě větve dělí a kterouž lidé učení hvězdou „labutí" nazývají.

„Přeji dobré jitro, pane kapitáne!"

„Dejž to pánbůh; Řehoři Čáthe!" pravila hvězda.

„Jak jsi sem přišel, drahý synu?"

„Po mléčné cestě, pane kapitáne."

„I aby do tebe! nu počkej, ty dostaneš od paní Kačóové, že jsi jí tak pošlapal plátno."

„Jaké plátno?"

„Co vy tam dole „mléčnou cestou" nazýváte, to zoveme my zde v nebi „plátnem krásné paní." Je to plátno krásné paní Kačóové."

Kapitán si zakroutil kníry, jak se sluší na pána od stavu, když mluví o krásné paní. Vím,

že lidé dole nyní se diví, neboť ty zakroucené kníry zdají se býti zdola zajisté nějakou vlasaticí.

„Nuž, co je na světě nového, synu?“

Řehoř jen si povzdychl a sklonil hlavu.

„Proč přicházíš?“

„Zlá udála se mi neh oda, jemnost pane kapitáne! Čtveračiví svatí ukradli mi stádo. Ve spuštěných mracích mi je vytáhli nahoru, proto sem přicházím.“

„Ke mně přicházíš marně. Já ti nemohu stáda navrátiti. Neboť od té doby, co zde řídím záležitosti veřejné bezpečnosti, nevím ničeho. Dříve věděl jsem vždy vše, dokud jsem měl titul „bílé labuti“, ale od té doby, co jsem se stal kapitánem . . .“

„Komu byste mne odporučil na dobrou radu, jemnostpane?“

„Jen jdi dále po plátně . . . za nedlouho najdeš na levo „hůl svatého Petra“, které vy Maďaři říkáte „hvězda orlí“ a Arabové „atair“. U té se poptej.“

„Děkuji za laskavou radu.“

„Rádo se stalo, synu. Přeji ti mnoho štěstí.“

Řehoř našel brzy „hůl svatého Petra“, ale co vidí? Nebyla to hůl svatého Petra, nýbrž jeho vlastní pastýřská hůl, pobitá pěkně pestře olověnými hřebíky, kterou mu zároveň se stádem byli odnesli.

Nyní si již oddechl, nyní byl již na stopě.

Sáhl po „holi svatého Petra“, ale ta byla k obloze tak přibita, že ji nemohl odtrhnouti, neboť svatý Petr patrně pravou hvězdu odtud sňal a dal tam na místo ní jako falešnou hvězdu hůl Řehořovu.

Řehoř hůl svoji prosil, upomínal, ale ona neodpovídala, nechtěla se snad již k němu znáti.

Šel a kráčel opět o kousek dále, až došel ke „kuřátkám“, kde potkal bledou, unavenou hvězdu.

Ej, to je hubená hvězda, myslil si Řehoř v duchu, jak se scvrkla, jak slabě kmitá, nu, takových máme i doma dost, na prsech pánů generálů.

„Kam jdete, paní Hvězdo?“ oslovil ji Řehoř.

„Nesu oběd „kosám.“

„Nevíte, přítelkyně, kam zahnali moje stádo?“

„Nevím, nevím. Máte snad někoho v podezření?“

„Na nikoho jiného, kromě na svatého Petra. Vždyť mi odnesl i mou vlastní hůl.“

„Ó, to je schytralý člověk, tomu dostati se na kůži, není snadno. Pak věz, že do nebe se dostanou jen lidé duchem chudí a s těmi je snadno jednati; ti ničeho nezpozorují.“

„To je velká chyba,“ pravil Řehoř a poškrábal se za ušima.

„Ale víš-li co? Odtud nedaleko jest hvězda Berenice, nebo jak ji v nebi zoveme „Kouzelná studnice“.“

„Rozumím, drahá paní.“

„Tam si sedni a počkej, až přijde paní Kačóová. Jest to jediná, která se sem dostala se zdravým rozumem a i ta jen z trestu. Jest zde již pět set let a zůstane zde ještě tisíckrát pět set let jen proto, aby nic jiného nedělala, než stále čerpala vodu z oné studnice a polévala své plátno.“

„A co máme z toho my tam dole na světě?“

„Co z toho máte? Že vám s onoho plátna kape každého večera a každého jitra rosa. Věru byste dole brzy zhubli, kdyby jí napadlo a přestala by zalívati.“

Řehoř otevřel udivením ústa i oči: to snad neví ani sám velebný pán dole.

„A proč potrestali tuto ubohou paní?“

„Jest to dlouhá a smutná historie, řekl bych ti ji v rychlosti, ale ta sem nyní nepatří. Nyní jen jdi za krásnou paní Kačóovou, řekni jí, že pocházíš z Ujfalvy, a ona ti poví již radu, co se týče tvých ovcí. Neboť ona ví všecko. Ona ví o všech pletichách v nebesích.

Řehoř rozběhl se vesele k studnici Bereničině. Přišel právě v čas; krásná Kačóová nabírala zrovna zlatým okovem vody.

Byla krásná žínka, s malýma, sněhobílýma nožičkama . . . kam šlápla, zbarvilo se nebe růžově a kam pohlédla, stalo se krvavě červeným.

„Dejž pánbůh dobrý den, krásná paní!“

„Dobrý den, strýče Řehoři! Slyšela jsem, že hledáte své ovce. Těch se nedohledáte.“

„Že . . . že se nedohledám?“

„Nedohledáte. Neboť když jste dole na zemi, jsou ovce zde nahoře, svatý Petr je v oblacích vytáhne.“

„Aj, aj?“

„A když jste zde nahoře, spustí je po týchže oblacích dolů.“

„Snad jsi se nezbláznila, nemluv mi takových věcí, neroztrpčuj mne!“

Krásná Kačóová stiskla ruce v bok a pravila uštěpačně:

„Jen se podívejte, strýčku Řehoři!“

„Nevidím odtud ničeho!“

„Počkejte, já srazím jednu hvězdu,“ pravila s úsměvem, a strčivši prstem do jedné lesklé, malé hvězdy spůsobila náhle malý otvor v obloze . . . malá hvězda letěla, letěla dolů . . .

Řehoř Čáth pohlédl rychle otvorem dolů — a ejhle tam spatřil své ztracené stádo, jak v mlze se k sobě tulí.

Bylo právě vedle ilejských rákosin, opodál viděl i hladinu vodní.

Tam jest, ano tam jest celé jeho stádo . . . hle, dvě temné postavy je ženou . . . Přední část jeho zakrývají stromy, ale ostatní se pasou těsně vedle sebe a okusují hedvábný pažit.

Řehoř, napjav obrovsky své síly, seskočil s nebe, což mu bez úrazu se podařilo, neboť když se ohlédl, nalezl se doma ve své jizbě, opřen o své lokte a vyhlížeje okénkem do šeré noci.

Okénko bylo vyraženo (který rarach je asi rozbil?) a zimní vítr mocně dral se do malé jizby.

Ale ovce se stále ještě pásly dole.

Řehoř vyběhl bos, bez pláště, ale když se byl přiblížil, rozutekly se ovce i ovčáci . . . Nezbylo tam nic, jen mlha, čirá hustá mlha, kteráž tvořila rozmanité, šedé útvary . . . Schytralý svatý Petr vzal opět stádo náhle nahoru . . . a přece mu byl již tak na blízku ubohý, rozumem pochabý Řehoř Čáth!

Veliký lidumil.

Je to hříchem proti pánubohu, že ušlechtilé cechy přestaly. Co látky k povídkám se v nich zrodilo!

Páni praví, že nebyly dobré. Vida, proč si tedy učinili páni advokáti, notáři, baroni v kasinech také cechy? Proč odebírají chudým mistrům od huby to, co není dobré?

Jak krásné to byly časy, když tovaryši ještě dělávaly „majsterštyk“ a když byl ještě starosta cechu čtvrtou osobou po králi. Kromě palatína, vicežupana a stoličního soudce nebylo na světě člověka, který by nad něj byl předčil důstojností. Ale také nelze ani vysloviti, jak to bylo vše povznášejícím! Jakou úctu chovali ke starším, vysvítá ze stanov cechu v Lévě, dle kterých jsou mladí povinni zůstati střízlivými, aby mohli staré dovésti domů. Nuž, není to pěkné zařízení? Jednoduché a přece moudré, poněvadž směřovalo k zachování střízlivosti mladých.

A co se stalo z mistrů od té doby, co je vymanili z cechu? Sešli, schudli.

Ano došlo to až k tomu, že téměř se stydím psáti novelu o svém hrdinovi, který jest jen prostým mistrem krejčovským. V rozpacích okusuji své péro. Mám či nemám ji napsati? Je to možné, aby s krejčím děly se takové věci, které by stály za vytištění?

Kdyby to byl alespoň švec, ten má již jakž takž pověst politika, ale čím je krejčí? Chuďas, brousek, o který celý svět si jazyky brousí. Marně napíšu zde o panu Michalu Dákošovi, že byl muž svalnatý, zavalitý. Ani to čísti nebudou, každý se bude domnívati, že byl tenký jako louč, že

nosil cihličku v kapse, aby ho vítr neodfoukl. Že měl hustý plnovous, mohl bych přísahou ztvrditi, ale proto přece domyslí si každý k jeho obličeji řídkou kozíbradu. Také se budu marně namáhati, abych ho vylíčil v hnědém kabátě se stříbrnými knoflíky, neboť vy vší mocí jej oblečete do nějaké strakatiny. A přece je to zcela přirozené, že ten, který ušil tolik kabátů se stříbrnými knoflíky pro jiné, mohl ušíti také jeden pro sebe. Ale vy jste proti krejčím zaujati! Veškeré lidstvo je pronásleduje.

Já se jich ujmu a jen proto budu vypravovati historii páně Dákošovu, vlastně historii lesa vinějského a nejvlastnější historii velmožného pana kurátora Vavřince Demetheje.

Ostatně nechť jest číkoliv, začíná přece jen panem Michalem Dákošem, jenž za svých mladých let jako švarný hoch pojal za manželku dívku z drobné šlechty vinějské, Veroniku Čathovic.

Domýšlivé příbuzenstvo se ovšem durdilo. Co je jim platna psí kůže*), když bude nyní mezi nimi koza, která ji poskvrní! A co zkusila doma ubohá, mladá nevěsta. Za každým plotem vykřikovala na ni mladá armáda Čathovců posměšné: mek — mek!

Toto mek — mek vyhnalo mladé manžely z domova, ačkoliv se byli ve všech okolních městečkách po řadě usadili, nemohli se nikde zachytiti. Řemeslo šlo špatně, ač mu mistr výborně rozuměl. Neměl ani jména ani kapitálu. Krom toho jej kolegové pro jeho hrdost a pro „milostpaní manželku“ také nenáviděli.

Když kouře z dýmky díval se z okna a lidé po sousedsku se ho tázali: „Co pak děláte, pane Dákoši?“ odpovídal hněvivě a hrdě:

---

*) Pergament. *Pozn. překl.*

„Což bych dělal? Čekám na podíl své ženy.“
(„Do té doby ti brada sešediví,“ bručívali si takto odbytí zvědavci.)

Ale ačkoliv jej pýcha do mnohých nepříjemností uvrhla, pýcha jej také vždy ze všech nesnází vysekala. Stalo se, že jednoho dne, když zevloval venku na dvoře (snad čekal právě na ten podíl), ubíral se právě kolem nízké chaloupky náčelník župy a pohlédnuv letmo na firmu, oslovil pana Dákoše.

„Vy jste záplatář, ne? Umíte odstraňovati ze šatu mastné skvrny?“

Dákošovi vehnala tato urážka krev do hlavy i odpověděl nevrle:

„Ano, umím je odstraňovati.“

„Dobrá, pošlu vám sem odpoledne svůj saloní oděv.“

Když odpoledne oděv skutečně přinesli, přecházel pan Dákoš rozčilen po svém chudobném pokojíčku dlouho sem a tam, až na konec se smělým rozhodnutím vzal do ruky blýskavé nůžky a kde na látce skvrnu našel, pěkně ji do kolečka vystřihl. Pak složil opatrně šaty a donesl je, jak se sluší, do župního domu.

Byl jen komorník doma.

„Přináším šaty velmožného pána. Odstranil jsem z nich mastné skvrny.“

Lze si pomysliti, jak se rozčertil náčelník župy, když spatřil díry jako dlaň velké v jemném, černém sukně. „Ten člověk buď se zbláznil, nebo je šibal; musíme ho zavříti.“

Zavřeli jej na osmačtyřicet hodin, ale štěstí jeho bylo učiněno. Pověst o tomto případu rychle se roznesla, každý mluvil jen o Dákošovi, každý přál si míti od něho oděv nebo aspoň kabát. Slovem, Dákoš přišel do módy, opoziční Maďaři (a tehdáž byli nejvíce opoziční) zasypávali jej ob-

jednávkami. Za půl roku měl již krám na hlavním náměstí a velkou dílnu, v které ve dne v noci deset tovaryšů pracovalo.

Během několika let statečně se zmohl; s urozeným příbuzenstvem se také smířil, a když brzy na to starý Čathó zemřel, svěřili mu docela urovnání pozůstalosti.

A příbuzenstvo se přičinilo svědomitě o dobro Dákošové. Dejme „koze“ vinějský les. Beztoho se nehodí pro nikoho leda pro kozy!

Pan Dákoš neměl ani kdy dojeti k dělení pozůstalosti. Byla velmi tuhá zima, doba masopustu, na krku mnoho objednávek, a paní Veronika postonávala.

„Podívám se tam na jaře,“ říkal svým známým, „až se les v nové roucho obleče, podívám se na svůj zemanský statek.“

Zpráva o dědictví učinila v městě živý dojem, jedno blahopřání stíhalo druhé, i sám pan Vavřinec Demethej se dal s Dákošem do řeči:

„Slyším, že jste dědil nějaký les?“

„Ano, velmožný pane, dostal jsem při dělení vinějský les.“

„Má dobrou polohu?“ tázal se velmožný pán přívětivě.

„To si myslím,“ odpovídal Dákoš, vypouliv prsa. „Čathové měli při osazení vlasti rozum, že si vybrali nejkrásnější místo.“

To byla celá, významná jejich rozmluva. Netřeba ani říkati, že jakmile nastalo jaro, pan Dákoš do svého lesa se vypravil pozvav si k průvodu celou výletnickou společnost. Nasedali na tři vozy a vzali s sebou dvě nůše koláčů a studených pečení.

Byli ve společnosti obuvník Štěpán Báti, se

svou manželkou, vyčouhlý Ondřej Kástoň, jenž obletoval Esterku, žlutovlasou dceru Dákošovic (od postu byli zasnoubeni), pak rodina Hupkovic a Kástoňovic. Dnes bude zasvěcení lesa, jakého svět nepamatuje.

Koule sluneční vznášela se již vysoko na obloze, když drkotaly vozy k vinějským lesům, které po celé šířce obzor uzavíraly. Pahrbky, údoly a skalnaté stráně střídaly se, ale les byl souvislým, nikde nepřetržený. Vše bylo zarostlé mohutnými duby a jedlemi. Na levo panské lesy, na pravo lesy menších rodin. Tisíce ptáků pělo v tajemné, rozsáhlé houštině.

„Již nemůžeme býti daleko od svého," těšil se pán Dákoš. „Však nám někdo ukáže cestu."

Za nedlouho přišel hajný s puškou na rameni.

„Hej muži!" zvolal Dákoš, „kde je zde les Dákošů? Kudy je tam nejbližší cesta?"

„Zde není žádný les Dákošův!"

„Inu, tedy řekněme, les Čathův."

„Čathův?" pravil hajný s úsměvem. „Snad tam nechcete jíti?"

„Ba že chceme, právě to chceme."

„Nu, na to bych se rád podíval."

Ukázal rukou na nejsráznější, nejvyšší stráň; než ji člověk zrakem postihne, div mu krk nenaběhne.

„Tam to je dílec Čathův! Počínaje od oné šedé skály až k té hluboké rokli!"

Pan Dákoš nejprve zbledl, pak zčervenal.

„Jak je tam možno vylézti?" tázal se rozpačitě.

„Nikterak. Pokud má paměť sahá, byli tam jen jednou lidé, kteří tam stromy káceli a po

stráni spouštěli, ale jen dva z nich vrátili se domu živi. Do Čathovského lesa krom ptáků nebeských živý tvor nepřichází.“

„Ošidili, oklamali mne,“ zajektal pan Dákoš, vrávoraje. „Nemohu proti nim ničeho učiniti, dělení jsem již podepsal.“

Paní Dákošová dala se do pláče, kdežto pan Dákoš pohlížel dlouhým smutným pohledem nahoru na rodinné stromy, nepnoucí se přímo do výše, nýbrž nachýlené se stráně, které mu tak žalostně přikyvovaly, jakoby byly věděly, že jsou jeho, ale že se s ním v tomto životě nikdy nesetkají. Pan Dákoš se zatrudil a činil jim v duchu výčitky:

. . . „Vy pitomci, vždyť je to vaše vlastní škoda, že tak šikmo rostete. Jiný, poctivý strom má aspoň tu útěchu, že sežloutlé jeho listí spadá na podzim k jeho patě a strouchniví pod ním, hnojíc jeho půdu, ale vaše listí trousí se dolů po stráni od skály ke skále.“

„Netrudte se tak, kmotřínku,“ těšil jej Báti, obuvník, „co se stalo, to se stalo. Vždyť to není tak veliké neštěstí! Chuť k jídlu nám, chvála Bohu, zůstala. Vždyť to nemusí zrovna býti, abychom těch několik drobtů ve vašem lese pojedli . . .“

„Hle skála! skála,“ vykřikla v tu chvíli žlutovlasá Esterka.

Všichni pohlédli nahoru a viděli, jak s velikým hlomozem a praskotem se kutálí dolů kus skály přelamujíc mlází a vrážejíc do stromů.

Ondřej Kástoň postavil se před křičící Esterku.

„Jen přes moji mrtvolu!“

„Boží zázrak!“ zvolala pověrčivá Hupková. „Když pán nemůže jíti nahoru k svému lesu, jde les dolů ku svému pánu!“

Kus skály kutalil se kolem nich ještě daleko dolů do údolí, kde již množství takových kamenů v zeleni se bělalo. Jedna z přeražených větví doskočila až k nohám Dákošovým.

„Hej vozkové!“ pravil s trpkým humorem, „ozdobte koně jehličím z panského lesa Dákošů. Odnesme domů aspoň to co odnésti lze.“

Panstvu nezbývalo nyní ovšem nic jiného, než s dlouhým nosem sníst a vypíti to, co s sebou byli přinesli, a k večeru se vrátiti do města.

Měšťáci, soudíce podle koní zelení ozdobených, pokřikovali si závistivě z oken přes ulici:

„Zbohatlý krejčí přijíždí ze svého panského lesa. Vida, vida, jak veliké štěstí má některý člověk!“

Ale žluč závisti rozplynula se druhého dne ve velikém smíchu a veselí. Baťová, Hupková rozběhly se hned časně z rána vo městě: „Jaká ostuda! jaká hanba! O ty můj milý Kriste, beránku boží, za mnoho tisíc bych té ostudy nebyla snesla! Není tam, dušinko, lesa ani tolik, co by se ho vešlo na dlaň. To je tolik jako nic. Vyjeli jsme s velikým hlukem, že prý kdesi cosi. Tomu nebohému Dákošovi div oči neshořely! Tak se vede tomu, kdo se zachytí panských sukní! Heč, kozo, dostalas panství, vyskoč si na ně!“

Celé město se smálo a chechtalo. Jeden tovaryš, kterého byl Dákoš v loni vyhnal, složil o té historii posměšné verše a naučil jim uličníky, kteří je pod oknem Dákošovic od božího rána do večera prozpěvovali.

„Milostpaní“ asi třikráte omdlela a rozbila za velikého nářku a bědování vše, co jí do ruky přišlo: květináče, kávové číše, džbány. Mistr uzavřel se se svou hroznou pýchou do svého pokoje a zuřil tam jako rozkacený býk.

A měli k tomu věru dosti příčin, kterých co den ještě přibývalo.

Kástoňovic poslali Esterce jménem svého syna snubní prsten zpět. A ani to nebylo ještě dosti. Když se roznesla zpráva o velikém dědictví, zvolili Dákoše na podzim do všelijakých spolků a výborů a pohřební spolek tovaryšů požádal paní Dákošovou za matku praporu. Jak rychle přišly, tak rychle odcházely nyní všecky tyto pocty. Dákoše vynechali z hasičského výboru a mezi tovaryši utvořila se strana, kteráž agitovala, aby zůstali bez praporu, než aby Dákošová byla jeho matkou!

Ale vím, odkud vítr fouká. Ať se nedočkám zýtřejšího dne, jestliže není duší těchto agitací z chlebařství chromý krejčí Maríček. Co ten neznaboh vše nevymyslí! I nyní obchází s archem subskripčním dům od domu, aby verboval výletníky do panského lesa Dákošů . . . Lidé jsou špatní, a již se jich přihlásilo sedmdesát!

Tato štvanice trvala několik neděl. Nebohý Dákoš přišel na mizinu, zhubnul. Konečně se rozhodl, že se zřekne vinějského dědictví ve prospěch příbuzných.

Ti mu odpověděli hrubě, že prý pěkně děkují, ale že nepotřebují ničeho. Čert prý aby platil daně ze vzduchu a oblohy.

V těchto dnech plných hanby ani se nehnul z domu. Co by také hledal od nynějška venku, když na všech stranách jen s jizlivými pohledy se setkával? Staří přátelé všickni jej opustili a zákazníci přecházeli k vítěznému Maríčkovi.

Ale prozřetelnost nespí, věčně pohybuje se v její ruce neviditelný štětec, kterým maluje osud smrtelníků. A zlíbí-li se jí, přetáhne nad černými barvami bílý pruh, zásvit naděje.

Pomyslete si, co se stalo? Vavřinec Demethej, znova zvolený kurátor evangelické církve, lidumil šlechetný, navštívil jednoho dne Dakošovic a uvedl se těmito slovy:

„Hádejte, příteli, proč jsem přišel?“

Krejčí se díval a divil a koktal zmateně něco o velikém štěstí, čím může velmožnému pánu posloužiti.

„Rád bych koupil ten les.“

Krejčí se začervenal jako karmazín, že snad se mu Demethej posmívá.

„Koupil?“ tázal se otáleje a zkoumaje zrak kuratorův, jestli se snad na mysli nepomátl?

„Nu ano,“ opakoval klidným hlasem. „Chci koupiti váš podíl. Dám vám zaň tisíc zlatých.“

„Tisíc zlatých!“ zvolal Dákoš překvapen a natahoval rychle ruku, aby jí plácl do dlaně kupcovi, ale svědomí ho zdržovalo. Vždyť les neměl ceny ani sto krejcarů!

„Nestarejte se o to, já ten les potřebuji.“

„Prosím, odtud nedostanete dolů, neřku sáh dřeva, ale ani jediné třísky.“

„Právě proto se mi dobře hodí.“

(Právě proto? Dákoš nevěděl, má-li svým uším věřiti. Což jestli se kurator přece jen zbláznil?)

„Račte se, prosím, dříve alespoň na jeho polohu podívati.“

„Již jsem se podíval. Leží velmi dobře.“

(Ano dobře pro ďábly, kdyby chtěli odtud po sáňkách sjížděti.)

„Nuž dáte jej nebo nedáte?“ naléhal nedočkavě kurátor církví.

„Rád bych dal . . . když si toho ráčíte přáti. Bůh vidí mé srdce . . . ale přece netroufám si ho dáti . . . neboť čest je také něčím . . . ano,

prosím poníženě. Bude-li to s nějakým zdravým účelem spojeno, rozmysleme si to a vyspěme se na to, velmožný pane.“

Ačkoliv koupě nebyla ještě hotovou, roznesla se zpráva o ní rychle po městě, a ihned počala auktorita páně Dákošova opět stoupati. U všech všudy! Demethej kupuje jeho les! Za tisíc zlatých! I to je pěkný peníz. Panské dědictví je přece jen něco. Ale jaký má při tom asi úmysl Demethej?

Dákoš se domníval, že vlezl Demethejovi nějaký vrtoch do hlavy (ale neosmělil se to vysloviti, však to bez toho vyjde samo sebou na jevo), ale klep městský byl na jiné stopě. Povídalo se všelicos: pastýři našli ve vinějské hoře kamenné uhlí, Joška Gál, pernikář, byl přesvědčen, že kámen z té hory výborně se hodí k vyrábění skla. To posmívání se Michalu Dákošovi bylo, pánové, předčasné!

Krom toho mluvilo se též mnoho o tom, že nějaký bohatý Angličan chce vystavěti na vrcholku parní pílu. Vavřinec Demethej vidí daleko do budoucnosti.

Bývalí přátelé a příznivci vraceli se rychle; Kástoňovic požádali také znovu o snubní prsten. Hupková seděla opět celý den u Dákošů jako pečená vařená a kde kdo byl, cpal je dobrými radami.

„Nedávejte, kmotřínku, ten les za ty peníze! To má velkou příčinu, že se Demethejovi zalíbil! Nezahazuj ten les, švakře, znělo z jiné strany. Zvláště Kástoňovic snili o růžích: „Čert nikdy nespí, pane tcháne, kdo ví, co chce; lůno země nekručí, kdož ví, co v sobě chová?“

Konečně počal si Dákoš sám ledacos domýšleti, zvláště když Demethej stále důtklivěji na rozhodnutí naléhal.

„Velmožný pane," pravil, když opět jednou důvěrně spolu rozmlouvali, „přiznám upřímně, co mám na duši."

„Právě to bych chtěl rád."

„Lidé namluvili mně a mé manželce plnou hlavu. Žvastají o kamenném uhlí, o parní pile, tak že tomu skoro již věříme."

„Jak jste se tedy rozhodl, pane Dákoši?"

„Rozhodl jsem se, že vzhledem k tomu . . ."

„Nemluvte v takovém sněmovním slohu."

„Já již jinak nemohu, prosím poníženě: že vzhledem k tomu, že nekupuji zajíce v pytli, také nechci, aby má prodaná kočka strčena byla do pytle."

„Jak tomu rozumíte?"

„Prosím poníženě, já tomu rozumím tak, že neprodám svůj les, dokud nebudu věděti, co s ním se bude díti."

Demethej se na chvíli zamyslil, pak položil důvěrně ruku svou na rameno Dákošovo.

„Dobře," pravil, zamhouřiv drobná svá očka, „vy jste byl ke mně upřímným, já budu k vám také; ale co si řekneme, zůstane mezi námi, neboť bych nebyl rád, kdyby . . ."

„Jakoby to padlo do hrobu," zvolal poctivý krejčí.

Demethej se rozhlédl, zdali někdo neposlouchá.

„Vy nevíte, příteli, co to je, býti šlechetným lidumilem."

„Oh, jak to dovedu oceniti," vece krejčí, zdvihnuv k němu pobožně očí.

„Kdo jednou do toho upadne, je ztracen na věčné časy. Jeho Veličenství král udělil mi řád za mé dobročinné skutky, nyní jsem se stal kurátorem, poněvadž podporuji chrámy a školy.

Celá země mne zná jako štědrého dárce. Každý se ke mně obrací, každý ode mne žádá pomoci.“

Pan Dákoš kýval hlavou, že tomu tak, a díval se významně na nebesa.

„Listy jsou plny mého jména. Ale to musí tak býti, neboť když člověk stále a stále nedává, zapomenou, že kdysi dával.“

(„Tak jest, tak jest!“ přisvědčoval Dákoš.)

„Posud to ještě ušlo, ale od nynějška mi bude zle s církvemi; vím, že si ke mně nohy uběhají, jestliže budou stavěti kostely aneb jestli stihne obce požár. Proto tedy . . . rozumíte mi, pane Dákoši?“

„Ponížene prosím, nerozumím.“

„Proto potřebuji vinějský les,“ pokračoval s cynickým úsměvem. „Abych z něho mohl darovati stavební dříví chudým, vyhořelým obcím a na stavby kostelů.“

V hlavě krejčově počalo se rozednívati.

„Ahá! Ohó!“ hekal, jakoby se ze sna probouzel.

„Nuž platí koupě,“ odpovídal krejčí slavnostním pathosem.

„Zrovna za tisíc zlatých?“

„Ano,“ pravil štiplavě, „vzhledem k dobročinnému účelu.“

. . . A tak se stal vinějský les majetkem velkého lidumila, jehož požehnané jméno co den čítáme v novinách.

Sloupové vlády.

Připrav se, čtenáři, na věc zcela neobyčejnou. Na odhalení, které překvapí vládu a otevře oči čtoucímu světu.

Takový případ není posud v kronikách zaznamenán. Ale začněme z kraje.

Hádali jsme se o jakési nepatrné věci s mou rozmilou sestřenkou Annou. Tuším o to, psal-li „Náboba“ Daudet nebo Jókai?

Usnesli jsme se na tom, že strana, která prohraje, odevzdá prázdný list podpisem svým opatřený straně vyhravší, kterážto bude míti právo napsati si tam, co chce.

Já jsem prohrál, Anna dostala prázdný list, ale nenapsala tam čtverачka to, co já bych si byl přál (totiž, že jsem povinen ji do nejdelší své smrti milovati), nýbrž nadepsala nad moje jméno následující podivné přání:

„Já podepsaný se zavazuji pro svou sestřenku Annu předplatiti na všecky, v Budapešti vycházející maďarské časopisy.“

(Jak bláhové to přání, jakoby pro ni nebyla prospěšnější libra cukrlátek?)

Věděla, že nemiluji časopisů, to jest abonování. Chtěla mne pozlobiti. Dobře. Jako gentleman vyhovím žádosti její s největší přísností.

Došel jsem do purkmistrovského úřadu vypsat si seznam všech listů a pak jsem nastoupil pouť po všech administracích.

Nestalo se mi nic pamětihodného až do té chvíle, kdy jsem přišel ve svém seznamu k „Hlásníku.“

„Hlásník!“ o tomto listu jsem jaktěživ neslyšel!

„Bude to bezpochyby nějaký nepatrný týdenníček," pravil mi jeden známý.

„Mně se něco zdá," hádal jiný, „že je „Hlásník" vládní lístek pro lid.

To je mi jednostejno, nechť je jakýkoliv. Měl jsem zaznamenanou ulici a číslo domu, tedy vzhůru do administrace.

V druhém patře jednoho předměstského domu našel jsem brzy dvéře s papírovou tabulkou, na níž bylo psáno: „Redakce a administrace Hlásníka."

Vešed, zastal jsem tam vysokého pána s kozí bradou, jenž sedě na divaně, právě mletím kávy se zabýval.

„Co je libo?" tázal se nedbale.

„Hledám redakci „Hlásníka.""

„Zde jest," pravil lhostejně a nechav mletí, vstal.

„Snad jste sám ctěný pan redaktor?"

„Ano," odvětil nevšímavě, ale posud ještě stále zdvořile.

I pomyslil jsem si: „Nu počkej, však budeš hnedle přívětivějším."

„Přišel jsem předplatit na „Hlásníka.""

„Předplatit?" tázal se zaražen a zkoumal jaksi nedůvěřivě můj obličej; pak dodal drsně: „Přišel jste předplatit? Co tím chcete?"

„Můj Bože, což jiného bych chtěl, než odebírati váš ctěný list."

Složil ruce přes ruce a tvář jeho nabyla náhle usměvavého výrazu.

„Na mou věru, pane! Je to pěkné, že jej chcete odebírati, ale věřte, já nejsem ten člověk, který se dává říditi hmotnými prospěchy. Já vám napřed říkám, že ten list není pro vás, snad bych vám mohl nabídnouti jiný list? Vaše vzezření

jest zcela jiné než abych vás mohl přijati mezi své čtenáře. Já píšu jen pro selské haleny, pane.“

„Já nepředplácím list pro sebe.“

„Tak?“ vzdychl si smutně. „I pak se vám hodí lépe „Týdenní kronika.“ Je to výborný lístek, vřele vám jej odporučuji.“

„Na tu jsem již předplatil.

„Ach! V skutku? Nu, pak je vám můj list zcela zbytečným, poněvadž mají oba stejný obsah, jen že můj je dražší.“

Mé podivení dosáhlo nejvyššího stupně. Jaktěživ jsem neviděl ještě redaktora, který by své předplatitele byl odrážel. Zjev to neslýchaný!

„Ale pane,“ pravil jsem, „já musím na list předplatiti, zde jsou peníze. Dejte mi kvitanci.“

„Ne, ne,“ koktal a křečovitě se chytal okraje svého psacího stolu, „já nepřipustím, abyste předplatil. Nyní bych si z toho dělal svědomí. Nepřijmu předplatného nižádným spůsobem.“

„Ej,“ propukl jsem zlostně, „vy přeháníte skromnost až do krajnosti. Mně není nic po vašem listě; já nedbám, nechť je jakýkoliv.“

„Ale pro Bůh jen nahlédněte . . .“

„Já nic nenahlížím. Já prohrál sázku s povinností, že předplatím na všecky listy; tedy váš list objednávám a punktum. Dejte mi, pane, kvitanci!“

„To není možná!“ volal redaktor plačtivým hlasem.

„Prosím, nedělejte žertů, sice mne opustí trpělivost.“

Po těchto slovech se stal pokorným a skroušeným. Vlasy se mu zježily na hlavě, licousy sklesly a v drobných schytralých očích jako by se byla zatřpytla slza.

„Nechtějte mne zničiti," žebronil, „jsem otcem rodiny, pane." (Ruce prosebně sevřel.) „Upusťte od svého úmyslu!"

„Jak že? Pane, jste na mysli pomaten? Já že vás zničím, když předplatím na váš list?"

„Nejsem pomaten! Věřte mi, že nejsem, ale..."

„Nahlídnete, že nemohu ustoupiti; učiní-li gentleman sázku, musí ji splniti."

„Ale vy zničíte rodinu, přivedete ji na mizinu. Já vám přísahám . . ."

Rozčilen chodil nebožák po pokoji sem tam a já naň s politováním pohlížel.

„Dejte mi své čestné slovo, že mne neprozradíte," pokračoval v rozpacích, „vidím, že se vám nevymknu leda upřímným přiznáním. Přísahejte, že to nikomu neprozradíte."

Viděl jsem, že mi jest jednati s šílencem a přiznávám se, že jsem počal býti zvědav, jakou má fixní ideu?

„Zde má ruka; nikomu to neřeknu."

„Poněvadž je to hrozné tajemství, pane!"

„Vyslechnu je."

Přistoupil ke mně zcela blízko a ohlížel se opatrně (právě jak to pomatení činívají), zdali někdo neposlouchá, a když zrak jeho vyslídil všecky kouty i pod postelemi, šeptal mi hlasem tlumeným:

„Věztež tedy pane, že „Hlásník" neexistuje."

„Neexistuje? Proč jste mi to tedy neřekl hned?"

Položil mi ruku na rameno a šeptal:

„Nemohl jsem to říci, poněvadž přece existuje."

„Nerozumím vám."

„To je to, právě to je to! „Hlásník" dostává od vlády subvenci a kdyby neexistoval, nedostával

by jí. Poněvadž ale každého roku jen jediné číslo tisknouti dávám a i to jen v jediném exempláři, tedy neexistuje.“

„Jakže? Jediné číslo v jediném exempláři?“

„Ovšem,“ koktal, červenaje se, „jediné číslo, které musím jako doklad vysoké vládě předložiti a na které mi pak poukážou subvenci. Jsem otec rodiny, pane. Vy mne nepřipravíte o můj chléb . . . pět dětí, pane, pět dětí. Nebudete přece ode mne žádati, abych vám dal každý týden vytisknouti jeden list za čtyři zlaté?“

Teprve nyní jsem počal chápati, že nejednám s pomateným, nýbrž s mudrcem.

„A což by neměl list předplatitelů?“

„Ne! Aneb velmi málo. Jeden nebo dva vyskytnou se do roka, ale ty odradím, odstraším. To je osud subventionovaných listů. Kdo pak si přeje subventionovaný list? A k čemu bych jej tiskl? Abych jím kazil lid? Já jsem počestný člověk a miluji svůj národ.“

Celý se rozplýval velkou láskou k národu.

„Věřte mi, pane, kdybych měl neodvislé hmotné postavení, ani okamžik bych *nepodporoval* vládu.“

(Chtěl tím říci, že by nebral subvenci.)

Snad ani nemusím podotýkati, že jsem se zřekl „Hlásníka“ a ujistil „podporu vlády,“ že se nikomu o tom ani slovem nezmíním. Ale těžko je zamlčeti v těchto smutných dobách, že máme ještě počestné, dobré vlastence.

A vládám také neuškodí maličké upozornění, aby si všímaly lépe svých „sloupů.“

Stopy v písku.

Dostal jsem tvůj list, v němž mi píšeš, že bys vydal rád svazek básní svým nákladem a mne prosíš, abych jako tvůj přítel z dětství napsal ku knize své předmluvu. Pravíš, že bys se rád sem do střediska literárního přistěhoval a opustil svou vlídnou, klidnou vesnici. I manželka tvá jest ochotna vydati se s tebou. Kam? Za slávou, viď?

Nevím, co bych na to odpověděl.

Snad to, že napíšu předmluvu ve spůsobu povídky. Ano, tak bude nejlépe.

Nuž, pamatuješ se na onen lískový keř, pod kterým jsme tak často v zadumání sedávali? Vzpomínáš si na onen den, kterého nás jednou zahnal déšť do chýžky hlídačovy? Byla to krátká přeháňka, mračna se snad jen proto spustila, aby nepřekážela slunečnímu úpalu, kterýž v tu chvíli zemi opět vysušil. Miliardy zrnek pískových se třpytily a blyštěly. Je to zvláštní, jak mnoho zajímavých věcí je v nich pomícháno. Osina klasu, ulomená nožka chroustova, drobty střepů, odvátý list a vše to hyne, trouchniví, jen drobná zrnka písku zůstávají věčně stejnými.

V oschlém písku vedle keře, kamž jsme z chýžky se ubírali, zpozoroval jsem čerstvé stopy.

„Od té chvíle zde již někdo chodil," pravil jsem, prohlížeje bedlivě šlépěje.

„Ano", pravil's ty, „a byla to nějaká žena, poněvadž jsou stopy velmi malinké."

„I jdižiž — kdo pak by zde chodil?"

„Stopy tyto jsou tak ostré, že téměř vidím ty střevíčky. Zajisté to byla rozkošná nožka."

Drozd spustil svůj hvizdot v ovocném sadě, potok hrčel vesele po oblázkách a my pohlíželi

zamyšleni na milé stopy. Písek zahrával do fialova v důlkách, které byla noha vytlačila.

Ano, ano, to byla žena. K malé stopě jen nohu těžko přimysliti, lýtko již snáze a štíhlá postava vztyčuje se před zrakem tvým sama sebou.

Bylo nám tehdáž šestnácte let. Tys trávil prázdniny u mých rodičů. Bohatý to věk. Jak nám šeptal do uší podivné romantické věci, jak rozpaloval tváře, oči. Prsa se nám šířila, srdce tlouklo a maně jsme se rozešli za tajůplnými stopami hloub a hloub do lesa.

Tam, kde počínal trávník, ukazovala tráva poslušně obrysy nožky. Stlačená stébla spletla se jedno do druhého a kapky dešťové zatvrzele na nich seděly, jako by chtěly vyssáti všechen prach, všechnu vůni, kterou tam nožka byla zanechala.

„Pojďme, pospěšme za ní!“

Kdo to asi je? Kdož by to mohl věděti? Obrazotvornost utkává v jednotný obraz její tvář, její postavu, úsměv, pohled; lesní haluze ji jmenují, ale nelze jim docela rozuměti.

Veverka přeběhla po hedvábném pažitu a dlouhým ohonem svým rozčechrala stébla trávy; tmavozelená páska značila cestu, kudy běžela; tato zničila další stopy. Těm hanebným veverkám není nic na světě svatého.

Ty roztrpčen, nechtěl jsi dále jíti; obrátil jsi se. Polední zvonění táhlo tě domů k polévkové míse, ale já byl již po stopách celý poblázněn. A také jsem našel jejich pokračování za mlázím a šel jsem za nimi, kam mne vedly.

Pojednou zaslechnu v levo zvonivý smích. Ani jsem se v tu stranu neobrátil. Což mi po něm. Mé stopy mne vedou na pravo a jiná věc mne nyní nezajímá.

„Hahó! Hahó!“ volal na mne hlas.

Obrátil jsem se. Z houští ke mně kráčely slečinky páně farářovy. Šatičky měly celé pocuchané, ta větší měla na zádech mladší, která držela v ruce košíček. Tvářičky měly umouněné. Podobaly se opravdovým malým čertíkům.

„Co zde hledáte?“ tázal jsem se skoro mrzutě.

„Sbíráme mamince maliny. Pohleďte, jak mnoho jich máme.“

„Vidím. A mně nedáte?“

„Daly bychom vám taky, kdybyste nám chytil nějakého ptáčka.“

„I vy bláhové. Vy husičky! Což se může pták tak chytiti, jako kutálející se klubíčko?“

Větší Vica odvrátila se vzdorně, rozhněvala se; ale menší Birča nebrala si urážky té k srdci.

„A my bychom měly tak rády nějakého ptáka. Hleďte, máme již vše přichystáno, klec, korýtko, z kterého bude píti . . . na kleci je věž . . . a na semenec jsme zapomněly.“

„Rozumím, rozumím. A jakého ptáka byste chtěly?“

„Takového, hle — pohleďte tam letí, nyní sedl na jedli.“

Zdvihl jsem kámen a tak na zdařbůh jsem namířil na červenku; chudince ani nezbylo času udělati testament; spadla se stromu mrtva k zemi.

„Chcete ještě více?“ tázal jsem se, u vítězném sebevědomí k dívkám se obrátiv.

Ale ty již neslyšely mých slov; běžely k ptáku a plakaly hlasitě nad jeho náhlou smrtí.

Košíček postavily na zemi; překotil se a maliny se z něho vysypaly; podobaly se malé, červené mohyle.

Radily se, že nyní červenku pochovají; slunečníkem Viciným, který má ostrý hrot, vyhrabou

u paty stromu jamku a tam uloží zavražděnou k věčnému odpočinku.

Birča pohlížela na mne jako na vraha, ale Vica ke mně přiběhla a pravila vlídně:

„Zabil jste ji k vůli mně. Hleďte, hleďte, co jste to učinil? Já chtěla ptáka živého.“

Přitulila se ke mně, já pohledl na ni a shledal ji velmi krásnou s těma velikýma, zářícíma očima, tu dívčinu z fary. Kdyby byla mou manželkou, nebyl bych dopustil, aby smyla ty malinové skvrny se svých rtíků, byl bych je odtud sám slíbal . . .

. . . Ale ty stopy, ty stopy! Skorem bych byl na ně již zapomněl.

„Pochovejte si jen toho ptáčka, já musím dále jíti.“

„Nechoďte!“ žebronila Vica, „prosím vás, zůstaňte zde . . . já se tak bojím . . .“

„Vždyť jste se posud nebála . . .“

„Ano posud, ale nyní . . . nyní bych byla ráda, kdybyste nás doprovodil, neboť se chvěji na celém těle. Chcete-li, dám vám malin!“

„Nechci, jsou kyselé! Ale já vám dám dobrou radu; jděte zde dolů po pěšině, tudy je blíže a dole v údolí potkáte zajisté mého přítele; ten vás doprovodí, když se bojíte . . . Nu, čeho se tak bojíte, bláhová?“

„Čeho?“ pravila dívka, sklopivši své krásné oči, „snad této mrtvoly.“

„Oh, oh!“ zvolal jsem se smíchem, „mrtvoly malého ptáčka?“

A rozběhl jsem se dále za stopami.

Ale smutný pohled dívčin cítil jsem i dále, jako by mi mravenci po těle běhali.

Obrátil jsem se a křičel: „Vici! Vici! pá, pá, Vicinko!“

Hleděla ještě stále za mnou a mezi tím, co Birča sehnuta hrob kopala, vzala svou bílou zástěrku, kterouž byl prozatím ptáček přikryt, a mávala jí na znamení, abych se vrátil.

Stanul jsem v rozpacích. Jak sladce mne k sobě volala! Což abych se obrátil? Ne, ne! Chci nalézti svou vidinu.

Měkčí, hlinitá půda na oné straně lesa nebyla již tajnůstkářská, dala mi stopy nejen tušiti, nýbrž mi je zcela zřetelně ukazovala. Mohl jsem již kráčeti s úplnou jistotou. Vůně lesa mne omamovala, necítil jsem hladu ani únavy.

Neunavně klestil jsem si cestu křovím, mlázím, trním, houštinami a noha má často uvázla v malinníku a ostružníku. Kráčel jsem rovně, klikatě, již jsem ani nevěděl kudy kráčím, ztratil jsem zcela směr, ale nikoliv stopy.

Ty mne vedly věrně dále, až pojednou jsem se ocitl pod jedlí . . . u malého hrobečku, kam byly červenku pochovaly.

Mouchy a drobní broučkové bzučeli nad čerstvým růvkem smuteční melodie. Nahoře na jedli prozpěvoval ousměšně skalní drozd.

Hohó! Hle, Vica mnou opuštěná byla mým ideálem!

Zavál studený vítr, až haluze zaskřípěly, ze země jako by vystupovala dusivá pára, lesní lilie smutně sklonily své hlavy, nade mnou na obloze rozhostila se vážná velebnost a malý ptačí hrůbek jako by na mne pohlížel . . . Kolik hroudek, tolik očí.

Zmocnil se mne smrtelný strach.

„Vici! Birčo!“ volal jsem za milými dětmi. Nyní jsem se bál já. Nyní bych já byl rád k nim se utekl.

Ale kde ony již chodily!

Vyběhl jsem na kopec, abych shlédl k vesnici . . . Tam v údolí kráčeli jste všichni tři. Poznal jsem vás. Tys nesl na ruce unavenou Birču a tvá choť, tehdáž ještě malá Vica cupala vedle tebe, houpajíc rukou svůj malinový košíček.

— — — — — — — — — — — — — —

Chceš, abych vypravoval ještě dále? K čemu? Nech s pokojem lesklé stopy, které vedou z tvé vesnické chaloupky, a nevydávej nikdy svých veršů vlastním nákladem.

Lesní kvítí, láska a sláva přicházejí, otvírají se a vadnou samy sebou.

Zlaté mráčky.

Po dnešní den vypravují si o tom v rodině ovdovělé paní pastorové, ač se to událo již před pěti léty. Z malých dívčinek se staly veliké. milovaly, trpěly od té doby (Mimince i ženich zemřel), a také stará paní prošla mnohými trampotami novým v ústrety — ale na tu historii o té krávě do dnešního dne nezapomněly.

A nebyla to také jen taková nějaká ledabylá kráva! Velmi těžce si ji získaly. Po grošíčkách shromažďovaly oněch osmdesát zlatých stříbra (kromě toho sedmdesát krejcarů provazného), kterých stála. A pak si na ni tak uvykly, ale tak uvykly, ještě dříve, než ji byly poznaly; dříve než se sešly peníze z hubené pense, ze šití a pletení, již si ji tisíckráte vmyslily do stáje . . . Čákó bude její jméno, neboť bude míti rohy a ty budou od kořene pěkně odstávati, nahoře pěkně k sobě zahnuty, jak toho kráví krása vyžaduje.

Čákó bude míti dlouhý, laločnatý krk, snad ten, kdo jim ji prodá, nechá jí i zvonec (Kristinka viděla již ve snách i tohoto člověka; bude to člověk s kulatým, vykrmeným obličejem, na čele s bradavičkou — beze žertu). Pravda na kůži bych byl skoro zapomněl, srst bude jako umytá, místy bude zahrávati do žluta, jako peří kanáří . . .

Když pak ji opravdu koupily, stala se s chudinkou malá změna: rohy její kromě dvou tupých pahejlků skutečnost docela ohlodala, štíhlá také nebyla, nýbrž spíše břichatá a srst její také neoslňovala svou bělostí, ostatně je snad straka pěknější) — ale mléko! — mléko její bylo výtečné, mnohem lepší, než jaké si byla jejich obrazotvornost představovala.

Jméno Čákó také dostala. Vše bylo v pořádku. I před tím již sídlela spokojenost v domku pastorovy vdovy. Nestalo se tam od nepaměti nic jiného, než že malá Kristinka rozbila jednou kávovou konvici: půl roku ji litovaly a od té doby mívají sesazenou kávu v zeleném hrnéčku . . .

Byly chudy, ale spokojeny a nyní byly dokonale šťastny, neboť již mají očekávanou Čáku. Nyní bude již v domě vše, neboť kráva jest chlebem, z kterého denně jídají a přece zůstává celým.

„Nu děti," pravila panímáma „ta vám dá výbavu. Ano, ano Kristinko! Ta vás provdá za muže. Nu, co se směješ, ty malá ještěrko? Ty má Miminko. Nesměj se. Stane se tak, jak jsem si to umyslila."

A ctihodná, vždy vážná tvář panímámina se při slovech těch ani trochu neusmála. A jakž by také mohlo býti jinak? Ona nemluví zbytečně do větru. Vždyť i ta kráva byla s počátku jen pouhou řečí a hle nyní už stojí u jeslí.

„Ano, děti! Máslo a zbytečný tvaroh prodáme a z toho znenáhla skoupíme výbavu. Bude to tedy přece jenom Čákó, která vás připraví pod čepec. Jenom mne mrzí, že jste daly tomu milému dobytčeti takové bláhové volské jméno, což jestli zpyšní? . . . Panímáma byla by o tom ještě další hovor rozpřádala, kdyby se byly obě dívčiny nebyly pohašteřily o tom, která z nich bude první vrtěti. Hoj, jaká to bude rozkoš, moci se šplouchati v husté smetaně!

A nenílíž pravda, vrtěti se bude každou sobotu? Steré nové otázky se vynořují. Kde bude státi máselnice? Dají ji do prostřed dvora. Kdo bude vybírati máslo? Ty, maminko? Do které mísy je dáš, drahoušku? Toť se rozumí, že do té velké sdrátované, neboť ho bude mnoho — jestli se nějak nepokazí . . .

Najednou však kmitla jim hlavou desaterá starost. Ovšem, neboť je kráva choulostivým zbožím: uřknutím mohou zlí lidé pokaziti její mléko (jsou lidé, kteří se v tom dobře vyznají), špatná píce může stenčit výtěžek, nebudou-li ji dobře dojiti, stane se jalovou . . .

A což přihodí-li se ještě něco horšího? I jaly se ouzkostlivě sledovati celou stupnici všech možných nehod. Může zlomiti nohu, až ji vyženou na pastvu nebo až bude venku běhati, může se přepásti na jeteli a nadmouti se jako před třemi roky kráva kantorovic! Ale něco podobného by panímáma ani nepřežila.

„Já bych do Ipolye skočila, děti. Mluvím pravdu, neboť jsme ztraceny, zničeny, jestli tomu dobytčeti se něco stane. Opatrujme je jako oko v hlavě. No, no neplačte, bláhové. Miminko, setři si slzy: vždyť ještě neskáču . . . ó tys malý blázínek, Kristinko.“

Ačkoliv obavy tyto zaplašily, zůstal z nich přece malý následek. Neodvážily sa pustiti krávu ani druhý ani třetí den na pastvu, doma ji opatrovaly a krmily, dvacetkráte přišly se podívat, zdali jí dala Anča vodu, zdali dostala řípu, má-li čerstvě podestláno, má-li chuť k jídlu.

Kristinka našla na dvoře měděný knoflík. Zaradovaly se, ale také se zarmoutily. Kdyby měla Čákó rohy, jak pěkně by jí tento knoflík slušel! . . . Je to vskutku k pláči, že Čákó nemá žádných rohů.

Toho dne, kterého ji poprvé vyhnaly na pastvu, daly jí za průvodkyni Anču. Paní pastorová odešla již časně ráno do vinice a nevrátí se před svačinou. Jen obě dívky zůstaly doma. Ale i ty se za nějaký čas sebraly, aby se podívaly, co asi dělá Čákó? Kristinka tvrdila, že ví dobře, na kterém palouku ji najde.

Nebyl daleko; bez obtíže dostaly se na úhor. Čáku našly též v nejlepší náladě; pěkně se pásla a čile oháněla si ohonem mouchy.

Služka Anče, která byla ještě děckem (právě byla povýšena z pasačky husí na svůj nový úřad), zaradovala se příchodu slečinek a jala se jim vypravovati báječné divy o lukách páně Komárových, kde je květin na miliony; ona ví také o jednom hnízdě ptačím a čekala jen, až se písklata z vajíček vylíhnou. Od té doby zajisté již asi vyrostly . . .

„Podívejme se tam," pravila Mimička, náhle se rozhodnuvši.

„Doveď nás tam!" doléhala Kristinka. „Přineseme je mamince, ale usmrtit jich nesmíme."

Odešly a brouzdaly se celou hodinu po lukách, kde bylo tak mnoho nového, krásného viděti: trávy a květy takových tvarů, jakých posud nebyly ještě spatřily, močidla lnu (ej pamatuješ se,

Mimi, jak nás dříve strašívaly, že zlí duchové sem přinášejí neposlušné děti?), šustící rákosí se svými divokými kachnami a volavkami, studeň pastýřů, která je tak hluboká, že i za dne lze viděti na dně jejím hvězdy. (Co myslíš, Kristinko, může to býti?)

Když ze své potulky unaveny se vrátily, stihl je na místě hrozný trest za to, že nechaly o samotě nebohou Čáku, — neboť nebylo po ní nikde ani památky. Ztratila se! Běda!

Dívky leknutím na smrť zbledly. Srdce jim hlasitě tlouklo — rozhlédly se po šíré, otevřené krajině, Čákó nebyla nikde . . . nikde.

Odehnal ji nějaký zlý člověk anebo se vrátila ku svému starému hospodáři. Nenajdou jí již nikdy více. Kdož ví, odkud ten člověk pochází, od kterého ji byly koupily? Snad ani nebydlí v této zemi?

Anča vrhla se na zem a počala bědovati.

„Nyní nebuč, Ančo," pravila Mimi (ona byla starší, ona se chopila díla). „Pospěš pro matinku do vinice. Řekni jí vše, co se stalo."

Dupla zlostně nožkou, jak to vídala u matinky, když se něco velikého událo.

„Proč se nehýbeš? Utíkej rychle. A ty, Kristinko, běž k rychtáři, ať ji dá vybubnovati. Cestou vyptávej se lidí. Já poběhnu do sousední vesnice.

Dívky se rozběhly jedna na pravo, druhá na levo ven do šírého kraje hledat Čáku. Sběhaly hory, doly, podívaly se do každého úvozu, chvějíce se těkaly po kraji lesa, prohledaly všecky křoviny a volaly z plna plic:

„Čákó, Čákó, ozvi se, kde jsi?"

Neozvala se odnikud. Slyš, její zvonek . . . zdálo se jim, jako by slyšely jeho klinkání . . .

nebyl to zvonek, jen bzučení sršňů . . . o krávě nikdo nevěděl, kolemjdoucí potřásali jen hlavami. Ztratila se, tatam na věky. Vyhladovělé, až do úpadu umdlené setkaly se k večeru pod vsí. Ubíraly se chudinky domů. Jedna druhé ani se netázala, zdali byla kráva nalezena, tvář každé mluvila zřetelně že ne. Smutny, se skloněnou hlavou vcházely do dvora. Kde by ji mohly ještě hledati, vždyť se již setmívá?

Ale jakmile vkročily do dvora, doletěl jim k uším cinkot jakéhosi zvonku; tentokráte byl to již skutečný zvonek.

Miminka sebou trhla.

„Pst, Kristinko! Slyšíš?“

„Slyším. Svatý Bože!“

„To je Čákó, ano, ano je to ona!“

Vběhly do chléva. A byla tam skutečně Čákó. Zde ji máte: neutekla, nýbrž ji jen omrzelo venku na pastvě a vrátila se věrně domů.

„Ó ty hanebná, ty zlá! Vidíš, jak jsi nás polekala!“

I byla radost jejich veliká; hned bylo po únavě, tančily, hopkovaly kolem Čáky, která se byla tak krásně domů vrátila. Ale pojednou se znova zakabonilo Miminčino čelo: vzpomněla si na maminku.

Kam se asi ubohá, polekaná matka poděla? Zajisté hledá někde Čáku. Snad hořce naříká a běduje, možná, že leknutím omdlela anebo snad . . .

Ani se neodvážily vysloviti to hrozné slovo; což jestli skočila do Ipolye, jak to byla jednou řekla? Krev jim stydla v těle při této hrozné myšlence. Chvějíce se na celém těle, chopily se za ruce a vyšly znova hledat svou drahou matku.

Ale kam půjdou?

Večerní šero sestupovalo již na zemi. Vrcholek věže již pohltilo. Spěšme, spěšme! „Dobré lidičky," vyptávaly se cestou, „neviděli jste někde naši matinku?"

Nikdo nespatřil paní pastorové od rána. Kdyby se jí nebylo něco přihodilo, byla by dojista již doma.

Nejtrapnější předtuchy zrychlovaly jejich kroky: brodily se rákosím, bahnem, přes říčku Hallóčka nešetříce ani svých šatiček, až došly k vinici, neboť odtud musí stopa matčina vycházeti. A vskutku jako obrovská stopa strakatěl se obnošený šátek paní pastorové pod ořechem. A hle hle, klame nás zrak? Na šátku leží stará paní sama.

Radostí uchváceny přikvapily k ní a Mimi volala sotva dechu popadajíc:

„Mamičko, mamičko, už ji máme . . . už se vrátila!"

Ze spaní vyplašená paní plísnila je nevrle:

„Zbudíte tak nešetrně člověka . . . jako by si již nemohl ani trochu podřímnouti. Co jste dělaly se svými šaty? Samé bláto, samá voda. I vy nešetrné holky . . . kdo že se to vrátil?"

„Čákó . . . naše Čákó."

Paní pastorová vymnula si z drobných modrých oček ospalost a tázala s udivením:

„Což byla ztracena?"

Kristinka s úžasem se ptala:

„Neřekla ti to Anča?"

„Ani jsem ji neviděla, ale mluvte již, děti . . ."

Dívky pohlédly na sebe. Proč vlastně běhaly celý den pluy zoufalství, vždyť se nestalo pra— ale pranic? A nyní teprv se daly do takového pláče, že se až celou vinicí rozléhal.

Paní pastorová pochopivši nyní celou věc, stírala jim slzy s tváří a chlácholila je řkouc: „No no, bláhové, mějte jen rozum, kočičky“ . . . tak dlouho, až i sama se rozslzela a tak oplakávaly v trojici nebohou Čáku — neboť, což kdyby se byla přece ztratila?

Největší podivín vesnice.

Největším podivínem na vsi je náš starý soused Matouš Madzag, jehož slaměná chaloupka na hřbitov a na močidla lnu pohlíží.

Starý Matouš zajisté také sám za nedlouho se dostane buď na hřbitov nebo do močidel, neboť v takové prosté vesnici je pro samovrahy dobré i hluboké dno močidla, každému chudáku není dopřáno moci se vrhnouti hned do Tisy nebo do Dunaje . . . ty jsou odtud příliš daleko.

Život Matoušův je věru velmi smutný a je div, že ho posud neutratil.

Druhdy býval bohatým člověkem, prodával celá stáda volů a telat, honil je až do Multánska a tam mu dávali za ně zlato. Když někdy po takové daleké výpravě a výhodném prodeji usedl odpočinout si před svým výstavným domem se zelenými žaluziemi (jenž patří nyní pachtýři Silberovi) nebo obcházel náves ve svém vyšívaném, chrpovitém kabátci, stačil sotva odříkávati „amen“ na ty nesčetné „pochválen buď,“ které mu z každých vrat s takovou uctivostí v ústrety zaznívaly, jako by se zde byl procházel sám nejmilostivější pan podžupan se svým hajdukem.

Ale panu Matoušovi nestačilo to množství zlata, ty spousty bankovek, které kdyby byl chtěl po jedné počítati, nebyl by mu čas od rána do večera vystačil, jemu nedostačovala stáda dobytka, rád by byl měl k tomu ke všemu také ještě ženu.

Dostal ji snadno. Ale ta byla takovým falešným zbožím, že během deseti let pohltila a strávila všechno to ostatní dobré zboží. Rámové, červené čižmy, krátké hedvábné sukně, časté a dlouhé radovánky odnesly znenáhla kamenný dům, telata, zlato, bankovky a — hospodářovu čest.

Zbylo mu málo a i to obrátilo se v nivec, když jeho kupčení po válce východní zcela skleslo.

Na konec obmezil se na svou slaměnou chaloupku, kterouž byl dal kdysi v rychlosti pro svého polního hlídače spleskati. Tam tráví svůj život v bídě z milosti útrpných lidí.

Každého rána sedá ven na práh, s kterého druhdy číhávala paní Alžběta na příchod svých švarných ctitelů, kterým dala v chaloupce dostaveníčko — a držívá v ruce velkou ošatku, která je plnička železných hřebíků.

Tyto hřeby jsou jeho posledním jměním. Ty vášeň jeho docela uspokojují.

Již časně z rána začne je počítati, jako druhdy počítával bankovky . . . na svraštělém čele naběhnou mu žíly silně krví, oči počnou se mu zimničně lesknouti právě jako když počítával své peníze.

Někdy se zmýlí a jme se počítati znova. Někdy je spočítá až do konce a jakoby nevěřil, dá se znova do počítání. Což jeli jich snad přece více? . . . Za hodnou dobu se upokojí, odnese ošatku opatrně a vstrčí ji do pece, aby jí závistivé oko lidské nepostřehlo. Zahradí dvéře a

odejde z domova, aby pořadem obešel své dobrodince, „bývalé“ příbuzné a sousedy.

Tam se zeptají starého Matouše, jak mu jdou v těchto zlých dobách obchody.

Jme se pak, jak se na řádného kupce sluší, s počátku poněkud sobě stýskati, ale za chvíli se z něho vyklube jeho bývalá kupecká pýcha:

„Když i neprší, tak alespoň kape, inu nějak bylo a nějak bude. Právě jsem si udělal doma malou početní rozvahu. Nu mohu říci, že není tak zle. Co mám, to zachovám“ . . .

I děti znají již vrtoch Matoušův a ku chlebu a stuchlé slanině, kterou mu panímáma ku prahu posílá, dají mu také obyčejně několik zkažených hřebíků, které „posílá pantáta panu Matoušovi Madzagovi jako úrok.“

Matouš sáhne chtivě zvláště po těchto posledních, aby je přidal k ostatním a aby je k večeru mohl připočítati k ostatním, počne počítati všecky od začátku.

Po cestě má hlavu plnou rozpočtů. Chvilkami zůstane za některým plotem státi a zamyslí se. Umastěný, sešlý svůj klobouk sundá s hlavy a otáčí ho v levé ruce, suchou, opálenou pravicí hladí si řídké šedivé vlasy, které jsou ze zadu v před sčísnuty, a zahloubán odříkává:

„Osmdesát a sedmdesát . . . stopadesát.“

Když v takové chvíli vyskočí z některého statku pes (a obyčejně právě v tu chvíli také vyskočí), aby štěkotem svým jej v počtech pomátl, praští po něm vztekle svým mastným kloboukem, pak zvolna důstojně jde ho zdvihnout a pokračuje roztržitě:

„Stosedmdesát a čtyřicet“ . . .

Pohled jeho je plachý, dlouhé ruce jeho klátí se rychle ve vzduchu a potřepávají oběma křídly přehozeného pláště.

Opatrně vklouzne do dvora a úzkostlivě pohlíží na dvéře, zdali nejsou vypáčeny. Pak odstrčí zimničnou rychlostí závoru a vrhne se na svůj poklad.

Je zde. Neukradl ho nikdo. Vždyť jsou přece ještě poctiví lidé na svčtě! Tak příkladných vesnic je na světě málo. V této vesnici se může poctivý člověk uživiti, máli i sebe méně. Jinde by to bylo nemožným.

Vezme ošatku do klína a počítá znova se zatajeným dechem, nozdry se mu rozšiřují, ruce se chvějou . . . Večer se znenáhla spouští na krajinu. Oči Matoušovy jsou i jinak již slabé; nevidí hřebů, jen hmataje pouští je z jedné hrsti do druhé. Když zazní se štíhlé vížky večerní klekání, zapomene smeknouti klobouk, jak by se slušelo na pravého křesťana, nýbrž jako pravý kramář i pak ještě mumlá:

„Dost . . . dost. Ale zejtra snad bude ještě více.“

Tak žije starý Matouš Madzag každý den, rozmnožuje v duchu stále své jmění, neboť množství hřebů, které mu před čtyrmi roky jen krejcary představovaly, platí mu nyní po pětce.

A každým dnem jich ještě bude přibývati mimo onen poslední den, který již nemůže býti daleko a kterého jich ubude najednou asi třicet.

. . . Neboť třicet kusů k zatlučení jeho rakve úplně dostačí.

Hynoucí šlechta.

Kdy byla druhá potopa?

Býti musila. Neboť kam by se byla jinak poděla ona pestře vyšívaná pole se svými podivnými ptáky? Když jich nezaplavila potopa, kdož pak sežal jejich zlatou trávu?

Kam se poděla s nich všechna ona podivná zvířata, kteráž nosila na hlavách koruny a držela v drápech meče?

Jisto jest, že tento zvláštní svět vyhynul, jenom jest ještě otázka, zdali nebylo záslužno, jeho zvířata na korábu zachrániti?

Byla to mocná zvířata, skvělá, silná. Některým narostly i dvě hlavy, čáp držel v zobáku buzogáň (palcát), volu narostla křídla ... (Z tohoto druhu se přeoćkovalo na lidi nejvíce látky).

Po nich se stalo vše jednotvárným, šedivým. Lučiny přinášejí sice rok co rok své zelené traviny, ale stříbrných, zlatých již nerodí.

I hvězdy dosáhly na výšinách svého klidu. Mohou pokojně se lesknouti na obloze. Dříve ani jich neušetřila šlechta a snášela je do svých znaků.

Já žil ještě trochu před onou potopou, já spatřil ještě tváří v tvář onen druhý svět.

V naší vesnici žily dvě šlechtické rodiny. Jedna z nich nazývala se rodina Perthyů. Sídlela ve velkém, vysokou střechou krytém domě, kterýž obklopovala sto jiter veliká obrovská zahrada. Kolem mocné této kurie vinul se potok Réce. Na jednom místě bylo viděti ještě kamenné základy starodávného, zdvihacího mostu a s průčelí kurie hrdě shlížel rodinný znak, splašený býk v hvězdnatém modrém poli.

Na druhém konci vesnice díval se po pansku zámeček plechovou střechou krytý na chudou katolickou věž. Pány tohoto zámku jsou Sepšové. Huňatý medvěd držící halapartnu v ruce staví se v zlatočerveném poli jejich znaku na paty.

My bydleli na blízku této kurie, ale náš znak nebyl namalován na průčelí naší skromné budovy. Nehodil se hrubě k tomu, abychom se jím vychloubali. Visel jen uvnitř v pokoji ve velikém dřevěném rámci u prostřed mezi pobobiznami Martina Lutra a hubeného palatina Štěpána, kterých obou mužů si otec můj velmi vážíval.

Náš znak nebyl tak povznášející jako ostatní dva; představoval kozu na zadní nohy se stavící u prostřed primitivních zelených větviček.

Hoši Perthyovic a Sepšovic — a bylo jich v obou rodinách skorem půl kopy — pokřikovávali na mne uštěpačně:

„Mek — mek — mek!“

Napodobali hlas naší heraldické kozy.

Často jsem se dal studem až do pláče. Byl bych jim též splácel hlasem býka a medvěda, ale to nebylo možná, býk a medvěd jsou mocná, vznešená zvířata a ne tak komická jako posmívaná koza.

To „mek — mek“ dělalo mne nešťastným. Znenáhla se tomu přiučili i nezbední selští kluci a pronásledovali mne tím také.

Svému otci jsem si marně stěžoval. Smál se mi a podotkl žertem:

„Řekni hochům, že býk umí jen trkati a medvěd umí jen kousati, ale koza že nám může dáti též mléko. Uvážíme-li věc dobře, je koza lepším zvířetem, než býk a medvěd.“

Jindy odbyl mne nevrle:

„Hochu, nebuď tak hloupým. Což pak mohu jíti s holí na své staré krále?“

Jednou si mne posadil na koleno a pravil:

„Vidíš, hochu, stydíš-li se za kozu, učiň tak, jak učinil proslulý Bruncvík, jenž také nebyl se svým znakem spokojen.

„A co učinil slavný Bruncvík?“

„Opásal se mečem a posadil se na kůň. Šel hledat nový znak. Učinil slib, že dříve se domů nevrátí, dokud mu nedá král vmalovati do štítu lva. Až budeš větším a naučíš se čísti, dám ti k přečtení jeho historii.“

Ale i než se to stalo, musil mi otec často ji vypravovati za dlouhých zimních večerů. Svůdnou tuto báji jsem vssál zcela do sebe. Nevytratila se mi již z mysli, ani když se ze mne stal žák latinských škol, čekal jsem jen na příležitost, abych i já se vypravil jednou takovýmto spůsobem do světa vydobyt si od krále lvího znaku.

Otec též mi k tomu pomáhal, ale jen sliby. Každé hříbě odchovával pro mne, ale když se stal z něho velký kůň, asentoval ho pravidelně pro sebe. Byl jen tak dlouho mým, dokud nebylo lze mu dáti úzdu, ale mně i to spůsobovalo již dost radostí:

„Nu, tohle bude již tvé, odchovám je pro tebe; bude z něho statný kůň . . . na tom můžeš směle odjeti.“

A smál se chutě z celého srdce.

Mnohé hříbě dorostlo mezi tím na zdatného koně, ale z mé hlavy se hrdý, povznášející plán nevykouřil.

I stalo se, že když jsem jednou při pololetní zkoušce propadl, sebral jsem skutečně svých pět

švestek a vydal se do světa hledat nový rodinný erb. Domů s takovou hanbou bych se beztoho nebyl odvážil. Však ji smažu, až přijedu domů a přivezu zlatohřivého lva ve svém štítě. Stokráte jsem si představil onen výstup, jak vklusám na pěnivém oři do našeho dvora, jak radostně mne matka obejme a jak Sultán se rozštěká na mého malovaného lva. A Perthyovic kluky raní vztekem mrtvice.

Slovem, byl to plán mysl povznášející, ale nebylo mi zcela jasno, kudy bych se do něho pustil?

Na konec se mi zdálo býti nejpřirozenějším, když se odeberu prozatím na návštěvu ku svému strýci do sousední župy. Pravda, že mne to v mém plánu příliš ku předu nepošine, ale někam přece jíti musím, neboť u prostřed cesty nemohu zůstati a zevlovati — to ostatní pak se podá.

Můj strýc nebyl šlechtic — myslil jsem si v duchu: což kdybych i pro něho dobyl erbu? To by byla pak pravá rekovnost!

Starý pán mne srdečně přijal, a ač příchod můj v něm vzbudil trochu podezření, počal přece teprv za několik dní mne vyslýchati, proč nejsem vlastně ve škole?

Odhodlal jsem se vše jemu vyznati. Kdo ví, nedáli mi na cestu koně a meč?

„Mluvil bych, strýče, s vámi rád mezi čtyrmi očmi.“

Cítil jsem, že nadešla slavnostní chvíle.

Strýc dovedl mne do vedlejšího pokoje a posadil proti sobě na křeslo.

„Pověz mi, hochu, své stesky bez obalu.“

Oči mé zazářily a tvář má celá vzplanula, když jsem mu počal vypravovati svůj záměr, své

útrapy, kterých jsem vystál od býkoznakých Perthyů a medvědoznakých Sepšů, svou neukrotitelnou touhu, která mne popohání hledat nový erb, neboť naši kozu nenávidím a jsem hotov raději zemříti, než . . .

Strýc svraštiv čelo, zvolal hněvivě:

„Pst! Budeš hned mlčeti!“

Pak zvolal otevřeným oknem na kočího, jenž po dvoře se loudal:

„Zapřáhni hned do lehké bryčky.“

Pak se obrátil opět ke mně svýma modrýma očima.

„Nyní se rychle seber, rozluč se s tetou a pojedeš se mnou, ty betáre, okamžitě zpět do gymnasia.“

Zaražen schoulil jsem se do koutku křesla, pokoušel jsem se něco říci, ale on nepřipustil mne k slovu:

„Pst! Ani slova více o těch hloupostech. Ty vypusť z hlavy, milý synu, chceš-li se státi jednou člověkem.“

Přeměřil mne od hlavy až k patě a potrudiv se, pokračoval:

„Pravím vám, že všecka ta vaše zvířata jsou stejného druhu. Býk jako medvěd, medvěd jako koza. Všecka jsou k tomu dobrá, aby vás se vším všudy sežrala.“

* * *

Dávno jsem již zapomněl tato jednoduchá slova: tehdáž jsem nerozvážil, jak byla jadrna. A teprv nyní po mnohých letech mi přišla opět na mysl, když procházeje se doma (kde sám vlastně také již nejsem domovem), spatřil jsem polosesutý zá-

mek Sepšů a opuštěnou kurii Perthyů . . . totiž kdož ví, čí jest již dneska.

Rodiny tyto sešly, přišly na mizinu. Erby jejich jsou se zdí seškrábány.

Býk, medvěd a koza zmizely, sežravše své pány i se vším, co měli.

A přece si vzpomínám jen s jakousi bolestnou láskou na tato zlá, dravá zvířata!*)

---

*) Slova tato vztahují se patrně k tomu, že spisovatel těchto povídek *Koloman Mikszath* pocházeje z drobné šlechty maďarské, svůj po rodičích zděděný statek sám také prohospodařil. Zbaven jsa všech hmotných prostředků odebral se do Pešti a oddav se zcela spisovatelství, počal duchaplnými svými pracemi v přízni obecenstva tak rychle stoupati, jak posud před ním žádný spisovatel maďarský.

Obsah.

	Strana.
Před čestným soudem	3
Tajná župní pečeť	22
Můj první principál	36
Historie jednoho manželství	54
Špatný základ	66
Tisa	79
Když jsme přiváželi náhrobek	89
Ztracené stádo	97
Veliký lidumil	104
Sloupové vlády	116
Stopy v písku	121
Zlaté mráčky	126
Největší podivín vesnice	133
Hynoucí šlechta	137

Česká Magdalena.

Dějepisná novella ze XIV. století.

Napsal

Ferdinand Schulz.

Matice lidu ročník XX. číslo 6.

Rediguje **Primus Sobotka.**

(Běžné číslo 120.)

V PRAZE.

Nákladem spolku pro vydávání latinských knih českých.

1886.

Tiskem dra. Edvarda Grégra v Praze 1886.

Po kolbách v Praze.

I.

Počátkem měsíce května roku 1356 Praha tonula ve hlučných radovánkách. Císař a král Karel hostil u sebe krále polského, Kazimíra III. Když tento panovník před patnácti lety poprvé byl zavítal do Prahy, ucházeje se o ruku sestry Karlovy, Markéty, ovdovělé vévodkyně bavorské, byl zde přijat s poctami a slavnostmi většími, než kterýkoliv jiný z četných hostí zahraničných, kteří ke královskému dvoru českému přijížděli.

Už tenkráte zalíbilo se mu v Praze velice, a jsa přítelem poháru a ještě více krásných očí dámských, zdržel se zde i po nenadálém úmrtí své nevěsty ještě několik dní, aby ve veselé společnosti, která kolem dvora králova stále se vlnila, smutek svůj zaplašil.

Ale což byla Praha roku 1341! Jak od těch čas péčí, štědrotou a moudrostí Karlovou přibylo jí rozlohy, duchovního života, uměleckých děl, nádherných staveb, vzdělavacích ústavův, národní a státní důležitosti, společenského lesku, velmocenského přepychu, veselosti nébrž bujnosti! Král Kazimír sotva nyní residenci Karlovu poznal.

Mezi těsnými hradbami Starého města a rozsáhlými vinicemi, jež rouchem téměř kouzelným

odívají návrší a vysočinu mezi Vyšehradem a Vítkovem, nové veliké město s prostrannými náměstími, širokými pohodlnými ulicemi, s množstvím velikolepých budov klášterních a kostelních, nad nimiž štíhlé věže a vysoké štíty vypínají se k blankytu.

Po ulicích rojení dospělé a veselé mládeže mužské v malebném kroji: toť žákovstvo nedávno založeného vysokého učení. V Menším pak městě na levém břehu Vltavském hemžení rytířův ubírajících se buď pěšky buď koňmo na hrad neb odtamtud.

A což teprv říci o hradě samém! Co tu změn, co tu nových krásných staveb. Teprv nyní jest to důstojné, báječně krásné sídlo královské. Nová svatyně svatého Víta v mohutnosti, nádheře, ušlechtilých štíhlých tvarech svých až po samý krov hotová dodává celému malebnému hřebenu, na němž za třemi mosty a třemi branami od strany jižní k východu se prostírají nové kamenné budovy královské, kouzla nepřekonatelného.

Na stavitelských dílech, jimiž skví se nyní hrad svatého Václava, nejlépe znáti jest, s jakým výtečným prospěchem Karel meškal v Paříži a ve Vlaších, s jakým obohacením ducha vrátil se do vlasti.

Král Kazimír, ohlédaje všechny tyto práce, zpoly již hotové, zpoly k dokončení svému spějící, nemálo uskrovnil se ve své pýše a hovornosti. Také on už déle než dvacet let provádí v Polsce stavby hradův, klášterův, kostelův a jiných veřejnému prospěchu a okrase země sloužících budov, zvykl o sobě s chloubou opakovati, že nalezl Polsku hlíněnou a dřevěnou a že ji odevzdá svému nástupci kamennou; ale což jsou nově založená předměstí krakovská, Kazimieř a Klepař v po-

rovnání s Novým městem pražským! Což sukiennice, bazarová budova uprostřed náměstí krakovského, podlé Karlových staveb, strmících nad Prahou k nebesům a uchvacujících oko i mysl divákovu mohutností rozměrův, ušlechtilostí a krásou slohu!

Tenkráte Kazimír navštívil panovníka českého, aby s ním osobně dokonal a utvrdil svazky přátelství a míru, o nichž poslové jejich po několik měsícův byli už jednali.

V Praze, na dvoře Karlově, krále Českého a císaře římského, kamž nyní už po deset let putuje veškeré světské i duchovní panstvo střední Evropy, jako ke hlavnímu prameni všeho práva, ke zdroji vší zákonné moci, ke štítu a útulku všeho pořádku, má státi se skutkem také bratrské sdružení dvou tehdy nejmocnějších panovníkův slovanských, v Praze má zjednati se pevný spolek českopolský, jehož král Kazimír proti četným a odvážným nepřátelům na severu i na východě své říše velice má potřebí.

Král Karel přijal u sebe vzácného hostě s vlídností a nádherou, která už spředu zajišťovala králi Kazimírovi dokonalý úspěch jeho zdejší návštěvy. Na uvítání a uctění polského panovníka pořádaly se zábavy, hry a slavnosti, jakých sama Praha, zajisté už uvyklá hlučnému veselí, slavnostním průvodům a nejrozmanitějším radovánkám, posud neviděla. Králi Kazimíru měl pobyt v Praze učiniti se co nejpříjemnější.

V radostném rozčilení a neobyčejném vzrušení tone obyvatelstvo domácí i četná družina, kteráž krále polského z Krakova do Prahy doprovodila.

První den byl věnován objíždce a prohlídce utěšeně vzrůstajícího Nového města, zvláště všech

klášterův a kostelův, jež Karel za krátkou dobu osmi let v nové Praze byl zřídil.

Ve slavnostním průvodu, jehož účastnili se sama královna Anna s četnými paními a pannami dvorními ve skvostných drahocenných oděvech, v nádherných otevřených povozech; i arcibiskup pražský, Arnošt z Pardubic, se všemi kanovníky kapitoly svatovítské a veškerým téměř nepřehledným duchovenstvem řeholním i světským ze Starého i Menšího města; rektoři, mistři, bakaláři a všechno žákovstvo vysokého učení se svými odznaky a v zajímavých krojích; všichni nejvyšší úřednící zemští, hodnostáři dvorští, všichni páni a rytíři čeští, té doby kolem krále svého hojněji než kdy jindy shromáždění, většina jich ve skvělé oslňující úpravě zbrojné na pyšných oříších; rychtář, purkmistr, všichni konšelé, na tisíce sousedův a nekonečné zástupy obecného lidu ze staré i nové Prahy, král Karel, vlídnou, usmívavou tvář ozářenu hlubokým uspokojením, ve společném, zlatem bohatě ozdobeném povoze sprovázel krále Kazimíra od jednoho díla své zbožné a pro umění nadšené mysli k druhému.

Branou u svatého Havla vyjeli přes most, spuštěný nad hlubokým příkopem, obepínajícím hradby Starého města, nejdříve ke klášteru a kostelu karmelitánův na Písku. Odtud brali se za hlaholu všech pražských zvonův, sprovázeni hudbou a prozpěvováním zástupův, nad nimiž v čistém lahodném vzduchu květnovém točily se korouhve, ozdobené obrazy svatých, vlnily se pestrobarevné, skvostné praporce, podle vesnice Opatovic a vrchu Zderazu k věži svatých ostátkův, vystavené ze dřeva v prostředku rozsáhlého náměstí Novoměstského.

Tu bylo králi Karlovi se zvláštní radostí prodlíti. Velebná jeho tvář zaskvěla se jasem ještě mocnějším, než jakým ve slunečné záři třpytily se všechny drahé kameny, z pevných dubových truhel vyňaté. Sám ukazoval králi Kazimíru, co zdejší pokladnice v sobě chovaly. Kus po kuse s posvátnou úctou bral do rukou, každý s pokorou políbil a pak jemu k obdivu a podobnému uctění podal.

Tu byly svátosti a klenoty říšské: předně kříž zlatý, drahými kameny a perlami ozdobený; do něho bylo vloženo kopí, kterým dle starodávné víry proklán byl spasitel na kříži. Dále hřebík jeden, kterým pán Ježíš byl přibit a veliká část svatého kříže. Pak zub jeden svatého Jana Křtitele, zasazený do křišťálu a rameno svaté Anny. Z jiné přihrádky Karel vyňal dva meče, jeden svatého Mauricia a druhý ještě mnohem památnější. Byl to meč, jejž svatému Karlu císaři s nebe přinesl anděl, aby jím bojoval proti pohanům. Oba meče chovaly se v pochvách pozlacených. Opět z jiné pokladnice Karel vlastní rukou vyzdvihl znaky svého důstojenství císařského i zlatou korunu Karla Velikého a tři jeho sukně, jednu bílou, druhou modrou a třetí hnědou, všechny se skvostnými ozdobami ze zlata a perlí; rovněž jeho plášť s dvěma lvy, vyšívanými drahým kamením, perlami a zlatem; dále říšské jablko zlaté s křížem, skvostné rukavice, stříbrné žezlo, veliký prsten s velikým rubínem, se čtyřmi velkými safíry a se čtyřmi perlami.

Menších pak drahocenností a vzácností drahně, tak že od samého třpytu a lesku těch skvostův slábly a kalily se oči.

Král Kazimír několikráte opakoval, že takové poklady a památnosti, jichž tu král Karel na je-

diném místě uložil, celý evropský východ dohromady nemá.

Mezi zahradami, jichžto bohaté květy v slunečném jasu dýchaly přelíbeznou vůní, mezi smaragdovými koberci několika polí, kteréž jako rozvlněná zelená jezírka objímaly domy, různo vyrůstající ze země, slavnostní průvod vinul se dále směrem k Vyšehradu, ke klášteru kněží slovanských řádu svatého Benedikta.

Opat a všichni mniši vyšli vznešené návštěvě v nádherných rouchách, s velikým zlatým křížem, s rozžatými svícemi, s páleným kadidlem, prozpěvujíce vstříc. Král Kazimír podivil se nemálo, slyše slovanské hymny hlaholiti ze sboru duchovenstva římského. Karel se zvláštní radostnou pýchou pohleděl na něho a připojil, že v tomto klášteře i mše i všechno svaté sloužení zpívá se toliko slovanským jazykem. V kostele, k uctění slovanských majestátův co nejbohatěji vyzdobeném a tonoucím v moři světel mniši na pokyn krále Karla ukázali panovníku polskému své knihy bohovědecké, vesměs psané jazykem glagolským a pořízené s velikým nákladem zlata, umění malířského a krasopisného.

Karel opět upjal rozjařené zraky na svého královského hostě, aby v tváři jeho vyzpytoval dojem, jejž tato veliká odchylka od řádův církve římské na prospěch jazyka slovanského v jeho mysli spůsobuje. Však nemálo se zarazil náhlou změnou v celém vzezření jeho.

Král Kazimír tu stál podle něho jako kamenná socha se žhavýma očima, nehybně upřenýma se stupňův oltářních dolů na průvod, jímž veškerá rozsáhlá prostora chrámová přeplněna byla.

Karel domníval se, že postřehl bleskův, jež sršely zpod hustých černých obočí jeho z rozší-

řených zřítelnic. Zapadaly až do nejzazšího pravého kouta lodi chrámové pod samou klenbu postranního vchodu, kamž paprsky ranního slunce od hlavního oltáře plnými prameny se táhly. Tam na stupních pobočního oltáře stálo několik paní. Krása a nádherný oděv jejich byly ozářeny tak mocně, že i oko Karlovo na několik okamžiků v na nich utkvělo. Však už zase s nábožnou úctou vrátilo se k posvátným knihám, jež mniši neustali s chloubou rozkládati, a spočinulo na mistrovských obrazích svatého Cyrila, Methoděje, Prokopa, Božetěcha, jež tu na pergameně namalovány byly, když král Kazimír z nepozornosti své k těmto skvostům probrati se nemohl. Ba roztržitosti jeho spíše ještě přibývalo. Tvář jeho osmahlá a zachmuřená projevovala stoupající vnitřní nepokoj. Kníry, jak uhel černé a v dlouhých koncích svislé přes hrubé masité rty podle úzké brady počaly se zachvívati nenadálým vzrušením mohutné postavy královy, která v rytířské úpravě činila dojem překypujícího zdraví a nepřekonatelné síly.

Kdo v celém shromáždění byl by tušil, že tato rekovná postava, utužená tisícerým nebezpečím v krvavých bojích, nesčíslnými svízelemi na honech v pralesích litevských a v stepech ukrajinských, jako osikový list se chvěje, když se jí dotkne pohled krásné půvabné ženy!

Kazimír už v celém průvodu těkaje dychtivýma očima více mezi sličnými vystrojenými Pražkami než mezi obrněnými rytíři, mistry a bakaláři zahalenými v dlouhých talárech, a měšťany oděnými aksamitem, hedbávím a nejjemnějším suknem, spatřil tam dole v pravém koutě chrámovém na stupních pobočního oltáře ženskou bytost, která svou krásou jala všechny jeho smysly.

Neviděl, neslyšel nic, co nejblíže něho se děje a co k jeho uctění se pořádá.

Šest a čtyřicet jar přešlo už přes jeho hlavu a zanechalo už některé stopy svých sněžných květův v jeho černých krátce přistřižených vlasech; ale srdce jeho posud jest plno mladistvého ohně, jenž žárem vzplane, jakmile jen zavadí o ně ženská spanilosť a něha. Tu ihned vzbouří se, zaburácí a hrozí rozmetati tu pevnou, obrněnou hruď!...

Král polský jen stěží potlačoval v sobě horečné vzrušení a náhle ucítil se celou tou slavností sklíčen, trýzněn, mučen. V chrámu, pod šerým klenutím, mezi vysokými pilíři, v dýmu kadidla, v hlaholu hudby, ve směsi zpěvův, v těsném davu lidstva neměl už stání... Bylo mu, jakoby se tu musil zalknout... Musil míti kolem sebe větší, volnější prostor, aby vzbouřená mysl jeho mohla se rozletět po širém obzoru a najíti někde upokojení...

Karel postřehl horečnou jeho netrpělivost a tázal se ho, nepřeje-li si, aby se pokračovalo v průvodu. Kazimír chvatně přisvědčil, neodvraceje očí svých od místa, které je jako takovým kouzlem. Jako lačný sokol za holubičkou, tak zrakem i myslí svou nesl se za spanilou Pražankou, která na povýšeném svém místě nepohnutě stála, patrně chtějíc tam vytrvati, až by celý průvod i králové nedaleko před ní přešli a ona takto nejpohodlněji celou slavnost přehlédnouti mohla.

Když všechen proud ke hlavnímu východu opět se hnul a ona bráníc se jeho vlnám setrvala, Kazimír zaradoval se. Jen vyčká-li, až k ní přijde ještě blíže, aby do sličné tváře její ještě lépe nahlédnouti a podobu její do srdce svého ještě pevněji a určitěji vštípiti mohl! Kéž by bylo lze,

celou slavnost opustiti, k ní se přitočiti a jen slovíčko s ní promluviti! . . .

Neodchází, čeká, až přejdou podlé ní . . .

Jaká to krása! Nad hustými havraními vlasy, propletenými nad běloskvoucím čelem velikými perlami, na zlaté jehlici vzdvižený krajkový závoj, jehožto dlouhé řasnaté polovice upjaty jsou safírovými sponami k rukávům z bleděrůžového hedvábí, jež se živůtkem tétéž látky a barvy, hluboce vystřiženým, lépe tvary kyprého těla více na odiv dávaly než tajily. Svěží, jemným růměncem zářící tvář ušlechtilými rysy svými převyšovala mistrovské malby světic na oltářích a veliké modré oči leskem svým závodily s nejčistším blankytem nebes. Úběloué táhlé hrdlo, na němž křišťálový pektorálek v duhových barvách se třpytil, hebkostí pleti své dává tušiti okouzlující údobnost celého plně urostlého, pružného těla.

Přecházeje na několik krokův podlé ztepilé bytosti, jejížto oděv, vzezření a celá bujně vyspělá postava mu věstily, že nemá před sebou dívku, nébrž paní, král Kazimír byl zachvácen tak mocnou vášní, že si umínil neopustiti Prahy dříve, pokud by milostí její nebyl oblažen . . .

Ohnivé zraky jeho potkaly se s líbezným, nevýslovně sladkým pohledem jejím. Vycházeje z kostela podle krále Karla, ještě jednou ohlédl se po krásné Pražance. Zdálo se mu, že se usmívá. Váhavým krokem přešel prah a sestoupil se schodův chrámových.

Jako oběť vlečená na řetěze jel po boku Karlově dále k protější hoře, ležící nad Botičem proti Vyšehradu. Zde totiž král český na jméno svého patrona byl založil kostel a klášter, do něhož uvedl opata a bratry řádu křížovníkův řeholních, spravujících se zákonem svatého Augustina. Ko-

stel s obdivuhodnou kopulí, mistrovským kusem umění stavitelského, věrně dle vzoru na basilice svatého Petra v Římě, byl chloubou Karlovou, jenž vlastní rukou k němu byl položil základní kámen.

Ale tato znamenitost neměla pro krále Kazimíra větší zajímavosti, než slovanská liturgie na Slovanech. Včera zajisté všechno bylo by ho bavilo a těšilo . . . ale dnes! Nic než unavení a nudu pocituje při všem, co vidí a slyší. Myšlenky jeho nejsou od ničeho vzdálenější, než od toho, co na jeho oslavu se děje . . .

Oči jeho bloudily za nimi v moři lidstva, ale nenašly, koho hledaly. Žár jejich sjel zpět do vlastního srdce a učinil z něho sopku, metající žhavou lávu do nejjemnější žilky svalnatého obrovitého těla jeho.

Slavnostní průvod stanul opět na blízkém návrší, kde král Karel teprv roku minulého k poctivosti svaté Kateřiny dal vystavěti klášter pro panny řádu poustevničího dle zákona téhož svatého Augustina, a přidal jim probošta a čtyři kněží téhož řádu, aby pro ně sloužili mše.

Výklad Karlův o tomto domácím zřízení kláštera vyvábil na zasmušilou tvář Kazimírovu upřímný úsměv.

„Tvá císařská Milost má ve všem štěstí!“ pravil král polský k svému hostiteli. „Ke všem svým záměrům najde vždy hojnost úplně vhodných a spůsobilých lidí. U mne v Polsce bylo by velice na pováženou, kdybych mnichy a řeholnice chtěl zavříti do společného kláštera.“

Kazimír sprovázel tato svá slova přízvukem tak zvláštním, že nyní ani Karel nemohl odolati úsměvu.

„Vystavěl jsem už také několik klášterův," pokračoval Kazimír, „abych svatého otce udržel v dobré vůli. Mám dosti pěkné budovy pro mnichy i pro řeholnice; ale téměř prázdny jsou i ty i ony. Snad abych nyní zkusil naplniti je podle návodu Tvé císařské Milosti v tomto kláštěře Kateřinek . . ."

A oba panovníci smáli se srdečně.

„Doma nechtěl jsem věřiti," opět ujal se slova Kazimír, „když se mi pravilo, že Čechové mají tak úžasnou náklonnost k životu klášternímu. Teď už nemohu o tom prapodivném zjevu pochybovati."

„Ve klášteřích pražských jest převážná většina cizincův," odvětil Karel. „Němcův, Vlachův, Francouzův i Španělův."

„A pro cizince Tvá císařská Milost staví tolik krásných, nádherných budov?" s nemalým udivením a nikoliv bez přídechu výčitky tázal se Kazimír.

„Tak to vypadá jen na počátku," omlouval se Karel. „Za několik let se to úplně změní, až jen cizinci k sobě do klášterův zvábí Čechy a vycvičí je v pravidlech každého řádu."

„Kdyby pak Čechové za cizinci do klášterův se nehrnuli?" namítl Kazimír.

„Přiznám se," vece Karel poněkud zaražen, „že by to byla chyba, i moje i Čechův . . . Však," připojil veseleji, „to se nestane! . . . Bylo by to poprvé, co Čechové v něčem by nenásledovali cizincův . . ."

„Nechtěl jsem posud o tu věc zavaditi," rozhovořil se král Kazimír, patrně, aby svou mrzutou náladu před Karlem zatajil, „ale když Tvá císařská Milost už sama se jí dotkla, dovoliž, že také o ní promluvím."

A rozhlednuv se davem, jenž volně se vlnil, pokračoval:

„Za těch patnácte let, která od mé první návštěvy u Tvé Milosti císařské prošla, Praha velmi se změnila, ale Pražané ještě více. Tenkráte Čechové Tvoji a moji Poláci nosili se stejně, měli týž společný kroj, a já přišed do Prahy, ani jsem neznamenal, že nejsem v Polsce. Všude jsem zde viděl slovanský kroj. Čepice na hlavách, kabáty a nohavice dlouhé a široké, škorně až k lýtkám, brady oholené. Ale teď se mi zdá, že Čechové už jsou národ jiný, než byli před patnácti lety. Dlouhé brady, místo čepic vysoké špičaté klobouky nejrozmanitějších barev. A což jejich nynější kabáty a spodky! Jak do takových píšťal vůbec se dostanou? Myslím, že nejméně dva pacholci každého tam musejí cpát! A jak v tom vypadají! Moji Poláci nemohli se tyto dni ani dosti nasmát těm dlouhým rukávům, které Čechům od loktův visí . . . Tvá Milost císařská račiž takové pošetilé opičení se Čechův po Němcích a Francouzích opět zakázati“ . . .

Karel pokrčil rameny. „Nepodnikám nic, co bych nemohl provésti“, pravil po kratičkém mlčení.

„Ještě kdyby mužům nový kroj tak pěkně slušel, jako paním a pannám!“ Kazimír na novo podotknul. A opět pátravým okem přeletěv malebný průvod obrátil se k císaři řka:

„To jest pravda, Tvá Milost má nač krásného se podívat . . . Nikde na světě nejsou tak spanilé paní a panny, jako v Čechách, a zvláště v Praze“ . . .

„Posud jsem si té zvláštnosti ani nevšímnul“, vážně odvětil Karel, když projedše tím časem uvnitř hradeb Nového města, za nimiž ihned širokým pasem se prostíraly vinice a ovocné sady,

sestupovali ulicí Krakovskou napříč přes koňský trh k lékárnické zahradě apotekáře Angela z Florencie.

„To ani není možná!“ udiven zvolal král Kazimír. „Vždyť Tvá Milost ztrávila jinošství v Paříži, v té vysoké škole lásky a sladkých dobrodružství, o jakých my na mrzutém, chladném a drsném východě evropském nemáme ani tušení. Tvá Milost poznala také zemi vlaskou, tento prý ráj milostných vášní a galantních způsobův. Kdo by tu mohl věřiti, že Tvá Milost v těch dvou zemích, kde kratochvilné hry s dámami náleží k pravému životu dvornímu a rytířskému, vedle učených knih a ostatků svatých neměla ani jediné chvilky pro krásu a něhu ženskou.“ . . .

„Jsem ženat!“ s přízvukem, v němž zaznívala výčitka, odvětil Karel.

„Já také!“ zpoly trpce, zpoly nedbale vece Kazimír. „Ale,“ pokračoval opět s úsměvem, „Tvá Milost už po třetí! A to právě jest mi nejjistějším svědectvím, že Tvá Milost jest zvláštním přítelem a ctitelem ženského pohlaví, že vznešené srdce Tvé Milosti jest ušlechtilým a krásným paním velice nakloněno, slovem, že Tvá Milost bez ženské lásky ani obejíti se nemůže.“

Karel pohleděl na Kazimíra okem tázavým a pátravým, jakoby v tváři jeho chtěl dočísti se pravého smyslu a účelu slov, jakých posud nikdo na světě neopovážil se pronésti k němu.

„Musím Tvé Milosti vzdáti nejvyšší chválu,“ Kazimír pospíšil sobě předejíti nějaký projev nedorozumění Karlova, „že tak moudře žiješ. Račiž ode mne staršího tuto chválu milostivě přijati... Stavíš kláštery pro jiné, nikoliv pro sebe! Sám jako dokonalý mudrc užíváš radostí a rozkoší,

jichž poskytuje život pozemský a mezi nimiž láska k pohlaví ženskému stojí na nejpřednějším místě.“

Král Karel, tehdy muž v plné životní síle — dostupoval právě čtyřicátého roku svého věku — s uspokojením přijal tento výklad krále Kazimíra, ale obrátil řeč k jinému předmětu, schválně, aby nemusil jaksi v odvetu dotknouti se manželského života jeho.

Byl tomu nyní skutečně rád, že před patnácti lety král Kazimír se nestal jeho svakem. Tenkráte ovšem domlouval sestře Markétě, aby se nezdráhala podati mu své ruky. Však ona jakoby byla měla tušení, jaké neštěstí by jí sňatkem s Kazimírem stihlo, odpírala tak dlouho, až smrť ji vysvobodila z té nástrahy. Teď Karel už dávno uznává, že Markéta z božského vnuknutí zpěčovala se, přijati z ruky Kazimírovy korunu královny polské. Byla by to bývala pro ni koruna mučednická . . .

Však nebylo teď potřebí, dotýkati se těch věcí; Kazimír přijel do Prahy v důležitých příčinách státních a politických a Karel opatrně vyhýbal se všemu, co by do shody, jež na tomto poli mezi nimi byla žádoucí a možná, přivedlo nějaké zakalení.

Proto byl povděčen, že s průvodem se přiblížili k bráně Horské, před níž nedaleko k bráně Starého města stál nově založený klášter svatého Ambrože.

Prohlednutím této budovy, do níž král Karel byl uvedl mnichy řádu svatého Benedikta a kde se odbývala bohoslužba dle liturgie Mediolánské, slavnostní průvod dnešní se skončil. Bylo už dávno po poledni, když oba panovníci po obou stranách královny Anny v královském paláci zasedli k hostině, jíž účastnilo se veškeré panstvo

z družiny krále polského a přední dvořané krále Karla jakož i nejvyšší úřadníci zemští.

Po hostině byly kratochvilné hry v sousedních prostranných síních královských. Potulní pěvci, kejklíři a hadači, jimž v oněch časích Praha poskytovala hojné výživy, byli uvedeni před vznešenou společnost, aby svým uměním, svými šprýmy, vtipy a kouzly ji bavili.

II.

Král Kazimír ani nemohl se dočkati, až tomu dni bude konec, aby se odebral do svých komnat, jež opatřeny vším tehdy možným pohodlím a vyzdobeny se vší nádherou, jakouž tenkráte panovníci dopřáti si mohli, byly jemu uprázněny v nejjižnějším konci hradu královského, nejblíže k první vnitřní bráně v prvním patře. V komnatách sousedních a v síních přízemních byla umístěna jeho družina, složena z nejpřednějších vévod a pánův polských.

Jak oddechl si jejich velitel, když s večera i je všechny propustil a zůstal ve své komnatě samoten se svým komorníkem a důvěrníkem Domšem!

Rychle složiv se sebe skvostný lovecký oděv ze zeleného aksamitu, lemovaný nejvzácnější sobolinou, nedbale vrhl se do vysoké lenošky, vyložené nejjemnější medvědinou, a pokynul Domšovi, aby předstoupil až těsně před něho samého.

Domeš, otylý čtyřicítník s lahodnou zarudlou tváří, prokvetajícími kníry a už oplchávající hlavou, po způsobu rytířském oděn modrými soukennými šaravarami a kontušem tétéž látky, obšitým lesklou kunovinou, jakoby na tuto chvíli a ještě více na to znamení byl čekal, v blahostném úsměvu přimhouřil pravé oko a za zášeří,

kteréž v dolním konci královy komnaty už bylo zavládlo, několika pružnými kroky po špičkách octnul se před svým velitelem. Hluboce se uklonil a křížem složil ruce na prsa.

„Jsem s tebou spokojen," oslovil ho král vlídným, poněkud přitlumeným hlasem. „Zde vezmi," a podal mu několik stříbrných penízův. „Vyhledej a dopřej si v Praze dnes nějakou příjemnou zábavu."

Domeš s nejpokornějším úklonem přijal králův dar a pravil s významným přízvukem:

„Tvá Milost královská račiž o mé nejdokonalejší ochotě a nejvěrnější službě vždycky býti přesvědčena!"

Domeš mluvil po česku a král po polsku. Kazimír přijal ho před patnácti lety jako schudlého ale ke službě dvorní velice spůsobilého rytíře na zvláštní doporučení krále Karla do své družiny a rád slýchal ho mluviti jazykem jeho mateřským.

„Mám tvé věrné oddanosti ke mně mnoho pěkných důkazův," pochválil ho, „a proto," připojil pološeptem, „zvolil jsem tě k provedení úkolu, na němž mi velmi záleží."

„Můj život patří Tvé Milosti královské!" zvolal Domeš a sklonil se před králem na koleno.

„Pro tebe nebude to nic nesnadného," pravil Kazimír pokynuv, aby vstal. „Tím méně jest s tím spojeno nějaké nebezpečí. Snad jsi ještě nezapomněl, jak to v Praze vypadá a dovedeš se také vhodněji ptáti, než by to zde i nejchytřejší Polák dovedl."

A chvilku pomlčev, král zvolna vstal, pokročil k vysokému oknu, odkud byla nejkrásnější vyhlídka na Prahu, dal Domšovi znamení, aby se

přiblížil až k němu, pohleděv mu pevně, přísně do očí a pravil:

„Můžeš si získati mé největší přízně a štědrosti, vyzvíšli ještě dnes, kdo byla o dnešní slavnosti v klášterním chrámu na Slovanech ona . . . nevím, zda dívka, či paní“ . . .

„Paní, paní jest to, Tvá Milosti královská!“ spěšně Domeš přerušil královu poněkud váhavou řeč, a bledě zelené oči jeho zajiskřily, jakoby nejtoužebnější očekávání jeho se bylo naplnilo.

„Což ty víš, o kom mluvím?“ zvolal král chopiv jej za ruku.

„O té krásné paní, co tam dole v kostele stála na stupních pobočního oltáře!“ vece Domeš s rostoucím chvatem.

„Ano, o té, o té,“ král přisvědčoval v nemalém rozčilení.

„Měla perle v černých vlasech.“ Domeš jal se líčiti dále.

„Ano, ano,“ král už potřásal mu obě ruce.

„Bleděrůžový hedvábný šat, krajkový závoj vztýčený na zlaté jehlici“ . . .

„Rci už raději, znášli ji,“ naléhal na něho král.

„Hluboce vystřižený živůtek“ . . .

„Nenapínej déle mou netrpělivost!“ potrhl jej král za sebou do okna. „Mluv, kdo jest ta paní!“ . . .

„Měšťanka!“ ozval se Domeš, jakoby v pevném sevření ruky královy více ze sebe dostati nemohl.

„Dobře!“ zvolal král, „lépe než nějaká paní z královského paláce nebo z venkovského hradu... Co více? Mluv!“

„Vdova!“ opět promluvil Domeš, zkoumavým zrakem pohlížeje na přibývající vzrušení královo.

„Ještě lépe!“ zaplesal tento.

„Bezdětná!“ zase jako kapku ze zásoby svých vědomostí uštědřil mu komorník.

„Znamenitě!“ zaradoval se panovník. „Jen nemýlíš-li se přece? Domši, Domši, jak jsi hned uhodl, na koho se tě vyptávám?“

A panovník polský, vítěz v několika válkách s nepodajnými sousedy na Dolní Visle i na Horním Dněpru, postrach domácího loupeživého panstva, chvěl se zimničným napjetím před svým služebníkem, jakoby z úst jeho očekával své odsouzení nebo spasení.

„Tvá Milosť královská dejž na místě vypíchati tyto mé oči, jestliže nepoznaly nejkrásnější ženu z celé Prahy! Byl jsem v průvodu slavnostním, viděl jsem mnoho, velmi mnoho krásných panen a paní, ale tak krásnou, jako jest paní Kristina Rokycanská, nespatřil jsem druhou . . . Stál jsem v kostele slovanském s druhé strany zrovna proti ní“ . . . pokračoval zvolněným hlasem „a dobře jsem postřehl, jak Tvá Milosť královská na paní Kristinu se zalíbením se zadívala.“ . . .

„Znáš ji snad už z dívčích let?“ poněkud nedůvěřivě vyzvídal král, „či teprv dnes jsi se dověděl, jak se jmenuje?“

„Měla právě několik dní po svatbě se zdejším měšťanem, Mikolášem Rokycanským, velmi bohatým ale churavým a téměř o čtyřicet let starším mužem než byla sama, když jsem tenkráte v průvodu Tvé Milosti královské opustil Prahu. Mluvilo se tu onoho času mnoho o její kráse a také o jejích záletech s některými pány a rytíři . . .“

„Způsobíš, abych se s ní sešel!“ král přejal mu slovo přísným hlasem, jejž provázel velitelský ohnivý pohled.

„Nesnadný úkol Tvá Milost královská vznáší na mne," jakoby byl překvapen tím rozkazem bázlivým, chvějícím se hlasem odvětil Domeš.

„Tvůj další pobyt v mé službě závisí na provedení této mé vůle!" král stanul přímo proti němu. „Nešetři peněz, zde vezmi s sebou," a vrhl mu do ruky kožený sáček, v němž zachřestělo zlato. „Ale zejtra musím s paní Kristinou mluvit . . . Zjednášli to ještě dnes, vyber si kterýkoliv hrad v Mazovsku, bude tvůj!"

„Tvá Milosti královská!" zvolal Domeš, skláněje svou sádelnou šiji až k zemi „račiž jen považiti, tak krátký čas toť nemožno! Za několik dní doufám . . . přičiním se . . . ba myslím, že se mi podaří." . . .

„Můj rozkaz znáš!" obořil se na něho král. „Za dva dni odjedeme z Prahy. Do té doby paní Kristina Rokycanská musí spočinouti v mé náruči!"

A přísně pokynuv zaraženému důvěrníku ke dveřím dodal:

„Nemám zde tvých služeb potřebí ani dnes ani zejtra. Máš všechen čas, abysi k paní Kristině mi opatřil přístup. Až budeš míti pro mne zprávu, přijď . . . dříve ne!"

A propustil či vlastně vypudil ho od sebe.

Měl trapnou noc, nepokojné děsivé sny. Prohánělo se na bujném černém oři s ohnivou hřivou po rozlehlé planině polské, vroubené kolkol samými zděnými hrady, tak že z jednoho vedl vysoký klenutý most k druhému. Král vjel do nejbližšího, proharcoval všemi komnatami a síněmi jeho, všude pusto prázdno, až v poslední komůrce spočívala na hebkých hedbávných poduškách žena. Mladá, hezká, úsměv na tváři, jakoby ho viděla a poznala. Ale měla oči zavřené a spala. „Toť

Kristina!“ zaradoval se, rychle sestoupil s koně, naklonil se nad lůžkem a objal půvabnou postavu. Procitla, podívala se na něho. Nebyla to Kristina, nébrž Hela, milostnice jeho, teprv minulého měsíce uvedená na hrad v Olkuši. Král odvrátil se od ní rozmrzen, vsedl na koně a po mostě vjel do hradu druhého. Tam opakoval se týž zjev: nikde ani živé duše, až posléze nalezl opět spící spanilou mladou ženštinu. Zase vzepjal po ní dychtivě náruč svou těše se, že obejme paní Kristinu. Však dotknuv se jí spatřil před sebou svou milostnici Gerušku, obývající už po celý rok jeho zámek v Dąbrové. S nevolí opustil ji a spěchal na oři, jehož ohnivá hříva zářila temnou nocí, po mostě do hradu třetího, doufaje nalézti konečně tam paní Kristinu, po jejímž objetí už práhnul vší silou své vášně. Opět zklamání! Místo paní Kristiny hověla si tam na úpravném lůžku krásná Mareta, kterouž si byl letos po vánocích přivezl z Uher a usadil na tvrzi Stašově. Podrážděn pustil se na svém oři do divokého letu další řadou hradův, ale paní Kristiny nenalezl nikde. Všude byla nějaká půvabná ženština, ale ona nikde. Když už plesal, že ji nalezl a milosti její užije, objevila se před ním Zosia, Jadwiga, Julča, Stanča, Bronislawa a tak jedna po druhé všechny milostnice, kteréž tím časem aneb v letech minulých na rozličných hradech ve svém království pro svou zábavu a kratochvíli choval. Rozčilení, mrzutosť, ba zlosť jeho množila se každým novým zklamáním. Sám oř pod ním už řičel, divoce supal a z nozder jiskry sypal, jakoby s pánem a velitelem svým cítil hrot opětované šalby. Ale všechna tato hořkost nad marným putováním za paní Kristinou byla toliko slabým stínem onoho sžíravého pocitu, který krále

Kazimíra se zmocnil v hradě posledním. Tam totiž na místě vřele vytoužené paní Kristiny objevila se mu se vztýčenou náručí jeho vlastní choť, paní Adelhaida! Upírala na něho svůj truchlivý, uslzený, zoufalý zrak, vzpírala k němu své něžné zklamanou láskou už klesající lokte, promluvila k němu tak prosebně, aby se smiloval nad ní a svými dětmi, kteréž podle ní klečely, ručičky své k němu vztahujíce . . . odtrhl se od toho odporného obrazu, rozzuřil se zlostí nad tímto nejnepříjemnějším klamem a opět do sedla, počal se točiti se splašeným ořem tak divoce, až i svou choť Adelhaidu i své dcerušky, kteréž ubohou zrazenou a opuštěnou matku svými těly chrániti chtěly, na drobné kousky rozšlapal!

Proklínaje šalebný, podvodný osud probudil se, všecek vyděšen a ustrašen těmi protivnými obrazy podrážděné obraznosti. Aby se zbavil příšerného vidění, kteréž všechny smysly jeho opakovalo, musil vstáti a procházeti se některou chvíli po komnatě. Nemohl rozuměti, co právě dnes se děje s ním. Vždyť Adelhaidu už tolik let neviděl, dal ji odvésti i s dětmi na osamělý, v pusté krajině zapadlý zámek Žarkovec, aby mu nepřekážela v jeho milostných dobrodružstvích. Všecko spojení mezi ní a jím jest na dobro přerušeno, Adelhaida už vpravila se ve svou opuštěnost a hanbu, ve své povržení a zavržení; už dávno tomu, co posléze se pokusila, prosebným listem, plným něhy a lásky navrátiti nevěrného manžela k jeho povinnostem; proč právě dnes zjevila se mu ve snách jako příšera, která mu nepřeje užiti žádných radostí života, jichž sama nemůže býti účastna.

Proč ho omrzela? Proč se mu znechutila, zprotivila? Což on jest tím vinen? Proč nedo-

vedla baviti, upoutati ho na dále? Chce nyní poukazováním na nějaké zákony, na nějaké povinnosti jeho, nutiti jej, aby se odřekl všeho ostatního světa, aby se zbavil k vůli ní všech zdravých smyslův, aby neviděl, co mimo ni na světě jest hezké, krásné, příjemné, lahodné, pomilování hodné?

Jaký jest to zákon, který by ho mohl nutit, aby měl zalíbení své v tom, co ho omrzelo? Jaká jest to povinnost, která by mu mohla zbraňovat, aby netoužil po lásce krásné, půvabné, nedostižně čarovné ženy, když jeho choť přestala býti pro něho zajímavá, krásná, půvabná? . . . Kdo na světě může mu poroučeti, aby miloval, co se mu nelíbí? A Adelhaida nelíbí se mu už dávno. Pokud se mu líbila, měl ji rád, byl jí věren, jak se tomu říká v církevním slohu. Ale jest nesmysl, nerozum, vázati svou vůli, svůj vkus, potřeby svého ducha v jedné krátké chvíli po celý dlouhý život! . . .

Adelhaida jest pro něho už dávno úplně mrtva; jest i na dále královnou polskou, ale přestala býti jeho ženou! Proč mu překáží v jeho dalším štěstí? Proč i do snův jeho se vplétá, aby mu zkalila několik blažených chvil, jichž sama už nedovedla mu poskytnouti? . . .

Až do nejnižších hlubin nitra svého rozryt král Kazimír přikročil k oknu, otevřel je a zadíval se na Prahu. Měsíc rozléval po ní svůj čarokrásný svit plným proudem. Černé věže trčely k temnomodrému, hvězdnatému blankytu. Vltava jako široká stříbrná stezka vinula se mezi černými křivolakými břehy. . . . Stráň protějšího Petřína všecka vinicemi a sady pokryta, vysýlala do komnaty královy libou vůni jabloňových a třešňových květů a svěží kypré zeleni. . . . Však

ani město ve své noční kráse, ani jarní půvab omladlé přírody nedotýkaly se rozbouřené mysli polského krále. . . .

Vznícená obraznost jeho byla naplněna toliko jediným zjevem, neukrotitelná touha jeho vřela toliko jediným pomyšlením . . . kdyby nyní věděl, kde tam dole v Praze paní Kristina Rokycanská bydlí, té chvíle by opustil královský hrad a pospíšil k jejímu příbytku, pod její okna, k dveřím její komnaty . . .

„Ó, že toho nedovtipného, nemotorného sluhu svého propustil dříve, než by se byl od něho dověděl, pod kterým krovem ta přesladká čarodějka se tají . . . Nebyl by ho k dalšímu vyjednávání s ní potřeboval, sám by směle se vydal za svým cílem . . . jistě že by hned prvním útokem dobyl její přízně . . . její náklonnosti . . .

Což v porovnání s jejími vnadami jsou všechny jeho milostnice, přebývající v Polsku na jeho hradech? Zde v Praze teprv se přesvědčil, jak vypadá pravá ženská krása! . . .

Takový vichr vášní burácel královou hrudí, když ani důvěrník jeho nemohl nalezti pokoje ve své komůrce v přízemí právě pod hostinskou komnatou královou.

Ba Domeš ještě ani nensnul samým rozčilením. Octnuv se o samotě teprv se rozpomínal, do jakých rozpakův sám sebe vehnal, když svému přísnému veliteli vyjevil, že paní Kristinu zná. Měl raději mlčet, vyslyšeti rozkaz a po dvou dnech přinésti králi zprávu, že krásku z kostela slovanského po celé Praze nemohl vypátrati. Král snad by byl zuřil, lál, rozsápal se na něho, ale nejvyšší jeho nemilost nespůsobovala by ubohému komorníku tak trpkých myšlenek, jaké on sobě nasadil do hlavy; sám přílišná úslužnost, neopatrná

chlubivost probudila nyní v jeho prsou hada, jehož před lety stěží uspal . . .

Patnáct let tomu, co Kristinu posléze viděl, co s hlubokou, smrtelnou ranou v srdci opustil Prahu, aby nemusil dále patřiti na zradnou milenku svou! Ano, byla krásná, nevýslovně půvabná v rozkvětu své mladosti; však jest krásná, okouzlující i nyní co vdova.

Tenkráte za devatenáctiletým děvčetem, za nejspanilejším kvítkem, zdobícím celou Prahu, za jedinou dcerou zdejšího pasíře a konšela Staroměstského Šebíře Rušikvasa, vzplálo mnoho rytířských srdcí vroucí upřímnou láskou. I Domšovo srdce bylo mezi nimi. Zděděv po svém otci ves Drahelčice nad potokem Loděnickým a uvnitř lesů v údolí Loděnickém Nenačovice s menšími dvěma vsemi Holonohy a Hněbuzy, Domeš usadil se tehdy v Praze trvale, vesele byl živ z důchodův otcovského dědictví, po rytířsku vedl sobě blíže dvora králova, vyznamenával se zručností a smělostí v kolbách a turnajích, provozoval nádheru v šatstvu, zbroji a koních, jen aby pozornost panny Kristiny k sobě zvábil, jen aby lásky horoucně milované dívky měšťanské dosáhl. Dvořil se jí, vyznal jí svou lásku mnohými sladkými slovy, nelitoval peněz na drahocenné dary ze zlata, perlí, krajek a hedbávi; však nedomohl se u panny Kristiny pozornosti a přízně větší, než všichni ostatní mladí i starší páni a rytíři, kteří k ní zahořeli láskou a ucházeli se o její ruku a srdce.

Panna Kristina s úsměvem přijímala od něho jako od nich sladká slova, horoucí sliby, vášnivé přísahy a skvostné dary, hrdě kráčela v průvodu své tety, která u ní zastupovala záhy zemřelou matku, po ulicích pražských, vědouc, že ji sleduje řada zjevných i tajných, urozených ctitelův

a zbožňovatelův; vlídným pokynutím hlavy, povzbuzujícím pohledem čarokrásných očí oblažila dnes toho, zejtra onoho; někdy neměla nic proti tomu, když některý z nich i heboučkou ručku jí blažen stiskl, ba i políbil: ale jinak chovala se ke všem stejně odmítavě i vábně, dovedla všechny udržovati v nejistotě a naději, tak že všichni mohli stejně býti přesvědčeni i o její lásce i o její nepřízni.

Domeš doufal nejdéle ze všech v konečný šťastný obrat její vůle, vedl vždy větší a větší náklad na své živobytí v Praze, vytrval v milostné službě její déle než ostatní jeho soupeři a byl právě s celým svým otcovským dědictvím v koncích, když krásná panna Kristina k naléhání svého otce, opatrného a lakomého konšela Šebíře Rušikvasa podala neli srdce aspoň ruku velice bohatému, churavému, tehdy už šedesátiletému měšťanu pražskému, Mikoláši Rokycanskému.

Tak nešťastně skončila se láska Domšova k spanilé ale zradné Kristině, která po boku starého neduživého a velmi zámožného měšťana slibovala si více svobody, prostředkův a příležitosti k lehkomyslnému, dobrodružnému životu, než by jí byl dopřál kterýkoliv jiný mladší a zdravý manžel. Domeš příliš pozdě seznal klam, v kterém vězel, pohřbil svou zrazenou lásku v truchlém srdci a jako schudlý rytíř přihlásil se u dvora krále Karla, prose za přijetí do služby.

Pověst o jeho dokonalé zručnosti ve všech způsobech rytířského života, štíhlá, stepilá postava, vlídná, mužná a vždy příjemná tvář jakož i uhlazený mrav společenský a vtipný hovor zjednaly mu přístup do osobní družiny Karlovy. Však nebyl v tom postavení déle než týden. Tenkráte král Kazimír přijel do Prahy, jednati svatbu s Kar-

lovou sestrou Markétou. Domeš byl samým králem určen, že s jinými ještě panoši, rytíři, pannami a paními dvorskými bude provázeti mladou královnu polskou do nové její vlasti. Když pak nevěsta před samým svatebním dnem zemřela, král Kazimír, poznav pěkné spůsoby Domšovy, vyžádal sobě na králi Karlu pětadvacetiletého rytíře českého k své vlastní obsluze . . .

Domeš milerád následoval nového svého pána. Byl šťasten, že opustí město a zemi, kde blaho jeho života postihla taková pohroma. Ulehčilo se mu, když se octnul v Krakově a pomyslil sobě, že Kristinu Rokycanskou na tomto světě už nespatří. V nových poměrech, mezi cizími lidmi hluboká rána srdce jeho zacelila se dříve než minul rok. Domeš zdomácněl v Polsku, zapomněl svou první lásku, jméno Kristiny Rokycanské nezaznělo nikdy v mysli jeho po všechen čas ani jednou.

Ale jeden účinek její zrady čili ošemetné hry potrval přece v dalším jeho životě. Světa ženského jakoby pro Domše už nebylo; na dně jeho srdce usadila se trpkost, nepřekonatelná nechuť ke kráse ženské. Žádná Polka nemohla se pochlubiti, že Domeš by se byl na ni vlídně podíval, tím méně že by k ní byl promluvil žertovné, něžné, laskavé slovo.

Domeš za celých patnáct let v Polsku se nezamiloval. Mimo neunavnou snahu, nejvěrnějším plněním všech svých povinností získati sobě spokojenosti a vlídného pohledu králova věnoval všechny své city, všechnu svou lásku toliko poháru dobrého, ohnivého vína, v němž jakoby utopiti chtěl veškerou svou paměť. Královský dvůr Kazimírův byl nejvýbornějším vínem uherským, vlaským a

francouzským vždy hojně zásoben a Domeš oddával se požitku toho vzácného daru božího takovou měrou, že často vzbudil obdiv i soudruhův svých polských, kteří zajisté také něco podstoupili.

Víno mělo pak při Domešovi dvojí účinek: předně že za několik let neobyčejně otyl a za druhé že bez zvláštního přemýšlení a beze všech mravních rozpakův přesně vykonal rozkazy Kazimírovy nejpovážlivějšího obsahu. Král totiž učinil ho záhy důvěrníkem svých nekalých dobrodružství, svých pobočních pletek milostných; jemu jakožto cizinci dával okázalou přednost před svými dvořany polskými, kdykoliv chtěl ke konci přivésti jednání s nějakou nově vyhlídnutou milostnicí, kdykoliv měl nějaký delikatní vzkaz k některé ze svých přítelkyň, jichž na veřejnou urážku a potupu své manželky Adelhaidy, odstraněné na zámek Žarnovec, stále několik choval na svých hradech.

Domeš poznal královnu Adelhaidu; ale nepohlížel k ní uctivěji než všichni ostatní dvořané, v okolí králově nikdo nemluvil o ní dobře. Všichni ji haněli a zjevně i mlčky dávali králi za právo, že nestará se o ni a její děti. Byltˇ spustlý rodinný život králův veškerému jeho dvořanstvu pramenem mimořádných důchodův, častých darův, podnětem, omluvou a vzorem podobných hříšných podnikův a všelikých prostopášností. V těchto Domeš ovšem neměl žádného účastenství, ale nicméně sloužil králi v cizoložném životě jeho, jakoby královna Adelhaida a nikoliv Kristina Rokycanská byla mu zkazila svět . . .

A přece, když dnes ráno opět poprvé po patnácti letech paní Kristinu v kostele na Slovanech spatřil, pocítil bodnutí v srdci, jakoby stará rána v něm byla se otevřela.

Už včera byl se dověděl od svých někdejších společníkův v družině krále Karla, že paní Rokycanská před desíti lety ovdověla, že jest posud tak krásná, ne-li krásnější jako vdova než byla jako děvče a že velmi vesele a rozmařile žije. Byl dychtiv shlednouti ji. Když se to stalo, dech se v něm zarazil. Ano, Domeš musil v duchu přisvědčiti, „posud jest krásná, půvabná“. A když spatřil, že i král Kazimír vnadami jejími jat, plamenné zraky své na ni upřel, zaradoval se, že krále svým zalíbením v panně Kristině předešel! Pak ihned vzňala se v něm příšerná, ďábelská myšlénka, že by si přál, aby král Kazimír do jeho někdejší, nyní už ovdovělé lásky opravdu se zamiloval . . . Myslil si, že by to pro něho bylo zajímavé podívání, jak by paní Kristina k takovému vznešenému milovníku se chovala . . . Skorem chtěl by býti zde prostředníkem; zajisté bavil by se v tomto případě lépe, než při všech posavadních záletech Kazimírových . . .

Proto ani nemohl se dočkati, až s večera bude s králem samoten. Spozorovalt na něm, že krásná Pražanka měla pro něho více zajímavosti než celá slavnost, a byl jist, že o ní počne mluviti, jakmile se sejdou bez jiných svědkův . . .

Má jíti se přimlouvat u své někdejší milenky, aby se stala milenkou královou! Teprv nyní pocítil opět, co Kristina před lety mu byla. Pod popelem hněvu a zanevření a zapomenutí doutnala v srdci jeho přece ještě slabá jiskra lásky sice nešťastné, ale vášnivé, horoucí . . . Teprv nyní o samotě ožily v jeho mysli obrazy oněch sladkých chvil, jež okouzlen, omámen jediným vlídným pohledem spanilé Kristiny byl prosnil . . .

Už, už, počal uvažovati, nebylo-li by nejlépe opustiti službu Kazimírovu, dáti paní Kristině vý-

strahu před jeho úmysly a nějakým poctivějším zaměstnáním hledati sobě opět ve vlasti další výživu. Nepokojem poháněn kvapně přecházel po své úzké komůrce, nevěda, na čem se ustanoviti. A čas spěchal. Král zajisté už zítra očekává od něho zevrubnou určitou zprávu. Rozkaz jeho zněl tak přísně, že není radno s ním dlouho pohrávati ... Nezbývá, než bud té chvíle opustiti hrad a Prahu, nebo zůstat a zjednat králi přístup k paní Kristině čím dříve tím lépe. . . .

„Ano, k *paní* Kristině," bodlo Domše v hlavě „k oné pyšné, necitelné krásce, která mou láskou povrhla, která se mnou pohrávala tak dlouho, až mě na mizinu přivedla, která jen k vůli penězům si vzala starého, nemocného muže, která posud nikoho na světě nemilovala, ale jako choť i jako vdova veselé, bujné živobytí provozuje.... Ptalali se kdy, kam jsem se poděl, jak se mi vede? Jednouli za celých patnáct let si vzpomněla, co ze mne udělala! Žebráka, sluhu! Nešťastníka, který svou paměť musil utopit, aby nemusil zšílet! . . . Nezáleželo jí na mně, proč ještě nyní měl bych nějaké ohledy k ní? . . . A což jí chci ublížit?... Je prý nyní milostnicí několika pánův a měšťanův . . . ještě mi bude vděčna, když z ní udělám milostnici polského krále!"

Tato myšlenka pronesena polohlasitě, přiměla jeho samého k divokému chechtotu.

Plný měsíc stál vysoko nad Petřínem a ozařoval jeho komůrku. Již klonil se nad věžemi kláštera Strahovského a Domeš ještě nebyl zamhouřil oka.

Už svitalo, když oblečen v malebném kroji polském, ale nočním bděním umdlený zvolna ubíral se kolem silných stráží po hradních mostech na

Hradčany, odtud Úvozem do Menšího města a po dřevěném mostě na pravý břeh Vltavy. Neměl žádného určitého cíle, ticho a prázdnota, které na ulicích všude ještě panovaly, nerušily spletitý chod jeho myšlenek.

Bloudil úzkými křivolakými uličkami Starého města, jakoby hledal někoho, kdo by mu pověděl, co udělati má. První paprsky ranního slunce rozlévaly své zlato po báních a věžích kostelův, když stanul na tržišti Staroměstském. Zde už několik set lidí bylo při pilné práci. Nejspíše pracovali celou noc, neboť včera odpoledne náměstí bylo ještě kolkol obstaveno dřevěnými krámy, boudami a kotci, a teď už je to vše odklizeno a na prostoře tím nabyté staví se z mohutných trámcův, silných klad, latí a prken na východní, jižní a západní straně pevná lešení se sedadly.

Řemeslníci všech druhův jsou tu zaměstnáni a připraveni, aby naplnili rozkaz mileného krále. Ten ustanovil, aby dnes všecko připraveno bylo ke kolbám, kteréž na počest vznešeného hostě polského o polednách na tomto náměstí odbývati se budou.

Na sta paží přičiňuje se, aby úkol ještě před ustanovenou hodinou byl hotov. Na některých místech práce tesařská už jest ukončena a čalouníci přistupují k svému úkolu, ozdobiti lešení drahocennými koberci, pokrývkami a baldachýny z aksamitu, hedbáví a sukna.

Dle povýšenosti a úpravy už dobře rozeznati jest, kde chystají se místa pro oba krále. Jest to v levo vedle radnice před samým domem Krönovským. Na proti před chrámem Týnským staví se druhé povýšenější lešení s jedním trůnem, patrně pro královnu Annu. Po obou stranách trůnův, připravených pro panovníky, onde pro

královnu českou, zřízeny jsou stupňovité dlouhé řady sedadel pro královské družiny a nejvznešenější hosti z domácího i cizího panstva. Strana jižní vyhražena jest pro arcibiskupa a universitu, jimž král Karel poslal zvláštní velice milostivé pozvání, aby přítomností svou zejtřejší rytířskou slavnost, pořádanou pro kratochvíli krále polského, zvelebili.

Toliko strana severní nebyla zastavena lešením po celé své délce, nébrž toliko na prostředku, před domem řečeným „U stupňův“. Tam také tesaři byli zaměstnáni zbudováním a čalouníci, pasíři a jiní řemeslníci nádherným vyzdobením lešení tétéž výše jako bylo připraveno pro oba krále a pro královnu českou. Ale tito pracovníci jakoby k ostatním na náměstí nepatřili. Neměli žádného dozorce, jako ostatní a nikdo s nimi nic neměl. Konali svou práci jako odloučeni neb vyloučeni z ostatního jednotného ruchu pracovního. Ba s celého náměstí obracela se k nim jakási nevole, jakoby dělali něco, co nemá býti.

„Toť už vrchol její opovážlivosti a pýchy,“ zaslechl Domeš, stanuv na blízku dělníkův, zaměstnaných při úpravě obou trůnův královských, „div, že si nedala vzdělati trůn vyšší, než tuto sami králové mají.“

„Chuti asi měla k takové výtržnosti dost.“

„Kdyby tak nebožtík pan Mikuláš mohl vstáti z hrobu a podívati se, jaké živobytí jeho drahocenná Kristinka provozuje . . .“

„Vždyť on toho měl už za živa dost a věru že tisíckrát za den litoval té pošetilosti, kteréž se dopustil, pojav sličnou a mladou záletnici za ženu . . . Kam jen tenkrát dal rozum, jinak vždy považný a opatrný muž?“

„Že sňatku svého s tou dívkou litoval, aspoň na smrtelném lůžku, dokázal svou závětí. Kdy pak se to stalo, aby umírající otec nařídil, že jediný syn ani nesmí zůstati u ovdovělé matky v domě? To už odcházeje z tohoto světa, ubohý manžel paní Kristiny dobře věděl, koho svému synovi učinil matkou.“

„A mladému panu Mikuláši vede se u strýce výborně. Má vlastního jmění dost a dělá se z něho spůsobný, milý jinoch.“

„Jakou radost paní Kristina mohla by z něho míti!“

„K tomu musila by býti pořádná žena a matka.“

„Jí by vlastní syn nyní v domě nejvíce překážel. Nemohlať by přijímati u sebe návštěvy záletných pánův, rytířův a měšťanův před očima vlastního dítěte.“

„Ustanovení, aby Mikulášek se odstěhoval k svému strýci Menhartovi k Černému orlu v Dlouhé třídě, z celé závěti nebožtíka manžela paní Kristině asi nejlépe se líbilo.“

„A nejhůře opět, že Libodržice a k nim ještě mnoho peněz na hotovosti odkázal na založení kláštera panenského u svatého Ducha.“

„Pro hýřivý, prostopášný, pohoršlivý, hříšný život zůstalo jí toho po něm přece až dost... Ostatně umí svým milovníkům pomáhati od peněz. Co už jich přivedla na mizinu! Co pokladův přestěhovalo se z hradův panských a rytířských tamto do komor a komnat „U stupňův“?“

Domeš neposlouchal dále hovory řemeslníkův a dělníkův, pracujících na rychlém dokončení ohradního lešení. Dověděl se více, než pro nejbližší úkol svůj měl potřebí věděti. Škoda, že posud jest tak časně. Okna zámožnějších měšťa-

nův kolem celého náměstí ještě jsou zastřena. Po včerejších hlučných a unavujících slavnostech bylo nutno odpočinouti si a nabrati nových sil k radovánkám a kratochvílím dnešním a zejtřejším. I ve velikých oknech prvního patra domu řečeného „U stupňův“ posud spuštěny byly těžké aksamitové záclony, tak že zajisté ani nejslabší paprslek světla denního nemohl vniknouti do komnat paní Kristiny Rokycanské.

Některou chvíli Domeš stanul před obydlím někdejší své milenky. Směsice citův bouřila v srdci jeho, když patřil na vysoké, nádherně vyzdobené lešení, jež pro sebe samojedinou k slavnosti turnaje postaviti dala. Opravdu, závodí v lesku a přepychu se samým panovníkem. Vysoko, vysoko odvážila se na odiv lidu . . . Znak domu jejího jest velmi případný k jejímu životu . . . Po stupních povznesla se od prosté dívky městské . . . až . . . k čemu vlastně?

Domeš teprv nyní zarazil se ve své myšlence a jal se uvažovati, jestli povýšením nebo spíše ponížením onen stav, v kterém paní Kristina nyní se nalézá.

„Vše záleží na ní samé,“ pokračoval ve své úvaze, „cítíli se ve svém nynějším spůsobu života šťastna. Svět ji odsuzuje; ale veřejného mínění ona už dávno nedbá, ba nikdy ani nedbala. Jsem dychtiv, v jaké náladě ji najdu. . . . Však nejdříve musím sám se připraviti na setkání se s ní po tolika létech v takových poměrech a k takovému účelu!“

V těchto myšlenkách zabrán Domeš dal se rostoucím davem lidstva ke chrámu Týnskému a podlé něho do úzkých uliček, vinoucích se odtud až k Poříčí. Nechtěl potkati se s nikým z družiny

krále polského ani se žádným svým starým známým. Sbíral své myšlenky a upravoval k nim nejvhodnější slova, aby své poslání u paní Kristiny šťastně provedl. . . . Chtěl býti u ní jen sluhou a důvěrníkem svého krále; ničím jiným. Netrpělivě měřil, až slunce výše vystoupí na věže pražské.

III.

Snad by nebyl čekal dlouho, kdyby byl věděl, že paní Kristina netoliko už dávno opustila své lůžko, nébrž že už také přijímá návštěvy.

Časněji než kdy jindy, musil přijíti k ní dnes apotékář Augustin, aby pleť a vlasy její upravil dle vkusu a požadavků záletné krásy. Přinesl toto vzácné umění do Prahy ze svého rodného města, z Florencie, a uvedl je mezi urozenými i městskými paními a pannami českými za krátko v takovou oblibu, že ani nestačil všem přáním, zvoucím ho k sobě. Byl k službám toliko nejbohatším a nejštědřejším domům, a poněvadž nejen dovedl skutečnou krásu ženskou zachovávati a zvýšovati a nedostatky její zakrývati a nahražovati, nébrž i jako hrob mlčeti, dařilo se mu v nové vlasti české znamenitě.

Nabyl měšťanského práva na Starém městě, kde mu náležel dům řečený „u Mouřenínů“, mimo to měl jiný veliký dům v ulici Poštovské a za zdí městskou v těch stranách dva mlýny na Vltavě, též na Malé Straně mlýn a uprostřed Vltavy veliký ostrov s tvrzí a se zahradami, konečně rozsáhlou vinici na hoře Petříně.

K tomu velikému bohatství chytrého Vlacha už po několik let ochotně přispívala také paní Kristina Rokycanská, ba hojněji, než která jiná

kráska u dvora nebo dole v městě pražském. Apotékář, zároveň v umění lékařském zběhlý, musil přicházeti k ní pravidelně den co den hned časně z rána a věnovati dobrou hodinu výzdobné úpravě jejího účesu, jejích obočí, řas, ušních laloušků, tváří, rtův, zubův, nehtův a její pleti na šíji, ramenech a hrudi pokud každého dne na odiv vystavena býti měla.

Apotékář, už přistárlý hubený muž, osmáhlé tváře, chytráckého, sladounce usmívavého vzezření, oděn širokým biretem z černého aksamitu a dlouhým řasnatým talarem z jemné látky hedbávné téže barvy, vykonal dnes svůj úkol u paní Kristiny s hrdým vědomím pravého umělce.

Když byl odešel, paní Kristina v jedné z útulných, nádherně upravených komnat, jež v zadní části měly vyhlídku do rozsáhlé, stinné zahrady, také ještě dlouho se zalíbením pohlížela do skvostného benátského zrcadla, jež ve zlatém rámci zdobilo stěnu od stropu až po podlahu, a znaleckým okem probírala a zkoumala krásy a půvaby stepilé postavy své, jež toliko nedbale oděna běloskvoucím šatem ranním, pod krajkovou obrubou vnady plného živůtka více projevovala než tajila.

Líbezně se usmívajíc, byla s dílem apotékařovým i s sebou samou úplně spokojena. Opět a opět prohýbala se v labutí šíji i v plných lepotvarných bocích, aby se ohlédla kolkolem; zkoušela svou tvář v nejrozmanitějších proměnách vnitřní nálady a citové stupnice: měla ze sebe radost! Léta prvního květu ovšem už minula, ale plná rozvitá růže má nejedny krásy, jimiž ani nejpůvabnější poupě vykázati se nemůže. Kouzlu jejímu neodolá žádné mužské srdce. Kypré pružné tělo, bohatství vlasův, oheň očí, milostný úsměv růžových tváří a korálových rtův, alabastrový lesk a

sněhová čistota pleti . . . kolik krásek musilo by všechny své půvaby a dokonalosti spojiti v jedno, aby ji dostihly!? . . .

Trochu svěžesti, která s léty minula, dodá jí apotékář každý den. K tomu jsou lázně, vodičky, mastičky a jiné výroby lékařského umění. . . . Ona může dále plouti plným proudem rozkoší tělesných, apotékář Augustin jest tu k tomu, aby zachoval její krásu a sílu.

V těchto myšlenkách utvrdila ji její komorná a důvěrnice Aluše, sotva třicítiletá osobička, když přinášejíc jí ze sousední komnaty na polštářku z jasněmodrého aksamitu drahocenné šperky: čelenky, náušnice, sponky, náramky, prsteny a jehlice ze zlata, stříbra, perlí a drahých kamení, na vybranou pro dnešní slavnost, při pohledu na svou velitelku s lichotivým úsměvem pravila:

„Chtěla bych uhodnout, kdo při dnešních zápasech bude vítězem.“

Probírajíc se v hromadě šperkův, zářících všemi barvami, tak nedbale, jakoby to bylo bezcenné smetí, paní Kristina upjala svůj tázavý zrak na svou služebnou, která nemeškala doplniti svou řeč:

„Zbraň všech pánův i rytířův, kteří dnes přítomni budou slavnému turnaji, skloní se před krásou Tvé milosti.“

Aluše byla zvyklá, za menší zalichocení dostati od paní Kristiny nějaký skvost darem. Proto podivila se tím více, když její velitelka s posunkem hluboké nevole od ní se odvrátila a hlasem zpoly trpkým zpoly teskným odvětila:

„Mohla jsi už znamenati, že všichni ti páni a rytíři, kteří se mi dvoří a koří, už nemálo mne nudí.“

A chtějíc potvrditi pravdivost svých slov, paní Kristina zívla hlasitě a nedbale vrhla sebou na nejbližší těžkým modrým aksamitem pokryté sedadlo.

„Ovšem, ovšem," prohodila důvtipná Aluše, odkládajíc polštářek se šperky na stolek vedle zrcadla. „Tvá milost nemá pro svou zábavu mezi pány a rytíři domácími i cizími mnoho na výběr. Kdo z nich vůbec měl nějaký smysl pro ženskou krásu a svobodnou lásku, už schýlil před tebou v těchto komnatách své čelo a vysypal své zlato . . ."

„Zlato, zlato . . ." paní Kristina nevrle přerušila její řeč. „Nic jiného neměli pro mne než zlato!" A zachmuřivši svou krásnou tvář, mávla běloskvoucím úplně obnaženým ramenem prudce před sebou a zvolala:

„Zlato dostane od nich i nejnižší, nejohyzdnější a nejsprostší frejířka . . . Pro mne nemají nic vyššího! . . . A zlata mám už tolik, že pozbylo pro mne vší ceny!" . . .

A sklonivši hlavu zpět přes nízké opěradlo svého sedadla, vzdychla jako z hluboké bolesti a zakryla tvář oběma dlaněma.

Aluše, nemálo ustrašená tímto neobyčejným vzrušením a takovou posud nikdy neslýchanou řečí své paní, po kolenou přivlékla se až k jejím nohám a chlácholivě podotkla:

„Za zlato přece všechno lze si na světě koupiti . . ."

„Blahová!" pokárala oddanou družku svou paní Kristina. „Viz, co v mém domě schází, abych si to koupila. Nejskvostnější zboží ze všech končin světa, nejchutnější lahůdky, jaké jen sám král si pořídit může, úplné zdraví, nejdokonalejší pohodlí . . . vše mám . . ."

„Snad nějaké větší statky, dvorce, lesy, hrady by těšily Tvou milost...“ opět namítla Aluše. „Bylo by lze střídavě žíti v Praze a v některé krásné krajině na venkově, jako dělají urozené paní... Nějaká změna v obydlí zajisté by Tvé milosti prospěla. Stále jen v Praze, v létě v zimě, to nudí a unavuje . . . Za tolik peněz, kteréž Tvá milost má uložené ve skříních a truhlicích, zajisté mohlo by se koupiti několik panských statkův, a páni rádi prodají; jsouť zadluženi . . .“

„Co bych počala na vsi nebo v lese na osamělé, příkré skále?“ paní Kristina přerušila svou společnici. „Myslíš, abych pro zábavu šla dohlížet na oráče nebo na drvoštěpy, abych ve dne počítala a v noci s hradní věže toužila k měsíčku, vznášejícímu se nad rozsáhlými lesy?... Praha mne nudí, ale venkov mě nevábí...“

„Tedy opusťme tuto zemi! Jsou na světě ještě jiná veliká a ještě zábavnější města než Praha, ještě jiné krásnější země než Čechy. Panstvo české zajíždí s králem daleko k moři a do teplejších krajin, kde prý po celý rok stromy kvetou. To snad by Tvou milost pobavilo. Zdejší drsné počasí se sněhem a mrazy hodí se vůbec jen pro vlky a medvědy. Přesídliž se Tvá milost do lahodnější země, na příklad do té, jejížto krásy a půvaby nám vždy líčí apotékář. . . . Poznáš také jiný národ, jiné lidi ohnivějších srdcí, palčivější krve.... Krása Tvé milosti jistě bude slaviti vítězství v celém světě!“

„K čemu jsem se dostala svým dosavadním vítězením?“ s trpkým hlasitým smíchem paní Kristina se vzchopila se sedadla a kvapným krokem přecházejíc po krátké komnatě, netrpělivě odsunovala stranou, co jí v cestě stálo. „Zůstala jsem měštkou!“ připojila po malém pomlčení s výra-

zem hluboké mrzutosti. „Nejsem nic více, než tisíce jiných žen v tomto městě!“ zasteskla si ještě po třetí.

„Nic jiného-li Tvou milost netrápí,“ vesele poskočila Aluše podle ní svižná a tvář její zaskvěla se mocným vzrušením, „jen račiž pokynout, jen račiž svolit, a ne snad jen jeden, ale jistě deset pánův neb rytířův českých bude se pokládati za šťastny a blaženy, přivěsiti svůj erb k tvému jménu!“ A vzpřímila se vedle své paní, jakoby už sama byla došla nějakého panského povýšení. Tím více ustrnula, když paní Kristina chladně od ní se odvrátivši odvětila jen slabým hlasem, jakoby jí ani nestálo za odpověď:

„Zpozdilé děvče! Tak dlouho už jsi u mne, a posud mne neznáš! Což se domníváš, že jsi mi pověděla něco nového? Nemám-li sama oči a uši, abych nevěděla, kolik těch mladých a starých panáčkův, kteří mne navštěvují, by se pyšnilo před světem mou rukou? Kolik návrhův k manželství zamítla jsem, po kterých vdovy a panny z nejpřednějších panských rodův v Čechách s radostí by byly sáhly! Kolik upřímných, tklivých vyznání lásky z úst rytířských zavrhla jsem! Kolik nevyslyšených, odbytých ženichův u dvora králova a venku po hradech a tvrzích pyká nyní v zahanbení svou neopatrnost a opovážlivost, s kterou mi nabídli své jméno. Ne, ne Aluše, kdybych už opět chtěla se vdáti, jen z pánův neb rytířův nevybrala bych si žádného za manžela!“

A stanuvši zase před zrcadlem, zadívala se s potěšením do svého obrazu.

Nemálo udivená Aluše upjala na ni tázavý zrak. Paní Kristina pozorovala to v zrcadle. Zvolna vrátila se k sedadlu a pohodlně v něm se uloživši, vlídně pokynula své důvěrnici, aby

opět vedlé ní na koberci se usadila. Když Aluše tak byla učinila, paní Kristina ovinula své bělostné, lepotvárné rámě kolem její šíje a sklonivši se k ní pravila sladce:

„Na oblekání máme dnes ještě času dost. Promluvme si dále o věci, o které sama jsi začala řeč. Aluše, nemyslíš, že bych dovedla seděti na — trůně?“

Aluše jako bleskem projeta vzchopila se na kolena, vzdvihla hlavu k své paní a nemohouc pronésti ani jediného slova, upřela na ni vyjevené veliké oči.

„Nezdá se ti, má milá, že bych také uměla býti královou?“ paní Kristiňa tázala se dále. „Že bych také dovedla nositi korunu?“

„Ach, jak by Tvé milosti slušela koruna!“ zvolala Aluše a zatleskala rukama.

„Ten šperk jediný mi schází,“ paní Kristina pokračovala teskně. „A dala bych za něj všechny, cokoliv mám a všechno své ostatní zlato a jiné skvosty a poklady k tomu. Jen korunu závidím ženám, které jí dosáhly . . . Rci, Aluše, proč já dosud jí nedošla?“

A opět plna hněvivého rozčilení jala se procházeti komnatou, tak že Aluše seznala, že tu nejde o žádný pouhý žert. Chtějíc pak uchlácholiti paní, která v zlostném rozechvění už vzbuzovala v ní strach, bázlivě podotkla:

„Tvá milost může sobě pro potěšení zajisté dát udělat korunu dražší, než má kterákoliv královna.“

„Jaké by to bylo potěšení?“ Paní Kristina stanula uprostřed komnaty a vztýčivši obě ruce nad svým zvláště uměle upraveným účesem na způsob koruny pravila s posupným smíchem:

„Jen před tebou a ostatní čeledí svou mohu chodíti takto a jsem také královou. Ale já bych chtěla býti královou před celým světem a přijímati holdování ode všech žen, které mě nyní nenávidí, které ve své domnělé ctnosti mnou pohrdají, které ve své tak zvané poctivosti ode mne se odvracejí!“

A zaťatýma rukama hrozivě potřásajíc k předním komnatám a světnicím svého domu, směrem k náměstí, pokračovala ve zvýšené podrážděnosti:

„Vás, vy ctnostné, nevinné, poctivé paní a panny, kteréž dnes opět pohlížeti budete na mne s opovržením, chtěla bych viděti před sebou v pokoře a poníženosti! Ó, jak bych vám splatila všecko zhrzení, jehož jsem od vás kdy doznala! . . .“

„Nemysli na ně, Tvá milosti,“ napomínala ji Aluše, „nikoliv nenávist, ale závist z nich mluví.“

„A jak všechno mohlo býti krásné!“ nedbajíc těchto jejích slov paní Kristina vedla svou dále. „Už dvakráte ovdověl za ten čas, co i já jsem nabyla své úplné svobody. Pokaždé jsem doufala, že přijde ke mně, pro mne . . . Vždyť o mně zajisté dobře ví . . . Sám nejvyšší purkrabí, pan podkomoří, hofrychtéř a nejeden vzácný dvořenín bývali a bývají zde u mne častými hostmi . . . Aby z celé Prahy toliko on nebyl o mně ani doslechl . . .“

„O kom Tvá milost vlastně ráčí mluviti?“ žásla Aluše.

„O kom jiném, než o našem králi,“ pyšně vztýčivši hlavu, odvětila paní Kristina.

„O králi Karlovi?“ bázlivě pohledla na ni Aluše.

„Máme-li krále jiného jména?“ s výčitkou obrátila se po ní paní Kristina od zrcadla, v němž

opět svůj obraz zkoumavě prohlížela. „Co soudíš, že nejsem hezčí, než byla ta Mečka a než jest nynější Svídnická, obě ty škaredé Němky, které za sebou na sto jiných německých ohyzd k nám do Čech přivedly?“

„Tvá milost zajisté vyniká krásou a půvaby nad obě tyto královny; ale . .“ tu Aluše se zajikla.

„Jaké ale?“ rozhorlila se paní Kristina. „Mluv, co myslíš, jaká překážka byla, že král Karel dal oběma těm šeredám přednost přede mnou?“

„Nerozumím těm velikým věcem,“ omlouvala se Aluše, „leč domnívám se, že králové vstupují v sňatky z ohledův politických.“

„Buď si!“ rozhorlila se paní Kristina. „Však takový ctitel a obdivovatel všeho, co krásné jest, nemůže milovati ošklivou ženskou, a byť stokrát byla jeho chotí. Mám krále Karla v silném podezření, že vedle svých škaredých královen pěstuje lásku někde jinde. Aluše, dám ti všechny tyto šperky, jestliže mi vystopuješ toto tajemství. Učiním pak přímý pokus, abych ho zvábila sem do těchto komnat. Miluje-li jiné ženy, než svou královnu, proč by nemiloval také mne? A bude-li ještě někdy vdovcem — a zdá se, že osud mu v tomto ohledu zvláště přeje — budu míti všechno aspoň zařízeno, aby mně neuklouznul po třetí . . . Aluše, Aluše, pomoz mi ho při dnešním turnaji dobře hlídat! Stopuj jeho oči, kam se obracejí, kde nejdéle prodlévají, ani na rytířích, ani na koních to nebude. Král miluje ženské . . . musí milovati také mne! Není-li možno, abych už nyní měla královu ruku, chci míti jeho přízeň. Tím aspoň z polovice dosáhnu svého účelu.“

A přísně velela Aluši:

„Co tu tak dlouho nečinně meškáš? Rychle snes do přední světnice všechny nejskvostnější oděvy a okrasy moje, abychom zkusily, co z nich mně dnes bude slušeti nejlépe. Štěstí, že jsem své lešení před domem dala vzdělati tak vysoko, král musí všimnouti si mne, musí se na mne dívat . . . A já, Aluše, já musím dnes být krásná, nejkrásnější ze všech paní a panen, které budou přítomny rytířským hrám . . . Na dnešní slavnosti všecko závisí . . . taková příležitost, zvábiti k sobě pozornost královu, nenaskytne se mi už nikdy . . .“

„Ach, to bude radost, až se postěhujeme z tohoto starého, pochmurného domu tam nahoru na hrad!“ odcházejíc, aby naplnila rozkazy své paní, těšila se Aluše. „Pak zajisté i já dostanu nějakého dvořenína, pána neb aspoň rytíře!“ uvažovala pro sebe dále. „Nejlépe by se mi líbil Vítek z Hrádku. . . . Hezký, příjemný, statečný rytíř. . . . Posud se mnou jen vždy žertoval, kdykoliv paní Kristinu navštívil. . . . Pokaždé nějaký peníz mi vtiskl do ruky. . . . Od teďka musím dát na sobě více záležet. . . . Ani dotknout se mne nesmí! . . . A k paní Kristině už ho také nepustím. . . . Je ho pro ni přece velmi škoda. . . . Takový mladý, krásný rytíř! . . . Ona ať dále kazí ty starší a ošklivější. . . .“

Za některou chvíli byly stolky v prostranné, nádherné světnici, do níž odcloněnými okny už lily se proudy ranního světla, přeplněny drahocenným šatstvem všech barev hedbáví, aksamitu, nejjemnějších suken: s krajkami, zlatým a stříbrným vyšíváním, perlemi a drahokamy bohatě vyzdobené; vše dle nejnovějších krojův francouzských a vlaských.

Paní Kristina chvatně probírala se v té oslňující směsi oděvu, představujícího v sobě veliké měšťanské jmění, jakoby to chtěla té chvíle zničit nebo odstranit, kdyby nic se nehodilo k dnešnímu jejímu vkusu a účelu. Po koberci na zemi už ležely přeskvostné sukně, živůtky a pláštíky, teprv nedávno jí dodané z Benátek, Milána, Florencie, z Paříže, nebo koupené od kupcův hollandských v bazaru Týnském.

Aluše už ani netroufala si ještě něco vychvalovati své velitelce, která všecka rozčilena, že pro dnešní slavnost nemá ani pořádného a důstojného oděvu, jala se ji plísniti, že na nic nepamatuje, že neví, čeho v domě potřebí, že svou službu zanedbává a bůh ví čeho si hledí.

Další přehazování nádherného, vším leskem a všemi ozdobami oplývajícího šatstva nevedlo k lepšímu výsledku. Paní Kristina byla se svou zásobou oděvu napořád velice nespokojena, a nebylo lze uhodnouti, až jakého stupně nevrlosti proti své ustrašené Aluši by byla dostoupila, kdyby do světnice nebyla vešla jiná osoba z četné domácí čeledi ženské s oznámením, že za slyšení u paní Kristiny Rokycanské žádá rytíř oděný polským krojem a přišedší, jak sám praví, ode dvora s důležitým posláním.

Mžikem změnila se nálada paní Kristiny. Mrak s krásné tváře zmizel, nejpůvabnější úsměv zaskvěl se na ní, oči zazářily dychtivostí a radostnou nadějí, postava vzpřímila se mladistvou svěžestí. Rychle odeslavši služebnou, aby poprosila polského rytíře do sousední, uvítací světnice, vlídně nařizovala Aluši, aby si pospíšila odíti jí bílou atlasovou sukní s dlouhou vlečkou, k tomu živůtek spředu hluboce vystřižený, s dlouhými visutými rukávy a pás vykládaný smaragdy a ru-

bíny, v několika okamženích, tvář jediný okouzlující přelíbezný úsměv, majestátním krokem vešla do sousední světnice jako bohyně krásy a lásky vstříc svému neznámému hosti.

Ten pokročil k ní s lehkým úklonem a pravil:

„Bude lépe, zkrátiti úvod. Snad bysi mě sama už nepoznala, Kristino . . .“

„Kdo jsi, pane, že se opovažuješ, takto ke mně mluviti!“ překvapena takovým oslovením paní Kristina přerušila řeč příchozího.

„Kdybysi mě nechala domluviti, tvá otázka byla by zbytečna,“ rytíř klidným hlasem pokračoval.

„Domši! Jsi-li ty to opravdu?“ ustoupila před ním na dva kroky ke dveřím, kterými sem byla přišla.

„Nelekej se mne, Kristino!“ rytíř bez pozvání usadil se před ní na nejbližší sedadlo. „Jsem Domeš. Patrno, že posud jsem se tak nezměnil, že posud jsem tak nesešel, abysi mě nepoznala.“

„Co u mne chceš?“ přísně tázala se, všecka pomatena náhlým objevením se někdejšího, na mizinu uvedeného a pak odstrčeného milovníka.

„Neboj se,“ Domeš týmž hlasem hovořil dále. „Nepřišel jsem, abych ti snad činil nějaké výčitky pro onen spůsob, jakým jsi se ke mně zachovala. Nenařkal jsem nikdy na tebe, nýbrž toliko na svou neopatrnost a nezkušenost, která viděla anděla tam, kde přede mnou stál toliko nejobyčejnější nízký tvor pozemský . . .“

„Domši!“ zlostně vzkřikla, vrávorajíc zpět a hledajíc třesoucí rukou kliku dveří do sousední světnice. „Musím zavolati. . .“

„Nepřenáhluj se, Kristino,“ ani s místa se nehýbaje, chlácholil ji rytíř. „Jistě bysi té neprozřetelnosti sama nejvíce litovala.“

„Rci rychle," zadržela se stolku, „proč jsi ke mně přišel?"

„Abych za zlé dobrým se ti odměnil."

„Ohlásil jsi se, že přicházíš ode dvora . . ."

„Nelhal jsem, neužil jsem žádné lsti, abych se dostal do tvého domu."

„A s důležitým posláním?" tázala se, nemohouc opanovati hlas, jenž posud se třásl vnitřním nepokojem.

„Aspoň pro tebe jistě jest důležito," vece Domeš. „Však usedni," pokynul jí k sedadlu, stojícímu podle stolu, „a vyslechni mne s onou chladností, s kterou umíš odpravovati své oběti. Radím ti ze staré lásky k úplné střízlivé rozvaze. . . ."

„Proč mě tak trýzníš?" zvolala, téměř omdlévajíc.

„Nedočkavá!" s přízvukem hořkosti odvětil Domeš. A potrhnuv své sedadlo blíže k jejímu, pravil hlasem poněkud stlumeným: „Znám celý tvůj nynější spůsob života. . . . Prodáváš svou krásu. . . . Mám na ni kupce. . . ."

Paní Kristina sklopila před ním oči a mlčela.

„Přináším ti návrh, jaký jsi až posud sotva měla. . . ."

Šlehla po něm zpod spuštěných víček ohnivými zraky.

„Vidíš, že jsem všechno zapomněl, co před patnácti léty mezi námi se stalo," zasmál se divoce, máchnuv pravicí nad hlavou, jakoby poslední zbytky žalostných úpomínek zaplašiti chtěl, „a že nežádám tvé přízně pro sebe ani v přítomnosti.... Přicházím k tobě s posláním svého krále. . . ."

„Krále Kazimíra?" paní Kristina chvatně se vzchopila se sedadla a stanula těsně před Domšem.

„Víš, že jsem toliko v jeho službě," přisvědčil.

„Neklameš mne? Nechceš mě uvrci do nějakého dobrodružství a vydati mne pak na veřejný posměch?“

Velikým rozčilením ani nebyla si vědoma, že svou alabastrovou pravici důvěrně položila na jeho rámě. Až když on lehce ji se sebe smekl a trpce se usmívaje prohodil: „Nežádám od tebe za to žádných něžností,“ vzpamatovala se, s výrazem uražené hrdosti ustoupila, nevědouc, máli zůstati či utéci. Tak byla pomatena. Domeš velmi dobře poznal vnitřní její boj a chladně pravil:

„To byla celá má pomsta! A na tu jsem se nepřipravoval. . . . Teď mluvím s Tebou opět jen jako králův posel. . . . Co odpovídáš k žádosti krále Kazimíra?“

A vstal, jakoby jen očekával jediné slovo a odešel.

Paní Kristina zpytavě pozorovala jeho tvář. Sestárla, otyla, pozbyla někdejší lahody a srdečnosti ve svém výrazu, ale paní Kristině se zdálo, že neklame. Vždyť vzkázání, kteréž Domeš přinesl, v nejdůležitější části shodovalo se s přáním, jež ona teprv před chvílí Aluši byla svěřila! Král o ní ví, má v ní své zalíbení, posýlá k ní svého důvěrníka. . . . Jen, že to není král Karel, nébrž král Kazimír. . . . Ale přece jen král! . . .

„Rozhodni se rychle!“ naléhal Domeš, když paní Kristina v myšlenkách pohřížena s odpovědí váhala. „Vím, že nemíváš u žádného rytířka ani měšťánka k rozhodnutí tolik času, kolik si ho bereš, když máš odpověděti králi.“ A obraceje se k odchodu dodal: „Chtěl jsem ti dát přednost před ostatními krasavicemi tohoto města . . . Když nechceš, nebudu ti domlouvat.“ A bez zvláštního rozloučení otočil se na patě a měl se k odchodu.

„Domši, Domši!“ spěchala za odcházejícím paní Kristina. „Vždyť snad není tak na spěch . . . Dopřej mi přece chvilku na rozmyšlenou . . . Jsem tvou návštěvou tak překvapena . . Ani nevím, skutečně-li jsi u mne, či snímli toliko . . . Král Kazimír tedy, nikoliv král Karel . . . Domši, poshov, až poněkud se vzpamatuju.“

„Zde není dlouhého rozmýšlení . . . Král Kazimír zejtra opustí Prahu. Odpověz, chceš se s ním sejíti, buď zde v tomto domě, nebo u něho na hradě, ale ještě dnes?“

„Neodmítám, ale ani ještě ničeho nesliibuju,“ po krátkém odmlčení odvětila paní Kristina.

„Jaká to zpozdilá odpověď?“ přes rameno pohleděl k ní zpět Domeš. „S takovou nesmím ke králi svému se vrátit. Nemáš-li jiné, určitější, odpovím za tebe sám, že nechceš.“

„Tak jsem to neřekla,“ paní Kristina zachytila ho za kontuš.

„Tedy urči místo a hodinu,“ Domeš mrzutě zamručel, potrhuje za sebou svůj oděv, váznoucí v jejích rukou.

„Očekávám krále Kazimíra zde u sebe, dnes na večer po turnaji!“

Už ani neobrátiv se, Domeš odkvapil.

Paní Kristina zmítána směsicí náhlých dojmův, sklesla na sedadlo u dveří, kteréž za Domšem zůstaly otevřeny. Teprve po drahné chvíli byla s to, aby chladněji přemítala o tom, co už se stalo a co v nejbližších hodinách státi se má. Nejdříve uznala za potřebí zavolati Aluši a poručiti jí, aby dnes už nikoho jiného k ní neuváděla mimo onoho rytíře, který právě odešel, aneb koho tento sám by sem doprovodil. Pak ji poslala do Týnského bazáru k nejpřednějším klenot-

níkům, aby jí sem ihned přinesli, co nejkrásnějšího a nejdražšího mají.

S jakým posláním polský rytíř přišel, a kdo vlastně sám byl, neuznala za nutné, sděliti své nejdůvěrnější družce. Posud sama nevěřila, nevězíli v návštěvě Domšově nějaký klam. Nicméně sama pro sebe činila nejpilnější přípravy pro dnešní slavnost královskou.

IV.

Ta krátce před polednem počala před jejími okny za nejkrásnější pohody lahodného dne květnového.

Zvony na všech věžích pražských rozhlaholily se velebnými zvuky, když slavnostní průvod s hradu královského se hnul přes tři mosty a třemi branami k Hradčanům, jichžto zdi a vížky ozdobeny byly praporci a korouhvemi barev českých a polských. Tatáž okrasa na zdech a domech naznačovala cestu, kterou královský průvod sestupoval po stráni Hradčanské do Menšího města. Se všech oken a pavlačí krásné paní a panny ve skvostných oděvech pohlížely s uctivými úklonami na milovaného krále Karla, jeho polského hostě a všechnu dvorskou a rytířskou družinu jejich. Ano i střechy a komíny všech budov hustě byly posety a obsazeny zvědavým lidem, jenž svého panovníka napořád vítal radostným jásotem a srdečným provoláváním všeho zdaru.

Neméně obdivu než oba králové ve svých oslňujících oděvech panovničích jedoucí podle sebe na bujných zlatem a drahokamy rovněž se třpytících oříchž, jež vedla pažata, krásní mládenečkové z nejpřednějších panských rodův českých, vzbuzo-

vala i královna Anna drahocenností a leskem úpravy vlastní a celé své družiny, záležející z třiceti spanilých paní a panen a padesáti outlých děvčátek v sněhobílých sukénkách se zelenými ratolestmi v ruce a s věnečky z čerstvých květin na nakadeřených hlavinkách.

Tato dámská část dodávala celému královskému průvodu zvláštní zajímavosti a nedostižného kouzla. Stepilé postavy a svěží tvářinky panen, rozkošné pohledy a neodolatelné půvaby paní, něha a naivnost dívek, vypadaly v obrubě obrněných rytířův jako libokvetoucí sad růží, fial a lilií uprostřed sosnového lesa. Milo bylo pohleděti na toto vkusné sdružení krásy a něhy se statečností a silou.

Provolávání blaha neumlklo po celou cestu ouzkými ulicemi Menšího města, přes most dřevěný a klikatinou uliček vedoucích od špitálu křižovníkův k náměstí Staroměstskému. Šest trubačův jízdných, ohlašujících sborovým třepotavým hlaholem svých lesklých polnic vjezd králův, mělo co dělat, aby hustými davy lidstva, očekávajícího a vítajícího svého drahého krále nadšeným, upřímným pozdravováním, zjednali volný průchod panstvu, jen zvolna postupujícímu za nimi na svých koních a nositkách.

Konečně průvod dospěl k svému cíli, k náměstí Staroměstskému.

Toto skvělo se kolkolem v nejnádhernější úpravě. Čtverhranná ohrada, zřízena uvnitř pro rytíře, kteří udatenstvím, silou a zručností svou strojili se dnes připravit kratochvíli svému králi a jeho vznešenému hosti, ozdobena chvoji a praporci vlajícími na vysokých žerdích. Za ní kolkolem lešení, ozdobeno dle důstojenství divákův, pro něž každá část určena byla.

Nejbohatěji ovšem skvěly se trůny, zřízené pro oba krále. Široká pohodlná křesla potažená těžkým červeným aksamitem se zlatými třásněmi. Týmiž drahocennými látkami zářila i nebesa, zdvižená nad oběma trůny. Zemské znaky království českého a polského, namalované na velikých korouhvích, vlály nad oběma nebesy vysoko v čistém, blankytném vzduchu.

Když králové v průvodu objevili se na náměstí, rozlehl se prostranstvím jeho i ze všech jej obstupujících domův ano i z ulic sousedních mocný, nekonečný jásot radosti. Král Karel usmíval se vlídně, otcovsky na všechny strany, přívětivě pokyvuje korunovanou hlavou. Host jeho, král Kazimír jakoby sobě nevšímal oslavy, svědčící i jemu, plachým okem oblétal okolní domy.

Na pokyn nejvyššího hofmistra krále českého nastalo všeobecné ticho, když oba králové po stupních se ubírali k svým trůnům. Jakmile na nich zasedli, opětný vznět radosti zatřásl vzduchem. Pak zabírali svá místa vyznačená nejdříve králová Anna se svou družinou dámskou, arcibiskup Arnošt s celou kapitulou svatovítskou, s opaty a převory pražských klášterův; rektor university pražské s mistry, bakaláři a množstvím studentův; páni, úředníci zemští, dvořané; purkmistři, rychtáři, konšelé a kmeti a zvláště vzácní a pozvaní měšťané všech tří měst pražských a množství jiných hostí domácích i cizích.

Když vše na svých místech srovnáno bylo a se svolením krále Karla zasedlo, zahlaholily trouby na nádvoří radnice Staroměstské, otevřela se vrata této budovy a širokou ulicí, kterou odtud až k bráně ohrady zřídili oděnci království, tryskem vyjelo dvanáct rytířův, v plném vyzbrojení k slavnostnímu sedání. Všichni se spuštěným hledím,

každý na dlouhém kopí praporeček hedbávný buď vyšitý perlami, zlatem a stříbrem, aneb vykládaný drahokamy.

Královský hlasatel slavnostním troubením dal každého z nich uvítati v ohradě. Zde všichni seřadili se v jediný šik před králi a sklonili před nimi svá kopí. Na to král Karel, vzchopiv se s křesla, uvítal všech řečí krátkou, ale srdečnou, a vybídl krále Kazimíra, aby sám určil, který rytíř s kterým a v jakém pořádku zápoliti mají. Tu teprv Kazimír pozorněji musil přihlédnouti, co před ním se děje. Úkol naň vnešený, ačkoliv byl velikým vyznamenáním, nepůsobil mu žádného potěšení. Odvádělť neli mysl aspoň oči jeho na chvíli od paní Kristiny, na níž se vší mocí ohnivé vášně už byly utkvěly.

Zpráva, kterou mu ještě v poslední chvíli před výpravou průvodu přinesl Domeš, rozechvěla ho radostnou dychtivostí do té míry, že by byl nejraději sám první spěchal na Staroměstské náměstí, kde předmět horoucí jehy touhy mu kynul opětným zjevem svým. Vážné, povolné postupování průvodu nudilo ho. Přibyv konečně na náměstí, dle vypsání, jež o poloze domu a o lešení zbudovaném před ním mu podal Domeš, jedním mžikem postřehl paní Kristinu.

Bystré oko jeho, které v temnotách pralesův litevských umělo vypátrati divokou zvěř v nejvnitřnější skrýši její, ani nemusilo se napínati, aby v plné záři sluneční, která přes věže chrámu Týnského se lila na pavlán před domem U stupňův, nalezlo nejkrásnější paní ze všech, jimiž prostranné náměstí poseto bylo jako lučina v podletí nejpestřejším kvítím. Pospíchal po stupních královského lešení k svému trůnu, jen aby rozkošné paní ještě byl blíže.

Jediná myšlénka opanovala jej: aby sestoupil do ohrady, sklál všecky bojechtivé rytíře české k nohám své zbožňované bytosti a přijal pak od ní vřele vytouženou odměnu své chrabrosti a lásky. Nemohl srozumět, jak některý vítěz by chtěl být ozdoben dámou jinou ze všech zde přítomných.

A když nebylo lze, aby sám proslavil před ní své rytířství v zápasu veřejném, dychtil, aby kratochvíle už byla skončena a on mohl pospíšiti do hebounkého objetí milostné paní.

Proto nebylo mu nic nepříjemnějšího, nežli že turnaj teprv má počíti a že on má býti pořadatelem jeho.

Však třeba naplniti přání vznešeného hostitele! Dav sobě přinésti kopí všech dvanácti rytířův, dychtivě očekávajících, jak je ke hrám seřadí, vybral beze všeho zkoumání vždy dvě a dvě, jichžto vlastníci zápasiti mají. Pak k vybídnutí Karlovu taseným mečem dal ještě znamení, aby turnaj počal a jako po těžké namáhavé práci unaven či spíše znuděn usednul na svém skvostném křesle.

Nemělť ve vlastní říši posud látek tak drahocenných, největší nádhera v Polsce upravovala se posud jen z kožešin a kovův; ale ani tento přepych hedbávi a aksamitu, zářící k němu z celého prostranství, neměl pro jeho mysl a oči nejmenší zajímavosti. Kdyby mu zde byly sdělaly sedadlo třeba jen z neotesaného dřeva, byl by na něm blažen pohledem na paní, jejížto vnady jaly veškerou jeho mysl, a jichžto užití pokládal za vrchol všeho štěstí a vší slávy na světě . . .

Proto marně čeští rytíři namáhali se dole v ohradě, aby před zrakem jeho dokázali, že pravdiva jest pověst, jížto česká chrabrost a ry-

tířská zručnost se těšila po celé západní a jižní Evropě, marně napínali své síly, aby před ním prováděli nová obdivuhodná hrdinství: on nevšímal si valně jejich umění, jemu bylo jedno, který z dvou křepkých a statečných obrněnců, jež on k zápolení byl určil, zvítězí a který buď odzbrojen se podá nebo ze sedla svržen klesne v prach...

Vítězové ukláněli se před ním, přijímali pocty z rukou dvorních paní a panen, odjížděli za obecného jásotu z ohrady a činili místo svým zástupcům: on jen netečně mrknul po celém zajímavém a nádherném divadle, když hostitel jeho, jenž průběh turnaje sám sledoval s nejnapjatější pozorností, nakloniv se k němu poznamenal cosi zvláštního o tom neb onom rytíři, o té oné zbrani, a pak zase obrátil hlavu a mysl svou v onen severovýchodní kout náměstí, kde v nepřekonatelné kráse své trůnila paní Kristina.

Tato přičiňovala se všemi spůsoby, aby královu pozornost při sobě udržela. Oděv, vzezření a každé hnutí její měly jediný účel, vyniknouti mezi všemi ostatními kráskami, jichž tu zajisté bylo na sta, a nepustiti oči královy ze sladkého zajetí.

Velice umělý, z neobyčejného bohatství vlasův upravený účes byl ozdoben skvostem, jejž paní Kristina teprv před dvěma hodinami od nejpřednějšího klenotníka v bazaru Týnském byla koupila za úžasnou sumu peněz a jejž posud nikdo v Praze nebyl spatřil. Z nejryzejšího zlata upletená široká čelenka jako nejjemnější krajka byla posázena šesti řadami drahokamův tím spůsobem, že tyto tvořily dohromady překrásnou duhu, metající své třpytné paprsky plnými proudy kol velikého diamantu, jenž zasazen právě uprostřed diadému nad samým čelem paní Kristiny vypadal

v oslňující hře barev jako nevyčerpatelný zdroj toho nádherného světla.

Celá postava paní Kristiny, usazené o sobě samé na vysokém lešení, pokrytém běloskvoucím těžkým hedbávím neapolským, byla tou měnivou září objata jako nějakou gloriolou. Však vlastní krása její netratila se v ní, nýbrž jen tím mocněji vynikala z té obruby. Sněhobílá, lesklá, svěží pleť hluboko obnažené hrudi, jemný nachový růměnec tváří a ohnivý jas jejích očí vystupovaly z černého hedbávného ubrání jako ideál pro mistra umění malířského.

Paní a panny urozené i městské, cokoliv jich přítomno bylo velikolepé slavnosti královské, jedny s nenávistí a opovržením, druhé se závistí pohlížely na krásu a drahocenný, velice vkusný šperk paní Kristiny, reptajíce mezi sebou, že takové hříšnici bylo dovoleno, spůsobovati i v takový slavný den takové pohoršení. V tomto mínění ovšem neshodovalo se s nimi velmi mnoho mužských účastníkův dnešních radovánek.

Nejedny oči zpod rytířského hledí, panského klobouku nebo panošského biretu zahořely v toužebném pohledu ke spanilé měštce, která dnes jakoby ve půvabech posud nepoznaných před nimi se vznášela. A nebyly to oči jen lehkomyslných, snadno vznětlivých záletníkův; nébrž i mnohá moudrá a opatrná hlava pozbývala chladné rozvahy, uváznuvši v kouzlech milostných pohledův paní Kristiny.

Však tenkráte nezáleželo paní Rokycanské na tom, aby některého z těchto domácích obdivovatelův svých odvlékla jakožto tučnou oběť své krásy do svých útulných ale tím nebezpečnějších komnat. Tenkráte pohrdala jejich zaníceností, nedbala jejich vášnivých pohledův, nestála o jejich

zkázu. Mysl její nesla se dnes nad ně všechny, ke králi Kazimíru. Na něho upjala a soustředila všechnu zbraň záletnického umění, toliko jej dychtila obetkati dnes nezniknutelnou sítí svého svůdného zjevu.

Zdálo se jí, že snahy její se daří. Král neodvracuje od ní oka, osmáhlá tvář jeho jako by ještě se zapalovala vnitřním ohněm, jenž sálá z divokého pohledu jeho. Ruka jeho chvílemi sebou potrhuje, jakoby jí chtěla pokynouti k pozdravu; mohutná statná postava občas vzpřímuje se na trůně, jakoby na něm už neměla pokoje.

Paní Kristina pilně pozoruje, jaká netrpělivost zachvátila krále Kazimíra, když už po čtvrté hlahol trub a kotlův oslavoval vítěze v kolbách, a jak málo pozornosti věnoval svému hostiteli, jenž všecek potěšen velezdařilým průběhem vzácné kratochvíle, jížto podobné nebylo lze nalézti na mnoha místech v Evropě, spokojenost svou i pochvalnými posuňky i hlasitým přisvědčováním k obecné radosti dával na jevo.

Jsouc sobě svým vítězstvím dokonale jista ani nedočkala konce turnaje, nébrž znenadání se zdvihla a jen ještě jeden dlouhý významný pohled upřevši na krále polského, jakoby na celém náměstí už nebylo nic, co by její pozornosti zasluhovalo, pyšným, majestátním krokem sestoupila s lešení a vešla do svého domu.

Zde vrhla se Aluši, která na celou slavnost oknem hleděla a když svou paní před ukončením jejím odcházeti spatřila, nějakou zlou nehodu tušila a ustrašena vstříc jí běžela, s výkřikem radosti do náruče.

Nemajíc o všem, co ode dneška od rána mezi ní a králem Kazimírem se vyjednávalo a dálo, posud ani nejmenší vědomosti, Aluše nemohla

tomu projevu velitelčiny nálady srozuměti. Jen z výrazu její tváře znamenala, že nestalo se jí nic zlého.

„Byl to opravdu Vítek, jenž teď vyhrál?“ tázala se, jen aby ji přiměla k nějakému jasnějšímu vyjádření svých myšlenek.

„Ach, což já dbám, kdo tam dole vyhrál!“ rozjařena spěchajíc po schodech do prvního patra, paní Kristina předběhla Aluši, ač o několik let mladší a těla mnohem outlejšího. V nejbližším okamžení už stanula ve své hlavní světnici, zpoly uchýlena za záclonou okna, odkud bylo dobře viděti celé náměstí, a prstem ukazujíc k oběma královským trůnům tázala se své důvěrnice, jež všecka udýchána k ní stihla:

„Který z oněch dvou korunovaných líbil by se ti lépe?“

„Mně by se vždy více líbil muž, který jest divočejší,“ odvětila Aluše. „A ten Polák vypadá vedle našeho krále Karla jako satanáš. Ten asi ohnivě miluje!“

„Musím ho před tebou hlídat,“ žertovala paní Kristina, „abysi mi ho neodloudila!“

Aluše udivením zavrávorala.

„Snad ten polský rytíř, který tu ráno byl?“... po chvíli nabyla síly k otázce.

„Ano to byl posel krále Kazimíra,“ s napjetím patříc na poslední výjevy slavného turnaje, přisvědčila paní Kristina.

„Jaká to shoda!“ radostně hopkovala Aluše po světnici. „Právě dnes ráno jsme o těch králích mluvily! . . . Vypadá to, jako když se vyjeví krásný sen.“

„Jen se nepouštěj do žádných fantasií,“ napomínala ji paní Kristina, „raději dej to zde

rychle do pořádku, neboť král Kazimír bude tu co nevidět.“

„Sem k nám přijde?“

„Chceli se mnou mluviti.“ . . .

„A veřejně za dne?“

„Proto jest králem, aby na nikoho nedbal a žil dle své libosti.“

„Co jen tomu řeknou u dvora!“

„Mohuli já za to, že se mu tam žádná z paní a panen nezalíbila lépe?“

„Škoda, že už prý zejtra odjede!“

Paní Kristina mlčky pohlížela, jak v témž pořádku, v kterém přišel, slavnostní průvod sestupuje se k odchodu. Byla úplně jista, že polský král za nedlouho sem přijde. Zůstala v témž obleku, v kterémž byla na pavlánu. Přesvědčila se opětnou zkouškou před zrcadlem, že jí výborně sluší. . . .

Po chvíli pravila k Aluši, že chce býti samotna. Přemítala, jak hostě tak vznešeného uvítati a jak k milostným návrhům jeho se zachovati. Konečně zdálo se, že jest rozhodnuta. Hrdým krokem jala se procházeti po měkkém koberci mezi dvěma velkými zrcadly, tak, že celou postavu svou stále před sebou měla zobrazenou. Opravovala na ní přes tu chvíli nějakou maličkost; opět a opět postřehla některý záhyb šatu, který dle jejího domnění by mohl býti uložen vkusněji. Opět a opět našla ve své tváři některou žilku, která dle jejího přesvědčení by měla dělati případnější dojem. Až konečně ani při nejpřísnějším rozboru nenacházela na sobě už pranic schopného nebo potřebného nějaké opravy, nějakého zlepšení.

Spokojena odvrátila se od zrcadla a stanula u samých dveří, vedoucích na chodbu. Zdálo se

jí, že rozléhá se tam nějaký neznámý hlas mužský a pádný, rychlý krok. Než mohla zavolati Aluši, tato už otevřela dvéře a vstupujícímu králi polskému pokynula k paní Kristině.

„Není potřebí, abysi mně teprv pravila, koho tu před sebou vidím," Kazimír odbýval od sebe zpět do chodby čipernou dívčici a hned na to přikročiv s rozpjatou náručí k paní Kristině, která ač příchod jeho co chvíle očekávala, přece náhlým objevením se jeho nemálo zaražena nébrž zmatena byla, zvolal nadšeně:

„Konečně po tolika nudách šťastný okamžik! Po tolika hodinách horoucného toužení chvíle slastného shledání. Ó, skloň se na srdce mé, milostná paní, přitul se ke mně, holubičko má!"

A už už svíral kolem pasu jejího své lokty. Však jako bleskem paní Kristina vymknula se mu a na několik krokův ustoupivši ke stolu, opřela se o něj bokem a vztýčila obě běloskvoucí půvabná ramena před sebe, jakoby od sebe odmítnouti neb aspoň zadržeti chtěla nový útok.

„Ach, ano promiň, krásná paní," Kazimír ani nehýbaje se s místa, jal se prositi ji hlasem přitlumeným, „odpusť, že už nemohu odolati ohnivé touze po tvých čarovných očích, zapomněl jsem na obvyklý obřad, abych se ti teprv představil, kdo jsem." . . .

„Toho není třeba, královská milosti" . . . klidně, ani brvou nepohnuvši, odvětila paní Kristina.

„Ty tedy jsi uhodla, ty víš, kdo jsem," zvolal král a postoupil k ní blíže, „a přece toto chladné, téměř nepřátelské, aspoň velmi nevlídné přijetí."

„Neračiž mi pokládati za zlé, královská milosti," omlouvala se paní Kristina „jsem věru na rozpacích. . . . Tak vznešená návštěva v mém

skrovném domě. . . . Ani nemohu si pomysliti, čím jsem té veliké cti zasloužila.“ . . .

„V mém objetí všeho se dovíš, rozkošná, přelíbezná paní,“ odvětil Kazimír, „jen už odměň touhu a lásku mou, která mne pudí k tobě, do této útulné komnaty ze slavnostního ruchu a hluku. . . . Nezdráhej se a dovol, abych tě směl přivinouti k sobě a okřáti sladkým dechem tvým, zaplesati dotknutím se tvé božské bytosti!“

A opět jako by sopečný vznět vášně se byl rozlil žilami jeho, kvapným hnutím stanul těsně před paní Kristinou a vztáhl po ní ruce. Však ihned opět je spustil a ohromen ucouvnul. Tvář její nabyla výrazu přísné majestátnosti a uraženého důstojenství ženského. Oči její spočinuly na něm s trpkou výčitkou a hlas její zněl káravě, když pravila:

„Tvá královská milost ráčí se zajisté ve mně mýliti; jinak nemohla bych si vysvětlit.“ . . .

„Já, mýliti se?“ na nemalých rozpacích odpověděl král. „Což nejsi ty paní Kristina Rokycanská?“

„Jmenuji se Kristina,“ klidně přisvědčila, usedajíc na pohodlnou, květovaným atlasem potaženou pohovku „a jsem vdovou po měšťanu pražském, Mikuláši Rokycanském!“

„A nebyl u tebe, paní Kristino, dnes ráno, můj komorník, rytíř Domeš, tvůj krajan?“

„Byl u mne“, pokývla hlavou.

„A nepozvala jsi mě po něm, abych přišel hned po turnaji?“

„Svolila jsem k přání Tvé královské milosti a očekávám nyní, že Tvá milost královská už nebude přede mnou zatajovati příčinu své vznešené návštěvy.“

A pohlédla na udiveného krále s výrazem dětské naivnosti.

„Paní Kristino!“ netrpělivě zvolal Kazimír. „Proč k tobě přicházím? . . . Abych se s tebou potěšil, abych se pokochal tvou okouzlující krásou, abych užil tvé milostnosti, abych se s tebou pomiloval! . . . A když jsem ti to všecko pověděl, chci to také vykonat!“

Po těch slovích zrak jeho vzplál neskrotitelnou divokou žádostí, a ramena jeho, prosebně vztýčená k paní Kristině chvěla se zimničně.

Však paní Kristina jen se usmála a zachovávajíc svůj ledový klid, pravila:

„Vidět, že Tvá milost královská přichází k nám z kraje, kde přízeň a láska žen jest na zavolání, na pokynutí. My v Čechách máme chladnější krev a neukvapujeme se tak.“

A jala se prohlížeti svůj skvostný, drahokamy posetý pas, jakoby hosti svému chtěla ponechati času k rozmyšlení nebo jednání.

Král Kazimír skutečně byl nemálo pomaten tímto uvítáním a chováním se paní Kristiny. Na takový průběh svého milostného dobrodružství nebyl ani nejméně připraven. Očekávalť, že povede se mu u ní, jako u všech milostnic, které na svých válečných a politických cestách po světě seznal a jichžto četnou sbírku na svých hradech v Polsce choval.

On král mocný, náruživý a štědrý, posud nikdy neměl potřebí, některou ženu prositi; na sta krásných očí a vnadných postav dámských všude jen číhalo, aby poručil! Na svých záletech v nejpřednějších rodinách domácího panstva nepotkal se posud ani s nejmenším odporem, trhal a ničil květy ženské krásy, kdekoliv se mu jen namanuly, v celém posavadním životě svém ne-

poznal, co to jest úcta a šetrnost k ženské ctnosti, co to jest posvátnost svazkův manželských, co to jest vědomí hříchu spáchaného na bezbranné cudnosti. Svět byl pln ochoty ke všem jeho žádostem, pln poslušnosti k jeho rozkazům, pln požitkův, očekávajících jen, aby se k nim sklonil.

Tu poprvé narazil na překážku, na odpor své vůle. A u koho? U měštky? A k tomu u takové, která podobným návrhům, s jakými on k ní přišel, jindy neodpírala, — u milostnice až obecně známé.

Pýcha, vášeň jeho vzpíraly se proti pomyšlení, že by jedině od této ženy měl odejíti s nepořízenou, že by ve svých hříšných dobrodružstvích měl doznati první porážky v Praze, v domě vdovy!

Kdyby jen nebyla tak nevýslovně krásná a vnadná, jak krutě a citelně by ji potrestal za její opovážlivost, za její neuctivost, nevděčnost, zpozdilost! Ale jediný nový pohled na její půvabnou tvář a postavu odzbrojil jeho rozhorlení, jeho zlost, a uvedl jej opět k lahodě a toužebnosti.

Pohrouživ se do čarokrásného obrazu, jejž hlavu k alabastrové, kypré hrudi nakloněnou, a s pasem svým pohrávajíc, ohnivým zrakům jeho poskytovala, schýlil se k ní, vlídně ji pojal za ruku a hlasem zpoly prosebným zpoly nyjícím pravil:

„Jsi-li, paní Kristino, tak přísná, že mě od svých vděkův odpuzuješ?“

„Jak bych směla zachovati se tak neuctivě k Tvé milosti královské?“

A opět spustila hlavu k vlnícím se ňadrům a vzdychla.

„Co tedy zabraňuje Ti, krásná paní, že nedovoluješ, abych spočinul v sladkých loktech Tvých?“

a pojav i druhou ruku její, vztáhl ji k sobě se sedadla. Neodpírala a stanula těsně vedle něho.

Cítil horký její dech, viděl na spánkách jejích rychlý tepot jejího srdce.

Několik okamžikův tak dleli vedle sebe, když ona, upřevši na něho svůj hluboký, okouzlující pohled, jakoby ho sopečným ohněm ztráviti chtěla, promluvila hlasem, plným líbeznosti:

„Jsem Tvé milosti královské oddaná služebnice . . . ale jen s jedinou podmínkou . . .“

A opět lehounce uchýlivši se od něho zpět, dodala své tváři výrazu vážného. Celá její postava, ne o mnoho menší než králova, vztýčila se před ním.

„S jedinou podmínkou?“ zaplesal a oči jeho šlehly po ní jako dva blesky, „ó rci, jaká to jest! Bez ostychu ji vyslov, už z předu slibuji, že ji naplním! Žádej co chceš z mých pokladův, svým slovem královským zavazuji se Ti, že nic mi nebude tak draho, abych Ti to odepřel . . .“

A ovinul své pravé rámě kolem jejích boků, levou hladě její tvář.

„Nežádám ničeho z bohatství Tvé milosti,“ odpověděla Kristina, nevymykajíc se jeho lichocení.

„Čím jiným tedy mohu získati Tvé přízně, rozkošná paní?“ naléhal král, rozplývající se už horoucí vášní.

„Jen když mě pojmeš za ženu!“ slavnostným přízvukem odvětila paní Kristina a tvář její zazářila zvýšenou krásou.

Král překvapením ustrnul. Dech zatajil se v něm a všechny žíly v hlavě zabušily proudem krve, mocněji hrnoucím se do nich.

„Paní Kristino!“ zvolal, nutě se do klidnějšího vzezření, než které ze chmurné tváře jeho mluvilo. „Paní Kristino! Považ, co na mně žá-

dáš!“ A nemoha pohnutí své opanovati, ustoupil od ní na krok.

„Rozvážila jsem pilně, než jsem promluvila,“ odvětila, také uchylujíc se zpět k sedadlu a kynouc svému hosti, aby se posadil na druhém, jež stálo mezi okny.

Pod dojmem žádosti, kterou mu oznámila, měl zajisté už potřebí, aby aspoň se opřel o vysoké opěradlo.

„Nežádám ukvapené odpovědi,“ pokračovala paní Kristina, vidouc, jak váhá slovem. „Tvá milost královská račiž si také dopřáti času k svému rozhodnutí . . .“

„Jest to opravdu jediná podmínka tvé přízně, paní Kristino?“ důrazně tázal se král Kazímír, spustiv z bezvládých rukou svůj biret s volavčím pérem na sedadlo, nad nímž schýlen stál.

„Neslušelo by se, abych s Tvou královskou milostí teprv dlouho vyjednávala a smlouvala,“ vece paní Kristina sahajíc po vějíři uměle sestaveném z perletových lístků a pávích per a zavěšeném nad její hlavou pod zrcadlem.

Při tomto pohybu plný půvabný živůtek a šíje její objevily se v nejdokonalejší plastice své. Tvář také v profilu ještě krásnějšími tvary zachvátila mysl královu tou měrou, že po krátkém pomlčení zvolal:

„Staniž se! Paní Kristino, vezmu si tě za ženu!“

Ona radostně vzkřikla a skryla svůj obličej jako stydlivá nevěsta za rozepjatým vějířem. V tom pak už přikročiv k ní král náruživě pojal ji do svého ohnivého objetí. Však jako by už byla bývala připravena na tento nový projev jeho vášně, mrštným, svěžím ruchem vymkla se mu opět a káravě pravila:

„Tvá milost královská zapomíná, že posud nejsem tvou ženou!“

„A pokud jí nebudeš“ . . . rozhorlil se král, vida se odražena od cíle své touhy.

„Pokud jí nebudu,“ žertovně se usmívajíc, opakovala po něm paní Kristina, „potud naději se do rytířského krále polského, že bude šetřiti mé vdovské cti a bezbrannosti.“

„Paní Kristino!“ zvolal král a z temných očí jeho sršel oheň, „krutě, nemilosrdně chováš se ke mně! Však dal jsem ti své královské slovo a dostojím mu!... Zejtra na úsvitě opustím Prahu, připrav se, moji rytíři zajedou sem pro tebe.“ . . .

„Ó vznešený pane a králi můj!“ zvolala paní Kristina, už uctivě uklánějíc se před ním. „Má neskonalá láska bude ti oslazovati tvůj další život. . . . Blahořečím té hodině, která Tvou královskou milost uvedla do této země, do tohoto města, do tohoto domu.“

„Ani netušíš, paní Kristino,“ vážně propověděl král, přecházeje komnatou, jejížto nádherná a vkusná úprava v proudu slunečního světla, rozlévajícího se sem mezi těžkými aksamitovými záclonami, patrně mu lahodila. „Ani netušíš, jakou velikou oběť jsem ti přinesl!“

„Budu jí vždy věrně a vděčně pamětliva, královský pane a choti můj!“ ujišťovala paní Kristina, tváříc se velice pokorná, však v duchu tím hrději plesajíc nad svým skvělým vítězstvím.

Pustila se do odvážné hry. Vyhrála.

Měla by potřebí nyní chvíle samoty, oddechu, aby se vzpamatovala v radosti své. Další přítomnost krále ji dusí, tiskne k zemi. Kdyby nyní odešel, mohla by mocnému vnitřnímu pohnutí

svému dle své libosti uvolniti, mohla by s jásotem probíhati všemi komnatami a světnicemi, mohla by hlasitě zaplesati, svolati kolem sebe všechny své služebné a prozraditi jim velikou novinu, že bude královnou!

Ale takto před svým hostěm musí se nutiti do vážnosti a činiti své náladě trapné násilí . . .

A král ještě neodcházel. Usadiv se nyní proti paní Kristině jal se jí domlouvati, aby mimo své šperky a nejskvostnější oděv na cestu tak dalekou ničeho s sebou nebrala, poněvadž s vozy přeplněnými cestování obtížné jest. V Krakově v hradě královském že nalezne úpravu svých komnat neli tak nádhernou aspoň rovněž pohodlnou.

„Pospíšíme s menší družinou před ostatním těžkým průvodem napřed, abychom co nejdříve stihli do Krakova," pravil na odchodu.

„A mohli slaviti svůj sňatek!" s roztomilým, povzbuzujícím úsměvem dodala paní Kristina.

Rozešli se, umluvivše pro zejtřek, čeho ještě potřebí bylo.

Za některou chvíli po této návštěvě u ovdovělé měštky Kristiny Rokycanské král Kazimír stroje se do slavnostního oděvu, v němž chtěl vzíti konečné odpuštění od krále Karla a královny Anny, byl k svému komorníku a důvěrníku nemálo laskav.

„Neskončilo to tak, jak jsem zamýšlel," pravil, přijímaje od něho přeskvostný kontuš na mohutná ramena, „ale proto přece můžeš sobě, Domši, za dobrou službu, kterou jsi mi při tom prokázal, na blízku Krakova vybrati nejkrásnější kus lesa a dát si v něm vystavět na mé útraty pěkný letohrádek. Já se svou chotí rádi někdy zavítáme pod tvou střechu."

„Její milost, královna Adelhaida se vrátí na Wawel?“ udiven tázal se Domeš, zapomínaje překvapením děkovati za královské darování.

„Kdo pak tu mluví o dceři Jindřicha lantkrabí hesského?“ hlasem, v němž zaznívala hluboká nevole, král Kazimír obrátil se k svému důvěrníku.

„Tvá milost přece sama ráčila zmíniti se o vznešené paní,“ omlouval se Domeš, připínaje králi drahocennou šavli, krátkou, silně zakřivenou, s jílcem bohatě vykládaným.

„Stala se nějaká změna,“ vece král, urovnávaje na sobě šat i zbraň, „brzy uvidíš.“ A odkvapil s rytíři, kteří očekávali ho v předsíni, ke králi českému rozloučiti se s ním před zejtřejším svým odjezdem.

Domeš tím časem jal se sklízeti a skládati do beden všechno, co mělo ještě dnes večer naložiti se na vozy připravené, aby ještě v noci vydali se na cestu. Přemýšlel o posledních slovech královych, však nemohl dobrati se jejich smyslu. Znal přece všecky skutky a spády Kazimírovy, ale jaká změna by se byla stala v jeho poměrech manželských, aby o nich do té chvíle praničeho nebyl zvěděl, nemohl srozuměti. A přece král zřejmě mluvil o své choti a nemínil tím královnu Adelhaidu! Jak by cos takového vůbec bylo možno? Vždyť Kazimír jest křesťan! Adelhaidu sice odstranil od sebe na osamělý Žarnovec, ale žádnou z těch milostnic, jichž četně svezl na své hrady, neuvedl na její místo na královském Wawelu, žádnou neučinil svou chotí! . . .

„Jaké to tajemství skrýval přede mnou až do dneška!“ s nemalou hořkostí, že Kazimír provedl něco bez jeho vědomí, zasteskl si Domeš. „A máli opravdu v úmyslu, oženiti se s některou mně posud nepovědomou kněžnou,“ uvažoval dále,

„čím to, že mne tak obdaroval za nalezenou cestu k té ohavnici na Staroměstském náměstí, zvláště když, jak sám pravil, nepořídil u ní tak, jak si přál?“

Všechny tyto neshody zamotávaly se v jeho hlavě čím dále tím více, že nedospěl k žádnému jasnému konci, ani když asi za hodinu král Kazimír se vrátil. Ba opanovala ho veliká rozčilenost, když Kazimír, sotva že vstoupil do světnice, k němu pravil:

„Zapomněl jsem prvé na něco důležitého. Postarej se, aby k zejtřejší naší výpravě byl připraven ještě jeden jízdný kůň. Sám ho vyber. Spolehám se, že to dobře opatříš. Ať není příliš divoký, raději krotší. . . . A dámské sedlo na něj dáš!“ připojil po malém pomlčení se zvláštním důrazem . . . „pohodlné, rozumíš Domši, dobré a pohodlné.“ . . .

Domeš upřel na krále udivené oči, chvíli stál bez hnutí, všecek užaslý.

„A ještě něco, Domši!“ pravil král, nevšímaje si jeho strnulosti. „S jedním z našich vozův sám zajedeš v noci tam na Staroměstské náměstí, k paní Kristině, a naložíš tam několik beden. . . . No, což na mne tak hledíš?“ obořil se na něho, vida jeho rostoucí udivení. „Což mi nerozumíš? . . . U paní Kristiny se zastavíš a přijmeš na naše vozy, co ti přikáže.“ . . .

„Ona . . . mně . . . něco přikáže?“ . . . zajikal se Domeš a plná, zarudlá tvář jeho nadmula se návalem vzbouřené krve.

„A ráno pak, než odtud vyjedu,“ pokračoval král, nedbaje jeho podivného vzezření, „pospíšíš se šesti rytíři a s oním osedlaným koněm pro paní Kristinu . . . Na Staroměstském náměstí přidružíte se ke mně!“

„Paní Kristina má tedy jeti s námi?“ počal chápati Domeš, a pomyšlení, že král ji vezme s sebou až do Polska, sevřelo mu dech, tak že málem neklesl do bedny, před ním zpoly naplněné.

„Už přesně vykonej, co jsem ti nařídil,“ odbyl král jeho zvědavost.

Potřásaje oplchávající hlavou a hryže se do rtův, Domeš konal dále svou práci mlčky. Však nic se mu nedařilo; vše jakoby se mu lepilo na ruce.

Jak zcela jinak otáčela se tou dobou Aluše! Nohy její sotva dotýkaly se podlahy; tak svižně a čiperně prohánělа se prozpěvujíc po celém domě, a snášela plné náruče drahocenného prádla a šatstva paní Kristiny i svého vlastního. Vybírala jen nejnádhernější a nejlepší, ale i toho bylo tolik, že nestačí ani celý vůz beden, pojati všecko bohatství. K tomu několik skříněk se skvosty a krabic, které teprvé se musejí opatřiti železnými obručemi a zámečky, aby vše v bezpečnosti se nalézalo.

Všechny tyto starosti Aluše vyřizovala téměř letmo, nezapomínajíc ve svém radostném rozčilení na nic, čím by v nové důstojnosti své jakožto první komorná polské královny v cizí zemi se pochlubiti a vyniknouti mohla. Nepochybovalať, že paní Kristina, budouc choti krále Kazimíra, bude zároveň královnou polskou, která také svou věrnou služebnici a ochotnou, mlčelivou důvěrnici vedlé trůnu svého ke vzácnému důstojenství povznese . . .

Byla-li mysl paní Kristiny po odchodu královu rozpálena nejpestřejšími obrazy královského majestátu, Aluše dovedla ji dostihnouti ve svých podřízenějších poměrech bujností fantasie. Ani na Vítka už nevzpomněla; před zrakem jejím hemžili

se jen samí vojvodové, kasteláni a páni polští v malebných kontuších, hedbávných a aksamitových šaravarách, zakřivené šavle po boku, sopečný oheň v očích, křepkost a sílu v pasích, slova lásky a touhy na rtech . . . Čeští milenci zdáli se jí v porovnání s polskými pojednou velice nudní . . . Těšila se, že již na cestě naskytne se nejedna příležitost, aby vznětlivost a dvornost nových svých krajanův poznala . . .

V těchto krásných myšlenkách nerušil ji ani dosti hlasitý hovor, jejž tím časem ve své světnici paní Kristina měla se svým svakem, panem Menhartem Rokycanským, vlastníkem domu u Černého orla v Dlouhé třídě. Poslalať pro něho před chvílí sama, aby s ním před svým odjezdem z Prahy a z Čech učinila pořízení stran svého značného jmění nemovitého.

Pan Menhart přišel bez prodlení. Nenadálť se ničeho jiného, nežli že paní Kristina mu chce oznámiti, kterak velice pohoršlivého svého posavadního života syta od teďka chce nastoupiti dráhu ctnosti a počestnosti. Nemluvilť s ní už mnoho let; posléze, když opět vytýkaje jí její nekalé, hříšné živobytí a napomínaje ke kajicné, bohomilé správě, aby vlastní její syn, dospívaje na rozumu, nemusel za ni, matku svou, před lidmi se styděti, byl od ní hartusivým spůsobem vypuzen z domu.

Proto se srdečným potěšením, nechav všeho, pospíchal dnes k ní, když sama ho pozvala. Neuvítala ho sice jakožto svého „milého“ svaka, ani nevypadala, jakoby litovala svého posavadního prostopášného živobytí; však přece měla se k panu Menhartovi vlídně a vyzvala ho, aby přisedl ke stolu a na papír už připravený napsal, co ona mu bude předpovídati.

Poslechl a psal:

„Já Kristina, ovdovělá manželka Mikuláše Rokycanského, měšťana a konšela pražského, daruju tímto do úplného a nezkráceného vlastnictví ode dneška na věčné časy předně svůj dům nazvaný U stupňův na náměstí Staroměstském, s veškerým nábytkem a vnitřním zařízením svému svaku, Menhartovi Rokycanskému, měštěnínu a konšelu pražskému, a za druhé daruji své zboží v Bošicích jakož i celou ves Dobrépole v sousedství města Kouřimě Mikuláši Rokycanskému, synu mého nebožtíka manžela, se všemi poli, lukami, lesy, pastvinami, rybníky, staveními, se vším dobytkem, koni, kravami, ovcemi atd. i se všemi zásobami obilí, sena, slámy, se všemi vozy a pluhy, aby oba řečení Menhart Rokycanský a Mikuláš Rokycanský dle své libosti těchto mých darování užívali, jako já jsem těch všech věcí užívala. V tom nemá jim nikdo žádným jiným právem ani žádnou mocí brániti a překážeti, jakož ani já od žádného z nich obou ničeho, co jim tuto daruju a do vlastnictví odevzdávám, zpět požadovati nechci a nebudu. V Praze dne 3. května 1356.“

Pan Menhart byl jako ve snách. Po každém slově bázlivě ohledl se po paní Kristině, nejeví-li její tvář známky duševní choroby nebo netěší-li se potutelně ze hry dobře nastrojené. Však paní Kristina stojíc nad písatelem a sledujíc každé napsané slovo, měla vzezření nad obyčej vážné a důstojné.

Když pak pan Menhart třesoucí se rukou dopsal poslední slovo, jež ona mu napověděla, ještě nevěděl, pravdali to všechno, co tu sám byl napsal, či žert-li to pouhý. Položil péro na stůl, očekávaje, co paní Kristina dále počne. Ona nerozmýšlejíc se, sáhla po péru a po listině a

usednuvši podle pana Menharta pevnou jistou rukou napsala na ní své jméno.

I nyní ještě pan Menhart měl se na pozoru, aby projevením díkův se nepřekvapil a nesklidil posměch od paní Kristiny, kdyby ona náhle obrátila a trpké výčitky mu dělala, že ho chtěla pouze zkoušeti, byly-li by mu tyto veliké dary od ní, zavrhované hříšnice, přece jen vítány a mily.

Nemaje o dnešních příhodách v domě paní Kristiny posud žádné vědomosti a nevida na ní ani žádnou zkormoucenost a kajícnost, která by ji přiměla, aby pro spásu duše a pokoj svědomí dobrovolně zhostila se všeho majetku, buď po zrazeném manželu zděděného, buď zaprodáním své vdovské ctnosti nabytého, stále váhal, pokládati obsah listiny za pravdu a vzdáti štědré dárkyni díky za sebe i za svého svěřence, jejího syna Mikuláše.

Až když paní Kristina papír se suchým písmem složila a jemu k přijetí podala, přestal pochybovati. Ale s vědomím jistoty vynikl v něm zároveň odpor proti tomuto skutku paní Kristiny, odpor nemenší, než jaký vždy dával na jevo proti hříšnému životu jejímu.

„Výtěžek, ovoce hříchu nemůže býti nic jiného než opět hřích, a tímto měl bych nyní já poskvrniti své svědomí, zahubiti svou duši?“

Tato myšlenka projela jeho mysl, když paní Kristina před něho položila darovací listinu. Už už vztáhl ruku, aby ji od sebe odsunul jako lákadlo pekla, jako pokušení ďábelské; už už strojil se pronésti slovo, které by paní Kristinu bylo musilo hluboce uraziti a popuditi, když tu ona sama ho předešla, řkouc:

„Nechci odjeti z tohoto města, z této země a opustiti vás na vždy, nemajíc ujištění, že jste se se mnou smířili.“

Tato slova, pronešena s přízvukem zvláštní, ve všem posavadním jednání paní Kristiny neobyčejné měkkosti srdce zarazila mravné rozhorlení pana Menharta.

„A daleko odtud hodláš odjeti, paní?“ nutil se napodobiti tklivý její hlas.

„Ani sama nevím,“ odvětila, „v kterých končinách od Prahy Krakov leží.“

„Do Krakova hodláš, paní?“

„Král Kazimír sám mě vyzval.“

Pan Menhart nedůvěřivě pohleděl na paní Kristinu. Pozoroval sice dnes ráno o kolbách, s jakou okázalostí, s jakým přepychem paní Kristina před samými panovníky se objevila, také leccos zaslechl o dobrodružném životě, jejž král polský na svých cestách a zejména v Praze provozuje, ale že by paní Kristině se bylo podařilo upoutati jeho pozornost k sobě a roznítiti jeho vášeň tou měrou, aby ji vzal s sebou do Polska, to zdálo se mu přespříliš. Tušil v odjezdu jejím do Krakova teprv úmysl její, vlákati krále, k hříšnému živobytí vždy nakloněného, do svých léček.

„Před některou chvílí král Kazimír odešel z tohoto domu,“ paní Kristina ujala se slova, vidouc, že pan Menhart novým překvapením promluviti nemůže. „Máme velice na spěch, abychom sebraly a složily jen nejpotřebnější věci na cestu. Musímť odjeti zároveň s králem nazejtří, záhy z rána.“

A ohlížejíc se za Aluší, která sem tam otevřenými dveřmi se mihala, dávala svému svakovi nepokrytě na srozuměnou, že s ním už nic dále nemá jednati, aby tedy odešel.

Však on jakoby byl procitl z hlubokého sna, vzpřímil se před ní a pravil vážným, přísným hlasem:

„Pravila jsi, paní, že jsi nechtěla opustiti Prahu a Čechy, nesmířivší se s námi. . . . Domníváš-li se, že jsi smíření takové si koupila tímto domem a oním zbožím na venkově, zmýlila jsi se! . . . Sám za sebe i jménem tvého syna, mého svěřence odmítám hříšný tvůj dar!“

A vrhl jí darovací listinu s výrazem hlubokého opovržení k nohám.

„Nepozvala jsem tě k sobě,“ pyšně postavila se proti němu paní Kristina, „abych vyslechla nové urážky a potupy z tvých úst. Povrhuješli mým obdarováním i pro sebe i pro svého svěřence, opusť té chvíle tento dům. Byla jsem dosti zpozdilá, že jsem vám chtěla prokázati dobrodiní. Nemám, co bych s tebou ještě mluvila.“ . . .

A obrátivši se k oknu, pokynula mu ke dvéřím.

„Však já s tebou mám ještě slovíčko promluviti,“ zvolal pan Menhart povýšeným, důrazným hlasem, uchyluje se s místa. „Snad tě vidím dnes naposled na tomto světě.“ . . .

„Umlkni a odejdi!“ velela mu, pospíchajíc ke dveřím vedoucím do sousední světnice. Než on několika rychlými kroky ji předstihl, zamkl před sebou dvéře a uchopiv ji za ruku, aby nemohla prchnouti druhým východem, káravým, hromovým hlasem spustil:

„Nemáš dosti na tom, že neřestným životem jsi otrávila život a pokálela památku svého dobrého muže, mého drahého bratra v tomto městě. Nepostačuje ti, že veřejnou hanbou svou poskvrňuješ čisté jméno a čest svého jediného syna před tváří zdejšího občanstva. Nyní ještě do cizí

země odjíždíš páchati nepravosti, abysi zlehčila dobrou pověst našeho národa!“

„Ustaň, zlolajný!“ sípěla, svíjela se před ním snažíc se, vymknouti svou ruku z jeho sevřené pěsti.

„Pozvala jsi mě!“ osopil se na ni znova. „Nyní mě musíš slyšeti!“ A potrhnuv jí, že bolestí div nevykřikla, zvolal: „Ohavný, prostopášný život tvůj musí 'stihnouti pomsta spravedlivého Boha! Té neujdeš, a byť jsi zatoulala se do nejvzdálenějších končin světa. Volát o ni zrazený, jen cizoložným životem tvým do hrobu svržený manžel tvůj! Volát o ni zneuctěný a necitelným srdcem tvým zavržený syn tvůj! Budiž prokleta, Kristino Rokycanská i se všemi poklady svými!... Vidím, že odjíždíš plna hříšných, ohavných úmyslův. Míra hanebností tvých bude konečně dovršena a krutá, spravedlivá ruka Páně zastihne tě, až nejméně se jí naděješ!“

„Zalkni se svým pošetilým, hloupým mravokárstvím!“ vzchopila se paní Kristina, jen jen zuřic proti němu. „Ještě kdysi doplazíš se odtud k mým nohám, k stupňům mého trůnu!“

„Hahaha!“ divoce rozesmál se poctivý, zbožný měšťan. „Tvůj trůn!“ A s opovržením mrštiv jí od sebe, až zavrávorala, zachvěl se ošklivostí a zvolal: „Ani dotýkati se tebe nemám, ohavnice! Tvůj trůn už jest postaven tam v podzemních propastech a temnotách věčných! Tam v říši ďáblův, kde budeš královati nade všemi cizoložnicemi, prostopášnicemi, k věčnému zavržení odsouzenými ženami tohoto světa! Tam v tom pekelném království už připraveno jest ti místo povýšené, po kterém dychtíš na zemi!“

„Budu královnou polskou;“ vzkřikla a ohnivé

zraky její jakoby chtěly prokláti nenáviděného, smělého mravokárce.

„Ty, polskou královnou?“ s jizlivým smíchem odvětil pan Menhart. „Nevěstkou polského krále... připouštím. . . . Ale královnou polskou? . . . Takovou hanbu král Kazimír svému království nikdy neudělá. . . . Ani ne, kdyby byl svoboden nebo vdovcem. . . .“

„Což on jest? . . .“ zděšeně vzkřikla paní Kristina a hlas uváznul jí v hrdle, jež křečovitě se stáhlo.

. . . „ženat!“ důrazně dopověděl pan Menhart a přísné oči jeho pásly se s nemalým dostiučiněním na zdrcení, kteréž jako blesk zachvátilo paní Kristinu. . . .

„Mášli dosti odvahy,“ pravil po chvíli obapolného mlčení, „sprovázej jako milostnice ženatého krále do Krakova a počkej, až buď on sám aneb někteří poctiví lidé odtamtud opět tě vyženou sem zpátky. Pro ten konec také ti radím, abysi nechala pro sebe, čeho jsi zdejšími nepravostmi nabyla. . . . Možno, že ti to všechno kdysi bude dobré! . . .“

To pověděv, pan Menhart vrhl ještě poslední pohled pln hlubokého rozhorlení a opovržení na paní Kristinu a kvapným krokem opouštěl místo, kde vzduch hříchem otrávený a prosáklý jako žhavé olovo jímal a svíral jeho skráně, pronikal a tísnil jeho plíce, pálil ho až v samém tuku všech kostí.

„Odjíždím odtud jako králova choť!“ volala za ním paní Kristina, soptíc hněv za všecky urážky, jichž právě byla doznala, „a opovrhuji tebou, směšný, poctivý blázne!“

Však v nitru jejím zuřila bouře ještě prudčí než prozrazovala její tvář a hlas.

Jaká to strašná pro ni novina! Král Kazimír ženat! A jí přece dnes slíbil, že ji pojme za ženu! Klameli ji?

„Vždyť mi na to dal své slovo královské!“ chlácholila se sama. . . . „Či ani to nemělo by žádné ceny, a on mne toliko chce odsud vyvábit, abych mu pak v daleké cizině oddána býti musila jako nějaká otrokyně? Chce mě jen zavésti v širý neznámý svět, kde budu záviseti jen na jeho milosti, či vlastně na jeho moci? . . . Proč pak mi o tom nic neřekl, že jest ženat? Proč se tím nebránil, když jsem na něm žádala, aby mě pojal za ženu? . . . A proč mi o tom ničeho nepověděl Domeš? . . . Tu vězí nějaké nebezpečí, nějaká léčka, nástraha, v které snad mám uváznouti! Snad bych udělala přece lépe, kdybych zůstala v Praze? . . . Nebo kdybych si nechala všechno své jmění, které bláhová jsem už chtěla rozdati těm nevděčníkům, kdybych snad přece po některé době se vrátila. . . . Však ne, ne, vrátit se už nechci nikdy, vrátit se do Čech, do Prahy, nesmím už nikdy, ať se děje co děje! . . . Toť by byla pro mne největší hanba a potupa. . . . Jak by se radovali všichni ti zdejší *ctnostní!* Pan Menhart a ještě více všechny zdejší *nevinné* paní a panny . . . ty by se rozesmály, kdyby mě spatřily opět! . . . Nikoliv; jakmile Prahu opustím, už nikdy nevstoupím do jejích zdí, leda jako královna polská. . . . A co té se týče, opatřím si co nejdříve úplné jistoty. . . . Dost možná, že Menhart chtěl mě pouze zastrašiti! Ano, jest jen nemotorná lež, kterou jsi vymyslil, aby mi zkazil mé povýšení. . . . I on mi závidí štěstí, slávu. . . . Zpozdilý měšťák, jak prohledný jest jeho záměr. . . . Zůstanu na tom, čeho jsem jen tak šťastnou náhodou získala . . . pojedu s králem

Kazimírem. . . . Tak jako zde, budu se baviti u něho ještě také.“ . . .

Pozdě na večer paní Kristina měla ještě tajnou a dlouhou poradu s apotekářem Augustinem. Za velikou váhu ryzího zlata koupila od něho zásobu lékův a vodiček, práškův a mastí, kterými umění jeho podporovalo její krásu. Nemenší sumu peněz dala mu za zjevení tajemství, jak všech těch drahocenných, zázračných výrobkův jeho lékárny užívati má.

Vše do zvláštní skvostné krabice uloženo paní Kristina vzala si sama na starost, aby cestou někam pohozeno a ztraceno nebylo. Co by si počala bez divotvorných těchto léčidel a líčidel Augustinových? Úslužný a v potřebách tehdejšího galantního světa velice zkušený Vlach musil jí slíbit, že po kupcích ruských, kteří mezi Kyjevem a Prahou pojížděli a v Krakově se zastavovali, další zásoby těchto svých neocenitelných a nenahraditelných pomůcek k odstranění a zahánění všelikých tělesných neduhův jí posýlati bude.

Chytrý apotekář dobře uměl sobě spočítati, jaký výdělek odchodem paní Kristiny mu ujde, třeba by značnou část jeho zboží s sebou odvezla. Proto nemeškal postrašiti ji, kdyby přestala někdy těchto jeho lékův užívati, že i po zdraví i po kráse její bude veta.

Zároveň ji přiměl, aby také Aluši do léčitelského umění, které on při ní s prospěchem tak výtečným pěstuje, zasvětila, poněvadž sama ani pomocí nejlepších zrcadel by všechny skvrny své pleti nalezti a zahnati nemohla.

Tato poslední rada nebyla paní Kristině příjemná, ale nebylo lze vymknouti se jejímu naplnění . . .

Tak v poslední téměř hodině před odjezdem z Prahy Aluše dověděla se tajemství, za kteréž, kdyby jí bylo mohlo zůstati neznámo, paní Kristina velmi ráda byla by jí dala několik hrstí zlata . . .

Na královském hradě v Krakově.

I.

Dlouhá a dosti namahavá cesta z Prahy do Krakova minula bez všelikých zvláštních příhod. Král Kazimír přikázal k poctě a posluze paní Kristiny četnou družinu švarných rytířův, netaje před celým průvodem svým, jak vzácná a milá mu ta česká měštka jest a jak velikou váhu klade na to, aby důstojenství jejího co nejpečlivěji se šetřilo.

Paní Kristina, zvolivši brzy za branami pražskými pro úplnou nezvyklost jízdy na koni nádherná, nebesy krytá nosítka, upevněná dvěma statným komoňům na hřbety, vypadala v četném průvodu svého nového ochrance a pána zvláště malebně. Aluše ještě s dvěma služebnými dívkami následovala ji v nízkém povoze o velikých kolech. Více ze svého pražského služebnictva paní Kristina s sebou nevzala. Odměniviši ostatní ženskou čeleď hojně penězi i šatstvem drahocenným propustila ji od sebe s mnohým ujišťováním, kdo z nich by někdy do Krakova přišel, že u ní najde vždy dobrotivého přijetí . . .

Aluši líbila se cesta s tolika pány a rytíři tak, že jen nerada shlédla nad planinou vislanskou vypínati se věže chrámův krakovských, a budovu královského Wawelu . . .

Paní Kristina naopak se zaradovala, když cíl její daleké výpravy před ní na obzoru se objevil, ozářen lahodnými paprsky zapadajícího slunce květnového. Toužila již po změně jednotvárného života, k němuž byla odsouzena na dlouhé pouti do země polské. Od rána do noci jeti na uprášených cestách, krajinami, městy a vesnicemi, které pro ni neměly ani nejmenší zajímavosti, spokojiti se stravou, kterou královští kuchaři, v umění svém velmi nedokonale vycvičení a už vždy napřed spěchající, pro královský stůl připravili, a nemoci sobě na noclehu pohověti dle zvyku svého v hebounkých, prachových peřinách s hedbávnými povlaky, a především tak dlouho muset obejíti se bez náležité úpravy vlasův a zanedbávati svou tělesnou krásu, poněvadž buď se nedostávalo k tomu času, když král hned časně z rána velel k další jízdě, buď místa když nezbývalo než nocovati v širém poli nebo v lese pod stany, prostými netoliko umyvadel, zrcadel a stolkův, ale i oken: všechno to nepohodlí, všechen ten nepořádek a nedostatek unavil a znudil paní Kristinu tou měrou, že div si nezoufala.

Líčidla a léky odpočívají v krabicích tak, jak je tam v Praze byla složila. Aluše už sama třetího dne užasla, jak paní Kristina vypadá; ale nesmí jí to říci, aby ji ještě více nezarmoutila. Na tvářích i na čele naskakují píhy, lišeje: dobře, že paní Kristina o nich neví. Přibrala by na sebe ještě jeden, hustší závoj, aby ji nikdo ani nespatřil . . .

Vymlouvá se na vítr, na déšť, na slunce, na prach silničný, jen aby mohla zůstati pod závojem i v přítomnosti královně.

Kazimír také uměl oceniti škodlivé účinky nepohodlného, dlouhého cestování na krásu žen-

skou a nechtěje paní Kristině přimnožovati nemilých dojmův a rozpačitých chvil, šetřil osamocení, do kterého čím déle cesta trvala, tím hlouběji se uchylovala.

Všem těmto nepříjemnostem teprve v Krakově byl konec. Paní Kristina oddychla si ve svém zakuklení, v němž už se dusila a pařila, když úzkou brankou ve vysoké kamenné věži vjížděla do ulice krakovské, vedoucí rovným směrem na prostranné pravidelné náměstí. Však teprve, když po mírném svahu byla vynešena až na pahorek, jehožto ploché témě ozdobeno bylo skupením budov, tvořících společně královský hrad polský, ulevilo se jí. A když sprovázena svou Aluší vstoupila do komnat a světnic, vykázaných králem v prvním patře nad samým tokem křivolaké Visly jí k obývání, jako schvácena radostí i unavením sklesla na nejbližší pohovku a strhnuvši se sebe všechny závoje zvolala k své průvodkyni:

„Jak vypadám? Pověz mi pravdu!“

„Utýraná obtížnou cestou,“ vyhýbavě odvětila Aluše. „Jedna pokojná noc na pohodlném lůžku . . . několik hodin poklidu a odpočinutí . . .“

„To všechno vím!“ nevrle přerušila její útěchu paní Kristina. „Rci mi přímo, jak vypadám? Jest na mně vidět pouhé unavení nebo nemoc? . . . Aluše . . . Nezatajuj mi ničeho . . . Cítím sama, že jsem za těch několik dní v tváři se změnila, spadla, sešla . . . Aluše . . . Než se podívám do zrcadla, pověz mi ryzí, čistou pravdu . . . Jsem posud krásná? Či aspoň mohu-li jí býti? . . . Neklamiž mě!“ . . .

A bázlivé oči její upjaly se na rty služebné dívky, jakoby měla rozhodnouti nad štěstím a neštěstím, nébrž nad životem a zahynutím jejím.

„Jsi posud krásná, vznešená paní moje," neváhajíc odvětila Aluše, „a jakmile shodíš se sebe tento nepohodlný, obtížný oděv cestovní, a užiješ vší obvyklé péče při ranním strojení, budeš ještě krásnější . . ."

„Aluše," ještě stále obavou o svou krásu se chvějíc, zvolala paní Kristina, „kdyby ta cesta mi byla uškodila, neváhala bych a vrhla bych se tam do té řeky," prudkým mávnutím ruky ukázala k Visle. „Ale," pokračovala po hlubokém oddechnutí, „králi se neukážu, než za několik dní, až opět přijdu do svého pořádku . . . Dávám ti to na starost, aby mě dříve snad nepřekvapil svou návštěvou . . . A kdyby se dal ptáti, jak se mi vede, vyřiď mým jménem, že se cítím po cestě poněkud churava . . . Ale lékaře já nemám potřebí žádného, nezapomeň podotknouti, Aluše, žádného lékaře že si nepřeji, kdyby snad král některého ze svých ke mně poslati chtěl . . . Slovem, přikazuji ti co nejpřísněji, aby mě nikdo mimo tebe nespatřil, až se přesvědčím, že to může býti."

Aluše slíbila svatosvatě, že se stane dle vůle paní Kristiny, a ihned zevnitř uzavřela dvéře, vedoucí z poslední světnice této řady na prostrannou chodbu, a sama musila se ubytovati v komnatě před ložnicí paní Kristiny stranou druhou, tak že bez jejího vědomí nikdo k velitelce její dostati se nemohl.

Největší starosti, s kterou paní Kristina vyjela s Prahy, zbavena byla už cestou. Aluše totiž hned po prvním nocování v Kolíně jí oznámila, čeho byla vyzvěděla na družině králově, že Kazimír sice jest ženat, ale že královna Adelhaida už na osmý rok žije od něho vzdálena několik mil od Krakova, na osamělém hradu uprostřed hu-

stých lesův pod dozorem spolehlivých strážcův a že i obě své dcerušky, královy děti, má u sebe. Tato novina spůsobila paní Kristině nevýslovné potěšení, v kterémž nic jí nepřekážela další zpráva Alušina, že král mimo uvězněnou královnu má po svých zámcích a hradech v celém království několik milenek, svežených sem z nejrozmanitějších končin světa.

„Byť jich měl ještě několikrát tolik, a byť všechny byly i v Krakově, nébrž v samém Wawelu, nebojím se jich," zvolala s hrdým, mocným vědomím svého nepřekonatelného kouzla . . . „Ani té Adelaidě bych neustoupila, kdyby posud meškala na jeho hradě v Krakově; ale ovšem milejší mi jest, že nemusím sejíti se s ní!"

Tak už cestou svěřovala se své společnici. Když pak po několika hodinách odpočinku rozhledla se vysokými gotickými okny své světnice po mohutné budově Wawelské, opírajíc se o rámě Alušino, zvolala vítězoslavně:

„Od nynějška, Aluše, budeme zde panovati my!" . . .

Unavení a churavost paní Kristiny po skončené cestě trvaly králi Kazimírovi už poněkud příliš dlouho. Domeš několikráte za den musil zaklepati na uzavřené stále dvéře Alušiny a výptávati se na zdraví panino. Činil svou povinnost, jakoby mu po paní Kristině nebylo nic více, než po všech ostatních milostnicích královych; ale bledě zelené, kočičí oči jeho vždy vzplály jako dvě bludičky v sádelných, nyní den co den více rudnoucích tvářích, kdykoliv k Aluši, jež mu vstup do své komnaty vždy neuprosně zabránila, vyslovil jméno paní Kristiny, a když za protějšími dveřmi slyšel šustot hedbávných šatův.

Druhové jeho pozorovali na něm, že od posledního dne své návštěvy v Praze ještě více zmlkl a ještě pilněji popíjí. Sám král měl opětně příčinu, vyčítati mu jakousi nedbalost a liknavost ve službě. Zvláště mrzel se na něho, když dlouho se nevracel s odpovědí od paní Kristiny. Domeš totiž odcházeje od dveří Alušiných loudal se po chodbách a chodištích v tupém zamýšlení dosti dlouhou chvíli, než se dostal zpět do hlavního průčelí hradu ke světnici královy. A pak stanuv před panovníkem, oznamoval už po několik dní týmž přízvukem, že paní Kristina Rokycanská posud stůně.

Tyto jednotvárné zprávy omrzely a podráždily krále tou měrou, že jednoho dne, nemoha prchlivosti své už zdržeti, sám se vzchopil, aby se přesvědčil, co paní Kristině vlastně schází. Nedbaje proseb Alušiných, kteráž chvějíc se před zachmuřeným, děsným pohledem jeho, snažila se zdržeti ho od vykonání úmyslu ujišťováním, že paní její už tak se pozdravila, že snad ještě dnes jeho Milosti královské sama se představí, Kazimír odstrčil poděšenou dívku stranou a kvapným krokem stanul na prahu světnice paní Kristiny. Však jako zdrcen zarazil se na něm, když těsně před sebou spatřil paní Kristinu. Už opět ve své kráse, kteráž ho jala v Praze, vzpřímena a s pohledem velitelským oslovila ho vážně:

„Nevěděla jsem, že tak málo na dvoře krále polského se šetří přání a proseb dámy.“

„Jen samé odklady a průtahy a vytáčky, paní Kristino!“ rozhorleně odvětil král, stěží přemáhaje svůj hněv.

„Jsemli Tvé královské milosti v něčem na obtíž?“ pospíšila si s odpovědí, v přerozkošném

úsměvu před ním se uklánějíc, „račiž jen dovoliti, a té chvíle opustím tyto místnosti.“

A čarovný, plamenný pohled její utkvěl na něm se vší silou.

„Sám už bez mála měsíc marně dožaduji se tvé přízně,“ zpoly ještě hněvivě ale už zpoly prosebně odvětil král, postoupiv do světnice a přimknuv za sebou dvéře, aby Aluše neb někdo jiný z dvořanův nebyl svědkem tohoto jeho pokořování se.

„Posud Tvá milost královská neráčila naplniti podmínku, kterouž v Praze přijala!“

„Ú všech bleskův!“ rozhněval se král. „Vždyť čekám toliko na tebe, paní Kristino, aby od své únavy se zotavila! Jsi-li připravena, zejtra budeme slaviti svůj sňatek!“

A dychtivě čekal odpověď.

„Neznám žádné další závady, královský pane můj!“ s veselým hlasem a okouzlujícím pohledem uklonila se paní Kristina před králem, jenž odkvapil s podotknutím, že jde zaříditi, čeho ke slavnostním oddavkám jejich potřebí jest. . . .

Netrvalo ani půl hodiny a k pozvání královu vstupoval do hradu Wawelského biskup krakovský, Cyprian. Ctihodný kmet; vysoká vzpřímená postava v řasnatém černém rouchu kněžském. Vlídná, velebná, bledá tvář, svědčící o lásce k bližnímu a o přísnosti k sobě samému. Dlouhé sněhobílé vousy, splývající až po pás; zpod nich vyčnívající veliký zlatý kříž zavěšený na zlatém řetěze, jenž ovíjel hubenou šíji. Na lysé hlavě malou čepičku z fialového hedbávi.

Vzdviženou pravicí žehnaje dvořanům, poklekajícím před ním na prostranném nádvoří i na chodbách hradních v levo, v pravo, důstojný otec duchovní vešel do světnice královy.

Kazimír přecházeje mezi okny a dveřmi už patrně ho očekával. Ukloniv se před ním, přijal i on od něho požehnání a pak teprv usadil se na místě povýšeném, aby přijal jeho poklonu. Pak mu pokynul k sedadlu už připravenému a pravil:

„Požádal jsem tě k sobě, veledůstojný otče, abych ti oznámil úmysl svůj, k jehožto provedení mám potřebí tvé laskavé služby.“

„Tvá milost královská,“ odvětil biskup, „budiž přesvědčena, že dle církevního úřadu svého ochotně a s radostí přispěju k vykonání všeho, cokoliv směřuje ke spáse duše Tvé neb k pravé blaženosti národa Tvé milosti svěřeného.“

„Nač dlouhých okolkův?“ král máchnuv pravicí. „Zejtra ráno chci se oženiti a žádám Tě, abysi přišel do hradní kaple mě oddati.“

Biskup ustrnul. Oči jeho obrátily se vzhůru, ruce skřížily se na prsou, v nichž tajil se dech.

„Pane!“ vzdychl po chvíli, „neračiž tak ukrutně žertovati se sluhou církve svaté.“

„Nejde tu o žádný žert, důstojný otče,“ vážně odvětil král; „jsem odhodlán, vstoupiti v sňatek manželský.“

„Vždyť královský pane můj, jsi ženat.“ Přísně promluvil biskup, chvěje se hrůzou nad nemravným, bezbožným úmyslem královým.

„To už neplatí,“ klidně vece král.

„Co by neplatilo?“ podivil se biskup takové řeči. „Dle svatých zákonův naší církve jsi, pane, vázán platným manželstvím k své choti vznešené, ke královně Adelhaidě.“

„Nežiju s ní,“ namítl král.

„Bohužel!“ káravě pravil biskup. „Ale nejsi od ní zákonně rozveden a napomínám Tě opět

jménem božím, abysi se k ní vrátil, jakožto k pravé a jediné své manželce.“

„Nikdy!“ prudce odpověděl král.

„Křivdíš těžce té dobré, ubohé paní,“ důrazně pokračoval biskup. „Rozpomeň se konečně nad sebou samým . . . smiluj se nad ní a nad svými ubohými dítkami, kteréž s matkou nevinně trpí“ ... a sepjal před králem ruce.

„Ukrať svých slov, otče Cypriane,“ král trpce pravil, „vždyť už jsi se přesvědčil, že v té věci ničeho nezměním. . . . Raději tedy už mě sprosť těch těžkých pout, o kterýchž pravíš, že mi překážejí v užívání mé svobody.“

„Ani kdybysi s královou Adelhaidou rozveden byl, nesměl bysi vstoupiti v žádný jiný před církví naší svatou a před svrchovaným Bohem platný sňatek manželský, pokud ona by žila.“

„K čemu bysi byl biskupem,“ rozhorlil se král, „kdybysi takové uzly rozvázati nedovedl?“

„Nemám té moci“ . . . omlouval se biskup.

„Papež ti ji dá.“ . . .

„Sám jí nemá.“ . . .

„Tedy já ti ji přiřknu!“ plana vzdorem zvolal král, a vzchopiv se se svého sedadla hrozivě postavil se proti biskupu a s přízvukem hluboké rozhořčenosti pravil:

„Pokud já jsem dával vám, brali jste beze všech rozpakův, netázali jste se pranic, odkud pochází co přijímáte. Rozsáhlé statky, kláštery, kostely, hotové peníze, cla, desátky: všechno téměř, co církev vaše v tomto království má, přijali jste ode mne. Za to všechno jsem od vás posud nežádal ničeho. Až dnes poprvé chci na vás věc tak nepatrnou, že ani za řeč nestojí, a vy mi ji odpíráte!“

A zachmuřený pohled králův, jakoby chtěl biskupa přikovati k zemi. Všechny žíly na mohutné šiji byly naběhlé, z hrudi zlostí sevřené mocnými vlnami vyrážel sípavý dech.

„Naše svatá církev," nedávaje se vyrušiti ze svého klidu odvětil biskup, „přijímala dary Tvé královské milosti jakožto skvělé důkazy, že jsi pravověrným synem jejím. Umějíc oceňovati Tvou vzácnou štědrost, s kterouž jsi její blahodárnou svatou působnost v zemích polských utvrdil a zvelebil, shovívavě už po tolik let pohlíží k některým pokleskům Tvého manželského života, kteréž by na jiných svých členech krutě byla stíhala. Ale, milostivý pane a vznešený králi," a tu hlas biskupův nabyl zvuku, jímž celá prostranná světnice se zachvívala, „za všechny ty velikolepé dary, kterými jsi církev Kristovu ve svém království pozdvihl, ona nemůže učiniti se účastnicí Tvých hříchův." . . .

„Opovážlivý!" rozzuřil se Kazimír a pokročil proti němu se zatatou pěstí. „Tak mluvíš k svému králi?"

„Tak apoštolský úřad můj velí mně mluviti k synu církve, mně nad jiné milému a hluboce pobloudilému."

„Jen tvé šediny chrání tě před mým spravedlivým hněvem!" král pohrozil mu vztýčenou rukou.

„Pro právo svaté naší církve a pro spásu Tvé duše, královský pane můj, milerád položím svůj život."

A stanul jakoby očekával smrtící ránu z mocného napřaženého ramene králova. Však Kazimír náhle spustil paže podle sebe a zvolna ustupuje k svému sedadlu pravil hlasem krotkým:

„Jak jsi se tak rozčilil, otče Cypriane! Děkuju ti za tvá spasitelná slova. . . . Chybil jsem, že jsem tě svou žádostí obtěžoval. . . . O hříchu nesmí se s vámi mluvit napřed. . . . Ale udělat ho a pak si jít k vám pro odpustky, to jest mnohem kratší. . . . Ale," podávaje biskupovi ruku na odchod, „nemám ti za zlé ani jediné slovo, které jsi tu promluvil. Konal jsi svou povinnost, otče!"

„Kéž bysi, královský pane můj, také vždy konal svou!" vece biskup se zvláštním důrazem, ani brvou nepohnuv. „Nevrátíš-li se ke králové Adelhaidě, pomni, že jsi poslední Piastovec . . . do jakého neladu ano nebezpečí uvrhneš říši, kterou jsi na takový vysoký stupeň moci a slávy vznesl. . . . Nemáš daleko do padesáti a posud jsi zákonného syna, žádného právního dědice moci královské nedal svému národu. . . . Tvé záletnictví, Tvé cizoložství, pane. . . ."

„Vidím, že mi už nemáš co říci," obrátil se král k neohroženému kmetu biskupu a pokynul mu k odchodu.

„Zde v tomto domě jsi Ty pánem, ó králi! poslouchám Tvého nemilostivého pokynutí. Ale v chrámě jsem opět pánem já! Kdybysi jakýmkoliv spůsobem provedl svou hříšnou vůli a maje svou zákonnou choť královnu Adelhaidu, vešel v sňatek s jakoukoliv osobou jinou, jménem naší svaté církve, mocí svého biskupského úřadu už spředu prohlašuji takové Tvé spojení za neplatné a nicotné manželství, za zjevný odpor proti řádům a zákonům církve Kristovy, jichž Ty dle své přísahy královské povinen jsi hájiti před všemi ostatními obyvateli této země." . . .

„Dobrý starče!" zvolal za odcházejícím král Kazimír. „Až opět budu míti něčeho potřebí,

obrátím se přímo do Říma. Tam hravě vyřizují se nesnáze mnohem horší, než v jakých já jsem se octnul.“

A usmívaje se vyšel do přední světnice, kde k jeho službám připraveni stáli rytíři, komorníci a dvořané rozličného stupně. Pokynul vlídně všem a přikázal, aby na zejtra ráno o hodině deváté všichni v slavnostních oděvech svých se dostavili do hradní kaple. Pak povolal k sobě do světnice Domše a velel mu, aby bez prodlení přivedl sem dvorského krejčího a pak kvardiana zdejšího kláštera kapucínského.

Netrvalo to ani půl hodiny, Domeš uvedl obě tyto osobnosti do královy světnice. Páter kvardian statná postava, jížto modlitby a posty šly tak výborně k duhu, že ubohá duše v sádelné obrubě odpočívala jako v nejhebčích poduškách, nebyl si vědom žádného poklesku, pro který by byl volán před přísného krále. Ukloniv se před panovníkem u samých dveří až k zemi, cítil, jak veliké krůpěje studeného potu se mu řinou po lysině a zaplavují mu oči.

Ouzkost jeho působila panovníkovi nemalé potěšení. Vždyt ani krejčík, patře na ztrápenou figuru nemohl zdržeti se smíchu a potutelně pohlížel na krále, proč i jeho do této společnosti uvedl. Nečekal dlouho. Kazimír vzhledl k němu a ukázav na duchovního, jenž tu stál, jakoby očekával nad sebou nález smrti, pravil:

„Vezmi páteru kvardianovi míru!“

Tváře, s kterými nyní na sebe vzájemně pohledli mnich i dvorský řemeslník, byly hodny štětce umělcova. Udivení na obou, a jakým zvláštním významným spůsobem jevilo se u každého z nich!

Král sám nebyl by se nadál zábavného divadla, kteréž mu připravili.

„Nu, zapomněl jsi už, jak se přiměřuje nový šat?“ s netajeným smíchem pobízel štíhlého mužíčka, váhajícího přiblížiti se k rozkloněné postavě v tmavohnědém hrubém habitě.

„Tvá královská milost ráčí k nám nehodným mnichům povždy býti velice štědrá,“ kvardian nyní nabyl mysli, vida, že tu nejde o nic zlého, „a já a celé bratrstvo naše nepřestáváme nejvroucnějšími modlitbami ve dne v noci svolávati požehnání boží na korunovanou velebnou hlavu Tvou; ale,“ uváznul poněkud ve své výmluvnosti a užil té vhodné chvíle, aby si utřel pot s čela i s tváře, „ale . . . Tvá milost královská zajisté jen nějakým omylem chce mně, vždy nejpokornějšímu sluhovi svému, nyní prokázati dobrodiní, jehož, královská milost neračiž se proto na mne horšiti, naprosto nepotřebuji. . . . Mámť ještě jeden habit sváteční, a s tímto, v němž Tvé milosti královské se klaním, vystačím bohdá až do hrobu. Ba ještě některý z bratří mých řeholních zdědí jej po mně v dobrém stavu.“

„Přiměř pateru kvardianovi nový oblek!“ král stále se usmívaje rozpakům obou svých hostí, znova pobízel krejčího. „A nezmať se, ať mu pěkne jde k tělu. . . . Uvidím, patere kvardiane, dovedešli už dělat biskupa!“

Mnich sotva poněkud nabyl přítomnosti ducha, už opět jí pozbyl a vytřeštil na krále zakalené oči.

„Ušiješ pateru kvardianovi slavnostní oblek biskupský, právě takový, jaký má otec Cyprian!“ král přikazoval krejčímu. „Z týchž drahých látek a téhož kroje. Mitru také. Vždyť to všechno dovedeš. A zejtra ráno přineseš mi sem všechno úplně hotové, a ty, otče kapucíne, přijdeš sem ke mně ráno na krátko před devátou hodinou také. Nyní oba odejděte a zachovejte vše v úplném

tajemství! Má milost k vám bude záviseti na tom, jak dovedete mlčet!“

Téhož večera Kazimír vzkázal po Domšovi paní Kristině, aby nazejtří o deváté hodině byla připravena. . . .

Vše stalo se dle jeho rozkazu. S největším napjetím všichni pozvaní dvořané, rytíři a hodnostáři dostavili se v určitou dobu do kaple hradní. Nikdo na Wawelu neměl vědomí toho, co se tu bude díti. Vždyť i Domeš, když se ho vyptávali, jen pokrčil rameny a vrtěl hlavou, a ten přece byl první důvěrník králův. Či by toliko byl nechtěl promluviti?

Vypadal tak divně, že vzbuzoval nemalou pozornost všeho dvořanstva. Hluboká zamlklost jeho, tak nápadná už za posledních dnův, dnes ráno přibrala na sebe nepopíratelný výraz zádumčivosti a roztržitosti. I oděv jeho jevil zvláštní pomatenost mysli. Navěsilť toho Domeš dnes na sebe bez ladu a skladu jako nějaký hastroš. Zimní a letní, slavnostní a všední! A k tomu ještě ty neobyčejné posuňky jeho tváře a pitvorné pohyby a skoky celého těla.

Věru, kdyby dnes král nějakým tajemstvím, kterýmž v nejbližší chvíli všichni měli býti překvapeni, nebyl jímal pozornost všech, Domeš svým zevnějškem a svým chováním byl by upoutal k sobě oči a mysl celého dvora.

Kdo z druhův jeho byl by mohl té chvíle nahlédnouti do jeho duše, byl by se zhrozil, jak to v ní vypadá! . . . Domeš počal tušiti velikou věc; obával se, že něco uhodl, co jej vrhne na jinou dráhu života, co jej snad smete do propasti . . . Myšlénky jeho jako vyplašení dravci rozrývaly, rozsápávaly jeho mozek. Nemohl se jich ubrániti. Vrávoral po chodbách hradních.

když král jeho posluhy nejvíce měl potřebí, a zasedl konečně na schodech veliké síně, která oddělovala světnice královy od chodby vedoucí ke komnatám paní Kristiny . . .

Tou chvílí král ve svém obydlí už oděn malebným bohatým krojem loveckým se zalíbením patřil jak krejčí obléká patera kvardiana za biskupa krakovského. Mnich v nezvyklé úpravě očekával dalších rozkazův královských.

„Odeber se do hradní kaple a přistup k oltáři!“ velel mu Kazimír, odcházeje zároveň s ním na chodbu. Na to sám spěchal ke komnatám paní Kristiny.

Jakmile Domeš ho zhlédl, vzchopil se a spustiv divoký smích, až celá dlouhá chodba jím se rozléhala, sběhl po schodech na dvůr a zakrývaje si tvář oběma rukama točil se v kole, až zavrávoral a klesl k zemi.

Čeleď ihned sběhlá nalezla ho, jak maje oči zavřené z hluboka a těžce oddychuje. Nemyslili jinak, než že rytíř hojněji než jindy sobě přihnul už na lačný žaludek ohnivého uherského a že silou jeho přemožen se povalil. Raděno, aby pro uvarování další výtržnosti v tento den, kde podle obecného mínění něco neobyčejného na hradě díti se má, rytíř smyslů zbavený byl odklizen do přízemní chladné komory, kde prý za některou chvíli vystřízliví . . .

Když jej tam odnášeli, král s paní Kristinou, vystrojenou s oslňující nádherou a s uměleckým vkusem, beze všeho průvodu vstoupil do hradní kaple. Obecné ustrnutí byl dojem, jejž spůsobil na všechny zde přítomné. Přísným okem přeletěv celé shromáždění, tak že nikdo se neodvážil, ani brvou hnouti, pevným majestátním krokem, paní Kristinu po levém svém boku, úzkou uličkou po-

pošel až k oltáři. Zde na nejnižším stupni poklekl, podal paní Kristině pravou ruku a hlasitě, tak že to po celé klenuté svatyni zřejmě slyšeti bylo, pravil k duchovnímu, stojícímu nad ním o stupeň výše:

„Velebný otče! oddej nás jako muže a ženu a uděliž nám biskupské požehnání!“

Paní Kristina pevně stiskla jeho pravici; na krásné tváři její zaskvěl se odlesk nejvyššího blaha.

Všichni svědkové nenadálé této svadby královy, ještě než mohli se vzpamatovati ze svého ohromení, musili přiznati, že půvabnější, dokonalejší krásy ženské posud neviděli.

V prvních okamženích zdálo se jim, že král, vraceje se z lovu, přivádí s sebou z nejhlubších pralesův nějakou vílu nebo kouzelnici, tak nade vše pomyšlení spanilá paní Kristina vypadala ve svém běloskvoucím rouchu a ve svých havraních vlasech, jichžto bohaté vlny po labutí šíji její splývaly až po lepotvárné boky. Nad úbělovým čelem třásla se v načechrané plni jejich na zlaté jehlici hvězda veliká ze samých diamantův, a na živůtku, jehožto malebné tvary připomínaly půvaby Venušiny, upjata byla nejnovější okrasa klenotnických skladův benátských: stonek konvalinky, na stříbrné lodyze vycházející z dlouhé smaragdové spony řada velkých a menších perlí. Však nad vší krásou těla a nádherou oděvu vznášelo se nevyslovitelné kouzlo velikých modrých očí a přelíbezný úsměv koralových rtův nevěstiných ...

S takovou milostnou bytostí každý z přítomných zajisté by byl také rád přiklekl k oltáři; ale pomyšlení, kdo to vlastně jest, jíž král Kazimír tuto před nimi podává ruku k sňatku, a druhé pomyšlení, že králová Adelhaida posud žije a že tento skutek nevěry a potupy, jehož král na ní se dopouští, převyšuje všechny jeho posavadní

ošemetnosti a zrady, páchané na zavržené choti a matce, probudilo ve všech už dávno otupělé a zmlklé svědomí.

Jako bleskem rozsvítilo se v těch mrákotných myslech rytířův, dvořanův, klonících se posud v otrockém obdivu a v uplacené věrnosti před vší libovůlí i před všemi možnými neřestmi odvážného, podnikavého a hrdinného panovníka. V němém ustrnutí patřili všichni, jak jejich velitel a král dopouští se skutku, jenž už nejen poškvrňuje osobní jeho čest a hanobí jméno jeho rodiny, ale i zlehčuje důstojnost polského trůnu a jest na ujmu národa i království polského před ostatním světem!

Jediný pocit, že král Kazimír s českou milostnicí dopouští se těžkého hříchu na zákonech církve křesťanské, ohavné zrady na své nevinné, zapuzené choti, zneuctění a urážky svých dcer a potupné svévole nad vlastní důstojností svou královskou a nad vážností celé země, projímal všechny při pohledu na svatební obřad.

A ještě s jakým podvodem i tento obřad se vykonává! Páter kvardian z kláštera kapucínův přestrojen za biskupa Cypriana, který jediný má právo k tomuto církevnímu výkonu, ač má-li býti platný . . .

Nevypadá-li tento sňatek královský jako posměch, schválně na snížení všech řádův církevních? . . . Co asi odpoví biskup Cyprian k tomuto hrubému porušení jeho právomocnosti, k této těžké urážce církve? . . .

Tyto a podobné myšlenky ještě vířily v hlavách udivených svědkův hříšné svatby královy, když páter kvardian nad novými manžely vyřkl poslední: „Amen“ a udělal znamení kříže. Všichni

rázem odvrátili svých zraků od tohoto rouhavého užívání božského znaku!

Sám, jak král paní Kristinu do kaple byl přivedl, odvedl ji opět odtud jakožto svou choť. Zavěsila se na jeho loket a pyšně rozhlížejíc se po přítomných svědcích svého nenadálého povýšení kráčela vedlé něho z kaple.

Mlčky a tiše, druh na druha boje se podívati, aby neprozradil své city a myšlénky, všichni zvolna za chvíli opustili svatyni, kteráž se stala jevištěm neřesti posud neslýchané. Se sklopenými zraky a zachmuřenými tvářemi rozcházeli se po chodbách a schodištích hradních i nejspustlejší účastníci posavadních divokých a nectných dobrodružství krále Kazimíra.

V tétéž chvíli paní Kristina vrhla se králi v jeho světnici do náruče a ovinuvši své hebounké lokty kolem jeho tvrdé šíje přitiskla ho mocně k svým vysoko se dmoucím prsoum a rozplývajíc se radostí zvolala:

„Můj drahý králi! můj jedině milovaný choti!“

„Kristino!“ odvětil Kazimír, vášnivě ji vina k sobě, „pro nikoho na světě nebyl bych udělal, co jsem dnes učinil pro tebe!“ A políbil ji ohnivě na kypré rty.

„Můj miláčku!“ zašeptala, zavírajíc oči. „Jsem věčně tvá!“

II.

Novina o nové svatbě královně způsobila netoliko v Krakově, ale i v celém království polském mocné pohnutí, nébrž i zdrcující úžas. Zraky všech upíraly se k biskupu Cyprianovi s nadějí, že duchovní moc jeho zjedná brzkou a dokonalou

nápravu děsného pohoršení a dovede přesvědčiti Kazimíra, že zákony mravnosti a lidskosti jsou na světě také pro něho platny. Doufalyť zejména paní urozené i městské se vší bezpečností, že biskup prohlásí nové manželství Kazimírovo veřejně za neplatné a postará se, aby pražská záletnice opět co nejdříve aspoň opustila Wawel, jemuž její přítomnosť slouží jen k největší hanbě.

Biskup Cyprian ovšem s nejhlubším rozhořčením přijal zprávu o podvodném zneužití svých biskupských odznakův k provedení hříšné svévole královy, a kdyby byl mohl jednati úplně dle svého citu a rozumu, byl by nad Kazimírem vyřkl těžkou klatbu církevní. Ale jednak pomyšlení, že král polský velikými dary a svobodami, udělenými církvi křesťanské ve své zemi, stojí u zvláštní milosti papežské, jednak zřetel k tomu, že shovívavě pohlížeje na všechny posavadní cizoložné skutky Kazimírovy sám jest nemálo vinen nejnovější jeho neřestí, přiměly jej k opatrnosti, aby do obecného rozhorlení proti němu nepřidával nového ohně a nezakročoval proti korunovanému výtržníku se vší přísností, jíž ovšem zasluhoval.

Nicméně nechtěje na sebe uvaliti podezření, že prostopášný skutek jeho schvaluje a zasloužiti si někdy spravedlivé výčitky, že pláštěm mlčení zakryl tak hrubé porušení zákona božského i lidského, biskup vypravil do Říma spolehlivého posla s důvěrným listem k samému papeži, podávaje mu zprávu o hanebném jednání Kazimírovu a žádaje za poučení, jakby se k němu zachovati měl.

O tomto svém kroku dal zároveň věděti všem příslušníkům své diécese, zejména všemu panstvu polskému v Krakově i po venkově, vybízejícímu ho čím dále tím naléhavěji, aby uražené cti královny Adelhaidy a poškvrněnému majestátu krá-

lovskému zjednal dostiučinění pokutami církevními, když všeckna moc světská zde nic svésti nemůže.

Králi nezůstalo poselství biskupovo do Říma dlouho tajno; však nelekl se ho, věda, jak předejíti a zmařiti jeho účel. Na rychlých koních vypravil z družiny rytířův sobě nejoddanějších tři s přísným rozkazem, aby stihli do Říma dříve, než posel biskupův tam dostati se může. A místo všech omluvných a prosebných listův dal jim s sebou pro jistější účinek tisíc florentských dukátův.

Tím se stalo, že biskup Cyprian na svůj žalobný list teprv po několika měsících dostal pokynutí, aby krále Kazimíra zbytečně nedráždil, nébrž jeho štědrou náklonnost k církvi blahovolným a shovívavým spůsobem udržeti a rozmnožiti se snažil. Zajisté prý král polský činí více dobrého než zlého a třeba prý zejména v oněch krajinách, kde nedaleko na sever ještě pohané v divokosti své se prohánějí, tak mocného a rázného šířitele křesťanství, jakým král Kazimír stále se osvědčuje, v některých stránkách života soukromého také šetřiti.

Po tomto srozumitelném napomenutí biskup Cyprian ovšem už nečinil žádný pokus, aby pohoršlivý manželský poměr králův stavil. Přestal toliko na tom, že hradní kapli, která se stala jevištěm skutku tak mrzkého, znova vysvětil a své styky s dvorem královým až na nejnutnější projevy chladné zdvořilosti obmezil.

Jeho ustoupení do pozadí nebylo ostatně zvláště pozorováno v novém čilém a hlučném ruchu, který tam zavládl. Od osmi let, co královna Adelhaida odtud vyhostěna byla, dvořanstvo a veškerá dvorská společnost na Wawelu záležela,

vůbec jen ze samých mužských, většinou svobodných. Paní a panny, jež náležely k družině a k průvodu zapuzené královny, opustily hrad s ní, nečekajíce, až by k odejití vyzvány nebo přinuceny byly.

Prazvláštní, v tehdejších časích zajisté zcela nezvyklý a neobyčejný byl to pohled na královský dvůr, kde nebylo krásných paní a spanilých děvic. Celá ta dvorská společnost, již sobě dobrovolně ovdovělý král ve svém sídelním hradě kolem sebe zřídil, poskytovala obraz chmurnosti, drsnosti; scházel jí pel, květ, lesk, barva, vůně, záře, poesie, což všechno pochází toliko od dám.

Proto královský dvůr Kazimírův vypadal jako sbor samotářův, mrzoutův, poustevníkův nebo věžňův. Ale jen na venek; nebo uvnitř bylo bujnosti a kratochvíle až příliš.

Při tom není lze zapříti, že mravy celého toho zvláštního tovaryšstva ve své jemnosti a uhlazenosti doznávaly nemenší újmy, než která se jevila v jejich čistotě a cudnosti.

Nová choť králova rozhodla se, že aspoň v onom směru spůsobí v nich změnu. Hned za několik dní po svém sňatku vyslovila ke králi přání, aby měla ku své posluze a k svému čestnému průvodu zvláštní co možná četnou dvorskou družinu, do níž by byly povolány paní a panny z předních šlechtických rodin polských.

Kazimír octnul se na nemalých rozpacích. Nebyloť ho tajno, že tyto paní a panny, kteréž jeho nová choť žádala jakožto znak svého důstojenství, se žádnou jeho milostnicí nepěstovaly ani nejmenší společenské spojení, ba že od odchodu králové Adelhaidy i k němu samému svou nelibost a chladnost dosti okázale projevovaly. Též bylo mu vědomo, že nové jeho choti ani mezi obecným

lidem ani mezi šlechtici a velmoži neříká se jinak než pražská frejířka, ba že ani v samém dvořanstvu nemluví se o ní jinak než jako před svatbou, totiž o „paní Kristině“. Hodnost královské nepřiznává jí v celém Krakově nikdo!

Vždyť ani on sám ne! Vždyť ani jemu nevstoupilo nikdy na mysl, udělati z krásné Češky polskou královou. Vždyť i v jeho očích zůstala tím, čím byla: pouhou milostnicí, a křeslo královny polské zůstávalo podle jeho napořád neobsazené. Ani až posud Kazimír neprohlásil ji před dvořanstvem a před nejvyššími úřadníky a hodnostáři zemskými za *královnu*.

Že ji učinil svou chotí, pokládal za svou věc soukromou. Ani nebyl by se někdy nadál, že ona sama opováží se chtíť být ještě něčím více, nežli zač ji prohlásil páter kvardian, přestrojený za biskupa.

Proto byl nemálo zaražen, když na něm požádala zřízení vlastního dámského dvořanstva.

V prvním okamžení hleděl vyhnouti se odpovědi a jal se hladiti její hebkou ruku, ovinutou kolem jeho šíje. Však ona nedala se tak snadno odvésti od svého záměru.

„Nevypadá to zde nic jako v královském hradě, nýbrž spíše jako ve válečném táboře,“ namítla, přísně pohlížejíc Kazimírovi do očí. „Nic lahodného, líbezného, něžného tu není, jak přece v residenci královně také býti má. . . . Až jest mi tu teskno mezi samými těmi přilbami, krunýři, chocholy a ostruhami. . . . Tvá milost královská nesmí své panovnické sídlo tak zanedbávat. . . .“

„Ale, milá Kristino“ . . . omlouval se Kazimír. . . . „Vždyť já skutečně žiju jen v samých válkách. . . . Dle toho i můj Wawel posud.“ . . .

„Byl už svrchovaný čas," paní Kristina spěšně přerušila mu řeč, pohrávajíc s jeho kníry, „že tu zavládlo také něco jiného než stálá vojna. . . . Můj drahý Kazimíre, už snad máš těch válek dosti, abysi byl také živ — lásce! Kéž bych tě těmito svými lokty mohla už navždy zdržeti v těchto zdech. . . . Trnu strachy, že bysi opět ještě někdy chtěl vytrhnouti se svými rytíři a zbrojnoši do bitvy. . . . Pošli je za sebe a zůstaň doma u své . . . ženy . . . která nemá vroucnějšího přání, než spůsobiti ti šťastné, příjemné, lahodné živobytí." . . .

„Má drahá Kristino!" Kazimír klonil se do jejího náručí.

„Zůstaneš tedy už doma? Nepůjdeš už nikdy ode mne? Do války, kde bysi snad zahynul! Ach, jaké strašné to pomyšlení, spatřiti Tě zbroceného krví . . . bledého . . . stuhlého . . . mrtvého!" . . . A jala se horoucími polibky pokrývati jeho vráčité čelo.

„Upokoj se, má jediná!" chácholil ji Kazimír. „Nyní jest kolem mého království všechno ticho a neli skroceno aspoň zastrašeno. . . . Vojna nebude třeba ani za kolik let." . . .

„A když do ní půjdeš, půjdu já s tebou!" zvolala odhodlaně, kolébajíc jeho hlavu na svých prsou.

„Zůstaneme oba doma!" ujišťoval ji král, podávaje se zcela omamujícímu kouzlu jejích slov a polibků.

„Však aby se nám tu líbilo," prohodila žertovně, „musíme si to všechno opravdu po královsku zaříditi. . . . Asi tak, jako mají v Praze: Karel své komonstvo a ta jeho Němka také. . . . Vždyť já posud ani nemohu z těchto komnat a chodeb. . . . Musila bych se zastydět před zdej-

šími měštkami, že nemám ani takový průvod jako každá z nich.“ . . .

Kazimír zachmuřil čelo, hryzl se několikráte do rtův, sklopil divoké oči, ale mlčel.

„Nežádám ničeho,“ paní Kristina tulíc se k němu vždy laskavěji, pokračovala po malém pomlčení, „co by se neslušelo na tvou choť, královský pane můj! Vím, že jsi mě neodvedl sem z mé vlasti, abych v těchto hradních zdech jako v nějakém vězení trávila svůj mladý život; abych zde neměla té volnosti a nebyla obklíčena ani takovou nádherou, jakéž jsem si dopřála v svém vdovství a ve stavu městském.... Jsem nyní přece choť polského krále.“ . . .

„Dám ihned rozkaz, aby se ti zřídila zvláštní družina paní a dívek polských!“ vzchopiv se od ní, Kazimír zvolal prudkým zpoly hněvivým hlasem. „Budeš míti svůj dámský průvod, když si ho tak přeješ!“

„Vždyť chci objevovati se na veřejnosti důstojněji hlavně k vůli tobě,“ odvětila se zvláštním důrazem.

Nazejtří rozhlásil se králův rozkaz po Krakově a zvláštními posly v několika dnech i po širém království, aby se přihlásily a na Wawel přijely šlechtické paní a dívky, které by chtěly býti přijaty do dvorní družiny královské.

S úmyslem nemluvilo se o královně, však ani tato opatrnost neprospěla. Prošlo několik dní, ba i neděl, a k vyzvání královu nedošla z celé země ani jediná odpověď. Žádná paní, žádná dívka z celého přečetného panstva polského nepřihlásila se, že by si přála býti účastna cti dvorní dámy. Paní Kristina den co den byla nevrlejší a mrzutější, vidouc v tom okázalém stranění se její společnosti smělou urážku své důstojnosti.

Takové pohrdlivé odpovědi veškerého panstva polského k svému blahosklonnému přání nenadála se. Však neměla ani nejmenší ochoty, aby takovou opovážlivost a potupu snesla. Znamenajíc už i na Kazimírovi nemalou podrážděnost, s kterouž se dotýkal tak dokonalého neúspěchu svého vyzvání k čestné službě dvorní, neopomenula popuditi ho proti hrdému panstvu polskému ještě více, uštěpačně narážejíc na jeho dobrotu, která vzdorné, odbojné pány na hradech nechává růsti sobě přes hlavu a zajisté brzy ještě zjevnější nevážnosti od nich dozná, budeli se rozpakovati a nezdrtíli jejich zpupné šíje před sebou do prachu. Král Karel z Prahy prý by s takovými smělci a odbojníky dovedl zatočiti beze všeho milosrdenství.

Tato dobře namířená slova uražené milostnice dosáhla svého účinku. Král Kazimír sepsal vlastní rukou řadu šlechtičen polských, vdaných i svobodných z Krakova i z nejbližšího okolí, a po schválních hlasatelích rozeslal jim listy s přímým rozkazem, aby do tří dnův dostavily se na Wawel ke konání dvorní služby jeho choti. . . .

Opět vyhnul se slovu „králová“, a nemohl býti v nejistotě, budeli toto slovo pohřešováno i od těch, jimž rozkaz jeho svědčil. Však tento zněl tak přísně a určitě, že v žádné rodině, kterou stihl, neopovažováno se, vzdorovati mu.

To bylo něco jiného, přihlásiti se z dobré vůle ke službám nenáviděné, dobrodružné milostnice české, která si chce hráti na královnu polskou, a poslechnouti rozkazu králova. Z pouhého přinucení sjížděly se teď šlechtičny polské, provázeny svými muži a otci, hrdými vojvody, velmoži, zemany a rytíři na královský Wawel, aby osvědčily svou poslušnost k panovníkovi. Kazimír nemohl potlačiti v sobě všechen hněv svůj tak dokonale,

aby k průvodcům jejich neprojevil svou nelibost nad neochotou, s kterouž první vyzvání jeho v řadách jejich se potkalo, a sám sepsal zevrubné naučení o všech službách a obřadech, jichž zvolené paní a panny polské na počest jeho choti účastniti se mají.

Všem společně byl tento pořádek dvorní služby přečten a každé z nich ještě zvláště odevzdán věrný opis celé listiny. Za správné zachovávání předpisův služebních a obřadních musila zaručiti se slavným slibem králi samému nejstarší z povolaných dám.

Paní Kristina plesala v duchu, když poprvé celý tento sbor ušlechtilých a vzácných paní a dívek polských v slavnostním představení před ni uveden byl samým králem. Jim lehounce kynouc hlavou přijímala jejich ač patrně nucené a bezděčné přece hluboké úklony s posuňky nedbalého úsměvu, v němž bylo více škodolibého pocitu nad dosaženým vítězstvím, než přívětivosti. . . .

Dvorní družina paní a panen urozených byla tedy konečně sestavena, ale tím nepřibylo na Wawelu hluku a života. Žádná z dám nepromluvila s paní Kristinou ani slova, mlčky vykonávaly dle králova předpisu všechny služby a ceremonie, tak jakoby měly obsluhovati nebo sprovázeti nějaký stín nebo nějakou mrtvolu. Ba ani mezi sebou nemívaly žádný hovor a stály podlé sebe jako kamenné sochy, byla-li paní Kristina přítomna.

Marně snažila se tato, rozpřísti s nimi nějakou rozprávku, přiměti je k nějaké zábavě. Neumějíc jejich jazyka sama brzy musila ustati od těchto pokusův a pouze posuňky dávala jim na jevo svou vůli či spíše svou nevoli; neboť toto hrobové ticho a mlčení jejich stávalo se jí každým

dnem protivnějším, nesnesitelnějším a popuzovalo ji k hněvu, nébrž i k zoufalství.

A přece nebylo lze, žalovati na ně u krále; neboť vykonávaly veškeré části své služby s nejdokonalejší správností zcela věrně, jak král sám jim byl nařídil . . .

Paní Kristině nezbývali pro rozmluvu ze všeho dvořanstva leda Aluše a Domeš.

Aluše už dávno v duchu svém litovala, že opustily Prahu, kde paní Kristina sice nebyla chotí královou a kde žily toliko v obyčejném městském domě, ale stokrát příjemněji a veseleji než zde. Však bála se projeviti tyto své myšlenky a city své velitelce, znamenajíc velmi dobře, že ona sama podobné úvahy v sobě tají a co nejdříve ve své královské nádheře a důstojnosti si zasteskne.

A Domeš? Toho od sňatku králova ani nejstarší druhové jeho nemohli poznati; tím podivnější bylo jeho chování paní Kristině.

Nové důstojenství, jehož přece i vůči němu dosáhla a mocný vliv, jehož nad králem nabyla, neměly na něho ten účinek, aby snad jí prokazoval nějakou větší uctivost než dříve. Nesnažil se přijíti jí na blízko; ale když buď v síni královně nebo na některé sloupové chodbě, které vroubily prostranný dvůr a na kterých ona často se procházela, prchnuvši zoufale z němé společnosti své četné damské družiny, s ní se potkal, nechoval se k ní jako králův sluha, ba nešetřil k ní ani tolik opatrnosti, kolik zanedbati vůči ní neopovažovali se posud ani nejurputnější protivníci její z domácího panstva.

Upřel na ni vždy své bledě zelené oči jako by jí neznal, neb spíše jako by se rozpomínal, odkud ji zná. Při tom pak naskočil mu kolem

spodního svislého rtu úsměch nepopíratelného pohrdání nebo hluboko zakořeněné ošklivosti, tak že paní Kristina, kdykoliv oči její v jeho se střetly, vždy pocítila mrazení ve všech žilách a plaše spustila před ním svůj pohled k zemi.

V tom okamžení nemohla jinak, nevěděla si proti němu rady, byla úplně bezbranná. Když pak ve své světnici o samotě přemýšlela o své slabosti vůči němu, vzplál v ní prudký hněv proti opovážlivému, drzému, neuctivému sluhovi, a umínila si pevně, že při nejbližší příležitosti mu dá poznati svou moc.

Však tento úmysl musil ještě několik dní čekati na své vykonání. Domeš jako by o něm věděl, překvapil paní Kristinu novou smělostí. Maje potkati se s ní na chodbě před komnatou královou, stanul stranou a ani sebou nepohnuv, upjal na ni svůj bodavý zrak a nechal ji podle sebe přejíti.

Zachvěla se leknutím nad takovou drzostí div neklesla. Však ještě se udržela zpříma a s utajeným dechem přešla.

A přece to ještě nebyl vrchol vší urážky, jíž od někdejšího milence svého doznávala. Nazejtří po této příhodě schválně opět ubírala se touž chodbou ke komnatě králově. Nikde nikdo. Tu na zatáčce v pravo vystoupil proti ní Domeš a stanul před její tváří tak těsně, že až pocítila jeho horký, vínem prosycený dech.

„Otroku! mně s cesty!“ zvolala a hlas její třásl se hněvem.

„To já jsem, Krišto! Domeš! popatři na mne blíže!“ sípal, neustupuje s místa. „Nebuď nevděčná k svému dobrodinci.“

„Odstup! Bídníče!“ přerušila jeho řeč „sice zavolám.“ . . .

„Jen zavolej, zavolej, Krišto!“ ušklíbl se na ni. „Svolej celý Wawel, všechny své dámy i samého krále si sem pozvi, aby všichni uslyšeli, co ti řeknu.“ . . .

Zavrávorala několik krokův zpět a rty její chvěly se zimničně, hledajíce slova, jimiž by odrazila tuto trestuhodnou opovážlivost. Však Domeš nečekal, až paní Kristina ze svého zděšení se vzpamatuje, nébrž postoupiv k ní, že opět téměř dotýkal se jí, pokračoval posměšně:

„Krásná paničko! Tak jsem to nemyslil, když jsem z tebe v Praze chtěl udělati milostnici polského krále. . . . Jak v jediného Boha věřím, tak jsem nechtěl, aby tvé dobrodružství se skončilo! . . . Tuto ruku dal bych za to,“ a máchnuv pravicí paní Kristině před očima, až bezděky je zamhouřila, „kdybysi tu nebyla. . . . Však měj se na pozoru, krásná paničko!“ a při těch slovích pitvorně uklonil se před ní, „abych ti nenašel zase cestu z Krakova!“

„Nestoudný robe!“ zaúpěla paní Kristina, bázlivě se ohlížejíc po chodbě, vidí-li neb slyší-li ji někdo s Domšem takto rozprávěti, „kéž bysi se propadl pod mýma nohama!“

„Dříve ještě musím napravit, co jsem zavinil!“ Domeš odvětil s přízvukem hrozby. „Na královském hradě, na Wawelu, není tvé místo!“

„Skryj svůj zlolajný jazyk za zuby, a nevyzývej můj hněv proti sobě! Posud vzpomínám časův minulých a jim k vůli odpouštím, co pomatené smysly tvé nyní pletou!“

„Nedotýkej se mé minulosti!“ zvolal Domeš. „A smysly mé bohužel jsou až příliš zdrávy, že nemají potřebí žádných tvých ohledův.“

„Nuže!“ pevnou rukou odstrčila ho stranou, „chceš zakusiti mé moci, budiž!“

A rychlým krokem spěchala ke komnatám královým.

Všecka rozčilena vypravovala Kazimírovi, jak neuctivě Domeš se k ní chová od první chvíle, co sem přijela, mlčela prý, kladouc takové jeho chování na vrub jeho téměř stálého opilství, jehož důkazem prý jest i celé vzezření jeho; ale dnes prý opovážil se proti ní pohanění a potupy, která svědčí o vytrvalém nepřátelském smýšlení jeho proti ní.

„Královský choti a pane můj," končila svou žalobu, chvějíc se po celém těle, „zajisté nedopustíš, abych musila snášeti nevážnost a drzost tvých sluhův. Žádám od tvé milosti, abysi Domše přísně potrestal a nejraději z hradu a z Krakova vypudil!" A sepjala před Kazimírem své lepotvárné, běloskvoucí ruce.

Králi byla celá tato příhoda nepříjemna. Domeš byl jeho nejpřednějším důvěrníkem ve všech milostných dobrodružstvích, znal všechny jeho vášně a uměl jim chytře a správně vyhovovati. Po tolik let, co ho u sebe ve službě má, král nenalezl podstatné a vážné příčiny, aby s ním byl nespokojen. Teprv nejnovější dobou Domeš poněkud ochaboval ve své horlivosti neb spíše pozornosti, tak že bylo potřebí jej proto pokárati; také hojnější popíjení, jemuž Domeš od svého posledního návratu z Prahy byl se oddal, nelíbilo se králi.

Ale to všechno nezavdávalo mu posud příčiny, aby svého vždy věrného sluhu nějakým trestem stihl aneb dokonce od sebe v nemilosti odstranil. Nicméně nemůže mu dovolovati, aby k paní Kristině neuctivě nebo urážlivě se měl. A že tak skutečně se chová, o tom král nabyl

vědomosti už dříve, než paní Kristina přišla s dnešní žalobou na něho.

Pozorovalť sám už několikráte, že Domeš i v jeho přítomnosti dosti nedbale kolem ní obchází a se zvláštním výrazem tváře, v němž mnohdy bylo lze postihnouti buď nepřejícnost buď pohrdání, na ni pohlíží. Kazimír dělal posud, jakoby této jeho malé úcty k paní Kristině ani neznamenal. Vždyť věděl, že Domeš úplně zasvěcen jest do jejího posavadního spůsobu života, že jako prostředník mezi ním a ní pokládá se i za jejího důvěrníka, který už někdy proti dvornosti chybiti může.

Ale ani jemu nesmí se trpěti, aby úmyslně a stále urážel milostnici královu jen proto, že sám pomáhal uvésti ji sem. Vždyť se chová zdvořile i k ostatním krasavicím, kteréž si Kazimír po hradech mimo Krakov usadil. Proč právě k paní Kristině by neměl jeviti tutouž šetrnost? Spíše bylo by lze nadíti se, že k své krajance bude uctivější a oddanější, než k jiným milenkám královým, s nimiž pro neznalost jejich rodného jazyka ani promluviti nemůže.

Po krátkém přemýšlení Kazimír dospěl k pevnému rozhodnutí a slíbil paní Kristině, že jí zjedná úctu od každého, kdo na jeho hradě zůstati chce, tedy i od Domše.

A už za malou chvíli Domeš stál před ním. „Skorem byli bychom zapomněli na důležitou věc, už v Praze ujednanou," jal se mluviti král, zcela mírně a vlídně, aby mu nedal znáti své rozčilení, do kterého paní Kristina před svým odchodem ho uvedla.

„Nemám v paměti, nač Tvá milost královská ráčí narážeti," odvětil Domeš s hlubokým úklonem.

„Přistup blíže, Domši," důvěrně a laskavě pokynul mu Kazimír se svého křesla, „až sem ke mně!" A když rytíř v nemalém udivení tak byl učinil, panovník blahosklonně pokračoval:

„Nejsem nikomu na světě dlužníkem; nechci jím býti ani tobě."

„Můj královský pane" . . . pokorně zajíkal se Domeš.

„Poslední den našeho pobytu v Praze slíbil jsem Ti nejkrásnější kus lesní krajiny, jejž sobě tamto na březích Visly vybereš, a zároveň uvolil jsem se, že Ti tam dám vystavěti rozkošný hrad, nebo hrádek, co budeš chtít." . . .

„Milostivý králi a pane můj!" Domeš sklonil se před velitelem svým na koleno, „neračiž mě nutiti, abych ten velikolepý dar musil přijati." . . . A sepjal ruce k prosbě.

„Proč pak se ho zříkáš?" král nemálo udiven tázal se, zpytavě pohlížeje na rytíře, nepostřehl-li by na něm nějaké známky duševní rozrušenosti, ku kteréž, jak nyní si vykládal jeho chování z poslední doby, zvláště pak jeho nevysvětlitelnou neuctivost k paní Kristině, měl zjevnou náklonnost.

„Nemohu, nechci, nesmím." . . .

„Vždyť jsi mi prokázal zvláštní službu, za kterou jsem Ti povinen." . . .

„Kéž bych tenkráte nebyl naplnil přání Tvé milosti královské!" s hlubokým vzdechem zvolal Domeš.

„Jak tak mluvíš, Domši?" podivil se král a pokynul mu, aby vstal.

„Nikdy nebyl bych se nadál," vece Domeš, „že Tvá milost uvede paní Kristinu Rokycanskou sem do Krakova, na Wawel, a že s ní přistoupí k oltáři!"

„To všechno, co jsem učinil, přece nemůže v ničem vaditi tobě, Domši!“ nemálo podrážděn takovou výčitkou svého sice důvěrníka ale přece jen sluhy, trpce odvětil král.

Domeš ustoupil s výrazem pokory a oddanosti v tváři, ale přece hleděl na krále tak, jakoby mu ještě něco říci chtěl.

Kazimírovi neušel tento zvláštní, tajemný pohled Domšův.

„Pověz, co snad mám věděť, a co přede mnou skrýváš!“ velel král a kvapně přistoupil až k samému Domši. „Však střez se, abysi nepronesl jediného klamného slova. . . . Znamenám, že něco kuješ. . . . Zapomínáš, kdo zde jest pánem a čím jsi mu povinen. . . . Vidím leccos, co se mi na tobě nelíbí. . . . Domši, chcešli dále zůstati při mně, nezadávej příčiny k nespokojenosti ani mně, ani.“ . . .

„Račiž Tvá milost královská mě dobrotivě propustiti, jestliže ke službě Tvé milosti už se nehodím,“ Domeš nevyčkav dalších slov královýchh, prosil v uctivé pokoře.

„Vymykáš se mi, Domši!“ rozhorleně zvolal král. „Sám žádáš opustiti mou službu, nejsi tu spokojen. Opakuju, že něco přede mnou tajíš, a vyzývám tě přísně, abysi mi to zjevil. . . . Vím, že se to týká mne.“ . . .

„Nevím o ničem,“ po kratičkém váhání pevným odhodlaným hlasem vece Domeš, „co by Tvé milosti královské se dotýkalo a co bych před Tvou milostí utajoval. Ale nezapírám Tvé milosti,“ pokračoval zvolněným hlasem, „že na Wawelu udály se změny, do kterých já už se nehodím. A proto opakuju svou nejpokornější prosbu, Tvá

milost račiž mě ze své služby propustiti. . . . Vrátím se do Čech.“ . . .

„Ty u mne zůstaneš, Domši!“ velel král. „Ale zároveň ti přikazuju, abysi se vpravil do těch některých změn, o nichž se zmiňuješ. . . . Nebude potřebí ničeho jiného, než abysi šetřil povinných dvorních a rytířských spůsobův také k dámám! Myslím, že před některými lety také jsi věděl, jak chovati se k nim. . . . A abysi u nás už pevně se usadil a k dalším potulkám po světě chuti pozbyl, ještě dnes vyjeď sobě tamto do hvozdův na Visle a vyhlídni sobě, kde by se ti líbilo, míti svůj vlastní hrad. . . . Konečně snad přece se oženíš, a když se ti zachce samoty, budeš ve svém.“

„Tvá milost ráčí veleti, abych zůstal. Byl jsem vždy poslušen vůle a rozkazův Tvé milosti. Zůstanu, pokud nepozbudu vznešené přízně Tvé milosti. Také se vynasnažím, aby zdejší dámy na mne si nestěžovaly,“ připojil váhavým hlasem, „ač se vyznám, že k službám jejich nemám ani nejmenší spůsobilosti.“

Kazimír upřel na něho po těch slovích opět svůj přísný pronikavý zrak.

Domeš nedal na sobě znáti, jak v něm všechna krev vře a jak rád by svému veliteli projevil, jak nesnesitelným stal se mu další pobyt na Wawelu vedle nynější jeho choti, své někdejší milenky. Až když opět byl samoten ve své komnatě, uvolnil svému mocnému pohnutí a rozčilení, tak dlouho tlumenému, hlasitým vzdechem.

Přemožen trapnými pocity klesl na stolici. Těžká hlava přiklonila se k hrudi, rozvlněné prudkou bouří. Několikráte přejel sobě horké čelo třesoucí se dlaní. V tváři rychle střídaly se záchvěvy mysli mocně zmítané. Jakoby sama

sebe se bál, chvílemi máchnul před sebou oběma rukama. Rty několikráte křečovitě sebou škubly; však neotevřely se. Mlčel dlouho a seděl nepohnut jako strnulý. Teprv po opětném dlouhém oddechnutí, s nímž jakoby první nejprudší nával bouře v hlavě i v srdci byl odvanul, skříživ ruce na prsou, takto jal se k sobě promlouvati:

„Bídně, hanebně jsem jednal, teď celé břímě té hanby padá na mne. Kristina nebyla by zde, kdybych jí sem nebyl uvedl já! Co jen jsem myslil, když jsem vášni králově zjednával k ní přístup? Chtěl jsem pomstiti se na její nevěře, chtěl jsem jí dokázati, že vím, jak hluboce klesla, chtěl jsem jí dát poznati, že už ani nejmenší stín někdejší úcty a lásky k ní nemám, chtěl jsem ji přesvědčit, že ani já ji nepokládám za nic jiného než za veřejnou, nectnou osobu: a jak to vše dopadlo! Hahaha! Mohuli smysly své udržeti v moci své? Neníli skutek můj obrácen nyní proti mně? Nejsemli nyní trestán, krutě pokutován za všechnu nešlechetnost a neřest, jížto jsem byl účastníkem proti ubohé, dobré, nevinné královně Adelhaidě? Klenba hříchův, páchaných ve službě králově, sbořila se nyní na hlavu mou. . . . Kristina jest chotí královou, třeba proti zákonu a jen podvodem, ale přece chotí královou, mou velitelkou, a spílá mi otrokův, robův! Mně, mně, který jí pomohl k povýšení a který jí v hlubinách své duše opovrhuju!“ . . .

Zachechtal se divoce, až klenba jeho nízké komnaty ozvěnou opakovala projev jeho zuřivosti. Vzchopil se a dupnul nohou, jakoby zem pod sebou rozpoltiti a v propasti její pohřbíti se chtěl. Pak postoupiv k oknu, odkud bylo viděti k hořejší sloupové chodbě, za kterou prostíraly

se světnice paní Kristiny, zatal obě pěsti a hrozivě vztýčiv je tím směrem, jímž ohnivý zrak jeho a zlostná mysl jeho letěly, mluvil rozechvěným hlasem dále:

„Mé pomstě přece neujdeš! Ani trůn královský nezachrání tě před ní! Otrok, rob, strhne ti z hlavy korunu, kdyby na ní i přibita byla.... Chtěl jsem odejít, prchnout odtud, abych už nemusil patřiti na tebe; zůstanu, jen proto, abych tě opět svrhl s nynější tvé výše, abych zjednal úlevu a pokoj svému svědomí! Ty jsi na mne žalovala u krále? Bídnice! Já osvobodím Polsko od té hanby, kterouž tvá přítomnost na Wawelu mu způsobuje.“

III.

Vášeň krále Kazimíra k paní Kristině byla tak ohnivá a vytrvalá, že už vzbuzovala velmi vážné obavy netoliko v jeho dvořanech, úřednících zemských a celé šlechtě polské, nébrž i v lidu obecném, který ve svém králi uvykl spatřovati neohroženého hrdinu a šťastného rozšiřovatele říše, a pro tyto vlastnosti shovívavě pohlížel na jeho nevázanost v životě manželském.

Milostnice česká nabývala nad ním moci co den větší a ohrožovala celou jeho rekovnou povahu a válečnou podnikavost. Tak náhlá byla změna ve veškerém jednání Kazimírově, že se vysvětlovala toliko neblahým, záhubným působením nenáviděné Češky. Od té chvíle, co ona se usadila na Wawelu, král jakoby byl pozbyl někdejšího svého válečného ducha.

Z Červené Rusi, před šestnácti lety jím samým s takovou slávou podrobené žezlu polskému, do-

cházejí zprávy velice znepokojující. Vzdvihá prý se tam odpor proti vládě polského krále tou měrou, že tamějším úředníkům polským už se vyhrožuje vypuzením nebo povražděním.

Kdyby taková zvěst ještě před čtyřmi měsíci byla stihla do Krakova, král o půl noci by byl vsedl na kůň a v čele bojovníkův, čekajících jen na povel jeho, byl by pádil potříti vzpouru. Dnes odbývá posly, kteří mu přinesli zprávu o hrozivé bouři na Červené Rusi, nevrle a mrzutě, aby prý úřadníci, kteréž tam ustanovil, povinností svých byli dbalejší a proti buřičům se vší přísností zakročili, že jistě všechno bude zase brzy v pořádku.

Jindy král Kazimír nebyl by odepjal železný krunýř s hrdinské hrudi své, pokud by zpupného původce odboje nebyl skolil před sebou v prach. Nyní nemůže se vymaniti z opojného objetí svůdné Pražky, nemůže odolati sladkým šeptům chytré Češky, nechává v pochvě rezavěti polský meč, v koutech zbrojnic trouchnivěti polské prapory, na měkkých ložích a u plných korbelův hynouti polskou sílu!

„Ach, co se to stalo s naším králem!“ bědovali rytíři a zbrojnoši po Krakově a krajích polských. „Utonul v osidlech cizí krasavice! Rekovské jeho rámě zapomnělo mávati mečem a objímá hebkou šíji rozmařilé ženštiny; sokolí oko odvyklo postřehovati nepřítele na širosáhlé stepi, a pase se nyní na vnadách čarodějné záletnice!“

Tak truchlili Poláci nad svým králem po hradech a tvrzích, rovněž jako v domech městských a v chatách vesnických. Zármutek nad hynoucí, pokleslou mužnou myslí a rekovností jeho rozestřel se po celém království polském, sevřel mysli, zachmuřil tváře všech věrných Polákův.

A s hořem nad úpadkem hrdinnosti královy přibývalo i hněvu proti původkyni jeho zmalátnělosti, paní Kristině. Jeden pocit nenávisti vzplanul v srdcích polských proti ní, těžké kletby stíhaly její jméno. Vrcholu pak svého dostoupila rozhorlenost národa polského proti ní, když z Mazovska, připojeného k říši polské teprv roku minulého, došly do Krakova zvěsti, že tamější knížata sbírají branný lid chtějíce pokusiti se o svržení nenáviděného jha polského, ba že se strojí přitrhnouti i do samého Krakova a vymstíti se nad Kazimírem potupou, že mu zapálí Wawel nad hlavou, aby ho z něho aspoň tím spůsobem vylákali.

Nastalo jitření v obyvatelstvu Krakovském, veřejně horleno na královu nedbalost o čest, moc a potřeby svého království a proklínána žena, která všechno toto zlo, všechno toto neštěstí na zemi polskou uvrhla.

Nyní teprv porovnáváno ji se všemi ostatními milostnicemi královými a shledáno, že všechny do hromady nenabyly nad Kazimírem takové moci, jakou nad ním v tom kratičkém čase provozuje ona. Nic jinak než jakoby prý samo peklo ji sem bylo poslalo, aby říši polskou, právě za minulých dvacet let vlády Kazimírovy tak mohutně vzkvetlou, vyvrátila a národ polský zničila. Kéž by prý král byl si přivezl nových milostnic tolik, že by ani všechny jeho hrady po celé Polsce jim nestačily, jen tuto Pražku kéž by nikdy ani nebyl spatřil!

Ještě mocněji vzbudil se nyní soucit v národě polském se zapuzenou královnou Adelhaidou. Vzpomínáno si, jak šťastně v Polsku vše se dařilo, pokud ona vedle Kazimíra na trůně seděla. Obecná soustrast obrátila se nyní také k jejímu neštěstí,

pokládáno ji za mučednici, za ubohou nevinnou oběť královych vášní, rozpálených kouzelnicemi, z nichž nejnebezpečnější přišla nyní na konec, aby krále i jeho národ uvrhla do zkázy.

Výsledek všech těchto citův a úvah byl pak ten, že z lůna lidu selského, s nímž král Kazimír vždy nejpřátelštější styky pěstoval, mělo odebrati se na Wawel poselství s prosbou, aby paní Kristinu od sebe propustiti a sám k svému národu a k panovnické důstojnosti své opět vrátiti se ráčil.

Měšťané a šlechta, ačkoliv jindy na sedláky ne valně laskavi, tenkráte svěřili jim tento velice důležitý úkol, nadějíce se, že král jim k vůli spíše naplní přání celého národa, než kdyby sami jej za to žádali.

Poselství sedlákův skutečně vypravilo se na Wawel a bylo králem velmi vlídně přijato. Však odešlo plačky. Král klidně vyslechl všechno, co ve své prostodušnosti jménem celého národa mu přednesli, ale odvětil přísně:

„Vyřiďte těm, kdož vás sem poslali, aby si lépe vážili svých krkův. Já neptal jsem se nikdy ani na jediného z nich, jak ve svých čtyřech stěnách žije, co pod svým krovem k svému potěšení má. Co dovoluji i svému nejnižšímu poddanému, snad bude dovoleno také mně. . . . Co pak mé královské důstojnosti se týče, radím každému, aby mě na ni neupomínal. Mohl by toho sám nejdříve pykati.“ . . .

Tak prosba a vůle celého národa, vyjádřena ústy nejpřednějších miláčkův a chráněncův královych, potkala se s úplným nezdarem ve věci, která dle obecného přesvědčení ohrožovala už i zdravý rozum králův i samo trvání polské říše.

Nicméně po odchodu prosebníkův král nemohl zaplašiti z mysli mocný dojem, jejž přímost jejich v ní byla spůsobila.

Nyní teprv sám se ulekl té změny, která poslední dobou s ním se stala. Nemohl popříti, že jest nyní k míru se svými sousedy povolnější než býval. Bezděky přiznal, že nad podrobenými a získanými kraji popustil otěže, a zděsil se, když spočítal, jak dlouho už neměl rytířskou zbroj na sobě a jak dlouho tomu, co neopustil Wawel ani na hodinu. Vše od toho dne, co si přivezl krásnou Pražku.

Pocítil tu výčitku v nitru, pálila ho. . . . Ale jak to všechno změniti, aby se nezdálo, že sedláci na něm něčeho vymohli, že se podrobil jejich vůli, že uznává nad sebou jejich dozor? Mají pravdu, třeba opět ukázati se národu ve zbrani, vytrhnouti do pole, objeti s prapory polskými hranice teprv nedávno rozšířené a utvrditi na nich svou vládu . . . to vše se stane . . . ale odstraniti paní Kristinu od sebe, vzdáliti ji z Wawelu . . . býti bez ní . . . ne, ne, nikoliv . . . tak hluboko nesmí klesnouti a nikdy neklesne, aby jeho poddaní mu rozkazovali, co smí se mu líbiti, co smí ho těšit, co on smí milovat. . . .

„Všechno jim udělám k vůli; hned nazejtří dám znamení k tažení válečnému, krutě ztrestám odboj Rusi i v Mazovsku, chtějí-li viděti, že posud mám silnou ruku, přivleku jim odbojníky a zrádce až doprostřed Krakovského náměstí na oprátce.... Ale, co paní Kristiny se týče, tu nikdo na světě nesmí mi ani bránit ani poroučet. . . . Ta zůstane u mne. . . . Tu jedinou radost vymiňuji si za všechnu svou práci, za všechny své klopoty.“ . . .

Když ještě takto v duchu svém uvažoval, tiše vstoupila k němu do komnaty paní Kristina, všecka

poděšena zprávou, kterou jí byla přinesla Aluše od lidí dvorských, že totiž poselství národa žádá za její odstranění. Spatřivši čelo královo více než za poslední doby bývalo, zachmuřeno, ulekla se ještě více. Spěšnými několika kroky octla se u něho, objala ho a pohlížejíc mu s úsměvem bolestně slastným do divokých očí zalkala:

„Vím všechno. Chtějí mě od Tebe odtrhnout! Chtějí mě zbaviti Tvé lásky! Chtějí mě uvrci v zoufalství. Však zároveň vím, že šlechetnost Tvá, můj královský pane, nikdy nedopustí, aby na mně spáchána byla taková křivda.“ . . .

„Kristino,“ okřikl ji král, potlačuje své rozpaky, „Kristino! co tě poplašilo, že tak divně mluvíš a vypadáš?“

„Ó, nezatajuj mi ničeho!“ tiskla ho k sobě horoucně a z krásných očí jejích spustil se proud slzí. „Lid se bouří proti Tobě k vůli mně. Zaslechla jsem jen slabou ozvěnu té bouře, ale dovedu se domysliti, jakou silou na Tebe doráželi nepřátelé moji. Však zároveň cítím v srdci svém, že odoláš, že mě nezavrhneš.“ . . .

Král sevřel ji pevně v svých loktech a horoucími polibky udusil další její projevy bolesti.

„A kdybych někdy opravdu pozbyla lásky Tvé, můj vznešený pane,“ jala se opět hořekovati, smáčejíc jeho prsa horkými slzami, „jen za to Tě prosím zde na kolenou,“ a smekla se po něm k zemi, „zabij mě, probodni dýkou toto srdce ubohé, které nikdy nepřestane tě milovati, a ještě v posledním záchvěvu svém bude žehnati Tobě, můj Kazimíre, dej mi umříti u Tvých nohou, ale neodpuzuj mě od sebe, nevyháněj mě od svého boku, dej mi zahynouti jako své choti . . .“

„Ustaň, Kristino!“ všecek pomaten tímto nenadálým výbuchem její vášně a bázně, velel Ka-

zimír, vzdvihaje ji k sobě se země, „vždyť nestalo se nic, co by ti dávalo příčinu k takovému bědování. Byli tu sedláci moji a žádají, abych je opět vedl do boje.“

„A půjdeš?“ přerušila jeho řeč a oči její zajiskřily zvláštním nadšením.

„Půjdu!“ odvětil rozhodně a položil ruku na její hlavu.

„Chtějí Tě jen vzdálit, odervat ode mne!“ vzkřikla opět a chvěla se v jeho náručí. „Chtějí Tě snad vylákati odtud do nebezpečí, zraditi Tě, nechat Tě zahynouti. . . . Ne, ne, Kazimíre; slíbil jsi mi, když opět ještě půjdeš do války, že mě vezmeš s sebou.“

„Kristino!“ chlácholil ji Kazimír. „Považ jen, co žádáš! Válka není žádná zábava pro paní.“ . . .

„Mně bude ještě více než zábavou!“ namítla a vzpřímila se podle něho a nabyla vzezření hrdinky. „Mně válka bude potěšením, štěstím, neboť budu v ní Tobě po boku, budu účastna Tvého nebezpečí, Tvých svízelův, Tvé slávy, Tvého vítězství. . . . O, jak toužím vyznamenati se před Tvýma očima smělým skutkem! . . . Jak práhnu, dokázati Tvému lidu, že král Kazimír pojal za choť ženu, která jest ho hodna.“ . . .

A pyšné oko její vzplálo mocným sebevědomím. Však hned opět zarosilo se a paní Kristina měkkým tklivým hlasem jala se opět prositi: „Jen mě nech u sebe! Vždyť jsem Tvá choť! Vždyť před oltářem biskup sám složil naše ruce v jedno!“

A opět třesouc se po celém těle tulila se k jeho mohutné, pevné, železné postavě, jakoby hledala ochrany před bouří, již již se valící.

Kazimír některou chvíli mlčky ji držel v objetí, pak jakoby se byl náhle vzpamatoval z hlubokého

sna nebo z nějakého omámení, pustil ji ze své náruče a zvolal:

„Zejtra vytrhneme do pole! Chceš-li, můžeš se mnou!“ . . .

Paní Kristina opustila komnatu královu u velikém rozčilení a vzrušení. Zpráva, že lid žádá za její odstranění od krále, projala ji jako drtící blesk. A král nedal jí ujištění, že ta zvěst byla mylná. Ó, to zajisté jen Domeš zosnoval proti ní! Proč jen král neosvobodil ji od tohoto člověka, který jediný jest vinen vším nepokojem, vším zlem, shrnujícím se kolem ní. Tak ho prosila, aby Domše propustil ze své služby, to jediné přání její posud nenaplnil! Přítomnost tohoto člověka kazí jí všechnu radost z pobytu na zdejším hradě. Nemilovala ho nikdy, ale nyní ho nenávidí! Pomyšlení na něho otravuje jí každou radost. Krále Kazimíra troufá si udržeti ve své moci vždycky, ale Domše — což by to sobě samé zatajovala? — se bojí! . . .

A přece Domeš nebyl jediná příčina velikého nepokoje, kterýž nitro paní Kristiny zachvátil. Od déle než čtyř neděl hlodá v ní červ ještě jiného strachu a bohužel účinek jeho stává se co den bolestnější, palčivější.

Pražský apotekář Augustin sice už dvakrát poslal jí po kupcích ruských, kteří z Prahy vraceli se do Kyjova, nové zásoby svého zboží, masti, vodičky a prášky na zachování její krásy, Aluše také dle návodu jeho natírá jí od hlavy až k patě těmito drahocennými léky; ale nicméně pleť její od tří, čtyř neděl počíná se nějak kalit a kazit.

Vyskakují na ní skvrny, dělají se lišeje, ano objevují se i puchýřky, které se zapalují a podbírají. Ještě štěstí, že posud ani v tváři, ani na

šíji ani na ramenou a loktech nic takového se neukázalo. Však za to, ó běda, na samé hlavě jako nějaká plíseň se dělá a ničí její vlasy tak, že právě na temeni už značně prořídly.

Paní Kristina sice užívá Pražských léků měrou dvojnásobnou, ale posud bez patrných účinků. Psala už dvakráte po kupcích, kteří Krakovem do Čech se ubírali, apotekáři Augustinovi, že jeho lékařstva nejspíše cestou se pokazila, poněvadž už nepůsobí jako jindy, vylíčila mu věrně všechen svůj nynější zdravotní stav a prosila snažně, aby jen co nejdříve, třeba po schválním poslovi jí poslal léky nové, účinlivější, spolehlivé, ať jsou třeba odporné k užívání: do té chvíle nedostávala od něho ani odpovědi.

Snad listy její nedošly ho, snad — což by byla největší pohroma pro ni — snad tím časem umřel, nebo poslal léky a poslové dověděvše se k čemu jsou, podrželi je pro sebe, aby jinde dráže je prodali! . . .

A tou dobou choroby paní Kristině přibývá, skvrny na kůži se množí a rudnou, lišeje se šíří a zasahují po těle vždy výše, a vlasův, těch krásných, dlouhých havraních vlasův, které k její běloskvoucí pleti tak slušely, vypadává tolik, že Aluše každé ráno má co dělat, aby zbývajícím ještě množstvím zakryla místo na temeni, povážlivě řídnoucí. Ani se neopovážila, projeviti své velitelce úplnou smutnou pravdu. Viděla ji dosti skormoucenou, aby jí byla mohla přimnožiti strachu a zármutku. Umění její zatajovalo prokvetající místa na hlavě paní Kristiny tak dokonale, že tato sama se utěšovala brzkým a úplným přemožením této nepříjemné choroby a návratem zdraví, jakmile jen dojdou nové a mocnější léky od pražského apotekáře.

Jen aby do té doby žádná dáma z její dvorní družiny ničeho na ní nespozorovala! Před králem podařilo se jí posud vše zatajiti. Jaká byla by to pro ni pohroma, kdyby postřehl některou vadu, která na kráse její poslední dobou se vyskytla! Jak musila by před ním klesnouti v ceně! Neboť pouze krásou svou jala ho a posud drží ve své moci! Státi se mu lhostejnou, snad znechutiti, zprotiviti se mu, ne, ne, té rány osudu nemohla by ani přežíti. Tisíckráte raději náhle zemříti, pokud láska, pokud vášeň jeho k ní plane!

Směsice nejtrapnějších citův projímala ji, když usednuvši ke psaní, jala se apotekáře Augustina zaklínati, aby ji neopouštěl v nynějších hrozných útrapách jejích. Nezatajila mu ani nejmenší úhony, která krásu a zdraví její postihla, vyzpovídala se mu ze všech nedostatkův svého zdraví a postěžovavši si, že už k dvěma svým listům nedostala od něho ani odpovědi, prosila ho úpěnlivě, aby svou pomocí déle neotálel a z nynějších trapných rozpakův co nejrychleji ji vytrhl.

Jakožto odměnu za prokázání této laskavé služby darovala mu připojeným úpisem svůj pražský dům U stupňův a obojí zboží své, Bošice a Dobrépole v Kouřimště, jímž svak její pan Menhart pro sebe i pro svého svěřence jejího syna, Mikuláška, byl povrhl. Za tuto velikolepou cenu nadála se nyní od apotekáře nejvýbornějších lékův.

Schvální posel musel ještě toho dne na dobrém koni vypraviti se s tímto listem do Prahy a dle rozkazu paní Kristiny neměl opustiti hlavní město království českého dříve, pokud by od apotekáře nedostal žádoucí krabici.

Paní Kristina nešetřila nákladu, jen aby co nejdříve opět se zbavila znaků choroby, ohrožujících tak povážlivě její krásu a vnady.

„Než léky z Prahy dojdou," zaplašovala nepříjemné myšlenky, které v hlavě se jí rojily jako vosy, „vyjedu s králem na pole válečné. V oděvu, do něhož upjati se musím, ztají se všechno, co mé kráse nyní škodí. I na hlavu připnu si přilbu. Ta netoliko mi bude slušeti, ale přikryje, co mi spůsobuje takový nepokoj. Přilbu neodložím, pokud se nevrátíme z výpravy. Už také proto ne, aby Poláci se mnou se smířili. . . . Budu vypadat po rytířsku a pokud za ten krátký čas jsem mohla seznati, trochu komedie má u jejich národní povahy nemalé štěstí!" . . .

Ještě do téhož večera rozvlnil se po Krakově a dalekým okolím veselý ruch válečný. Kazimír svým náhlým rozhodnutím, že osobně vytrhne do pole, aby zastrašil a budeli potřebí také potrestal nepokojné a odbojné živly na Červené Rusi a v Mazovsku, jedním rázem opět nabyl někdejší úcty, důvěry a přízně v celém obyvatelstvu. Hlasatelé královští, projíždějíce městem a krajem s vyzváním k výpravě válečné, vítáni byli s nekonečným jásotem, s radostným provoláváním ochoty k službám královým.

Jakoby se bylo jen čekalo na znamení k opětnému podniku válečnému, v několika hodinách po městě i nejbližším okolí jeho zaskvělo se drahně bojovníkův do pole úplně vyzbrojených a do rána bylo jich připravených tolik, že král dle úmyslu svého opravdu mohl v čele četného sboru jízdného vytrhnouti z Krakova na východ. Ostatní mužstvo, kteréž přes všechnu snahu nebylo k dnešní výpravě s vyzbrojením svým hotovo, mělo pod vůdcem ustanoveným pospíšiti za králem zejtra

nebo pozejtří a přibrati k sobě cestou všechny čety, které teprv dnes o královském tažení se dovědí.

Celé město Krakov bylo v radostném rozčilení, vidouc krále Kazimíra opět jako rytíře na koni.

Však nemenší vzrušení spůsobila paní Kristina, jedouc králi po boku, upjata v brnění upletené z ocelového drátu, na hlavě lesklou přilbu s rudým vysoko vlajícím chocholem, na pasu dýku s jílcem vykládaným perletí a jantarem. Nesla se jako vycvičený bojovník na pěkném bělouši; zraky všech upínaly se k ní se zvláštní zajímavostí, vypadala ještě krásnější než v oděvu ženském, slušelo jí to ve sboru rytířův mnohem lépe než v družině dvorních dám.

A válečná mysl její, patrná účastenstvím v této výpravě, dojala mnohých odpůrcův jejích tou měrou, že počínali smiřovati se s ní v duchu a už méně pokládali krále za zlé, že k ní tak vášnivě zahořel.

Ne tak šťastný účinek spůsobil rytířský zjev její na paní a panny krakovské. Ba právě proto, že stepilému a v rytířské úpravě ještě krásnějšímu tělu jejímu nemohly nic vytýkati, nenávist jejich obrátila se k ní silou zdvojenou. Toť prý už vrchol její smělosti, sprovázeti krále i do boje! Právě přítomnost její v táboře polském věstí prý jistý nezdar celé výpravy, poněvadž král bude více dbáti své milostnice než nepřítele. I ozývalo se hlasité reptání ze rtův něžných Polek proti takové výtržné opovážlivosti a nebezpečné hře nenáviděné, dobrodružné Češky.

Tu onde i Poláci sami, mladí i staří, musili vyslechnouti trpkou, palčivou výčitku, že ta hříšná

ochechule už i jim pomátla hlavy a zlovila jejich rozumy svými zkázonosnými kouzly.

Domácí nedorozumění nabývalo rozměrův ještě větších, když hlahol trub, sprovázející výpravu královu, už byl zazněl a zmlkl za lesnatými pahorky, táhnoucími se za Krakovem na východ ke Lvovu, kamž celý podnik Kazimírův směřoval.

Vesele klusal sbor, čítající více než tři sta statečných jezdcův kolem svého krále ku předu. Toliko jeden účastník této výpravy jako schválně opozdřoval se za nimi — Domeš. Přitáhnuv uzdu statnému ryzáku, který nemohl srozuměti, proč on sám jediný má býti vyloučen ze společnosti vesele ržajících druhův a přes tu chvíli k rychlejšímu kroku poskočil, rytíř nikým nevyrušován, zabral se do svých chmurných myšlenek tak hluboko, že všechen ostatní svět kolem něho zmizel.

„Dobře, že jede s námi!“ zvolal po chvíli, máchnuv rukou. „Samo peklo musilo by s ní býti spolčeno, kdyby se mi nenaskytla příležitost, sprovoditi ji se světa! Toto jest její poslední sláva!“ a se zlostným, hrozivým posuňkem pohodil hlavou za královým sborem, jehožto stopu naznačoval sloup prachu, vystupující v paprscích ranního slunce podzimního před Domšem nad vrcholky vzdáleného lesa. Jako ve snách Domeš zvolna jel za tím sloupem. Mysl jeho byla naplněna hořkostí nevyslovitelnou a záměry krvavými.

IV.

V hlubokých lesích, kde medvědi a vlci vládli, obklíčen rozeklanými skalními bludišti, strměl na příkrém až k samému temeni věkovitými sosnami porostlém kopci pevný zámek krá-

lovský Žarnovec. Z Krakova byl sem den pilné a namahavé a nebezpečné cesty, neboť šelmy a dravci činili přístup ještě nesnadnějším, než neproniknutelné houštiny, bezedné močály a černé propasti.

Byla to krajina nevlídná, smutná, příšerná, ačkoliv divokrásná. Jen kdo tu několikráte byl, dovedl proplésti se sem úzkými průseky opět a to jen za jasného slunečného dne. V počasí deštivém neb mlhavém zabloudil tu i obeznalý chodec neb jezdec; za doby noční neb v soumraku nepronikl k zámku nikdo. Nestal-li se obětí medvěda neb vlka, zajisté zhynul na dně některé skalnité rokle nebo zmizel beze stopy v černém bahně.

Na této ode všeho světa odloučené královské tvrzi už po osm let žil zvláštní odsouzenec — královna Adelhaida, zákonná, pravá choť krále Kazimíra se svými dvěma dceruškami, desítiletou Jadwigou a osmiletou Maryllou. Král vyhostil ji od sebe na tuto strašnou poušť lesní, když se mu zdálo, že už nikdy ji nemůže a nebude milovati a že ona mu překáží v jeho hříšných záletech, pěstovaných současně s několika krasavicemi přivezenými z ciziny.

Jako do nějakého státního vězení Kazimír dal zavésti královnu Adelhaidu na osamělý, nepřístupný, nebezpečími obklíčený Žarnovec toliko pro to, že přestala se mu líbiti, že už nedovedla vzbuditi jeho vášeň, že se jí nabažil a zatoužil po nových, vždy novějších rozkošech.

Třetího měsíce po uvěznění královny Adelhaidy na Žarnovci narodila se Kazimíru druhá dcera Marylla. Ubohé děvčátko nepoznalo, nespatřilo otce svého nikdy. I starší Jadwiga už dávno na něho zapomněla, obraz jeho pobledl v mladistvé mysli její velmi rychle a poměrně úplně zanikl!

Šťastné děti! Neměly aspoň nač vzpomínat, neměly čeho litovati. Tisíckráte šťastnější, než ubohá jejich matka, která hanbou a zármutkem před časem zdrcena, neulevující trýzní vzpomínek mučena, nemůže ani uložiti se v ukojivý hrob, ani dotoužiti se vysvobození ze své zavrženosti. Smutně, zoufale vleče svůj bezradostný, trudný život ze dne na den, z roku na rok. Slunce i měsíc nevidí nic než její bezměrné hoře; jaro, léto, jeseň i zima přecházejí nad sešedivělou hlavou, nad zapadlou, ubledlou, zvadlou tváří její, a nepřinášejí žádné změny, žádné úlevy jejímu zrazenému, umořenému srdci.

Není si vědoma žádného, ani nejmenšího poklesku proti lásce, věrnosti a poslušnosti manželské; svědomí její jest čisté jako hvězdy na nebi, pokojné, jako ten měsíčný svit, linoucí se z blankytné oblohy vysokými zamřížovanými okny na její chudičké lůžko.

Kazimír přestal ji milovati; snad ani nikdy ji nemiloval, proto mu bylo tak velice snadno, odloučiti se od ní, zapuditi ji od sebe. Snesla, přežila tu přetěžkou ránu osudu. S počátku některý čas doufala, že manžel její opět k ní nakloní svou přízeň, neb že aspoň slituje se nad ní a povolá ji k sobě zpět. Zkusila několika listy připomenouti mu svou nevinu a doprositi se jeho citu. Marně. Ani jediného slova odpovědi nedostalo se jí od něho. Nezasloužená, srdci ženskému nesnesitelná pokuta nebyla s ní sňata ani tenkráte, když nemohši nalézti vyslyšení u manžela, jala se mluviti k otci. Kazimír ani v té stránce neosvědčil se lidštějším. Snad by byl býval přece přístupnější dojmům života rodinného, kdyby Adelhaida byla mu porodila syna, nástupce trůnu; ale dcerušky ubohé neměly pro něho ani nejmenší zajímavosti....

A ještě jaké štěstí pro zapuzenou matku, že necitelný, surový, zradný manžel aspoň tato kvítka jí nechal! Co v opuštěnosti své byla by si počala bez dítek! Vždyť i takto dosti často byla v pokušení, vrhnouti se s cimbuří vysokého hradu do černé propasti a učiniti svému strastiplnému životu konec. A toliko pomyšlení na nevinné, přítulné dcerušky zdrželo ji vždy od toho zoufalého skutku.

Mimo dítky poskytovala jí úlevu v bezměrném hoři jen modlitba a práce. Kolik nocí probděla na kolenou, dovolávajíc se pomoci nebes v útrapách svých! Kolik hodin den co den ztrávila na nejvroucnějších modlitbách, vysýlaných z hloubí duše k Spasiteli, jehožto obraz byl jedinou ozdobou jejího příbytku! . . . Práci vykonávala na hradě všechnu sama. Poctivý vrátný, sedmdesátiletý kmet Ziemko, a dvě služebné, které ochotně šly s milovanou velitelkou svou z hradu Krakovského do vězení na Žarnovec, musili jí postoupiti všechnu starosť o kuchyň a všechnu i nejhrubší práci, cokoliv jí v té nečetné společnosti hradní bylo.

Královna Adelhaida vařila, prala, myla, šila pro všechny, smýčila, metla po celém zámku, hledajíc vždy aspoň několik chvil zapomnění ve svém úmorném hoři. Prodlévajíc toliko s dítkami svými vždy jen tím více se roztesknila nad osudem jejich a umdlévala zármutkem; při práci nabyla vždy nových sil k snášení své trýzně.

O světě ostatním nevěděla už dávno nic. Přijížděl sice každý týden z Krakova na Žarnovec v průvodu několika zbrojnošův vůz s potravinami, zasýlanými sem z hradu královského; ale tito lidé měli nejpřísnější zákaz, aby na zámku s nikým do žádného hovoru se nedávali, zvláště královně aby nižádných zpráv nepřinášeli.

První část tohoto zákazu ovšem se nezachovávala, starý Ziemko dovídal se od krakovských příchozích o všem, co na Wawelu se děje, ale královně nezmínil se o tom nikdy ani slovíčkem. Nač by přimnožoval žalu jejímu? Nač by jí hnal do šílení? Vždyť ani takto nemohl podívati se na ni, aby nad ní nezaplakal! Vždyť sám bojovník ve válkách otužený a sešedivělý, nikdy nepocítiv radostí, jichž poskytuje šťastný život manželský a rodinný, musil odvraceti svou tvář od tklivého, žalostného obrazu, když několik hodin jí neviděv a maje o ni starost nalezl ji v některém zákoutí rozsáhlého kamenného zámku, jak obě své dcerušky chovajíc na klíně hojnými slzami skrápí jejich hlavy. . . .

Kde by byl v své staré hrudi nabral dosti odvahy, aby po takovém srdcervoucím zjevu manželského a rodinného neštěstí byl mohl královně Adelhaidě vypravovati, co o nynějším životě králově zvěděl od dopravčích krakovských? O tom sotva že osmělil se rozprávěti se služebnými dvěma ženštinami, když v podvečerní chvíli zasedl s nimi ve své jizbě k společnému stolu.

Ó, jak tu pak všichni tři ubolévali nad krutým osudem výborné královny, choti a matky! Jak rozplakávali se lítostí nad nezaviněným opuštěním a nelidskou zavržeností její! Jak připomínali si všechny dobré, lidumilné, šlechetné skutky, jež trpělivá mučednice kdy vykonala, každé vlídné, srdečné slovo, kteréž k nim za ten den promluvila, každý láskyplný, dojemný pohled, jejž z jejích smutných očí dnes zachytili! Jak rozbírali všechen její čistý, dobročinný, trpělivý život! Jak jí přáli, aby na tomto světě dočkala se jen jediné chvíle šťastné, třeba toliko jediného blaže-

ného okamžení za všechna muka, kteráž tak dlouho snáší jako nějaká světice!

„Často přemýšlím," vzdychl ondyno poctivý Ziemko, hrubou dlaní stíraje veliké slzy se šedivých vousův, kteréž zakrývaly polovici jeho scvrklé, vráščité tváře, „často přemýšlím, nebylo-li by přece lépe, abych nešťastnou paní i s dítkami jejími vyvedl z hradu do lesa, kde divoké šelmy by je rozsápaly a vyrvaly jim srdce z těla! Tato bolest zajisté byla by tisíckráte menší a kratší, než kterou zde snášejí!"

„Vykoupení drahé trpitelky může státi se zcela z nenadání," mínily soucitné ženštiny, štkajíce hlasitě. „Bůh neopustí duši tak dobrou a šlechetnou, jakou jest královna Adelhaida!" . . .

A vykoupení, aspoň částečné, přišlo!

Jednoho jasného dne podzimního, právě týden po tom, když král Kazimír byl vytrhl z Krakova na Červenou Rus, západní houštiny lesův kolem Žarnovce zazněly hlaholem trub, jemuž tak dávno už byly odvykly. Zvěř dravá, poplašena neznámými zvuky, úprkem prchala kolem hradu na protější, nejzazší konec lesních samot a pustin; ptactvo, malé i veliké, vzdvihlo se ze svých doupat a úkrytův a zrychleným tepotem křídel snažilo se dostihnouti nejodlehlejších k východu končin tmavých a tichých hvozdův.

Ještě několikráte polnice zahlaholily v zelených klenbách, třepetavá ozvěna zmlkla v údolech a tlupa jezdcův, vesměs v těžkém železném brnění, s vytasenými dlouhými meči a s kopími, opřenými o třemeny, stanula ve hrázi hlubokého a širokého příkopu, jenž obejímal královskou tvrz kolkolem.

„To nejsou Poláci, to nejsou královští!" podivil se Ziemko, patře se své vysoké hlásky na

jejich zbroj a zbraň. „To jsou cizinci. . . . Král není doma, snad nepřítel užil té příležitosti a vtrhl k nám do země.“

Už přemýšlel, jak obhájiti hradu proti nim. Ani mužstva ani zbraně tu nemá. Jest tu sám jediný muž! Však příkop jest hluboký, zdi strmé, brána dubovými, okovanými vraty zamčena a zdvihací most pevně k nim přiklopen. „Ani celá armáda jezdcův nesvede nic proti Žarnovci,“ utěšoval se staruch, „potraviny stačí nám déle než na týden a tím časem snad našinci se seberou a drzí vetřelce opět ze země vyprovodí.“

Ještě tak uvažoval, když náčelník jezdcův, jak bylo uhodnouti jeho důstojnost dle lesklé zbroje a dle úcty, jakou průvodčí mu prokazovali, mocným hlasem zahřměl a vztýčeným mečem pokynul proti zavřené bráně hradní.

Ziemkovi zdálo se, že rozeznal zvuky německé; však už nerozuměje mnoho tomu jazyku, jejž na válečných výpravách Kazimírových před dvacíti lety slýchal, netroufal si ani odpověděti ani tázati se. Zároveň projalo ho jakési temné, nikoliv nepříjemné tušení.

Pospíšil zvěstovati královně, jací cizinci stanuli před hradem, a poprosil ji, aby ráčila sama vyslechnouti jejich přání. Když pak za malou chvíli Adelhaida objevila se v šedém, téměř klášterním nebo poustevnickém šatě na zubovitém cimbuří nad branou, s protější strany za příkopem zazněl mocný výkřik téhož jezdce, který také před tím k hradu byl volal.

„Adelhaido! Adelhaido! Mé jediné, ubohé, předrahé dítě!“ volal rytíř, toužebně rozpínaje své rámě ke královně. Ta překvapením v prvním okamžení všecka strnulá už v následující chvíli tak byla vzrušena, že zapomínajíc na hlubinu pod

nohama jejíma zející jistě by byla vrhla se do ní, dychtíc dosíci té ochranné spasné náručí, kynoucí jí z protějšího náspu.

„Otče! Můj otče!“ vzkřikla, klesajíc na nízkou obrubu ochozu, na kterou ještě v pravý čas Ziemko ji byl strhl . . .

Když pak se vzpamatovala a vzhlednuvši s brány k protějšímu lemu lesa, se přesvědčila, co se jí zjevilo, že není žádný klam, žádný přelud smyslův, žádný obraz ve snách, nýbrž skutečnost a pravda, kázala Ziemkovi, jenž tu stál, nevěda, co si počít, aby rychle spustil most a otevřel bránu. Ještě váhal, pamětliv přísných rozkazův královych, ale vidouc jeho rozpaky, Adelhaida hrozila, že v tom okamžení zbaví se vězení skokem do propasti, nevpustí-li do hradu ony rytíře. Ziemko už z obapolných výkřiků byl vyrozuměl, kdo ti příchozí jsou a dojat tolikaletými strastmi královninými odhodlal se i s porušením své povinnosti služebné udělati jí nějakou radost. Vždyť král Kazimír nedoví se o návštěvě cizích rytířův na osamělém, opuštěném Žarnovci!

Netrvalo než několik okamžení a otec a dcera na nádvoří hradním byli si ve vroucím objetí. Radostné a zároveň velice žalostné bylo to shledání! Jindřich landhrabí hesský, kmet bezmála sedmdesátiletý, ale posud srdnatý, statečný a neohrožený účastník válečných podnikův, jichž té doby v Němcích nebyl nedostatek, rozplýval se horkými slzami, spatřiv svou dceru po tolika letech opět! Na těchto místech a v takovém stavu! Zmořenou na duchu, zbědovanou na těle! Držel v loktech svých, nevyslovitelnou bolestí se třesoucích, toliko stín své Adelhaidy. Nemohl se ani vzpamatovati z leknutí, že tato zvadlá, utrápená paní je opravdu jeho dcera! . . .

Neviděl jí, jak před desíti lety, když přijel k ní na Wawel ke křtu prvorozené její dcerušky, Jadwigy. Už tenkráte znamenal, že manželství její s Kazimírem není šťastné, že polský král na něžnou její povahu jest příliš divoký a na manželskou její cudnost příliš lehkomyslný, těkavý a zároveň vášnivý záletník. Však doufal, že brzy se vybouří a zmoudří, jsa jinak ve věcech státních a vojenských velice rozumný, nébrž znamenitý muž. Ztajil tehdy i před Adelhaidou své neradostné pozorování tím pečlivěji, když ani ona nestěžovala si k němu na svého manžela ani slovem ani vzdechem.

Dobrá, trpělivá duše! Jak by byla už tenkráte na Kazimírovu nevlídnost a nevěru si stýskala; vždyť ona ani později nepožalovala si svému otci — matka její bohužel byla zemřela už dříve než Adelhaida dle vůle otcovy se stala polskou královnou — když Kazimír počal chovati se k ní surově a když milostnice své usadil na hradech v okolí Krakova. Ba Adelhaida ani ze svého vězení na Žarnovci nedovolávala se ochrany a pomoci otcovy proti násilnictví a krutosti cizoložného manžela.

O všech těchto jejích útrapách landhrabě Jindřich dověděl se teprv od cizích lidí, od kupcův, kteří z Polska do Němec přijížděli, od potulných pěvcův, kteří Evropu od jednoho konce k druhému projížděli, od dobrodružných rytířův, kteří sloužili každému, kdo vedl válku a jim dobře zaplatil. Ale obávaje se, aby Kazimír, jehožto bojechtivost, rekovnost a válečné štěstí naplňovalo celou severní Evropu postrachem, na něm a jeho malé zemi snad nevymstil se mečem a ohněm, vždy posud váhal a rozpakoval se, máli k vůli

ubohé dceři své znepřáteliti se s ním zjevně. Rok po roce mijel.

Adelhaida trpěla a mlčela, a landhrabě Jindřich uvažoval a přemýšlel, jak by ji vysvobodil, nemuseje při tom uvaliti na sebe hněv mocného krále polského. Až přemýšlení jeho mocným nárazem bylo posunuto ku předu, k rozhodnému činu.

Zvěst, že Kazimír znova se oženil, že pojal za choť veřejně před oltářem krasavici, přivezenou z Prahy, před dvěma měsíci stihla i k němu a učinila jeho váhavosti náhlý konec. Teď už nebylo lze déle se rozpakovati v povinnostech otcovských. Teď už nebylo možno čekati déle, že Kazimír v životě svém manželském se pole pší že Adelhaida ještě se k němu vrátí.

Spolehlivými vyzvědači landhrabě Jindřich dal vypátrati polohu a povahu hradu Žarnovce a činil přípravy, jak by svou nešťastnou dceru odtamtud vysvobodil a převezl domů. Úkol ten nebyl tak snadný. Byloť potřebí vniknouti do Polska hluboko, až k samé residenci Kazimírově s družinou odvážných, neohrožených mužův, a stihnouti k Žarnovci v takovou dobu, kdy by bylo možno, přiblížiti se až k samým zdém a dorozuměti se s uvězněnou královnou.

Vše bylo výborně nastraženo k přechodu přes hranice, když se roznesla zpráva, že Kazimír z Krakova vytrhl válečně na východ. To bylo pokynutí k činu. Přestrojeni za pobožné poutníky, ubírající se k hrobu božímu do Jerusalema, landhrabí Jindřich a třicet vybraných přátel jeho různými stezkami spěšně ubírali se k Žarnovci, kamž cestou vozovou směřovalo několik vozův plachtových, s brněním a zbraněmi pro rytíře a se sedly pro jízdné oře, kteří pěšinami pobočními tam přivésti se měli. Na samém lemu lesa v hlu-

bokém úvalu mezi skalami bylo ustanoveno shromáždiště.

Vozy čekaly tam, aby opět skryly v sobě zbroj a zbraň, v které rytíři, vedeni zkušenými vyzvědači, bez vší překážky až ke zdém hradním se dostali. Jeden vůz byl přichystán pro královnu Adelhaidu a její dítky.

„Rychle seber své děti, Adelhaido!“ velel landhrabí, když pohnutí své byl opanoval. „Opustíš se mnou tuto prokletou tvrz i zemi a nevrátíš se tam, odkud kež bysi nikdy ani nebyla odešla!“

Adelhaida vyvinula se z jeho objetí a upřela na něho udivený zrak svůj, jakoby mu nebyla dobře porozuměla.

„Nemáme času nazbyt! Má drahá dcero;“ landhrabí naléhal ke kvapnému odchodu. „Ukaž mi komnatu, kde chováš své dítky, sám je snesu a už zůstavíte tuto mučírnu na vždy . . .“

A pokynul jednomu ze svých rytířův, aby ho provázel do vnitř hradu.

„Otče! Drahý otče!“ Adelhaida upjala se na něho a zadržela jeho kroky. „Nechtěj, aby návštěva tvá, která mně spůsobila tolik radosti, stala se mi příčinou hříchu . . .“

„Nešťastná dcero!“ zvolal landhrabí . . . „Ty mluvíš o hříchu svém a o neřestech královych mlčíš?“ I odsunuv ji lehce stranou, pokročil ke hlavnímu vchodu vedoucímu do vnitř hradu. „Počkej už zde. Najdu a přinesu tvé dítky sem. Nic jiného nevezmeme odtud s sebou!“

„Jsem Kazimírova žena!“ Adelhaida třesouc se na celém těle opět chopila se otcovy ruky. „Nesmím, nepůjdu odtud!“

„Bláhové dítě!“ obrátil se k ní landhrabě a pohleděl na ni s nevyslovitelnou bolestí. „Nač ještě chceš čekati zde, v tomto hradě, a této zemi?“

„Až Kazimír mě propustí z povinností mých!“ zvolala odhodlaně. „Až se dá ode mne rozvést v tom chrámě, v kterém přijal mou přísahu věrnosti! Dříve od něho nesmím.“

„Ubohá dcero, zdá se, že posud ani neznáš všechnu svou bídu, všechno své ponížení a zneuctění,“ landhrabí odvětil chvějícím se hlasem. „Nuže věziž, že v témž chrámě, v kterémž Kazimír před lety slíbil lásku a věrnost tobě, už podal pravici ženě jiné . . .“

„Světice boží!“ zalkala Adelhaida! „Otče, to není možné, ty se mýlíš, ne ne, to Kazimír neudělal, nemohl udělati!“ A v tváři jevíc výraz nejzoufalejšího bolu vrhla sebou na chladnou zemi. „Mé děti! mé ubohé děti! jak jste zneuctěny!“ lkala v křečovité bolesti.

„Na sebe pamatuj!“ landhrabí zvedal ji k sobě, „a zachovej se dětem, které ztratily svého otce!“

„Pověděl jsi mi pravdu?“ Adelhaida upřela na otce svůj vyděšený, vytřeštěný zrak a v outlém slabém těle jejím každá žilka chvěla se palčivou bolestí.

„Zde zeptej se svého strážce, který žalostnou, hroznou pravdu z lidského soucitu tobě nejspíše zatajoval,“ landhrabí ukázal ke Ziemkovi, stojícímu opodál v němém úžasu nad tímto dojemným divadlem a trnoucímu strachy, povolí-li královna vůli svého otce. Děsil se následkův takového činu, jemuž by nikterak opříti se nemohl. Nicméně nemohl v poctivosti své jinak než přisvědčiti, že rytíř mluvil o králi Kazimíru jen pravdu.

Královna stanula jako socha. Všechna krev zastavila se v ní; i mozek na chvíli přestal pracovati. Tato zpráva o životě královně zasáhla ji jako blesk z blankytné oblohy. Ruce křečovitě na srdci přitisknuvši tajila v sobě dech, jakoby se bála, že s prvním vydechnutím i duše z vetchého těla odletěti musí. Teprv po dlouhé chvíli, v které procítila nejvyšší muka, spustila ruce chabě podle sebe a vydechnuvši hluboce pravila hlasem, z něhož zaznával klid, ale klid hrobový.

„Už jest po všem! Vše jest ukončeno; vše jest ztraceno! Půjdu s tebou, otče, vediž mě kam chceš! Jen mé ubohé děti nech při mně!“

A zakryvši na smrt ubledlou tvář svou oběma rukama, kolísala se, hledajíc podpory ... Ziemko ji chytil do náruče.

„Ty půjdeš s námi,“ pravila mu královna, probírajíc se ze mdlob, které po velikém napjetí mysli ji byly ovládly. „A Háta a Katuša také,“ připojila po chvíli: „snad by se vám tu potom zle vedlo, že jste mě nechaly ujet . . .“

Na to Adelhaida, jakoby byla nabyla nových životních sil sama pospíšila do hořejší hradní komnaty své pro Jadwigu a Maryllu a v několika okamženích Žarnovec neměl v sobě už ani živé duše . . .

Adelhaidu landhrabí vzal k sobě na koně; jeden z rytířův Jadwigu, druhý Maryllu; Ziemko a obě věrné služebné kráčely mezi ozbrojenci pro bezpečnost proti dravcům . . .

Za odcházejícími brána hradní zůstala dokořán otevřena, most spuštěn . . .

S trůnu do kláštera.

I.

Král Kazimír týmž časem slavně projížděl šíré krajiny na březích Dněstru a Prutu. Zvěst o jeho výpravě jako blesk letěla před ním, upokojovala mysli, krotila odpor, umírňovala bouři. Jakmile však osobně se objevil v některém místě, od Jaroslavi až po Kolomyji, a odtud opět na sever až po Žolkěv, všude vítáno ho s pokornou oddaností. Z okolních pak hradův a osad přicházela tam do jeho tábora zvláštní poselstva s dary a s ujišťováním nezviklatelné věrnosti. Nikde ani stopy nějakého odporu.

Kazimír s velikým uspokojením přijímal toto holdování v krajině nedávno podmaněné a počal nelibě nébrž s výhrůžkou dotýkati se těch, kdož opáčné zprávy zasýlali a přinášeli do Krakova. Seznal, že postačilo, aby osobně se ukázal lidu, dříve nezvyklému mocné vládě a že opět vše uvedeno do pořádku.

Také ho těšilo, že paní Kristina jest tak srdnatá a vytrvalá ve snášení tolikera nepohodlí, rozličného nedostatku a četných svízelův, nevzniknutelných na takové výpravě. Vyrovnala se v tom ohledu starým, otužilým a vycvičeným bojovníkům. Na koni seděla pevně, jakoby se na něm byla narodila, brody a močály nebyly pro ni žádnou větší překážkou než pro kteréhokoliv jezdce z celé družiny válečné; déšť a vítr, hlad a žízeň nebyly jí obtížnější, než každému otužilému rytíři. Ano, při nebezpečnějších přechodech harcovala ještě před králem napřed, jakoby mu chtěla raziti dráhu.

Na třetí týden už, co neodložila ani brnění ani přílbu. Ve svém zvláštním stanu, postaveném vždy vedle králova, sotva že několik hodin spánku sobě dopřává na hromadě suchého listí nebo posečené trávy; jinak na úsvitě vždy bývá první mezi koni a bojovníky.

Pro tuto válečnou mysl a spůsobilost také celý tábor Kazimírův jest jí nakloněn, a jízda její s Kazimírem nabývá rázu vítězoslavného průvodu jejího po říši polské . . .

Toliko jeden muž v táboře Kazimírově hořel neuhasitelným záštím proti ní. Před třemi nedělmi přísahal si v duchu, že ji zavraždí, a posud nenaskytla se mu k provedení toho úmyslu vhodná příležitost. Byl jí stále na blízku jako její vlastní stín, ale až k ní samé nemohl se dostati posud nikdy, král jakoby byl uhodl jeho černý záměr, vždy objevil se v pravou chvíli, aby ji zachránil od úkladné vražedné zbraně. Jako had plížil se Domeš kolem ní, ale posud nepodařilo se mu, aby ji uštknul a svou pomstu na ní vykonal. A čím dále jeli, a čím více přízně paní Kristina v táboře sobě dobývala, tím více nenáviděl ji Domeš, tím více práhnul po její smrti. A nezavraždíli jí zde, na Wawelu bude k tomu ještě méně příležitosti, ač nechce-li vlastní svůj život nasaditi . . .

Bylo v širém poli nad Žolkví, že tábořili a noclehovali, poněvadž město ještě celé dřevěné nezdálo se králi pro noční pobyt dosti bezpečné. Noc sychravá, tmavá a mlhavá, až vlhko do všech kostí pronikalo. Stráže rozestavené u ohňův choulily se do plášťův a podřimovaly, unaveny celodenní jízdou a prudkým větrem severním, proti proti němuž se táhlo. Ostatní vojsko pohříženo v posilňujícím hlubokém spánku. Bylo už dávno

po půl noci, mlha sypala se na chladnou zemi jako jemný závoj.

Tu připlížil se Domeš po břiše až k stanu paní Kristiny. Naslouchá bystře . . . Stráže před stanem královým i jeho milostnice usedly na zemi, aby byly chráněny proti ostrému větru, jenž opět od severu se zdvihl: mají hlavy spuštěny na prsa; snad podřimují . . . Nevědí nic, že on tu jest několik kroků od nich. Přitisknuv se k zemi, Domeš nadzdvihl dolejší lem hrubého plátna a po mokré trávě se napjav opatrně a zvolna vstrčil hlavu pod stan. Na holé zemi ležela před ním na znaku paní Kristina tak blízko hlavou, že slyšel její oddechování ze sna. Měla na sobě rytířský oděv jako ve dne, jen přílba nejspíše smekla se jí ve spaní s hlavy; ležela opodál. Ticho, tichounko. Jen vtáhnouti své tělo až po pás do stanu, máchnouti pravicí a pevně vraziti dýku s předu do napjatého hrdla, jež v tom šeru bělostí svou zářilo . . . a bylo by po všem!

Už už opřen o levý loket Domeš dobýval z pasu své břitké zbraně, dlouhé dvousečné dýky, která by krk paní Kristiny jistě probodla na skrz a ještě připíchla k zemi, když tu nahnuv se k spící ženě ještě níže, postřehl na temeni její hlavy velikou bílou skvrnu . . .

Kočičí jeho oči napjaly všechnu svou bystrost, zabodly se do toho místa mezi vlasy pevněji, než snad i dýka by byla vrazila do bílého hrdla a nepohnutě zkoumaly je. Tvář Domšova ušklíbla se ďábelsky, pravice opět zastrčila dýku do záňadří, a celá otylá postava opatrně zase vyvlékla se zpod stanu ven. Po tichu odplížil se Domeš mezi nejbližší řady koní. Pozorně pátral kolem sebe. Nikdo ho neviděl . . .

II.

Paní Kristina zrychlila návrat králův do Krakova. Příznakův pleťové choroby přibývalo, zvláště vlasy tratily se s temene, nýbrž i se spánkův takovou měrou, že rytířskou paní až strach pojímal, jaká by to byla pro ni hanba, kdyby někdo ji spatřil bez přílby. A v Krakově jistě už čekají na ni účinné, zázračné léky od pražského apotekáře! Posel měl dosti času, aby už se byl vrátil! Kéž by už byla ve své komnatě, samotna s Aluší! Rytířské slávy už dobyla si dost, nyní třeba pomýšleti tím pilněji na zachování a zvelebení krásy! A co by všechna ostatní krása jí byla platna, kdyby neměla vlasův! Hrůza ji pojímá, mráz proniká ji při myšlénce, že by mistr Augustin neznal a neměl žádných lékův proti holohlavosti! . . .

Se srdcem mocně tlukoucím bázní a nadějí, jaké zprávy z Prahy ji očekávají, vjížděla po boku králově na Wawel. Slavnostní vítání, svědčící jí neméně než králi, nemělo pro ni ani nejmenší zajímavosti. Netečným okem, roztržitou myslí pohlížela na zástupy kořících se jí Polákův. Nemohla se dočkati, až to kolem všecko zmizí . . . Tím radostněji zaplesala, když octnuvši se konečně za dveřmi své komnaty, spatřila Aluši před sebou státi, se zářícím obličejem, v rukou krabici už otevřenou, a v této veliký načechraný chumáč černých havraních vlasův, téhož lesku, jaký její vlastní mívaly. Jaká blaženost pak rozproudila se všemi žilami jejími, když Aluše už dříve vyzkoumavši určení této zásilky od pražského apotekáře, na okraji ten chumáč dvěma prsty pojala a nyní pozorně a zvolna z krabice kolmo vzhůru vytahovala. Oči paní Kristiny zdály se tím větším,

čím výše Aluše zdvihala pravici a v krabici ještě stále se černalo... Konečně Aluše pustila prázdnou krabici na zemi a vesele při tom hopkujíc potřásala před svou velitelkou, která radostným úžasem jala se tleskati jako dítě nad vzácnou hračkou, bohatým účesem dlouhých černých vlasův, pevně upjatým k hebounké běloskvoucí blánce tak uměle a zázračně jakoby té chvíle někdo jej byl sňal ze živé hlavy nějaké krasavice! A což teprv, když obratná a vtipná komorná, těšivši se na tuto chvíli už sama po několik dní, posadila celý ten skvostný vlasový příkrov paní Kristině, jejíž veliká strupovitá pleš ji zděšením naplnila, na hlavu a uvedla svou velitelku před zrcadlo.

V němém obdivu paní Kristina strnula před svým obrazem. Tak krásná nevypadala nikdy ani se svými vlastními vlasy. Jaký to neocenitelný, božský umělec, ten apotekář v Praze! Divotvorné dílo jeho vytrhlo ji z nejtrapnějších rozpakův. Jím netoliko úplně přikryje chorobu své pleti právě tam, kde jest nejnepříjemnější, ale zároveň nabývá zvýšené a nezrušitelné ozdoby. Nelituje té vysoké ceny, kterou apotekáři za tuto vlásenku dala. Nelitovala by za ni ani deset takových domův a statkův. Apotekář také dovedl v připojeném písmu vděčiti se z těch darův a poslal také hojnou zásobu lékův, mastí a pilulek, kteréž dle jeho tvrzení chorobu paní Kristiny opět v brzce vyhojí. Napsal také naučení, jak vlásenky užívati a jak ji upraviti, aby nikdo nepoznal, že to nejsou vlasy vlastní...

Paní Kristina neváhala dáti si od Aluše hlavu ostříhati do hola a ještě téhož večera okouzlovala krále Kazimíra plností a nádherou svého účesu.

„Mám k tobě, královský choti můj, ještě dvě prosby," lichotivě jala se promlouvati.

Kazimír vzdvihl tázavý zrak svůj k její tváři. Byla krásná, krásnější než kdy jindy.

„Předně, abysi propustil a ze země odstranil všechny ty ženštiny, kteréž ani nevím proč, na svých venkovských hradech chováš a živíš?"

Kazimír byl těmito smělými slovy nemálo překvapen a zaražen. Nevěděl té chvíle, jak odraziti útok, v nich krytý. „Nejprvnější novina, kterou jsem ráno po návratu našem zaslechl," zajikal se několikráte, „byla ta, že Adelaida hesská i se strážci svými ze Žarnovce prchla."

„Tím lépe!" hlasitě rozesmála se paní Kristina. „Nebude tedy potřebí, abysi ji vyzval k odchodu. A tím," připojila významně, „první prosba má k tobě už jest vyřízena; neboť na těch ostatních strávnicech v Olkuši, v Dąbrové, v Stašově s tak dále nezáleží vlastně pranic . . ."

Kazimír sklopil oči a hryzl se do rtův. „Jaké to dnes začínáš řeči?" ptal se, hledě přímo před sebe.

„Nebudu zde trpěti nikoho, kdo by mi u tebe, u tvého srdce, u tvé lásky překážel!"

„Kristino! odkud dnes takové myšlenky?"

„Sem na toto místo nepustím už nikoho!" zvolala, vášnivě tisknouc se Kazimírovi k boku.

„A druhá tvá žádost?" . . . líbaje ji horoucně vybízel ji král.

„Abysi mě, jako svou choť, dal korunovat za královnu!" vzchopivši se před něho po rytířsku, rozhodným hlasem oznámila paní Kristina.

„Koru — no — vat . . . ? Za — krá — lovnu?" Kazimír vzpřímil se proti ní a vytřeštil na ni divoké oči.

„Ano, korunovati!“ klidně přisvědčovala. „Neboť jsem tvou chotí, jsem i královnou, zvláště nyní, když Adelhaida sama z království prchla. Teď jsem jedinou královnou zde já, mně tedy náleží koruna! Žádám ji na tobě, můj drahý choti!“

„Víš, že tobě k vůli mnoho, velmi mnoho jsem učinil,“ zvolna a vážně vece král, „však co tenkráte na mně žádáš, nezávisí jen na mně... Jest tu sněm panstva, jest tu národ ... třeba uvážiti, jak by tito přijali návrh....“

„Návrh? čí návrh?“ přerušila jeho řeč rozhorleně. „Snad tvůj? Tvou vůli, tvůj rozkaz mají přijímati! Ty jsi v Polsku pánem, nikdo jiný, sněm, národ musejí poslouchat a vykonat, co jim poručíš. Poručíš-li, aby se dostavili k mému korunování, všichni přijdou rádi. Národ i rytířstvo jsou nyní po válečné objížďce pro mne, jako před tím byli proti mně ... Ustanov den mého korunování sám a nikdo neopováží se opříti se tvé vůli ...“

A ujavši ho za ruku, hladila a líbala ji.

„Uvážím vše!“ pravil, aby se vyhnul určité a přímé odpovědi.

„Dle toho, jak rozhodneš,“ upřela na něho milostné oči své, „nejlépe poznám výši lásky tvé ke mně.“ —

Kazimír po odchodu jejím dlouho nemohl dospěti k žádné jasné myšlence. Co na něm žádala, bylo tak veliké, že ani nemohl srozuměti, odkud nabrala tolik smělosti, vysloviti to před ním. Proč se nespokojuje s tím postavením, kteréž proti všem zákonům jí byl dal podle sebe na Wawelu? Proč dychtí ještě výše? Proč ho uvádí do rozpaků ještě větších, než v kterých vězel v květnu tohoto roku, když ji vedl k oltáři. Nyní chce na něm ještě trůn! A on neměl tolik od-

vahy, aby jí ho přímo odepřel! Ostýchá, snad i bojí se jí! Kam to dospěl? Adelhaidy se nebál. Snad proto, že byla jeho pravou, zákonnou manželkou a skutečnou královnou! Ta byla tichá, skromná, trpěliva . . . Proč nebyla také krásná, bujná, vášnivá? . . . Teď odešla ze země polské. Dobře udělala. Zde už není pro ni místo. Ale Kristina chce býti ve všem její nástupkyní . . . Což musí býti v Polsku vždycky královna? . . . Nemusí! Nebude! Ale jak jí to odepřít? Jest tak prudká, klopotná, umí tak prosit, a jest tak krásná, svodná . . .

Zabrán v této směsi myšlenek, Kazimír ani nepozoroval, že do komnaty jeho už před chvilkou vstoupil a u dveří stanul Domeš. Teprv když vnitřním nepokojem hnán se vzchopil se sedadla, aby po komnatě, v níž už se šeřilo, procházel, narazil na něho.

„Volal jsem tě?“ tázal se ho, sám nevěda, nepřál-li si jeho přítomnosti.

„Nikoliv, královská milosti; přišel jsem sám, poněvadž nemohu déle mlčeti.“

Král ustoupil na krok a udivením jat: „Tedy přece jsem tenkráte uhodl,“ pravil a pobídl důvěrníka svého za sebou ke stolu, na němž sám rozžal dvě veliké voskovice. Žlutavá zář osvětlovala tvář, která za poslední doby velice pobledla, zhubeněla a svraštěla.

„Nuže,“ král obrátiv se k němu, a v hlase jeho mísila se zvědavost s rozkazem.

„Sám jsem tím vinen!“ Domeš jal se mluviti kajícně. „Královská milosti račiž mě za to potrestati. Kdybych tenkráte byl řekl, že paní Kristinu neznám, vše mohlo nyní býti v Krakově i v Polsce jinak . . .“

„Mluv zkrátka!“ přísně velel král a přistoupil těsně až k Domšovi: „Co víš na — — paní Kristinu?“ Pozbyl odvahy nazvati ji svou choť.

„Jest to věc tak ošklivá, že musím tvou královskou milost nejprve prositi za odpuštění, že užiju slova . . . Však nemohu si pomoci, není jiného pojmenování pro tu šeredu . . .“

„Domši!“ zlostně vzkřikl král. „Už mluv!“

„Tvá královská milost ráčí paní Kristinu tak vroucně, tak srdečně milovati; bojím se, aby veliká láska a přízeň tvé královské milosti nezměnila se v nechuť, v ošklivost proti ní . . .“

„Mám ti roztrhnout hrdlo, abysi mluvil?!“ rozzuřil se Kazimír a už vztyčoval po něm pravici.

„Paní Kristina, tvá choť, královská milosti, jest — — prašivá!“

Kdyby z čista jasna blesk byl sjel do krále, nebyl by ho zranil, jako tato zvěst Domšova, jenž tu stál nehybně, patře na účinek svých slov. Kazimír nejprve zimničně se otřásl a tvář jeho zachmuřila se výrazem hluboké ošklivosti. Teprv po několika okamženích nabýval jasnějšího vědomí o tom, co z úst svého komorníka zaslechl jako ve snách. Uchopil Domše pevně za obě ramena a jal se jím lomcovati, jakoby chtěl duši z něho vyklepat.

„Ne, ne! to není možné!“ zahřměl na něho. „Ty mě klameš! Ty ji nenávidíš, poněvadž ji máš poslouchat. Vsadil jsi svou hlavu tím slovem!“

„Jsem Tvé královské milosti ochoten podati důkaz pravdy, kdykoliv si ráčíš přáti!“ klidně, bez nejmenšího vyrušení vece Domeš.

Tento chlad, tato jistota zarazily krále ještě více.

„Ano, důkazy mi podáš! důkazy svého opovážlivého tvrzení!“ jen sípal hněvem a studem.

„A nedokážešli, co jsi řekl, dám tě mučit, zvolna, strašně, jak ještě nikdo nezhynul!“ A jako šílený pobíhal homnatou, těžce oddychuje.

Domeš pohlížel na něho téměř s útrpností. Teprv nyní poznal, co udělal. Však už nebylo lze couvnouti, nébrž dokončiti podnik už pro vlastní spásu.

„Podám důkazy nepopíratelné, ale prosím, aby Tvá královská milost ráčila dovoliti k jedné podmínce.“

Král stanul před ním a obořil se na něho: „Ještě podmínku, když mám právo bez podmínky tě vydati na smrt, poněvadž jsi mi pokaziti chtěl mou jedinou, nejvyšší radost?“

„Tvá milost královská račiž naložiti se mnou dle své vůle,“ nikterak se nerozčiluje odvětil Domeš.

„Rád bych znal tvou podmínku!“ divoce zasmál se král, nemoha uvěřiti, že by Domeš byl mluvil pravdu, naříkaje paní Kristinu z choroby, nad niž odpornější, ošklivější, hnusnější tehdejší doba neznala.

„Co jsem o paní Kristině pověděl, dokážu, ale toliko *veřejně!*“ nedávaje se másti královou zuřivostí pokojně pravil Domeš.

„Svoluju!“ rozhodl se král po krátkém vnitřním zápase. „Ale budiž zároveň připraven, že veřejně zahyneš jako bídný utrhač a hanobitel cti královské.“

„Paní Kristina Rokycanská ještě není a bohdá nikdy nebude královnou polskou!“ opovážil se říci sluha mocného, popudlivého a ukrutného krále.

Zvolna klesaje do svého sedadla Kazimír přísně pokynul mu k odchodu.

III.

Po mlhavém sychravém ránu vzešel rozkošný den listopadový. Blankyt v slunečné záři rozklenuv se nad Krakovem v plné kráse a líbeznosti své nemálo zvýšil radostnou náladu obecného lidu, měšťanstva i panstva, shromážděného před Sukienicemi na rozsáhlém náměstí krakovském a dychtivě očekávajícího odbývání dnešní vzácné slavnosti. Král Kazimír po příkladu vznešeného hostitele svého v Praze dal totiž pořádati ve svém sídelním městě první veřejné hry rytířské a pozval k nim národ svůj z vesnic, měst i hradův na mnoho mil z okolí. Letošní kolby pražské vůbec měly býti vzorem krakovským zábavám. Rytíři, kteří tenkráte Kazimíra sprovázeli, musili se postarati, aby vše dle nich doma se zařídilo. Tutéž úpravu ohrady a průvodu, pokud domácí síly k tomu stačily, tytéž obřady v provádění turnaje.

I paní Kristina musila dle vůle královy obléci se do týchž černých hedbávných šatův, kteréž tenkráte v Praze na sobě měla a kteréž jí tak výborně slušely. I tu zlatou čelenku, posázenou šesti řadami drahokamův, uprostřed s velikým diamantem podle přání Kazimírova musila upraviti sobě do účesu. Také dámy její, kteréž ji při domácím turnaji poprvé ve veřejné slavnosti provázeti měly, musily odíti se co nejnádherněji. Slovem, měla to býti slavnost, která by Poláky velice pobavila a paní Kristině pražské radovánky živě připamatovala.

Král ovšem už po několik dní ve svých komnatách uzavřen, nepřipouštěl ji do své společnosti. Však byla sama přípravami svého oděvu k důstojnému vystoupení na veřejnosti tak zaměstnáua, že mohla posouditi, jak asi jemu se

nedostává času k opatření a zařízení všeho, čeho taková slavnost, poprvé pořádána, vyžaduje. Poněkud více už ji zaráželo, že Kazimír ani v průvodu slavnostním, jenž z Wawelu se ubíral na vyzdobené náměstí krakovské, nejeví žádnou radost, že má tvář zasmušenou a pohled nezvykle těkavý a chmurný. Vykládala to jen pomýšlením, že asi některé věci přípravné nepodařily se mu tak, jak si přál; že poznává jak daleko zdejší slavnost rytířská zůstane za pražským vzorem svým. Vždyť i ona měla jí velmi mnoho vytýkat; i ona shledávala veliký rozdíl mezi Krakovem a Prahou ve všem, kamkoliv pohledla. Nicméně těšila se z dnešní slavnosti zdejší už proto, že ji pokládala jako předehru a zkoušku k velikolepé slavnosti své korunovační.

Průvod za hlaholu zvonův a trub dospěl na náměstí; Kazimír s dvořanstvem svým zaujal místo na trůně po straně severní, paní Kristina se svými dvorními dámami vystoupila na lešení jižní.

Slavnostní hlasatel dal znamení, a z blízkých Sukienic vyjelo do ohrady dvacet rytířův, v nádherné úpravě v lesklé zbroji. Všichni řadou postavili se před králem, čekajíce, aby je po dvou roztřídil a určil k zápasům.

Oči všech upřeny byly ku lešení a ke trůnu královu, když tu na protější, jižní straně ve všeobecném tichu zazněl šum a hned na to pokřik, jehož smysl nebylo dlouho lze rozeznati. Nastal poplach celým prostranným a přeplněným náměstím, hluk se vzmáhal, divoký smích a potupné volání soustředilo se kolem lešení, na kterém se nalézala paní Kristina.

Zraky všech upíraly se k ní, jež tu stála v zoufalém zděšení, majíc hlavu úplně holou!

Dole pod lešením houpala se její černá vlásenka i s duhou drahokamův na dlouhém rytířském kopí, kde se zachytila ve svém letu.

Zmatek byl všeobecný; hluk, hlomoz, posměch, proklínání, hrozby vířily čistým vzduchem. Tou směsicí zvukův pronikl jen mocný výkřik: „Prašivá!“ — A „prašivá!“ „prašivá!“ rozléhalo se na to širým prostranstvím.

Dvorní dámy s hlasitým nářkem a s posuňky nesmírné ošklivosti odvracely se od paní Kristiny, která marně se snažila zakrýti holou, strupovitou lebku svou oběma rukama a v několika okamženích octla se na celém povýšeném místě samojediná. Hněv, hanba, hrůza zdrtily ji, že bez vědomí klesla na zemi.

Lid už už hrnul se po schodech k ní na lešení a z hrozivých slov i posuňkův jeho bylo znamenati, že chce ztýrati ji tělesně, když tu s protější strany už přikvapil na koni Kazimír, káže, aby všichni odstoupili od lešení. Viděl a slyšel všechno, co právě několik okamžení před tím se tu přihodilo. Patře se svého trůnu na rytíře před ním seřaděné, z nenadání musil upjati oči sem, na stranu protější. Mihlo se mu před nimi vysoko ve vzduchu jako velká černá koule, která dopadajíc k zemi, prodloužila se v roztřepený ohon. Také se mu zdálo, že týmž okamžením postřehl na lešení těsně za paní Kristinou postavu mužskou, která opět jakoby do země byla propadla. Vzpomněl si na Domše. . . .

Nyní seznal, že toliko sám může zachrániti paní Kristinu od rozzuřenosti obecného lidu.

„Prašivá! prašivá!“ hučelo to kolem něho jako v rozvodněné řece, která žádá svou oběť.

Aby taková pomsta stihla jeho milostnici, jeho choť, na veřejném náměstí, před jeho očima,

přece nechtěl, nemohl dopustiti ... Z rozkazu jeho za malou chvíli přijel k lešení uzavřený velký vůz. Čtyři pacholci snesli do něho paní Kristinu, posud mdlobami a bezvědomím zachvácenou, a s dostatečným průvodem zbrojným, který by ji chránil před násilnictvím rozlíceného lidu, král Kazimír kázal ji vyvézti až na hranice země polské ...

IV.

Byla tmavá mrazivá noc vánoční. Vysokým sněhem brodili se ze staroměstského náměstí pražského k dlouhé třídě dva muži zahaleni v dlouhých, řásnatých pláštích. Když došli k místu kde úzounká ulička od Týnského kostela vybíhá, nalezli na zemi ležeti lidskou postavu. Ženštinu, bosou, jen několika lehkými cáry oděnou. Bolestně vzdychala! „Hlad, hlad, zima, pomoc!“ Nerozpakovali se, mladší z nich přehodil přes ubohou svůj plášť, chopili se jí jeden u hlavy, druhý u nohou a otázali se, kam se ubírá, kam patří? „Do kláštera k svatému Duchu!“ zaúpěla slabým hlasem.

Neměli tam daleko, odnesli ji sami; nebyla těžká, cítili jen kosti v ní.

Na silné, prudké zazvonění otevřela se po malé chvíli fortna kláštera a v ní objevila se jeptiška s kahancem, zahalená v šedé roucho. Muži vnesli své lehké břímě do vnitř a položili na dřevěnou lavici, která podlé stěny tu stála na pohovu příchozím. Jeptiška přiklonila kahanec k obličeji ženy a leknutím div neklesla. „Paní Kristino!“ zalkala, sotva držíc světlo, aby jí nevypadlo z ruky.

„Aluše! Aluše!“ s bolestným napjetím všech sil svých ozvala se na lavici žena, poznavši svou někdejší družku po hlase. Nemýlily se. Sebravši všechny skvosty své i své nešťastné velitelky, kterou po kolbách v Krakově už ani nespatřila, Aluše už před měsícem vrátila se do Prahy a nalezla ochotného přijetí v klášteře panen u Svatého Ducha.

Paní Kristina stihla sem hlady, mrazy, unavením a hořem zmučená teprv v nejkrutější zimě. A bez pomoci svého svaka pana Menharta a svého syna Mikuláše, kteří ji polozmrzlou nalezli na ulici, ani nebyla by se sem dostala.

Oba muži strnuli nad tímto poznáním.

* * *

Téhož dne vánočního přinesli žoldnéři, přicházející ze Žarnovce na Wawel, zbytky zkrvaveného oděvu a ohlodanou hlavu Domšovu. Hned po kolbách důvěrník králův zmizel a nebylo možno, nikde dopátrati se ho. Poháněn výčitkami svědomí, pološílený bloudil krajem, až u samé brány žarnovecké jej roztrhali vlci.

Místo v lásce krále Kazimíra, uprázdněné zapuzením choré paní Kristiny, obsadilo se opět. Zaujalať je dvacítiletá, krásná židovka, Ester, kterou Kazimír poprvé spatřil na svém onehdejším pobytu s paní Kristinou v Kolomyji.

Matice lidu.

Matice lidu dokončila tímto svazečkem **dvacátý** rok trvání svého, i doufá, že s uspokojením ohlednouti se může na vykonanou práci svou. Nejčelnější spisovatelé a učenci čeští ochotně přispívali pracemi svými k dosažení vznešeného cíle: **k rozšiřování vědomostí a k ušlechtění ducha národa českého.**

Vzdělanost a osvěta vniká za naší doby do nejširších vrstev národa nejvíce pomocí prostonárodních knih poučných. A právě v oboru tomto dlouho zůstávalo písemnictví české za písemnictvím národů jiných. Vyplniti tuto mezeru dle nejlepšího vědomí jest důležitým úkolem **Matice lidu.** Seznamovati lid český s velikými výzkumy věd přírodních, otvírati jemu rozhled do širokého pole dějin člověčenstva, zejména bratrských národů slovanských, poučovati jej o základech, převratech a cílech ústrojí společenského, ukazovati mu v zrcadle dějin vzdělanosti lidské snahy a ideály člověčenstva, toť velikou úlohou vlasteneckého podniku našeho.

Vedlé tohoto nezapomenuto nikdy, že **ušlechtilé čtení zábavné** jest prostředkem nejvydatnějším k povznešení ducha, k ušlechtění citu a k vytříbení charakteru; tomuto zábavnému čtení, hlavně **historickému románu a socialní povídce** věnována celá polovice knih matičných.

A tak doufáme, že **Matice lidu** i dále prospívati bude lidu českému, podávajíc jemu duševní stravu nejen užitečnou ale i příjemnou.

Vznešeného cíle toho nelze však dosíci bez ochotné podpory spisovatelstva našeho.

Obracíme se tudíž **ku všem váženým spisovatelům českým** žádajíce je snažně a uctivě, aby pracemi svými podporovali vlastenecký podnik náš, a podotýkáme zároveň, **že žádnou jinou cestou spisy jejich tak velikého rozšíření dojíti nemohou** jako právě **Maticí lidu.** V ohledu hmotné odměny nezůstává **Matice lidu** za jinými podniky vydavatelskými, honorujíc původní práce **40 zl.**, překlady **25 zl.** za tištěný arch.

Aby knihy **Matice lidu** vniknouti mohly do nejhlubších vrstev lidu, jest **cena jejich tak nízká,** že i nejchudší tuto výtečnou stravu duševní zaopatřiti si může. Avšak při bezpříkladné láci může **Matice lidu** obstáti jen tehdy, **když bude míti neobyčejně veliký počet odběratelů,** který se sehnati dá jen pomocí neunavné agitace horlivých a pro věc nadšených příznivců.

A za příčinou touto obracíme se ku všem osvíceným vlastencům a vlastenkám, zejména k našemu učitelstvu a studující mládeži, žádajíce jich snažně, aby v okolí svém pracovali pro rozšíření a zdar Matice lidu.

Příštím rokem obstarávati bude redakci **Matice lidu** jako roku právě ukončeného pan **Primus Sobotka**, spisovatel na slovo vzatý, a doufáme, že upřímnou jeho snahu provázeti bude jak vážené české spisovatelstvo tak i vlastenecké čtenářstvo české stejnou přízní jako dosaváde.

V Praze, v říjnu 1886.

Jménem

vydavatelstva „Matice lidu“

Dr. Ed. Grégr.

891.86
M427
1886

AUG 16 1957